

Π. Καρολίδου
~~~~~

Ιζορία
τῶν
Ανατολικῶν Ἑθνῶν.
~~~~~

Η ΒΕΡΟΙΑΣ

71

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΙΣΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

32.171

GRVER-00664

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΘΟΛΙΚΗ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ
ΕΝ ΤΩ ΕΛΛΗΝΙΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1895

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΩΡΕΑ
ΝΙΚ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
1977

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΟΝΙΚΗΣ

*Αριθμός Εισαγωγής: 32171

*Ημερ/νία Εισαγωγής: 7-6-78

Ταξινομικός *Αριθμός: 090

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Θέσσης

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ

ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΛΑΩΝ

Α'. ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΑΣ

1. Περὶ τῆς ἱστορίας καθόλου τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας.

Ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ σπουδαιότης τῆς ἀρχαίας Ἀσιατικῆς ἱστορίας. — Ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας σπουδαίαν κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἐκτήσατο θέσιν ἐν τῇ καθόλου τῆς ἱστορίας ἐπιστήμῃ. Αἱ μεγάλαι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ πρόσδοι αἱ γενόμεναι κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα ἐπεξετάθησαν καὶ ἐπὶ τὸν χώρον τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας, καὶ ἰδίως τῆς ἀρχαίας. Τρεῖς ἐπιστῆμαι, ἡ γλωσσολογία (μεθ' ἧς στενῶς συνάπτεται ἡ ἐθνολογία) ἥτοι ἡ ἐπιστήμη, ἡς ἀντικείμενον ἡ μελέτη τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν), ἡ ἱστορία τῆς τέχνης ἥτοι ἡ ἱστορία τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ ἡ γεωγραφία ἡ πολιτικὴ ἥτοι ἡ χωρογραφία, συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῶν περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας μελετῶν καὶ ἐρευνῶν. Διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀρξαμένης ἐπιστημονικῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίως τῆς Σανσκριτικῆς καὶ τῆς Ζενδικῆς, ἔτι δὲ τῶν κυριωτέρων Σημιτικῶν γλωσσῶν, ὁ βίος ὁ πνευματικὸς τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ἐγένετο ἀντικείμενον μεγάλου ἐπιστημονικοῦ διαφέροντος, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτοῦ πρὸς τὸν βίον τὸν ἱστορικὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Αἱ γλῶσσαι καὶ ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη, ἡ θρησκεία καὶ ἡ μυθολογία τῶν λαῶν τῶν Ἀσιατικῶν, γενόμενα κατὰ μικρὸν ἀντικείμενα σπου-

δαίαις ἐπιστημονικῆς μελέτης ἐπηύξησαν τὴν γοητείαν, ἣν ἀνέκαθεν τὸ ὄνομα τῆς Ἀνατολῆς, ἐν τῇ γεωγραφικῇ καὶ ἱστορικῇ ἐννοίᾳ αὐτοῦ, περιεβάλλετο ἐν τῇ φαντασίᾳ καὶ ἐν τῷ αἰσθήματι τοῦ Χριστιανικοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἡ δὲ διηγετικῶς μειζων καθισταμένη πολιτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐπικοινωνία ἔτι μᾶλλον ἐπέρρωσε τὴν ἀρξάμενην πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἐντεῦθεν ὁσημέραι ζωηρότερον ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀνατολὴν τὸ βλέμμα τοῦ ἐπιστημονικοῦ τῆς Δύσεως κόσμου. Περιηγήσεις ἀποβλέπουσαι εἰς γεωγραφικὰς καὶ εἰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας καθίστων ὁσημέραι εὐρύτερον τὸν ὀρίζοντα τῶν ἱστορικῶν μελετῶν· μνημεῖα δὲ φιλολογικὰ, ἐπιγραφαὶ ἐν ἀκατάληπτοις γράμμασι καὶ ἐν ἀγνώστοις γλώσσαις συντεταγμένοι, ἀνακαλυφθεῖσαι ἀπὸ τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Περσίᾳ, Μεσοποταμίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ, ἐφείλκυσαν σπουδαιότατα τὴν προσοχὴν τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου καὶ διὰ τῆς κατὰ μικρὸν ἀρχομένης καὶ βαθμυθῶς προαγομένης ἐρμηνείας καὶ νοήσεως αὐτῶν διήνοιξαν εὐρεῖς ὀρίζοντας εἰς ἱστορικὰς μελέτας. Τὰ δὲ μετὰ πολλοῦ μόχθου καὶ πόνου, ἀλλὰ καὶ μετὰ θαυμασίας ἐπιμελείας καὶ καρτερίας ἐπιτυγχανόμενα ὑπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας καὶ φιλογίης εὐτυχῇ ἀποτελέσματα ἀνερρίπισαν ἔτι μᾶλλον τὸν ζῆλον τῶν μεγάλων τῆς ἐπιστήμης μυστῶν καὶ ἐπέρρωσαν τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν τολμηρῶν τῆς διανοίας ἀγωνιστῶν. Μεγάλοι ἐρευνηταί, ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίως τοῦ παρελθόντος καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, εἰργάσθησαν πρὸς ἀνακάλυψιν ὑλικοῦ ἀφθόνου δι' ἐπιστημονικὰς μελέτας. Ἀληθεὶς στρατεῖαι χάριν τῆς ἐπιστήμης ἐπιχειροῦμεναι ἐν χώραις ξέναις μὲν καὶ ἐρήμοις, ἀλλὰ καλυπτούσαις ἐρείπια μεγάλου ἱστορικοῦ παρελθόντος, ἐξετελέσθησαν μετὰ τόλμης καὶ αὐταπαρνήσεως ὑπὸ ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν. Χῶραι ἀοίκητοι ἠρευνήθησαν ἐπὶ εὐρείας ἐκτάσει, ἐρείπια πόλεων ἀρχαίων ἀνεσκάφησαν, πόλεις ὀλόκληροι πρὸ χιλιετηρίδων ὑπὸ γῆν τεθαμμένοι ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐπεφάνησαν μεθ' ὅλου τοῦ ἐν μακρῷ χρόνῳ τεθαμμένου πλούτου τῶν μνημείων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ· ἀναρίθμητα μνημεῖα τέχνης, ναοί, ἀνάκτορα, ἀγάλματα θεῶν, ἀνδριάντες βασιλέων, ἄπειρον πλῆθος φιλολογικῶν μνημείων, ἀποτελούντων αὐτόχρημα ὁλοκλήρους βιβλιοθήκας βασιλικὰς, ἐκταφέντα ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν ἐρείπων ἀπεκάλυψαν ἡμῖν γράμματα καὶ γλώσσας ἀγνώστους, ἔτι δὲ κέντρα ὀλόκληρα πολιτισμοῦ καὶ ἱστορίαν χιλιετηρίδων ὧν.

« Ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῷ ὅλῳ κέκτῃται μνημονικόν, ὡς κέκτῃται μνημονικόν ἕκαστον ἄτομον κατ' ἰδίαν, λέγει τις ἀνὴρ σοφὸς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1)· καὶ καθὼς ἡμεῖς ὡς ἄτομα ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν ἡμετέραν μνήμην πράγματα κεκρυμμένα ἐν τῷ βάθει τῆς συνειδήσεως ἐπὶ μακρὰ ἔτη καὶ ἐξεγειρόμενα αἴφνης ὡς διὰ θαύματος, οὕτω ἡ ἀνθρωπότης ἡ καθολικὴ δύναται νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν ζωὴν διανοήματα λησμονηθέντα ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ αἰῶνας ». Τοιοῦτόν τι ἀκριβῶς ἐγένετο ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ ὡς πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας. Ἀληθῶς μέχρι τοῦ παρόντος αἰῶνος, καὶ δὴ καὶ μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων, ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ἦτο ἀπλοῦν τι καὶ ἐπουσιῶδες παράρτημα ἢ μᾶλλον παρέμβλημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας οὐδεμίαν ὑπὸ ἔποψιν ἐπιστημονικὴν ἔχουσα αὐτοτέλειαν οὐδὲ ιδιότητα καὶ ἀξίαν ἀκραιφνῶς ἐπιστημονικὴν. Ἡ μονότονος, τὸ μὲν ἀπὸ μύθων, τὸ δὲ ἀπὸ ξηρᾶς χρονογραφίας συγκειμένη ἱστορία τῶν Σινῶν, ὀλίγα περὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν φιλοσοφήματα καὶ γενικὴ τις, ἀτελεστάτη καὶ ἐλλιπεστάτη ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, σκιαγραφία τοῦ βίου τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης καθόλου ἀναφερομένων λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας, Αἰγυπτίων, Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων, Μήδων καὶ Περσῶν μετὰ τῶν σποράδην ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἱστορικαῖς πηγαῖς εὐρισκομένων καὶ ἐκ τούτων συνηρμολογημένων ἱστορικῶν εἰδήσεων, ἀπετέλουν τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν. Μόνην ἐξαιρέσιν τῆς γενικῆς ταύτης κατηγορίας ἀπετέλει, ὡς συνεχῆς καὶ δὴ καὶ αὐτοτελὴς ἱστορία, ἡ ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἔχουσα πηγὴν πλουσίαν καὶ αὐτοτελῆ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη αὐτοτέλεια εἶχεν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα μόνον ὑπὸ ἔποψιν θρησκευτικὴν, ὑπὸ δὲ γενικωτέραν ἱστορικὴν ἔποψιν αὐτοτελὴς ἱστορία πραγματικὴ καὶ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ὑπῆρξε καρπὸς τῆς νεωτέρας περὶ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας ἐπιστήμης. Νῦν ἀληθῶς διὰ τῆς Αἰγυπτιολογίας καὶ τῆς Ἀσσυριολογίας ἤτοι διὰ τῶν περὶ τὴν Ἀρχαίαν Αἰγυπτιακὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἀσσυριακὴν καὶ Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν ἐρευνῶν, καθόλου δὲ διὰ τῶν Ἀσιανολογικῶν καλουμένων μελετῶν, διεφωτίσθη ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ἐν ἣ περιλαμβάνεται καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἱστορία ἀνερ-

(1) Jules Oppert. Expédition scientifique en Mésopotamie, Τόμ. II, p. 10.

χομένη μέχρι τῆς πέμπτης π.Χ. χιλιετηρίδος, ἂν μὴ ἐν πᾶσι συνεχῆς καὶ σαφής, ἀλλὰ κατὰ τὰ κυριώτερα καὶ γενικώτερα αὐτῆς κεφάλαια καὶ περιόδους σαφῶς ἀντιληπτή, προῆλθεν εἰς ὧς διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων. Διὰ τῶν μνημείων τούτων διεφωτίσθησαν τὰ κατὰ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικόν, τὰ κατὰ τὸν θρησκευτικόν καὶ τὸν πολιτικόν βίον τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς τῆς δυτικῆς Ἀσίας χώρας. Ἀναγραφαὶ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἔργων, συνθήκαι διεθνεῖς καὶ ἀνταποκρίσεις ἡγεμόνων ὡς πηγὴ τῆς κυρίως ἱστορίας· ἔτι δὲ μῦθοι περὶ θεῶν, ὕμνοι καὶ ψαλμοὶ θρησκευτικοί, ποίησις ἐπικὴ ἡρωϊκὴ διηγουμένη ἔργα θεῶν καὶ ἡρώων, παραδόσεις ἀναγόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, ἔργα φιλολογικὰ πλεῖστα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀστρονομίας καὶ χρονολογίας, ἔργα γραμματικὰ καὶ λεξικογραφικά, πίνακες συμβολαίων ἰδιωτικῶν ἀναρίθμητοι χρησιμεύοντες ὡς πηγαὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου· πρὸς τούτοις δὲ μνημεῖα γλυπτικῆς, τινὰ δὲ καὶ ζωγραφικῆς, διὰ τῶν πολλῶν συμπλεγμάτων καὶ διὰ τῆς ζωηρᾶς παραστάσεως αὐτῶν εἰκονίζοντα ἡμῖν ὁλοκλήρους ἱστορίας· ταῦτα πάντα παρέστησαν καὶ διεφώτισαν λαμπρῶς τὸν ἱστορικόν βίον τῶν μνημονευθέντων Ἀσιατικῶν λαῶν καὶ ἀπεκάλυψαν νέον εἶδος ἱστοριογραφίας, καθόλου δὲ καὶ νέον εἶδος φιλολογίας. Ἡ νέα αὕτη ἱστοριογραφία, καίπερ ἐν τῷ ὅλῳ ἀμοιροῦσα τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐνότητος καὶ καθολικότητος καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ζωτικότητος καὶ ἀκριβείας καὶ τελειότητος τῆς ἱστορίας τῆς ἀναπτυχθείσης ἐν τῷ ἑλληνισμῷ, οὐχ ἥττον διακρίνεται ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῶν παραδόσεων, τῇ μεγάλῃ ἀρχαιοτάτῃ καὶ τῇ ἱστορικῇ πίστει καὶ ἀκριβείᾳ, ἥτις ἐν αὐτῇ, ὑπὸ ἔποψιν ἀντικειμενικὴν, εἶναι μεῖζον καὶ ἀμεσώτερον ἢ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις παραδόσεσι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀσιατικῇ ἱστοριογραφίᾳ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς διηγοῦνται, ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν καταλειφθεῖσιν ἐπιγραφικαῖς μνημείοις, τὰ ἐν πολέμοις καὶ ἐν εἰρήνῃ ἔργα αὐτῶν καὶ ἀποκαλύπτουσι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς αἰσθήματα, τὰς εὐχάς, τὰς ἐλπίδας καὶ τὰ διανοήματα αὐτῶν, καὶ διαφαίνουσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν λαῶν, οὓς κυβερνῶσι. Καθόλου δὲ πᾶσα αὕτη ἡ ἀρχαία Ἀσιατικὴ ἱστοριογραφία, ἢ ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων γνωστὴ, φέρει τὸν χαρακτῆρα ἱστορίας θετικῆς διὰ γραφῆς παραδεδομένης καὶ ὑπὸ συγχρόνων καὶ αὐτοπτῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτουργῶν μαρτύρων συντεταγμένης. Ὁ τοιοῦτος

δὲ τῆς ἱστοριογραφίας χαρακτήρ συνδυαζόμενος μετὰ τοῦ πλούτου τῶν ἀναγεγραμμένων ἱστορικῶν γεγονότων ἔδωκεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν σπουδαιωτέρων ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν, οἷα αὕτη ἐγένετο νῦν γνωστὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, συνοχήν, ἐνότητα καὶ αὐτοτέλειαν αἱρουσαν αὐτὴν πολὺ ὑπεράνω τῆς ξηρᾶς καὶ ἀτελοῦς χρονογραφίας. Εἶναι ἄληθές ὅτι τινὲς τῶν Ἀσιανολόγων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων φαίνονται ἐκτιμῶντες καθ' ὑπερβολὴν τὴν καθόλου ἀξίαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν, καὶ ἐν τῷ θαυμασμῷ καὶ ἐνθουσιασμῷ αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ ἀπροσδοκήτως, οὕτως εἰπεῖν, ἀποκαλυπτομένου ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ πλούτου καὶ τῆς αἴγλης τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς ἀποφαίνονται τολμηρῶς ὅτι ὁ πολιτικὸς βίος ἀνεπτύχθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ ὅτι τὰ ἐλατήρια τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὑπῆρξαν τὰ αὐτά· προухώρησαν μάλιστα νὰ εἰπωσὶ τινες ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἀπέναντι τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἦτο ἀπλῆ τις « παιδιὰ (jeu d'enfant) » (1). Βεβαίως αἱ μεγάλαι καὶ αἰώνιοι ἱστορικαὶ ἀλήθειαι δὲν ὑπεραυγάζονται ὑπὸ τῆς αἴγλης τῆς νέας Ἀσιανολογικῆς ἐπιστήμης καὶ ἅπας ὁ πλοῦτος τῶν περὶ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου καὶ Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας γνώσεων δὲν αἶρει τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας καταφαινομένην διαφορὰν τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, οὐ ἀρχὴ ἀφετηρία καὶ βάσις εἶναι ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνισμός. « Μετὰ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ νέα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἄρχεται περίοδος, λέγει ὁ περιώνυμος ἱστορικὸς Σλόσσερ (2)· διὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ κέντρον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας μετατίθεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, δι' αὐτῶν δὲ παράγεται ἐν τῇ ἀνθρωπότητι νέος τύπος τοῦ εἶναι καὶ νέον τι εἶδος ἀναπτύξεως· καὶ ἡ ἀλλοία αὕτη διεύθυνσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μένει ἡ κρατοῦσα δι' ἅπαντα τὸν ἐπιγιγνόμενον χρόνον. Ἡ ὑψωσις τῶν Ἑλλήνων ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ἀνκτολικὸν τμήμα τῆς ἀνθρωπότητος ἔμεινε στάσιμον ἐνῶ τὸ δυτι-

(1) Τοιαύτας θεωρίας ἀνέπτυξεν ὁ E. Revilleut ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ « Τὰ ὀφειλήματα ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ δικαίῳ παραβαλλομένων πρὸς ἄλλα τῆς ἀρχαιότητος δίκαια (Les obligations en droit égyptien comparé aux autres droits de l'antiquité ». Paris 1886).

(2) Weltgeschichte. Erster Band. s. 160 - 161.

κὸν ἔλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὁδοῦ· ἡ Ἀνατολὴ περιέπεσεν εἰς κατά-
 στασιν ναρκώσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀπώλεσε, σχεδὸν δι' ἅπαντα τὸν
 ἐπερχόμενον χρόνον, πᾶσαν σπουδαιοτέραν ὑπεράνω τοῦ ἀμέσου περὶ
 αὐτὴν κύκλου χωροῦσαν ἐπιδράσιν. Δύο μόνον λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς,
 οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἀραβες, ἐκτῆσάντο ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις
 διαρκῆ σπουδαιότητα δι' ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος· οἱ μὲν Ἰουδαῖοι,
 διότι αὐτοὶ κατῴρθωσαν νὰ διαφυλάξωσιν ἐν τῇ φύσει τοῦ βίου αὐ-
 τῶν τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον ἐναντίον τῆς φθοροποιοῦ ροπῆς τοῦ ἀνα-
 τολικοῦ βίου, καὶ οὕτω παρεσκεύασαν χώρον τινα τῷ ὑστερον πα-
 ραγομένῳ Χριστιανισμῷ· οἱ δὲ Ἀραβες, διότι ἠκολούθησαν τὴν πνευ-
 ματικὴν διεύθυνσιν τῆς Δύσεως καὶ ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τῆς παγκο-
 σμίου ἐκείνης θρησκείας, καὶ οὕτω κατῴρθωσαν ν' ἀναζωογονήσωσι
 τὸν ἀρχαῖον Ἀνατολικὸν βίον. Οἱ Ἕλληνες εἰσὶν οἱ τῆς νέας ἱστορίας
 ἡγεμόνες, εἰσὶ δὲ καὶ οἱ ταύτης ἀληθεῖς δημιουργοί. Ὅτε ἐνεφανίσθη-
 σαν οὗτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν μὲν ταῖς μαύραις φυλαῖς τοῦ Νότου ἐπε-
 κράτει ἡ ταύταις ἰδιάζουσα πάντοτε δουλεία καὶ ἡ πρὸς τὸν ὑλικὸν
 βίον ροπὴ· τουναντίον δὲ ἐν τοῖς λαοῖς τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Δύσεως ἐπε-
 κράτει μὲν ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ φρόνημα πολεμικόν, ἀλλ'
 ἐπεκράτει καὶ ἑλλειψὶς μορφώσεως, ἡμερώσεως καὶ τάξεως· οἱ δὲ λαοὶ
 τέλος τῆς Ἀνατολῆς εἶχον μὲν πρὸ πολλοῦ ἐξέλθει ἐκ τῆς καταστά-
 σεως τῆς φυσικῆς ἀγριότητος καὶ εἶχον ἀναπτύξει τέχνας, ἐπιστήμας
 καὶ πολλὰ στοιχεῖα κρείττονος ἐξωτερικοῦ βίου, ἀλλ' ἐνταυτῷ ὁ βίος
 εἶχε καταστῆ παρ' αὐτοῖς πνευματικῶς μονομερὴς καὶ περιορισμένος
 καὶ ἠθικῶς διεφθαρμένος, παραδοὺς τοὺς λαοὺς τούτους ἔρμαιον εἰς τὴν
 δεσποτείαν. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν κυριωτάτων τούτων τοῦ τότε ἀνθρω-
 πίνου γένους ὁμίλων τῶν περιβαλλόντων τοὺς Ἕλληνας ἐβάδισαν
 οὗτοι τὴν ὁδὸν νέας τινὸς ἀναπτύξεως καὶ νέαν ἔδωκαν τῷ κόσμῳ
 διεύθυνσιν. Ἐποίησαν δὲ τοῦτο μετ' ἐπιτυχίας οὕτω μεγάλης καὶ
 διαρκοῦς, ὥστε μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ καθαρὸς πνευματικὸς
 βίος τῶν πεπολιτισμένων λαῶν ἐρεῖδεται κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλά-
 δος, ὡς ὁ βίος ὁ θρησκευτικὸς ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἐν μέσῳ τῶν
 ἀρχαίων ἱστορικῶν λαῶν οἱ Ἕλληνες διανοίγουσιν ὁδὸν πρὸς νέαν τινα
 τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀνάπτυξιν. Οὗτοι οἱ δημιουργήσαντες τέ-
 χνην αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον, χάριν αὐτῆς ταύτης τῆς τέχνης
 καλλιεργούμενην καὶ διὰ τοῦτο χρησιμεύουσαν πρὸς ἑξαρσιν καὶ ἐξευ-
 γενισμόν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Οἱ Ἕλληνες παρήγαγον φιλο-

σοφίαν αὐτοτελῇ· διότι οὗτοι πρῶτοι ἐχώρισαν τὰς ὁρμὰς τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως ἀπὸ τῶν καθαρῶς θρησκευτικῶν ἀναγκῶν καὶ διήνοιξαν οὕτω εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸν χώρον ἐκεῖνον τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἀπείρου, ὅστις πρότερον ἦτο προσιτὸς μόνον εἰς τὸ αἶσθημα αὐτοῦ. Οὗτοι πρῶτοι ἐδημιούργησαν τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην ἀφοῦ πρῶτοι αὐτοὶ τὴν πνευματικὴν ἔρευναν κατέστησαν ἐλευθέραν ἀπὸ τῆς αὐθαρεσίας μιᾶς μόνης τάξεως καὶ ἀπὸ σκοπῶν ἀποβλεπόντων εἰς τὸν ἐξωτερικὸν βίον. Οὗτοι ἀνεκαίρυσαν τὰς ἐπιστήμης τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἱστορίας· διότι παρὰ τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς ἡ μὲν ἐπιστήμη τῶν Μαθηματικῶν, ἀμυροῦσα πάσης αὐτοτελείας καὶ οὐσα μᾶλλον ἐπιτήδευμα βίου, ἐθεράπευε τὰς ἐξωτερικὰς τῶν λαῶν ἀνάγκας, ἡ δ' Ἱστορία δὲν ἦτο ἐπιστήμη σπουδάζουσα περὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς πορείας τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέβλεπεν ἀπλῶς εἰς τὴν ἑξαρσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ εἰς τὴν διὰ λόγου γινομένην τοῦ βίου τέρψιν. Οἱ Ἕλληνες πρὸς τούτοις ἀνέπτυξαν κατὰ τρόπον ὅπως νέον, καὶ ἐν ὑψίστῳ βαθμῇ, τὴν ἐν τῇ γλώσσῃ ὑπάρχουσαν πλουσίαν ὕλην πνευματικῆς μορφώσεως. Διότι οὐ μόνον ἐπενόησαν πολλοὺς νέους τύπους καὶ τρόπους διὰ τὴν ποίησιν, οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐμόρφωσαν οὕτω, ὥστε νὰ καταστῇ αὕτη καλλίστη καὶ ἐκφραστικωτάτη, ἀλλ' ἐδημιούργησαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ πεζοῦ λόγου. Οἱ Ἕλληνες τέλος πρῶτοι πάντων τῶν λαῶν ἐδημιούργησαν γνήσιον καὶ ἀληθῆ πολιτικὸν βίον, διότι οὗτοι τὴν διάνοιαν ἐνὸς ἐκάστου κατέστησαν νόμιμον κοινωνῶν τῆς διευθύνσεως τῶν τοῦ λαοῦ πραγμάτων, καὶ πρῶτοι εἰς τὴν γνῶμην τῆς τῶν πολιτῶν ὁλομελείας ἔδωκαν τὴν σημασίαν τῆς κοινῆς γνώμης, πρῶτοι δὲ καὶ εἰσηγήσαντο ἀνάπτυξιν πολιτείας ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς προόδου τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὁ πρῶτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ λαὸς ὁ ἀναπτύξας ἀληθῆ δημοκρατικὴν πολιτείαν καὶ ἐπὶ μακρὸν διατηρήσας αὐτήν ».

Αἱ γνῶμαι αὗται τοῦ μεγάλου ἱστοριογράφου διατηροῦσι πάντοτε τὸ κύρος αὐτῶν ἐν τοῖς καθόλου, προκειμένου περὶ τῆς μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ πρὸ τούτου ἢ μετὰ τούτου ὑπάρχοντος Ἀσιατικοῦ βίου διαφορᾶς. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ πολυμερεστερά καὶ βαθυτέρα καὶ ἐπὶ εὐρυτέρας διαστάσεις ἐκτεινομένη μελέτη τῆς ἀρχαίας Ἀσιατικῆς ἱστορίας ἐξήλειψεν ἢ ἐξησθένωσε πολλὰς περὶ τοῦ Ἀσιατικοῦ καθόλου ἱστορικοῦ βίου ἐπικρατού-

σας μονομερεῖς γνώμας, αἵτινες ἐκ προκαταλήψεως ἐπαναλαμβάνονται συνήθως ἐν ταῖς ἱστορικαῖς πραγματείαις ὡς ἀξιώματα ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἀσιατικοὶ λαοὶ δὲν προήχθησαν εἰς συνειδήσιν τελείου ἱστορικοῦ βίου καὶ ἱστορικοῦ προσρισμοῦ καθ' ὃν βαθμὸν οἱ Ἕλληνες καὶ μετὰ τούτους οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ παρὰ τούτων ἀμφοτέρων πνευματικῶς φωτισθέντες νεώτεροι τῆς Εὐρώπης λαοί, τοῦτο εἶναι ἀληθές. Ἀλλ' ὅτι ὁ κύριος χαρακτήρ τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου εἶναι ἡ διηνηκὴς στασιμότης καὶ ὅτι τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ὅσοι μὲν ἦσαν πολεμικοί, διεκρίθησαν ἀπλῶς ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ καταστρέφειν, ὅσοι δ' ἦσαν εἰρηνικοί, διεκρίθησαν ἐπὶ δειλίᾳ καὶ δουλοφροσύνῃ, τοῦτο ἐλέγχεται πλημμελές. Καὶ αἱ περὶ Ἀσιατικῆς δὲ δεσποτείας καὶ τυραννίας προκατειλημμένοι γνώμαι ὑποχωροῦσιν εἰς ἐπιεικεστέρας περὶ τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου γνώμας καὶ κρίσεις. Πολιτισμὸς δημιουργηθεὶς πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ διατηρηθεὶς ἐπὶ χιλιετηρίδας δὲν δύναται νὰ ᾔηται ἀπλῶς ἔργον καταστροφῆς ἢ δεσποτισμοῦ ἢ δουλείας καὶ δουλοφροσύνης. Τούναντίον δὲ ὁ πρωϊμώτατα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναπτυχθεὶς καὶ ἐπὶ μέγα προελθὼν ὕλικὸς πολιτισμὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιδράσῃ ἐν τινι μέτρῳ καὶ ἐπὶ τὴν καθόλου διαμόρφωσιν τῶν λαῶν, ἢ κάλλιον καὶ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, νὰ μὴ ᾔηται συναφῆς πρὸς πνευματικὴν τινα ἀνάπτυξιν καὶ ἐν μέρει καρπὸς φυσικὸς τῆς τοιαύτης πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Ἀνεξαρτήτως τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν μεγαλουργημάτων ἢ τῶν κακιῶν καὶ κακουργημάτων ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἡγεμόνων ἢ λεγομένη ἀνατολική δεσποτεία πολλὰ καὶ μέγала διεπράξατο ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἰερότης τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἡ περὶ τῆς θείας καταγωγῆς τῆς ἐξουσίας ἰδέα, ἣν τοσοῦτον ἐξῆρεν ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, «*διογενεῖς καὶ διοτρεφέας*» καλῶν τοὺς βασιλεῖς καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀναφέρων εἰς τὸν Δία, τὸν ἐμπνέοντα δίκαια καὶ νόμους εἰς τοὺς ἡγεμόνας («*δικασπόλοι, οἳ τε θέμιστας πρὸς Διὸς εἰρύαται*» (Ἰλ. Α 238))· ἡ τοιαύτη ἰδέα ἐν τῇ Ἀνατολῇ παρίστανται πάντοτε καὶ ἐρμηνεύει τὴν μεγάλην ἀρχὴν τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως διδοῦσα εἰς ταύτην τὰ ἰσχυρότατα στηρίγματα αὐτῆς. Πρὸς τούτοις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ συναίσθησις τοῦ ἡθικοῦ μεγαλείου τοῦ μοναρχικοῦ ἀξιώματος συνοδεύεται μετὰ τοῦ εὐσεβοῦς αἰσθήματος τῆς ταπεινώσεως ἀπέναντι τοῦ θεοῦ καὶ μετὰ τῆς ἐντεῦθεν προσερχομένης καὶ ἐνισχυομένης συνειδήσεως τῶν ἡγεμονικῶν καθη-

κόντων. Εὐσέβεια πρὸς τὸ θεῖον καὶ φιланθρωπία ἐκτεινομένη μέχρι τῆς τάξεως τῶν δούλων ἐν πολλῷ μείζονι μέτρῳ ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ῥωμαίοις ἀνέπτυξαν μέχρι τινὸς τὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων. Τὰ μεγάλα ἱστορικὰ μνημεῖα, ἐν οἷς οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀσίας ἀναγράφουσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν, μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ ἐλατήρια τῶν πράξεων αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀπλῶς βία δεσποτική καὶ κατακτήσεις καὶ ἀρπαγαὶ καὶ καταστροφαί, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑψηλότερον ἡγεμονικὸν αἶσθημα τοῦ δρᾶν καὶ δημιουργεῖν ἐν τῷ βίῳ καὶ προάγειν τὸν βίον. Ἡ συνείδησις τοῦ ἱστορικοῦ βίου καὶ ὁ σεβασμὸς αὐτὸς πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐκδηλοῦται παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς ἀναριθμήτοις ἐπιγραφικοῖς ἱστορικοῖς μνημείοις, δι' ὧν ἐζήτησαν, οὕτως εἰπεῖν, νὰ λαμπρύνωσι τὰ ἔργα αὐτῶν πρὸ τῆς ἱστορίας, ἀναγνωρίζοντες αὐτῇ τὴν ιδιότητα τοῦ κριτοῦ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐξ ἄλλου δὲ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἱστορικῶν ἀναγραφῶν καὶ αἱ βασιλικαὶ βιβλιοθήκαι αἱ διασωθεῖσαι μέχρι ἡμῶν, διδάσκουσιν ἡμᾶς τὸ ἐνεργὸν καὶ πολυμερὲς καὶ ποικίλον τοῦ βίου καὶ τὴν διηνεκῇ ἱστορικῇ κίνησιν καὶ ζωῇ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ταῖς κυβερνήσεσι καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς λαοῖς τῶν μνημονευθέντων Ἀσιατικῶν κρατῶν. Ὅτι δὲ αἱ βιβλιοθήκαι ἐκεῖναι πληροῦνται βιβλίων λιθίνων καὶ πηλίνων, ὅτι ἡ τέχνη τῆς γραφῆς ἦτο πολὺπλοκος καὶ δυσχερής, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν, ἡ διαφορὰ αὕτη πρέπει νὰ κριθῇ κατὰ βάθος ὑπὲρ τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ δι' ὀργάνων σχετικῶς ἀτελεστερῶν καὶ μετὰ μειζονος ἐν τῷ ἔργῳ δυσχερείας τοσοῦτον πλούσιον καταλιπόντος ἡμῖν θησαυρὸν τῶν τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ μνημείων. Καθόλου δὲ ὁ ἀρχαῖος Ἀσιατικὸς βίος, ὡς νῦν διαγινώσκεται καὶ κρίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, δὲν ἔφθασε μὲν εἰς τὸ ὕψος τῆς τελειότητος, εἰς ὃ ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ὁ τοῦτον διαδεχάμενος Εὐρωπαϊκός, ἀλλ' οὐχ ἥττον πολλὰ εἰργάσατο καὶ κατάρθρωσεν ἄξια νὰ δημιουργήσωσιν αὐτῷ θέσιν ἰδιαιτέραν καὶ ὑπαρξῖν αὐτοτελῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἐγέλου (1), καθ' ἣν ὁ ἀρχαῖος Ἀσιατικὸς βίος παρίστηται τὴν ἀνηλιακὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἡλικίαν» ἀπέναντι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας τοῦ Ῥωμαικοῦ βίου, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ γενικὸν κύρος ὡς πρὸς ἅπαντας τοὺς κλάδους τοῦ ἱστορικοῦ

(1) Hegel, Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte p. 129.

βίου. Ὑπὸ πολλὰς δ' ἐπόψεις ὁ ἀρχαῖος Ἀσιατικὸς βίος φαίνεται ἐξικόμενος εἰς ὄριμον ἀνδρικήν ἡλικίαν, καὶ χωρὶς νὰ διέλθῃ νεότητα ἀνηράν καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδεώδους τρεφομένην, οἷαν ἀπεικόνισεν ὁ μέγας φιλόσοφος τὴν ἡλικίαν τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ἐκπροσωπούμενην ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν μάλιστα τῆς γενικωτέρας ἠθικῆς μορφώσεως ἀληθέστερον ἴσως φρονοῦσιν οἱ λέγοντες (ὡς ὁ Linke) ὅτι αἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς εἰσὶ σφοδροὶ μὲν ἐν τῷ ἀγαπᾶν καὶ ἐν τῷ μισεῖν, ἀλλὰ δὲν ἀποκρύπτουσι τὰς τοιαύτας ἐμπαθεῖς αὐτῶν ὁρμάς, ἐνῶ ἐν τῇ Δύσει οἱ ἄνθρωποι κρύπτονται συνήθως ὑπὸ τὸ πυκνὸν χιτῶνα, χωρὶς τὸ τοιοῦτον νὰ μεταβάλλῃ μηδαμῶς τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων. Ἐν τισιν ἡ ἀνθρωπότης ἐποίησατο προόδους καταστάσα πρῶτα καὶ λογικωτέρα, ἀλλ' ἐν τῷ ὅλῳ ἔμεινεν ἡ αὐτὴ καὶ θὰ μένῃ πάντοτε ἡ αὐτή, ὅσον εὐεργετικῶς καὶ ἡμερωτικῶς κἂν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὸν ψυχικὸν βίον καὶ ἐπὶ τὴν ὑπαρξίν μεγάλων πνευμάτων καὶ καρδιῶν τὸ ἰδεῶδες τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὰ ἄλλα ἰδεώδη».

Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν, ἃς παρίστησιν ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς ἀρχαίας Ἀσίας, καὶ τῆς καθόλου ἀξίας, ἣν ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἀσίας ὡς ἱστορία αὐτοτελὴς κέκτηται ἐν τῇ καθόλου ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, σπουδαιότητα μεγίστην κέκτηται ἡ ἱστορία αὕτη ἐν τῇ σχέσει καὶ ἀναφορᾷ αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ διὰ ταύτης πρὸς τὴν νεωτέραν Εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν. Ὁ πολιτισμὸς τῆς δυτικῆς Ἀσίας παρέσχε τὴν ὕλην, ἐξ ἧς διεμορφώθη ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἡ μυθολογία ἡ Ἑλληνικὴ, ἡ τέχνη, ἡ ποίησις, αὕτη ἐν μέρει ἡ πολιτεία, ἔλαβον τὸ ὕλικόν αὐτῶν ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Ἀσιατικοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ἀκολουθεῖ φυσικῶς καὶ λογικῶς ὅτι, ὅσῳ μείζονα καὶ πλείονα ἀποκαλύπτονται μνημεῖα τοῦ Ἀσιατικοῦ ἱστορικοῦ βίου, ὅσον οὗτος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ πλουσιώτερος, ποικιλώτερος καὶ πολυμερέστερος ἀποκαλύπτεται ἡμῖν, ὅσῳ μείζων ὁ πλοῦτος καὶ λαμπρότερος ἡ αἴγλη τοῦ ἀποκαλυπτομένου θησαυροῦ, τοσούτῳ λαμπρότερον φωτίζεται ἡ ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοσούτῳ μεγαλοπρεπεστέρα ἐν τῇ λάμπει καθίσταται ἡ ἡὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ διαυγέστερος ὁράται ὁ ῥόος ὁ ἀρχικὸς ἢ μᾶλλον ἡ πηγὴ ἡ ἀρχικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ. Οὕτω δὲ ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἀσίας καθίσταται σπουδαῖον καὶ ἀναπόσπαστον τμήμα τῆς διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ πλέον ἐμφυχουμένης καὶ λαμπρυνομένης καθολικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Διὰ τὸν διπλοῦν λοιπὸν τοῦτον λόγον ἡ ἀρχαία τῆς Ἀσίας ἱστορία, καὶ ὡς ἱστορία αὐτοτελής, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν πολλὰ κεκτημένη καὶ ποικίλα τὰ διδακτικά ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ καθόλου ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὡς στενῶς συνημμένη μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ δι' αὐτῆς μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἀξία, ἐν τῇ σημερινῇ ἀναπτύξει καὶ προόδῳ αὐτῆς, πάσης προσοχῆς καὶ μελέτης ἐπιστημονικῆς, ἀξία νὰ καταστῇ ἀντικείμενον ἰδίας πραγματείας ἐπιστημονικῆς αὐτοτελοῦς καὶ πλήρους.

Οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς Ἀσίας. — Ἐκ τῶν πολλῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν λαῶν τῆς Ἀσίας οἱ μὲν οἰκοῦσι τὴν Ἀσίαν τὴν ἀνατολικήν, οἱ δὲ τὴν μεσημβρινήν, καὶ ἄλλοι τὴν μέσην καὶ δυτικὴν (τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου). Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ λαὸς ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων δημιουργήσας πολιτισμὸν καὶ ἀναπτύξας ἱστορικὸν βίον εἰσὶν οἱ Μογγολικῆς φυλῆς Σῖναι (ἴδ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Καθολ. ἱστορίαν σελ. 321)· ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ ὁ μόνος ἀξίος μνήμης ἐν τῇ ἱστορίᾳ λαὸς εἶναι οἱ Ἄριοι λαοὶ τῆς Ἰνδικῆς, οἱ κατ' ἐξοχὴν καλούμενοὶ Ἰνδοί· ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ, ἐν ἣ περιλαμβάνεται ἱστορικῶς καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἤκμασαν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων διάφοροι λαοὶ Τουρανικῆς, Σημιτικῆς ἢ Πρωτοσημιτικῆς καὶ Ἀρίας καταγωγῆς. Τούτων οἱ ἐπισημότετοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Αἰγύπτιοι, ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραήλ, οἱ Φοίνικες, οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι καὶ τινες τῶν ἀρχαίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας λαῶν. Ἄλλ' ἐκ τῶν μνημονευθέντων τριῶν τμημάτων τῆς Ἀσίας ἱστορικῶς σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ δυτικὴ Ἀσία, διότι ταύτης ὁ πολιτισμὸς καὶ ὁ ἱστορικὸς βίος οὐ μόνον ποικιλώτερος καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένος εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀμεσώτερον ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης. Τῶν λαῶν δὲ τῆς δυτικῆς Ἀσίας ἀρχαιότατοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι οἱ ἰδρυταὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους (ἐξ οὗ βραδύτερον προῆλθε καὶ μεθ' οὗ συνυπῆρξε τὸ Ἀσσυριακόν) καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἱστορία ἡμῶν ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς μετ' αὐτῆς γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς συνδεομένης Ἀσσυρίας.

2. Γεωγραφία τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας.

Ἡ κοίτις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.—Ἐν τῇ πεδινῇ χώρᾳ τῇ ἐκτεινομένῃ πρὸς βορρᾶν τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ὑπερθεῖν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, καὶ συνεχομένη μεταξὺ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐν τῇ μεσημβρινῇ καλουμένῃ Μεσοποταμίᾳ, ἐν τῇ χώρᾳ τῇ καλουμένῃ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Βαβυλωνία, παρήχθησαν ἐν ἀρχαιστάτοις χρόνοις, ἀπὸ τῆς 5 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος, ὅσον αἱ νῦν ἱστορικαὶ ἡμῶν γνώσεις δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι, πολλὰ κέντρα ἀστικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, πόλεις, τρόπον τινά, αἰτοπόλεις, διατελοῦσαι ὑπὸ ἀρχοντας ἱερεῖς, ἥτοι ἱεραικαὶ πολιτεῖαι, ἐξ ὧν περὶ τὰ τέλη τῆς 3 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος παρήχθη τὸ ἰσχυρὸν Βαβυλωνιακὸν κράτος τὸ ἔχον κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν Βαβυλῶνα καὶ ἄρχον ἀπάσης τῆς νοτίου Μεσοποταμίας (ἴδε τὸ ὄνομα κατωτέρω). Ἐκ τοῦ κράτους τούτου περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος παρήχθη κατὰ μικρὸν ὡς πολιτικὸν ἐξάρτημα ἢ ὡς κράτος ἀποικιακὸν τὸ βορειότερον, ἀνατολικῶς τοῦ Τίγρητος μεταξὺ τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ τούτου, τῆς ὀρεινῆς γραμμῆς τοῦ Ζάγρου, τοῦ χωρίζοντος τὴν κοιλάδα τοῦ Τίγρητος ἀπὸ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰράν, κείμενον Ἀσσυριακὸν κράτος. Τὸ νέον τοῦτο κράτος, κατασταθὲν κατὰ μικρὸν ἰσχυρότερον τοῦ κράτους τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, ἐξέτεινε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δυτικῆς Ἀσίας μέγα κατακτητικὸν κράτος. Τὸ κράτος τοῦτο συνυπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπесκίασε τὴν πολιτικὴν αἴγλην καὶ τὸ μεγαλεῖον· καταλυθὲν δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν τὸ πολιτικὸν αὐτῆς μεγαλεῖον. Ἡ Βαβυλὼν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἐγένετο κέντρον ἰσχυροῦ καὶ μεγάλου κράτους, καλουμένου συνήθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ δευτέρου Βαβυλωνιακοῦ καὶ διετήρησε τὴν ἰσχὺν ταύτην μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὸ μέγα Περσικὸν κράτος ὑπὸ τὸν μέγαν Κύρον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐθῆκε

τέρμα εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους τούτου ὡς καὶ πάντων τῶν ἄλλων κρατῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Κέντρον καὶ κοιτὶς τοῦ μὲν Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν, ὡς εἴρηται, ἡ χώρα ἡ μεταξὺ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, τοῦ δὲ Ἀσσυριακοῦ ἡ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ Τίγρητος κειμένη. Ἄλλ' ἀνάγκη ἐνταῦθα πρὶν ἀρξώμεθα τῆς Ἀσσυρίας νὰ περιγραφῶσιν ἀκριβέστερον αἱ χώραι, ἐν αἷς ἰδρῦθησαν καὶ ἠϋξήθησαν τό τε Βαβυλωνιακὸν καὶ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος.

Αἱ χώραι τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. — Μεταξὺ τοῦ Ἰρανικοῦ ὀροπεδίου πρὸς Α., τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου πρὸς Β., τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης πρὸς Δ., τῆς Ἀραβίας πρὸς Ν. ἐκτείνεται χώρα τις πεδινὴ σχήματος ἀκανονίστου τραπεζίου περικυκλουμένη ἐκ τριῶν μερῶν ὑπὸ γραμμῶν ὀρεινῶν, μόνον δὲ πρὸς νότον ὑπὸ ἐρήμων. Μῆγα μέρος τοῦ τραπεζίου τούτου, τὸ νότιον, κατέχεται ὑπὸ ἐρήμου (Συριακῆς καὶ Ἀραβικῆς) ἐν σχήματι τριγώνου εἰσχωρούσης βαθέως πρὸς τὸ κέντρον τῆς χώρας καὶ χωρίζουσας τὰς ἀνατολικὰς κειμένας περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα εὐφόρους χώρας ἀπὸ τῶν δυτικῶς ἐκτεινομένων χωρῶν, αἵτινες καθ' ἅπασαν τὴν ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου ἔκτασιν γενικῶς καλοῦνται *Συρία*. Πᾶσα ἡ διαγραφείσα ἐν τὸς τῶν ἄνω εἰρημένων ὀρίων χώρα (ἡ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν νῦν Τουρκικῶν νομῶν τῆς Συρίας, Χαλεπίου, Μοσσούλ, Διארβεκίρ, Βαγδάτης καὶ Βασσόρας), ἡ ἔχουσα γεωγραφικὴν ἐνότητα προωρισμένην νὰ συνεπάγεται ἐνότητα πολιτικὴν καὶ ἐθνολογικὴν καὶ ἀποτελέσασα ἄληθῆ ἐπὶ τινα χρόνον ἐνότητα πολιτικὴν, οἰκουμένη δὲ ὑπὸ ἔθνων τὸ πλεῖστον ὁμογλώσσων, ἀφομοιωθέντων ἐθνικῶς πρὸς ἄλληλα, δὲν εἶχε διαρκῶς ὄνομα ἐνιαῖον ἀνάλογον πρὸς τὴν γεωγραφικὴν ἐνότητα αὐτῆς. Τὸ ὄνομα *Ἀσσυρία*, ὅπερ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ κατὰ τοὺς πρώτους Ῥωμαίκοὺς χρόνους ἐδόθη αὐτῇ (1), ὡς ἐκ τῆς συγχύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ τῆς κυρίως Ἀσσυρίας καλουμένης χώρας ὄνομα, δὲν ἦτο, καθὰ φαίνεται, ἐν γενικῇ χρήσει. Τὰ δὲ διάφορα ἔθνη τὰ οἰκοῦντα τὴν εὐρείαν χώραν, καὶ τὰ διάφορα κράτη τὰ ἰδρυέντα ἐν αὐτῇ, ἢ αἱ διαφοραὶ διαιρέσεις ἔδωκαν εἰς διαφόρους τόπους τῆς χώρας διάφορα ὀνόματα ἐθνολογικά (*Χαλδαία*), πολιτικὰ (*Βαβυλω-*

(1) Ἴδε κατωτέρω ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τῆς Ἀσσυρίας.

νία, Ἀσσυρία, Παλαιστίνη) ἢ καθαρῶς τοπογραφικὰ (Αἰλάμ, Μεσοποταμία, Συριακὴ ἔρημος)(1). Αἱ ὀρεῖναι γραμμαὶ αἱ ἀπὸ τριῶν μερῶν περικλείουσαι τὴν χώραν πρὸς ἀνατολὰς μὲν εἶναι ἡ κατὰ τὸ δυτικὸν πλευρὸν τοῦ Ἰρανικοῦ ὄρπεδίου κατὰ μῆκος ἐκτεινομένη σειρὰ τοῦ Ζάγγρου, πρὸς Βορρᾶν τὰ νότια κράσπεδα τῶν Ἀρμενικῶν ὀρέων ἥτοι ὁ Ἀρμενικὸς Ταῦρος, ἰδίως τὸ Μάσιον ὄρος καὶ τὰ Γορδουαῖα ὄρη, πρὸς Ἀνατολὰς δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀμανοῦ (τοῦ χωρίζοντος τὴν Συρίαν ἀπὸ τῆς Μ. Ἀσίας) ἀρχομένη καὶ μέχρι τῆς Σιναϊτικῆς χερσοννήσου ἐκτεινομένη ὀρεινὴ Συριακὴ παραλία ἡ καταλείπουσα ἐνιαχοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν δίκην ταινιῶν ἐκτεινομένης στενὰς πεδινὰς παραλίους χώρας. Ἐκ τῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ζάγγρου, τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄρπεδίου καὶ τῶν Συριακῶν ὀρέων κατερχομένων καὶ ἐν εὐρείᾳ ἢ μικρᾷ περιοχῇ διαρρεόντων τὴν χώραν ποταμῶν οἱ μέγιστοι καὶ ἐπισημύτατοι εἶναι οἱ ἐξ Ἀρμενίας κατερχόμενοι Τίγρης καὶ Εὐφράτης, ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ὁποίων ἔκειτο ἡ Βαβυλωνία καὶ ἡ Ἀσσυρία. Οἱ δύο οὗτοι ποταμοί, ὧν ὁ ἕτερος, ὁ Εὐφράτης, χωρίζει τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς διαγραφείσης εὐρείας χώρας ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ, διαιροῦσι πολυειδῶς τὸ ἀνατολικὸν τοῦτο τμήμα, καὶ αἱ διαίρεσεις αὗται αἱ φυσικαὶ καὶ γεωγραφικαὶ συμπίπτουσαι ἐνίοτε πρὸς τὰς ἐθνολογικὰς καὶ πολιτικὰς μεγάλῃν ἔχουσι σπουδαιότητα ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ τῆς χώρας. Ἡ χώρα ἡ πεδινὴ ἡ πρὸς νότον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄρπεδίου ἐκτεινομένη καὶ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτῶν περιλαμβανομένη καλεῖται Μεσοποταμία, διαιρουμένη εἰς βόρειον καὶ εἰς νότιον. Καὶ ἡ μὲν βόρειος ἡ χωριζομένη διὰ τοῦ Εὐφράτου ἀπὸ τῆς βορείου Συρίας καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ νοτιώτερον ἀφορίζομένη ἀπὸ τῆς Συριακῆς ἐρήμου, καλεῖται καὶ ἰδιαιτέρως Μεσοποταμία, ἡ δὲ νοτιὰ καλεῖται συνήθως Βαβυλωνία καὶ Χαλδαία. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς βορείου Μεσοποταμίας καὶ τοῦ Τίγρητος, μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ὀρέων τοῦ Ζάγγρου, ἐκτείνεται ἡ Ἀσσυρία, πρὸς νότον δὲ ταύτης καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Τίγρητος μεταξὺ τούτου καὶ τῆς νοτιοανατολικῆς σειρᾶς τοῦ Ζάγγρου ἐκτείνεται ἡ χώρα ἡ καλουμένη Αἰλάμ. αἱ χώραι δὲ αὗται (Μεσοποταμία, Ἀσσυρία, Βαβυλωνία καὶ Αἰλάμ) ἀποτελοῦσι τὴν κυρίως Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν

(1) Ἄλλ' ἡμεῖς χάριν γεωγραφικῆς ἀκριθείας τὴν μνημονευθεῖσαν χώραν καθ' ὅλην τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν καὶ ἐνότητα αὐτῆς θὰ καλῶμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις «μεγάλῃν Ἀσσυρίαν».

γῆν. Πρὸς δυσμὰς τῆς βορείου Μεσοποταμίας καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐκτείνεται ἡ βόρειος Συρία καὶ ἡ Συριακὴ ἔρημος, πρὸς δυσμὰς τῆς Συριακῆς ἐρήμου ἐκτείνεται ἡ μέση ἡ κοίλη Συρία περιλαμβάνουσα καὶ τὴν Φοινίκην, νοτιώτερον δὲ ταύτης ἡ Παλαιστίνη χωριζομένη καὶ αὕτη ἀπὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Εὐφράτου διὰ τῆς Συριακῆς ἐρήμου. Καθόλου δὲ πᾶσαι αἱ πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς ἐρήμου κείμεναι χῶραι ἀποτελοῦσι τὴν Συρίαν ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ τοῦ ὀνόματος ἐννοίᾳ καὶ χρήσει. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀρξώμεθα τῆς περιγραφῆς ἐκάστης τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας, ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν ὀλίγα περὶ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, οἵτινες τοσαύτην ἔχουσι σπουδαιότητα ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ φυσικῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν χωρῶν.

Εὐφράτης καὶ Τίγρης. — Ὅπως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου μεγίστην ἔχει σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ὁ ποταμὸς Νεῖλος ὁ τοσοῦτον ἐπιδρῶν εἰς τὴν φυσικὴν διάπλασιν τῆς χώρας καὶ διὰ ταύτης ἐπὶ τὸν ἱστορικὸν βίον τῶν κατοίκων, οὕτω ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς ὑπῆρξαν τὰ ἀρχαῖα κράτη τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, μεγίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ἔχουσιν ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης. Οἱ δύο οὗτοι μεγάλοι ποταμοὶ καὶ οἱ πολυάριθμοι φυσικοὶ ἢ τεχνητοὶ παραπόταμοι αὐτῶν διαρρέοντες τὰς πεδινὰς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας χώρας κατὰ μῆκος, τινὲς δὲ καὶ κατὰ πλάτος, ἀποτελοῦσι τὰς μεγάλας ζωογόνους ἀρτηρίας, αἵτινες παρέχουσι ζωὴν καὶ ἀκμὴν εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας. Ἄνευ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἡ Μεσοποταμία ἰδίως δὲν ἤθελε διαφέρει ἀπὸ τῆς δυτικῆς τοῦ Εὐφράτου ἐκτεινομένης Συριακῆς ἐρήμου, καὶ κατὰ τοῦτο δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν χώραν ταύτην εὐλόγως δῶρον τῶν δύο ποταμῶν, ὅπως ἡ Αἴγυπτος ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων «δῶρον τοῦ Νείλου». Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο ἐκφράζει τὸ ὄνομα, ὅπερ φέρει ἐνίοτε ὁ Εὐφράτης ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς, «Napisti mati» ἥτοι «ψυχὴ τῆς χώρας», ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐπίθετον τὸ διδόμενον ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπιγραφαῖς εἰς τὸν Τίγρητα «Babilat muhsi = Ὁλβιοδότης» (1). Ἡ εὐρύτης τῆς κοίτης, ἡ ἀφθονία τοῦ ὕδατος, ἰδίως ἐν

(1) Περί τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος Εὐφράτης (ὅστις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ καλεῖται *Purragon*, Ἑβρ. καὶ Συρ. Πράτ, Ἀραβ. Φουράτ, ἀρχ. Περσ. Ουφρατους, ἐξ οὗ παρήχθη, φαίνεται, ὁ Ἑλληνικὸς τύπος Εὐφράτης) πολλοὶ προτάθουσιν γινώμει, ἐν αἷς καὶ ἡ ἐκ τῆς Ἀρίας β. *prae* (Σανσκρι. *prathi*, Ζενδ. *φρατ*, Ἑλλ.

τοῖς καιροῖς τῶν ἐτησίων πλημμυρῶν (1), ἡ ὀρμητικὴ φορά (2), αἱ καθ' ὠρισμένους χρόνους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπερχόμεναι μεταβολαὶ τῆς ὑψώσεως

πλάτ = πλατύς) παραγωγῆς· ὥστε κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην Εὐφράτης = πλατύς (ποταμός). Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τὸ ἐτυμολογικὸν λύεται νῦν καλλίτερον διὰ τῆς Ἀσσυριολογίας. Τὸ ὄνομα Puratu τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν προήλθε κατὰ τὸν Delitz (Wo lag des Paradies σ. 169) ἐκ τοῦ ἀρχικῶς συνθετοῦ ὀνόματος puru-nunu = ῥοὺς μέγας. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν, τὴν Ἀκκαδοσουμιρικὴν (Ἰδ. Εἰσαγ. σελ. 393), ἀφαιρεθέντος τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ nuu = μέγας, προήλθε τὸ ἀπλὸν puru = ποταμός, ἥτοι ποταμός κατ' ἐξοχὴν. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ τύπου, καθ' ὃν χρόνον τὸ Σημιτικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ Σημιτικὴ γλῶσσα ὑπερίσχυσαν ἐν ταῖς περὶ τὸν ποταμὸν χώραις, παρήχθη ὁ τύπος *punatu*, προστεθείσης εἰς τὸ ὄνομα τῆς Σημιτικῆς καταλήξεως τῶν θηλυκῶν ὀνομάτων Tu· (τὰ Σημιτικὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα τῶν ποταμῶν εἰσὶ θηλυκοῦ γένους). Ἐκ τοῦ τύπου δὲ τούτου τοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ παρήχθησαν τὰ Ἑβρ. καὶ Συρ. Πράτ, τὸ Ἀραβ. Φουράτ καὶ ἐκ τοῦ Περσ. Ufratus ἐγένετο τὸ Ἑλλήν. Εὐφράτης. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ Εὐφράτης. Τὸ δὲ Τίγρης (Ἀσσυροβαβ. Idiklat ἢ Diglat, Ἀρμεν. Diglat, Συριακ. Declat, Ἀραβ. Digla, ἀρχ. Περσ. Tigra, Ἑβρ. Hiddekel) οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς ὄνομα Μηδικὸν ἢ Περσικὸν σημαίνον βέλος, τόξευμα (Στράβ. 11, 529 α... ἔμικτον φυλάττων τὸ βεῦμα διὰ τὴν ὀξύτητα, ἀφ' οὗ καὶ τούνομα, *Μήδων τίγριν καλοῦντων τὸ τόξευμα*)· πρὸς τὸ Περσ. Tir = βέλος. Τιρίδαζος = ὁ τοξότης). Ἀλλ' ἡ ἐτυμολογία αὕτη φαίνεται οὕσα μᾶλλον παρετυμολογία ὑπὸ Περσῶν ἢ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπινοηθεῖσα, διότι δι' αὐτῆς δὲν ἐξηγεῖται ὁ τύπος ὁ Ἀσσυροβαβ. Idiklat ἢ Diglat, ὁ σωθεὶς ἐν τῷ Ἀρμ. Diklat καὶ τῷ Συρ. Deklat καὶ ἐν τῷ Ἑλλήν. Τίγρητι ἢ Τίγριδι, οὕτε τὸ Ἀραβ. Digla καὶ τὸ Ἑβρ. Hiddekel. Τὸ ἀρχαιότατον, μὴ Σημιτικόν, ἀλλ' Ἀκκαδοσουμιρικόν ὄνομα τοῦ Τίγρητος εἶναι Id-dig-na = ποταμός μεθ' ὑψηλῆς ὄχθης. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου, κατὰ τὸν Δέλitz (W. l. d. P. 171-2) παρήχθη ὁ Σημιτικὸς Ἀσσυροβαβ. τύπος Iddiglatu (ὡς τὸ Puratu ἐκ τοῦ puru) διὰ τῆς ἐν τῇ Ἀκκαδοσουμιρικῇ γλῶσσῃ συνήθους τροπῆς τοῦ ν εἰς λ. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν τῇ Ἀρμενικῇ ἐνῶ ὁ Τίγρης καλεῖται δι' αὐτοῦ τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ ὀνόματος Diklat, ὁ Εὐφράτης καλεῖται συνήθως Ἀρζάνια (Ἀρσανίας) ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου ἀνατολικοῦ βραχίονος τοῦ ποταμοῦ τούτου.

(1) Αἱ πλήμυραι ἄρχονται ἀπὸ τῶν μέσων Μαρτίου καὶ διαρκοῦσι μέχρι τέλους Μαΐου, προέρχονται δὲ ἀπὸ τῆς τήξεως τῆς χιόνος ἐν τοῖς ὑψηλοῖς χιονοσκεπέσιν ὄρεσι τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπέδιου, ὅπου οἱ δύο ποταμοὶ ἔχουσι τὰς πηγὰς αὐτῶν (ἴδε κατωτέρω).

(2) Τοῦ Εὐφράτου τὸ πλάτος, ἀφοῦ κατέλθῃ ἐκ τοῦ Ἀρμενικοῦ Ταύρου, εἶναι κατὰ μέσον ὄρον 320 μ., τὸ δὲ βάθος κυμαίνεται μεταξύ 4 καὶ 8 μέτρων (τὸ βάθος τῶν 8 μ. εἶναι ἐν καιρῷ τῶν πλημμυρῶν)· τοῦ δὲ Τίγρητος τὸ μὲν πλάτος μετὰ τὴν ἐκ τῆς αὐτῆς ὀρεινῆς σειρᾶς ἔξοδον εἶναι περίπου 180 μ., τὸ δὲ βάθος κατὰ τι μικρότερον ἢ τὸ τοῦ Εὐφράτου. Ἀλλ' ἡ φορά τοῦ Τίγρητος εἶναι υπερδιπλασίως μείζων τῆς τοῦ Εὐφράτου, διότι οὗτος μὲν κατὰ μέσον ὄρον ἐκτοπίζει κατὰ δευτερόλεπτον ποσότητα ὕδατος 2065 κυβ. μ., ὁ δὲ Τίγρης 4656 κ. μ. (Ἰδ. George Rawlinson The Five great Monarchies Vol. I p. 8 καὶ Elysée Reclus. Nouvelle Géographie Universelle IX. L'Asie antérieure p. 363-391).

καὶ τῆς καταπτώσεως τῆς ἐπιφανείας αἱ τοσοῦτον συντελοῦσαι εἰς διατήρησιν μεγάλων δεξαμενῶν καὶ διωρύχων, ἐτι δ' αἱ γινόμεναι κατὰ τὰς ἐκβολὰς προσχώσεις αἱ μηκύνουσαι τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας διὰ προσθήκης γαιῶν γονίμων· ταῦτα πάντα καθιστῶσιν ἀμφοτέρους τοὺς ποταμοὺς κυριώτατον στοιχεῖον τῆς γεωγραφικῆς διαπλάσεως, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς Βαβυλωνιακῆς καὶ τῆς Ἀσσυριακῆς χώρας. Ἀμφοτέροι οἱ ποταμοί, ὃ τε Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης, πηγάζουσιν ἐκ τῆς αὐτῆς ὄρεινῆς σειρᾶς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου, τῆς σειρᾶς τοῦ Νιφάτου (1), ἀλλὰ κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον· διότι ὁ μὲν Τίγρης ῥέων ἐπὶ μικρὸν πρὸς Β. καὶ εἶτα πρὸς Α., λαμβάνει διεύθυνσιν ὀριστικὴν πρὸς Ν. κλίνουσιν ὀλίγον πρὸς Α., ἐνῷ ὁ Εὐφράτης ἔχει κατ' ἀρχὰς διεύθυνσιν ΝΔ. Ἀλλ' ἡ ἀντίθεσις αὕτη περιορίζεται μόνον ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὄροπεδίῳ καὶ ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τῆς πρὸς Ν. τοῦ ὄροπεδίου ἐκτεινομένης πεδινῆς χώρας· ἀκριβῶς δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιθέσεως ἦτοι ἐκ τῆς μεγάλης μεταξὺ τοῦ ῥοῦ τῶν δύο ποταμῶν ἀποστάσεως σχηματίζεται ἡ εὐρεία χώρα ἡ ἀποτελοῦσα τὴν βόρειον *Μεσοποταμίαν*. Ἀλλ' εἶτα ἐκεῖ, ὅθεν ἄρχεται ἡ μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς μέσης Συρίας ἐκτεινομένη ἔρημος, ὁ ποταμὸς λαμβάνει διεύθυνσιν πρὸς ΝΑ. καὶ προσεγγίζει κατὰ μικρὸν πρὸς τὸν Τίγρητα. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ὁ Τίγρης, καίπερ ἀκολουθῶν πάντοτε τὴν ἀρχικὴν πρὸς ΝΑ. διεύθυνσιν, ὑπερθεῖν τῆς νῦν μεγάλης πόλεως Βαγδάτης κλίνει ἐπὶ μικρὸν πρὸς Δ.· οὕτω δὲ τοσοῦτον πλησιάζουσιν οἱ δύο ποταμοὶ πρὸς ἀλλήλους οὐ μακρὰν τῆς Βαγδάτης, ὥστε ἡ μεταξὺ αὐτῶν ἀπόστασις περιορίζεται εἰς 20-30 χιλίῳ. Ἀλλ' ἐντεῦθεν ἀπομακρύνονται αὖθις ἀπ' ἀλλήλων μέχρι τῆς εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβολῆς αὐτῶν (2), καὶ ἐκ τῆς νέας ταύτης ἀντιθέτου διευθύνσεως σχηματί-

(1) Στράβ. ΙΑ' 522.

(2) Εἶναι γνωστὸν ὅτι σήμερον ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης ἐνοῦμενοι εἰς 150 περίπου χιλίῳ. ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἀποτελοῦσι τὸν Ἀράβιον ποταμὸν (Σάτ-έλ-Ἀράβ), εἰς ὃν ἐκβάλλει καὶ ὁ Χοάσπης (νῦν Κέρχα) καὶ ὁ Εὐλαῖος (νῦν Καρουν;)· αὐτὸς δὲ ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ἐκβάλλει εἰς τὸν Περσικόν κόλπον διὰ δύο βραχιόνων σχηματιζόντων τὴν χώραν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ δέλτα. Εἰκάζεται ὅμως ἡ μάλλον ἀποδείκνυται ὅτι οὐχ οὕτως εἶχον τὰ τοῦ ῥοῦ τῶν ποταμῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ὅτι οὔτε ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ὑπῆρχε τότε οὔτε ἡ ὑπὸ τῶν βραχιόνων αὐτοῦ σχηματιζομένη χώρα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ δέλτα, ἀλλ' ὅτι ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης ἐξέβαλλον, χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, εἰς τὸν Περσικόν κόλπον ἢ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν τῶν ἀρχαίων· αὕτη δὲ εἰσεχώρει πρὸς Β. εἰς τὴν ἡπειρον πολλῷ βαθύτερον ἢ νῦν, μέχρι δηλονότι τῆς ὑπὲρ τὴν συμβολὴν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐ-

ζέται ἡ νότιος *Μεσοποταμία*, ἡ ἄλλως καλουμένη Βαβυλωνία. Ὁ Εὐφράτης καθίσταται σήμερον πλωτὸς ἀπὸ Σαμοσάτων τῆς βορείου Συρίας ἥτοι ἐπὶ μῆκος 1200 χιλιομ., ὁ δὲ Τίγρης ἀπὸ τῆς πόλεως Μοσσοῦλ τῆς παρὰ τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Νινευὶ κειμένης ἥτοι ἐπὶ μῆκος 1100 χιλιομέτρων (1).

Παραπόταμοι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος. — Οἱ φυσικοὶ παραπόταμοι τοῦ Εὐφράτου, ὧν τὰ ἀρχαῖα ὀνόματά εἰσι γνωστὰ ἡμῖν ἐκ τῆς κλασικῆς φιλολογίας καὶ ἐκ τῆς Ἀσσυριολογίας, εἶναι α') ὁ Ἀρσανίας (*Ἀρζάνια* τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν, νῦν Μουράτ σοῦ) ῥέων ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὁροπεδίῳ εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ ἀποτελῶν τὸν ἀριστερὸν τοῦτου βραχίονα· β') ὁ νῦν Σαδζοῦρ (ἐν ταῖς Ἀσσυρ. ἐπιγρ. Σαγούρρι) ῥέων ἐκ δυσμῶν εἰς τὸν Εὐφράτην ἐν τῇ ἄνω Συρίᾳ νοτίως τῆς σημερινῆς πόλεως Βιρεδζίκ (τοῦ Ζεύγματος τῶν ἀρχαίων· γ') ὁ Βελίας (Λατ. *Belias*) τῶν ἀρχαίων (ἐν Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγρ. *Ba-li-hi*, νῦν *Belitz*, Ἀραβ. *Albalitz*) ῥέων εἰς τὸν Εὐφράτην ἐξ ἀνατολῶν ἐκ τῆς Συριακῆς ὄχθης πλησίον τῆς Μεσοποταμιακῆς πόλεως Ῥάκκας· δ') ὁ Χαβώρας ἢ Ἀβόρρας τῶν ἀρχαίων (ἐν Ἀσσυρ. ἐπιγρ. *Ha-bur*, νῦν *Chabour*), ῥέων ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν Εὐφράτην πλησίον τῆς νῦν Μεσοποταμιακῆς πόλ. Σίρκι (Κιρκησίου τῶν ἀρχαίων).

Τοῦ Τίγρητος δὲ παραπόταμοι φυσικοὶ εἶναι α') ὁ περίφημος ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ Σουβνάτ ποταμὸς (ἐν ταῖς Ἀσσυρ. ἐπιγρ. οὕτω καλούμενος, νῦν Σουβθενέχ σου), παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ ὁποίου ἦσαν ἰδρυμένοι οἱ ἀνδριάντες τριῶν μεγάλων βασιλείων τῆς Ἀσσυρίας Τιγλατπαλασσάρ Α', Τιγλάτ Νινδάρ Β' καὶ Ἀσσυρνασιρπάλ· εἶναι δ' ὁ πρῶτος ἄξιος λόγου παραπόταμος τοῦ Τίγρητος ἔχων τὰς πηγὰς αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀρμενικῷ ὁροπεδίῳ καὶ χεόμενος εἰς τὸν Τίγρητα ἀποτελῶν τὸν ἀριστερὸν τοῦτου βραχίονα· β') ὁ *Ναμε* γνωστὸς μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν· γ') ὁ νῦν καλούμενος Χωσέρ (ἐν ταῖς Ἀσσυριακαῖς ἐπιγρ. *Hu-suur*) ῥέων διὰ τῆς πόλεως Νινευὶ καὶ παρὰ

φράτου Βαβυλωνιακῆς γῆς. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἱστορικῶς τε καὶ γεωλογικῶς. Ἀλλ' αἱ ἀποδείξεις αὗται κάλλιον εἶναι νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου κατωτέρω ῥηθησομένοις.

(1) Κατὰ Στράβωνα (ΙΓ' 739) «ἔχουσι δ' ἀνάπλους ὁ μὲν (Εὐφράτης) ἐπὶ τὴν Ἰνδον καὶ τὴν νῦν Σελεύκειαν, ὁ δὲ (Τίγρης) ἐπὶ Βαβυλῶνα πλεῖνδων ἢ τρισχιλίων σταδίων».

ταύτην εἰσρέων εἰς τὸν Τίγρητα· δ') ὁ ἄνω Λύκος ἢ Ζάβατος ἢ Ζάβας(1) τῶν ἀρχαίων (Ἀσσυρ. Zab-elu = ἄνω Ζάβατος. Ἀραβ. Zab (Zarb)-el-ala = (ἄνω Ζάβατος) ἢ Zab (Zarb)-el-Kebir = μέγας Ζάβατος, ἐν τῇ Συριακῇ Zabou-rabâ = μέγας Ζάβατος) χεόμενος ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν Τίγρητα νοτίως παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἀσσυρ. πόλεως Καλὰχ (νῦν Νιμρούδ)· ε') ὁ κάτω Λύκος ἢ κάτω Ζάβατος (Ἀσσυρ. Zabu supala. Ἀραβ. Zab-el-siffa ἢ Zahas-sagîr = κάτω ἢ μικρὸς Ζάβατος, ἐν τῇ Συριακῇ Zaba-zaura = μικρὸς Ζάβατος) ῥέων ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν Τίγρητα πρὸς Ν. τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἀσσοῦρ (νῦν Καλὲ Σεργάτ)· ς') ὁ Φύσκος τοῦ Ξενοφώντος (Ἀναβ. Β, 4, 25) θεωρούμενος ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν ταῖς Ἀσσυρ. ἐπιγρ. ἀναφερόμενον Radâmu· ζ') ὁ Γύνδης (νῦν Adhem;) ῥέων εἰς τὸν Τίγρητα ἐξ ἀνατολῶν πλησίον τῆς ἀρχαίας πόλεως Ὡπιδος οὐ μακρὰν τῆς νῦν Βαγδάτης(2)· η') ὁ Τουρονόδοτος (Turnodotus. Plin. H. N. VI, 132) καὶ Θωρμαῖς τῶν Βυζαντινῶν, Turmat (= χείμαρρος τῆς πόλεως ἐν ταῖς Ἀσσυρ. ἐπιγρ., νῦν Dijala, κατὰ τὸν Delitz)(3) εἰσρέων εἰς τὸν Τίγρητα κάτωθεν τῆς Βαγδάτης.

Τεχνητοὶ παραπόταμοι ἤτοι διώρυχες τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος. — Αἱ ἐτήσιαι κατὰ τὸ ἔαρ ἀρχόμεναι καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ θέρους ἐξακολουθοῦσαι πλήμυνραι τοῦ Εὐφράτου, περὶ ὧν ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὑπηγόρευσαν τοῖς Βαβυλωνίοις ἐξ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων τὴν κατασκευὴν διωρύχων πρὸς πρόληψιν τῶν ἐκ τῶν πλημμυρῶν κακῶν, πρὸς χρησιμοποίησιν δὲ τῆς εὐτῶ ἐπερχομένης αὐξήσεως τοῦ ὕδατος εἰς σκόπιμον τῆς συμπάσης χώρας ἄρδουσιν. Τοιαύτη ἡ ἀρχὴ τῶν διωρύχων. « Πλημμυρεῖ γὰρ ὁ Εὐφράτης, λέγει ὁ Στράβων (ΙΣ' 740) κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ θέρους ἀπὸ τοῦ

(1) Λύκος εἶναι μετάφρασις τοῦ Συριακοῦ ὀνόματος Ζάβ. Ὁ ποταμὸς καλεῖται Ζάβατος παρ' Ἡροδότῳ καὶ Ξενοφῶντι, Ζάβας δὲ παρὰ τοῖς μεναγενεστέροις, Λύκος παρὰ Στράβωνι καὶ Πολυδίῳ καὶ Ἀρριανῷ καὶ Πτολεμαίῳ. Παρὰ Πλινίῳ καλεῖται Zorbis· κατ' ἀξιοσημείωτον δὲ τρόπον μέχρι σήμερον οἱ νῦν αὐθιγενεῖς Κοῦρδοι οὕτω καλοῦσι τὸν ποταμὸν (Zarb), ἐξ οὗ καὶ ἐν τῇ Ἀραβικῇ καλεῖται Zab ἢ Zarb.

(2) Ἀλλ' ὁ Γύνδης φαίνεται ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Φύσκον παρὰ τὸν ὁποῖον, κατὰ Ξενοφῶντα, ἔκειτο ἡ Ὡπιδος.

(3) Del. W. I. d. P., σ. 186. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Oppert (Expedition Scient. en Mésop. t. I p. 272) ὁ νῦν Dijala ἢ Dialeh εἶναι ὁ τοῦ Ἡροδότου Γύνδης, ὁ τέταρτος τῶν 4 μεγάλων καθ' Ἡρόδοτον «νησοπερήτων ποταμῶν» τῶν διὰ τῆς Ἀρμενίας ῥεόντων («πρῶτος μὲν γὰρ Τίγρης, μετὰ δὲ δευτέρως τε καὶ τρίτος αὐτὸς οὐνομαζόμενος... ὁ δὲ τέταρτος τῶν ποταμῶν οὐνομα ἔχει Γύνδης». Ἡροδ. Ε' 52).

ἔαρος ἀρξάμενος, ἥνικα τήκονται αἱ χιόνες αἱ ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, ὥστ' ἀνάγκη λιμνάζειν καὶ κατακλύζεσθαι τὰς ἀρούρας, εἰμὴ διοχπεύει τις ταφρεῖαις καὶ διώρυξιν τὸ ἐκπίπτον τοῦ ῥοῦ καὶ ἐπιπολάζον ὕδωρ, καθάπερ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τὸ τοῦ Νείλου· ἐντεῦθεν μὲν οὖν αἱ διώρυχες γεγέννηται». Ἡ κατασκευὴ τοιούτων διωρύχων, αἵτινες ἦσαν αὐτόχρημα μεγάλοι τεχνητοὶ ποταμοί, καλούμενοι οὕτω ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, δὲν ἦτο βεβαίως ἔργον εὐχερές· ἀλλὰ πολλῷ δυσκολωτέρα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς γῆς, ἦτο ἡ διατήρησις τῶν διωρύχων. «Χρεία δὲ ἐστὶν ὑπουργίας μεγάλης, λέγει ὁ Στράβων· βαθεῖα γὰρ ἡ γῆ καὶ μαλακὴ καὶ εὐένδοτος ὥστε καὶ ἐκσύρειται ῥαδίως ὑπὸ τῶν ῥευμάτων καὶ γυμνοὶ τὰ πεδία, πληροὶ δὲ τὰς διώρυγας καὶ τὰ στόματα αὐτῶν ἐμφράττει ῥαδίως ἡ χοῦς· οὕτω δὲ συμβαίνει πάλιν τὴν ὑπέρχυσιν τῶν ὑδάτων εἰς τὰ πρὸς τῇ θαλάττῃ πεδία ἐκπίπτουσιν λίμνας ἀποτελεῖν καὶ ἔλη καὶ καλαμώνας». Ἀνάγκη λοιπὸν ἦτο ἀπαραίτητος ἡ μὲν πολλὴ παρέκχυσις τοῦ ποταμοῦ, καθ' ὃν χρόνον δὲν ἐπλημμύρει οὗτος, νὰ κωλυθῇ δι' ἀσφαλοῦς ἐμφράξεως, τούναντίον δὲ κατὰ τὰς πλημμύρας ν' ἀνακαθαρθῶσιν αἱ διώρυχες καὶ νὰ ἐξανοιχθῶσι τὰ στόματα. Καὶ ἡ μὲν ἀνακαθαρσις καὶ ἐξάνοιξις δὲν παρείχον πολλὰς δυσχερείας, ἀλλὰ δυσχερὲς ἦτο ἡ ἐμφράξις καὶ πολυχειρίας δεομένη. «Εὐένδοτος γὰρ οὖσα ἡ γῆ, λέγει ὁ Στράβων, καὶ μαλακὴ τὴν ἐπιφορηθεῖσαν οὐχ ὑπομένει χοῦν, ἀλλ' εἰκουσα συνεφέλκεται κάκεινῃν καὶ ποιεῖ δυσέγχωστον τὸ στόμιον». Ὁ Ὀ' Ἀρριανὸς δὲ διηγεῖται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διωρισμένος σατράπης τῆς Βαβυλωνίας, ἵνα ἐμφράξῃ μίαν τῶν μεγίστων, τὴν μεγίστην ἴσως πασῶν, διωρύχων, ἐπησχόλει εἰς τὸ ἔργον ὑπὲρ τοὺς μυρίους ἄνδρας ἐπὶ τρεῖς μῆνας, διότι, λέγει ὁ Ἀρριανός, «ἰλυώδης τε ἡ ταύτη γῆ καὶ πηλὸς ἡ πολλὴ αὐτῆς, οἷα δεχομένη τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ μὴ εὐμαρῇ τὴν ἀποστροφὴν αὐτοῦ παρέχειν». Ἄνευ τῶν μεγάλων διωρύχων οὐ μόνον αἱ μακρὰν τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ κείμεναι γαῖαι καθίσταντο ἄφοροι ἔνεκα λειψυδρίας, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ περὶ τὸν ποταμόν, διότι ἐταπεινοῦτο πολὺ οὗτος ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρέχῃ ὕδωρ ἄρκουν εἰς «χώραν ἐμπυρον οὖσαν καὶ καυματηράν». Ὡστε ἄνευ τῆς διὰ διωρύχων ἐποχρετέσεως ὁ ποταμὸς ἐν καιρῷ τῆς πλημμύρας κατέκλυζε τὰς γαῖας, ἐν καιρῷ δὲ τοῦ συνήθους ῥοῦ, μὴ δυνάμενος νὰ ἀρδεύῃ τὴν χώραν, καθίστατο καταστρεπτικὸς ἢ ἄχρηστος εἰς αὐτήν. «Διαφέρει δ'

οὐδέν, λέγει ὁ Στράβων, ἢ τῷ πλήθει τοῦ ὕδατος κατακλύζεσθαι τοὺς καρποὺς ἢ τῇ λειψυδρίᾳ τῷ δίψει διαφθείρεσθαι»· καὶ ὁ πλοῦς διὰ τοῦ ποταμοῦ ἄνευ τῶν διωρύχων καθίστατο δυσχερής. Διὰ ταῦτα πάντα ἦτο ἀνάγκη ταχὺ μὲν ν' ἀνοιχθῶσιν αἱ διώρυχες, ἵνα μὴ κατακλυσθῇ ἡ χώρα, ταχὺ δὲ καὶ νὰ φραχθῶσιν, ἵνα διατηρηθῇ ἐπαρκὲς ὕδωρ ἐν αὐταῖς καὶ μὴ ξηραίνόμεναι ξηραίνωσι καὶ τὸν ποταμὸν («ξηρανθεῖσαι γὰρ ξηραίνουνσι καὶ τὸν ποταμόν»), καὶ αἱ διώρυχες εἶδει νὰ μετριάξωσι πάντοτε ὥστε μῆτε πλεονάζειν ἐν αὐταῖς τὸ ὕδωρ μητ' ἐλλείπειν» (1).

Περίφημος διώρυξ ἡ μάλλον μέγας τεχνητὸς ποταμὸς ἐν Βαβυλωνίᾳ σχηματιζόμενος ἐκ τοῦ Εὐφράτου ἦτο ὁ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνῶν συγγραφέων (ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ) μνημονευόμενος Παλλακόπας. Ὁ Παλλακόπας λαμβάνων ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μικρὸν πρὸς Β. τῆς Βαβυλωνίας καὶ ῥέων ἀνατολικῶς τοῦ ποταμοῦ καὶ παραλλήλως αὐτῷ καὶ διερχόμενος διὰ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ Χαλδαϊκῶν λιμνῶν (ὧν τινες, αἱ μικρότεραι, ἐσχηματίσθησαν πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τούτου), καὶ ἰδίως τῆς μεγίστης φυσικῆς λίμνης ἡ «θαλάσσης τοῦ Νεδζέφ» ἐξέβαλλεν εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον πρὸς νότον τῆς νοτιωτάτης τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων Τερηδόνης· σχηματίζων δ' οὕτω ἐκ τῆς Ἀραβικῆς ἐρήμου δευτέραν, οὕτως εἰπεῖν, στενὴν καὶ μακρὰν Μεσοποταμίαν διὰ τῶν πολυαριθμῶν μικροτέρων διωρύχων μετέβαλλε τὴν ἔρημον ταύτην εἰς χώραν εὐφορον, ἐν ἣ πάλαι μὲν ἔκειτο ἡ τοσοῦτον διάσημος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας Οὐρ ἢ Χοῦρ (ἴδε κατωτέρω), κατὰ δὲ τὸν μέσον αἰῶνα ἡ ἱερὰ τῶν πρώτων μωαμεθανῶν Χαλιφῶν πόλις Κούφα. Ὁ Δέλιτζ (2) εἰκάζει ὅτι ὁ Παλλακόπας, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι εἶναι καταγωγῆς Σημιτικῆς (πρὸβλ. τὸ Ἀσσυρ. καὶ Ἑβρ. *Palgu* = διώρυξ), εἶναι αὐτὸς ὁ ἐν τῇ Γενέσει (Β' 11) ἀναφερόμενος ποταμὸς Φεισῶν (Ἑβρ. *Πισσόν*), εἰς τῶν τεσσάρων ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐξερχομένων ποταμῶν. Τὸ ὄνομα *Πισσόν* ὡς ὄνομα διώρυχος ἢ ποταμοῦ δὲν ἀνεγνώσθη ἔτι ἐν ταῖς Ἀσ-

(1) Πρὸβλ. Ἡροδ. Α' 193 «Ἡ δὲ γῆ τῶν Ἀσσυρίων (ἐννοεῖ οὐχὶ ἀπλῶς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Βαβυλωνίαν) ὕεται μὲν ὀλίγη, καὶ τὸ ἐντρέφον τὴν εἶζαν τοῦ αἵτου ἐστὶ τοῦτο· ἀρδόμενον μὲντοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἀδρύνεται τε τὸ λήϊον καὶ παραγίνεται ὁ σίτος, οὐ καθάπερ ἐν Αἰγύπτῳ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἀναβαίνοντος εἰς τὰς ἀρούρας, ἀλλὰ χερσὶ τε καὶ κληωνήτοισι ἀρδόμενος. Ἡ γὰρ Βαβυλωνίη χωρὴ πᾶσα κατατέμενται εἰς διώρυχας».

(2) *Wo l. d. P.* p. 71-74.

συροβαβυλωνιακῆς ἐπιγραφαῖς, ἀλλ' ὑπάρχει ἐν αὐταῖς ἡ λέξις *πισσαντου* σημαίνουσα *δεξαμενὴν* καὶ *ὕδραγωγεῖον*, πιθανῶς δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ὅπως καὶ τὸ τοῦ *Παλλακόπα* (διώρυξ) ἐσήμαινε *διώρυγα κατ' ἐξοχήν*. Ἄλλ' ὁ H. Rawlinson φρονεῖ ὅτι ὁ Φεισὼν ἦτο ὁ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων μνημονευόμενος ποταμὸς *Σουραπου*. Τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ Παλλακόπα καθιστῶντα αὐτὸν ποταμὸν δυνάμενον νὰ παραβληθῇ κατὰ τὸ πλάτος πρὸς τὸν *Εὐφράτην* καὶ τὸν *Τίγρητα* ἔδωκαν ἀφορμὴν τῷ *Ρίττερ* νὰ ἐξενέγκῃ γνώμην, καθ' ἣν ἡ διώρυξ αὕτη ἀπετέλει ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις τὴν ἀρχικὴν κοίτην τοῦ *Εὐφράτου*. Ἄφου δὲ ὁ *Ροῦς* τούτου ἐτράπη ὕστερον διεύθυνσιν νοτιοανατολικωτέραν, ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα μεγάλη κοίτη ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας διὰ μέγαν τεχνητὸν ποταμόν. Ὁ αὐτὸς δὲ μέγας γεωγράφος φρονεῖ ὅτι καὶ πολλῶν ἄλλων μεγάλων διωρύχων τῆς Βαβυλωνίας καὶ Μεσοποταμίας αἱ κοῖται ἦσαν φυσικὰ κοιλώματα γῆς, οἷον! ἄνδρῳ φυσικαὶ κοῖται ποταμῶν χρησιμοποιηθεῖσαι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων εἰς κατασκευὴν μεγάλων διωρύχων. Ὁ Παλλακόπας εἶχεν, ὡς εἴρηται, πολλὰς διακλαδώσεις ἥτοι μικροὺς τεχνητοὺς παραποτάμους ἀρδεύοντας τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ *Εὐφράτου* χώρας, δύο δὲ τοιοῦτοι κλάδοι πρὸς ἀνατολὰς ἦνουν, παρὰ τὰς πόλεις *Βόρσιππα* καὶ *Οὔρ*, τὸν μέγαν τεχνητὸν ποταμὸν πρὸς τὸν μέγαν φυσικόν.

Πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἡγεμόνος Χαλδαίου κατεσκευάσθη ὁ Παλλακόπας δὲν εἶναι γνωστόν. Ἡ ἐγγύτης ὅμως τῶν στομιῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα μαρτυρεῖ ἴσως ὅτι κατεσκευάσθη μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλῶνος καὶ ὅτι ἦτο ἔργον Βαβυλωνίου ἡγεμόνος. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ παναρχαία πόλις *Οὔρ*, ἡ κατὰ χιλιετηρίδας ἀρχαιότερα τῆς Βαβυλῶνος, ἔκειτο πολλῶ ἐγγύτερον τῷ Παλλακόπῃ ἢ τῷ *Εὐφράτῃ* συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς παλαιότερας ἀρχῆς τῆς διώρυχος. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς Περσικῆς ἐν Βαβυλῶνι κυριαρχίας φαίνεται ὅτι καὶ ὁ Παλλακόπας ὡς καὶ πάντα τὰ ὑδραυλικά ἔργα τὰ ἐν Μεσοποταμίᾳ παρημελήθησαν. Ὁ *Στράβων* (ΙΣ' 740) λέγει ὅτι αἱ Πέρσαι τοὺς ἀνάπλους (τοῦ *Εὐφράτου* καὶ τοῦ *Τίγρητος*) ἐπίτηδες κωλύειν θέλοντες, φόβῳ τῶν ἐξωθεν ἐφόδων, καταράκτας χειροποιήτους κατεσκευάκισαν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐπιὼν ὅσους οἷός τε ἦν ἀνεσκεύασε, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπὶ τὴν *Ὠπιν*, ἐπεμελήθη δὲ καὶ τῶν διωρύχων». Λέγει δ' ὁ αὐτὸς (ΙΣ' 741) παρὰ τοῦ Ἀριστοβούλου παραλαβὼν

« Φησὶ δὲ (ὁ Ἀριστόβουλος) τὸν Ἀλέξανδρον αὐτὸν ἀναπλέοντα καὶ κυβερνῶντα τὸ σκάφος ἐπισκοπεῖν καὶ ἀνακαθαίρειν τὰς διώρυγας μετὰ τοῦ πλήθους τῶν συνακολουθησάντων· ὡς δ' αὖτως καὶ τὰ στόμια ἐμφράττειν τὰ δ' ἀνοίγειν ». Περὶ δὲ τοῦ Παλλακόπα προστίθῃσι (αὐτόθι) « Κατανοήσαντα δὲ μίαν τὴν μάλιστα τείνουσαν ἐπὶ τὰ ἔλη καὶ τὰς λίμνας τὰς πρὸ τῆς Ἀραβίας, δυσμεταχειρίστον ἔχουσαν τὸ στόμα καὶ μὴ ῥαδίως ἐμφράττεσθαι δυναμένην διὰ τὸ εὐένδοτον καὶ μαλακόγειον, ἄλλο ἀνοῖξαι καινὸν στόμα, ἀπὸ σταδίων τριάκοντα ὑπόπετρον λαβόντα χωρίον, καὶ κεῖ μεταγαγεῖν τὸ ῥέθρον· ταῦτα δὲ ποιεῖν προνοοῦντα ἅμα καὶ τοῦ μὴ τὴν Ἀραβίαν (1) δυσεῖσβολον τελείως ὑπὸ τῶν λιμνῶν ἢ καὶ τῶν ἑλῶν ἀποτελεσθῆναι, νησιζοῦσαν ἤδη διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ὕδατος· διανοεῖσθαι γὰρ δὴ κατακτᾶσθαι τὴν χώραν ταύτην ». « Ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, κατ' Ἀριστόβουλον, μνημονευομένη διώρυξ ἡ ἀνακαινισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι ὁ Παλλακόπας, μαρτυρεῖ καταφανῶς ὁ Ἀρριανὸς ταῦτά τῳ Στράβωνι περὶ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ ἐκτενέστερον ἀφηγούμενος, μνημονεύων δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Παλλακόπα (2). Ἡ

(1) Ἐννοεῖ τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Παλλακόπα Ἀραβ. ἔρημον.

(2) Περὶ τοῦ Παλλακόπα λέγει ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῇ Ἀλεξάνδρου Ἀναβάσει (Ζ' 21 1-7) « Ἐν ᾧ δὲ αὐτῷ (τῷ Ἀλεξάνδρῳ) ἐναυπηγοῦντο μὲν αἱ τριῆρεις, λιμὴν δὲ πρὸς Βαβυλῶνι ὠρύσσετο, πλέει ἐκ Βαβυλώνης κατὰ τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Παλλακόπαν. Ἀπέχει δὲ οὗτος τῆς Βαβυλώνης σταδίους ὅσον ὀκτακοσίους, καὶ ἔστι διώρυξ αὐτῇ ὁ Παλλακόπας ἐκ τοῦ Εὐφράτου, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν πηγῶν τις ἀνίσχων ποταμός. Ὁ γὰρ Εὐφράτης ποταμός βέων ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὄρων χειμῶνος μὲν ὡρὴ προχωρεῖ κατὰ τὰς ὄχθας, οἷα δὲ οὐ πολλοῦ ὄντος αὐτῷ τοῦ ὕδατος· ἤρας δὲ ὑποφαίνοντος καὶ πολλὴ δὴ μάλιστα ὑπὸ τροπᾶς, ἅς τινες τοῦ θέρους ὁ ἥλιος ἐπιστρέφει, μέγας τε ἐπέρχεται καὶ ὑπερβάλλει ὑπὲρ τὰς ὄχθας ἐπὶ τὴν γῆν τὴν Ἀσσυρίαν. Τηνικαῦτα γὰρ αἱ χιόνες ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἀρμενίοις κατατηκόμεναι αὔξουσιν αὐτῷ τὸ ὕδωρ ἐπὶ μέγα, ὅτε δὲ ἐπιπολὴς ἐστὶν αὐτῷ καὶ ὑψηλὸς ὁ ῥοῦς, ὑπερβάλλει εἰς τὴν χώραν, εἰ μὴ τις ἀναστομώσῃεν αὐτὸν κατὰ τὸν Παλλακόπαν εἰς τὰ ἔλη τε ἐκτρέψει καὶ τὰς λίμνας, αἱ δὲ ἀρχόμεναι ἀπὸ ταύτης τῆς διώρυχος ἔσσι ἐπὶ τὴν ξυνοχὴν τῇ τῶν Ἀράβων γῇ, καὶ ἔνθεν μὲν εἰς τέναγος ἐπὶ πολὺ, ἐκ δὲ τοῦ ἐς θάλασσαν κατὰ πολλὰ τε καὶ ἀφανῆ στόματα ἐκδιδοῦσι. Τετηκυίας δὲ τῆς χιόνος ἀμφὶ πλειάδων μάλιστα δῶσιν ὀλίγος τε ὁ Εὐφράτης βέει καὶ οὐδὲν μείον τὸ πολὺ αὐτοῦ κατὰ τὸν Παλλακόπαν ἐκδιδοὶ εἰς τὰς λίμνας. Εἰ δὲ τις μὴ ἀποφράξῃ τὸν Παλλακόπαν αὖθις, ὡς κατὰ τὰς ὄχθας ἐκτραπὲν φέρεσθαι τὸ ὕδωρ κατὰ τὸν πόρον, ἐκένωσεν ἂν τὸν Εὐφράτην εἰς αὐτόν, ὡς μὴ ἐπάρδεσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὴν Ἀσσυρίαν γῆν. Ἀλλ' ἐπεφράσσοντο γὰρ αἱ εἰς τὸν Παλλακόπαν τοῦ Εὐφράτου ἐκβολαὶ πρὸς τοῦ σατράπου τῆς Βαβυλωνίας πολλῶν πόνῳ, καί περ οὐ χαλεπῶς ἀναστομούμενοι, ὅτι ἰλυώδης τε ἡ ταύτη γῆ καὶ πηλὴ· ἡ πολλὴ αὐτῆς, οἷα δεχομένη τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ μὴ εὐμαρῇ τὴν ἀποστροφὴν αὐτοῦ παρέχειν· ἀλλὰ καὶ εἰς τρίτον μῆνα Ἀσσυρίων ἄνδρες ὑπὲρ τοὺς μυρίους ἐν τῷδε τῷ

κοίτη τοῦ Παλλακόπα διαγινώσκεται σήμερον εἰς ἀπόστασιν 20 χιλιομέτρων πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀραβίου ποταμοῦ, καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων Δζαχρι-ζατέ· καίτοι δὲ καλεῖται συνήθως καὶ «ποταμὸς ἄνυδρος», ἐπὶ 8 μῆνας τοῦ ἔτους ῥεεῖ εἰς αὐτὸν βραχίων τις τοῦ Εὐφράτου (Réclus σελ. 408).

Δεύτερος μετὰ τὸν Παλλακόπαν μέγας τεχνητὸς ποταμὸς ἦτο ὁ Νεῖλος (Ἀραβ. Σατ-ελ-Νίλ) ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Βαβυλώνας καὶ ῥέων νοτιοανατολικῶς κατ' ἀντίθετον πρὸς τὸν Παλλακόπαν διεύθυνσιν, ἐνούμενος δὲ πάλιν πρὸς τὸν Εὐφράτην οὐ μακρὰν τῆς μνημονευθείσης πόλεως Οὐρ. Ἡ διώρυξ αὕτη, καίπερ μὴ ὑπερβαίνουσα κατὰ τὸ μῆκος τὸ ἥμισυ τοῦ Παλλακόπα, ἦτο ἐπίσης μέγας ποταμὸς· βραχίων δὲ τις τοῦ Νεῖλου ἀνατολικώτερον ῥέων ἐξέβαλλεν εἰς τὸν Τίγρητα (1) παρὰ τὴν σημερινὴν πόλιν Κουτ-ελ-Ἀμάρα. Τοῦ Νεῖλου τούτου, ὅστις ἦτο γνωστὸς ἔτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἀραβικῆς κατακτήσεως, κατὰ τὸν Ζ' μ.Χ. αἰῶνα, κληθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ποταμὸς Νεῖλος (τὸ ἀρχαῖον ὄνομα εἶναι ἄγνωστον) (2), σήμερον εἰς ὀλίγα μόνον μέρη διαγινώσκεται ἡ κοίτη (παρὰ τὴν Βάρκαν, τὴν ἀρχαίαν Ὀρχόνη).

πόνοι ξυνεύχοντο. Ταῦτα ἀπαγγελλόντα ἐπήγαγον τὸν Ἀλέξανδρον ὠφελῆσαι τι τὴν χώραν τῶν Ἀσσυρίων. Ἐνθὲν μὲν δὴ ἐς τὸν Παλλακόπαν ἐτράπετο τοῦ Εὐφράτου ὁ ῥοῦς, ταύτῃ δὲ ἔργω βεβαίως ἀποκλείσαι τὴν ἐισβολὴν· προελθόντι δὲ ὅσον σταδίους τριάκοντα ὑπόπετρος ἡ γῆ ἐφαίνετο, οἷα διακοπεῖσα, ἐς ξυναφὴν γένοιτο τῇ πάλαι διώρυγι τῇ κατὰ τὸν Παλλακόπαν, οὗτ' ἂν διαχεῖσθαι παρέχειν τὸ ὕδωρ ὑπὸ στερρότητος τῆς γῆς, τὴν τε ἀποστροφὴν αὐτοῦ τῇ τεταγμένῃ ὥρᾳ μὴ χαλεπῶς γίνεσθαι. Τοῦτων ἕνεκα ἐπὶ τε τὸν Παλλακόπαν ἐπλευσε καὶ κατ' αὐτὸν καταπλεῖ εἰτα ὡς ἐπὶ τὴν Ἀράβων γῆν ».

(1) Αἱ διώρυγες αἱ πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου ῥέουσιν εἰς τὸν Τίγρητα, διότι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ποταμοῦ τούτου εἶναι ὑψηλότερα τῆς τοῦ Τίγρητος.

(2) Παρὰ τοῖς νῦν κατοικοῦσι τὴν Βαβυλωνίαν διατηρεῖται σήμερον ἔτι παράδοσις, καθ' ἣν ἀπὸ τοῦ Νεῖλου τῆς Βαβυλωνίας ἐλάμβανε τὰς πηγὰς ὁ Νεῖλος ὁ ποταμὸς τῆς Αἰγύπτου (1)· οὕτως ἐρμηνεύουσι τὴν ἀρχὴν τοῦ κοινοῦ ὀνόματος. Ὁ Δέλτις ἐκφράζει τινὰς διαταγὰς ὡς πρὸς τὸ τεχνητὸν τοῦ Νεῖλου· θεωρεῖ δ' αὐτὸν φυσικὸν παραπόταμον καὶ εἰκάζει ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἐν τῇ Γενέσει (Β' 13) μνημονευόμενος παραδείσιος ποταμὸς Γιχὼν (Γιχὼν κατὰ τοὺς Ο'), εὐρίσκων τὸ ὄνομα ἐν τῷ Guhan τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν. Εἶναι ἄλλως ἄγνωστον ἂν τὸ ὄνομα Νεῖλος, προκειμένου περὶ τοῦ Σατ-ελ-Νίλ, ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Βαβυλωνίοις (τοῦλάχιστον μέχρι νῦν δὲν εὐρέθη ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς τοιοῦτον ὄνομα) ἢ εἶναι τῶν Ἀραβικῶν χρόνων, καὶ ἂν ἐδόθη τῷ ποταμῷ πρὸς δήλωσιν τοῦ μεγέθους αὐτοῦ (ὡς ὁμοίου κατὰ τὸ μέγεθος πρὸς τὸν Νεῖλον τῆς Αἰγύπτου) ἢ πρὸς ἀνάμνησιν γεγονότος τινὸς περὶ τὸν ποταμὸν ἔχοντος σχέσιν πρὸς τὴν Αἰγύπτου (Ἴδε Delitz W. I. d. P. σ. 75).

Τρίτη μεγάλη διώρυξ σωζομένη ἔτι σήμερον εἶναι ἡ καλουμένη νῦν ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων Ἀραβιστὶ Σατ-ελ-Χάι, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου νοτιώτερον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου καὶ ἐκβάλλουσα εἰς τὸν Τίγρητα, ἐκεῖ ἐνθα ἐκβάλλει εἰς αὐτὸν καὶ ὁ μνημονευθεὶς βραχίων τοῦ Νείλου. Φαίνεται ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ διώρυξ ἡ μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὡς μεγίστη πασῶν, ἡ ἔχουσα διεύθυνσιν πρὸς Α. καὶ ῥέουσα εἰς τὸν Τίγρητα. (Ἡροδ. Α' 193 α. . . καὶ ἡ μεγίστη τῶν διωρύχων ἐστὶ νηυσιπέρητος, πρὸς ἥλιον τετραμμένη τὸν χειμερινόν, ἐσέχει δ' ἐς ἄλλον ποταμὸν ἐκ τοῦ Εὐφρήτεω, ἐς τὸν Τίγριν, παρ' ὃν Νίνος πόλις οἰκητο »).

Πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν μεγάλων διωρύχων μέγα πλῆθος ἀναφέρεται ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις διωρύχων κατεσκευασμένων ὑπὸ διαφόρων ἡγεμόνων. Αἱ διώρυχες αὗται λαμβάνουσι τὸ ὄνομα ἢ ἀπὸ τῶν κατασκευασάντων αὐτὰς ἡγεμόνων ἢ ἀπὸ τῶν πόλεων χάριν τῶν ὁποίων κατασκευάζονται, ἢ ἀπὸ ζώων (ἰδίως ἰχθύων καὶ πτηνῶν) ἢ ἀπὸ τῶν προστατευόντων θεῶν, ἐνίοτε δὲ φέρουσιν ὀνόματα δηλοῦντα τὴν εὐεργετικὴν ιδιότητα καὶ τὸν εὐεργετικὸν σκοπόν, δι' ὃν κατεσκευάσθησαν. Αἱ μᾶλλον ἄξιαι μνήμης τῶν τοιούτων διωρύχων, (ὧν αἱ πλείσται ἔχουσιν ἄξιαν μᾶλλον ὑπὸ ἔποψιν γλωσσικὴν, ἱστορικὴν καὶ μυθολογικὴν παρὰ ὑπὸ ἔποψιν γεωγραφικὴν, διότι δὲν δύνανται νὰ προσδιορισθῶσι τοπογραφικῶς), εἶναι α') ἡ διώρυξ Χαμμουραβῆ ἢ Χαμμουραβῆ (Ναρ Χαμμουραβῆ) λαβοῦσα τὸ ὄνομα ὑπὸ τοῦ κατασκευάσαντος αὐτὴν βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, β') ἡ διώρυξ τοῦ Μερωδάχ (Ναρ-ίλου-Μαρδοῦκ), γ') ἡ διώρυξ Σαμα (θεοῦ τοῦ ἡλίου· Ναρ-ίλου-Σαμα), δ') « ἡ ἀνατολικὴ διώρυξ Βαβυλῶνος » ἡ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐπισκευασθεῖσα (Paalga samsi ase Babilani), ε') ἡ διώρυξ Ἀγκάδης (Ναρ Agade), ς') ἡ διώρυξ πτηνοῦ (Ναρ issure), ζ') ἡ διώρυξ ἀφθονίας (Ναρ begalli). Καὶ αὗται μὲν αἱ διώρυχες τοῦ Εὐφράτου ἐν Βαβυλωνίᾳ. Σημειωτέον δ' ἐν τέλει ὅτι αἱ διώρυχες τοῦ Εὐφράτου, οὐχὶ βεβαίως ἅπασαι, ἀλλ' αἱ μέγισται ὡς ὁ Παλλακόπας καὶ ὁ Νεῖλος, δὲν ἦσαν προωρισμέναι ἀπλῶς πρὸς ἄρδευσιν τοῦ ἐδάφους καὶ πρὸς διακανόνισιν τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' ἦσαν καὶ μέσα συγκοινωνίας σπουδαία ὡς πλώϊμοι τεχνητοὶ ποταμοί. Τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ διωρύχων τοῦ Τίγρητος τῶν ἐν ταῖς Ἀσσυριακαῖς ἐπιγραφαῖς μνημονευομένων, αἱτινες διώρυχες δὲν ἦσαν μεγάλαι οὔτε κατεσκευασμέναι χάριν συγκοι-

νωνίας ὡς αἱ τοῦ Εὐφράτου, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα α') τὴν διώρυχα τοῦ Ἀσσοῦρ (τῆς πόλεως ἢ τοῦ ὁμωνύμου θεοῦ Ἀσσοῦρ) τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀσσουρδάν Α' κατασκευασθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ ἐπισκευασθεῖσαν, β') τὴν διώρυχα τοῦ Καλάχ (πόλεως Ἀσσυριακῆς) τὴν κατασκευασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ, γ') τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σεναχειρίμ πρὸς ἄρδευσιν τῶν πέριξ τῆς Νινευὶ κατασκευασθεῖσαν μεγάλην διώρυχα τὴν λαμβάνουσαν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Χωσέρ.

Τίνα σπουδαιότητα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας εἶχον πᾶσαι αὗται αἱ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος διώρυχες μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ὅσα ἀνωτέρω ἐκ τοῦ Ἡροδότου, Στράβωνος καὶ Ἀρριανοῦ περὶ τούτου ἐξεθῆκαμεν, λέγει δὲ καὶ ὁ Reclus· «Τὸ μέρος τῆς Ἀσίας τὸ διαρρέομενον ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, καίπερ ἐκτεινόμενον ὅλως ἐπὶ τῆς ἡπείρου, εἶναι ἐκ τῶν χωρῶν, αἵτινες διακρίνονται τὰ μάλιστα ἀπὸ τῶν περὶ αὐτὰς χωρῶν διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν χαρακτήρων καὶ διὰ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν αὐτῶν. Οὐδαμοῦ τοῦ κόσμου ἡ θέσις τοῦ ἐδάφους μαρτυρεῖ κάλλιον πῶς αἱ τύχαι τῶν ἐθνῶν διατελοῦσιν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν γῆν, ἣν οἰκοῦσι. Ἄνευ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου πῶς δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν Χαλδαϊκὸν πολιτισμὸν ἢ τὴν πολιτικὴν δύναμιν τῶν Ἀσσυρίων; Ὅπως τὸ ὄνομα τῆς Αἰγύπτου ἐξεγείρει ἐν τῇ φαντασίᾳ τὴν εἰκόνα τοῦ Νεῖλου τὴν περισφιγγομένην μεταξὺ τῶν δύο ἐρήμων εἴτα δὲ διακλαδουμένην ἐν σχήματι δέλτα, οὕτω τὰ ὀνόματα τῆς Βαβυλωνος καὶ Νινευὶ ἐξεγείρουσι τὴν εἰκόνα δύο ποταμῶν περιβαλλόντων τὰς χώρας τῆς Μεσοποταμίας διὰ τῶν ὑδάτων αὐτῶν τῶν ὑπολειπνῶν ἢ ὥχρῶν ἐκ τῶν διαταράξεων τοῦ ὕδατος» (R. σ. 378).

Ἀλλὰ πλὴν τῆς τοπικῆς ταύτης σπουδαιότητος ὁλόκληρον τοῦτο τὸ σύμπλεγμα, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ποταμῶν καὶ ρείθρων τῶν περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα εἶχε σημασίαν ἱστορικὴν γενικωτέραν ἀναλόγως τῆς παγκοσμίου σημασίας τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Εὐφράτου. Ἡ μεγάλη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου σημασία τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀνατρέχει μέχρι τῶν ἀρχῶν αὐτῶν τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. «Ὡς ὁδὸς ἱστορικὴ ἢ κοιλὰς τοῦ Εὐφράτου, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ αὐτὸς γεωγράφος (αὐτ. σελ. 378-380), ὡς καὶ ἡ τοῦ Τίγρητος, εἶχε σπουδαιότητα μεγάλην ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ. Ἐντεῦθεν διήρχετο ἡ ὁδὸς ἡ ἐνοῦσα τὰς γραμμὰς

τῆς μεταξὺ τῆς Ἰνδίας καὶ τῆς Μεσογείου ἁκτοπλοίας. Ἡ κοιλάς, ἥτις διὰ τῆς δυτ. Ἀσίας προεκτείνει τὸ διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου πλαγίως τεμνόμενον τμήμα αὐτῆς, τέμνει πρὸς ΒΔ. τὴν παραλίαν τῆς Μεσογείου καὶ διὰ ῥωγμῆς τινος τῶν ὀρέων συγκοινωνεῖ μετὰ χαμηλῆς κοιλάδος τοῦ Ὀρόντου. Ἡ φυσικὴ καθεζήσις διατηρεῖται καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους. Εὐθὺς ὡς ἔμαθον οἱ ἄνθρωποι νὰ διευθύνωσι τὰς λεμβοδρομίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν κυμάτων, ὁ Εὐφράτης ἐγένετο ἐξ ἀνάγκης ὁδὸς συγκοινωνίας μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἀντικατέστησε τοὺς δυσχερεῖς ἀτραποὺς τοῦ Ἰράν τοὺς διήκοντας δι' ὀρέων καὶ ὀροπεδίων. Ἡ ὁδὸς τοῦ Εὐφράτου παρέχει πλεονεκτήματα ἀνάλογα πρὸς τὰ τοῦ Νείλου, καίτοι ἐν ἑλλάσσονι μέτρῳ, καὶ ἡ κίνησις ἡ ἱστορικὴ ἐγένετο ἐνταῦθα ἐκ παραλλήλου. Ἡ Βαβυλωνία εἶναι ἀνταγωνιστὴς φυσικὸς τῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐμπορίᾳ. Πρὸ 25 ἡδὴ αἰώνων ἡ Βαβυλωνία ἦτο ὁ σταθμὸς τῆς διαμετακομίσεως τοῦ πλούτου τῆς Ἰνδικῆς καὶ ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ, κύριος ὧν τοῦ λιμένος τῆς Τερηδόνος ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Τύρον ἐπὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Οἱ Πέρσαι κατακτηταί, εἰθισμένοι εἰς τὰς δι' ὀροπεδίων ὁδοὺς καὶ μὴ ἔχοντες πείραν τῆς θαλάσσης, ἐπέσχον τὴν μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Μεσογείου ἐμπορικὴν κίνησιν· διότι βλέποντες ἐν τοῖς ποταμοῖς γραμμὰς ἀμύνης, καὶ οὐχὶ ὁδοὺς, ἐπέσχον τὸν ῥοῦν τῆς ταιαύτης ὁδοῦ διὰ φραγμῶν, ἵνα κωλύσωσι τὴν ποταμοπλοίαν καὶ ἀσφαλισθῶσιν ἐναντίον ἀποπειρας προσβολῶν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος γενόμενος κύριος τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ τῶν χωρῶν τοῦ Νείλου, ἐννοῶν δὲ ἐνταυτῇ τὴν ἀξίαν τῶν δύο μεγάλων ἐμπορικῶν ὁδῶν ἐπειράθη νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν διὰ τοῦ Εὐφράτου ὁδόν (1). Κατέστρεψε τοὺς φραγμοὺς τοὺς κωλύοντας τὸν ῥοῦν τῶν ὑδάτων, διεκανόνισε τὸν ῥοῦν τῶν δύο ποταμῶν, ἀποκατέστησε τὸν λιμένα τῆς Τερηδόνος, κατεσκεύασε στόλους καὶ ἔσκαψε παρὰ τὴν Βαβυλῶνα λεκάνην δυναμένην νὰ περιλαμβάνῃ χίλια πλοῖα. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι οὐδαμῶς ἀπέβησαν ἄκαρποι. Καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Σελευκιδῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις χρόνοις ὁ ῥοῦς τοῦ Εὐφράτου ἀπετελεῖ τὴν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὁδόν. Ἐπὶ τῶν Χαλιφῶν, ὁπότε οἱ Ἀραβες διετήρουν ἐτι τὴν δύναμιν τῆς πρώτης ἐκείνης ὁρμῆς τῆς ὑποταξά-

(1) Ἴδ. τὰ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Στράβωνος εἰρημένα.

σης εἰς αὐτοὺς τὸ ἥμισυ τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, αἱ ἀγοραὶ τῆς Μεσοποταμίας ἐπανελάβον τὴν κίνησιν αὐτῶν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ τῶν ἐθνῶν. Εἶτα ἐπῆλθεν ἡ ἐρήμωσις. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἤρξαντο νὰ φαίνωνται οἱ πρόδρομοι τῆς εἰς Μεσοποταμίαν ἐπανόδου τῆς εὐημερίας, καὶ ἡ παλλήρροια τοῦ πολιτισμοῦ ἐκτείνεται πρὸς τὰς χώρας, ὁπόθεν ἤλθεν ἡ πλημμυρίς αὐτοῦ». Τοιαύτη ἡ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ σημασία τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος ἐκ τῶν προτέρων σκιαγραφουμένη.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι τοῦ Αἰλάμ, ὀνομαστοὶ ποταμοὶ εἶναι οἱ ἐκ τῆς ὑπερθεῖν ὀρεινῆς σειρᾶς τοῦ Ζάγγρου πηγάζοντες καὶ παραλλήλως τῷ Τίγρητι ρέοντες α') ὁ Χοάσπης (Περσ. *Huaspā* = ποταμὸς δι' ἀγαθοὺς ἵππους, νῦν Κέρχαν) περιφημος, διότι ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ τούτου ἔπινον οἱ Πέρσαι βασιλεῖς καὶ ὁσάκις ἐποιοῦντο στρατείας πλῆθος ἀμαξῶν φερουσῶν ὑδρίας ὕδατος Χοάσπου πεπληρωμένας παρηκολούθει τὴν στρατείαν (1). β') ἀνατολικώτερον τούτου ὁ *Εὐλαιο*ς (Ἀσσυρ. καὶ Ἑβρ. Οὐλάι). Ἀναφέρονται δὲ μετὰ τούτους καὶ δύο ἄλλοι ποταμοί, ὁ Κοπράτης καὶ ὁ Πασίτιγρις (2). Ὡστε οὕτω ἔχομεν τέσσαρα ὀνόματα ποταμῶν ἀποδιδο-

(1) Ἡροδ. Α' 188 «Τούτου δὲ τοῦ Χοάσπεω τοῦ ὕδατος ἀπεψημένου πολλαὶ κάρτα ἄμαξαι τετράκυκλοι ἡμιόνας κομίζουσαι ἐν ἀργυρίοις ἀγγεῖοις ἔπονται ὅκη ἂν ἐλαύνῃ ἐκάστοτε»

(2) Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ποταμῶν τούτων δὲν συμφωνοῦσι πάντες οἱ γεωγράφοι. Ὁ Kiepert καὶ ἄλλοι πολλοὶ Χοάσπην καὶ Εὐλαίον θεωροῦσι τὸν αὐτὸν ποταμὸν, τὸν νῦν καλούμενον Κέρχαν, Πασίτιγριν δὲ τὸν νῦν Καρουν. Ἀλλ' ὁ Δελιτς Χοάσπην μὲν θεωρεῖ τὸν Κέρχαν, Εὐλαίον δὲ τὸν ἀνατολικώτερον ρέοντα Καρουν. Ὅτι ὁ Εὐλαίος δὲν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Χοάσπην μαρτυρεῖ ὁ Στράβων ἀναφέρων (ΙΕ' 7 28) «τὸν τε Χοάσπην καὶ τὸν Εὐλαίον». Ἀλλ' εἶναι ἀπορίας ἄξιον ὅτι ὁ Στράβων, ἐνῶ περὶ Χοάσπου καὶ Εὐλαίου ποιεῖται λόγον ἐν παρόδῳ ὡς περὶ δύο ἰδιαιτέρων ποταμῶν, ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ποταμῶν τῶν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος ρέοντων μετὰ τὸν Χοάσπην ἀναφέρει οὐχὶ τὸν Εὐλαίον, ἀλλὰ τὸν Κοπράτην (ὅστις οὕτω θεωρητέος ὁ νῦν Καρουν), εἶτα δὲ τὸν Πασίτιγριν (ὅστις μένει οὕτω ὅλως ἄγνωστος ἐκτός ἂν πρέπη νὰ θεωρηθῇ, ὅπερ λίαν ἀπίθανον, τὸ πρὸς Α. τοῦ Καρουν ρέον νῦν ποτάμιον τὸ καλούμενον Δζεραχί. Καθόλου δὲ αἱ περὶ τῶν μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς Περσίας χωρῶν (τοῦ Αἰλάμ δηλονότι) τοπογραφικαὶ γνώσεις τοῦ Στράβωνος καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων εἰσὶν ἐν μέρει συγκεχυμέναι. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν ποταμῶν τῆς χώρας ταύτης εἰσὶ λίαν συγκεχυμένα παρ' αὐτοῖς. Οὕτω ὁ Στράβων ἐνῶ περὶ τοῦ Χοάσπου καὶ περὶ τοῦ Εὐλαίου λαλεῖ ἐν παρόδῳ ὡς περὶ ἰδιαιτέρων ποταμῶν, οὐ μόνον ἐν τοῖς ποταμοῖς τοῦ Αἰλάμ δὲν μνημονεύει τοῦ Εὐλαίου, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (ΙΕ' 7 35) λέγων περὶ τοῦ Εὐλαίου, ἐν παρόδῳ πάλιν, ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας «μετίεσαν ὕδωρ ἐκ τοῦ Εὐλαίου πάντων ἐλαφρό-

μενα εἰς τοὺς δύο μόνον νῦν γνωστοὺς ποταμοὺς τοῦ Αἰλάμ, τὸν Κέρχαν καὶ τὸν Καρὺν ἢ Κουρέν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὁ Εὐλαῖος καὶ ὁ Χοάσπης θεωρηθῶσιν ὁ αὐτὸς ποταμός, Πασίτιγρις δὲ ὁ Καρὺν, μένει ἀνανταπόδοτος ὁ Κοπράτης. Ἡ τοιαύτη διαφωνία τῶν ὑπὸ ἀρχαίων συγγραφέων παραδεδομένων πρὸς τὰ νῦν ὑφ' ἡμῶν γινωσκόμενα ἐξηγεῖται ἐκ τῶν μεγάλων γεωλογικῶν ἀλλοιώσεων, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ὡς καὶ τῶν νῦν Κέρχα καὶ Καρὺν. Σήμερον οὐδεὶς τῶν μνημονευθέντων τεσσάρων ποταμῶν ἐκβάλλει ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν ἥτοι εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον, ἀλλ' ὁ μὲν Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης συμβάλλοντες ἀλλήλοις εἰς 150 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τῆς θαλάσσης ταύτης πρὸς Β. ἀπόστασιν ἀποτελοῦσιν, ὡς εἴρηται, τὸν μέγαν Ἀράβιον ποταμόν, εἰς τοῦτον δὲ ἐκβάλλουσιν ὁ Κέρχας καὶ ὁ Καρὺν. Ἀλλ' ὡς ἀνωτέρω ἤδη ὑπενήχθημεν, τὸ πάλαι δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ἀράβιος ποταμός, ὁ ἔχων νῦν εὖρος κατὰ μέσον ὄρον 500 μ. καὶ βάθος 6-10 μ. ἀλλ' ὁ τε Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης ἐξεβάλλον εἰς τὴν θάλασσαν πρὸ τοῦ σημείου τῆς νῦν συμβολῆς αὐτῶν· ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Κέρχας καὶ ὁ Καρὺν ἐξεβάλλον ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν. Οὕτω ὁλόκληρον τὸ κατὰ μῆκος τοῦ Ἀραβίου ποταμοῦ μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτενόμενον τμήμα τῆς νοτίου Μεσοποταμίας, ἡ χώρα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ δέλτα, ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν προσχώσεων τῶν 4 μεγάλων ποταμῶν, δι' ὧν ἀφηρέθη ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἡ γῆ ἐκείνη. Τοῦτο ἐπανάγκει ἡμᾶς εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου.

Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος καὶ ὁ Περσικὸς κόλπος. — Ὅτι οἱ δύο ποταμοὶ ἐξεβάλλον ἐκάτερος κατ'

τατον» ὑπαινίσσεται λεληθῶτως τὴν ταυτότητα τοῦ ποταμοῦ τούτου πρὸς τὸν Χοάσπην. Πολλῶ πλέον συγκεχυμένα εἶναι τὰ περὶ τοῦ Πασίτιγρις παρὰ Στράβωνι. Διότι ὅτε μὲν ποιεῖται λόγον περὶ αὐτοῦ, καθά εἶδομεν, ὡς ἀνατολικῶς τοῦ Χοάσπου ἐκ τῆς Οὐξίας (τοῦ Χουζιστάν) βέοντος, ὅτε (ΙΕ' 729) δὲ λέγει, κατὰ Νέαρχον, ὅτι ἡ παραλία τῆς Ἀραβίας συνάπτει τῷ στόματι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Πασίτιγρις, ὁ αὐτὸς δὲ ἀναφέρει ὅτι κατ' ἄλλους Πασίτιγρις καλοῦνται αἱ ἐκβολαὶ «τῶν διὰ Σούσων ποταμῶν εἰς ἐν βέσμα, τὸ τοῦ Τίγρητος, συμπιπτόντων κατὰ τὰς μεταξὺ διώρυγας τοῦ Εὐφράτου». Ἡ σύγχυσις αὕτη ἢ ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶ τῶν ποταμῶν τοῦ Αἰλάμ ἦτο μὲν ἀποτέλεσμα τῆς ἀτελοῦς γνώσεως τῆς τοπογραφίας τῆς χώρας, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ τῶν μεγάλων γεωλογικῶν μεταβολῶν, αἵτινες ἐπεγένοντο ἐν τῇ μακρᾷ σειρᾷ τοῦ χρόνου ἐν τῇ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον χώρᾳ τῇ διαρροεμένη ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων ποταμῶν.

ιδίαν καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν μαρτυρεῖται ἤδη ἱστορικῶς ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ὁ Ἡρόδοτος (Α' 180) λέγει περὶ τοῦ Εὐφράτου «ῥέει δὲ ἐξ Ἀρμενίων, ἐὼν μέγας καὶ βαθὺς καὶ ταχύς· ἐξίει δὲ οὗτος εἰς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν» (1)· τὸ αὐτὸ δὲ λέγει καὶ περὶ τοῦ Τίγρητος (Α' 189) «ὁ δὲ (Τίγρης) παρ' Ὠπιν πόλιν ῥέων εἰς τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν ἐκδιδοῖ» (2). Ὡστε ὁ Ἡρόδοτος οὔτε Ἀράβιον ποταμὸν γινώσκει οὔτε συμβολὴν Τίγρητος καὶ Εὐφράτου πρὸς ἀλλήλους. Ὁ Πλίνιος (Histor. Nat. I 30) ἀναφέρει ὅτι μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν δύο ποταμῶν ὑπῆρχεν ἀπόστασις 25 χιλ. Ῥωμ. βημάτων ἢ κατ' ἄλλους 7 χιλ. Ῥωμ. βημ. (Inter duorum amnium ostia XXV p. fuere, ut alii tradunt VII) προστίθησι δὲ ὅτι ἐκάτερος τῶν ποταμῶν ἦτο πλώϊμος, ἀλλὰ τὸν μὲν Εὐφράτην ἐπὶ μακρὸν ἀπέκλεισαν (τῆς θαλάσσης) οἱ Ὀρχοηνοὶ καὶ ἄλλοι περίοικοι ἀρδεύοντες τοὺς ἀγρούς, μόνον δὲ διὰ τοῦ Τίγρητος ἐγένετο κάθοδος εἰς τὴν θάλασσαν (nec nisi per Tigrim defertur in mare). Οὔτε δὲ ὁ Πλίνιος οὔτε ἄλλοι τῶν πρὸ αὐτοῦ γεωγράφων συγγραφέων ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφώντος μέχρι τοῦ Στράβωνος γινώσκουσι τι περὶ τοῦ Ἀραβίου ἢ περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, ἀλλὰ ποιοῦνται λόγον μόνον περὶ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ὡς δύο ὅλως μακρὰν ἀλλήλων πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον ῥεόντων ποταμῶν, ἄνευ ἰδιαιτέρας μνείας τῆς οἰκοθεν νοσημένης χωριστῆς εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβολῆς αὐτῶν. Ὁ Στράβων λέγει (ΙΕ' 728) μὲν περὶ τῶν «ἐκβολῶν τοῦ Τίγριος», ἀλλ' ἀναφέρει καὶ παράδοσιν τοῦ ἱστορικοῦ Πολυκλείτου, καθ' ἣν ὁ Χοάσπης καὶ ὁ Εὐλαῖος ἔτι δὲ καὶ ὁ Τίγρης (περὶ Εὐφράτου οὐδὲν λέγει) συνέβαλλον εἰς λίμνην τινά, εἴτ' ἐκεῖθεν ἐξέδιδον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτος διότι μαρτυρεῖ τὴν βαθμιαίαν διὰ προσχώσεων ἐπέκτασιν τῆς νοτίου Βαβυλωνίας εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ λίμνη, εἰς ἣν συνέβαλλον ὁ Τίγρης, ὁ Χοάσπης καὶ ὁ Εὐλαῖος, ἦτο πιθανώτατα λιμνοθάλασσά τις σχηματισθεῖσα διὰ προσχώσεων κατὰ

(1) Ἐρυθρὰ θάλασσα παρ' Ἡροδότῃ καὶ παρ' ἄλλοις ἀρχαιότεροις συγγραφεῦσιν εἶναι ὁ Περσικὸς κόλπος καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ μέρος τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, ἡ δὲ νῦν Ἐρυθρὰ θάλασσα καλουμένη παρ' Ἡροδότῃ καλεῖται Ἀράβιος κόλπος.

(2) Ἀπορον πῶς ὁ Δέλιτς παριδὼν τὰς ῥητάς καὶ σαφεῖς ταύτας μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου ἀναφέρει μόνον τὴν τοῦ Πλινίου, νομίζει δὲ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ἐκβολῶν τῶν δύο ποταμῶν. (Delitz. Wo lag d. P. σελ. 40).

τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ. Προστίθῃσι δ' ὁ Στράβων καὶ ἄλλην γεωγραφικὴν παράδοσιν, καθ' ἣν «οἱ διὰ Σούσων ῥέοντες ποταμοὶ» συνεπιπτον εἰς ἓν ῥεῦμα, τὸ τοῦ Τίγρητος, κατὰ τὰς μεταξὺ διώρυχας τοῦ Εὐφράτου· καὶ ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἀξιοσημείωτος διότι μαρτυρεῖ τὴν βαθμιαίαν γένεσιν τοῦ Ἀραβίου ποταμοῦ, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀπλοῦν τι ῥεῦμα σχηματιζόμενον, ἐν μέσῳ τῶν ἐλῶν καὶ λιμνοθαλασσῶν τῆς χερσουμένης θαλάσσης, ἐκ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος, τοῦ Χοάσπου καὶ τοῦ Εὐλαίου, ἐγγὺς τῶν διωρύχων τοῦ Εὐφράτου. Καὶ ἐκ τοῦ χωρίου δὲ τούτου δηλοῦται ὅτι ὁ Εὐφράτης δὲν συνέβαλλε τότε κατὰ τὴν ἐκβολὴν τῇ Τίγρητι, ἀλλὰ μόνον ἴσως τινὲς τῶν διωρύχων αὐτοῦ. Ὁ Στράβων λέγει πρὸς τοῦτοις ὅτι κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένην γεωγράφῳ τινὼν παράδοσιν αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Τίγρητος διὰ τὰ ἄνω ἐκτεθειμένα, διὰ τὸ συμπίπτειν δηλονότι τοὺς μνημονευθέντας ποταμοὺς εἰς ἓν ῥεῦμα τὸ τοῦ Τίγρητος, ὠνομάσθησαν Πασίτιγρις. Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης δύναται τις μέχρι τινὸς ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσῃ ὅτι Πασίτιγρις ἐκαλεῖτο αὐτὸ τὸ ἐκ τῆς συμβολῆς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐλαίου σχηματιζόμενον ῥεῦμα (διὰ τὸ ὄνομα Πασίτιγρις, ἰδ. κατωτέρω), αὐτὸς δηλονότι ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ καὶ ὅποτε ἦτο ἔτι ἀπλοῦν τι ῥεῦμα ἢ λίμνη ἐκ τῶν ἐκβολῶν τῶν τριῶν ποταμῶν ὑπερθεῖν τῆς θαλάσσης σχηματιζομένη· αὐξανομένης δὲ τῆς ἐκ τῶν προσχώσεων σχηματιζομένης Βαβυλωνιακῆς γῆς ὁ Πασίτιγρις ποταμὸς κατὰ μικρὸν μετεβλήθη εἰς τὸν νῦν Ἀράβιον ποταμόν, εἰς ὃν συνέβαλεν ὕστερον καὶ ὁ Εὐφράτης, ἀφοῦ οὗτος διὰ τῶν διηνηκῶν προσχώσεων φυσικῶς ἢ τεχνητῶς ἐξετράπη τῆς πρώτης αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκβολὴν κοίτης. Οὕτω διὰ τῶν προσχώσεων τῶν μεγάλων ποταμῶν ηὐξήθη μὲν ἡ γῆ ἡ Βαβυλωνία σὺν τῇ χρόνῳ, ἡλαττώθη ἡ θάλασσα καὶ ἐσχηματίσθη νέος ποταμὸς. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Πλίνιος καὶ δι' ἄλλης πρὸς τῇ ἀνωτέρω ἐκτεθείσῃ μαρτυρίας ἀναφέρων ὅτι ἡ πόλις Χάραξ ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Βαβυλωνίᾳ εἰς δύο χιλιάδων Ῥωμαϊκῶν βημάτων ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰσθῆ Β' βασιλείᾳ τῆς Νουμιδίας ἦτοι μετὰ 280 ἔτη ἀπέειχε τῆς θαλάσσης κατὰ 50-100 μιλιάρια Ῥωμαϊκά. Μεθ' ὅλην τὴν μεγίστην ὑπερβολὴν τὴν ὑπάρχουσαν προδήλως ἐν τῇ διαφορᾷ ταύτῃ, οὐχ ἦτον αὕτη ἡ μαρτυρία περὶ τοιαύτης διαφορᾶς τῆς ἀποστάσεως τῆς ἐπιγενομένης ἐν διαστήματι χρονικῷ ἦττονι τῶν τριῶν αἰώνων, δει-

κνύει ὅπόσον κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Πλινίου ἦσαν γνωσταὶ αἱ γεωλογικαὶ μεταβολαὶ αἱ γινόμεναι ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου.

Ἄλλ' αἱ μαρτυρίαι αἱ παρεχόμεναι ἡμῖν ἐκ τῶν κλασσικῶν παραδόσεων ἐπιβεβαιοῦνται ἐμμέσως καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ βασιλέως Συναχειρίμ ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἐπὶ πλοίων κατασκευασθέντων ἐν Βαβυλῶνι κατέπλευσε διὰ τοῦ Εὐφράτου εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς νὰ γίνηται λόγος περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς ἄλλον ἢ καὶ περὶ τρίτου ποταμοῦ ἐκ τῆς συμβολῆς ταύτης σχηματιζομένου· ὁ δὲ Ἀράβιος (ὁ Σατ-ελ-Ἀράβ) εἶναι ἐπίσης ἄγνωστος καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυρ. μνημείοις. Ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χρονικοῖς προστίθεται μάλιστα ὅτι ὁ πολέμιος στρατός, καθ' οὗ ἐστράτευεν ὁ Συναχειρίμ, ἐστρατοπέδευε παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ «εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβάλλωντος Εὐλάου (Οὐλά)». Καὶ ἐν τῷ γνωστῷ δὲ ἡμῖν ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων καταλόγῳ τῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβαλλόντων ποταμῶν ἀναφέρεται καὶ ὁ Εὐλάιος. Ἄλλη ἀμεσώτερα μαρτυρία περὶ τοῦ ὅτι ὁ Περσικὸς κόλπος εἰσεχώρει βαθύτερον εἰς τὴν Βαβυλωνίαν γῆν ἐξάγεται ἐκ τινος ἐν Κύπρῳ εὑρεθέντος ἐπιγραφικοῦ μνημείου τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Σαργῶν, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς νήσου ἢ τῆς «θαλασσίας πόλεως» Διλμούν. Ἡ νῆσος αὕτη οὕσα ὡς εἰκάζεται ἢ καλουμένη νῦν Βαχραῖν κεῖται παρὰ τὴν παραλίαν αὐτὴν τὴν Βαβυλωνιακὴν. Καὶ ὁμως ὁ Σαργῶν (ὁ βασιλεύσας τῷ 721 - 705) λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Διλμούν εἶχε στήσει τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης (τοῦ Περσικοῦ κόλπου) ὥστερ ἰχθὺς ἐν ἀποστάσει 30 κασβοῦ (161 χιλιομ.) (1). Ὡστε ἐπὶ τοῦ Σαργῶν ἦτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ 8 π.Χ. αἰῶνος ὁ Περσικὸς κόλπος εἰσεχώρει, ὑπὲρ τὰ 150 χιλμ. βαθύτερον ἢ νῦν, μέχρι τῆς θέσεως τῆς ἀνωθεν τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν κειμένης νῦν πόλεως Κόρνης. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα ἱστορικῶς ἦτοι δι' ἱστορικῶν εἰδήσεων νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους γινομένας ἀυξήσεις τῆς γῆς καὶ μειώσεις τῆς θαλάσσης. Ἄλλ' ὅ,τι ἱστορικῶς ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθῇ, τοῦτο δυνατόν νὰ νοηθῇ γεωλογικῶς μετὰ πάσης μαθηματικῆς ἀκριβείας.

Κατὰ τὰς γεωλογικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐρεῦνας πᾶσα ἡ πρὸς Ν.

(1) Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Jules Oppert.

τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινόμενη γῆ εἶναι προϊόν προσχώσεων. Ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ὑπελογίσθη ὅτι ἀνὰ πᾶν δεύτερον λεπτόν ἐκτοπίζει ποσότητα ὕδατος 6696 μέτ. κυβ. ὑπελογίσθη δ' ὅτι ἂν ἡ θάλασσα αὕτη καθ' ἣν ἔχει νῦν βαθύτητα (75 μ. βαθ.) ἤθελε κενωθῇ ἢ ξηρανθῇ διὰ φυσικῆς τινος ἐνεργείας, ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ ἅπασαν τὴν θαλασσίαν ἐκείνην λεκάνην ἐντὸς 70 ἑτῶν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα ταῦτα, ὡς εἰσρέουσι νῦν, φέρουσιν ὕλην ἀργιλώδη οὕτω πολλήν, ὥστε ἡ παραλία τῆς θαλάσσης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ καθίσταται σχετικῶς λίαν ἀβαθῆς (3-4 μέτρα)· αἱ προσχώσεις δ' αὗται κατ' ὀλίγον πληροῦσι τὴν κατὰ τὰς ἐκβολὰς παραλίαν καὶ μειοῦσι τὴν θάλασσαν. Οὕτω κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1793 - 1853 τὸ δέλτα τοῦ Ἀραβίου προὐχώρησεν εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ 3200 περίπου μέτρα ἤτοι 53 μέτρα κατ' ἔτος· ἄρα ἀπὸ τῆς 1 π. Χ. χιλιετηρίδος μέχρι σήμερον ἡ γῆ ἡ Βαβυλωνία ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου ἑκτασιν γῆς ὑπερβαίνουσας τὰ 153 χιλιόμετρα. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ γεωλογικὴν ἐποψιν περὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ὅτι δ' ἀφορᾷ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σχηματισμὸν αὐτὸν τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τὸ ζήτημα πόσον εὖρος καὶ μῆκος εἶχεν ἐξ ἀρχῆς τὸ εἰς γῆν ἐν μέρει Βαβυλωνιακὴν, ἐν μέρει Αἰλαμιτικὴν μεταποιηθὲν μέρος τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἡ τῶν τοιούτων ζητημάτων ἐξέτασις καὶ λύσις εἶναι ἐπίσης ἔργον τῆς γεωλογίας, οὐχὶ τῆς ἱστορίας. Ὡς ἀξιοσημείωτον ἐν τούτοις ὑπὸ ἐποψιν ἱστορικὴν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ὅτι αὐτοὶ οἱ Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι ὀνομάζουσι μὲν τὸν Περσικὸν κόλπον ἢ τὴν Ἐρυθρὰν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλουμένην θάλασσαν, «κατὼ θάλασσαν» (Tamdum saplitu) ἢ θάλασσαν ἀνατολικὴν (Tamdum rabidum sa sit Samsi), ἀλλ' ἐνταυτῷ καλοῦσι αὐτὴν καὶ ἀπλῶς ποταμὸν (Νάρ), ποταμὸν ἄλμυρον (nar marratu ἢ καὶ ἀπλῶς marratu), καλεῖται δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρονικοῖς τοῦ βασιλέως Σαλμανασσάρ Β' καὶ «θάλασσα Χαλδαίας» ἔχουσα τὸ ὄνομα καὶ ἄλμυροῦ ποταμοῦ (Tamdu sa mat kaldī sa nar marratu). Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Marratu, ἰδίως τὸ τῆς ἐξ αὐτοῦ κληθείσης παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον Βαβυλωνιακῆς γῆς, διατηρήθη καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Ἱερεμ. 50, 21), ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς περὶ τῆς χώρας ταύτης.

κνύει ὅποσον κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Πλινίου ἦσαν γνωσταὶ αἱ γεωλογικαὶ μεταβολαὶ αἱ γινόμεναι ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου.

Ἄλλ' αἱ μαρτυρίαι αἱ παρεχόμεναι ἡμῖν ἐκ τῶν κλασσικῶν παραδόσεων ἐπιβεβαιοῦνται ἐμμέσως καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἐν τοῖς χρονικοῖς τοῦ βασιλέως Συναχειρίμ ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἐπὶ πλοίων κατασκευασθέντων ἐν Βαβυλῶνι κατέπλευσε διὰ τοῦ Εὐφράτου εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς νὰ γίνηται λόγος περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς ἄλλον ἢ καὶ περὶ τρίτου ποταμοῦ ἐκ τῆς συμβολῆς ταύτης σχηματιζομένου· ὁ δὲ Ἀράβιος (ὁ Σατ-ελ-Ἀράβ) εἶναι ἐπίσης ἄγνωστος καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυρ. μνημείοις. Ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χρονικοῖς προστίθεται μάλιστα ὅτι ὁ πολέμιος στρατός, καθ' οὗ ἐστράτευεν ὁ Συναχειρίμ, ἐστρατοπέδευε παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ « εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβάλλοντος Εὐλαίου (Οὐλά) ». Καὶ ἐν τῷ γνωστῷ δὲ ἡμῖν ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων καταλόγῳ τῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἐκβαλλόντων ποταμῶν ἀναφέρεται καὶ ὁ Εὐλαίος. Ἄλλη ἀμεσώτερα μαρτυρία περὶ τοῦ ὅτι ὁ Περσικὸς κόλπος εἰσεχώρει βαθύτερον εἰς τὴν Βαβυλωνίαν γῆν ἐξάγεται ἐκ τινος ἐν Κύπρῳ εὑρεθέντος ἐπιγραφικοῦ μνημείου τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Σαργῶν, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς νήσου ἢ τῆς θαλασσίας πόλεως» Διλμούν. Ἡ νῆσος αὕτη οὕσα ὡς εἰκάζεται ἡ καλουμένη νῦν Βαχραῖν κεῖται παρὰ τὴν παραλίαν αὐτὴν τὴν Βαβυλωνιακὴν. Καὶ ὁμως ὁ Σαργῶν (ὁ βασιλεύσας τῷ 721 - 705) λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Διλμούν εἶχε στήσει τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης (τοῦ Περσικοῦ κόλπου) ὥσπερ ἰχθὺς ἐν ἀποστάσει 30 κασβοῦ (161 χιλιομ.) (1). Ὡστε ἐπὶ τοῦ Σαργῶν ἦτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ 8 π.Χ. αἰῶνος ὁ Περσικὸς κόλπος εἰσεχώρει, ὑπὲρ τὰ 150 χιλμ. βαθύτερον ἢ νῦν, μέχρι τῆς θέσεως τῆς ἄνωθεν τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν κειμένης νῦν πόλεως Κόρνης. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα ἱστορικῶς ἦτοι δι' ἱστορικῶν εἰδήσεων νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους γινομένας αὐξήσεις τῆς γῆς καὶ μειώσεις τῆς θαλάσσης. Ἄλλ' ὅ,τι ἱστορικῶς ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθῇ, τοῦτο δυνατόν νὰ νοηθῇ γεωλογικῶς μετὰ πάσης μαθηματικῆς ἀκριβείας.

Κατὰ τὰς γεωλογικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐρεῖνας πᾶσα ἡ πρὸς Ν.

(1) Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Jules Oppert.

τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινόμενη γῆ εἶναι προχὸν προσχώσεων. Ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ὑπελογίσθη ὅτι ἀνὰ πᾶν δευτερον λεπτόν ἐκτοπίζει ποσότητα ὕδατος 6696 μέτ. κυβ. ὑπελογίσθη δ' ὅτι ἂν ἡ θάλασσα αὕτη καθ' ἣν ἔχει νῦν βαθύτητα (75 μ. βαθ.) ἤθελε κενωθῇ ἢ ξηρανθῇ διὰ φυσικῆς τινος ἐνεργείας, ὁ Ἀράβιος ποταμὸς ἡδύνατο νὰ πληρώσῃ ἅπασαν τὴν θαλασσίαν ἐκείνην λεκάνην ἐντὸς 70 ἑτῶν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα ταῦτα, ὡς εἰσρέουσι νῦν, φέρουσιν ὕλην ἀργιλωδὴ οὕτω πολλήν, ὥστε ἡ παραλία τῆς θαλάσσης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ καθίσταται σχετικῶς λίαν ἀβαθῆς (3-4 μέτρα)· αἱ προσχώσεις δ' αὗται κατ' ὀλίγον πληροῦσι τὴν κατὰ τὰς ἐκβολὰς παραλίαν καὶ μειοῦσι τὴν θάλασσαν. Οὕτω κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1793 - 1853 τὸ δέλτα τοῦ Ἀραβίου προὐχώρησεν εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ 3200 περίπου μέτρα ἥτοι 53 μέτρα κατ' ἑτος· ἄρα ἀπὸ τῆς 1 π. Χ. χιλιετηρίδος μέχρι σήμερον ἡ γῆ ἡ Βαβυλωνία ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτου ἑκτασιν γῆς ὑπερβαίνουσας τὰ 158 χιλιόμετρα. Καὶ ταῦτα μὲν ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ γεωλογικὴν ἔποψιν περὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σχηματισμὸν αὐτὸν τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τὸ ζήτημα πόσον εὖρος καὶ μήκος εἶχεν ἐξ ἀρχῆς τὸ εἰς γῆν ἐν μέρει Βαβυλωνιακὴν, ἐν μέρει Αἰλαμιτικὴν μεταποιηθὲν μέρος τοῦ Περσικοῦ κόλπου, ἡ τῶν τοιούτων ζητημάτων ἐξέτασις καὶ λύσις εἶναι ἐπίσης ἔργον τῆς γεωλογίας, οὐχὶ τῆς ἱστορίας. Ὡς ἀξιοσημείωτον ἐν τούτοις ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ὅτι αὐτοὶ οἱ Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι ὀνομάζουσι μὲν τὸν Περσικὸν κόλπον ἢ τὴν Ἐρυθρὰν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καλουμένην θάλασσαν, «κάτω θάλασσαν» (Tamdum saplitu) ἢ θάλασσαν ἀνατολικήν (Tamdum rabidum sa sit Samsi), ἀλλ' ἐνταυτῷ καλοῦσιν αὐτὴν καὶ ἀπλῶς ποταμόν (Νάρ), ποταμόν ἀλμυρόν (nar marratu ἢ καὶ ἀπλῶς marratu), καλεῖται δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρονικοῖς τοῦ βασιλέως Σαλμανασσάρ Β' καὶ «θάλασσα Χαλδαίας ἔχουσα τὸ ὄνομα καὶ ἀλμυροῦ ποταμοῦ (Tamdu sa mat kaldi sa nar marratu)». Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Marratu, ἰδίως τὸ τῆς ἐξ αὐτοῦ κληθείσης παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον Βαβυλωνιακῆς γῆς διτηρήθη καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Ἱερμ. 50, 21), ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς περὶ τῆς χώρας ταύτης.

Τοσαῦτα εἰπόντες περὶ τῶν μεγάλων ποταμῶν καὶ τῆς θαλάσσης τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας μεταβαίνομεν εἰς τὴν περιγραφὴν ἐκάστης τῶν ἀποτελουσῶν αὐτὴν χωρῶν.

Βαβυλωνία. — *Babylonia* (ἀπὸ τῆς πόλεως Βαβυλῶνος) καὶ *Χαλδαία* ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν (ἡ χώρα δηλονότι τοῦ ἔθνους τῶν Χαλδαίων) καλεῖται ἡ νότιος Μεσοποταμία ἥτοι τὸ νότιον μέρος τῆς μεταξύ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν περιλαμβανομένης πεδινῆς χώρας τὸ καλούμενον σήμερον Ἰράκ Ἀραμπί. Οἰκοθεν ἔννοεῖται ὅτι τῆς μεσοποταμίου ταύτης χώρας τὰ ἀνατολικά καὶ τὰ δυτικά φυσικὰ ὅρια ἀποτελοῦσιν αὐτοὶ οὗτοι οἱ ποταμοί, τὰ δὲ νότια ἡ Περσικὴ θάλασσα. Μόνον πρὸς Β. ἡ Βαβυλωνία δὲν εἶχεν ὄριον φυσικόν, ἀλλὰ πολιτικόν, διότι οὐδὲν φυσικόν ὄριον ποταμοῦ ἢ ὄρους χωρίζει τὴν πεδινὴν ταύτην χώραν ἀπὸ τῆς βορειοτέρας Μεσοποταμίας· καὶ ἐθνογραφικῆς δὲ διαφορᾶς μὴ ὑπαρχούσης μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν πρὸς Β. οἰκούντων λαῶν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας, τοῦλάχιστον ἐν τοῖς γνωστοτέροις ἡμῖν ἱστορικοῖς χρόνοις τῆς ἀρχαιότητος, δύσκολον εἶναι νὰ διαγραφῇ ἀσφαλὲς ὄριον πρὸς Β. ἅτε τῶν πολιτικῶν ὁρίων εἰς συχνὰς καὶ ταχείας ὑποκειμένων μεταβολάς. Ἐν τούτοις ὡς φυσικόν ὄριον μεταξύ Βαβυλωνίας καὶ τῆς πρὸς Β. Μεσοποταμίας δύναται νὰ θεωρηθῇ μέχρι τινὸς τὸ στενώτατον ἐκεῖνο μέρος τῆς Μεσοποταμίας, ἔνθα οἱ δύο ποταμοὶ προσεγγίζουσι πρὸς ἀλλήλους, ἀφιστάμενοι ἀλλήλων περὶ τὴν πόλιν Βαγδάτην μόνον κατὰ 20 χιλιομ. Ἐκεῖ δ' ἔνθα πρὸς Β. ὁ ἰσθμὸς οὗτος ἄρχεται εὐρυνόμενος μεταξύ τῶν κωμοπόλεων Σαμάρας (ἐπὶ τοῦ Τίγρητος) καὶ Φελουδζαχ (ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου) σώζονται νῦν ἔτι λείψανα ὀχυρωτικῆς γραμμῆς κατὰ διαλείμματα ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ ἐνὸς ποταμοῦ μέχρι τῶν τοῦ ἐτέρου. Τὰ λείψανα ταῦτα, ἅπερ οἱ Ἀραβες καλοῦσι «τεῖχος Νεβρώδ», φαίνονται ὅτι εἶναι ἐρείπια τοῦ πάλαι «Μηδικοῦ τείχους», ὅπερ ἀπετέλει ἀμυντήριον τῆς νοτίου Μεσοποταμίας ἐναντίον τῶν ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομῶν. Πρὸς Ν. λοιπὸν τοῦ τείχους τούτου ἀπὸ τῆς σημερινῆς θέσεως Τελλ-Μανδζούρ (ἐπὶ τοῦ Τίγρητος) καὶ τῆς ἀρχαίας Ὠπιδος ἄρχεται ἡ Βαβυλωνία. Δι' οὗς ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω λόγους ἅπανα ἡ ἀπὸ τοῦ βορείου τούτου ὁρίου μέχρι θαλάσσης ἐκτεινομένη Βαβυλωνία δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὸ πάλαι τὴν ἔκτασιν, ἣν ἔχει νῦν, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους, ἕνεκα τῶν κατὰ τὰς ἐκ-

βολὰς τῶν ποταμῶν γινομένων γεωλογικῶν μεταβολῶν, ἐκτῆσατο νέαν ἑκτασιν. Ἐὰν δὲ ὡς ἀρχαίαν Βαβυλωνίαν λάβωμεν κατὰ μέσον ὄρον τὴν χώραν τὴν νῦν μέχρι τῆς συμβολῆς τῶν ποταμῶν ἐκτεινομένην, εὐρίσκομεν κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ G. Rawlinson ὅτι ἡ Βαβυλωνία ἐντὸς τῶν ἄνω περιγραφέντων ὁρίων ἦτο τὸ πάλαι κατὰ 197 περίπου χιλιομ. κατὰ μῆκος καὶ 100 χιλιομ. κατὰ πλάτος ἦτοι κατὰ 19,700 τετραγ. χιλιομ. ἐλάσσων ἢ νῦν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω ἦτο μείζων ἢ τὸ νῦν Ἑλληνικὸν βασίλειον. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα *Babylonia* δὲν ἦτο οὔτε τὸ ἀρχαιότατον οὔτε τὸ κοινόν τῆς διαγραφείσης χώρας ὄνομα. Τὸ ὄνομα *Babylonia* (χώρα Βαβυλώνος, Mat Bab-ilou) προελθὼν ἐκ τοῦ τῆς πόλεως τῆς Βαβυλώνος, ἥτις ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 χιλιετ. κατέστη κέντρον πολιτικὸν καὶ πρωτεύουσα τοῦ ἐν τῇ νοτίᾳ Μεσοποταμίᾳ ἰδρυθέντος Χαλδαϊκοῦ κράτους, ἐξετάθη ἀναλόγως τῆς ἐπικρατείας τῆς Βαβυλώνος, οὐδέποτε δὲ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ ἐδόθη ἀκριβῶς εἰς ἅπασαν τὴν διαγραφείσαν χώραν, διότι τὰ νοτιώτατα αὐτῆς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων *Χαλδαία* (mat kaldi)· οὕτω δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν *Χαλδαίαν* κυρίως τὸ νοτιώτατον μέρος τῆς χώρας. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐνίοτε φαίνεται σημαῖνον ἅπασαν τὴν νότιον Μεσοποταμίαν καὶ ἐν τισιν Ἀσσυριακαῖς ἐπιγραφαῖς γίνεται λόγος περὶ τῶν « βασιλείων τῆς *Χαλδαίας* » (Sarran sa mat kaldi), βασιλείων δηλονότι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους· ἀλλ' ἡ τοιαύτη χρῆσις τοῦ ὀνόματος εἶναι οὐχὶ συνήθης. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῆς Π. Διαθήκης Οὐρ-Κασδίμ, ὅπερ ὑπὸ τῶν Ο' ἐρμηνεύεται « χώρα Χαλδαίων », δὲν φαίνεται σημαῖνον ἀκριβῶς τὴν νοτίαν Μεσοποταμίαν (ἴδε κατωτ.). Γενικωτέραν καὶ μᾶλλον καθωρισμένην ἐννοίαν ἀναφερομένην ἴσως εἰς ἅπασαν τὴν νοτίαν Μεσοποταμίαν φαίνεται ἔχον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ τὸ Ἑρζ-Κασδίμ (= γῆ Χαλδαίων κατὰ μετάφρ. τῶν Ο') (1). Ἀλλὰ τὸ « Ἑρζ-Βαβέλ » (= γῆ Βαβυλώνος πρβλ. « ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλώτος » Ψαλμ. ρλς') φαίνεται σημαῖνον ὅτι καὶ τὸ Ἀσσυρ. Ματ-Βαβιλοῦ (γῆ Βαβυλώνος) ἄνευ ὠρισμένης γεωγραφικῆς ἐννοίας. Τοιαύτην ἐννοίαν φαίνεται ἔχον καὶ τὸ *Sennar* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὸ σημαῖνον τὴν Βαβυλωνίαν καὶ παραβαλλόμενον συνήθως πρὸς τὸ Βαβυλωνιακὸν *Σουμίρ* (ἴδε

(1) Ἰεζεκ. ΙΒ. 13 « καὶ ἄξω αὐτόν εἰς Βαβυλῶνα, εἰς γῆν Χαλδαίων ».

κατωτέρω). Ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις γίνεται συ-
χνοτάτη χρῆσις δύο ὀνομάτων Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ (Ματ-Ακκάδι
καὶ Ματ-Σουμεριε ἢ matum-Ακκαδι καὶ matum-Σουμερι)· καὶ
ὕπὸ μὲν τὸ Ἀκκάδ (ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ
τῆς ἐν τῇ βορείᾳ Βαβυλωνίᾳ πόλεως Ἀγάδι ἢ Ἀκκάδ) πολλοὶ τῶν
Ἀσσυριολόγων νοοῦσι τὸ βόρειον τῆς Βαβυλωνιακῆς χώρας μέρος,
ὕπὸ δὲ τὸ Σουμίρ τὸ νότιον. Ἄλλ' οὔτε ἡ σημασία τῶν ὀνομάτων
τούτων ἦτο ἀκριβῶς γνωστὴ, οὔτε ἡ γεωγραφικὴ ἔκτασις ἀκριβῶς
ὠρισμένη. Ἐν τοῖς αὐτοῖς μνημείοις συχνὴ γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ
ὀνόματος *Καρδούνιας* καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καλοῦνται ὑπὸ
τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας «βασιλεῖς Καρδούνιας»· ἀλλὰ καὶ
τοῦτο τὸ ὄνομα φαίνεται σημαίνειν τὴν ἄμεσον περιοχὴν τῆς Βαβυ-
λωνος, οὐχὶ δὲ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐνταῦθα γεωγραφικῶς Βαβυλω-
νίαν καλουμένην χώραν. Ἄλλ' ἐνῶ τὸ ὄνομα *Babylonia* ἐν τῇ Ἀσ-
συριακῇ καὶ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ δὲν δίδεται ἀκριβῶς οὐδ' εἰς ἀπα-
σαν τὴν νότιον Μεσοποταμίαν, μετὰ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ
Βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ βα-
σιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου Α' κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δαρείου εἰς
σατραπείας διαίρεσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἡ Βαβυλωνία περιε-
λαμβάνετο ἐν τῇ ἐνάτῃ νομῷ, τῇ τῆς Ἀσσυρίας ὑπὸ τὴν εὐρυ-
τάτην τοῦ ὀνόματος τούτου ἔννοιαν, τοῦ ὁποῦ νομοῦ πρωτεύουσα
ἦτο ἡ *Babylon*. Καὶ κατὰ τοὺς μετ' Ἀλέξανδρον δὲ χρόνους ἡ
Βαβυλωνία ἀπετέλει μέρος τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, ἥς μητρόπολις
ἀντὶ Βαβυλωνος ἐγένετο τότε, κατὰ Στράβωνα, ἡ ἐν Βαβυλωνίᾳ κτι-
σθεῖσα ἑλληνικὴ πόλις Σελεύκεια. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρό-
νους ἡ Βαβυλωνία ἀναφέρεται καὶ ὡς ἰδία σατραπεία καὶ τὴν σατρα-
πείαν ταύτην, ἣτις περιελάμβανε μὲν τὴν Ἀσσυρίαν τὴν μικράν, πε-
ριελαμβάνετο δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀσσυρίᾳ, εἶχε πιθανώτατα ὁ Στρά-
βων ὑπ' ὅψιν περιγράφων τὰ ὅρια τῆς Βαβυλωνίας. Κατὰ Στράβωνα
(ΙΣ' 739) ἡ Βαβυλωνία «περιέχεται ἀπὸ μὲν τῆς ἡοῦς ὑπὸ τε Σου-
σίων καὶ Ἑλυμαίων καὶ Παραϊτακηϊῶν, ἀπὸ δὲ τῆς μεσημβρίας ὑπὸ
τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῆς *Χαλδαίας* μέχρι Ἀράβων τῶν Μεση-
νῶν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐσπέρας ὑπὸ τε Ἀράβων τῶν σκηνιτῶν μέχρι τῆς
Ἀδιαβηνῆς καὶ τῆς Γορδυαίας, ἀπὸ δὲ τῆς ἄρκτου ὑπὸ τε Ἀρμε-
νίων καὶ Μήδων μέχρι τοῦ Ζάγρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἔθνων».

Ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα *Babylonia*

οὔτε οἰονδήποτε ἄλλο τῶν ἄνω μνημονευθέντων ὀνομάτων ἔχει ἀκριβῶς καθωρισμένην ἔννοιαν γεωγραφικὴν. Ἀλλ' ἡμεῖς χάριν γεωγραφικῆς ἀκριβείας ποιησόμεθα πάντοτε χρῆσιν τοῦ ὀνόματος *Βαβυλωνία* πρὸς δήλωσιν τῆς ὅλης νοτίου Μεσοποταμίας, τὴν τοιαύτην χρῆσιν κατὰ *πρόληψιν*, ἐννοεῖται, ἐκτείνοντες μέχρι καὶ τῶν χρόνων, ἐν οἷς οὔτε Βαβυλὼν ὑπῆρχεν οὔτε Βαβυλωνιακὸν κράτος.

Ἡ ποιότης τῆς Βαβυλωνιακῆς γῆς. — Ἡ Βαβυλωνία κειμένη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους, ἐφ' οὗ ἡ κεντρικὴ Κίνα καὶ τὸ Πενταπόταμον, οὔσα δὲ χώρα πεδινὴ ἔχει κλίμα μᾶλλον θερμὸν ἢ εὐκραές. Ἡ γῆ αὐτῆς, ὡς λέγει ὁ Στράβων, εἶναι «ἐμπυρὸς καὶ καυματηρὰ» τὸ θέρος, ἀλλ' οὔσα ἐνταυτῷ βαθεῖα καὶ μαλακὴ καὶ διαρρεομένη τὸ πάλαι ὑπὸ τῶν ἀναριθμητῶν διωρύχων καὶ δι' ἄλλων ὑδραυλικῶν ἔργων κανονικῶς ἀρδευομένη καθίστατο εὐφορώτατη. Ὁ Πλίνιος καλεῖ τὴν γῆν τῆς Βαβυλωνίας τὴν εὐφορώτατην ἀπάσης τῆς κατ' αὐτὸν Ἀσίας χώραν (H.N.VI 26 «Ager (Babyloniae) totius Asiae fertilissimus»). Καὶ ὁ Ἡρόδοτος δὲ λέγει (A' 193) «Ἔστι δὲ χωρῶν αὕτη (ἡ Βαβυλωνίη) ἀπάσῃν μακρῷ ἀρίστη τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Δήμητρος καρπὸν ἐκφέρειν . . . ὥστε ἐπὶ διηκόσια μὲν τὸ παράπαν ἀποδίδοι, ἐπεὶ δὲ ἄριστα αὐτῇ ἐωυτῆς ἐνεῖκη, ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει' τὰ δὲ φύλλα αὐτόθι τῶν τε πυρῶν καὶ τῶν κριθῶν τὸ πλάτος γίνεται τεσσέρων εὐπετέως δακτύλων. Ἐκ δὲ κέγχρου καὶ σήσαμου ὅσον τι δένδρεον μέγαθος γίνεται, ἐξέπιστάμενος μνήμην οὐ ποιήσομαι εὖ εἰδὼς ὅτι τοῖσι μὴ ἀπιγμένοισι ἐς τὴν Βαβυλωνίην χώρην καὶ τὰ εἰρημένα καρπῶν ἐχόμενα ἐς ἀπιστήν πολλὴν ἀπύκται. Εἰσὶ δὲ σφι φοῖνικες πεφυκότες ἀνὰ πᾶν τὸ πεδίον, οἱ πλεῖνες αὐτῶν καρποφόροι, ἐκ τῶν καὶ σιτία καὶ οἶνον καὶ μέλι ποιεῦνται». Καὶ Βῆρωσος δὲ ὁ Χαλδαῖος περιέγραφε τὴν εὐφορίαν τῆς Βαβυλωνίας λέγων ἀφύειν δὲ αὐτὴν πυρούς ἀγρίους καὶ κριθὰς καὶ ὦχρον καὶ σήσαμον καὶ τὰς ἐν τοῖς ἔλεσι φουμένας ρίζας ἐσθίεσθαι' ὀνομάζεσθαι αὐτάς γόγγας' ἰσοδυναμεῖν δὲ τὰς ρίζας ταύτας κριθαῖς. Γίνεσθαι δὲ καὶ φοῖνικας καὶ μῆλα καὶ τὰ λοιπὰ ἀκρόδρυα. . .». Λέγει δὲ καὶ ὁ Στράβων (IS' 742) «Ἡ δὲ χώρα φέρει κριθὰς μὲν ὅσας οὐκ ἄλλη (καὶ γὰρ τριακοσιοντάχουν λέγουσι), τὰ δ' ἄλλα ἐκ τοῦ φοίνικος παρέχεται' καὶ γὰρ ἄρτον καὶ οἶνον καὶ ὄξος καὶ μέλι καὶ ἄλφιτα' τὰ τε πλεκτὰ παντοῖα ἐκ τούτου' τοῖς δὲ πυρῇσιν ἀντ' ἀνθρώκων οἱ χαλκεῖς χρῶνται, βρεχόμενοι δὲ τοῖς σιτιζο-

μένοις εἰσι τροφή βοῦσι καὶ προβάτοις· φασὶ δ' εἶναι καὶ Περσικὴν ῥῆδην, ἐν ἣ τὰς ὠφελείας τριακοσίας καὶ ἐξήκοντα διαριθμοῦνται· ἐλαίῳ δὲ χρῶνται τῷ σησαμίνῳ τὸ πλέον· οἱ δ' ἄλλοι τόποι σπανίζονται τούτου τοῦ φυτοῦ». Καθ' Ἡρόδοτον ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ὁ νομὸς τῆς Ἀσσυρίας μετὰ τῆς πρωτεύουσας Βαβυλῶνος ὑφίστατο τὸ ἐν τρίτον τῶν δαπανῶν τῆς αὐλῆς τοῦ μεγάλου βασιλέως ὑποχρεουμένη νὰ παρέχῃ τὰ πρὸς διατροφήν αὐτῆς ἐπὶ 4 μῆνας, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα δύο τρίτα τῶν δαπανῶν ἦτοι τὴν διατροφήν 8 μηνῶν ἐδίδεν ἅπαν τὸ λοιπὸν Περσικὸν κράτος (1).

Ἡ τοιαύτη εὐφορία τῆς γῆς καὶ τὸ μὴ τοῦ εὐκραοῦς πολὺ ἀπέχον θερμὸν τοῦ κλίματος κατέστησε τὴν γῆν τῆς Βαβυλωνίας ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων, ἂν μὴ τὸ ἀρχαιότατον πάντων, κέντρων τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Εἰς τῶν σπουδαιότερων καὶ σοφωτέρων Ἀσιανολόγων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὁ δεινὸς Ἀσυριολόγος Φ. Δέλιτς, τοῦ ὁποῦ πολλὰκις μνημονεύομεν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἐν σπουδαίᾳ τινὶ γεωγραφικῇ περὶ τῆς ἀρχαίας Βαβυλωνίας πραγματείᾳ ἐπιγραφομένη «Ποῦ ἔκειτο ὁ Παράδεισος (Wo lag du Paradies)» ἐπεχείρησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἐν τῇ Γενέσει ἀναφερόμενος κῆπος τῆς Ἑδέμ. εἶναι αὕτῃ ἡ Βαβυλωνία, καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς Γενέσεως εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἰδίως ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἐκ τοῦ Παραδείσου ἐξερχομένων ποταμῶν, γεωγραφικῶς ὠρισμένην χώραν. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο θέλομεν ἐπανελθεῖν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς ὀρθότητος καὶ ἀκριβείας ἢ μὴ τῶν τοῦ Δέλιτς θεωριῶν, ἡ ἐμμέσως ἐκ τῶν θεωριῶν τούτων πηγάζουσα ἰδέα ὅτι ἡ Βαβυλωνία ἀνέκαθεν παρὰ τῶν λαῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐθεωρεῖτο ἀνέκαθεν ὡς «γῆ παραδείσιος», ὡς τόπος, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον ᾤκησαν ἄνθρωποι, ἡ ἰδέα, λέγομεν, αὕτη μαρτυρεῖται ἐκ τε τῶν ἀρχαίων Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν παραδόσεων καὶ ἐκ τῶν ὕστερον μέχρι νῦν ἔτι παρὰ τοῖς λαοῖς τῶν χωρῶν ἐκείνων σωζομένων. Ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἡ περὶ τὴν Βαβυλῶνα χώρα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Βαβυλωνίων ἐκαλεῖτο Καρ-δούνιας, ἐδήλου δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο κῆπον τοῦ Δούνιας ἦτοι τοῦ θεοῦ Δούνιας· ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ Σημιτικοῦ τύπου αὐτοῦ Gindunisa, Gundunis προῆλθε, κατὰ τινας, διὰ παρετυμολογίας τὸ ὄνομα

(1) Ἡροδ. Α' 192 «Δωδέκα ὡν μηνῶν ἐόντων ἐς τὸν ἐνιαυτὸν τοὺς τέσσαρας μῆνας τρέφει μιν ἡ Βαβυλωνίη χώρα, τοὺς δὲ ὀκτώ τῶν μηνῶν ἡ λοιπὴ πᾶσα Ἀσίη.

τὸ Ἑβραϊκὸν Gan - Eden = Κῆπος Ἑδεν· καὶ τὰ ὀνόματα δὲ τὰ ἀρχαιοτάτα τῆς Βαβυλωνίας «ἄλσος ζωῆς (Tintira)», «πύλη τοῦ θεοῦ (Gat Tingira, ἢ Σημιτικῶς Bab-ilou)» φαίνονται ἱκανῶς χαρακτηριστικά. Καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις δὲ τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τινος χωρίου τοῦ Γαλμουδ, διατηρεῖτο παράδοσις ὅτι «οἱ φοίνικες τῆς Βαβυλωνίας ἔχουσιν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐπὶ γῆς ἀνθρώπου» (1). Ἡ χώρα ἡ περὶ τὴν Βαβυλῶνα, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Στράβωνος, τοῦ Ἀμμιανοῦ Μαρκελλίνου καὶ τοῦ Ζωσίμου μέχρι τῶν μωαμεθανῶν γεωγράφων τῶν ἐσχάτων χρόνων τῶν μέσων αἰώνων (2) ἐξυμνήθη διὰ τὴν θαυμασίαν γονιμότητα καὶ εὐφορίαν τῆς γῆς, διὰ τὸν πλοῦτον τῶν προϊόντων, διὰ τὴν θαυμασίαν διὰ διωρύχων καὶ δεξαμενῶν ἄρδουσιν, διὰ τοὺς ἀμπελῶνας, τοὺς ἐλαιῶνας καὶ φοινικῶνας καὶ τὴν παντὸς εἶδους φυτεῖαν, ἐτι δὲ διὰ τὴν ἀφθονίαν τῆς παραγωγῆς τῶν δημητριακῶν (ἴδ. σελ. 39)· ἡ χώρα, ἥτις ἐπὶ εὐρείας ἐκτάσει καὶ ἐκτὸς τῶν πόλεων καὶ κωμῶν καλύπτεται ὑπὸ φοινίκων, καὶ ἐνθα νῦν ἔτι οἱ ἀναπλέοντες τὸν Ἀράδιον ποταμὸν ναῦται δεικνύουσιν εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπιβάτας ὡς τοποθεσίας τοῦ παραδείσου τὰ δένδρα τῆς Κόρνης ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος (3)· ἡ χώρα, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ ἀπὸ τῶν κλημάτων τῆς ἀμπέλου κρεμάμενοι βότρυες ἐσχημάτιζον στεφάνας περὶ τοὺς φοίνικας καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ σίτος ἦτο αὐτοφυὴς καὶ τὸ πρῶτον ἐξυμώθη ὁ ἄρτος (4), ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὁ πρῶτος παράδεισος, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, τιθεμένου κατὰ μέρος τοῦ ζητήματος, ἂν ἡ λέξις (παράδεισος) ἔχει ἀρχὴν Βαβυλωνιακὴν ἢ Ἑβραϊκὴν ἢ Περσικὴν, ὁ παράδεισος δηλονότι τοῦ πρώτου ἰσως ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Οὕτω *τρίτημοριή* ἢ *Ἀσσυρίη* χώρα τῇ δυνάμει τῆς ἄλλης *Ἀσίης*». Ἐνταῦθα παρ' Ἡροδότῳ *Βαβυλωνίη* χώρα καὶ *Ἀσσυρίη* χώρα φαίνονται ταυτόσημα.

(1) Delitz. W. I. d. P. 65.

(2) Ὁ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ζήσας Ἀραψ γεωγράφος Ἰδριζὶ ἄπασαν τὴν περὶ τὴν Βασσόραν χώραν ἥτοι τὴν νοτίαν Βαβυλωνίαν παρέστησεν ὡς μεγάλην διὰ πολυαρθμῶν διωρύχων ἄρδευομένην, πλήρη κήπων καὶ δασῶν φοινίκων καὶ χαριεστάτων οἰκοδομῶν μαχευτικὴν γῆν· ὁ δὲ κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἀκμάσας Ἀραψ γεωγράφος Ἀβουλφεδὰ τὴν Βαβυλωνίαν θεωρεῖ ἕνα τῶν τεσσάρων ὁραίων παραδείσων τῶν Μωσλῆμ.

(3) Reclus σελ. 381.

(4) Ἰδε Reclus σελ. 410. «Ὁ περιηγητὴς Ὀλιβιὲ κατὰ τὸ 1807 ἀνεκάλυψεν ἐν κοιλάδι τινί, οὐχὶ προσφύρῳ πρὸς καλλιέργειαν, σίτον, κριθὴν καὶ ζεῖαν ἐν αὐτοφυεῖ καταστάσει. Ἐκτοτε δὲ πολλοὶ βοτανικοὶ τοιαῦτα εἶδη αὐτομάτων δημητριακῶν ἀνεύρουν ἐν ταῖς χώραις τοῦ μέσου βοῦ τοῦ Εὐφράτου.

Ἄλλ' ἡ φύσις ἡ παρασχοῦσα τὴν μεγάλην εὐφορίαν εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν γῆν καὶ ἐπιδαψιλεύσασα αὐτῇ οὕτω τὰ μέσα τῆς πρωΐμου ἀναπτύξεως κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, ἐστέρησεν αὐτὴν τῶν πρὸς κτίσιν μεγάλων πόλεων καὶ ἀνάπτυξιν μεγάλου συνοικισμοῦ φυσικῶν στοιχείων. Ἄλλ' ὅπως ὡς πρὸς τὴν γονιμότητα τῆς γῆς ἡ ἀνθρωπίνη χεὶρ καὶ ἐργασία διὰ παντοίων ὑδραυλικῶν ἔργων, τῶν προχωμάτων, διωρύχων, δεξαμενῶν καὶ ὑδραγωγείων μεγάλης περιοχῆς ἤλθεν ἐπικουρος εἰς τὸ εὐεργετικὸν τῆς φύσεως ἔργον, οὕτω τὴν φυσικὴν ἔλλειψιν τῆς οἰκοδομικῆς ὕλης, τοῦ λίθου δηλονότι, ἀνεπλήρωσεν ἐν μέρει μὲν ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη διὰ τῆς κατασκευῆς ὀπτῶν πλίνθων ἐκ γῆς ἐπιτηδεύων πρὸς οἰκοδομίαν καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν διὰ λίθου γινομένην, ἐν μέρει δὲ πάλιν αὐτῇ ἡ φύσις διὰ τῶν ἀφθόνων πηγῶν ἀσφάλτου χρησιμεύουσας εἰς οἰκοδομίαν (1), ὡς καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου φοινικίνης ξυλικῆς (2). Τοιαύτη, ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένη, ἡ Βαβυλωνία.

(1) Ἡρόδ. I' 178 «Ὁρῶσάντες ἅμα τὴν τάφρον ἐπλύνθηον τὴν γῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀρύγματος ἐκφερομένην, ἔλκυσαντες δὲ πλίνθους ἱκανὰς ὥπτησαν ἐν καμίνοις· μετὰ δὲ τέλματι χρεόμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ κτλ.». Ἴδε καὶ Στράβωνα IG' 743 «Γίνεται δ' ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἀσφαλτος πολλή, περὶ ἧς Ἐρατοσθένης μὲν οὕτως εἴρηκεν ὅτι «ἡ μὲν ὑγρά, ἣν καλοῦσι νάρθαν, γίνεται ἐν τῇ Σουσίδι, ἡ δὲ ξηρὰ δυναμένη πῆττεσθαι ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ· ταύτης δ' ἐστὶν ἡ πηγὴ τοῦ Εὐφράτου πλησίον· πλημμύροντος δὲ τούτου κατὰ τὰς τῶν χιόνων τήξεις καὶ αὐτὴ πληροῦται καὶ ὑπέρχουσιν εἰς τὸν ποταμὸν λαμβάνει· ἐνταῦθα δὲ συνίστανται βῶλοι μεγάλοι πρὸς τὰς οἰκοδομὰς ἐπιτήδειαί τας διὰ τῆς ὀπτῆς πλίνθου». Ἄλλοι δὲ καὶ τὴν ὑγράν ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ γίνεσθαι φασὶ περὶ μὲν οὖν τῆς ξηρᾶς εἴρηται πόσον τὸ χρήσιμον τὸ ἐκ τῶν οἰκοδομικῶν μάλιστα (τῶ. τὴν ἐπομ. σημείωσιν), φασὶ δὲ καὶ πλοῖα ἐμπλέεσθαι, ἐμπλασθέντα δ' ἀσφάλτῳ πυκνοῦσθαι. Καθ' Ἡρόδοτον, ποταμὸς τις βέων εἰς τὸν Εὐφράτην παρὰ τὴν ὁμώνυμον πόλιν Ἴς (νῦν Hil) «ἅμα τῷ ὕδατι θερμούςους ἀσφάλτου ἀναδίδοι πολλούς». Καὶ σήμερον ἀκριβῶς ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου μνημονευομένη θέσει ὑπερβεντῆς πόλεως Χίτ ἐκτείνονται εὐρέα στρώματα γῆς ἀσφαλτώδους, καλυπτόμενα διὰ γύψου καὶ ἀργίλου. Ἀναρίθμητοι ἐνταῦθα λόφοι ὑψούμενοι ὑπὲρ τὴν πεδιάδα ὥσπερ σκηναὶ στρατοπέδου χέουσι κατὰ τὰς βάσεις πηγᾶς ἀσφάλτου καιομένης ἐν θερμοκρασίᾳ κατὰ μέσον ὄρον 25 - 30 ἑκατονταθῶ. Τὸ κολλῶδες ὑγρὸν χέεται ἐλικσιδῶς εἰς τὴν γῆν, ἣν καθιστᾷ μέλαιναν, καὶ βραδέως κατέρχεται εἰς τὸν Εὐφράτην. (Recl. σ. 398).

(2) Στράβ. IG' 739 «Διὰ δὲ τὴν τῆς ὕλης σπάνιν ἐκ φοινικίνων ξύλων αἱ οἰκοδομαὶ συντελοῦνται καὶ δοκοῖς καὶ στύλοις· περὶ δὲ τοὺς στύλους στρέφοντες ἐκ τῆς καλᾶς σχοινία περιτιθέασιν, εἴτ' ἐπαλείφοντες χρώμασι καταγράφουσι, τὰς δὲ θύρας ἀσφάλτῳ ὑψηλαὶ δὲ καὶ αὐταὶ καὶ οἱ οἴκοι καμαρωτοὶ πάντες διὰ τὴν ἀξυλίαν· ψιλή γάρ ἡ χώρα καὶ θαμνώδης ἡ πολλὴ πλὴν φαίνικος· οὗτος δὲ πλεῖστος ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ, πολὺς δὲ καὶ ἐν Σούσις καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τῇ Περσίδι καὶ ἐν τῇ Καρμανίᾳ· κεράμῳ δ' οὐ χρωῶνται· οὐδὲ γὰρ κατομβροῦνται· παραπλήσια δὲ καὶ τὰ ἐν Σούσις καὶ τῇ Σιτακηνῇ».

Χῶραι Βαβυλωνιακαί. — Ἐν τοῖς Ἑλληνορωμαϊκοῖς χρόνοις ἀναφέρονται διάφοροι Βαβυλωνιακαὶ χῶραι ὡς διάφορα φυσικὰ ἢ πολιτικὰ διαμερίσματα, Σιτακηνή (ἡ περὶ τὴν Βαβυλῶνα χώρα), *Χαλδαία* (ἡ νοτιωτάτη χώρα, ὑπὸ τὴν στενωτάτην ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος *Χαλδαία*) λεγομένη καὶ *Χαρακηνή* καὶ *Μεσηνὴ* (ἐκ τῶν ὁμων. πόλεων παρὰ τὴν νῦν Βασσόραν). Μὲγα πλῆθος ὀνομάτων τοιούτων χωρογραφικῶν περιέχουσι καὶ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα (καὶ τὰ ὀνόματα δὲ ταῦτα εἰσὶ σύνθετα συνήθως ἀπὸ *mat* (=χώρα, *mat-tamdim* = χώρα θαλάσσης, ἡ χώρα ἡ περὶ τὸν Περσικὸν κόλπον) συνηθέστερον δὲ ἀπὸ *Bit* (=οἶκος (1), *Bit-Dakouri*, *Bit-Amuk-kani*, *Bit-Jakin*)). Ὡς χῶραι Βαβυλωνίας ἀναφέρονται ἐν τοῖς εἰρημένοις μνημεῖοις καὶ *Μαγὰν* ἢ *Μακὰν* καὶ *Μελουχὰ* ἢ *Μιλουχὰ*, ὧν ὀνομάτων τὸ μὲν πρῶτον δηλοῖ καὶ τὴν Αἴγυπτον, τὸ δὲ δευτέρον καὶ τὴν πρὸς Ν. τῆς Αἰγύπτου Αἰθιοπίαν (2).

Πόλεις Βαβυλωνίας. — Πόλεις ὀνομασθαὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας ἐκ τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν πηγῶν, ἐκ τῆς Παλαιᾶς διαθήκης καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων γνωσταί, εἶναι (3) 1) Ὡπις (Ἀσσυροβ. *Ουπις* ἢ *Ουπια*) ἐν τῇ ἐκβολῇ τοῦ Φύσκου ἢ Γύνδου εἰς τὸν Τίγρητα, ἐν τοῖς βορείοις πρὸς τὴν Ἀσσυρίαν καὶ πρὸς τὴν Β. Μεσοποταμίαν ὁρίοις τῆς Βαβυλωνίας (ἴδε σελ. 36), γνωστὴ ὡς μεγάλη ἐμπορικὴ πόλις τῆς Βαβυλωνίας καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μνημονευομένη δὲ καὶ ὑπὸ Ἡροδότου (Α' 189), καὶ Ξενοφῶντος (Ἀναβ. Β' 4, 25). Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται ἐν τῇ νῦν θέσει τῇ καλουμένῃ *Τελλ-Μανδζούρ*, ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. 2) Νοτιώτερον τῆς Ὡπιδος ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ἔκειτο ἡ μέχρι νῦν σώζουσα τὸ ὄνομα ἀρχαιοτάτη τῆς Βαβυλωνίας πόλις *Βαγδάτη*, μνημονευομένη τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας *Μαρδούκ Ναδιναχί* (4). Τὸ ἀρχαιότατον μὴ Σημιτικὸν ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι Ἑσσεῖβ = οὐράνιος κατοικία. Τοῦ νεωτέ-

(1) Πρὸς τὸ Ἑβρ. *Beth* = οἶκος, *Beth* - λείμ, *Beth* - σαιδά.

(2) Dehitz. W. I. d. 130. καὶ Eberhardt Schrader. Keilinschriften und Geschichtsforschung σ. 282 κίε.

(3) Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα δὲν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, αἵτινες κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους ἐκτίσθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ.

(4) Τὸ ἀρχαιότατον ἐπιγραφικὸν μνημεῖον, ἐν ᾧ μνημονεύεται τὸ ὄνομα *Bagdada* εἶναι ὁ περίφημος κύλινδρος *Michaux* (ἴδε κατωτέρω).

ρου δ' ὀνόματος τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία εἶναι ἄγνωστος (1). 3) Ἰς ('Ασσυρ. "Αἰ νῦν Χίτ), ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου ἐν τῇ βορειοτάτῃ Βαβυλωνίᾳ, καθ' Ἡρόδοτον ὁκτώ ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχουσα ἀπὸ Βαβυλώνας, περίφημος διὰ τὰς περὶ αὐτὴν πηγὰς τῆς ἀσφάλτου. 4) Καρ-Ναβοῦ (= κῆπος Ναβοῦ) εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Βαγδάτης ἀπόστασιν, γνωστὴ μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. 5) Δοῦρ - Κουριγαλζοῦ (= πύργος Κουριγαλζοῦ) μεταξὺ Βαγδάτης καὶ Βαβυλώνας. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς ἐν Ἀκαρκούφ. 6) Δοῦρ - Σαρουκὶν (πύργος Σαρουκὶν ἢ Σαργῶν, κτίσμα τοῦ βασιλέως Σαργῶν). 7) Σίππαρα καὶ Ἀκκάδῃ (Agadi Ἀσσυρ., Accad κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον τῆς Π. Διαθήκης, Ἀρχὰδ κατὰ μετάφρασιν τῶν Οἰ)· δύο πόλεις κείμεναι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου, ἐπὶ τῆς βορειοτάτης τούτου διώρυχος καὶ χωριζόμεναι ἀπ' ἀλλήλων διὰ τῆς διώρυχος τῆς Ἀκκάδης ('Ασσυροβ. nar Agadi). Ἀμφότερα τῶν πόλεων τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἐν ἣ ἡ Ἀκκάδῃ ἢ Ἀρχὰδ θεωρεῖται μία τῶν τεσσάρων ἀρχαιοτάτων πόλεων τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Καίτοι δὲ τὸ ὄνομα Agadi διτηρήθη ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις μέχρι τῶν Περσικῶν χρόνων, ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐπεκράτησε τὸ τῶν Σιπάρων πρὸς δῆλωσιν ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ὡς εἰς μίαν πόλιν ἠνωμένων, διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦτο φέρει συνήθως Ἑβραϊστὶ τύπον πληθυντικοῦ (Siparaim ἢ Siparvaim). Τὰ Σίππαρα καλοῦνται ὑπὸ τοῦ Βηρώσου πόλις Ἡλίου (τὰ τοῦ Ἡλίου Σίππαρα) διότι πολιοῦχος θεὸς αὐτῆς ἦτο ὁ Σάμας (ἡλίου θεός), ἐνῶ πολιοῦχος τῆς Ἀκκάδης ἦτο ἡ Ἰστάρ ('Αφροδίτη)· ἐν Σιπάραις δὲ κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Βηρώσου παραδεδομένον περὶ κατακλυσμοῦ Βαβυλωνιακὸν μῦθον ἡγγέλθη τῷ Εἰσιούθρῳ (τῷ Νῶε τῶν Βαβυλωνίων) ἡ προσέγγισις τοῦ κατακλυσμοῦ. Τὸ ὄνομα τῆς Ἀκκάδης εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ περίφημον γεωγραφικὸν καὶ ἐθνογραφικὸν ὄνομα Ἀκκάδ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τοῖς περὶ ἐθνολογίας τῆς Βαβυλωνίας. Ἡ θέσις ἐνθα ἦσαν τὰ Σίππαρα καὶ ἡ Ἀκκάδῃ καλεῖται νῦν Σουφείρά. 8) Βαβυλὼν ('Ασσυρ. Bab-ilou ἢ Bah-ilani =

(1) Ἡ κοινοτάτη ἔτυμολογία ἐκ τοῦ Νεοπερσικοῦ Bag = ἄμπелος καὶ dat = δεδομένος, εἶναι πάντῃ ἀσύστατος. Ὁ Oppert (E. M. p. 92) θεωρεῖ τὸ ὄνομα Ἀρίας καταγωγῆς σημαίνον θεόδοτος (Baga = θεός καὶ dāta = δεδομένος). Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἔτυμολογία δὲν συμβιβάζεται μετὰ τῆς νῦν μαρτυρουμένης ἀρχαιοτάτης καταγωγῆς τοῦ ὀνόματος.

πύλη θεοῦ = Ἑβρ. Babel, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσικῇ Babirou) πρωτεύουσα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Τὸ ἀρχαιότατον αὐτῆς ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις ὄνομα, τὸ μὴ Σημιτικόν, ἀλλ' Ἀκκαδοσουμικόν (Τουρανικόν) εἶναι Τιντιρα = ἄλλος ζῶης ἢ Κατ-Τιγ-γίρα = πύλη τοῦ θεοῦ. Τούτου δὲ τοῦ δευτέρου ὀνόματος μετάφρασις ἐν τῇ Σημιτικῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλῶσσῃ εἶναι τὸ Bab-ilou(1), ἐξ οὗ οἱ Ἑβραῖοι ἐποίησαν τὸν τύπον Bab-el, ἐρμηνεύσαντες τὸ ὄνομα «σύγχυσιν» (γλωσσῶν), κατὰ περετυμολογίαν ἐκ τοῦ βελελ (κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ βεβ-βελ) συμφῶνως πρὸς τὴν περὶ τῆς πυργοποιίας Βαβυλῶνος καὶ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης(2). Τὸ ἰδιογραφικόν ἦτοι τὸ δι' ἰδιογραφικῶν χαρακτῆρων γραφόμενον ὄνομα αὐτῆς (ἐν τῇ μὴ Σημιτικῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλῶσσῃ) εἶναι Σοανακι = ἰσχυρὰ πόλις. Ἡ Βαβυλωνία ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὸν μέγαν θεὸν τῶν Βαβυλωνίων Βήλ ἢ Βήλ Μερωδαχ (Bel Merodah ἢ B. Mardouk). Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται πλησίον τῆς σημερινῆς πόλεως Χιλλέ(3) ἐπὶ τῶν λόφων Κάσρ, Τελλ-Ἀμράν καὶ Babil' 9) Βορσίππα (ἢ Βάρσιτα κατὰ Πτολεμαίον) πόλις περὶφημος ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ ἐγγύτατα τῇ Βαβυλῶνι καὶ πρὸς Ν αὐτῆς κειμένη, ἐνωθεῖσα μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀποτελοῦσα ἴδιον προάστειον μετὰ περιβόλου ἰδιαιτέρου· ἐνταῦθα δ' εἰκάζεται ὅτι ἦτο ὁ περίφημος πύργος Βαβέλ, ὁ δὺς ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ πυργοποιίας καὶ περὶ τῆς ἐν Βαβυλῶνι συγχύσεως τῶν γλωσσῶν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης(4). Ἐν Βορσίπποις ἐλαυτρεῖστο κατ' ἐξοχὴν ὁ θεὸς Νεβῶ ἢ Ναβού, ὁ Ἑρμῆς ἢ Ἀπόλλων τῶν Βαβυλωνίων, τοῦ ὁποίου ὁ ἐνταῦθα ναὸς ἐκαλεῖτο ὁ αἰώνιος οἶκος» (Bitu-Kann), ἐνταῦθα δὲ ἦτο καὶ ὁ ναὸς τῶν 7 σφαιρῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὁ καλούμενος Ζικουράτ, ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις θεμελιωθείς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ βα-

(1) Ἀλλὰ καλεῖται ἡ πόλις καὶ Babu-dingir, ἐν ᾧ ὀνόματι τὸ δεύτερον συνθετικὸν διετήρησε τὸ ὄνομα τὸ μὴ Σημιτικόν.

(2) Γενεσ. ΙΑ, 9. «Διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς Σύγχυσις ὅτι ἐκεῖ συνέχεε Κύριος τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς».

(3) Ὁ Oppert εἰκάζει ὅτι Χιλλέ εἶναι ὄνομα ἀρχαίου διδόμενον εἰς μέρος τῆς ἀρχαίας Βαβυλῶνος.

(4) Τὸ ἀρχαιότερον, μὴ Σημιτικόν, ὄνομα τῶν Βορσίππων εἶναι Τιντίρ-Κουκι = δεύτερον Τιντίρ (Βαβυλῶν). Τοῦ ὀνόματος Βόρσιππα τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία δὲν εἶναι ἀκριδῶς γνωστά. Ἀλλ' ἡ ἐν τῇ Ταλμοὺδ διδομένη ἐξήγησις ἐκ τοῦ Βολσίφ, καὶ τούτου ἐκ τοῦ βελελ = συγχέειν καὶ σιφάχ = γλῶσσα, εἶναι ἥκιστα ὀρθή.

σιλέως Ναβουχοδονόσορος συμπληρωθεῖς. Ἐν Βορσίπποις δ' ὄκουν καὶ γένη Χαλδαίων ἀστρονόμων, οἵτινες ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ἐλέγοντο *Βορσιππηνοί*. Τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως κεῖνται ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένῃ νῦν Βιρσ - Νιμουδ¹⁾. 10) Κοῦτα, πόλις ἀρχαία, περίφημος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ λατρείαν τοῦ θεοῦ Νεργάλ. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται κατὰ H. Rawlinson καὶ G. Smith Σμῖθ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου Τελλ-Ἰβραῖμ (λόφου Ἀβραάμ) οὐ μακρὰν τῶν ἐρειπίων τῆς Βαβυλώνης καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς. 11) Νιππουρ ἀρχαία πόλις περίφημος διὰ τὴν ἐνταῦθα λατρείαν τοῦ Βηλου Νιπρουτ (Νεβρώδ;) ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἔλαβεν ἡ πόλις τὸ ὄνομα. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου ἔτι νῦν Νιφφέρ, κατὰ παραφθορὰν τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος, κειμένου δὲ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁχθῆς τῆς μεγάλης διώρυχος Νείλου, ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς μεταξὺ Βαβυλώνης καὶ Ὁρχόης ὁδοῦ. 12) Ὁρχή (Ἀσσυροβ. Οὔρουκ (1) καὶ Ἀρκου Ἐβρ. Ἐρέχ, Ὁρέχ κατὰ τοὺς Ο'), πόλις γνωστὴ ἤδη ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὡς μία τῶν τεσσάρων ἀρχικῶν πόλεων τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὀνομαστὴ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ λατρείαν τῆς Ἰστάρ, (ἥς ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ναὸς καλούμενος αοῖκος τοῦ Οὔρανοῦ) (=E-ana) καὶ ἄγαλμα κατασκευασθὲν τῷ 2280 π. Χ. περίφημον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλωνίας), ἔτι δὲ ὀνομαστοτέρα διότι εἶναι τὸ κυριώτερον θέατρον τῆς μυθικῆς ἱστορίας τοῦ περιφήμου Βαβυλωνιακοῦ ἔπους Ἰζτουβάρ ἢ Νιμουδ (οὗτω καλουμένου ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους). Ἡ Ὁρχή ἦτο περίφημος καὶ ὡς ἱερὰ νεκρόπολις τῶν Βαβυλωνίων, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν χρόνων τῆς Περσικῆς κυριαρχίας· εἰς ταύτην δὲ μετώκουν πολλὰ πόλιν τῆς Βαβυλώνης, ἵνα ἐνταῦθα ἀποθάνωσι καὶ ταφῶσιν, ἢ μετεκομίζοντο καὶ νεκροί, ὡς τοῦτο ἀπαραλλάκτως γίνεται νῦν εἰς τὴν οὐ πολὺ μακρὰν τῶν ἐρειπίων τῆς Ὁρχόης κειμένην ἱερὰν ἐν Βαβυλωνίᾳ πόλιν τῶν Σχυτῶν Μωαμεθανῶν Κέρβελα. Ἐν Ὁρχῇ ὄκουν γένη Χαλδαίων ἀστρονόμων λεγομένων Ὁρχητῶν. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται παρὰ τὴν κώμην Βάρκαν, ἥς τὸ ὄνομα προδήλως εἶναι παραφθορὰ τοῦ Ἐρέχ ἢ Οὔρουκ. 13) Λάρσαμ (Ἐλασσάρ τῆς Π. Δ. ἢ αὐτὴ ἴσως πρὸς τὴν

(1) Τὸ ἀρχαιότερον, μὴ Σημιτικόν, ὄνομα τῆς πόλεως ἦτο Uruki (=κατοικία), ἐξ οὗ, ὡς φαίνεται, παρήχθη τὸ νεώτερον Σημιτ. Οὔρουκ, ἐξ οὗ τὸ Ἐβρ. Ἐρέχ καὶ τὸ Ἑλλ. Ὁρχή.

Λάραγγαν τοῦ Βηρώσου, πατρίδα τοῦ Ξισούθρου)(1), πόλις ἀφιερωμένη τῷ θεῷ τοῦ ἡλίου Σάμας καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ μὴ Σημιτικῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλώσσῃ καλουμένη *ἡλιούπολις* (Βαββαρουνού). Τὰ ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται ἐν τῇ θέσει Σενκερέχ νοτιοανατολικῶς τῆς Βάρκας· 14) Οὐρ ἢ Χούρ, ἀρχαιοτάτη πόλις γνωστὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὡς τόπος, ἐξ οὗ μετενάστευσεν ὁ Θάρα καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀβραάμ. εἰς Χαρρὰν τῆς βορείου Μεσοποταμίας, ὁπόθεν ὁ Ἀβραάμ μετόκησεν εἰς Χαναάν. Ἐν τῇ Π. Δ. ὁ τόπος οὗτος καλεῖται Οὐρ Κασδίμ, ἀλλ' ἐν τῇ μεταφρ. τῶν Ο' *αἰχώρα Χαλδαίων*», ἐντεῦθεν δὲ προῆλθον ἀμφιβολίαι τινές περὶ τῆς ταυτότητος τῆς πόλεως Οὐρ πρὸς τὸ Οὐρ Κασδίμ. Ἡ Οὐρ ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τῆς μεγάλης διώρυχος Παλλακόπα, ἥτο δὲ ἐν τῶν ὀνομαστοτάτων πολιτικῶν κέντρων τῆς ἀρχαίας Χαλδαίας πρὸ τῆς συγχροτήσεως τοῦ Βαβυλωνικοῦ κράτους, ἅμα δὲ καὶ πόλις ἐμπορικὴ συγκοινωνοῦσα διὰ τοῦ Παλλακόπα πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ πρὸς τὰς βορείας Βαβυλωνιακὰς πόλεις. Τὰ ἐρείπια αὐτῆς εὐρίσκονται ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένη νῦν Μουγαῖρ (2), ἔνθα εὐρέθησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πλείσται ἐπιγραφαὶ ἀρχαιοτάται, ἐν αἷς ἐγένοντο γνωστοὶ οἱ ἀρχαιοτάτοι ἡγεμόνες τῆς Οὐρ, οἵτινες εἶναι καὶ ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων Χαλδαίων ἡγεμόνων (μεταξὺ τῆς 3 καὶ τῆς 4 π.Χ. χιλιετηρίδος)· 15) Σιργούλλα (νῦν Ζεργούλ) πόλις γνωστὴ μόνον ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν διατηροῦσα μέχρι νῦν τὸ ὄνομα ἐν τῇ θέσει Ζεργούλ, ἔνθα εὐρέθησαν πλείσται ἀρχαιοτάται ἐπιγραφαὶ τῆς πρώτης ἱερογλυφικῆς ἢ καθαρῶς ἰδεογραφικῆς περιόδου τῆς Βαβυλωνιακῆς γραφῆς. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ἡ Σιργούλλα ἦτο μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Βαβυλωνίας καὶ τὰ ἀρχαιοτάτα νῦν γνωστὰ ἡμῖν γενόμενα ὀνόματα Χαλδαίων ἡγεμόνων εἶναι τὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς Σιργούλλας. Τινὰ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῆς Σιργούλλας ἀνατρέχουσι μέχρι τοῦ τέλους ἢ καὶ τῶν μέσων τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος· 16) Χαλάννη, μία τῶν ἀρχαιοτάτων Βαβυλωνιακῶν πόλεων τῆς Π. Δ.· 17) Τερηδών, νοτιωτάτη πόλις τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὰ νοτιοανατολικά πρὸς τὴν Ἀραβίαν

(1) Κατὰ τὰς περὶ κατακλυσμοῦ παραδόσεις τοῦ Ἀσσυροβ. ἔπους Ἰζτουάρ, ἡ πατρις τοῦ βασιλέως, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς (καλεῖται δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐν ταῖς Ἀσσυροβ. ἐπιγρ. Χασισατρα (Ξισούθρος)), ὀνομάζεται Σουριππάκ.

(2) Μουγαῖρ = τόπος ἀσφάλτου (ἴδ. σελ. 42).

ὄρια, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παλλεκόπα· παρ' αὐτὴν ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ ὕστερον Χάραξ Σπασίνου (1) κληθεῖσα πόλις (πλησίον τῆς νῦν Βασσόρας κατὰ τὴν θέσιν, μέχρι τῆς ὁποίας, ὡς εἰκάζει ὁ Kiepert, εἰσεχώρει ὁ Περσικὸς κόλπος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους) (2)· πλησίον τῆς Τερηδόνης ἦτο καὶ ἡ Μεσηνὴ (ἡ τῶν Μεσηνῶν Ἀράβων πόλις, ἰδ. σελ. 38)· 18) *Νιπούρ*, μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς νοτίου Βαβυλωνίας καὶ ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων Χαλδαϊκῶν πολιτικῶν κέντρων τῶν ἀκμασάντων πρὸ τῆς Βαβυλώνης· 19) *Ἐριδοῦ*, πόλις ἀρχαιοτάτη ἀφιερωμένη τῷ θεῷ *Ἐα* (3). Τὰ μεγάλα ἐρείπια αὐτῆς κεῖνται ἐν τῇ νῦν *Ἀβοῦ Σαχρεῖν* καλουμένη θέσει· 20) *Διλουόν*, κειμένη ἐπὶ νησιδίου ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ, κατὰ τὸν 9 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἀπέχουσα 30 κασβοῦ ἤτοι 162 περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς παραλίας· 21) Βαβ-Σαλιμέτ (= πύλη τῆς σωτηρίας), ἐν τῇ νοτιωτάτῃ Βαβυλωνίᾳ· 22) Δουρ-ιλοῦ (= πύργος τοῦ θεοῦ), ὄχυρά πόλις ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ πρὸς τὰ ὄρια τοῦ *Αἰλάμ* κειμένη· 23) *Διλβάτ*, πόλις τῆς νοτιωτάτης Βαβυλωνίας οὕτω κληθεῖσα ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τῆς θεᾶς Ἰσθάρ (*Διλβάτ*, Ἑλλ. Δελαφώτ). Πολλαὶ ἄλλαι πόλεις Βαβυλωνιακαὶ ἤττον ὀνομασταὶ εἰσὶ γνωσταὶ ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων· ἀλλὰ περὶ τούτων γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἀσσυρία. — Ὅπως ἡ Βαβυλωνία, οὕτω καὶ ἡ Ἀσσυρία εἶναι ὄνομα μᾶλλον πολιτικὸν καὶ ἱστορικὸν ἢ γεωγραφικὸν μετ' ἀκριβῶς ὀρισμένης γεωγραφικῆς σημασίας. Ὅπως ἐκ τῆς πόλεως Βαβυλώνης ἡ περὶ αὐτὴν χώρα, ἡ ἀποτελέσασα τὸ κράτος αὐτῆς, ἐκλήθη Βαβυλωνία καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀναλόγως τῆς πολιτικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἔλαβε μείζονα ἢ ἥττονα ἑκτασιν, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἱερᾶς πόλεως Ἀσσοῦρ, τῆς κοιτίδος τοῦ Ἀσσυριακοῦ κρά-

(1) Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κτισθεῖσα πόλις ἑκαλεῖτο Ἀλεξάνδρεια, εἴτα δὲ ἐπὶ τῶν Σελευκιδῶν ἐκλήθη Ἀντιόχεια, τὸ ὄνομα δὲ Χάραξ (ἐκ τοῦ Συριακοῦ *Καρκα* = πόλις, φρούριον) ἔλαβεν ἐπὶ τῶν Πάρθων. Ὅτι ἀφορᾷ τὸ ὄνομα Σπασίνος (ὅπερ γράφεται καὶ Πασίνος καὶ Πασηνός) φαίνεται ὅτι εἶναι ὄνομα τοπογραφικὸν ἔχον σχέσιν ἴσως καὶ πρὸς τὸ Πασίτιγρις (ἰδ. σελ. 33).

(2) Ἡ Χάραξ, κατὰ τὸν Πλίνιον, καθ' ὃν χρόνον ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπέχετο 2 χιλ. Ῥωμ. βημ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης (ἰδ. σελ. 33).

(3) Τὸ ὄνομα Ἐριδοῦ εἶναι Σημιτικὸς τύπος τοῦ ἀρχαιοτέρου, μὴ Σημιτικοῦ, ὀνόματος Ουρουδου-γα = πόλις σωτηρίας.

τους ἢ περὶ αὐτὴν χώρα ἐκλήθη Ἀσσοῦρ (ἢ Ἀτούρ, κατὰ τὸν Ἀραμαϊκὸν τύπον· Ἀτουρία, Ἀτουρία καὶ Ἀσσυρία παρ' Ἑλλήσιν), ἀναλόγως δὲ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐξετάθη καὶ τὸ ὄνομα. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Ἀσσυρία ὑφισταμένου τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους οὐδέποτε ἔλαβε τοσαύτην ἔκτασιν, ὅσῃν μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ εἶτα δὲ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Οἱ Πέρσαι πρῶτοι τὸ ὄνομα *Ατουρα* ἔδωκαν εἰς πᾶσαν τὴν γεωγραφικῶς ἠνωμένην μεταξὺ τοῦ Ἰράν καὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀραβίας χώραν, τὴν ὀνομασθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μεγάλῃν Ἀσσυρίαν (ἴδ. σελ. 16 σημ.). Παρὰ τῶν Περσῶν δὲ λαβόντες τὸ ὄνομα καὶ οἱ Ἕλληνες δύο ἐσχημάτισαν ἐξ αὐτοῦ τύπους, Συρίαν καὶ Ἀσσυρίαν· καὶ Συρίαν μὲν ἐκάλεσαν εἰδικώτερον τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς ἐρήμου ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι Αἰγύπτου ἐκτεινομένην χώραν, Ἀσσυρίαν δὲ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Εὐφράτου μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Ἰράν (ἥτοι τὴν κυρίως Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίαν), δηλοῦντες οὐχ ἦττον ἐνίοτε διὰ τοῦ ὀνόματος Ἀσσυρία καὶ τὰ δύο ὁμοῦ τμήματα. Ἀλλ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ Ἀσσυρίαν καλοῦμεν ἡμεῖς οὐχὶ τὴν μεγάλῃν Ἀσσυρίαν, ἀλλ' οὔτε τὴν μικρὰν παρὰ τὴν πόλιν Ἀσσοῦρ χώραν, τὴν εἰδικώτερον Ἀτ(ο)υρίαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλουμένην, ἀλλὰ τὴν Ἀσσυρίαν, ἥτις ἀπετέλει οὐχὶ τὴν κοιτίδα, ἀλλὰ τὸν πυρῆνα τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, τὴν γῆν, ἥτις πρὸς τῇ εἰδικώτερον Ἀτ(ο)υρίᾳ καλουμένην χώραν περιελάμβανε καὶ ἄλλας παρὰ τὸν Εὐφράτην χώρας ἐκτεινομένης μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Βαβυλωνίας. Ἡ Ἀσσυρία αὕτη περιωρίζετο πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου (ιδίως τῆς χώρας τῆς καλουμένης Γορδυνῆς, τῆς νῦν Κουρδιστάν), πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς Μηδίας, χωριζομένη ἀπὸ ταύτης διὰ τῆς σειρᾶς τοῦ Ζάγρου, πρὸς νότον ὑπὸ τῆς Βαβυλωνίας καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῆς Μεσοποταμίας. Τῆς τοιαύτης Ἀσσυρίας, τῆς καλουμένης ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς *Mat-assurki* ἢ *Mat-assur*—χώρα τοῦ Ἀσσοῦρ, κυριώτεραι χῶραι ἦσαν αἱ ἐξῆς: 1) ἡ βορειοανατολικωτάτη Ἀσσυρία χώρα ἡ καλουμένη Ἀρραπαχίτις (Ἀρφαξᾶδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης;)(1) 2) νοτιώτερον

(1) Ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα γνώμη περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Ἀρραπαχίτιδος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων πρὸς τὸ Ἀρφαξᾶδ τῆς Π. Δ. ἀμφισβητεῖται σπουδαίως ὑπὸ τοῦ Δέλιτζ (W. I. d. P. σ. 255). Κατὰ τοῦτον τὸ ὄνομα Ἀρραπαχίτις ἔχει σχέσιν

τῆς Ἀρραπαχίτιδος μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ μεγάλου Λύκου ἢ Ἀτουρία· 3) πρὸς Ν τῆς Ἀτουρίας μεταξὺ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ Ζαβάτου ἢ Λύκου ἢ Ἀδιαβηνή(1)· 4) ἢ Ἀρβηλίτις. Ἀναφέρονται δὲ ὡς χῶραι Ἀσσυριακαὶ καὶ ἡ Δολουμηνή, ἡ Χαζηνή, ἡ Καλαχηνή, ὧν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ ἡ τοποθεσία). Νοτιοανατολικῶς δὲ τῆς χώρας Ἀδιαβηνῆς καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Βαβυλωνίας πρὸς τὰ ὅρια τῆς Μηδίας καὶ Σουσιανῆς ἔκειντο αἱ χῶραι Χαλωνίτις (ἐκ τῆς Ἑλληνομακεδονικῆς πόλεως Χαλῶνης ἢ Καλλῶνης ἢ Κελωνῶν, νῦν Χολβάν) καὶ Ἀπολλωνιάτις.

Πόλεις Ἀσσυρίας. — Ὡς ἀρχαιόταται πόλεις τῆς Ἀσσυρίας μνημονεύονται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ Νινευί, ἡ Περχοβώθ(2), ἡ Καλάχ καὶ ἡ Περσέν (κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, κατὰ μετάφρασιν τῶν Ο' Νινευί, Πρωβώως, Χαλάχ καὶ Δασέμ)(3), αἰτίνες πᾶσαι, κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἐκτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀσσοῦρ, (Γεν. 1 11-13) ἐνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Σήμ. Οὕτω δὲ ἐν τῇ παραδόσει

μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς πόλεως Αραφα (Αραφα), τῆς κειμένης κατὰ τὰ ἔσχατα βορειοανατολικά ὅρια τῆς Ἀσσυρίας (ἐνθα καὶ ἡ Ἀρραπαχίτις) καὶ δηλοῦσης πιθανῶς πόλιν μεθόριον (πρὸβλ. τὸ Ἀραβ. Αραφ = ὄριον (*)), τὸ Ἀραξάδ δὲ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐρμηνευτέον κατὰ Δέλιτζ ἐκ τοῦ arba (τέσσαρες) καὶ Kissad (= μέρος, διευθυνοῖς Ἀσσυρ.) ἴτοι τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ὁρίζοντος, κατὰ τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν, ἣν ἐλάμβανον οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας (ἀκύριος τῶν τεσσάρων μερῶν) (τοῦ ὁρίζοντος) sar arba kissadu). Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τὸ Ἀραξάδ, ὅπερ ἐν τῇ Γενέσει παρίσταται ὡς ὄνομα ἐθνολογικόν (ὡς ὄνομα προπάτορός τινος τοῦ Ἀθραάμ), εἶναι ἀπλοῦστατα τὸ ὄνομα, ὅπερ ἐκ τῆς τιμητικῆς προσωνυμίας τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων παραλαβόντες οἱ Σημιτικοὶ λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Συρίας ἐφήρμοσαν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Διὰ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης πίπτει καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα γνώμη ὅτι τὸ Ἀραξάδ προῆλθεν ἐκ τοῦ Αραφ-Κασδίμ = ὄρος Χαλδαίων καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ταυτόν τῷ Οὔρ Κασδίμ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

(1) Ἀδιαβηνή (τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Ζάδ-Ζάδατος, παρὰ τῷ Ἀππιανῷ Μαρκελλίνῳ καὶ Διάδας ἢ Ἀδιάδας (Diaba, Adiaba)), ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν καλεῖται καὶ ἅπασα ἡ μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ζάγρου χώρα.

(2) Γενεσ. κεφ. 1 ἔδαφ. 11-12.

(3) Dasem ἀντὶ Πασέμ ἢ Περσέν ἐτέθη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μεταφράσει προδήλως ἐκ συγχύσεως ἕνεκα τῆς μεγάλης πρὸς ἄλληλα ὁμοιότητος τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων τῶν ἐκφραζόντων τοὺς φθόγγους δ (d) καὶ p.

(*) Κατὰ τὸν Δέλιτζ ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος εἶναι ἄγνωστος. Μοί φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἐκ τοῦ Ἀραβ. Αραφ = ὄριον εἶναι λίαν πιθανή, ἀφοῦ καὶ τῆς Μικρασιατικῆς πόλεως Ἡρπα τὸ ὄνομα (ἐξ οὗ ὕστερον ἡ χώρα Ὀρφανηνή, πρὸβλ. καὶ τὸ Οὔρφα τῆς Συρίας) ἐρμηνεύεται «μεθόριος».

τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραλείπεται ἡ πρώτη καὶ ἀρχαιοτάτη πόλις Ἀσσοῦρ, ἡ δοῦσα τὸ ὄνομα εἰς τὴν χώραν καὶ εἰς τὸ κράτος (1). 1) Ἡ πόλις Ἀσσοῦρ ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς, ἤτοι τῆς Μεσοποταμιακῆς ὁχθῆς τοῦ Τίγρητος, καὶ διετέλεσεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας πρωτεύουσα τῆς Ἀσσυρίας πρὶν κτισθῇ ἡ Νινευί, ἐπὶ τινι δὲ χρόνῳ καὶ μετὰ τὴν κτίσιν ταύτης, ὡς θέλομεν εἰπεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως εἶναι ταῦτόν τῳ τοῦ θεοῦ Ἀσσοῦρ, ἀλλ' ἄγνωστον ἂν ἡ πόλις ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ λατρευομένου κατ' ἐξοχὴν ἐν αὐτῇ ἐθνικοῦ θεοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἢ τοῦναντίον ὁ Ἀσσοῦρ ἦτο θεὸς ἐπάνυμος τῆς πόλεως, ἐξ ἧς προῆλθε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Τὰ εἰρηπία τῆς Ἀσσοῦρ κεῖνται ἐν τῇ θέσει Καλὲ-Σαργιάτ· 2) ἡ Νινευί (Ἀσσυροβ. *Ninua* Ἑλλ. *Νίνος*· *Ninua* εἶναι τύπος Ἑβραϊκός, *Ninui* δὲ ἢ *Nineu* ἡ τύπος καθιερωθεὶς διὰ τῶν Ο') κληθεῖσα οὕτω κατὰ G. Rawlinson ἀπὸ τοῦ Βαβυλωνίου θεοῦ Νίνου, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ὡς ἐπωνύμου θεοῦ τῆς πόλεως, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ Νίνου τοῦ μυθικοῦ Ἑλληνικὰς παραδόσεις. Περὶ τῆς Νινευί ὡς καὶ περὶ τῆς Βαβυλώνος, ὡς πόλεων, μακρότερος λόγος γενήσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἐνταῦθα ἀναφέρομεν ἀπλῶς ὅτι τὰ εἰρηπία τῆς μεγάλης ταύτης πρωτεύουσας πόλεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους τοῦ καταστραφέντος περὶ τὰ τέλη τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος, τὰ ὅποια ἀνακαλυφθέντα ἀπὸ τοῦ 1842 καὶ πολλὰ ἔξερευνηθέντα τοσαῦτα παρέδωσαν εἰς τὴν ἐπιστήμην λαμπρὰ μνημεῖα τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, κεῖνται ἀπέναντι τῆς νῦν πόλεως Μοσσοῦλ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου (τῆς ἀνατολικῆς δηλονότι) ὁχθῆς τοῦ Τίγρητος ἐν τοῖς λόφοις Κουγουνδζίκ, καὶ Νεβί Ἰουνίς (προφῆτης Ἰωνᾶς). Ὑποτίθεται δὲ γενικῶς ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερομένη ἔρημος πόλις Μέσπιλα, ἡ μετὰ τοῦ Λύκου καὶ τοῦ Τίγρητος, εἶναι ἡ ἐρημωθεῖσα πόλις Νινευί, καίτοι ὁ J. Oppert διὰ πολλῶν καταπολεμῇ τὴν τοιαύτην γνώμην (2)· 3) ἡ Καλάχ (Χαλάχ

(1) Τοῦτο δὲ διότι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη συνετάχθη καθ' ὃν χρόνον Ἀσσοῦρ ἦτο ὄνομα δηλωτικὸν οὐχὶ ἀπλῆς πόλεως, ἀλλὰ μεγάλου κράτους, διὰ τοῦτο ὁ Ἀσσοῦρ παρίστατο ἐν τῇ Π. Δ. ὡς κτίσας τὰς ἄλλας ἀρχαιοτάτας τῆς Ἀσσυρίας πόλεις.

(2) Τὸ ἰσχυρότατον ἐπιχείρημα τοῦ Oppert κατὰ τῆς εἰρημένης ὑποθέσεως εἶναι ὅτι ἦτο ἀδύνατον ὁ Ξενοφῶν νὰ μὴ γινώσκῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν τῆς Νίνου ἢ Νινευί καὶ νὰ μὴ ἀναφέρῃ ὅτι ἐν τῇ θέσει τῶν Μεσπίλων ἔκειτο ἡ Νίνος. Καίτοι ἡ ἀντίρρησης αὕτη δὲν στερεῖται τινος σπουδαιότητος, μοι φαίνεται παράδοξον πῶς ὁ Oppert παρῆλθε τὰς σπουδαιότητας ἀντιρρήσεις, ἃς περιέχουσι τὰ περὶ Μεσπίλων χωρία τοῦ Ξενοφῶντος. Καὶ πρῶτον ὁ Ξενοφῶν (Ἀναβ. Γ' δ' 10-12) λέγει ὅτι «Μῆδοι

κατὰ τοὺς Ο') μία, ὡς εἴρηται, τῶν τεσσάρων ἐν τῇ Γενέσει ἀναφερομένων ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Ἀσσυρίας (διάφορος τῆς ἐν τῇ Π. Δ. ἀναφερομένης χώρας Halah, Ἑβρ., Ἀλαί κατὰ τοὺς Ο'). Γενικῶς ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ Καλάχ, ἡ κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Σαλμανασσάρ Α' (περὶ τὸ 1300 π.Χ.), ἔκειτο ἐν τῇ νῦν θέσει Νιμρούδ, τῇ ἀφισταμένη τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ 24 περίπου χιλμ. πρὸς Ν καὶ καλυπτομένη ὑπὸ μεγίστων καὶ ἀξιολογωτάτων μνημείων τῆς Ἀσσυριακῆς τέχνης καὶ φιλολογίας, διαφωτισάντων μέγα μέρος τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας ἰδίως τὰ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως Ἀσσυρνασιρπάλ (804-860 π. Χ.) (1). Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν εὑρεθεισῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Νιμρούδ, ἐν οἷς μνημονεύεται τὸ ὄνομα τῆς Καλάχ, ἐνῶ τὸ ὄνομα *Ρεσέν* δὲν ἀνεγνώσθη ἔτι ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς. Ἑτέρα γνώμη ἐπικρατήσασα μὲν παρὰ τισι, καταπολεμηθεῖσα δ' ὑπ' ἄλλων εἶναι ἡ περὶ τῆς ταυτότητος τῆς Καλάχ πρὸς τὴν *Λάρισσαν* τοῦ Ξενοφώντος ('Αναβ. γ' δ' 7). Ὁ G. Rawlinson, καίπερ ἀμφιβάλλων περὶ

δ' αὐτὴν ποτε ὦκουν ὁ περ δὲν ἀληθεύει περὶ τῆς πρωτεύουσας τῆς Ἀσσυρίας τῆς καταστραφείσης ὑπὸ τῶν Μήδων· εἶτα δὲ ὅτι «Ταύτην πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς οὐκ ἐδύνατο οὔτε χρόνῳ ἔλπειν οὔτε βίᾳ· Ζεὺς δ' ἐμβροντήτους ποιεῖ τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ οὕτως ἐάλω». Ἀλλὰ τὰ περὶ πολιορκίας τῆς Νινευὶ ὑπὸ Πέρσου βασιλέως καὶ τὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀλώσεως αὐτῆς, καθ' ὃν τρόπον ἀφηγεῖται ὁ Ξενοφῶν τὰ περὶ Μεσπίλων, ἀντιφάσκουσι καταφανέστατα πρὸς τὴν ἱστορίαν. Ἀλλῶς τὸ ὄνομα Μεσπίλα οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν εἶναι γνωστὸν εἰμὴ ἐκ τοῦ ἐνταῦθα παρατιθεμένου χωρίου τοῦ Ξενοφώντος. Τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματός εἰσιν ἄγνωστα. Μοι φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἴσως ὑπολαμβάνει ἐν τῷ ὀνόματι λέξις ἀνάλογος πρὸς τὸ *Μέζλουθα* (ἐρείπιον, ἡρημωμένη πόλις, ὡς καλοῦσι μέχρι σήμερον τὰ ἐρείπια τῆς Βαβυλώνης οἱ ἐγγύριοι, Mejlouba) ἐξ οὗ κατὰ μετάθεσιν ἴσως Μέζβουλα, Μέσπιλα.

(1) Ἀλλ' ὁ G. Rawlinson ἐκφράζει τινὰς δισταγμοὺς ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῆς Καλάχ, μὴ δυνάμενος νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἐν τῇ Γενέσει (I, 11) περὶ *Ρεσέν* λεγόμενα ὅτι ἦτο πόλις μεγάλη κειμένη μεταξὺ Νινευὶ καὶ Καλάχ. Ἡ μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευὶ καὶ Νιμρούδ ἀπόστασις εἶναι τοσοῦτον μικρά, ὥστε δυσκόλως δύναται νὰ υποτεθῇ ὅτι ὑπῆρχέ τις πόλις μεταξὺ κειμένη. Πρὸς τούτοις παρατηρεῖ ὁ Rawlinson ὅτι ἡ *Καλακινή* τοῦ Πτολεμαίου ἔκειτο ὑπὲρ τὸν Ζάβατον, ὅπερ δὲν συνάδει πρὸς τὴν ταυτότητα τῆς θέσεως τῆς Καλάχ πρὸς τὴν τῆς Νιμρούδ. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ *Καλακινή* τοῦ Πτολεμαίου ὡς καὶ ἡ *Κυλακηνή* τοῦ Στράβωνος εἶναι ὀνόματα χωρῶν, οὐχὶ πόλεων· φαίνεται δ' ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα ἔχουσι σχέσιν μᾶλλον πρὸς τὸ Halah (κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον) καὶ Ἀλαί (κατὰ τοὺς Ο'), τὸ μνημονευόμενον ἐν Βασιλειῶν Δ' (Κεφ. ΙΖ' θ καὶ ΙΗ' 11) καὶ κείμενον, καθὰ φαίνεται, πολὺ βορείωτερον τῆς Καλάχ καὶ Νινευὶ. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ κατὰ τῆς ταυτότητος τῆς θέσεως Νιμρούδ πρὸς τὴν τῆς Καλάχ ἀντίρρηνσις αἱρεται διὰ τῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Νιμρούδ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν.

τῆς ταυτότητος τῆς θέσεως τοῦ Νιμρούδ πρὸς τὴν τῆς Καλάχ, οὐχ ἥττον φρονεῖ ὅτι ἡ Λάρισσα τοῦ Ξενοφῶντος ἦτο ἡ Καλάχ. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἀσπάζονται καὶ ἄλλοι τινές, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἐδ. Μάιερ. Ἀλλ' ὁ Nöldeke, ὁ Jules Oppert καὶ ἄλλοι ἀποδέχονται τὴν ὑπὸ τοῦ Bochart πρὸ πολλοῦ ἐξενεχθεῖσαν γνώμην, ὅτι ἡ Λάρισσα τοῦ Ξενοφῶντος ἦτο ἡ Ῥεσέν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ πόλις δηλονότι ἡ μεγάλη ἡ κειμένη μεταξὺ Καλάχ καὶ Νινευί (1). ὑπὲρ ταύτης δὲ τῆς γνώμης κλίνει καὶ ὁ Δέλιτζ (2). 4) Ῥεσέν. Περὶ ταύτης ἐρρήθησαν ἤδη τὰ δέοντα ἐν τοῖς περὶ Καλάχ. 5) Δουρ-Σαρρουκίιν (ἢ Hizir Sarkin ἢ Bit-Sarrukiin φρούριον Σαρουκίιν ἢ Σαργῶν) κτισθεῖσα τῷ 710 πρὸ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως Σαργῶν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, εἰς μικρὰν ἀπὸ Νινευί πρὸς ἀνατολὰς ἀπόστασιν. Τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τῆς πόλεως, ἣν ὁ Jules Oppert θεωρεῖ τὴν αὐτὴν πρὸς τὰ Μέσπιλα τοῦ Ξενοφῶντος, εὐρίσκονται ἐν τῇ νῦν θέσει Χορσαβὰδ ἐγγὺς τῶν ἐρείπιων τῆς Νινευί. Ἐνταῦθα δὲ διατηροῦνται ἔτι καὶ τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων, δι' ὧν ὁ Σαργῶν ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν καταστήσας αὐτὴν ἔδραν βασιλικήν, ἐνταῦθα δ' εὐρέθησαν καὶ πολυάριθμα Ἀσσυριακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Ἡ πόλις διετήρησε τὸ ὄνομα αὐτῆς τὸ ἀρχαῖον μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰσλάμ καλουμένη Σαρούν. Ἀλλ' οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Μωαμεθανικῆς ἐτι κατακτῆσεως, παρετυμολογοῦντες Περσιστί τὸ ἐν τῶν Ἀσσυριακῶν ὀνομάτων τῆς πόλεως καὶ ἀλλοιοῦντες αὐτὸ ἐπὶ τὸ Περσικώτερον, καθιέρωσαν τὸ ὄνομα Χορσαβὰδ = πόλις ἄρκτων, ἢ Χορσταβὰδ = πόλις θῶων. Ἀλλὰ πρὸς τῷ Περσικῷ ὀνόματι διε-

(1) Ὁ E. Schrader ὡς θέσιν τῆς Ῥεσέν ἐκλαμβάνει τὰ μεταξὺ Νιμρούδ καὶ Κουγουνδζίκ κείμενα χωρία Καρακίλές, Καρακίσακ, Χουσεϊνί.

(2) Ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῆς Καλάχ πρὸς τὴν Λάρισσαν τοῦ Ξενοφῶντος συνηγορεῖ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος περὶ πυραμίδος ὑπαρχούσης ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Λαρίσσης (Ξενοφ. Α' - Γ', 6', 8', 9 «Περὶ ταύτην τὴν πόλιν ἦν πυραμὶς λιθίνη, τὸ μὲν εὖρος ἐνός πλέθρου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλέθρων»), ἥτις πυραμὶς φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἐν Νιμρούδ μεγάλη πυραμὶς. Ἀλλ' ὁ J. Oppert (Exp. Scient. en Mésop. 308-310) ἀμφισβητεῖ τὴν ταυτότητα τῆς πυραμίδος τοῦ Νιμρούδ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος περιγραφομένην πυραμίδα τῆς Λαρίσσης. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀντίρρησης δὲν εἶναι λίαν ἰσχυρά. Ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῆς Λαρίσσης πρὸς τὴν Ῥεσέν εἶναι ἡ ὁμοιότης τῶν δύο ὀνομάτων φρονεῖ δὲ ὁ J. Oppert ὅτι τὸ Λάρισσα εἶναι ἡ Ἑλληνικὸς σχηματισμὸς τοῦ Ῥεσέν. Ἀλλ' ἦτο δυνατόν τὸ Ῥεσέν νὰ μεταποιηθῇ εἰς Λάρισσαν αὐθαιρέτως; Μοι φαίνεται ὅτι ἐν τῷ Λάρισσα πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὸ Ῥεσέν μετὰ τοῦ Σημιτικοῦ ἄρθρου al, ala (πρβλ. Ῥόδιοι (τῆς Ἀρμενίας) καὶ Ἀλαρόδιοι, Μόσυνοι ἢ Μοσύνοικοι (τοῦ Πόντου) καὶ Ἀλαμόσυνοι.

τηρήθη καὶ τὸ ἀρχαῖον *Σαροῦν*. Γεωγράφος μάλιστα τις Ἀραψ τὰ εἰρήπια τῆς πόλεως *Χοροσταβάδ* καλεῖ *Σαροῦν*.

Ἄλλαι πόλεις ἦττον ὀνομασται τῆς Ἀσσυρίας ἦσαν *Τάρβισα*, ἐγγὺς τῆς *Νινευι* (ἐν τῇ νῦν θέσει *Σερῖφ* χάν, κατὰ J. Oppert), τὰ Ἀρβηλα (Ἀσσυρ. Ἀρβιλοῦ, Ἀρβα-ιλοῦ = πόλις τεσσάρων θεῶν, νῦν Ἐρβίλ), ἐξ ὧν καὶ ἡ χώρα Ἀρβηλίτις (ἰδ. σελ. 50), πόλις περίφημος καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ Ἀραφκα, ἐξ οὗ ἴσως καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἀρραπαχίτιδος χώρας (ἰδ. σελ. 49).

Ἡ Ἀσσυρία εἶναι χώρα μᾶλλον ὀρεινὴ ἢ πεδινὴ διαφέρουσα ὡς πρὸς τοῦτο τῆς Βαβυλωνίας· ἀλλ' οὐχ ἦττον χώρα εὐφορος καὶ εὐδενδρος κεκαλυμμένη ἰδίως ὑπὸ φοινίκων καὶ καρυῶν. Καὶ τὸ κλίμα δὲ τῆς Ἀσσυρίας ἦν δροσερώτερον τοῦ τῆς Βαβυλωνίας. Αἱ διώρυχες ἐν Βαβυλωνίᾳ, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰδομεν, ἦσαν ὀλιγώτεραι, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν πρὸς Β. ὑψομένων ὀρεινῶν σειρῶν κατερχόμενα πολυάριθμα ρεῖθρα ἥρδευον δαψιλῶς τὴν χώραν καθιστῶντα αὐτὴν λίαν εὐφορον. Οἱ πολλοὶ μάλιστα λόφοι, εἰς οὓς ἀπολήγουσιν αἱ κατωφερεῖς ἄκραι ἢ ἀλύσεις τῶν παρακειμένων ὀρεινῶν σειρῶν τοῦ Ἀρμενικοῦ καὶ τοῦ Ἰρανικοῦ πεδίου, ἦσαν πάσαι κεκαλυμμένοι ὑπὸ ἐλαιῶνων καὶ ἀμπελώνων, ἠφθόνη δ' ἡ χώρα καὶ ἀγρῶν σιτοφόρων καὶ δένδρων. Ἡ Ἀσσυρία πρὸς τούτοις δὲν ἐστερεῖτο καὶ λίθων πρὸς οἰκοδομίαν καὶ μαρμάρων πρὸς παράστασιν ἀντικειμένων τέχνης, ἐν γένει δ' ἦτο χώρα δυναμένη νὰ διατηρῇ μεγάλας πόλεις καὶ νὰ καταστῇ κέντρον μεγάλου κράτους. Ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτῆς καλλιρρήμων περιγραφὴ τοῦ Ἀσσοῦρ, ἣν ποιεῖται ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ (ΛΑ' 2-7) ἀναφέρεται μὲν μᾶλλον πρὸς τὸ κράτος τὸ Ἀσσυριακόν, διὰ λαμπρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν εἰκόνων ἀλληγορικῶν εἰκονίζουσα τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ λεληθότως παρίσταται καὶ τὸ φυσικὸν κάλλος καὶ ἡ φυσικὴ γονιμότης τῆς Ἀσσυριακῆς χώρας. α' Ἰδοὺ Ἀσσοῦρ (λέγει ὁ προφήτης, παρομοιάζων τὸ Ἀσσυριακόν κράτος πρὸς μεγαλοπρεπῆ κυπάρισσον τοῦ Λιβάνου) κυπάρισσος ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ καλὸς ταῖς παραφυάσι καὶ πυκνὸς ἐν τῇ σκέπῃ καὶ ὑψηλὸς τῷ μεγέθει καὶ εἰς μέσον τῶν νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ τὰ συστήματα αὐτῆς ἐξαπέστειλεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Ἐνεκεν τούτου ὑψώθη τὸ μέγεθος αὐτῆς ὑπὲρ πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, καὶ ἐπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ ὑψώθησαν αἱ παρα-

φυάδες αὐτοῦ, ἀφ' ὕδατος πολλοῦ, ἐν τῷ ἐκτείνειν αὐτόν. Ἐν ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ ἐνόσσευσαν πάντα τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑποκάτω τῶν κλάδων αὐτοῦ ἐγεννῶσαν πάντα τὰ θηρία τοῦ πεδίου, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ κατώκησαν πλῆθος ἐθνῶν. Καὶ ἐγένετο καλὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ διὰ τὸ πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ, ὅτι ἐγενήθησαν αἱ ρίζαι αὐτοῦ εἰς ὕδωρ πολὺ. Κυπάρισσοι τοιαῦται οὐκ ἐγενήθησαν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ πίτνες οὐκ ὅμοιαι ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ, καὶ ἐλάται οὐκ ἐγένοντο ὅμοιαι τοῖς κλάδοις αὐτοῦ· πᾶν ξύλον ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὁμοιώθη αὐτῷ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ· καὶ ἐζήλωσαν αὐτὸν τὰ ξύλα τοῦ παραδείσου τῆς τροφῆς τοῦ Θεοῦ»,

Μεσοποταμία.—Μεσοποταμία κατὰ τὴν κυριολεκτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος («ἡ μέση τῶν ποταμῶν χώρα») καλεῖται πᾶσα ἡ χώρα ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος ἀπὸ τῶν πηγῶν τῶν ποταμῶν τούτων μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτῶν. Οὕτω δὲ μέρος τῆς Μεσοποταμίας, ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην ταύτην τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν εἶναι καὶ μέρος τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν. Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο τὸ μέρος ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις φαίνεται ὅτι νοεῖται διὰ τοῦ ὀνόματος *Ναῖρι*, ὅπερ παραγόμενον ἐκ τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ *Nar* = ποταμὸς σημαίνει πιθανώτατα ποτάμιον χώραν, καίτοι τὸ *Ναῖρι* οἱ πολλοὶ τῶν Ἀσσυριολόγων ἐκλαμβάνουσιν ὡς χώραν τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου ἐκτεινομένην παρὰ τὴν λίμνην Θωσπίτιδα (τὴν λ. τοῦ Βάν). Ἀλλὰ συνήθως Μεσοποταμία καλεῖται ἡ ἐκτὸς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου πρὸς Ν. τῆς σειρᾶς τοῦ Ἀρμενικοῦ Ταύρου ἐκτεινομένη μεσοποτάμιος χώρα. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα Μεσοποταμία καλεῖται κυρίως μόνον τὸ βόρειον μέρος τὸ κείμενον πρὸς Β. τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν παρὰ τὴν πόλιν Βαγδάτην σχηματιζομένου ἰσθμοῦ (ιδ. σελ. 36) τοῦ χωρίζοντος τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν ἀπὸ τῆς νοτίου ἢ τὴν κυρίως Μεσοποταμίαν ἀπὸ τῆς νοτίως ἐκτεινομένης Βαβυλωνίας ἢ Ἰράκ Ἀραμπί (ιδ. σελ. 36). Τὸ μέρος τοῦτο, ἡ κυρίως δηλονότι Μεσοποταμία, καλεῖται οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ἀράμ *Naharaim* (ἤτοι Ἀράμ τῶν δύο ποταμῶν ιδ. ἀνατέρω τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν ὄνομα *Ναῖρι*, πρβλ. καὶ τὸ Αἰγυπτιακὸν *Νεχερέν* = Μεσοποταμία) (1). Αὐτὴν δὲ τὴν ιδίως Μεσοποταμίαν

(1) Ἀράμ ἀπλῶς καλεῖται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ἡ Συρία· ὅτι δὲ τὸ ὄνομα εἶχεν ἐν-

τὴν πρὸς Β τῆς Βαβυλωνίας ἐκτεινομένην καὶ νῦν οἱ Τοῦρκοι καὶ Ἄραβες καλοῦσι διὰ τοῦ χαρακτηριστικοῦ ὀνόματος *Δεζιρὲ* ἥτοι *νησοῦ* (ὁ Ξενοφῶν τὸ νότιον μέρος τῆς Μεσοποταμίας ταύτης καλεῖ *Ἀραβίαν*, ὡς οἰκουμένην ὑπὸ Ἀράβων σκηνιτῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἤδη ἐκείνους χρόνους ὅπως σήμερον). Ποταμὸς μέγας διαρρέων τὴν Μεσοποταμίαν εἶναι, ὡς ἐρρήθη ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὁ τοῦ Εὐφράτου παραπόταμος Ἀθόρρας *Habur* τῶν Ἀσσυρίων (νῦν *Chabour*), τοῦ ὁποῦ οὗ ὁ βραχίον ὁ ἀνατολικὸς καλεῖται *Μυγδόνιος* ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς χρόνοις. Χῶρσι δὲ Μεσοποταμίας εἶναι 1) Γουζανα (κατὰ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς ἐπιγραφάς, Γουζανίται παρὰ Πτολεμαίῳ, Γουζαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ *Μυγδονία*, ὡς φρονεῖ ὁ G. Rawlinson) τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων 2) ἡ τῇ βορείῳ Συρίᾳ (ιδίως τῇ χώρᾳ Κομμαγηνῇ) ὁμοροῦσα χώρα ἡ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καλουμένη Παδὰν Ἀραμί ἢ Ἀράμ τὸ πεδίον. Πόλεις δὲ Μεσοποταμίας ὀνομασται ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ εἶναι 1) ἡ περίφημος πόλις Χαρράν (οὕτω καλεῖται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβ. ἐπιγραφικοῖς μνημείοις), αἱ Κάρραι τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν, εἶτα δὲ καὶ τῶν Ἰσλαμικῶν χρόνων 2) Ῥάδζαπα τῶν Ἀσσυριακῶν ἐπιγραφῶν (Ῥέσεφα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) (1) 3) Νισίβις τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων (*Nazibina* τῶν Ἀσσυροβαβ. ἐπιγρ. σήμερον *Νεδζίπ*) 4) ἡ περίφημος πόλις Καρκάμις (*Gargamis* τῶν Ἀσσυροβ. ἐπιγρ. *Κιρκήσιον* τῶν Ἑλλήνων;) ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Ἀθόρρα. Πολλαὶ ἄλλαι ἐν τοῖς Ἀσσυροβ. μνημείοις ἀναφέρονται πόλεις Μεσοποταμίας (*Ζαβίτ*, *Μαγορδί*, *Σιδικέν* κτλ.). Τῆς Μεσοποταμίας τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἢ μᾶλλον ἡ Μεσοποταμιακὴ ὄχθη τοῦ Τίγρητος πρωϊμώτατα ἀνῆκεν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος καὶ ἡ πόλις ἡ ἱερὰ Ἀσσοῦρ, ἡ κοιτίς τοῦ κράτους ἐκείνου, ἔκειτο ἐπὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς ὁχθῆς τοῦ Εὐφράτου.

ρυτέραν ἔκτασιν δηλοῖ αὐτῇ ἡ Ἰ. Γρ. διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος καλοῦσα καὶ τὴν *Μεσοποταμίαν*, δηλοῖ δὲ καὶ τὸ ὄνομα Ἀραμαῖος, ὅπερ ἐδόθη ὕστερον εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Συρίας, Μεσοποταμίας καὶ Ἀσσυροβαβυλωνίας, πάσης δηλονότι τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας. Τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι εἶναι ταῦτόν τῳ Ἀρίμῳ τοῦ Ὁμήρου. Ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς Ἀράμ ἢ συνηθέστερον Ἀρίμ καλεῖται οὐχὶ ἡ Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία, ὅπως ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἀλλὰ μόνον ἡ Μεσοποταμία (ἡ κυρίως Μεσοποταμία). Τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος εἶναι ἄγνωστον (τὸ ἐκ τοῦ Ἑβρ. *Αραμ* = ὑψηλὸς δὲν θεωρεῖται πιθανόν).

(1) Κατὰ Kiepert Ῥέσέφ κεῖται ἐκτὸς τῆς Μεσοποταμίας ἐν τῇ παρὰ τὴν Συριακὴν ἑρμηνον Παλμυρηνῇ.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς γεωγραφίας πάσης τῆς μεταξὺ τοῦ Ἰράν καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώρας, τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, ὡς ἐκαλέσαμεν αὐτήν, ὑπολείπεται νῦν ἡ περιγραφὴ τῆς χώρας Αἰλάμ, ἔτι δὲ καὶ τῆς ἰδίως Συρίας καὶ τῆς Συριακῆς καὶ Ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς Συρίας καὶ τῆς Συριακῆς καὶ Ἀραβικῆς ἐρήμου γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἰδίως Συρίας, νῦν δὲ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς γεωγραφίας τῶν ἐν τῇ ἀμέσῳ περιοχῇ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου χωρῶν ἀνάγκη νὰ εἰπῶμεν ὀλίγα τινα περὶ Αἰλάμ.

Αἰλάμ (Κισσία, Σουσίς, Σουσία, Σουσιανή, Ἐλυμαία, Ἐλυμαίς). — Ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις πᾶσα ἡ χώρα ἡ μεταξὺ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Τίγρητος (πρὸς Δ), τοῦ Περσικοῦ κόλπου (πρὸς Ν.), τῆς Μηθίδας καὶ τῆς Περσίδος (πρὸς Β. καὶ Α.), ἡ κατὰ μέγα μέρος πεδινὴ, ἀλλὰ πρὸς τὰ ΒΑ. ὄρεινὴ, ἡ χώρα ἡ διαρρεομένη ὑπὸ τῶν ποταμῶν Χοάσπου καὶ Εὐλαίου, καλεῖται Ἐλάμ (ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλων. ἐπιγραφ. Mat-Elamaki = χώρα Ἐλάμ, Ἐβρ. Ελαμ, κατὰ τοὺς Ο' Αἰλάμ). Τὸ ὄνομα Αἰλάμ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ Σημιτικῇ γλώσσῃ ἐρμηνεύεται «ὕψηλὴ» ἤτοι ὄρεινὴ, τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ὅτι Αἰλάμ ὠνομάζετο κυρίως ἡ ὄρεινὴ χώρα, ἐντεῦθεν δὲ τὸ ὄνομα ἐξετάθη καὶ ἐπὶ τὰς πεδινὰς μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐκτεινομένης χώρας. Τὸ ὄνομα δίδωσιν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἰς ἅπασαν τὴν διαγραφείσαν χώραν, τὴν τε ὄρεινὴν καὶ τὴν πεδινὴν ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ δὲ ἡ καὶ ἐκ τοῦ Ἀσσυριακοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος παρήχθη τὸ Ἑλληνικὸν Ἐλυμαία καὶ Ἐλυμαίς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς δὲν δίδουσι τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰς ἅπασαν τὴν χώραν Αἰλάμ, ἀλλ' εἰς τινα μόνον μέρη αὐτῆς. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν τοῖς ἐγχωρίοις Αἰλαμιτικοῖς μνημείοις οὐδαμῶς μνημονεύεται τὸ ὄνομα Αἰλάμ, καλεῖται δὲ ἡ χώρα Ἀνσάν καὶ οἱ βασιλεῖς δὲ τοῦ Αἰλάμ χρῶνται τῇ προσωνημῇ «βασιλέων τοῦ Ἀνσάν». Παρὰ τοῖς Ἕλλησι συγγραφεῦσι, πλὴν τοῦ Ἐλυμαία καὶ Ἐλυμαίς, διάφορα ἀπαντῶσιν ὀνόματα διδόμενα εἰς τὴν χώραν. Παρ' Ἡροδότῃ οὐδαμῶς μνημονεύεται τὸ Ἐλυμαία ἢ Ἐλυμαίς, ἀλλὰ μόνον Κισσία «ἐν ἣ Σοῦσα πόλις πεπολίσται», μνημονεύει δὲ οὗτος καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Κισσίων, χωρὶς νὰ περιγράψῃ τὰ ὅρια τῆς Κισσίας ταύτης. Οἱ δὲ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς μνημονεύουσιν οὐ μόνον Κισσίων, ἀλλὰ καὶ Κοσσαίων, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο (τὸ τῶν Κοσσαίων) ἔχει προδήλως συνάφειάν τινα πρὸς τὸ ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις σύνηθες ὄνομα τοῦ

ἐν τοῖς ὄρεινοῖς μέρεσι τοῦ Αἰλάμ οἰκοῦντος λαοῦ τῶν *Κασσού*. Ὁ Στράβων οὐ μόνον λαοῦ Κοσσαίων μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ Κοσσαίων ὀρέων, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ Ἑλυμαίων καὶ Ἑλυμαίας καὶ «ὄρεινῆς τῶν Ἑλυμαίων», ἔτι δὲ καὶ ὄρεινῆς Κοσσαίων (1). Ἐνῷ δὲ ὁ γεωγράφος οὗτος ἄπασαν τὴν Κισσίαν τοῦ Ἡροδότου, ἥτοι τὸ Αἰλάμ, φαίνεται καλῶν Σουσιδά καὶ Σουσιάδα καὶ Σουσιανὴν (ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Σούσων, ἥτις, καθ' Ἡρόδοτον, ὡς εἴρηται, ἦτο πόλις Κισσίας), διακρίνει ἐμφαντικῶς ἀπ' ἀλλήλων Κοσσαίους, Ἑλυμαίους καὶ Σουσίους (2). ἀναφέρει δὲ καὶ τρίτον τινὰ λαόν, τὸν τῶν *Οὐξίων* (ἰδ. κατωτ.), ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν τοὺς Ἑλυμαίους τίθησιν ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῆς Σουσιανῆς (3). Καὶ ἡ Ἑλυμαία δὲ χώρα διακρίνεται παρ' αὐτῷ ἐμφαντικῶς ἀπὸ τῆς Σουσιδος. Ἀλλὰ καὶ ἡ οὕτω λίαν περιοριζομένη καὶ μέρος τοῦ Αἰλάμ ἀποτελοῦσα Ἑλυμαία τοῦ Στράβωνος δὲν περιορίζεται εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰλάμ χώραν, διότι καὶ οἱ Ἑλυμαῖοι διαιροῦνται εἰς ὄρεινους καὶ πεδινούς. Περὶ τῶν ὀνομάτων Σουσία, Κισσία, Κοσσαῖοι, Οὐξιοὶ ἐποησάμεθα ἤδη ἱκανὸν λόγον ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (ἰδ. σ. 377 κἑξ.), ποιησόμεθα δ' αὖθις ἐν τοῖς περὶ ἐθνολογίας τῶν Αἰλαμιτῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὑπὸ γεωγραφικὴν ἀπλῶς ἐποψὶν ἐκτιθέντες τὰ πράγματα ὡς συμπέρασμα τῶν εἰρημένων συνάγομεν α') ὅτι οὐδὲν τῶν παρ' Ἑλληνισιν ὀνομάτων (πλὴν ἴσως τοῦ τῆς Κισσίας τοῦ Ἡροδότου) Ἑλυμαία, Ἑλυμαῖς, Σουσίς (ἢ Σουσιᾶς ἢ Σουσιανή), *Κοσσαῖα* ὄρη, ἀνταποκρίνεται κατὰ τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν πρὸς τὸ Ἑλάμ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων καὶ πρὸς τὸ Αἰλάμ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· β') ὅτι Ἑλυμαία ἢ Ἑλυμαῖς τῶν ἀρχαίων ἦτο μέρος τοῦ Ἑλάμ ἢ Αἰλάμ ὁμορον πρὸς τὴν Σουσιᾶν· γ') ὅτι Ἑλυμαία ἢ Ἑλυμαῖς ἐκαλεῖτο οὐχὶ ἀπλῶς (ἢ πεδινὴ παραλία τοῦ Αἰλάμ, ὡς εἶπεν ὁ Kiepert) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Κισσίαν καλουμένην ὄρεινῇ, ἀλλ' ἡ Ἑλυμαῖς ἀπὸ τῆς πεδινῆς παραλίας ἐξετείνετο καὶ μέχρι τῆς ὄρεινῆς τοῦ Ζάγρου, ἐνῷ τοῦναντίον ἡ Κισσία τοῦ Ἡροδότου περιελάμβανε καὶ τὴν πεδινὴν χώραν τοῦ Αἰλάμ.

Τοῦ Αἰλάμ ἡ γῆ (ἐννοεῖται ἡ πεδινὴ) ἦτο εὐφορος ὅπως ἡ τῆς ὁμόρου Βαβυλωνίας, παράγουσα περίπου τὰ αὐτὰ προϊόντα, ἔχουσα δὲ ὡς ἐκείνη καὶ ἀσφάλτου πηγὰς, διαρρεομένη, ὡς ἡ Βαβυλωνία,

(1) Στράβ. ΙΑ' 522. Πρὸλ. Πολυβ. Ε' 44.

(2) Ὁ αὐτὸς αὐτόθι 524.

(3) Ὁ αὐτὸς ΙΓ' 736.

ὑπὸ μεγάλων ποταμῶν καὶ ὥς ἐκ τῶν φυσικῶν τούτων ἀρετῶν κατασταθεῖσα καὶ αὐτή, ὥς ἐκείνη, κοιτὶς παναρχαίου πολιτισμοῦ. Πόλις τοῦ Αἰλάμ. περίφημος ἦσαν τὰ Σοῦσα (λέγεται δὲ καὶ ἡ Σοῦσα), ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ Σουσιανή. Τὰ Σοῦσα ἔκειντο ἐπὶ τοῦ Χοάσπου ἢ ἐπὶ τοῦ Εὐλαίου (1) καὶ ἦσαν πρωτεύουσα τοῦ κράτους Αἰλάμ συχνότατα μνημονευομένη ἐν τοῖς χρονογραφικοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, κατέστη δὲ ἔτι μᾶλλον περίφημος ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας, ὅτε ἐγένετο ἔδρα τοῦ μεγάλου βασιλέως. Πλὴν τῶν Σούσων καὶ ἄλλων ὑπὲρ τὰς εἴκοσι πόλεων Αἰλαμιτικῶν ἐγνώσθησαν τὰ ὀνόματα ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις.

Βορειοδυτικῶς τοῦ Αἰλάμ ἐν ταῖς μεταξὺ τούτου καὶ τῆς βορείου Βαβυλωνίας χώραις πρὸς Δ., ἔτι δὲ τῆς Μηδίας καὶ τοῦ Ζάγρου πρὸς Α. καὶ τῆς Ἀσσυρίας πρὸς Β. κατὰ τὸν ροῦν τοῦ Θώρμα καὶ Φύσκου μεταξὺ τοῦ νῦν νομοῦ Βαγδάτης καὶ τῆς Περσικῆς ἐπαρχίας Χολβάν (ἴδ. σελ. 50) ἐν τοῖς νῦν Τουρκοπερσικοῖς ὁρίοις ἐκτείνεται χώρα πεδινὴ ἐν οὐδεμιᾷ τῶν μνημονευθεῖσων ἕως νῦν χωρῶν (Βαβυλωνίας, Ἀσσυρίας, Μηδίας, Αἰλάμ) περιλαμβανομένη. Αὕτη ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις καλεῖται χώρα τῶν Γουτι (Mat Gut), λέγεται δὲ καὶ χώρα τῶν Κουτου ἢ Σουτου. Τοσαῦτα περὶ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῶν παρακειμένων ταύταις χωρῶν ὑπὸ ἔποψιν γεωγραφικὴν.

(1) Ὁ Δέλιτζ ἐνῶ, καθὰ εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (ἴδ. σελ. 30 σ. 2), τὸν Εὐλαῖον θεωρεῖ διάφορον τοῦ Χοάσπου, ἐκλαμβάνει αὐτὸν (τὸν Εὐλαῖον) βέοντα διὰ τῶν Σούσων. Ὡστε κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἢ ἀμφότεροι οἱ ποταμοὶ ἔρρεον διὰ τῶν Σούσων (πρὸλ. Στράβ. ΙΕ' 729 «Τοὺς διὰ Σούσων ποταμοὺς εἰς ἐν βέϋμα συμπίπτειν») ἢ ὁ Χοάσπης δὲν ἔρρεε διὰ τῶν Σούσων. Ἀλλ' ὥς εἶδομεν, παρὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος γενομένην διάκρισιν τοῦ Χοάσπου ἀπὸ τοῦ Εὐλαίου, συνηγοροῦσι τινὰ καὶ παρὰ τῷ συγγραφῇ τούτῳ ὑπὲρ τῆς ταυτότητος Χοάσπου καὶ Εὐλαίου.

3. Πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας.

Διτταὶ εἰσιν αἱ πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας, αἱ μὲν ξέναι, αἱ δὲ ἐγχώριοι καὶ ἐθνικαί.

Α'. Ξέναι πηγαί. — Ξέναι πηγαὶ εἶναι α') ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ πάντα τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα ἄλλων χωρῶν Ἀσιατικῶν (ιδίως τῆς Αἰγύπτου), ὧν ἡ ἱστορία ἔχει τινὰ συνάφειαν ἅμεσον ἢ ἔμμεσον, ἐγγύθεν ἢ πόρρωθεν, πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν· β') αἱ παραδόσεις αἱ διασωθεῖσαι παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις συγγραφεῦσιν.

α') Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι σπουδαία πηγὴ διὰ τὴν Ἀσσυριακὴν καὶ Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν ἰδίως ἕνεκα τῶν πολλαπλῶν σχέσεων, εἰς ἃς διετέλει ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὰ παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα ἰδρυμένα κράτη. Πολύτιμα ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην μέρη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν εἶναι ἡ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πραγματεύονται ὑπὸ ἔποψιν καθολικῆς ἱστορίας τὰ περὶ τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς κοιλάδας τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν (τοιοῦτον δὲ βιβλίον εἶναι ἡ *Γένεσις*), ἡ ἐκεῖνα, ἅτινα πραγματεύονται ἱστορικῶς ἢ ἄλλως τὰ περὶ τῶν πολιτικῶν σχέσεων τῶν Ἑβραίων πρὸς τὰ κράτη Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας (τοιαῦτα εἶναι τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν, τοῦ Τωβίτ, τῆς Ἰουδίθ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν προφητῶν (ιδίως Ἀββακούμ, Ἡσαία, Ἰεζεκιήλ, Ἰερεμία, Δανιήλ), ἐν μέρει δὲ καὶ τὸ Ψαλτήριον. Ἡ Ἑβραϊκὴ φιλολογία ἐν γένει εἶναι σπουδαία πηγὴ διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν καὶ διὰ τὴν συγγένειαν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης πρὸς τὴν Σημιτικὴν Ἀσσυρβ. γλῶσσαν, ἥς ἕνεκα πολλὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλ. φιλολογίας δύνανται νὰ ἐρμηνευθῶσι διὰ τῆς Ἑβραϊκῆς. Πρὸς τούτοις αἱ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς καὶ αἱ ἐξ ἄλλων Ἀσιατικῶν πηγῶν προερχόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἔχουσι σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορικὴν πίστιν τῶν παραδιδομένων, διότι ἐγράφησαν ἐν τόποις κειμένοις ἐγγὺς τοῦ μεγάλου θεάτρου τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας καὶ πολλάκις ὑπὸ μαρτύρων αὐτοπτῶν. Ἀλλ' αἱ διὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρεχόμεναι εἰδήσεις, εὐρισκόμεναι ἐν

αὐτῇ σποράδην καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν ἀναφορᾷ μόνον πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραήλ, δὲν ἀποτελοῦσι σπουδαῖον κεφάλαιον ἱστορίας συνηχοῦς καὶ ἐν ἐνότητι ἐκτεθειμένης.

Ἐκ τῶν ἄλλων Ἀνατολικῶν πηγῶν σπουδαιόταται εἶναι αἱ τῆς Αἰγυπτιακῆς φιλολογίας, ἀφότου μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εὑρέθησαν τὰ περίφημα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τοῦ Τελλ-ελ-Ἀμάρν ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ, περιέχοντα ἀνταποκρίσεις τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, Βαβυλωνίας καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Συρίας. Σπουδαίας πηγᾶς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἀποτελοῦσι καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τῶν Περσῶν βασιλέων τὰ τε ἐν Ἰράν καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ. Ἀλλὰ ταῦτα περιλαμβάνονται ἐν ταῖς ἐγγωρίαις πηγαῖς.

6') Ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς Ἑλληνορωμαϊκὰς πηγὰς, αὗται δὲν εἶναι μὲν πάμπαν ἐνδεεῖς, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἱκανῶς πλούσιαι, ἀνήκουσαι εἰς χρόνους σχετικῶς λίαν μεταγενεστέρους, ὅποτε δὲν ὑπῆρχον τὰ κράτη τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας. Ἐντεῦθεν δ' αἱ ἐν αὐταῖς παραδόσεις εἰσὶν ἐλλιπεῖς καὶ ἀσφαεῖς συγχέουσαι τὸν μῦθον πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ παραδίδουσαι ἡμῖν καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν δρῶντων ἀνδρῶν πολλάκις ἐν λίαν παρηλλαγμένῃ μορφῇ. Ἡ ἀρχαιοτάτη Ἑλληνικὴ μυθικὴ ἱστορία οὐδὲν λέγει περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας· ὁ Ὅμηρος δὲν γινώσκει οὔτε τὰς χώρας ταύτας οὔτε τοὺς οἰκοῦντας αὐτὰς λαοὺς. Ἡ γεωγραφία αὐτοῦ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς χώρας τῶν Ἀρίμων, ἧτις εἰκάζεται ὅτι ἦτο τὸ Ἀράμ (ἴδ. σελ. 55, σημ.) ἦτοι ἡ Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία. Πρῶτον δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς λογοποιίας ἢ λογογραφίας, ἧτις εἶναι ἡ πρώτη ἱστοριογραφία, ἤρξατο νὰ γίνηται λόγος περὶ τῶν Συρίων, Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, πρῶτος δὲ παραδοὺς εἰδήσεις ὅπως οὖν ἱστορικὰς περὶ Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας εἶναι ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις φαίνεται ὅτι περιηγήθη τὰς χώρας ταύτας, τούλάχιστον τὴν Βαβυλῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζη ὁ Ἡρόδοτος τὰ κράτη τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας δὲν ὑπῆρχον. Διὰ τοῦτο αἱ κυρίως ἱστορικαὶ εἰδήσεις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἐλάχιστα καὶ ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον πεποιημέναι, ἀλλὰ σπουδαίαν τούναντίον ἔχουσιν ἀξίαν αἱ γενικαὶ πληροφορίαι αἱ δοθεῖσαι ἡμῖν περὶ τῶν χωρῶν, ιδίως ἡ περιγραφὴ τῆς Βαβυλῶνος ὡς γενομένη ἐξ αὐτοφίας ἢ ἐκ πιστῶν εἰδήσεων. Ὁ Ἡρόδοτος, ἐν οἷς περὶ Ἀσσυρίων ἀνα-

φέρει, ὑπισχνεῖται ὅτι ἐν α' Ἀσσυρίοις λόγοισι» λεπτομερέστερον θὰ διαπραγματευθῇ τὰ κατὰ τὴν Ἀσσυρίαν (Ἡροδότου Α' 184). Ἐν-
τεῦθεν δὲ ὑπέλαβόν τινες ὅτι ὁ Ἡρόδοτος συνέγραψεν ἰδίαν πραγ-
ματείαν περὶ Ἀσσυρίων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι γνωστόν· καὶ ἂν
ἐγράφη, ἀπώλετο διὰ τὴν ἐπιστήμην. Ὁ μικρὸν μεθ' Ἡρόδοτον συγ-
γράφας Κτησίας, τοῦ ὁποῦ ἱκανὰ ἀποσπάσματα διέσωσεν ἡμῖν ὁ
Φώτιος, καίπερ διαμένων ὡς ἱατρός ἐν τῇ Περσικῇ αὐλῇ, καὶ ἐκ τῶν
ἐπισήμων ἀρχείων τοῦ κράτους ἀρνούμενος πληροφορίας, δὲν παρέ-
δωκεν εἰδήσεις πλεον ἄξιοπίστους τῶν τοῦ Ἡροδότου· οὐχὶ διότι, ὡς
τινες νομίζουν, οἱ Πέρσαι ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν
μεγάλων Ἀσιατικῶν κρατῶν, ἅτινα προὔπηρξαν τοῦ κράτους αὐτῶν,
καὶ ὦν τὴν αἴγλην ὑπερῆγασε τὸ μέγα Περσικὸν κράτος (1), ἀλλὰ
διότι αὐτὸς ὁ Κτησίας δὲν ἦτο πάντοτε ἐλεύθερος νὰ εἴπῃ τὴν ἀλή-
θειαν ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, εἴτε καὶ
ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν (2). Αἱ παραδόσεις αὐτοῦ περιορίζον-
ται εἰς γενικότητας καὶ εἰς μυθώδη καὶ συγκεχυμένα ἱστορήματα,
ἔχουσαι ἄξιαν μόνον ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴν τῶν συγχρόνων πραγ-
μάτων. Εἰδήσεις γεωγραφικὰς, οὐχὶ μὲν πλήρεις, ἀλλ' ἀκριβεῖς καὶ
πιστὰς ἔδωκεν ὁ Ξενοφῶν ὡς αὐτόπτης μάρτυς περὶ τῶν Ἀσσυ-
ροβαβυλωνιακῶν χωρῶν. Ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες ἱστοριο-
γράφοι οἱ συγγράψαντες παγκόσμιον ἱστορίαν δὲν προσέθεσαν σπουδαῖα
κεφάλαια εἰς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ
Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἐν τῇ παγκοσμίῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (τῇ «ἱστο-

(1) Θέλομεν διαλάβει ἐν οἰκείῳ τύπῳ ὅτι οἱ Πέρσαι ἐσπούδαζον περὶ τὴν ἱστορίαν
τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων.

(2) Διοδ. Β' 32 «Κτησίας δὲ ὁ Κνίδιος τοῖς μὲν χρόνοις ὑπῆρξε κατὰ τὴν Κύρου
στρατείαν ἐπὶ Ἀρταξέρῃ τὸν ἀδελφόν· γενόμενος δὲ αἰχμάλωτος, καὶ διὰ τὴν ἱατρι-
κὴν ἐπιστήμην ἀναληφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐπτακαίδεκα ἔτη διετέλεσε τιμώμενος
ὑπ' αὐτοῦ. Οὗτος οὖν φησιν ἐκ τῶν βασιλικῶν διφθερῶν, ἐν αἷς οἱ Πέρσαι τὰς πα-
λαιὰς πράξεις κατὰ τινὰ νόμον εἶχον συντεταγμένας, πολυπραγμονῆσαι τὰ καθ' ἕκα-
στον καὶ συνταξάμενος τὴν ἱστορίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐξενεγκεῖν». Ἴδε καὶ Λουκιαν.
«Πῶς δεῖ συγγράφειν ἱστορίαν» 39 «Τοῦ δὲ συγγραφέντος ἔργον ἐν, ὡς ἐπράχθη
εἶπεν. Τοῦτο δ' οὐκ ἂν δύναιτο, ἄχρι ἂν ἡ φοδῇται Ἀρταξέρῃ ἱατρός αὐτοῦ ὦν, ἢ
ἐλπίξῃ κἀνδυν πορφυροῦν καὶ στρεπτόν χρυσοῦν καὶ ἵππον τῶν Νυσαίων λήψεσθαι
μισθὸν τῶν ἐν τῇ γραφῇ ἐπαίνων. Ἀλλ' οὐ Ξενοφῶν αὐτὸ ποιήσει, δίκαια συγγεγραφέως,
οὐδὲ Θουκυδίδης». Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ Tiele (Babylonisch-Assyrische
Geschichte σελ. 7) ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ κρίνῃ τις ἂν ὑποκρύπτεται καὶ ἐλάχιστος
πυρὴν (ein minimum) ἀληθείας ἐν ταῖς παραδόσεσι τοῦ Κτησίου, εἶναι ὑπεροβικῶς
αὐστηρά. Ὁ Κτησίας ἔγραψεν Ἀσσυριακά, Περσικά καὶ Ἰνδικά.

ρικῇ βιβλιοθήκῃ») ἱκανὰ μὲν ἱστόρησε περὶ Ἀσσυροβαβυλωνίας ἀλλὰ τὰ πλεῖστα μυθώδη εἰλημμένα παρὰ τοῦ Κτησίου, καὶ ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ ἀξίαν ἔχουσι μόνον τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τόπων καὶ ἰδίως τῶν πόλεων καὶ εἰς τὰ γενικὰ κεφάλαια τοῦ ἱστορικοῦ βίου. Μόνην σπουδαίαν πηγὴν τῆς Βαβυλωνιακῆς ἰδίως ἱστορίας ἀπέτελει ἡ ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου Ἑλληνιστοῦ Βηρώσου συγγραφεῖσα ἱστορία τῆς Βαβυλωνίας. Ὁ Βήρωσος ἦτο ἱερεὺς τοῦ ναοῦ τοῦ μεγάλου θεοῦ Βήλου, ἔζη δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Σωτῆρος τοῦ λαβόντος τὴν ἀρχὴν τῷ 280 π. Χ. ἦτο δ' ὁ ἀνὴρ οὐ μόνον ἱστοριογράφος, ἀλλὰ καὶ ἀστρονόμος καὶ φιλόσοφος κατὰ τὴν Χαλδαϊκὴν φιλοσοφίαν, ὧν δὲ καὶ ἑλληνιστῆς συνέγραψεν ἑλληνιστὶ περὶ ἀστρονομίας καὶ περὶ φιλοσοφίας τῶν Χαλδαίων (1), συνέγραψε δὲ καὶ ἱστορίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ «τὰ Βαβυλωνιακά» ἢ «ἱστορίαν Χαλδαίας» (καὶ «ἱστορίαν Ἀσσυρίων» καλουμένην) ἐν τρισὶ βιβλίοις (2). Τοῦ Βηρώσου ἡ ἱστορία περιεῖχε πολλοὺς μύθους καὶ μυθικὰς παραδόσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην τῆς Βαβυλωνίας ἱστορίαν, ἀλλ' εἶχε καὶ πολλὰς γνησίας ἱστορικὰς εἰδήσεις πολυτιμοτάτας, ὡς ἐκ τῶν νῦν ἔτι ἀποσπασμάτων μαρτυρεῖται. Δυστυχῶς τῆς πολυτίμου ταύτης ἱστορικῆς συγγραφῆς ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν καὶ ταῦτα ἐπειργασμένα ὑπὸ Ἰωσήπου, Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυῆστορος, Ἀβυδηνοῦ, παρ' οἷς ἐσώθησαν. Ὁ Εὐσέβιος περιέλαβεν ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων ἐν τῇ Ἑκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ ἐκεῖνα μόνον, ὅσα εἶχον ἀναφορὰν τινα πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου, καὶ πρὸς τὰς σχέσεις τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων πρὸς τοὺς Ἑβραίους. Οὕτω δὲ ἡ μόνη ἴσως ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ὑπὸ ἐγγωρίου συγγραφεῖσα, καὶ μάλιστα ἑλληνιστὶ, αὐτοτελὴς ἱστορικὴ περὶ Βαβυλωνίας πραγματεία ἀπώλετο κατὰ μέγα μέρος διὰ τὴν ἐπιστήμην. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα πάντων τῶν μετὰ Βήρωσαν καὶ Διόδωρον τὸν

(1) Ἰωσήπος. Πρὸς Ἀππιανὸν Α, 29 «... Βήρωσος ἀνὴρ Χαλδαῖος μὲν τὸ γένος, γινώσκων δὲ τοῖς περὶ παιδείαν ἀναστρεφόμεναις, ἐπειδὴ περὶ τε ἀστρονομίας καὶ περὶ τῶν παρὰ Χαλδαίους φιλοσοφουμένων αὐτὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐξήνεγκε τὰς συγγραφάς».

(2) Τατιανὸς («Λόγος πρὸς τοὺς Ἕλληνας» Κεφ. 58) «Βηρωσὸς ἀνὴρ Βαβυλωνίος ἱερεὺς τοῦ παρ' αὐτοῖς Βήλου, κατ' Ἀλέξανδρον γεγονώς, Ἀντίχῳ τῷ μετ' αὐτὸν τρίτῳ, τὴν Χαλδαίων ἱστορίαν ἐν τρισὶ βιβλίοις κατατάξας καὶ τὰ περὶ τῶν βασιλείων ἐκθέμενος ἀφηγεῖται... Βηρωσὸς δὲ ἐστὶν ἀνὴρ ἱκανώτατος καὶ τούτου τεκμήριον Ἰόδας, ὅς, περὶ Ἀσσυρίων γράφων, παρὰ Βηρωσοῦ φησι μεμαυθῆναι τὴν ἱστορίαν».

Σικελιώτην περὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας διὰ μακρῶν ἢ διὰ βραχείων πραγματευομένων Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων συγγραφέων· διότι οὐδεὶς τούτων προσέθηκε τι οὐσιῶδες εἰς τὰ ὑπ' ἐκείνου παραδεδομένα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰόβας Β' τῆς Νουμιδίας, ὁ γράψας Ἀσσυρίων ἱστορίαν ἐν δυὶ βιβλίοις (ἴδ. σελ. 33) ἤρύετο παρὰ τοῦ Βηρώσου τὰ κατὰ τὴν συγγραφὴν, ἥτις καὶ αὐτὴ ἀπώλετο διὰ τὴν ἐπιστήμην. Οὕτω ἐνδεὴς καὶ πενιχρὰ καὶ ἀτελής παρεδόθη ἡμῖν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἡ ἱστορία τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας καὶ ἐν τοιαύτῃ ἐνδείξαι καὶ ἀτελεῖαι ἐπραγματεύθη αὐτὴν ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἱστορικὴ ἐπιστήμη μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ὅποτε διὰ συνδρομῆς εὐμενῶν περιστάσεων, ἀλλὰ πρὸ πάντων δι' ἀγώνων μεγάλων καὶ ἡρωϊκῶν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης νέαι ἀνεψύχθησαν ταύτῃ πηγαὶ πλούτου καὶ νέοι ἐγνώσθησαν «θησαυροὶ σκοτεινοί, ἀπόκρυφοι, ἀόρατοι» δαφιλῶς πλουτίσαντες τὴν τέως σχεδὸν ἄγνωστον καὶ σκοτεινὴν ἱστορίαν τῶν περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος κρατῶν καὶ λαῶν. Αἱ πηγαὶ αὗται εἶναι αἱ ἐγχώρια καὶ ἐθνικαί.

Β'. Πηγαὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακαί. Σφηννοειδεῖς ἐπιγραφαὶ καὶ σφηννοειδῆ γράμματα. — Ὁ Ἡρόδοτος ποιεῖται λόγον (Δ' 87) περὶ «γραμμάτων Ἀσσυρίων»· λέγεται δὲ ὅτι ὁ Δημόκριτος συνέγραψε πραγματείαν περὶ τῶν «ἱερῶν γραμμάτων τῆς Βαβυλώνης»· ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ (Α' 4) γίνεται λόγος περὶ «γραμμάτων καὶ γλώσσης Χαλδαίων». Καὶ ὁ Στράβων ποιεῖται μνείαν (ΙΔ' 672) «γραμμάτων Ἀσσυρίων», λέγει δ' ὅτι (ΙΕ' 730), κατὰ τὸν Ὀνησίκριτον, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κύρου ὑπῆρχεν ἐπίγραμμα Ἑλληνικὸν «Περσικοῖς γράμμασι κεχαρμένον» καὶ ὁ Ἀρριανὸς δὲ (Ἀναβ. Β' 5 καὶ Σ' 29) μνημονεύει «Ἀσσυριακῶν καὶ Περσικῶν γραμμάτων». Τίνα ἦσαν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονευόμενα ταῦτα Ἀσσυριακὰ ἢ Χαλδαϊκὰ καὶ Περσικὰ γράμματα οὐδὲν ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἐγίνωσκε περὶ τούτου μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Μόνον δὲ τὰ ἱερογλυφικὰ τῆς Αἰγύπτου γράμματα ἦσαν ἐν παντὶ χρόνῳ ἀπὸ τῆς χαράξεως αὐτῶν γνωστά, ἀλλ' ἐθεωροῦντο ἀνεξήγητα. Ἀμυδρὰν τινα εἶδησιν περὶ τῶν Περσικῶν γραμμάτων ἔλαβον οἱ ἐν Εὐρώπῃ λόγιοι τὸ πρῶτον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος διὰ τοῦ Ἰταλοῦ περιηγητοῦ Pietro della Walle, ὅστις ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Περσепόλεως,

τῆς πρωτεύουσας τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλείων τῆς ἀρχαίας Περσίας, ἀνεκάλυψεν ἔκτυπον ἀνάγλυφον λέοντος καὶ ἐπιγραφὴν, περὶ ἧς ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἐγγεγλυμμένη ἐφ' ὅλου τοῦ τείχους καὶ ὅτι τὰ γράμματα, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ ἡ γλῶσσα, ἦν ἐξέφραζον, ἦσαν ὅλως ἄγνωστα. Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς ἐφαίνοντο μεγάλα καὶ λίαν ἀφιστάμενα ἀλλήλων οὕτως, ὥστε ἕκαστον γράμμα ἀπετέλει ἴσως μίαν λέξιν· δὲν ἡδυνήθη δὲ νὰ νοήσῃ ἂν ταῦτα ἀπὸ ἀριστερῶν διηυθύνοντο πρὸς δεξιὰ ἢ τάνάπαλιν. Ἐν τούτοις ὁ Pietro ἀντέγραψεν ὅσα ἡδυνήθη ἐκ τῶν γραμμάτων καὶ ἔπεμψε τὸ ἀντίγραφον εἰς τινα ἐν Φλωρεντίᾳ φίλον αὐτοῦ, οὕτω δὲ τὸ πρῶτον τὰ Περσικὰ γράμματα ἐγένοντο γνωστὰ ἐν Εὐρώπῃ (1). Πιστότερον ἢ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀντεγράφη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ περιηγητοῦ J. Flower (1667) καὶ ὑπὸ τοῦ Γάλλου I. Chardin. Μετὰ τούτους ὁ Γερμανὸς Engelbert ἀνεκάλυψε τῷ 1794 καὶ ἄλλην τινὰ ἐπιγραφὴν ἐν Περσεπόλει ἔχουσαν ὅμοια γράμματα καὶ ὑπέθεσεν ὅτι τὰ τοιαῦτα γράμματα ἦσαν εἰκονογραφικὰ ἢ ἰδιογραφικὰ· οὗτος δὲ πρῶτος ἐχαρακτήρισε τὰ γράμματα ὡς *σφηνοειδῆ* (*characteres formam habentes cuneolorum*), ἐντεῦθεν δ' ὕστερον ὁ Tychsen καὶ ὁ περίφημος Grotefend καθιέρωσαν τὸν ὄρον τῶν *σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν* (*inscriptiones cuneatae*, ἐξ οὗ παρὰ Γάλλοις *Inscriptions Cunéiformes*, παρὰ Γερμανοὺς *Keilinschriften*, παρ' Ἀγγλοῖς *cuneatic writing*) (2). Οὕτω γενομένης γνωστῆς ἐν Εὐρώπῃ τῆς ἐν Περσίᾳ ὑπάρξεως ἐπιγραφῶν ἐν γράμμασι καινοφανοῦς σχήματος τέως ἀγνώστου, πολλοὶ περιηγηταὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ζητῶσι καὶ ν' ἀνακαλύπτωσι νέας ἐπιγραφὰς ἢ νὰ περιγράφωσιν ἀκριθέστερον τὰς εὐρεθείσας. Οὕτω δὲ ἠυξήθη μὲν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐπλουτίσθη τὸ ὕλικόν τῆς ἀκαταλήπτου γραφῆς καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἐκφερομένης ἀγνώστου γλώσσης, ἀλλ' ἀπόπειρα οἰαδῆποτε σπουδαία πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν οὐδεμία μέχρι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐγένετο οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθῇ τι εὐκό-

(1) Πρὸ μικροῦ εὐρέθησαν ἐν Λονδίνῳ τρεῖς ἐπιγραφαὶ σφηνοειδεῖς Βαβυλωνιακαὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων (ἢ μία τούτων ἀνάγεται εἰς τὴν 4 π. Χ. χιλιετηρίδα), μετακομισθεῖσαι εἰς Λονδίνον πρὸ τοῦ 1666 ἐκ τῆς νοτίου Βαβυλωνίας διὰ πλοίου Ἀγγλικῷ ἢ Ὀλλανδικῷ· διότι κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον τὰ Ἀγγλικά καὶ τὰ Ὀλλανδικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ἀνέπλεον τὸν Ἀράβιον ποταμὸν μέχρι Βασσόρας.

(2) Οἱ Ἀγγλοὶ μεταχειρίζονται καὶ ἕτερον ὄνομα, τὸ τῆς «βελοειδοῦς γραφῆς» (*Arrow headed*)».

λως, ἀφοῦ τὰ γράμματα ἦσαν ὅλως ἀκατάληπτα μὴ δυνάμενα διὰ παραβολῆς οἰασθῆποτε πρὸς τὰ γνωστά ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀλφάβητα νὰ ἐρμηνευθῶσιν. Εἶναι ἀληθές ὅτι τῷ 1762 ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ τῶν Παρισίων εὐρέθη ἀγγεῖόν τι φέρον πρὸς ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς καὶ ἐπιγραφὴν ἱερογλυφικὴν ὁμοίαν πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν μνημείων τῶν Αἰγυπτίων (τὸ περίφημον «ἀγγεῖον τοῦ Ξέρξου», οὕτω κληθὲν ἀφοῦ ὕστερον ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιγραφὴ). Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τὰ ἱερογλυφικὰ γράμματα τὰ Αἰγυπτιακὰ ἦσαν ἔτι ἀνερμήνευτα καὶ δὲν ἦτο δυνατόν τὸ ἀγνωστον διὰ τοῦ ἀγνωστού νὰ ἐρμηνευθῇ. Κατὰ τὸ 1765 ἐγένετο τὸ πρῶτον ἀσθενές βῆμα πρὸς ἐρμηνείαν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ περίφημος περιηγητὴς καὶ ἀρχαιολόγος Κάρστεν Νεῖβουρ, ὁ πατὴρ τοῦ περιωνύμου ἱστορικοῦ Βερθόλδου Νειβούρου, ἀντιγράψας ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς Περσепόλεως καὶ τὰς τέως εὐρεθείσας καὶ τὰς νέας ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθείσας ἐπιγραφὰς ἐδημοσίευσεν αὐτὰς μετὰ τὴν εἰς Εὐρώπην ἐπάνοδον, ἀνεγνώρισε δὲ ἐν ταῖς δημοσιευομέναις ὑπ' αὐτοῦ ἐπιγραφαῖς οὐχὶ ἓν, ἀλλὰ τρία εἶδη γραφῆς, ὧν τὸ μὲν ἓν ἐφαίνετο ἀπλούστατον καὶ ὁμοιότατον τῷ τῆς σφηνοειδοῦς ἐπιγραφῆς τοῦ ἐν Παρισίοις ἀγγείου, τὰ δ' ἕτερα δύο εἶδη ἱκανῶς πολὺπλοκα. Ἀλλὰ τίνα γλῶσσαν ἐξέφραζεν ἐκάστη τῶν τριῶν γραφῶν, οὐδεμίαν περὶ τούτου ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ εἰκασίαν, ἀφοῦ πᾶσαι αἱ μέχρι τότε ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ εἶχον εὐρεθῇ ἐν Περσίᾳ. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι καὶ τῶν τριῶν εἰδῶν τῆς γραφῆς ἡ γλῶσσα ἦτο αὐτὴ ἡ ἀρχαία Περσική, ἐθαύμασε μάλιστα τὴν ματαιοδοξίαν τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας τῶν ἐπινοησάντων τρία εἶδη γραφῆς πρὸς ἀναγραφὴν τῶν πράξεων αὐτῶν. Ἰκανὰ ἔτη μετὰ τὸν Νεῖβουρ ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Ρόστοκ καθηγητὴς Tyehsen ἀπεφήνατο (1798-99) ὅτι τὰ τρία εἶδη τῆς γραφῆς ἀνῆκον εἰς τρεῖς ἰδιαιτέρας γλῶσσας· ἀλλ' εἰς σπουδαιότερα συμπεράσματα ἔφθασεν ὁ Δανὸς Munter θεωρήσας τὴν ἐξ ἀπλουστέρων στοιχείων συγκειμένην ἐπιγραφὴν ὡς ἀρχαίαν Περσικήν, τὰ δὲ ἄλλα δύο ὡς μεταφράσεις ἐκείνης, χωρὶς νὰ ὑπαινιχθῇ τι πλεον περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν γλωσσῶν τῆς μεταφράσεως· προσδιώρισε δ' ὁ Munter ὡς χρόνον τῶν ἐπιγραφῶν ἀπασῶν τὴν περίοδον τῶν ἀρχαίων βασιλέων τῆς Περσίας (τῶν Ἀχαιμενιδῶν) (1). Ἀλλ' ἡ σπου-

(1) Διότι ὑπῆρχε καὶ γνώμη ὅτι ἠδύνατο νὰ ὦσιν αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ ἀρχαιότερων χρόνων (τῶν Μηδικῶν) ἢ καὶ νεωτέρων (τῶν χρόνων τῶν Σασσανιδῶν).

δαιοτάτη τῶν εἰκασιῶν τοῦ Munter, βεβαιωθείσα ὕστερον λαμπρῶς, ἦτο ὅτι τὸ πρῶτον εἶδος τῆς γραφῆς, τὸ Περσικόν, ἦτο *φωνητικόν*, τὸ δεύτερον *συλλαβικόν* (ἐν ᾧ δηλονότι ἕκαστον γράμμα ἐκφράζει οὐχὶ φθόγγον, ἀλλὰ μίαν συλλαβήν), τὸ δὲ τρίτον ἰδεογραφικόν (1). Τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ὁ Munter ἐδημοσίευσε τὰς γνώμας ταύτας (1804), καθ' ὃν χρόνον καὶ ὁ Lichtenstein ἤσχολετο εἰς φανταστικὰς μεταφράσεις (2), ἐγένετο τὸ πρῶτον σπουδαιότατον βῆμα πρὸς τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἀνάγνωσιν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν.

Ὁ πρῶτος ἀναγνούς τὰς Περσικὰς σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς καὶ ἐντεῦθεν διανοίξας ἐν μέρει τὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν δὲν ἦτο Ἀσιανολόγος τις ὀνομαστός ἢ ἐπιφανής τις καθηγητὴς Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἀπλοῦς τις ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰένης Γεώργιος Φρειδερίκος Γρότεφενδ (Grotefend) κατορθώσας τὸ μέγα ἔργον διὰ τε τῆς φυσικῆς αὐτοῦ αὐτεπινοίας καὶ διὰ τῆς ἐπιμόνου σπουδῆς καὶ μελέτης. Ὁ Γρότεφενδ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν ὠρμήθη ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἐξ ἧς καὶ ὁ Τύξεν καὶ ὁ Μοῦντερ, ὅτι δῆλα δὴ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Περσепόλεως αἱ ἔχουσαι τὸ ἀπλούστερον εἶδος τῆς γραφῆς καὶ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν τριγλώσσων ἐπιγραφῶν κατέχουσαι τὴν πρῶτην θέσιν, ἔχουσαι δὲ ὀλιγωτέρους χαρακτῆρας ἢ τὰ δύο ἕτερα εἶδη, ἦσαν συντεταγμέναι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσικῇ γλώσσῃ τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλέων καὶ συνέκειντο ἐκ γραμμάτων φωνητικῶν. Παραβάλλων ὁ Γρότεφενδ τὰς τοῦ πρώτου εἶδους ἐπιγραφὰς, τὰς Περσικὰς δηλονότι θεωρουμένας, πρὸς ἀλλήλας παρετήρησεν ὅτι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν πυλῶν τῆς Περσепόλεως ὑπῆρχον δύο, αἵτινες ἐν πολλοῖς ἦσαν ὅμοιαι, μόνον δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ ἑκατέρας παρετήρει σύμπλεγμα γραμμάτων διαφερόντων ἀλλήλων. Πρὸς τούτοις ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρώτης ἐπιγρα-

(1) Παραθέτομεν ἑνταῦθα τὸ ὄνομα τοῦ Δαρείου (Daryavusch) ἐν τῷ α' (τῷ Περσικῷ) εἶδει καὶ τῷ γ' (τῷ Ἀσσυριακῷ εἶδει).

a' 𐎠 𐎡 𐎢 𐎣 𐎤 𐎥 𐎦 𐎧 𐎨 𐎩 𐎪 𐎫 𐎬 𐎭 𐎮 𐎯 𐎰 𐎱 𐎲 𐎳 𐎴 𐎵 𐎶 𐎷 𐎸 𐎹 𐎺 𐎻 𐎼 𐎽 𐎾 𐎿 𐏀 𐏁 𐏂 𐏃 𐏄 𐏅 𐏆 𐏇 𐏈 𐏉 𐏊 𐏋 𐏌 𐏍 𐏎 𐏏 𐏐 𐏑 𐏒 𐏓 𐏔 𐏕 𐏖 𐏗 𐏘 𐏙 𐏚 𐏛 𐏜 𐏝 𐏞 𐏟 𐏠 𐏡 𐏢 𐏣 𐏤 𐏥 𐏦 𐏧 𐏨 𐏩 𐏪 𐏫 𐏬 𐏭 𐏮 𐏯 𐏰 𐏱 𐏲 𐏳 𐏴 𐏵 𐏶 𐏷 𐏸 𐏹 𐏺 𐏻 𐏼 𐏽 𐏾 𐏿 𐐀 𐐁 𐐂 𐐃 𐐄 𐐅 𐐆 𐐇 𐐈 𐐉 𐐊 𐐋 𐐌 𐐍 𐐎 𐐏 𐐐 𐐑 𐐒 𐐓 𐐔 𐐕 𐐖 𐐗 𐐘 𐐙 𐐚 𐐛 𐐜 𐐝 𐐞 𐐟 𐐠 𐐡 𐐢 𐐣 𐐤 𐐥 𐐦 𐐧 𐐨 𐐩 𐐪 𐐫 𐐬 𐐭 𐐮 𐐯 𐐰 𐐱 𐐲 𐐳 𐐴 𐐵 𐐶 𐐷 𐐸 𐐹 𐐺 𐐻 𐐼 𐐽 𐐾 𐐿 𐑀 𐑁 𐑂 𐑃 𐑄 𐑅 𐑆 𐑇 𐑈 𐑉 𐑊 𐑋 𐑌 𐑍 𐑎 𐑏 𐑐 𐑑 𐑒 𐑓 𐑔 𐑕 𐑖 𐑗 𐑘 𐑙 𐑚 𐑛 𐑜 𐑝 𐑞 𐑟 𐑠 𐑡 𐑢 𐑣 𐑤 𐑥 𐑦 𐑧 𐑨 𐑩 𐑪 𐑫 𐑬 𐑭 𐑮 𐑯 𐑰 𐑱 𐑲 𐑳 𐑴 𐑵 𐑶 𐑷 𐑸 𐑹 𐑺 𐑻 𐑼 𐑽 𐑾 𐑿 𐒀 𐒁 𐒂 𐒃 𐒄 𐒅 𐒆 𐒇 𐒈 𐒉 𐒊 𐒋 𐒌 𐒍 𐒎 𐒏 𐒐 𐒑 𐒒 𐒓 𐒔 𐒕 𐒖 𐒗 𐒘 𐒙 𐒚 𐒛 𐒜 𐒝 𐒞 𐒟 𐒠 𐒡 𐒢 𐒣 𐒤 𐒥 𐒦 𐒧 𐒨 𐒩 𐒪 𐒫 𐒬 𐒭 𐒮 𐒯 𐒰 𐒱 𐒲 𐒳 𐒴 𐒵 𐒶 𐒷 𐒸 𐒹 𐒺 𐒻 𐒼 𐒽 𐒾 𐒿 𐓀 𐓁 𐓂 𐓃 𐓄 𐓅 𐓆 𐓇 𐓈 𐓉 𐓊 𐓋 𐓌 𐓍 𐓎 𐓏 𐓐 𐓑 𐓒 𐓓 𐓔 𐓕 𐓖 𐓗 𐓘 𐓙 𐓚 𐓛 𐓜 𐓝 𐓞 𐓟 𐓠 𐓡 𐓢 𐓣 𐓤 𐓥 𐓦 𐓧 𐓨 𐓩 𐓪 𐓫 𐓬 𐓭 𐓮 𐓯 𐓰 𐓱 𐓲 𐓳 𐓴 𐓵 𐓶 𐓷 𐓸 𐓹 𐓺 𐓻 𐓼 𐓽 𐓾 𐓿 𐔀 𐔁 𐔂 𐔃 𐔄 𐔅 𐔆 𐔇 𐔈 𐔉 𐔊 𐔋 𐔌 𐔍 𐔎 𐔏 𐔐 𐔑 𐔒 𐔓 𐔔 𐔕 𐔖 𐔗 𐔘 𐔙 𐔚 𐔛 𐔜 𐔝 𐔞 𐔟 𐔠 𐔡 𐔢 𐔣 𐔤 𐔥 𐔦 𐔧 𐔨 𐔩 𐔪 𐔫 𐔬 𐔭 𐔮 𐔯 𐔰 𐔱 𐔲 𐔳 𐔴 𐔵 𐔶 𐔷 𐔸 𐔹 𐔺 𐔻 𐔼 𐔽 𐔾 𐔿 𐕀 𐕁 𐕂 𐕃 𐕄 𐕅 𐕆 𐕇 𐕈 𐕉 𐕊 𐕋 𐕌 𐕍 𐕎 𐕏 𐕐 𐕑 𐕒 𐕓 𐕔 𐕕 𐕖 𐕗 𐕘 𐕙 𐕚 𐕛 𐕜 𐕝 𐕞 𐕟 𐕠 𐕡 𐕢 𐕣 𐕤 𐕥 𐕦 𐕧 𐕨 𐕩 𐕪 𐕫 𐕬 𐕭 𐕮 𐕯 𐕰 𐕱 𐕲 𐕳 𐕴 𐕵 𐕶 𐕷 𐕸 𐕹 𐕺 𐕻 𐕼 𐕽 𐕾 𐕿 𐖀 𐖁 𐖂 𐖃 𐖄 𐖅 𐖆 𐖇 𐖈 𐖉 𐖊 𐖋 𐖌 𐖍 𐖎 𐖏 𐖐 𐖑 𐖒 𐖓 𐖔 𐖕 𐖖 𐖗 𐖘 𐖙 𐖚 𐖛 𐖜 𐖝 𐖞 𐖟 𐖠 𐖡 𐖢 𐖣 𐖤 𐖥 𐖦 𐖧 𐖨 𐖩 𐖪 𐖫 𐖬 𐖭 𐖮 𐖯 𐖰 𐖱 𐖲 𐖳 𐖴 𐖵 𐖶 𐖷 𐖸 𐖹 𐖺 𐖻 𐖼 𐖽 𐖾 𐖿 𐗀 𐗁 𐗂 𐗃 𐗄 𐗅 𐗆 𐗇 𐗈 𐗉 𐗊 𐗋 𐗌 𐗍 𐗎 𐗏 𐗐 𐗑 𐗒 𐗓 𐗔 𐗕 𐗖 𐗗 𐗘 𐗙 𐗚 𐗛 𐗜 𐗝 𐗞 𐗟 𐗠 𐗡 𐗢 𐗣 𐗤 𐗥 𐗦 𐗧 𐗨 𐗩 𐗪 𐗫 𐗬 𐗭 𐗮 𐗯 𐗰 𐗱 𐗲 𐗳 𐗴 𐗵 𐗶 𐗷 𐗸 𐗹 𐗺 𐗻 𐗼 𐗽 𐗾 𐗿 𐘀 𐘁 𐘂 𐘃 𐘄 𐘅 𐘆 𐘇 𐘈 𐘉 𐘊 𐘋 𐘌 𐘍 𐘎 𐘏 𐘐 𐘑 𐘒 𐘓 𐘔 𐘕 𐘖 𐘗 𐘘 𐘙 𐘚 𐘛 𐘜 𐘝 𐘞 𐘟 𐘠 𐘡 𐘢 𐘣 𐘤 𐘥 𐘦 𐘧 𐘨 𐘩 𐘪 𐘫 𐘬 𐘭 𐘮 𐘯 𐘰 𐘱 𐘲 𐘳 𐘴 𐘵 𐘶 𐘷 𐘸 𐘹 𐘺 𐘻 𐘼 𐘽 𐘾 𐘿 𐙀 𐙁 𐙂 𐙃 𐙄 𐙅 𐙆 𐙇 𐙈 𐙉 𐙊 𐙋 𐙌 𐙍 𐙎 𐙏 𐙐 𐙑 𐙒 𐙓 𐙔 𐙕 𐙖 𐙗 𐙘 𐙙 𐙚 𐙛 𐙜 𐙝 𐙞 𐙟 𐙠 𐙡 𐙢 𐙣 𐙤 𐙥 𐙦 𐙧 𐙨 𐙩 𐙪 𐙫 𐙬 𐙭 𐙮 𐙯 𐙰 𐙱 𐙲 𐙳 𐙴 𐙵 𐙶 𐙷 𐙸 𐙹 𐙺 𐙻 𐙼 𐙽 𐙾 𐙿 𐚀 𐚁 𐚂 𐚃 𐚄 𐚅 𐚆 𐚇 𐚈 𐚉 𐚊 𐚋 𐚌 𐚍 𐚎 𐚏 𐚐 𐚑 𐚒 𐚓 𐚔 𐚕 𐚖 𐚗 𐚘 𐚙 𐚚 𐚛 𐚜 𐚝 𐚞 𐚟 𐚠 𐚡 𐚢 𐚣 𐚤 𐚥 𐚦 𐚧 𐚨 𐚩 𐚪 𐚫 𐚬 𐚭 𐚮 𐚯 𐚰 𐚱 𐚲 𐚳 𐚴 𐚵 𐚶 𐚷 𐚸 𐚹 𐚺 𐚻 𐚼 𐚽 𐚾 𐚿 𐛀 𐛁 𐛂 𐛃 𐛄 𐛅 𐛆 𐛇 𐛈 𐛉 𐛊 𐛋 𐛌 𐛍 𐛎 𐛏 𐛐 𐛑 𐛒 𐛓 𐛔 𐛕 𐛖 𐛗 𐛘 𐛙 𐛚 𐛛 𐛜 𐛝 𐛞 𐛟 𐛠 𐛡 𐛢 𐛣 𐛤 𐛥 𐛦 𐛧 𐛨 𐛩 𐛪 𐛫 𐛬 𐛭 𐛮 𐛯 𐛰 𐛱 𐛲 𐛳 𐛴 𐛵 𐛶 𐛷 𐛸 𐛹 𐛺 𐛻 𐛼 𐛽 𐛾 𐛿 𐜀 𐜁 𐜂 𐜃 𐜄 𐜅 𐜆 𐜇 𐜈 𐜉 𐜊 𐜋 𐜌 𐜍 𐜎 𐜏 𐜐 𐜑 𐜒 𐜓 𐜔 𐜕 𐜖 𐜗 𐜘 𐜙 𐜚 𐜛 𐜜 𐜝 𐜞 𐜟 𐜠 𐜡 𐜢 𐜣 𐜤 𐜥 𐜦 𐜧 𐜨 𐜩 𐜪 𐜫 𐜬 𐜭 𐜮 𐜯 𐜰 𐜱 𐜲 𐜳 𐜴 𐜵 𐜶 𐜷 𐜸 𐜹 𐜺 𐜻 𐜼 𐜽 𐜾 𐜿 𐝀 𐝁 𐝂 𐝃 𐝄 𐝅 𐝆 𐝇 𐝈 𐝉 𐝊 𐝋 𐝌 𐝍 𐝎 𐝏 𐝐 𐝑 𐝒 𐝓 𐝔 𐝕 𐝖 𐝗 𐝘 𐝙 𐝚 𐝛 𐝜 𐝝 𐝞 𐝟 𐝠 𐝡 𐝢 𐝣 𐝤 𐝥 𐝦 𐝧 𐝨 𐝩 𐝪 𐝫 𐝬 𐝭 𐝮 𐝯 𐝰 𐝱 𐝲 𐝳 𐝴 𐝵 𐝶 𐝷 𐝸 𐝹 𐝺 𐝻 𐝼 𐝽 𐝾 𐝿 𐞀 𐞁 𐞂 𐞃 𐞄 𐞅 𐞆 𐞇 𐞈 𐞉 𐞊 𐞋 𐞌 𐞍 𐞎 𐞏 𐞐 𐞑 𐞒 𐞓 𐞔 𐞕 𐞖 𐞗 𐞘 𐞙 𐞚 𐞛 𐞜 𐞝 𐞞 𐞟 𐞠 𐞡 𐞢 𐞣 𐞤 𐞥 𐞦 𐞧 𐞨 𐞩 𐞪 𐞫 𐞬 𐞭 𐞮 𐞯 𐞰 𐞱 𐞲 𐞳 𐞴 𐞵 𐞶 𐞷 𐞸 𐞹 𐞺 𐞻 𐞼 𐞽 𐞾 𐞿 𐟀 𐟁 𐟂 𐟃 𐟄 𐟅 𐟆 𐟇 𐟈 𐟉 𐟊 𐟋 𐟌 𐟍 𐟎 𐟏 𐟐 𐟑 𐟒 𐟓 𐟔 𐟕 𐟖 𐟗 𐟘 𐟙 𐟚 𐟛 𐟜 𐟝 𐟞 𐟟 𐟠 𐟡 𐟢 𐟣 𐟤 𐟥 𐟦 𐟧 𐟨 𐟩 𐟪 𐟫 𐟬 𐟭 𐟮 𐟯 𐟰 𐟱 𐟲 𐟳 𐟴 𐟵 𐟶 𐟷 𐟸 𐟹 𐟺 𐟻 𐟼 𐟽 𐟾 𐟿 𐠀 𐠁 𐠂 𐠃 𐠄 𐠅 𐠆 𐠇 𐠈 𐠉 𐠊 𐠋 𐠌 𐠍 𐠎 𐠏 𐠐 𐠑 𐠒 𐠓 𐠔 𐠕 𐠖 𐠗 𐠘 𐠙 𐠚 𐠛 𐠜 𐠝 𐠞 𐠟 𐠠 𐠡 𐠢 𐠣 𐠤 𐠥 𐠦 𐠧 𐠨 𐠩 𐠪 𐠫 𐠬 𐠭 𐠮 𐠯 𐠰 𐠱 𐠲 𐠳 𐠴 𐠵 𐠶 𐠷 𐠸 𐠹 𐠺 𐠻 𐠼 𐠽 𐠾 𐠿 𐡀 𐡁 𐡂 𐡃 𐡄 𐡅 𐡆 𐡇 𐡈 𐡉 𐡊 𐡋 𐡌 𐡍 𐡎 𐡏 𐡐 𐡑 𐡒 𐡓 𐡔 𐡕 𐡖 𐡗 𐡘 𐡙 𐡚 𐡛 𐡜 𐡝 𐡞 𐡟 𐡠 𐡡 𐡢 𐡣 𐡤 𐡥 𐡦 𐡧 𐡨 𐡩 𐡪 𐡫 𐡬 𐡭 𐡮 𐡯 𐡰 𐡱 𐡲 𐡳 𐡴 𐡵 𐡶 𐡷 𐡸 𐡹 𐡺 𐡻 𐡼 𐡽 𐡾 𐡿 𐢀 𐢁 𐢂 𐢃 𐢄 𐢅 𐢆 𐢇 𐢈 𐢉 𐢊 𐢋 𐢌 𐢍 𐢎 𐢏 𐢐 𐢑 𐢒 𐢓 𐢔 𐢕 𐢖 𐢗 𐢘 𐢙 𐢚 𐢛 𐢜 𐢝 𐢞 𐢟 𐢠 𐢡 𐢢 𐢣 𐢤 𐢥 𐢦 𐢧 𐢨 𐢩 𐢪 𐢫 𐢬 𐢭 𐢮 𐢯 𐢰 𐢱 𐢲 𐢳 𐢴 𐢵 𐢶 𐢷 𐢸 𐢹 𐢺 𐢻 𐢼 𐢽 𐢾 𐢿 𐣀 𐣁 𐣂 𐣃 𐣄 𐣅 𐣆 𐣇 𐣈 𐣉 𐣊 𐣋 𐣌 𐣍 𐣎 𐣏 𐣐 𐣑 𐣒 𐣓 𐣔 𐣕 𐣖 𐣗 𐣘 𐣙 𐣚 𐣛 𐣜 𐣝 𐣞 𐣟 𐣠 𐣡 𐣢 𐣣 𐣤 𐣥 𐣦 𐣧 𐣨 𐣩 𐣪 𐣫 𐣬 𐣭 𐣮 𐣯 𐣰 𐣱 𐣲 𐣳 𐣴 𐣵 𐣶 𐣷 𐣸 𐣹 𐣺 𐣻 𐣼 𐣽 𐣾 𐣿 𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿 𐥀 𐥁 𐥂 𐥃 𐥄 𐥅 𐥆 𐥇 𐥈 𐥉 𐥊 𐥋 𐥌 𐥍 𐥎 𐥏 𐥐 𐥑 𐥒 𐥓 𐥔 𐥕 𐥖 𐥗 𐥘 𐥙 𐥚 𐥛 𐥜 𐥝 𐥞 𐥟 𐥠 𐥡 𐥢 𐥣 𐥤 𐥥 𐥦 𐥧 𐥨 𐥩 𐥪 𐥫 𐥬 𐥭 𐥮 𐥯 𐥰 𐥱 𐥲 𐥳 𐥴 𐥵 𐥶 𐥷 𐥸 𐥹 𐥺 𐥻 𐥼 𐥽 𐥾 𐥿 𐦀 𐦁 𐦂 𐦃 𐦄 𐦅 𐦆 𐦇 𐦈 𐦉 𐦊 𐦋 𐦌 𐦍 𐦎 𐦏 𐦐 𐦑 𐦒 𐦓 𐦔 𐦕 𐦖 𐦗 𐦘 𐦙 𐦚 𐦛 𐦜 𐦝 𐦞 𐦟 𐦠 𐦡 𐦢 𐦣 𐦤 𐦥 𐦦 𐦧 𐦨 𐦩 𐦪 𐦫 𐦬 𐦭 𐦮 𐦯 𐦰 𐦱 𐦲 𐦳 𐦴 𐦵 𐦶 𐦷 𐦸 𐦹 𐦺 𐦻 𐦼 𐦽 𐦾 𐦿 𐧀 𐧁 𐧂 𐧃 𐧄 𐧅 𐧆 𐧇 𐧈 𐧉 𐧊 𐧋 𐧌 𐧍 𐧎 𐧏 𐧐 𐧑 𐧒 𐧓 𐧔 𐧕 𐧖 𐧗 𐧘 𐧙 𐧚 𐧛 𐧜 𐧝 𐧞 𐧟 𐧠 𐧡 𐧢 𐧣 𐧤 𐧥 𐧦 𐧧 𐧨 𐧩 𐧪 𐧫 𐧬 𐧭 𐧮 𐧯 𐧰 𐧱 𐧲 𐧳 𐧴 𐧵 𐧶 𐧷 𐧸 𐧹 𐧺 𐧻 𐧼 𐧽 𐧾 𐧿 𐨀 𐨁 𐨂 𐨃 𐨄 𐨅 𐨆 𐨇 𐨈 𐨉 𐨊 𐨋 𐨌 𐨍 𐨎 𐨏 𐨐 𐨑 𐨒 𐨓 𐨔 𐨕 𐨖 𐨗 𐨘 𐨙 𐨚 𐨛 𐨜 𐨝 𐨞 𐨟 𐨠 𐨡 𐨢 𐨣 𐨤 𐨥 𐨦 𐨧 𐨨 𐨩 𐨪 𐨫 𐨬 𐨭 𐨮 𐨯 𐨰 𐨱 𐨲 𐨳 𐨴 𐨵 𐨶 𐨷 𐨸 𐨹 𐨺 𐨻 𐨼 𐨽 𐨾 𐨿 𐩀 𐩁 𐩂 𐩃 𐩄 𐩅 𐩆 𐩇 𐩈 𐩉 𐩊 𐩋 𐩌 𐩍 𐩎 𐩏 𐩐 𐩑 𐩒 𐩓 𐩔 𐩕 𐩖 𐩗 𐩘 𐩙 𐩚 𐩛 𐩜 𐩝 𐩞 𐩟 𐩠 𐩡 𐩢 𐩣 𐩤 𐩥 𐩦 𐩧 𐩨 𐩩 𐩪 𐩫 𐩬 𐩭 𐩮 𐩯 𐩰 𐩱 𐩲 𐩳 𐩴 𐩵 𐩶 𐩷 𐩸 𐩹 𐩺 𐩻 𐩼 𐩽 𐩾 𐩿 𐪀 𐪁 𐪂 𐪃 𐪄 𐪅 𐪆 𐪇 𐪈 𐪉 𐪊 𐪋 𐪌 𐪍 𐪎 𐪏 𐪐 𐪑 𐪒 𐪓 𐪔 𐪕 𐪖 𐪗 𐪘 𐪙 𐪚 𐪛 𐪜 𐪝 𐪞 𐪟 𐪠 𐪡 𐪢 𐪣 𐪤 𐪥 𐪦 𐪧 𐪨 𐪩 𐪪 𐪫 𐪬 𐪭 𐪮 𐪯 𐪰 𐪱 𐪲 𐪳 𐪴 𐪵 𐪶 𐪷 𐪸 𐪹 𐪺 𐪻 𐪼 𐪽 𐪾 𐪿 𐫀 𐫁 𐫂 𐫃 𐫄 𐫅 𐫆 𐫇 𐫈 𐫉 𐫊 𐫋 𐫌 𐫍 𐫎 𐫏 𐫐 𐫑 𐫒 𐫓 𐫔 𐫕 𐫖 𐫗 𐫘 𐫙 𐫚 𐫛 𐫜 𐫝 𐫞 𐫟 𐫠 𐫡 𐫢 𐫣 𐫤 𐫥 𐫦 𐫧 𐫨 𐫩 𐫪 𐫫 𐫬 𐫭 𐫮 𐫯 𐫰 𐫱 𐫲 𐫳 𐫴 𐫵 𐫶 𐫷 𐫸 𐫹 𐫺 𐫻 𐫼 𐫽 𐫾 𐫿 𐬀 𐬁 𐬂 𐬃 𐬄 𐬅 𐬆 𐬇 𐬈 𐬉 𐬊 𐬋 𐬌 𐬍 𐬎 𐬏 𐬐 𐬑 𐬒 𐬓 𐬔 𐬕 𐬖 𐬗 𐬘 𐬙 𐬚 𐬛 𐬜 𐬝 𐬞 𐬟 𐬠 𐬡 𐬢 𐬣 𐬤 𐬥 𐬦 𐬧 𐬨 𐬩 𐬪 𐬫 𐬬 𐬭 𐬮 𐬯 𐬰 𐬱 𐬲 𐬳 𐬴 𐬵 𐬶 𐬷 𐬸 𐬹 𐬺 𐬻 𐬼 𐬽 𐬾 𐬿 𐭀 𐭁 𐭂 𐭃 𐭄 𐭅 𐭆 𐭇 𐭈 𐭉 𐭊 𐭋 𐭌 𐭍 𐭎 𐭏 𐭐 𐭑 𐭒 𐭓 𐭔 𐭕 𐭖 𐭗 𐭘 𐭙 𐭚 𐭛 𐭜 𐭝 𐭞 𐭟 𐭠 𐭡 𐭢 𐭣 𐭤 𐭥 𐭦 𐭧 𐭨 𐭩 𐭪 𐭫 𐭬 𐭭 𐭮 𐭯 𐭰 𐭱 𐭲 𐭳 𐭴 𐭵 𐭶 𐭷 𐭸 𐭹 𐭺 𐭻 𐭼 𐭽 𐭾 𐭿 𐮀 𐮁 𐮂 𐮃 𐮄 𐮅 𐮆 𐮇 𐮈 𐮉 𐮊 𐮋 𐮌 𐮍 𐮎 𐮏 𐮐 𐮑 𐮒 𐮓 𐮔 𐮕 𐮖 𐮗 𐮘 𐮙 𐮚 𐮛 𐮜 𐮝 𐮞 𐮟 𐮠 𐮡 𐮢 𐮣 𐮤 𐮥 𐮦 𐮧 𐮨 𐮩 𐮪 𐮫 𐮬 𐮭 𐮮 𐮯 𐮰 𐮱 𐮲 𐮳 𐮴 𐮵 𐮶 𐮷 𐮸 𐮹 𐮺 𐮻 𐮼 𐮽 𐮾 𐮿 𐯀 𐯁 𐯂 𐯃 𐯄 𐯅 𐯆 𐯇 𐯈 𐯉 𐯊 𐯋 𐯌 𐯍 𐯎 𐯏 𐯐 𐯑 𐯒 𐯓 𐯔 𐯕 𐯖 𐯗 𐯘 𐯙 𐯚 𐯛 𐯜 𐯝 𐯞 𐯟 𐯠 𐯡 𐯢 𐯣 𐯤 𐯥 𐯦 𐯧 𐯨 𐯩 𐯪 𐯫 𐯬 𐯭 𐯮 𐯯 𐯰 𐯱 𐯲 𐯳 𐯴 𐯵 𐯶 𐯷 𐯸 𐯹 𐯺 𐯻 𐯼 𐯽 𐯾 𐯿 𐰀 𐰁 𐰂 𐰃 𐰄 𐰅 𐰆 𐰇 𐰈 𐰉 𐰊 𐰋 𐰌 𐰍 𐰎 𐰏 𐰐 𐰑 𐰒 𐰓 𐰔 𐰕 𐰖 𐰗 𐰘 𐰙 𐰚 𐰛 𐰜 𐰝 𐰞

φῆς ὑπῆρχέ τι σύμπλεγμα, πρὸς ὃ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀνταπεκρίνεται τὸ σύμπλεγμα, ἀφ' οὗ ἤρχιζεν ἡ πρώτη ἐπιγραφή, ἐν ἀμφοτέραις δὲ εὐρίσκετο λέξις τις συχνῶς ἐπαναλαμβανομένη. Ὁ Γρότεφενδ διὰ διαφόρων συνδυασμῶν τὴν μὲν συχνῶς ἐπαναλαμβανομένην λέξιν ὑπέλαβεν ὡς σημαίνουσαν « βασιλεὺς », τὰς δὲ ἐν ἀρχῇ τῶν δύο ἐπιγραφῶν ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ μέσῃ τῆς δευτέρας ὡς ὀνόματα ἀνδρῶν, βασιλέων δηλονότι τῆς Περσίας. Ὁ ἀνὴρ παρετήρησε συγχρόνως ὅτι ἐκ τῶν τριῶν οὕτω ὑπ' αὐτοῦ ὡς κυρίων ὀνομάτων σημειωθέντων τὰ δύο πρῶτα ἠκολουθοῦντο ὑπὸ τῆς λέξεως τῆς καθ' ὑπόθεσιν σημαίνουσης « βασιλεὺς », ἐνῶ τὸ τρίτον δὲν παρηκολοθεῖτο ὑπὸ τοιοῦτου ἐπιθέτου· ἐντεῦθεν δ' εἵκασεν ὅτι τὸ τρίτον σύμπλεγμα ἦτο ὄνομα ἀνδρὸς ἔχοντος μὲν υἱὸν βασιλέα, ἀλλὰ μὴ ὄντος αὐτοῦ βασιλέως. Ὑποθέτων δ' ἐν λόγῳ ὅτι τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀνόματα ἦσαν τὰ τῶν πρώτων καὶ ἐνδοξοτάτων Ἀχαιμενιδῶν (Κύρου, Καμβύσου, Δαρείου), εἰς οὓς γενικῶς ἀπέδιδον τὴν κτίσιν τῶν ἀνακτόρων τῆς Περσεπόλεως οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὰ ἐρείπια αὐτῶν περιηγηταί, ἐφήρμοσε πάντας τοὺς μνημονευθέντας συνδυασμοὺς καὶ τὰς εἰκασίας, ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ λέξεων, εἰς τὰ γνωστὰ ἐκ τῆς ἱστορίας ὀνόματα τῆς γενεαλογίας τῶν Ἀχαιμενιδῶν· συνεπέρανε δ' ὅτι τὰ τρία ὀνόματα ἀνδρῶν ἦσαν ἢ τὰ τοῦ Ξέρξου, Δαρείου καὶ Ὑστάσπου ἢ Καμβύσου, Κύρου καὶ Καμβύσου. Ἀλλ' ἡ δευτέρα ὑπόθεσις δὲν ἐφαίνετο αὐτῷ πιθανή, διότι τὸ ὄνομα τὸ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸ ὑποτιθέμενον *Kūros* ἦτο μακρὸν μὴ συνᾶδον πρὸς τὸ δι' ὀλίγων γραμμάτων γραφόμενον ὄνομα τοῦ Κύρου· παρετήρησε δὲ πρὸς τούτοις ὅτι, ἂν τὸ δεύτερον κύριον ὄνομα ἡρμηνεύετο *Kūros*, ἔδει τότε καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον νὰ ᾧσι τὰ αὐτὰ (*Καμβύσης* δηλονότι), ἐνῶ τὰ συμπλέγματα τῶν γραμμάτων ἦσαν διάφορα ἀλλήλων. Οὕτω λοιπὸν προέκρινε ν' ἀναγνώσῃ Ξέρξης, Δαρεῖος, Ὑστάσπης. Ἀλλ' ἵνα ἐφαρμοσῇ νῦν τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰς τὰ γράμματα τὰ σφηνοειδῆ, ἐσκέφθη εὐλόγως ὅτι ἔδει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὅψιν οὐχὶ τοὺς τύπους τοὺς Ἑλληνικοὺς τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ τοὺς Περσικοὺς ἢ Ἀσιατικοὺς καθόλου· μὴ γινώσκων δὲ τοὺς Περσικοὺς τύπους τοῦ Ξέρξης καὶ Δαρείος, ἔχων δὲ τοὺς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γνωστοὺς Ἑβραϊκοὺς τύπους τῶν ὀνομάτων τούτων (*Αχασβερος* καὶ *Δαρταυες*) τὰ μὲν δύο πρῶτα ὀνόματα ὑπέθεσεν ὡς ἔχοντα *Khshharsra* καὶ *Darhwusch*, τὸ δὲ τρίτον ἀνέγνωσε *Gostasp* (κατὰ τὸν νεοπερσικὸν τύπον) ἢ *Vistaspa* (κατὰ τὸν Ζεν-

δικόν). Ἐπίσης δὲ εἰς τὸ ὄνομα τὸ καθ' ὑπόθεσιν σημαῖνον « βασι-
λεὺς » ἀνέγνω Khsheio κατὰ τὸν ἐκ τοῦ Ζενδικοῦ λεξικοῦ τοῦ Ἀν-
κετίλ (1) γνωστὸν αὐτῷ τύπον τῆς Ζενδικῆς λέξεως τῆς σημαίνουσας
βασιλέα. Οὕτω ὁ Γρότεφενδ ἀνέγνωσε τέσσαρα ὀνόματα οὐχὶ μὲν,
ὥς ἐγνώσθη ὕστερον, ἐν πᾶσιν ἀκριβῶς, ἀλλὰ λίαν προσεγγίζων
πρὸς τὸ ἀκριβές· διὰ τοιαύτης δ' ἀναγνώσεως προσδιώρισεν οὗτος
καὶ τὴν φωνητικὴν δύναμιν ἱκανῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων μὴ ἀπο-
στάς καὶ ἐνταῦθα τῆς νῦν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐπιτευχθείσης ἀκριβείας.
Τὸ ἔργον τοῦ Γρότεφενδ κατέστη σπουδαιότατον καὶ γονιμώτατον ἐν
τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἐγένετο ἦτο ἔτι ἐν
πολλοῖς ἀπλῇ ὑπόθεσις, καὶ διὰ τοῦτο ὁ σύγχρονος φιλολογικὸς κό-
σμος δὲν ἀπέδωκεν αὐτῷ σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, ὅση ἀποδίδε-
ται σήμερον ἐκ τοῦ ὕψους τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης (Ἀσσυριολο-
γίας) τῆς ἐντεῦθεν λαβούσης τὴν ἀρχήν. Ἀνάγνωσις τεσσάρων ὀνο-
μάτων ἐν γλώσσῃ καὶ γράμμασιν ἀγνώστοις, ἀπολύτως ἐξεταζομένη,
εἶναι μέγα κατόρθωμα ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ ἐν τῷ χρόνῳ καθ' ὃν
ἐγένετο, ἦτο μικρά τις ἀπόπειρα ἢ ὑπόθεσις, ἐνόσφ δὲν παρηκολου-
θεῖτο καὶ ἐβεβαιούτο διὰ νέων ἐπιτυχιῶν. Ὁ Γρότεφενδ δὲν ἠδυνήθη
νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁλόκληρον τὴν ἐπιγραφὴν, καὶ πλὴν τῶν τριῶν κυρίων
ὀνομάτων μία μόνη εἶχεν ἀναγνωσθῇ λέξις μὴ δυναμένη μὴδ' αὕτη
νὰ δώσῃ ἔννοιαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς καταγωγῆς τῆς γλώσσας.
Ἐν τούτοις ὁ Γρότεφενδ ὥς καὶ ὁ Τύξεν ὑπέθεσαν ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ
εὔρον τὴν γλῶσσαν τοῦ Ζενδαβέστα.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης τότε θεωρηθείσης σπου-
δαιότητος τοῦ ἔργου τοῦ Γρότεφενδ, ὁ ζῆλος περὶ τὴν μελέτην τῶν
σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν. πύξανετο ὁσημέραι τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσον
κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἡ εὑρεσις τῆς περιφήμου Αἰγυπτιακῆς
ἐπιγραφῆς τῆς Ῥοσσέτης εἰλκυσε εἰς ὕπατον βαθμὸν τὴν προσοχὴν
τῶν ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν ἐπὶ τὰ ἐπιγραφικὰ τῆς Ἀνατολῆς μυημεῖα.

(1) Ὁ Γάλλος Ἀσιανολόγος Ἀδραᾶμ Ὑάκινθος Ἀνκετίλ (Anquetil) κατὰ τὸ
δεύτερον ἡμῖς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνεκάλυψε διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἐπιστήμην τὰ
παρὰ τοῖς ἐν Ἰνδίᾳ πυρολάτραις σωζόμενα λείψανα τοῦ ἱεροῦ βιβλίου τῆς ἀρχαίας
Περσικῆς θρησκείας, (Ζενδαβέστα), τοῦ συντεταγμένου ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἀρίᾳ γλώσσῃ
τοῦ Ἰρανικοῦ ὁροπεδίου τῇ καλουμένῃ συνήθως Βακτριᾷ, ἔτι δὲ συνηθέστερον Ζενδικῇ,
δι' οὗς λόγους θέλομεν εἶπει ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ὁ αὐτὸς γινώσκων καὶ τὴν Σανσκρι-
τικὴν, δι' αὐτῆς ἐπειράθη νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν Ζενδαβέσταν καὶ εἰσηγήσατο εἰς τοὺς Εὐ-
ρωπαίους τὴν σπουδὴν τῆς γλώσσας ταύτης.

Ἄλλ' ἔδει νὰ παρέλθῃ χρόνος ἱκανός, ἵνα προοδεύσῃ ἡ ἐν περιόδῳ κυοφορήσεως, οὕτως εἰπεῖν, εὐρισκομένη ἐπὶ ἐπιστήμῃ. Εἵκοσιν ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Γρότεφενδ ἀνάγνωσιν τῶν τεσσάρων Περσικῶν ὀνομάτων ὁ Σαμπολλιὼν, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἱκανῶς εἶχε προαγάγει τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερογλυφικῶν τῆς Αἰγύπτου μνημείων, ἀνέγνω τῷ 1822 εἰς τὴν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσαν Αἰγυπτιακὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ τῶν Παρισίων ἀγγείου τὸ ὄνομα *Ξέρξης*, εὔρε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνταποκρινόμενον ἐν τῇ σφηνοειδεῖ ἐπιγραφῇ, ἣν εἶχε τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον, πρὸς λέξιν, ἣτις ἦν ἡ αὐτὴ τῇ ὑπὸ τοῦ Γρότεφενδ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Περσепόλεως ἀναγνωσθεῖσα. Ταῦτοχρόνως πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπιτυχίαν ὁ Νορβηγὸς Ἀσιανολόγος Ῥάσκε κατῴρθησε ν' ἀναγνώσῃ ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ τὸ ὄνομα Ἀχαιμενίδης (*Hakkamanisch*). Ἀλλὰ καὶ αἱ νέαι ἐπιτυχίαι ἔμειναν μεμονωμέναι μέχρις οὗ δύο μεγάλοι Ἀσιανολόγοι, ὁ Νορβηγογερμανὸς Χριστιανὸς Λάσσεν καὶ ὁ Γάλλος Εὐγένιος Βουρνούφ, ἀνέγνωσαν νέα τινὰ ὀνόματα (*Μηδία, Βακτρία, Βαβυλών*), διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὀνομάτων τούτων ὡς καὶ τῶν προηγουμένων τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ φωνητικὰ στοιχεῖα τῶν Περσικῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, ὥστε ἡδύνατο ν' ἀποτελῶσιν ἀλφάβητον τῆς ἀρχαίας Περσικῆς ἐφαρμοζόμενον εἰς τὰς περαιτέρω ἀνάγκας τῆς ἀναγνώσεως. Ἄλλ' ἡ ἀνάγνωσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἔμενε πάντοτε ἀμφιβόλου ἀξίας, ἐνόσῃ τὰ ἀναγινωσκόμενα δὲν ἀπεδεικνύοντο διὰ τῆς ἐρμηνείας ὡς ἀποτελοῦντα γλῶσσαν πραγματικὴν. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ οἱ μνημονευθέντες Ἀσιανολόγοι ἐζήτησαν συνδρομὴν ἐν ταῖς ἀρχαίαις γλώσσαις ταῖς θεωρουμέναις συγγενέσι πρὸς τὴν ἀρχαίαν Περσικὴν. Εὐτυχῶς ἀρκούντως εἶχε προοδεύσει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ σπουδὴ τῆς Σανσκριτικῆς, ἥτοι τῆς γλώσσης τῶν Ἀρίων Ἰνδῶν, ἥτις ὑπετίθετο λίαν συγγενὴς τῇ ἀρχαίᾳ Περσικῇ, ἔτι δὲ καὶ τῆς Ζενδικῆς, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὅτι ἦτο αὐτὴ ἡ ἀρχαία Περσική. Ἀληθῶς δὲ διὰ τῆς βοήθειας τῶν γλωσσῶν τούτων ἱκανῶς προήχθη ἡ ἐρμηνεία τῶν Περσικῶν θεωρουμένων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν. Ἄλλ' ἡ ἐρμηνεία τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου εἶδους τῶν ἐπιγραφῶν τούτων οὐδαμῶς ἐφαίνετο κατορθωτή, διότι τὸ μέχρι τοῦδε ἐρμηνευθὲν ἐκ τοῦ πρώτου εἶδους ὑλικὸν ἐλαχίστην ἡδύνατο νὰ παρέχῃ συνδρομὴν πρὸς τὴν τούτων ἐρμηνείαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τούτων τῶν σφηνοειδῶν μελέτη καὶ ἔρευνα εἰσῆλθεν εἰς νέαν

περίοδον, ἀφότου ἀπὸ τοῦ 1837 ὁ περίφημος Ἀγγλος στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ τότε ταγματάρχης Henry Rawlinson (ἀδελφὸς τοῦ παρ' ἡμῶν πολλάκις μνημονευθέντος ἱστορικοῦ G. Rawlinson) ἀνεκάλυψε τὴν περίφημον μεγάλην ἐκ 400 στοιχείων συγκειμένην τρίγλωσσον ἐπιγραφὴν τοῦ ὄρους Βαγιστάνου (Βεχιστὰν ἢ Βεχιστούν ἢ Βισσουτούν). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἦτο ἐγκεχαραγμένη ἐπὶ βράχου τινὸς τοῦ Βαγιστάνου εἰς ὕψος τριακοσίων ποδῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, πολλὰς διὰ τοῦτο παρέχουσα δυσχερείας πρὸς ἀντιγραφὴν. Ἀλλ' ὁ τολμηρὸς καὶ καρτερικὸς Ἀσιανολόγος κατῴρθωσεν, ἐν μέσῳ μεγίστων δυσχερειῶν, ν' ἀντιγράψῃ μέγα μέρος τῆς ἐπιγραφῆς συμπληρώσας τὴν ἀντιγραφὴν κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη διὰ νέας πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο περιηγήσεως. Ὁ Rawlinson διὰ μελέτης ἐνδελεχοῦς καὶ σοβαρᾶς ἐπὶ ἔτη διαρκούσης, χωρὶς νὰ ἔχη γινῶσιν ὁ λοιπὸς ἐπιστημονικὸς κόσμος ἢ νὰ μετᾴσῃ τῆς ἐργασίας, κατῴρθωσε νὰ ἐρμηνεύσῃ οὐ μόνον τὸ μέρος τὸ συντεταγμένον διὰ τῆς Περσικῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς, ἣς ἡ ἐρμηνεία σπουδαίως, ὡς εἶδομεν, εἶχε προοδεύσει διὰ τῶν ἔργων τοῦ Γρότεφενδ, τοῦ Λάσσην καὶ τοῦ Βουρνούφ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέρη τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ δεύτερον καὶ εἰς τὸ τρίτον εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ ὁ H. Rawlinson ἐτήρησε μυστικὴν καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐρμηνείας (1833-41), ἀλλ' οὕτω ἐστέρησε μὲν ἑαυτὸν τῆς συνεργασίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ ἐργασία αὕτη, γινομένη ὅλως κατ' ἰδίαν καὶ φθάσασα εἰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, εἰς ἃ κατὰ μικρὸν καὶ αἱ ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ πολλῶν γινόμεναι ἐρευναι, οὐ μόνον ἐπλούτισε τὴν νέαν ἐπιστήμην δαφιλῶς διὰ νέου ὕλικου ἀφθόνου, ἀλλὰ ἐπέρρωσε καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης πίστιν. Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Βαγιστάνου εἶχε χαραχθῇ κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου καὶ περιελάμβανεν ἐν τρίγλωσσῳ γραφῇ ἅπασαν τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου Α', ἥτοι τὰ κατὰ τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον, τὰ κατὰ τὸν Γαυμάτην (Ψευδοσμερδίν) καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἐπτὰ Πασαργάδας, ἔτι δὲ τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν πολλῶν χωρῶν καὶ τὴν καθυπόταξιν αὐτῶν. Τὰ ὀνόματα τοῦ Γαυμάτου καὶ τῶν ἐπτὰ Πασαργαδῶν ὡς καὶ ἡ γενεαλογία αὐτῶν τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἀνεγράφοντο καθ' ὃν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου τρώ-

πον(1), ἀνεγνώσθησαν δ' ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 120 ὅλα ὀνόματα γνωστὰ καὶ ἄγνωστα τέως ἐκ τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀνάγνωσις δὲ τοσοῦτων ὀνομάτων, ὧν τὰ γνωστὰ ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ἱστορίας παραδεδομένα, ἐπέρρωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς μέχρι τότε γενομένης ὑπὸ τοῦ Γρότεφενδ, τοῦ Λάσσην καὶ τοῦ Βουρνούφ ἀναγνώσεως. Διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τοῦ Βαγιστάνου ἐσχηματίσθη νῦν ὁλόκληρον ἀλφάβητον τῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων τοῦ Περσικοῦ εἶδους, ἐβεβαιώθη δὲ τρανῶς ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἦτο ἡ ἀρχαία Περσική, οὕσα συγγενὴς πρὸς τὴν Σανσκριτικήν καὶ μάλιστα πρὸς τὴν Ζενδικήν, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν νεωτέραν Περσικήν. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακαλύψεων καὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Rawlinson ἦτο ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν δύο ἐτέρων εἰδῶν τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τὸ πλούσιον ὑλικὸν τῆς νέας ἐπιγραφῆς συνενούμενον πρὸς τὰ τῶν τέως εὑρεθισῶν τριγλώσσων διηυκόλυνε νῦν τὴν ἐρμηνείαν καὶ τῶν τέως ἀνερμηνεύτων ἐπιγραφῶν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου εἶδους· ἐγνώσθη δ' ὅτι τὸ μὲν δεύτερον εἶδος ἦτο γεγραμμένον ἐν γλώσσῃ τινὶ ὁμοιοζούσῃ πρὸς τὰς Τουρανικὰς (καὶ ὡς τοιαύτη ὑπετέθη ὅτι ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν Τουρανικῶν λαῶν τῆς Μηδίας τῶν κατεχόντων τὴν χώραν καὶ πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀρίων οἰκήσεως, διατηρηθέντων δὲ ἐν τῇ χώρᾳ καὶ μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Ἀρίων διὰ τοῦτο ὠνόμασαν αὐτὴν καὶ Πρωτομηδικήν ἢ Σκυθομηδικήν), τὸ δὲ τρίτον ἐν γλώσσῃ τινὶ Σημιτικῇ. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ὁ Rawlinson ἐξέδιδε τὰ πορίσματα τῶν περὶ τοῦ τρίτου εἶδους μελετῶν αὐτοῦ, πολλαὶ ἐπιγραφαὶ σφηνοειδεῖς τοῦ αὐτοῦ εἶδους (τοῦ τρίτου δηλονότι) ἀνακαλυφθεῖσαι ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ κληθεῖσαι εὐλόγως Ἀσσυριακαὶ ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακαί, εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν τῶν Ἀσιανολόγων ἀπὸ τῆς Περσίας εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Αὐτὸς δὲ ὁ H. Rawlinson μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Βαγιστάνου περιηγηθεὶς τὰς Ἀσσυροβαβυ-

(1) Ὅνόματα ἐπιγραφῆς.

Hakkamanisch
Λαρσαμα
Αριαραμια
Τσισπις
Καμβουζιγια
Κουρους.

Ὅνόματα Ἡροδότου.

Ἀχαμένης
Ἀρσάμης
Ἀριαράμης
Θείσπις
Καμβύσης
Κῦρος.

λωνιακὰς χώρας εἶχεν ἀνακαλύψει πλῆθος Ἀσσυριακῶν καὶ Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν. Οὕτω δὲ καθ' ὃν χρόνον μέγα πλῆθος τοιούτων ἐπιγραφῶν παρῆχεν ἄφθονον ὕλικόν εἰς περὶ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς γλώσσας σπουδὰς καὶ μελέτας, διὰ τῆς ἐρμηνείας τῆς τριγλώσσου ἐπιγραφῆς τοῦ Βαγιστάνου διηκολύνθη ἡ ἐρμηνεία τῶν κυρίως Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν.

Ἀφοῦ διὰ τῶν μέχρι τοῦ 1850 ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ γενομένων ἀνασκαφῶν μέγα προήχθη εἰς φῶς ὕλικόν τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης, διηνοιχθῆ δὲ ἡ πρὸς ἐρμηνείαν ὁδὸς διὰ τῆς μεθόδου, ἣν ἐφήρμοσεν ὁ Rawlinson, ταχείας ἐποιήσατο προόδους ἡ νέα ἐπιστήμη ἡ κληθεῖσα Ἀσσυριολογία, ἀφοῦ ἡ τῶν Περσιστῶν συντεταγμένων ἐπιγραφῶν ἐρμηνεία κατέστη ἥδη λίαν εὐχερής. Ἀλλ' ἡ νέα ἐπιστήμη, εἰς τὴν προκαγωγὴν τῆς ὁποίας εἰργάζοντο νῦν ἐν πάσαις ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις ἄνδρες Ἀσιανολόγοι, οἱοὶ ὁ Sauley, ὁ Jules Oppert καὶ ὁ Theod. Benfey, ἱκανὰς εὗρεν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῆς δυσχερείας. Ἐκ τῶν γενομένων μελετῶν ἐγνώσθη ὅτι τὸ Ἀσσυριακὸν εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς δὲν συνέκειτο ἐκ στοιχείων φωνητικῶν, ὅπως τὸ Περσικόν, ἀλλ' ἐκ συλλαβικῶν. Πρὸς τούτοις ἐγνώσθη ὅτι ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γραφῇ, οὐσὴ ἐξ ἀρχῆς ἰδιογραφικῇ, διετηρήθησάν τινα γράμματα ὡς σημεῖα ἰδιογραφικά, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δηλοῦντα ὄνομα θεοῦ τινος ἢ βασιλέως ἢ πόλεως· πρὸς τούτοις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις ἀνεκαλύφθησαν δύο γλώσσαι, περὶ ὧν κατωτέρω ποιησόμεθα λόγον. Αὗται καὶ ἄλλαι τινὲς σπουδαῖαι δυσχερεῖαι οὐχὶ διὰ μιᾶς νοηθεῖσαι, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν καὶ διὰ πολλῶν πόνων καὶ καρτερικῆς ἐργασίας, κατέστησαν ἐν ἀρχῇ βραδείαν καὶ ἐπίπονον τὴν ἀσφαλῆ ἐρμηνείαν. Καὶ πέντε ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ H. Rawlinson γενομένην ἔκδοσιν τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν ὁ Ἑρνέστος Ῥενάν, ἀναφέρων (τῇ 1856) τὸ λίαν ἐπισφαλὲς τῆς γενομένης τότε ἐρμηνείας, ἐξέφραξε τὸν φόβον ὅτι τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου εἴδους ἦσαν ἴσως διὰ παντὸς κεκλεισμένα εἰς τὴν ἐπιστήμην (1). Ἀλλ' ἡ ἐπίμονος ἐργασία πολλῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης (ἐν οἷς μνημονευτέον ἰδίως τοῦ Ἰρλανδοῦ ἱερέως Hinkes, τοῦ Γάλλου J. Oppert, τῶν Γερμανῶν Eberhard Schrader καὶ F. De-

(1) Histoire des langues Sémitiques σελ. 71.

litz καὶ τῶν νεωτάτων Paul Haupt καὶ Hommel, τῶν Ἀγγλῶν Sayce καὶ G. Smith) καὶ ἡ συνδρομὴ νέων εὐτυχῶν περιστάσεων διὰ νέων ἀνακαλύψεων, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀπῆλλαξαν τὴν Ἀσσυριολογίαν, καθόλου δὲ τὴν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν φιλολογίαν, τῶν πολλῶν δυσχερεῶν καὶ κατέστησαν αὐτὴν ἐπιστήμην φιλολογικὴν θετικὴν καὶ ἀσφαλῆ μετὰ γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ καὶ γραμματολογίας. Ἀλλ' ἀνάγκη πρὶν ἢ ἐκτείνωμεν τὸν λόγον λεπτομερέστερον περὶ τῶν μέχρι νῦν προσδωδων τῆς Ἀσσυριολογίας, νὰ ἐκτεθῶσιν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς φύσεως, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἱστορίας τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ἰδίως τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν· πρὸ τούτου δὲ πάλιν ἀνάγκη νὰ ῥηθῶσιν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν μεγάλων ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεων, δι' ὧν μέγα ἐπορίσατο ὑλικὸν ἐρεῦνης καὶ μελέτης ἡ Ἀσσυριολογία.

Ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαλύψεις ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ.—Ἡ προσοχὴ τῶν περιηγητῶν πρὸς τὰς χώρας, ἐνθα ὑπῆρξαν ἄλλοτε τὰ κράτη τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, καὶ ἡ ἀναζητήσις καὶ ἐρευνὰ τῶν ἐρείπων αὐτῶν ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, πρὶν ἔτι γένωνται σπουδαῖαι ἀπόπειραι πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν τοιούτων ἀποπειρῶν. Ἀλλά, καίτοι αἱ περιηγήσεις ὠρμῶντο τότε ἀπὸ γενικωτέρου ἐρευνητικοῦ πνεύματος, συνετέλεσαν πολυειδῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν διὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὕρισκομένων ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἦδη τῷ 1790 ὁ Γάλλος περιηγητὴς Beauchamp ἐρευνῶν τὴν βόρειον Βαβυλωνίαν εὗρεν ἐγγὺς τῆς Βαγδάτης τὸν περίφημον κυλινδροειδῆ λίθον τὸν κληθέντα «*λίθον τοῦ Michaux* (caillou de Michaux)» οὗτω κληθέντα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτόν, ἔχοντα ὕψος 48 ἑκατοστομ. καὶ πλάτος 32 ἐκ., ἐφ' οὗ ὑπῆρχον γεγραμμέναι συμβολικαὶ εἰκόνες τῆς Βαβυλωνιακῆς τέχνης καὶ γράμματα σφηνοειδῆ (1). Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 19' αἰῶνος (1811) ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς Rich ἀκριβέστερον προσδιώρισε

(1) Ὡς ἐγένετο ὕστερον γνωστὸν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπιγραφῆς, τὸ μνημεῖον ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας Μερωδάχ Ναδιναχί (βασιλεύσαντα τὸ 1100 π. Χ.). Ὁ κύλινδρος οὗτος μετεκομίσθη εἰς Παρίσιον τὸ αὐτὸ ἔτος (1802) καὶ ὁ Γρότεφενδ ὑπέβαλε τὸ πόρισμα τῶν ἄνω ἐκτεθεισῶν μελετῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Γοτtingης.

τὰς θέσεις τῆς Νινευί καὶ τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶς γνωστῶν περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην τόπων· ὁ αὐτὸς δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ περιηγήσει (1818) εὗρε καὶ τινὰς ἐπιγραφὰς σφηνοειδεῖς καὶ λείψανά τινὰ ἀγαλμάτων ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Νινευί καὶ τῆς Βαβυλῶνος. Ἄλλ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀνακαλύψεων τὰ σπουδαιότατα ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 1840 διὰ δύο ἀνδρῶν, διὰ τοῦ Γάλλου προξένου Βόττα (Botta) καὶ διὰ τοῦ περιφήμου Ἀγγλοῦ διπλωμάτου καὶ ἐρευνητοῦ λόρδου Λαγιάρδου (Layard). Τῷ 1842 εἶχε πεμφθῇ εἰς Μοσσοῦλ ὡς προξενικός πράκτωρ τῆς Γαλλίας ὁ Βόττας. Οὗτος δὲν ἦτο ἀρχαιολόγος οὔτε Ἀσιανολόγος, ἀλλὰ φυσιοδίφης, ἐν τούτοις κατὰ προτροπὴν τοῦ ἐν Παρισίοις Ἀσιανολόγου Μὸλ ἐπεχείρησε σκαφὰς ἐν τῇ θέσει Κουγουνδζίκ, ἐνθα ὑπετίθετο ὅτι ἔκειτο ἡ Νινευί. Αἱ πρῶται αὗται ἐρευναι δὲν ὑπῆρξαν λίαν ἐπιτυχεῖς. Ἄλλ' ὁ Βόττας ἐξετέλεσε νῦν νέας σκαφὰς ἐν τῇ θέσει Χορσαβάτ (ἐν Δοῦρ-Σαργῶν = πύργῳ Σαργῶν, ἰδ. σελ. 53) ἐνθα ἀνεκάλυψε τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ τοῦ Σαργῶν καὶ πολλὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα σπουδαιότατα. Ἄν ταῖς ἐν Χορσαβάτ ἀνασκαφαῖς τοῦ Βόττα, λέγει ὁ Hommel, ἐκ τῶν ἀνοιγομένων σχισμᾶδων τῆς γῆς ἀνεπῆδησαν πανάρχαιαι περίοδοι ἱστορικαὶ πολιτισμοῦ καὶ τέχνης οἷον ἐκ τῶν ἀνοιγομένων αὐτὰς ὑπὸ τὴν γῆν χιλιετῶν μεγάλων δεσμών. Ἄλλ' ὡς εἴπομεν, τὸ Χορσαβάτ δὲν ἔκειτο ἐν τῇ θέσει τῆς Νινευί, πρὸς ἀνεύρεσιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης ἔδει νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἐργασίαι ἐν τῇ θέσει Κουγουνδζίκ. Τοῦτο ἐγένετο διὰ τοῦ Λαγιάρδου ἀνακαλύψαντος ἐν Κουγουνδζίκ (1845) αὐτὴν τὴν ἀρχαιοτάτην πόλιν Νινευί, τὴν πρώτην δηλονότι πόλιν ἢ ἀκρόπολιν, περὶ ἣν ὕστερον συνέστη ἡ μεγάλη πόλις. Πλῆθος ἀναγλύφων, ἔτι δὲ μείζον πλῆθος ἐπιγραφικῶν μνημείων ὑπῆρξεν ὁ καρπὸς τῶν πρώτων ἐν Κουγουνδζίκ ἐργασιῶν τοῦ Λαγιάρδου. Καὶ νῦν ἀνασκαφαὶ ἐπεχειρήθησαν ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου καὶ τοῦ συνεργαζομένου αὐτῷ Ῥάσσαμ Ὁρμούσδου (Σύρου μὲν τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ διατελοῦντος ἐν Ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ) καὶ ἐν τῷ λόφῳ Νεβί Ἰουνίς (προφῆτου Ἰωνᾶ), ἐν τῇ περιοχῇ τῆς μεγάλης πόλεως Νινευί κειμένῳ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ λόφῳ Νιμρουδ (ἐν τῇ θέσει δηλονότι τῆς Ἀσσυριακῆς πόλεως Καλάχ, ἰδ. σελ. 51) καὶ ἐν Καλὲ Σεργάτ (ἐν τῇ θέσει τῆς πόλεως Ἀσσοῦρ). Πᾶσαι αἱ ἐν ταῖς θέσεσι ταύταις ἐργασίαι ἐστέφθησαν ὑπὸ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας, ἀφοῦ ἐν Νιμρουδ μόνον ἀνεκαλύφθησαν τρία με-

litz καὶ τῶν νεωτέρων Paul Haupt καὶ Hommel, τῶν Ἀγγλων Sayce καὶ G. Smith) καὶ ἡ συνδρομὴ νέων εὐτυχῶν περιστάσεων διὰ νέων ἀνακαλύψεων, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀπῆλλαξαν τὴν Ἀσσυριολογίαν, καθόλου δὲ τὴν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν φιλολογίαν, τῶν πολλῶν δυσχερειῶν καὶ κατέστησαν αὐτὴν ἐπιστήμην φιλολογικὴν θετικὴν καὶ ἀσφαλῆ μετὰ γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ καὶ γραμματολογίας. Ἀλλ' ἀνάγκη πρὶν ἢ ἐκτείνωμεν τὸν λόγον λεπτομερέστερον περὶ τῶν μέχρι νῦν προόδων τῆς Ἀσσυριολογίας, νὰ ἐκτεθῶσιν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς φύσεως, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἱστορίας τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ἰδίως τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν· πρὸ τούτου δὲ πάλιν ἀνάγκη νὰ ῥηθῶσιν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν μεγάλων ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεων, δι' ὧν μέγα ἐπορίσατο ὕλικόν ἐρεῦνης καὶ μελέτης ἡ Ἀσσυριολογία.

Ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαλύψεις ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ.—Ἡ προσοχὴ τῶν περιηγητῶν πρὸς τὰς χώρας, ἔνθα ὑπῆρξαν ἄλλοτε τὰ κράτη τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, καὶ ἡ ἀναζήτησις καὶ ἔρευνα τῶν ἐρείπων αὐτῶν ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, πρὶν ἔτι γένωνται σπουδαῖαι ἀπόπειραι πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν τοιούτων ἀποπειρῶν. Ἀλλά, καίτοι αἱ περιηγήσεις ὠρμῶντο τότε ἀπὸ γενικωτέρου ἐρευνητικοῦ πνεύματος, συνετέλεσαν πολυειδῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν διὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὕρισκομένων ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἦδη τῷ 1790 ὁ Γάλλος περιηγητὴς Beauchamp ἐρευνῶν τὴν βόρειον Βαβυλωνίαν εὗρεν ἐγγὺς τῆς Βαγδάτης τὸν περίφημον κυλινδροειδῆ λίθον τὸν κληθέντα «*Μιθὸν τοῦ Michaux*» (*caillou de Michaux*) οὕτω κληθέντα ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτόν, ἔχοντα ὕψος 48 ἑκατοστομ. καὶ πλάτος 32 ἐκ., ἐφ' οὗ ὑπῆρχον γεγραμμένα συμβολικαὶ εἰκόνες τῆς Βαβυλωνιακῆς τέχνης καὶ γράμματα σφηνοειδῆ (1). Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος (1811) ὁ Ἀγγλος περιηγητὴς Rich ἀκριβέστερον προσδιώρισε

(1) Ὡς ἐγένετο ὕστερον γνωστόν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐπιγραφῆς, τὸ μνημεῖον ἀνῆκεν εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Βαβυλωνίας Μερωδάχ Ναδιναχί (βασιλευσάντα τὸ 1100 π. Χ.). Ὁ κύλινδρος οὗτος μετεκομίσθη εἰς Παρίσιους τὸ αὐτὸ ἔτος (1802) καθ' ὃ ὁ Γρότεφενδ ὑπέβαλε τὸ πόρισμα τῶν ἄνω ἐκτεθεισῶν μελετῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Γουτtingης.

τὰς θέσεις τῆς Νινευί καὶ τῆς Βαβυλώνος καὶ τῶν ἄλλων ἱστορικῶς γνωστῶν περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην τόπων· ὁ αὐτὸς δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ περιηγήσει (1818) εὗρε καὶ τινὰς ἐπιγραφὰς σφηνοειδεῖς καὶ λείψανά τινὰ ἀγαλμάτων ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Νινευί καὶ τῆς Βαβυλώνος. Ἄλλ' ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀνακαλύψεων τὰ σπουδαιότατα ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ 1840 διὰ δύο ἀνδρῶν, διὰ τοῦ Γάλλου προξένου Βόττα (Botta) καὶ διὰ τοῦ περιφήμου Ἀγγλοῦ διπλωμάτου καὶ ἐρευνητοῦ λόρδου Λαγιάρδου (Layard). Τῷ 1842 εἶχε πεμφθῇ εἰς Μοσσούλ ὡς προξενικός πρᾶκτωρ τῆς Γαλλίας ὁ Βόττας. Οὗτος δὲν ἦτο ἀρχαιολόγος οὔτε Ἀσιανολόγος, ἀλλὰ φυσιοδίφης, ἐν τούτοις κατὰ προτροπὴν τοῦ ἐν Παρισίοις Ἀσιανολόγου Μὸλ ἐπεχείρησε σκαφὰς ἐν τῇ θέσει Κουγουνδζίκ, ἐνθα ὑπετίθετο ὅτι ἔκειτο ἡ Νινευί. Αἱ πρῶται αὗται ἐρευναι δὲν ὑπῆρξαν λίαν ἐπιτυχεῖς. Ἄλλ' ὁ Βόττας ἐξετέλεσε νῦν νέας σκαφὰς ἐν τῇ θέσει Χορσαβάτ (ἐν Δοῦρ-Σαργῶν = πύργῳ Σαργῶν, ἰδ. σελ. 53) ἐνθα ἀνεκάλυψε τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ τοῦ Σαργῶν καὶ πολλὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα σπουδαιότατα. Ἀ' ἐν ταῖς ἐν Χορσαβάτ ἀνασκαφαῖς τοῦ Βόττα, λέγει ὁ Hommel, ἐκ τῶν ἀνοιγομένων σχισμᾶδων τῆς γῆς ἀνεπῆδησαν πανάρχαιαι περίοδοι ἱστορικαὶ πολιτισμοῦ καὶ τέχνης οἷον ἐκ τοῦ θείσαι ἐκ τῶν συνεχόντων αὐτὰς ὑπὸ τὴν γῆν χιλιετῶν μεγάλων δεσμών». Ἄλλ' ὡς εἴπομεν, τὸ Χορσαβάτ δὲν ἔκειτο ἐν τῇ θέσει τῆς Νινευί, πρὸς ἀνεύρεσιν δὲ τῆς πόλεως ταύτης εἶδε νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἐργασίαι ἐν τῇ θέσει Κουγουνδζίκ. Τοῦτο ἐγένετο διὰ τοῦ Λαγιάρδου ἀνακαλύψαντος ἐν Κουγουνδζίκ (1845) αὐτὴν τὴν ἀρχαιοτάτην πόλιν Νινευί, τὴν πρῶτην δηλονότι πόλιν ἢ ἀκρόπολιν, περὶ ἣν ὕστερον συνέστη ἡ μεγάλη πόλις. Πλῆθος ἀναγλύφων, ἔτι δὲ μείζον πλῆθος ἐπιγραφικῶν μνημείων ὑπῆρξεν ὁ καρπὸς τῶν πρῶτων ἐν Κουγουνδζίκ ἐργασιῶν τοῦ Λαγιάρδου. Καὶ νῦν ἀνασκαφαὶ ἐπεχειρήθησαν ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου καὶ τοῦ συνεργαζομένου αὐτῷ Ῥάσσαμ Ὁρμούσδου (Σύρου μὲν τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ διατελοῦντος ἐν Ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ) καὶ ἐν τῷ λόφῳ Νεβί Ἰουνίς (προφήτου Ἰωνᾶ), ἐν τῇ περιοχῇ τῆς μεγάλης πόλεως Νινευί κειμένῳ, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ λόφῳ Νιμρούδ (ἐν τῇ θέσει δηλονότι τῆς Ἀσσυριακῆς πόλεως Καλάχ, ἰδ. σελ. 51) καὶ ἐν Καλὲ Σεργάτ (ἐν τῇ θέσει τῆς πόλεως Ἀσσούρ). Πᾶσαι αἱ ἐν ταῖς θέσεσι ταύταις ἐργασίαι ἐστέρφησαν ὑπὸ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας, ἀφοῦ ἐν Νιμρούδ μόνον ἀνεκαλύφθησαν τρία με-

γάλα ἀνάκτορα (τοῦ Ἀσσυροβανιπάλ ἢ Σαρδαναπάλου, τοῦ Σαλμανασσάρ Α' καὶ τοῦ Σαλμανασσάρ Β'). Ἐτι λαμπρότερα καὶ σπουδαιότερα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου τῷ 1849. «Ἐμφανῆς καὶ πάντοτε ἐμφανεστέρα, λέγει ὁ Hommel, ἀνεπὴδῃσεν ἐκ τῆς γῆς ἡ Ἀσσυριακὴ ἀρχαιότης καὶ αἱ ἑκατοντάδες τῶν ἀνακαλυφθέντων ἀναγλύφων ἐλάλουν τοσοῦτον καταληπτῶς, ὥστε καὶ ἄνευ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ μόνον ἐκ τῶν ἀπεικασμάτων τῶν ἀναγλύφων ἠδύνατό τις νὰ συλλάβῃ ἰδέαν σαφεῇ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τοῦ βίου καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, συνελόντι δ' εἰπεῖν, τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ τῶν Ἀσσυρίων». Τῶν νέων τούτων ἀνασκαφῶν καρπὸς λαμπρότατος ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τοῦ βασιλέως Συναχειρίμ (τῷ ἀνοικοδομηθέντι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σαρδαναπάλου) εὑρεθεῖσα σπουδαιότατη βασιλικὴ βιβλιοθήκη τοῦ Σαρδαναπάλου, ἥτοι δύο δωμάτια ἔχοντα τὸ ἔδαφος, εἰς ὕψος ἐνὸς ποδός, κεκαλυμμένον ὑπὸ πλήθους πινακίων πηλίνων, λειψάνων μεγάλης βασιλικῆς βιβλιοθήκης μυριάδας περιεχούσης τοιούτων βιβλίων. Ἐνῶ δὲ τοιαύτη ἐπιτυχία ἐπέστεφε τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Λαγιάρδου, τὸ ἔργον τοῦ Βόττα ἐν Χορσαβάτ ἐξηκολούθει ἐπιτυχῶς ὁ Γάλλος ἀρχιτέκτων καὶ πρόξενος ἐν Μοσσοῦλ Place.

Αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Βόττα, καὶ μάλιστα αἱ τοῦ Λαγιάρδου, γινόμεναι γνωσταὶ εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον (αἱ μὲν τοῦ Βόττα διὰ τῆς «Ἀσιατικῆς ἐφημερίδος (Journal Asiatique)» τῶν Παρισίων 1843-45, αἱ δὲ τοῦ Λαγιάρδου διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης περιφήμου πραγματείας «Ἡ Νινευὶ καὶ τὰ ἑρείπια αὐτῆς (Nineveh and its remains 1848)» ἐξήγειραν, ὡς εἰκός, εἰς ὕπατον βαθμὸν τὸ διαφέρον τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου εἰς τὰς γινομένας ἐργασίας καὶ ἀνερρίπισαν τὸν ζῆλον τῶν Ἀσσυριολόγων εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς Ἀσσυριολογίας. Ἀλλὰ τὸ διαφέρον τοῦτο ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν λογίων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν ἀρξάμενον ταχέως συνήρπασε καὶ τὰς κυβερνήσεις. Καθ' ὃν χρόνον ἀπλήστως πανταχοῦ ἀνεγινώσκοντο αἱ ἐκθέσεις τοῦ Βόττα καὶ τοῦ Λαγιάρδου, ἀναρίθμητα δὲ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα καὶ μέγα πλῆθος ἀντικειμένων τέχνης μετακομιζόμενα ἀπὸ τῶν παναρχαίων κοιτιδῶν τοῦ Ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπλήρουν καὶ ἐκόσμουν τὰ μουσεῖα τῶν Παρι-

σίων (τὸ Λουβρον) καὶ τοῦ Λονδίνου (τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον) (1) αἱ κυβερνήσεις ἤρχοντο ἐπικούροι εἰς τὸν μέγαν ἐπιστημονικὸν ἀγῶνα. Τῷ 1851 διὰ ψηφίσματος τῆς Γαλλικῆς ἐθνικῆς συνόδου ἡ κυβέρνησις ἡ Γαλλικὴ ἐπεμψεν ἐπιτροπεῖαν ἐπιστημονικὴν εἰς Μεσοποταμίαν χάριν νέων ἀνασκαφῶν γενησομένων ἰδίως ἐν Βαβυλωνίᾳ. Τὴν ἐπιτροπεῖαν ἀπετέλουν ὁ πολλαχοῦ τῆς δυτικῆς Ἀσίας ὡς Γάλλος πρόξενος χρηματίας καὶ ἐντεῦθεν μεγάλην κτησάμενος πείραν πρακτικὴν περὶ τὰς γλώσσας καὶ τὰς τοπογραφίας τῶν χωρῶν ἐκείνων Fresnel, ὁ περιφημὸς ὕστερον κατασταθεὶς τότε δὲ νεαρὸς ἔτι ὢν Ἀσιανολόγος Jules Oppert (Ἰουδαῖος τὸ γένος καὶ τὸ θρήσκειον) καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Félix Thomas. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης ἀποστολῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀνακάλυψις πολλῶν σπουδαίων μνημείων τέχνης καὶ φιλολογίας· καὶ τούτων μὲν τὸ πλεῖστον ἀπώλετο ἐν τοῖς κύμασι τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὴν εἰς Εὐρώπην μετάβασιν, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ ὑπῆρξεν ἐπιτυχὴς ἰδίως ὑπὸ ἔποψιν ἀρχαιολογικὴν καὶ τοπογραφικὴν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Jules Oppert συγγραφείσα καὶ ἐκδοθεῖσα περίφημος πράγματις (Expédition scientifique en Mésopotamie 1859), ἀφ' ἧς ἱκανὰ ἀρυόμεθα ἐν τῇ συγραφῇ τοῦ βιβλίου τούτου, ὑπῆρξε καρπὸς τῆς νέας ἐπιστημονικῆς, οὕτως εἰπεῖν, στρατείας (2). Τὸ ἔργον τῆς Γαλλικῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς ἐξηκολούθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ οἱ Ἀγγλοὶ Λόφτους καὶ Τάυλορ (κατὰ τὸ ἔτος 1854) εὐρόντες ἐν τοῖς ἑρείπιοις πολλῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων, πλὴν τῶν μνημείων τῆς τέχνης, πλῆθος ἐπιγραφῶν, διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν ὁποίων ἡ Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἐξετάθη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ πέρα τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος. Ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐπιγραφικῶν ἰδίως μνημείων τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν τοσοῦτον διαψιλῇ παρείχεν ὕλην εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας καὶ ἐρεύνας ἀπαιτούσας μακρὸν χρόνον, καὶ τὰ ἐπιτευχθέντα δὲ μέχρι τότε (1860) ἀποτελέσματα τοσοῦτον μεγάλα ἐθεωροῦντο, ὥστε ἐπὶ τινὰ

(1) Σήμερον τὸ Βρεττανικὸν μουσεῖον περιέχει 50 χιλιάδας μικρῶν καὶ μεγάλων ἐπιγραφικῶν μνημείων σφηνοειδῶν.

(2) Ἡ πραγματεία αὕτη σύγκειται ἐκ δύο τόμων, ὧν ἐν μὲν τῷ Α' περιγράφονται αἱ Ἀσσυροβαβυλωνιακαὶ χώραι ἐν τῇ τότε καταστάσει αὐτῶν, ἐν τῷ Β' δὲ ἐκτίθεται τὸ κεφάλαιον τῶν μέχρι τότε ἐν τῇ μελέτῃ καὶ τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν τῶν διαφόρων εἰδῶν γενομένων ἐργασιῶν, περιέχονται δὲ καὶ αἱ σπουδαιόταται τῶν ἐπιγραφῶν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας, ἰδίως δὲ αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Περσепόλεως καὶ τοῦ Βαγιστάνου μετὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν.

χρόνον ἐκόπασεν ἡ πρὸς περιηγήσεις καὶ ἐρεύνας ἐπιτοπίους καὶ ἀνασκαφὰς ὁρμή. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ὀγδόης δεκαετηρίδος ἤρξατο αὖθις τὸ ρεῦμα τῶν περιηγήσεων καὶ τῶν ἐπιτοπίων ἐρευνῶν, ἀφοῦ αἱ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ γενόμεναι μελέται καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις ἐξῆψαν αὖθις τὸν πρὸς ἀνακάλυψιν νέου ὕλικου ζῆλον. Τῷ 1873 ὁ Ἀγγλος Ἀσσυριολόγος Γεώργιος Σμιθ ἐπέμφθη εἰς Ἀσσυρίαν ὑπὸ τῆς συντάξεως τῆς Ἀγγλικῆς ἐφημερίδος « Ἡμερησίου Τηλεγράφου (Dayly Telgraph) », ἵνα προβῇ εἰς νέας ἐρεύνας ἐπὶ τόπου σκοπούσας πρὸ πάντων τὴν διὰ τῆς Ἀσσυριολογίας διαφώτισιν τῶν περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (1). Αἱ τοῦ Σμιθ ἐρευναι ἀπέληξαν εἰς ἀποτελέσματα εὐτυχῇ. Πολυάριθμοι εὐρέθησαν νέαι ἐπιγραφαὶ ἐν αἷς καὶ τινα συντρίμματα πινακίων περιέχοντα ἀποσπάσματα τοῦ περὶ κατακλυσμοῦ μύθου (ἴδ. κατωτέρω). Μετὰ τὸν Σμιθ ὁ μνημονευθεὶς Ὁρμοῦσδος Ῥάσσαμ κατὰ τὰ ἔτη 1877 - 81 ἐποιήσατο νέας περιουδεῖας ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς χώραις, καθ' ἃς ἀνεκάλυψε ναὸν τινὰ ἐν Νιφῆρ (ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρχαίας Νιππούρ) καὶ τὰς περιφημούς χαλκᾶς πύλας τοῦ Βαλαβάτ, ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀρχαίου ὑπὸ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ κτισθέντος φρουρίου Ἰμγουρ - Βελ, τὰς διὰ πολλῶν εἰκόνων κεκοσμημένας (ἔργον τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος), ἔτι δὲ καὶ 1400 νέα πινάκια ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ ἄλλο πλῆθος πινακίων ἐκ Βαβυλωνίας περιεχόντων τὰ Χρονικὰ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ναβονήτου καὶ τὴν περίφημον Βαβυλωνιακὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Κύρου.

Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότεραι τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥάσσαμ γενομένων ἀνακαλύψεων ἦσαν αἱ κατὰ τὰ ἔτη 1876 - 81 γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Γάλλου προξένου τῆς Βασσόρας Ἑρνέστου Σαρζέκ (De Sarzec). Διὰ τῶν διὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου γενομένων ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ ἐν τοῖς ἐρείπιοις τοῖς καλουμένοις Τελλόχ ἐρευνῶν ἀνεκαλύφθησαν ἐπιγραφαὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, τῇ Σουμιρικῇ, συντεταγμέναι καὶ περιέχουσαι ἀναγραφὰς πράξεων τῶν ἡγεμόνων τῶν ἀρχαιοτάτων

(1) Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σαρδαναπάλου εἶχον εὐρεθῇ καὶ πινάκια περιέχοντα τὸ περίφημον Βαβυλωνιακὸν ἔπος Ἴζτουβάρ ἢ Νιμρούδ. Ἀλλὰ τοῦ ἐν 12 πινακίοις ἐκτιθεμένου τούτου ἔπους, οὗ μέρος ἀποτελεῖ καὶ ἡ Βαβυλωνιακὴ περὶ κατακλυσμοῦ διήγησις, ἀποσπάσματα μόνον ὑπῆρχον, διότι ἄλλα μὲν τῶν πινακίων δὲν εὐρέθησαν, ἄλλα δὲ εἶχον εὐρεθῇ μόνον συντετριμμένα.

Βαβυλωνιακῶν πόλεων (ιδίως τῆς Σιργούλλας, Οὐρ, Λάρσαμ, Ὀρέχ), ἀνηκούσας εἰς τὴν χρονικὴν περίοδον τὴν μεταξὺ τῆς 3 καὶ τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος. Τὰ ἐπιγραφικὰ εὐρήματα τοῦ Σαρζέκ τὰ ἐν τῇ Σουμιρικῇ γλώσσῃ ἦσαν τοσοῦτον πολλὰ καὶ τοσοῦτον καλῶς διατετηρημένα, ὥστε ἐκ τοῦ ἔργου τούτου νέα ἤρξατο περίοδος ἐν τῇ σπουδῇ τῆς Ἀσσυριολογίας ἡ καλουμένη *Σουμιρολογία*. Νεώταται ἔρευναι ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν χαράττομεν τὰς γραμμὰς ταύτας, μανθάνομεν ὅτι 30 χιλιάδες πινακίων ἐνεπιγράφων ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ, πινάκια συμβολαίων μεταξὺ ιδιωτῶν συνομολογουμένων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐχὶ ἀμοίρων σπουδαιότητος ἱστορικῆς, διότι ἐν τοιοῦτοις συμβολαίοις καθίστανται γνωστὰ τὰ ὀνόματα καὶ οἱ χρόνοι βασιλείων ἀγνώστων ἔτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν ταῖς τελευταίαις εἰς τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς καὶ εἰς ἄλλας τῆς δυτικῆς Ἀσίας χώρας ἐπιστημονικαῖς ἀποστολαῖς ἀξία λόγου διὰ τὰ ἐπιγραφικὰ αὐτῆς εὐρήματα (μὴ ἐκδοθέντα ἔτι ἅπαντα) εἶναι καὶ ἡ πρὸ τριῶν ἐτῶν (1891) γενομένη ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας. Ἐν ταῖς ἀνακαλύψεσι δὲ καὶ τοῖς εὐρήμασι τῶν τελευταίων καθ' ἡμᾶς ἐτῶν σπουδαιόταται ὑπὸ ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἔποψιν, νέαν ἐγκαινίζουσαι ἀρχὴν περιόδου ἐν τῇ Ἀσσυριολογίᾳ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καθόλου τῆς δυτικῆς Ἀσίας, εἶναι καὶ αἱ ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ, ἐν Τελλ-ελ-Αμαρνα, τῷ 1888 εὑρεθεῖσαι σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ αἱ συντεταγμέναι ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ γλώσσῃ. Ἰκανὰ τοιοῦτων ἐπιγραφικῶν μνημείων εὑρεθέντα περιέχουσι πάντα ἀνταποκρίσεις τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, Βαβυλωνίας, Ἰουδαίας, Φοινίκης πλὴν καὶ ἄλλων Συριακῶν χωρῶν. Τὰ φιλογικὰ ταῦτα μνημεῖα τῆς σφηνοειδοῦς ἐπιγραφικῆς τὰ εὑρεθέντα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ μαρτυροῦντα ὅτι ἡ Ἀσσυριακὴ γλῶσσα καὶ ἡ γραφὴ κατὰ τὸν 10 π. Χ. αἰῶνα ἦσαν γλῶσσα καὶ γραφὴ τῆς διεθνούς, οὕτως εἰπεῖν, ἀνταποκρίσεως, ἔχουσι μεγάλην σπουδαιότητα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, ὡς θέλομεν ἰδεῖ τοῦτο ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ἐπιγραφαὶ σφηνοειδεῖς ἐν ταῖς ἐκτὸς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας χώραις. — Ἐπιγραφικὰ μνημεῖα σφηνοειδοῦς γραφῆς δὲν εὑρέθησαν μόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ μέχρι σήμερον. Εἶδομεν ὅτι ἡ χώρα, ἐν ἣ τὸ πρῶτον εὑρέθησαν τοιαῦτα μνημεῖα, δὲν ἦτο ἡ κοιλάς τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. ἀλλ' ἡ

Περσία· πλὴν τῆς Περσίας δὲ εὐρέθησαν ὅμοια μνημεῖα καὶ ἐν Αἰ-
λάμ, ἔτι δὲ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (ἐν Καππαδοκίᾳ).
Οὕτω δὲ διεκρίθησαν πέντε εἶδη σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν· α') τὰ Περ-
σικά τὰ καλούμενα Ἀρία ἢ Ἀρικά· β') τὰ Μηδοσκυθικά (Πρωτο-
μηδικά), εἰς ᾧ συγκαταλέγονται καὶ τὰ Αἰλαμιτικά· γ') τὰ Ἀσσυ-
ροβαβυλωνιακά· δ') τὰ Ἀρμενικά καὶ ε') τὰ Μικρασιανὰ ἢ Καπ-
παδοκικά. Τούτων τὸ πρῶτον εἶδος ἐκλήθη Ἀρικόν, διότι ἡ γλῶσσα,
ἐν ᾗ εἶναι γεγραμμένοι, ὡς εἶδομεν, αἱ τοῦ εἶδους τούτου ἐπιγραφαί,
εἶναι Ἀρία, ἡ ἀρχαία δηλονότι Περσική. τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐκλή-
θησαν Ἀναρικά, διότι πάντων τούτων τῶν εἰδῶν αἱ ἐπιγραφαὶ ἔχουσι
κοινὸν γνῶρισμα ἀρνητικὸν ὅτι δὲν ἀνήκουσιν εἰς γλῶσσαν Ἀρίαν,
ἀλλ' ἄλλων μὲν ἡ γλῶσσα εἶναι Σημιτική, ἄλλων δὲ Τουρανική,
πάντως δὲ μὴ Ἀρία. Ἀλλ' ἡ σαφεστέρα τούτων νόησις ἀπαιτεῖ νὰ
πραγματευθῶμεν ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τὰ κατὰ τὴν σφηνοειδῇ γραφὴν
καὶ τὰ διάφορα εἶδη αὐτῆς.

4. Περὶ τῆς σφηνοειδοῦς καθόλου γραφῆς.

Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ καταγωγὴ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. —
Σφηνοειδὴς ἐκλήθη ἡ γραφή, περὶ ἧς τοσοῦτος ἐνταῦθα γίνεται λό-
γος, διότι τὰ γράμματα αὐτῆς συνίστανται ἐκ διαφόρων γραμμῶν
σφηνοειδῶν, γραμμάτων δηλονότι ὁμοίων πρὸς σφήνας ἐνίοτε δὲ πρὸς
γωνίας. Εἶδομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὑπὸ τίνος ἐδόθη καὶ πῶς κα-
θιερώθη τὸ ὄνομα (ἰδ. σελ. 65). Ἀλλὰ τίς ἦν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κατα-
γωγὴ τῆς τοιαύτης γραφῆς; Εἶπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι τὸ Περ-
σικὸν ἢ Ἀριον εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς εἶναι τὸ ἀπλουστάτον,
διότι ἐν τούτῳ τὰ γράμματα εἶναι συντομώτερα καὶ ἐξ ὀλίγων ὁμοιο-
μόρφων σφηνῶν συγκείμενα, τὸ δὲ σπουδαιότερον, φωνητικὰ ἢ συλλα-
βικά, ἕκαστον δηλονότι γράμμα ἐκφράζει ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις
φωνὴν ἀπλὴν, σπανίως δὲ συλλαβὴν, σπανιώτατα δὲ ὑπάρχουσιν ἐν
αὐταῖς σημεῖα ἰδιογραφικά, οἷα πολλὰ εὐρίσκονται ἐν τοῖς Ἀναρικοῖς
εἰδεσιν. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιθέσεως τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ τῆς

Ἀρικῆς καὶ τῆς Ἀναρικῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἤθελέ τις ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως ἐξαγάγει τὴν εἰκασίαν ὅτι τὸ συνηθέστερον καὶ πολυπλοκώτερον εἶδος παρήχθη ἐκ τοῦ ἀπλουστέρου καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι τὸ Ἀρικὸν εἶναι τὸ ἀρχικὸν εἶδος. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα τῇ ἀληθείᾳ· τούναντίον δὲ τὸ Ἀρικὸν εἶδος, τὸ καὶ ἀπλούστατον τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς, εἶναι τὸ χρονικῶς ἔσχατον παραχθὲν ἐκ τοῦ συλλαβικοῦ δι' ἀπλοποιήσεως τῶν γραμμάτων καὶ διὰ μεταβολῆς τῶν συλλαβικῶν στοιχείων εἰς φωνητικά. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἀσσυροβαβυλώνιοι ἐχρῶντο τῷ Ἀναρικῷ εἶδει καὶ ὅτι οἱ Πέρσαι παρὰ τῶν Ἀσσυρίων παρέλαβον τὰ γράμματα μαρτυρεῖ ἐκ τῶν προτέρων τὸ τοιοῦτον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη κατέδειξε τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς διαφόρους βαθμίδας ἣ φάσεις τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαμορφώσεως τῆς γραφῆς. Ὡς ἐξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων ἀρχαιοτάτων ἀπεδείχθη, ἡ σφηνοειδὴς γραφὴ προῆλθεν ἐξ ἀρχαιοτάτης εἰκονογραφικῆς ἢ ἱερογλυφικῆς ἰδσογραφίας ὁμοίας πρὸς τὸ ἀλφάβητον τῶν Σινῶν καὶ ἐν μέρει πρὸς τοὺς ἱερογλυφικοὺς χαρακτῆρας τοὺς Αἰγυπτιακοὺς.

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τοῖς εὑρεθεῖσιν ἐν τισὶ παναρχαίαις Βαβυλωνιακαῖς πόλεσιν, ὡς ἐν Σιργούλλα, Οὐρ, Ὁρχόη, πρὸ πάντων ἐν σφραγίσιν βασιλέων, καταφαίνεται καθαρώτατα ὁ ἱερογλυφικὸς χαρακτῆρ τῆς ἀρχαιοτάτης Βαβυλωνιακῆς γραφῆς. Εὑρέθησαν δ' ἐπίσης ἐν ἄλλοις ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἦττον μὲν ἀρχαίοις, ἀλλὰ πολὺ ἀρχαιότεροις τῶν συνήθων Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγρα-

Ἱερογλυφικὴ Βαβυλωνιακὴ ἐπιγραφὴ
εὑρεθεῖσα ἐν Ὁρχόη.

φῶν, χαρακτῆρες σφηνοειδεῖς ἦττον εἰκονικοὶ παριστῶντες τὴν μεταβάσιν ἀπὸ τῆς καθαρῶς ἱερογλυφικῆς περιόδου εἰς τὴν τοῦ σφηνοειδοῦς. Τὸ χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς τοῦ τοιοῦτου μεσεύοντος εἶδους γραφῆς, ὅπερ ἐκλήθη ἀρχαῖκόν (τὸ πρῶτον ἐκλήθη ἱερατικόν), εἶναι ὅτι ἐν αὐτῇ τὰ γράμματα συνίστανται μὲν ἀπὸ σφηνῶν, ἀλλ' οὗτοι ἀποτελοῦσι τὰς αὐτὰς τῶν εὐθυγράμμων εἰκόνας. Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος, τὸ

ἀρχαϊκόν, ὡς καὶ τὸ τρίτον, τὸ κυρίως σφηνοειδές, παρήχθησαν ἐκ τοῦ πρώτου οὐχὶ δι' ἀπλοποιήσεως (διότι τὰ εὐθύγραμμα σχήματα μέχρι τινὸς εἶναι ἀπλούστερα τῶν σφηνοειδῶν), ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπὶ τὴν γραφὴν ἥτοι ἐπὶ τὸν τρόπον τῆς γραφῆς ἐπιδράσεως τῆς γραφικῆς ὕλης.

ιερατικόν

ἀρχαϊκόν

νεώτερον.

Καθ' ὃν δηλονότι χρόνον ἡ γραφὴ ἦτο εἰκονογραφική, ἡ ὕλη τῆς γραφῆς ἦτο ὁ λίθος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐκόλως ἠδύναντο νὰ διαγράφωνται εἰκονικὰ γράμματα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνηται συχνὴ χρῆσις λιθίνου ὕλικου πρὸς γραφὴν, καθισταμένης συχνοτέρας τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς ὡς ὕλη γραφικὴ ἐχρησίμευσεν πίνακες ἐκ γῆς, ἐφ' ὧν ἐχαράσσετο ἡ γραφὴ, πρὶν ἔτι ὀπτηθῶσι καὶ σκληρυνθῶσι, διὰ μικροῦ ἐργαλείου ἥτοι γραφίδος ἀποληγούσης εἰς τριγώνωχιν αἰχμήν, οὕτω δὲ τὰ γράμματα ἐλάβανον σχῆμα γωνιώδες, καὶ τὸ τοιοῦτον σχῆμα ἀναλυόμενον εἰς τὰς γραμμάς, ἐξ ὧν συνίστατο, παρήγαγε τὰ ἀπλούστερα καὶ συντομώτερα συμπλέγματα τῶν σφηνοῶν ἐν τῷ τρίτῳ εἶδει, ἐντεῦθεν δὲ ἡ γραφὴ κατέστη σφηνοειδής (1). Οὕτω ἐνῶ ἡ χεὶρ ἐν τῇ γραφῇ τῇ ιερατικῇ ἐσημειοῦτο διὰ τῆς εἰκόνης αὐτῆς τῆς χειρός, ὡς παρίσταται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ σχήματι, ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ γραφῇ ἐκ τῆς εἰκόνης προῆλθε τὸ σφηνοειδές σχῆμα τοῦ συμπλέγματος ἐξ σφηνοῶν (τεσσάρων ἰσομηκῶν καὶ ἐνὸς μείζονος, πάντων ὀριζοντίων, τῆς βάσεως τῶν δακτύλων εἰκονιζομένης οὐχὶ δι' εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ δ' ἐκ τοῦ σφηνὸς καθέτου), καὶ ἐκ τούτου τὸ ἀπλούστερον σφηνοειδές σχῆμα πέντε σφηνοῶν (τεσσάρων ὀριζοντίων καὶ ἐνὸς καθέτου). Ὁμοίως ἐν τῇ ιερατικῇ (2) εἰκονικῇ γραφῇ τὸ γράμμα τὸ δηλοῦν τὸν οὐρανόν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸν θεόν, ἦτο ἀπλοῦς ἀστὴρ διὰ γραμμῶν εὐθειῶν εἰκονιζόμενος (✳)· ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ γραφῇ τὸ σχῆμα τοῦ ἀστέρος μετεβλήθη εἰς σύμπλεγμα σφηνοῶν εἰκονιζόντων τὸν ἀστέρα (✳), ἐκ τούτου δὲ τοῦ συμπλέγ-

(1) G. Raw. F. G. M. I p. 62-64 καὶ J. Oppert. E. M. II p. 63.

(2) Ἡ λ. ιερατικὸν τίθεται ἀπλῶς πρὸς δήλωσιν τοῦ ἀρχαιοτέρου εἶδους τῆς γραφῆς, οὐχὶ δὲ διότι τοῦ τοιοῦτου εἶδους ἐγένετο χρῆσις ὑπὸ τῶν ἱερέων ἢ ἐν τοῖς ἱερατικοῖς πράγμασι.

ματος ἐν τῇ σφηνοειδεῖ γραφῇ τῇ νεωτέρᾳ παρήχθη τὸ ἀπλούστερον καὶ συντομώτερον σχῆμα τοῦ συνδυασμοῦ τριῶν μόνον σφηνῶν, τῶν δύο ὀριζοντιῶν καὶ τοῦ τρίτου καθέτου ($\rightarrow\Upsilon$), τὸ σημαῖνον τὴν θεότητα.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς διαφόρους κατὰ χρόνον μεταβολὰς τῆς γραφῆς. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὴν δύναμιν αὐτὴν τῶν γραμμάτων τὴν ἐκφραστικὴν, ταῦτα ἦσαν κατ' ἀρχὰς εἰκονικά· ἕκαστον δηλονότι γράμμα ἐξέφραζε τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὅποιον εἰκόνιζεν. Ἀλλὰ κατὰ μικρόν, μεταβαλλομένων τῶν εἰκονικῶν σημείων εἰς συμβολικά καὶ τούτων εἰς σύμπλεγμα σφηνῶν, τὰ γράμματα ἔλαβον τὴν ιδιότητα νὰ ἐκφράζωσι φθόγγους, οὐχὶ ὅμως φθόγγους ἀπλοῦς καὶ καθαροῦς, ἀλλὰ συλλαβικούς, οὕτω ὥστε ἕκαστον γράμμα ἐσήμαινε συλλαβὴν εἴτε ἀπλὴν ἐξ ἐνὸς συμφώνου καὶ φωνήεντος (πα, απ), εἴτε ἐξ ἐνὸς φωνήεντος καὶ πολλῶν συμφώνων (αμρ, κχα, τσα, ατς)(1). Τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως ταύτης δὲν ὑπερέβησαν τὰ σφηνοειδῆ γράμματα τὰ Ἀναρικά ἥτοι τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακά, τὰ Αἰλαμιτικά καὶ Σκυθομηδικά, τὰ Ἀρμενικά, τὰ Μικρασιανά· μόνον δὲ τὸ Ἀρικὸν ἀλφάβητον κατέστη σχεδὸν φωνητικόν, ὅπως τὸ Ἑλληνικόν, καὶ τοῦτο χωρὶς παντελῶς ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ συλλαβικοῦ. Ἐντεῦθεν νοεῖται ὅτι πλὴν τῆς Ἀρικῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς πάντα τὰ ἄλλα εἶδη τὰ Ἀναρικά ἔνεκα τοῦ συλλαβικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀλφαβήτου παρέχουσι δυσκολίας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἀλλ' αἱ δυσκολίαι αὗται, ἰδίως ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ, εἰσι πολλὰ μείζονες ἢ ὅσον ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων δύναται τις ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ νοήσῃ· εἰσι δὲ καὶ πολυεδεῖς· α') ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ σφηνοειδεῖ γραφῇ τὸ αὐτὸ συλλαβικὸν σημεῖον δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ *na* καὶ *an* καὶ *mu*, δηλοῦται δὲ ἡ συλλαβικὴ φωνὴ τοῦ σημείου ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅλου ὀνόματος· ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ τοιοῦτον παρέχει οὐχὶ σμικρὰς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν δυσχερείας· β') ἐνῶ δὲν ὑπάρχει *ὁμοφωνία*, ἥτοι ἐνῶ δὲν ὑπάρχουσι σημεῖα ὠρισμένα ἔχοντα τὸν αὐτὸν φθόγγον, ἐν τούτοις πολλὰ σημεῖα διαφόρων φωνῶν ἀντικαθιστῶσιν ἄλληλα ἐν τῇ τέλει τῆς λέξεως καὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀναγινώσκεται Λαβνα-νου καὶ Λαβνα-αν (Λίβανος)· τοῦτο εἶναι γενικὸν διὰ πάσας τὰς λέξεις, δὲν προέρχεται δὲ μερικῶς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν τύπων ἐν ὠρισμέναις λέξεσι·

(1) Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀσσυροβαβυλων. συλλαβικῶν χαρακτήρων, οἵτινες, ὡς πάντα τὰ σφηνοειδῆ γράμματα, γράφονται ἀπὸ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, ὑπερβαίνει τοὺς 500.

γ') ἡ σπουδαιότατη δυσχέρεια εἶναι ὅτι πολλὰ σημεῖα σώζοντα καὶ τὴν πρώτην ἰδεογραφικὴν ἔννοιαν ἤτοι τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀντικειμένου, οὐ ἦσαν ἐν ἀρχῇ εἰκόνες, ἔχουσιν ἐνταυτῷ καὶ συλλαβικὴν σημασίαν. Οὕτω τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τῆς λέξεως θεός, τὸ προελθόν, ὡς ἐρρήθη, ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ ἀστέρος, σημαίνει ἀναγκαίως καὶ ἀννα = θεός, ἢ καὶ ἀν, ὡς συλλαβὴ ἀπλῇ· καὶ οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ γράφεται ἢ ἀπλῶς ἰδεογραφικῶς διὰ τοῦ ἢ διὰ συμπλέγματος γραμμάτων, ἐν ᾧ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀναγινώσκεται ἀπλῶς ἀν. Ἡ δυσχέρεια αὕτη καθίσταται πολλῷ μείζων, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ γλῶσσα, ἡ τῶν κυρίως ἱστορικῶν χρόνων, ἦτο Σημιτικὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ αἱ λέξεις αἱ σημαίνουσαι τὰ διὰ μονογράμμάτων ἰδεογραφικῶν ἐκφραζόμενα ἀντικείμενα δὲν ἐξέφραζον πλέον τὰ τούτων ὀνόματα ὡς ἐν τῇ πρώτῃ γλώσσῃ τῇ χρωμένῃ τῇ ἰδεογραφίᾳ, ἀλλ' ὡς ἐφωνοῦντο ταῦτα ἐν τῇ νέᾳ γλώσσῃ. Οὕτω λ. χ. ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ καὶ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ τῇ Σημιτικῇ ὁ θεός ἢ ὁ οὐρανός καλεῖται *σαμου* καὶ ἡ λέξις αὕτη γράφεται διὰ συλλαβικῶν σημείων διαφόρων ἢ τὸ μὴ Σημιτικὸν ὄνομα τοῦ οὐρανοῦ ἢ τοῦ θεοῦ *αννα*· καὶ ὁμῶς τὸ μονόγραμμα τὸ ἰδεογραφικὸν τὸ σημαῖνον τὸ *αννα* ἔδει νὰ ἀναγινώσκηται νῦν καὶ *σαμου*· τὸ αὐτὸ δὲ ὄνομα ἐγράφετο καὶ διὰ συλλαβικῶν στοιχείων διαφόρων ἢ τὸ *αννα*. Οὕτω τὸ αὐτὸ ὄνομα ἠδύνατο ν' ἀναγνώσθῃ ἐν τῇ Σημιτικῇ γλώσσῃ συλλαβικῶς *αννα* ἄνευ ἔννοιας, ἐνῷ ἔδει ν' ἀναγνώσθῃ *σαμου*. Αἱ δυσχέρειαὶ αὗται ἤθελον εἶσθαι μέγιστα, ἂν μὴ κατ' εὐτυχίαν διὰ τῶν μεγάλων ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Νινευὶ ἀνακαλύψεων τοῦ Λαγιάρδου εὐρίσκοντο πίνακες τρίστηλοι ἐξηγητικοὶ τῶν ἰδεογραφικῶν γραμμάτων κατασκευασθέντες κατὰ διαταγὴν τοῦ σοφοῦ βασιλέως Ἀσσυρβανιπάλ. Διὰ τῶν πινακῶν τούτων καὶ τῶν πολλῶν οἰονεὶ γραμματικῶν καὶ λεξικογραφικῶν ἔργων, ἅτινα εὐρέθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ, διηκολύνθη σπουδαίως ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἀσσυρ. ἐπιγραφῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἰδεογραφικῆς καὶ τῆς συλλαβικῆς ιδιότητος, αἵτινες συγχεόμεναι παρέχουσι δυσχερείας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, Ἀσσυριακά τινα γράμματα ἔχουσι καὶ τρίτην τινα ιδιότητα, τὴν προεξαγγελτικὴν. Ἰδεογραφικὰ τινα δηλονότι σημεῖα, ὡς τὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ ἢ χώρας τινός, τίθενται ἀμέσως πρὸ τῶν λέξεων τῶν δηλουσῶν τὰ ὀνόματα ἀπλῶς ὡς προσδιοριστικὰ ἢ προεξαγγελτικά, ὡς προεξαγγέλλοντα ὅτι ἡ ἐπομένη λέξις εἶναι ὄνομα θεοῦ ἢ χώρας ἢ βασιλείας. Οὕτω λόγου χάριν

πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ Ναβοῦ ἢ Ἀσσοῦρ, τοῦ γραφομένου διὰ συλλαβικῶν γραμμῶν, τίθεται τὸ γνωστὸν ἰδεογραφικὸν σημεῖον τὸ δηλοῦν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ὅταν τὸ ὄνομα τῶν θεῶν γράφηται οὐχὶ διὰ συλλαβικῶν γραμμῶν, ἀλλὰ διὰ ἰδεογραφικοῦ σημείου. Κατ' ἀξιοσημείωτον δὲ τρόπον τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τοῦ θεοῦ τίθεται ὡς προεξαγγελτικὸν καὶ πρὸ τοῦ ὀνόματος βασιλέως, τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι ὄνομα θεοῦ. Οὕτω τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τοῦ ὀνόματος θεοῦ δὲν τίθεται μόνον πρὸ τοῦ συλλαβικῶς ἢ ἰδεογραφικῶς γραφομένου ὀνόματος τοῦ θεοῦ Ναβοῦ ἢ Ἀσσοῦρ, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ὀνομάτων τῶν βασιλέων Ναβουχοδονόσορος καὶ Ἀσσουρχαδδών, ὧν τὰ πρῶτα συνθετικὰ εἶναι Ναβοῦ καὶ Ἀσσοῦρ. Τοιαῦτα εἶναι τὰ προεξαγγελτικὰ ἰδεογραφικὰ σημεία τὰ τιθέμενα πρὸ τῶν ὀνομάτων θεῶν ἢ βασιλέων ἢ χωρῶν.

Ἦθελε φανῇ ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον ὅτι οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι τοσαύτας παρσκευάσαν ἑαυτοῖς δυσκολίας ἀσκόπους διὰ τοῦ πολυπλόκου εἶδους τῆς γραφῆς αὐτῶν, ἐνῶ ἡδύναντο νὰ χρῶνται ἀπλούστατα ἀλφαβητικῇ φωνητικῇ (οἷον τὸ Περσικὸν ἢ Ἀρρικὸν εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς), ὡς ἐπραξαν τοῦτο οἱ Φοίνικες, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰταλικοὶ λαοί. Ἡ τοιαύτη μορφή ἤθελεν εἶσθαι πληρέστατα καὶ ἐν πᾶσιν ὀρθή καὶ εὐλογος, ἐὰν τὰ πράγματα ἐκ τῆς ἱστορίας ἐκρίνοντο ἐκ μιᾶς μόνης ἐπόψεως καὶ δὴ τῆς ἀπλουστάτης. Ἡμεῖς σήμερον λογιζόμενοι καὶ κρίνοντες ἀπὸ τοῦ ὕψους ἱστορίας καὶ ἱστορικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ Ἀσιατικοῦ καὶ Εὐρωπαϊκοῦ χιλιᾶδων ἐτῶν νομιζομεν ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὅσα νῦν βλέπομεν ἀπλούστατα καὶ φυσικώτατα, ταῦτα ἡδύναντο ἐξ ἀρχῆς οὕτω νὰ ἔχῃσι· καὶ ὅ,τι φαίνεται ἡμῖν ἀπλοῦν καὶ εὐχερές, τοῦτο νομιζομεν καὶ φυσικόν, εἰθισμένον τὸ σύνθετον καὶ πολὺπλοκον νὰ παράγωμεν ἐκ τοῦ ἀπλοῦ καὶ μονοειδοῦς, οὐχὶ δὲ τάνάπαλιν. Ἐὰν ἡ γραφὴ πανταχοῦ καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἦτο ἔργον ἐπινοίας ἀνδρῶν σοφῶν ἢ Ἀκαδημαϊκῶν ὁμίλων ἢ καθόλου ἀνθρωπίνης διανοίας ἐν λογισμῷ καὶ σκέψει ἐνεργούσης, οὐχὶ ἄσκοπον, ἀλλὰ καὶ τερατῶδες ἤθελε φανῇ ἡμῖν τὸ εἶδος τῆς γραφῆς τὸ ἐπινοηθὲν ὑπὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων. Ἀλλ' ὡς διὰ μακρῶν ἐποησάμεθα λόγον ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σ. 360 κέ.), δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν οὐδαμῶς τὰ ἐκ τῆς αὐτοσυνειδήτου ἐπινοίας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἐκ τῆς πρωτογόνου συνειδήσεως, τῆς καὶ ἐν τῷ ἀτομικῷ βίῳ, πολλῷ δὲ μάλλον ἐν τῷ μεγάλῳ ἱστορικῷ βίῳ, ἐνεργούσης

προερχόμενα. Σήμερον ἡ ἐπινόησις γραμμάτων φωνητικῶν ἀλφάβητου φαίνεται ἡμῖν παίγνιον ἀπλοῦν καὶ δυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν ἐντὸς λεπτῶν ἀλφάβητον διὰ γλώσσαν μὴ ἔχουσαν τοιοῦτο, εἴτε Ἀλβανικὴ ἐστὶν αὕτη εἴτε οἰαδήποτε ἄλλη, ἀρκεῖ νὰ ὦμεν κάτοχοι τοῦ ὕλικου τῆς γλώσσης ταύτης. Ἄλλ' ἡ πρώτη γραφὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἦτο ἔργον τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Δὲν προῆλθεν αὕτη ἐξ ὠρισμένου λογισμοῦ καὶ δὲν ἀπέβλεπε πρὸς ὠρισμένον σκοπὸν καθολικόν, τὴν διὰ γραμμάτων καθόλου παράστασιν τῆς γλώσσης καὶ τῆς διανοίας, ὡς νοοῦμεν σήμερον. Ἡ γραφὴ ἤρξατο ἐκ μικρῶν καὶ ἀνεπτύχθη λεληθότως· ἐκφράσεις συμβολικαί, εἰκονικαί παραστάσεις θεοῦ καὶ τῶν πρὸς τὸ θεῖον σχέσεων ἐν τῷ κόλπῳ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας, ἐχρησίμευον εἰς λίαν περιωρισμένους σκοπούς. Καὶ τῆς τοιαύτης φυσικῆς γραφῆς τῆς ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης προερχομένης ἡ ἀρχὴ ἡ φυσικὴ δὲν ἦτο ἀλφάβητον φωνητικόν, ἀλλὰ εἰκὼν φυσικὴ ἢ συμβολικὴ. Καὶ πολὺ φυσικώτερον ἦτο οἱ ἄνθρωποι τὰ πρῶτα γραφικὰ σημεῖα τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν διανοημάτων αὐτῶν νὰ παριστῶσι δι' εἰκόνων παρὰ διὰ σχημάτων οὐδὲν εἰκονιζόντων, ἀλλ' ἐκφραζόντων μόνον φθόγγους· ἡ ἀνάπτυξις δ' αὕτη τῆς γραφῆς ἀπῆλθε ἵνα ἐκ τῶν φωνητικῶν τούτων εἰκονικῶν σημείων σχηματισθῇ πολὺπλοκον συλλαβικόν ἀλφάβητον, ἐκ τούτου δὲ ἀπλοποιούμενον νὰ προέλθῃ τὸ στοιχειῶδες ἀλφάβητον τὸ ἐκφράζον μόνον φθόγγους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἡ οὕτω δημιουργηθεῖσα καὶ ἀναπτυχθεῖσα γραφὴ περιεβλήθη ἐν μέρει χαρακτῆρα καὶ περιβολὴν μυστικὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν γινομένην προνόμιον τῶν ὀλίγων. Ὅτι ὅμως οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς δὲν ἐδημιούργησαν τοιαύτην γραφὴν ἐπίτηδες, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὴν κτῆμα καὶ προνόμιον τῶν ὀλίγων, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἡσθάνοντο τὰς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γραφῆς δυσχερείας καὶ ἤθελον μέχρι τινὸς νὰ ἄρῳσιν ἢ νὰ σμικρύνωσι τὰς δυσχερείας ταύτας δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ διὰ ἱερέων ἐπενοήθησαν τὰ δύο ἀπλοῦστερα εἶδη τῆς γραφῆς, τὸ ἱερατικόν καὶ τὸ δημοτικόν, ὅπερ εἶναι φωνητικόν. Καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ δὲ τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ διαταγῇ τοῦ φιλοσόφου καὶ θεολόγου βασιλέως Σαρδαναπάλου ἐγένετο ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα διὰ συλλαβικῶν γραμμάτων ἐρμηνεία τῶν ἰδιογραφικῶν μονογραμμαμάτων (1). Ἡ μετάβασις δ' αὕτη ἀπὸ τοῦ πολυπλόκου

(1) Ἐν ἐπιγραφῇ πινακίου τινὸς ἐν τῇ Βρεττανικῇ μουσείῳ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σαρδανάπαλος (Ἀσσυροβανιάλ) ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν τῆς κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ γενομένης ἐρ-

καὶ δυσχεροῦς τῇ ἀντιλήψει καὶ μαθήσει συστήματος τοῦ εἰκονικοῦ ἢ ἰδιογραφικοῦ εἰς τὸ συλλαβικὸν ἀλφάβητον καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸ φωνητικὸν ὑπῆρξε πάλιν οὐχὶ ἐπίνοια σοφῶν, ἀλλ' ἀποτελεσμα ἀνάγκης συνδυαζομένης μετὰ τῆς πείρας. Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐπεβάλλετο μὲν καὶ ἐξ ἄλλων λόγων πρακτικῶν ἐσωτερικῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῆς χρήσεως τῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων ἐν ξέναις γλώσσαις. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν Αἰλαμιτικόν, Ἀρμενικόν, Σκυθομηδικόν καὶ Καππαδοκικόν ἀλφάβητον κατέστη σχεδὸν συλλαβικόν, τὸ δὲ Περσικόν μᾶλλον φωνητικόν ἢ συλλαβικόν. Ἔτι δὲ καὶ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ ἄλλοι Σημιτικοὶ λαοί, οἱ παραλαβόντες τὸ ἀλφάβητον παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἢ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, παρέλαβον αὐτὸ οὐχὶ εἰκονογραφικόν, ἀλλὰ συλλαβικόν καὶ μετεποίησαν εἰς φωνητικόν· τοιοῦτον δὲ παρέλαβον αὐτὸ οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Φοινίκων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω. Εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν διατήρησιν τοῦ συλλαβικοῦ ἀλφαβήτου ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ συνετέλεσε καὶ ἡ τούτου ἱερότης καὶ ἀρχαιότης ἡ προφυλάττουσα αὐτὸ ἀπὸ τῶν νεωτεριστικῶν ἐπιβουλῶν. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ ἡμῖν διατί καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος ἐν Ἀσσυρίᾳ τε καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ γλῶσσά δημῶδης κατέστη ἀντὶ τῆς Ἀσσυριακῆς ἢ Ἀραμαϊκῆς, τὰ σφηνοειδῆ « Ἀσσύρια γράμματα » διετηρήθησαν ἐν χρήσει καὶ διατί καὶ οἱ Πέρσαι μονάρχαι ἐποιοῦντο χρῆσιν αὐτῶν ἐν ἐπιγραφαῖς (ἐνῶ ἦτο γνωστὸν τὸ φωνητικόν Ἀραμαϊκόν ἀλφάβητον) κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες βασιλεῖς Σελευκίδαι τῆς Βαβυλώνος. Γινώσκομεν δὲ σήμερον ὅτι καὶ μετὰ τοὺς Σελευκίδας, μέχρι τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος, ἐν Βαβυλωνίᾳ, παρὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος ἐπικρατήσαν Ἀραμαϊκὴν ἢ εἰδικώτερον τὴν ἀνατολικὴν Ἀραμαϊκὴν τὴν καταχρηστικῶς Χαλδαϊκὴν μέχρι σήμερον καλουμένην δημῶδη γλῶσσαν, τὴν γραφομένην διὰ τοῦ Συριακοῦ ἀλφαβήτου (estrangelo), ἦτο ἐν χρήσει ὡς γλῶσσα τῶν λο-

μηνείας. Ἡ ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἐξῆς. « Ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀσσυρβανipάλ, βασιλεῖος τοῦ κόσμου, βασιλεῖος τῆς Ἀσσυρίας, εἰς ὃν ὁ θεὸς Ναβού καὶ ἡ θεὰ Ταμίτ (Βαραμίτ;) ἔδωκαν ὧτα, ἵνα ἀκούῃ, καὶ ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα βλέπῃ, τοῦ ὅπερ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ κυβερνᾶν. Οἱ θεοὶ οὗτοι ἀπεκάλυψαν εἰς τοὺς προκατόχους μου βασιλεῖς τὴν γραφὴν ταύτην. Τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ Ναβού, τοῦ θεοῦ τῆς ὑψίστης φρονήσεως, ἔγραψα ἐπὶ πινακίων, ἐσφράγισα αὐτά, ἐτακτοποίησα καὶ ἔθηκα εἰς τὸ μέσον τῶν ἀνακτόρων μου πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐμῶν ὑπηκόων ».

γίων καὶ τῆς γραφῆς ἡ ἀρχαία Βαβυλωνιακὴ γλῶσσα μετὰ τῶν σφηνοειδῶν χαρακτήρων.

Ἀλλὰ νῦν ὑπολείπεται ἡμῖν τὸ σπουδαῖον ζήτημα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τίνες ἄρα ἦσαν οἱ πρῶτοι ἐπινοήσαντες αὐτὴν ἢ μᾶλλον οἱ πρῶτοι χρησάμενοι τῇ τοιαύτῃ γραφῇ. Ἡ ἀρχαιοτάτη γνωστὴ εἰς ἡμᾶς πατρὶς τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς εἶναι ἡ Βαβυλωνία· διότι ἐνταῦθα μέχρι τῆς 5 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος ἀνατρέχει, καθ' ὅσον νῦν γινώσκουμεν, ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις ἐπιγραφαῖς τῆς Σιρογούλλας. Ἐκ τῆς Βαβυλωνίας δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, εἴτα δὲ καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας (πλὴν ἰσως τοῦ Αἰλάμ) τὰς ἐχούσας σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς ἰδιαιτέρας, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται. Ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲ αὐτῇ ἡ πρώτη χρῆσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοτάτου ἐν τῇ χώρᾳ οἰκῆσαντος λαοῦ, ὅστις, καθὰ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἵπομεν, ἦτο Τουρανικῆς καταγωγῆς. Ἐν Τουρανικῇ δὲ (τῇ Βαβυλωνιακῇ Σουμιρικῇ καλουμένῃ) γλώσσῃ εἶναι συντεταγμέναι αἱ ἀρχαιοτάται μονόγλωσσοι ἐπιγραφαὶ τῆς 4-5 π. Χ. χιλιετηρίδος αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Τελλόχ διὰ τοῦ Σαρζέκ. Ὅτι Τουρανικὴ καὶ οὐχὶ Σημιτικὴ ἦτο ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου δηλοῦται καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι, ἀφοῦ, καθὰ εἴρηται, ἐν τοῖς γραφικοῖς σημείοις τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης ἡ κυρίως σφηνοειδὴς γραφὴ ἔλαβε συλλαβικὸν χαρακτήρα, αἱ συλλαβικαὶ φωναὶ τῶν γραμμάτων δὲν ἔχουσι Σημιτικὴν, ἀλλὰ Τουρανικὴν ἀρχήν. Οὕτω λ. χ. ἐπειδὴ ἐν τῇ Τουρανικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ ὁ θεὸς ἐκαλεῖτο *αννα*, τὸ ἰδιογραφικὸν σημεῖον τὸ δηλοῦν τὸν θεόν, ἦτοι τὸ σημεῖον τοῦ ἀστέρος ἢ μᾶλλον τὸ ἐκ τούτου κατὰ συντομὴν παραχθὲν σύμπλεγμα σφηνῶν τριῶν (δύο ὀριζοντίων καὶ ἐνὸς καθέτου), ἔλαβεν ὕστερον *συλλαβικῶς* τὴν φωνὴν τῆς πρώτης συλλαβῆς τοῦ *αννα* ἦτοι *αν*. Ἀλλὰ τὸ συλλαβικὸν τοῦτο, ἀρχικῶς ἰδιογραφικόν, σημεῖον καὶ ἐν τῇ Σημιτικῇ Ἀσσυριακῇ γλώσσῃ, ἐν ἣ τὸ ὄνομα τοῦ οὐρανοῦ εἶναι οὐχὶ *αννα*, ἀλλὰ *σαμου*, ἐξέφραζε πάντοτε συλλαβὴν *αν* καὶ οὐχὶ *σαμ*· τοῦθ' ὅπερ ἀποδείκνυσιν ὅτι οἱ Σημίται κάτοικοι τῆς Βαβυλωνος παρὰ τῶν Τουρανίων ἔλαβον τὰ γράμματα καὶ τὰς συλλαβικὰς αὐτῶν φωνὰς ἐφήρμοσαν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἄλλο ζήτημα εἶναι ἂν ἡ σφηνοειδὴς γραφὴ τῶν ἀρχαιοτάτων Σουμιρίων κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας ἐφευρέθη ὑπ' αὐτῶν

ἐν Βαβυλωνίᾳ εἴτε ἐν Αἰλάμ, διότι ἀμφοτέραι αἱ χῶραι ὑπῆρξαν κοιτίς ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ, ἢ μετηνέχθη ἐξ ἄλλης χώρας εἴτε δι' αὐτῶν τούτων τῶν Τουρανίων, τῶν αὐτόσε πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων μεταναστευσάντων, εἴτε διὰ τῆς ἐπιμιξίως τῶν λαῶν τούτων μετ' ἄλλων, παρ' ὧν ἴσως ἔλαβον τὸν πολιτισμόν. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνδέεται μετὰ τοῦ ἄλλου ζητήματος περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ τῆς Βαβυλωνίας, περὶ οὗ γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς Βαβυλώνος. Νῦν δὲ περατοῦμεν τὸ περὶ σφηνοειδοῦς γραφῆς κεφάλαιον ἀφοῦ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων Ἀναρικῶν εἰδῶν τῆς γραφῆς ταύτης.

Ἀναρικὸν εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς ἐκτός τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας. Α') *Σκυθομηδικαὶ ἢ Πρωτομηδικαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί*. — Εἶδομεν ὅτι πᾶσαι αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ αἱ εὑρεθεῖσαι ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Περσепόλεως καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Περσίας, καὶ αὕτη ἡ περίφημος τοῦ Βαγιστάνου μεγάλη ἐπιγραφή, ἐν τρισὶν ἦσαν συντεταγμέναι γλώσσαις καὶ τρία περιεῖχον εἶδη γραφῆς, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσικῇ, τὸ τρίτον ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ καὶ τὸ δεύτερον ἐν γλώσσῃ, ἧς ὁ Τουρανικὸς χαρακτήρ διεγνώσθη μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς γραφῆς. Ἡ Τουρανικὴ αὕτη γλώσσα, ἡ κληθεῖσα Σκυθομηδική (ὑπὸ τοῦ Oppert) ἢ Πρωτομηδική (ὑπὸ τοῦ Λενορμάν), ὑποτίθεται ὅτι ἦτο ἡ γλώσσα τῶν Τουρανίων (Ματινηῶν) τῶν οἰκούντων κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐν Μηδίᾳ ἀναριξ μετὰ Ἀρίου Μηδικοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι χάριν τοῦ λαοῦ τούτου τοῦ διεσκεδασμένου καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Ἰράν οἱ Πέρσαι μονάρχαι περιελάμβανον τὴν Τουρανικὴν γλῶσσαν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτῶν (1). Ἡ Πρωτομηδικὴ σφηνοειδὴς γραφὴ ὁμοιάζει ἐν πλείστοις πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν, ἐλάχιστα διαφέρουσα ταύτης καὶ οἰονεὶ οὕσα τροποποιήσεις αὐτῆς, εἶναι δέ, ὡς καὶ ἡ Ἀσσυριακὴ, συλλαβικὴ. Αἱ Πρωτομηδικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνήκουσι καθ' ὅλα κληρίαν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Περσικῆς μοναρχίας.

Β') *Αἰλαμιτικαὶ ἢ Κισσιακαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί*. Αἱ Αἰλα-

(1) Ὑπὸ τινῶν (ἴδ. Ed. Mayer. Gesch. d. Alt. σελ. 148) αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται θεωροῦνται Αἰλαμιτικαί. Ἄλλ' εἴπομεν ἤδη (ἴδ. σελ. 80) ὅτι αἱ Αἰλαμιτικαὶ καὶ αἱ Πρωτομηδικαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπάρχοντες εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος γραφῆς. Ἄλλ' ἡ γλώσσα τῶν Αἰλαμιτικῶν ἐπιγραφῶν δὲν εἶναι ἡ αὕτη πρὸς τὴν τῶν Πρωτομηδικῶν, καίτοι ἡ συγγένεια ἡ ὑπάρχουσα ἐν αὐταῖς πρὸς ἀλλήλας εἶναι προφανής.

μυτικάι σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ εἰσὶ συντεταγμέναι ἐν γλώσση ὀλίγον ἀφισταμένη τῆς Πρωτομηδικῆς. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ αὐτῶν μορφῇ, διότι οἱ Αἰλαμίται παρέλαβον, ὡς φαίνεται, τὴν γραφὴν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐν χρόνοις σχετικῶς μεταγενεστέροις καὶ αἱ ἀρχαιόταται μέχρι νῦν εὐρεθεῖσαι Αἰλαμιτικάι ἐπιγραφαὶ δὲν ἀνατρέχουσι πέρα τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος. Ἡ δύναμις τῶν γραμμάτων εἶναι καὶ ἐν τῇ Αἰλαμιτικῇ γραφῇ *συλλαβική*.

Γ') *Ἀρμενικάι σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί*. Ὁ ἀρχαιότατος τῶν Ἀρμενίων ἱστοριογράφων Μωσῆς Χορηνὸς ὁ ζήσας κατὰ τὸν Δ' μ. Χ. αἰῶνα, ὁπότε κυρίως ἐγεννήθη τὸ πρῶτον ἡ Ἀρμενικὴ φιλολογία διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐπὶ τὸν βίον τοῦ Ἀρμενικοῦ λαοῦ, ἀνέφερεν ὅτι ἐν Ἀρμενίᾳ ὑπῆρχον ἐν ἐπιγραφᾷ μνημεῖα ἀρχαιότατα ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῆς δημώδους παραδόσεως, ὡς συνήθως πάντα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τὰ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ, εἰς τὴν Σεμίραμιν. Ὅτε δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου αἱ ἐν Περσίᾳ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπιγραφαὶ ἐπησχόλουν ζωηρῶς τὸν κόσμον τῶν λογίων, ὁ Γάλλος καθηγητὴς Σαιν Μαρτὶν ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ ἐπὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μωσῆ Χορηνοῦ ἀναφερόμενα ἐν Ἀρμενίᾳ μνημεῖα. Ἡ οὕτω γενομένη ὑπόμνησις δὲν ἐβράδυνε νὰ φέρῃ καρπούς. Τῷ ἔτει 1826 ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπεμψε τὸν νεαρὸν Γερμανὸν λόγιον Schultz πρὸς ἔρευναν τῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες ὑπετίθετο ὅτι ἦσαν σφηνοειδεῖς. Οὗτος δὲ μετ' ἐπιμελῇ ἔρευναν ἀνεκάλυψε καὶ ἀντέγραψε (1828) ἐν τῇ πόλει Βὰν καὶ πλησίον αὐτῆς 44 ἐπιγραφὰς δημοσιευθεῖσας τότε ἐν τῇ « Ἀσιατικῇ ἐφημερίδι » τῶν Παρισίων. Ἐκ τῶν 44 τούτων ἐπιγραφῶν αἱ 4 ἀπεδείχθησαν οὔσαι τρίγλωσσοι καὶ προερχόμεναι ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ξέρξου, αἱ δὲ λοιπαὶ περιείχον γλώσσαν ἄγνωστον. Μετὰ τινα ἔτη ἐγγὺς τῆς πόλεως Μαλατίας εὐρέθησαν ὑπὸ τοῦ Πρώσου ἀξιωματικοῦ Mülbach νέαι 39 ἐπιγραφαὶ ὅμοιαι ταῖς μνημονευθεῖσαις μετ' ὀλίγον δὲ εὐρέθησαν καὶ ἄλλαι (1847) ὑπὸ τοῦ Λαγιάρδου ἐν τῇ μεταξὺ Μαλατίας καὶ Βὰν ὁδῷ καὶ ὑπὸ τοῦ Walpole (1850) μεταξὺ Βὰν καὶ Ἐρζερούμ, αἷς προσετέθησαν (1864) καὶ 4 νέαι εὐρήματα τοῦ Ναρσῆ Σιρκεσιάν. Εὐρέθησαν δ' ἐπιγραφαὶ τῷ 1870 καὶ πλησίον τοῦ Ἑστ-μιατζίν. Καὶ ἐν ταῖς μελέταις ταῖς γινόμεναίς πρὸς ἐρμηνείαν τῶν Ἀρμενικῶν ἐπιγραφῶν ἐκ τῶν πρώτων τῆς ἐπιστήμης ἀγωνιστῶν ἦτο

ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς Ἰρλανδὸς ἱερεὺς Hincks, μετὰ τοῦτον δὲ οἱ Γάλλοι Sauley καὶ Λενορμάν. Ἄλλ' αἱ ἐρμηνευτικαὶ τούτων ἀπόπειραι δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ μεγάλης ἐπιτυχίας. Ἐπιτυχέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ἀπὸ τοῦ 1871 γερόμεναι ὑπὸ τοῦ Mordtman. Ἄλλ' ἡ ἀσφαλὴς ἐρμηνεία τῶν Ἀρμενικῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ περιφήμου Ἀγγλοῦ Ἀσιανολόγου Sayce (ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «The Cuneiform inscription of Van (Αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ τοῦ Βάν)»). Ἐκ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ ἀνδρός τούτου ἀναγνωσθεῖσων καὶ ἐρμηνευθεῖσων Ἀρμενικῶν ἐπιγραφῶν ἐγνώσθη ὅτι ἡ μὲν γλῶσσα, ἐν ᾗ ἦσαν γεγραμμέναι, ἥτο τις ὁμοιάζουσα μᾶλλον πρὸς τὰς Πρωτομηδικὰς καὶ πρὸς τὴν Αἰλαμιτικήν, τὰ δὲ γράμματα ἦσαν συλλαβικά μετὰ 80 ἰδιαιτέρων ἰδιογραφικῶν σημείων. Τὰ σφηνοειδῆ γράμματα παρέλαβον οἱ Ἀρμένιοι παρὰ τῶν Ἀσσυρίων κατὰ τὸν 8 π. Χ. αἰῶνα.

Δ') *Μικρασιαταὶ ἢ Καππαδοκικαὶ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί.* Τὸ ἔσχατον πάντων ἀνακαλυφθὲν εἶδος τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν εἶναι τὸ καλούμενον Μικρασιανὸν ἢ Καππαδοκικόν τὸ ἀνακαλυφθὲν ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1881 (1) διὰ τοῦ Ἀγγλοῦ Ῥάμσαϊ (εὐρόντος 5), τοῦ Ῥώσσου Γολένιτζεφ (εὐρόντος 24) καὶ διὰ τῆς Ἀμερικανικῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Πενσυλθανίας (2). Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται δὲν ἡρμηνεύθησαν ἔτι, ἀλλὰ σπουδαία ἀπόπειρα πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν ἐγένετο ἥδη ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος Ῥώσσου Γολένιτζεφ, τοῦ ὁποῦοι τὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον ἐπεδοκίμασε καὶ ὁ πολὺς Δέλιτζ (3). Ἀλλὰ σπουδαία τις πρόοδος δὲν ἐγένετο ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ, τὸ μόνον δὲ μέχρι τοῦδε κατορθωθὲν εἶναι ἡ ἀνάγνωσις 65 περίπου ὀνομάτων, ὧν τὰ πλεῖστα φαίνεται ὅτι εἶναι Βαβυλωνιακά (4).

(1) Διότι καὶ πρότερον ὑπῆρχον πινάκιά τινὰ τοῦ εἴδους τούτου ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Λούβρου καὶ ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσεῖῳ.

(2) Ὑπὸ ταύτης εὐρέθησαν 30 μὴ δημοσιευθεῖσαι ἔτι.

(3) Αἱ τῆς Καππαδοκίας σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰς εἰκονογραφικὰς ἢ ἱερογλυφικὰς Καππαδοκικὰς ἐπιγραφάς, τὰς ἐπὶ τινων βράχων ἀνακαλυφθείσας καὶ θεωρουμένας καὶ καλουμένας συνήθως *Χιτιτικὰς* (τοῦ λαοῦ τῶν Χιτιτιτῶν), νῦν δὲ ὑπὸ τινων *Ματιηνὰς* (τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Ματιηνῶν), καὶ περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

(4) Τὸ γεγονός ὅτι 22 τῶν συνθέτων ὀνομάτων ἄρχονται ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀσσυρίων θεῶν Ἀσσούρ καὶ Ἰστάρ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν εὐλογον ὑπόθεσιν, ὅτι τῶν Καππαδοκικῶν καλουμένων σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν ἡ πατρίς δὲν εἶναι ἡ Μικρά

Περὶ τῶν Κυπριακῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν οὐδένα λόγον ποιούμεθα ἰδιαίτερον ἐνταῦθα, διότι αὗται εἶναι καθαρῶς Ἀσσυριακαὶ ἀνηκουσαι εἰς Ἀσσυρίους βασιλεῖς (οἷον τὸν Σαργὼν) ἄρξαντας τῆς νήσου.

Ε') Τὸ νεώτατον καὶ ἀπλούστατον εἶδος τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς εἶναι, καθὰ εἵπομεν, τὸ Ἄριον, τὸ κατὰ σύμπτωσιν ἀξιοσημείωτον πρῶτιστα πάντων τῶν ἄλλων εἰδῶν ἀνακαλυφθέν, ἀνῆκον δέ, ὡς ἐρρήθη ἥδη, εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀχαιμενιδῶν βασιλείων. Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἐρρήθησαν ἱκανὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἐνταῦθα δὲ σημειούμεθα ἀπλῶς ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἐπληθύνθη ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀρικῶν ἢ Περσικῶν ἐπιγραφῶν, διότι πλὴν τῶν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεισῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου εὐρέθη καὶ τις Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, προσέτι δ' εὐρέθησαν ὅμοιαι ἐπιγραφαὶ καὶ ἐκτὸς τῆς Περσίας ἐν διαφόροις χώραις. Τὸ Ἄριον εἶδος τῆς γραφῆς ἐξέλιπε μετὰ τοῦ ἀρχαίου κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν, διότι οἱ τούτους διαδεχόμενοι Μακεδόνες καὶ μετὰ τούτους οἱ Πάρθοι Ἀρσακίδαι καὶ οἱ Πέρσαι Σασσανίδαι δὲν ἐποίησαντο χρῆσιν τῆς τοιαύτης γραφῆς. Τούλάχιστον μέχρι νῦν δὲν εὐρέθη μνημεῖον οὐδὲν ἀνῆκον εἰς τινὰ τῶν μνημονευθεισῶν περιόδων τῆς Περσικῆς ἱστορίας.

Τοσαῦτα περὶ τῶν ἐκτὸς τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν χωρῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν. Νῦν δ' ἐπανερχόμεθα εἰς τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς ἐπιγραφὰς ὡς πηγὰς τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας.

Ἀσσυροβαβυλωνιακαὶ ἐπιγραφαὶ ὡς πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας. — Ποιούμενοι λόγον περὶ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν, ὡς πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, δὲν πρέπει νὰ νοήσωμεν τὰ περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ὑπὸ τὴν περιωρισμένην ἔννοιαν, ὅφ' ἣν νοοῦνται αἱ Ἑλληνι-

Ἀσία, ἀλλ' ἡ Ἀσσυροβαβυλωνία, ἐξ ἧς πιθανῶς μετεκομίσθησαν αἱ ἐπιγραφαὶ ἐκεῖναι (τὰ κεράμια πινακίδια δηλονότι τῶν ἐπιγραφῶν), διότι ἐπὶ λίθων μεγάλων ἢ ἐπὶ βράχων δὲν εὐρέθησαν σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, ἀλλ' ἱερογλυφικαὶ (ἴδ. τὴν ἀνωτ. σημείωσιν)· εἰκάξει δ' ὁ Γολένιτςφ ὅτι τὰ πινακίδια ταῦτα περιέχουσιν ἀπλῶς συμβόλαια. Καὶ τὰ γράμματα δὲ τῶν Καππαδοικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἀνάμικτα ἀπὸ σφηνοειδῶν γραμμάτων βαβυλωνιακῶν ἀρχαιοτέρας καὶ νεωτέρας μορφῆς. Πιθανῶς αἱ Μικρασιαναὶ αὗται σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαί, ὅπως καὶ αἱ ἐν Αἰγύπτῳ εὐρεθεῖσαι τοῦ Τελλ-ελ-Αμαρνα, ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ἐν ταῖς διεθνεῖσι σχέσεσι τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καθιερωθείσης χρήσεως τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Τὸ μόνον, ὅπερ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μὴ Ἀσσυριακῆς καταγωγῆς τῶν ἐπιγραφῶν, εἶναι ὅτι ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ εἰσὶ γεγραμμένοι, δὲν ἀπεδείχθη ἔτι ὅτι εἶναι Ἀσσυριακὴ, ἀτε μὴ ἐρμηνευθεῖσα ἔτι ἀσφαλῶς.

καὶ καὶ αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἐπιγραφαὶ ἢ καὶ ἄλλα μὴ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν λαῶν ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Ἐνῷ παρ' Ἑλλησι καὶ παρὰ πλείστοις ἄλλοις ἱστορικοῖς λαοῖς τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα περιωρισμένην ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν, ὡς ἀναγράφοντα γεγονότα ἰδιαίτερα καὶ μεμονωμένα ἢ ὡς ἀποβλέποντα εἰς περιωρισμένους σκοποὺς διὰ τῶν ἐπιγραφῶν πραγματοποιουμένους, ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἐπιγραφικὴ ἀποτελεῖ σύμπασαν τὴν φιλολογίαν τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων. Κυρίως εἰπεῖν, πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἐπιγραφαὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐπιγραφαί, ὡς νοοῦμεν τὰς Ἑλληνικὰς καὶ ἄλλας, ἀλλ' εἶναι βιβλία ὁλόκληρα περιέχοντα πάντα τὰ φιλολογικὰ προϊόντα τοῦ ἔθνους· ἐκλήθησαν δὲ ἐπιγραφαί, διότι ἀντὶ νὰ διατηρῶνται γεγραμμένα ἐπὶ παπύρου ἢ μεμβράνης ἢ χάρτου διατηρήθησαν ἐπὶ λίθων ἢ πλίνθων ἀναπληρούντων τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐν χρήσει οὔσης παρ' ἡμῖν γραφικῆς ὕλης τοῦ χάρτου ἢ τοῦ μεμβράνης καὶ τοῦ παπύρου παρὰ τισιν ἀρχαίοις λαοῖς. Πᾶσα λοιπὸν ἡ ἱστορία ἢ χρονογραφία, πᾶσα ἡ ποίησις καὶ ἡ μυθολογία, πᾶσα ἡ νομικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ φιλολογία περιέχονται ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς ἐκείνοις μνημείοις. Ἐγράφησαν δ' αἱ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ ὕλικῷ παρεσκευασμένῳ ἐκ πηλοῦ. Διὰ τῆς παρασκευῆς ταύτης παρήγετο α') πλίνθος προωρισμένη διὰ μικρὰς ἐπιγραφὰς ἀναφερομένας εἰς κτίσιν ναῶν καὶ ἱστορούσας τὰ κατὰ τὴν κτίσιν, τὰ αἰτία καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς, τὸν χρόνον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κτίζοντος ἡγεμόνος, ταῦτα πάντα ὡς ἐκ μέρους τοῦ κτίζοντος ἀναγραφόμενα. Αἱ ἐπὶ τῶν πλίνθων ἐπιγραφαὶ δὲν κατελάμβανον τὴν ὅλην ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ μὲγα μέρος ταύτης ἐν εἶδει τετραγώνου περιέχοντος τὸ γραφέν, καταλειπομένου κενοῦ χώρου ἄνωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ τετραγώνου. Διὰ τοιούτων ἐνεπιγράφων πλίνθων ἀποτελουσῶν τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ τῶν ἀνακτόρων ἀπετελοῦντο αἱ μεγάλαι ἐξ ἑκατοντάδων καὶ χιλιάδων γραμμῶν συγκείμεναι τοιχογραφίαι, ἧτοι ἐπὶ τοίχων ἐπιγραφαί· β') κύλινδροι ἐκ πηλοῦ ὅπου ἔχοντες μῆκος 1-4 ἢ 5 δακτύλων καὶ πᾶχος πάντοτε μικρότερον τοῦ μήκους. Οἱ τοιοῦτοι κύλινδροι φέρουσι συνήθως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βασιλέως, ἐφ' οὗ κατεσκευάζοντο, σταυροειδῶς περιελίσσουσαν τὸν κύλινδρον. Τῶν κυλίνδρων τούτων ἡ ἐπιφάνεια ἐκαλύπτετο διὰ γραμμῶν· ἀλλ' ἢ οὕτω διὰ γραφῆς καλυπτομένη ἐπιφάνεια περιεβάλλετο ἔξωθεν διὰ νέου περιβλήματος πηλίνου, ἐπὶ τῆς ἔξωτερικῆς τοῦ ὁποίου ἐπιφανείας ἀντεγράφετο τὸ ἔσω ἐν τῷ αὐτῷ

πηλίνῳ βιβλίῳ περιεχόμενον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ γράμματα τοῦ κυλίνδρου ἐτυποῦντο καὶ ἐπὶ τῆς ἔσω ἐπιφανείας τοῦ περιβλήματος, τοῦ ἐφαρμοζομένου δίκην ἐκμαγείου, ἐκ τῆς ὅλης ταύτης ἐργασίας παρήγετο τριπλοῦς τύπος ἐπιγραφῆς ἐξασφαλίζων τὴν διατήρησιν τοῦ περιεχομένου. Οἱ οὕτω παρασκευαζόμενοι κύλινδροι, ὅποιοι πολυάριθμοι διεσώθησαν μέχρι σήμερον, δὲν ἐχρησίμευον μόνον διὰ δημοσίαν ὑπηρεσίαν, δὲν ἦσαν δηλονότι μόνον ἔγγραφα δημόσια, ἀλλ' ἐχρησίμευον καὶ δι' ἀνάγκας ἰδιωτικὰς, οἷον συμβόλαια ἰδιωτικὰ καὶ ἔγγραφα χρεωστικὰ ὡς καὶ δι' ἀρχεῖα οἰκογενειακὰ. Πλὴν δὲ τοιούτων κυλίνδρων ἐγένετο χρῆσις πρωιμώτατα καὶ σφραγίδων κυλινδροειδῶν ἐκ πολυτίμων λίθων, ἐφ' ὧν ἐπεγράφετο « Σφραγὶς τοῦ δαίμονος εὐσεβοῦς βασιλέως ἡ ἄκρου ἀρχιερέως (ἡ ἱερέως) τοῦ δαίμονος πολιούχου θεοῦ ». Ἄλλ' αἱ ἀρχαιόταται σφραγίδες συνήθως ἀντὶ ὀνομάτων καὶ ἐπιγραφῶν φέρουσιν εἰκόνας καὶ σύμβολα.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τὸ ἀποτελοῦν τὰς κυρίως ἱστορικὰς πηγὰς εἶναι τὸ τῶν πλίνθων τῶν πληρούντων τὴν ἔνδον ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ τῶν ἀνακτόρων. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ταύταις, αἵτινες καλοῦνται συνήθως *κειμένα* ἢ *χρονικά* βασιλέων, αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς διηγοῦνται διὰ μακρῶν τὰ ἔργα αὐτῶν, τὰς στρατείας, τὰς μάχας καὶ τὰς νίκας, τὰ τρόπαια, ἅπερ ἔστησαν, τὰς χώρας, ἅσπερ ἐκυρίευσαν καὶ προσήρτησαν εἰς τὸ κράτος αὐτῶν, καθόλου δὲ πάντα τὰ εἰς τὸν στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν δημόσιον αὐτῶν βίον ἀναγόμενα. Οὕτω δὲ ἐκάστη ἐπιγραφή ἀποτελεῖ μακρὰν ἐκθεσιν τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τῆς βασιλείας ἐκάστου ἡγεμόνος συντασσομένην ζώντος τοῦ ἡγεμόνος, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Κτίσεις ἢ ἀνοικοδομήσεις ναῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἀφορῶντα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐκτίθενται λεπτομερῶς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς. Ἰκαναὶ δ' ἐσώθησαν μέχρι ἡμῶν ἐπιγραφαὶ ἢ ἀποσπάσματα ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἱστορικὰς, οὕτως εἰπεῖν, ἐκθέσεις ἀφηγουμένας τὰ τῆς Βαβυλωνιακῆς καὶ τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας καὶ ἀποτελούσας τὴν χρονογραφικὴν ἱστορίαν τῶν δύο τούτων χωρῶν. Πάντα ταῦτα τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἀποτελοῦσι κυρίως τὰς ἱστορικὰς πηγὰς τὰς καλουμένας συνήθως « βασιλικά χρονικά » διαιροῦνται δὲ εἰς τὰ « μεγάλα βασιλικά χρονικά » τὰ διηγούμενα διὰ χιλιάδων γραμμῶν ὁλοκλήρους ἱστορίας τῶν πολεμικῶν καὶ τῶν εἰρηνικῶν πράξεων τῶν ἡγεμόνων, καὶ εἰς τὰ « μικρά

βασιλικά χρονικά», τὰ ὅποια περιορίζονται εἰς ἀφήγησιν ὀλίγων γεγονότων, μιᾶς ἢ δύο στρατειῶν, ἢ εἰς ἀναγραφὴν τῆς οἰκοδομῆς ἢ ἐπισκευῆς ναοῦ τινος ἢ οἰουδήποτε δημοσίου ἔργου. Ἄλλα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ὡς ἱστορικαὶ πηγαὶ εἶναι τὰ ἐξῆς.

1) Οἱ κατάλογοι τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων, οἵτινες δὲν εἶναι μὲν πλήρεις, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχουσι νῦν, διὰ τῶν καθ' ἐκάστην γινομένων ἐρευνῶν καὶ νέων ἀνακαλύψεων συμπληρούμενοι μεγίστην ἔχουσιν ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. 2) Οἱ κατάλογοι τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων, ἥτοι τῶν δημοσίων ἐκείνων λειτουργῶν τοῦ κράτους (ἴδε κατωτέρω), οἵτινες ὑπηρετοῦσι τῷ βασιλεῖ ὡς ὑπουργοὶ ἢ ὡς στρατηλάται ἢ ὡς διοικηταὶ ἐπαρχιῶν καὶ δίδουσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τὰ ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Τοιοῦτοι ἐπωνυμοὶ ἀρχόντες εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας. 3) Οἱ «συγχρονιστικοὶ πίνακες, οἱ ἀφηγούμενοι κατὰ μεγάλας χρονικὰς περιόδους τὰς σχέσεις τῆς Ἀσσυρίας πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ἀποτελοῦντες τρόπον τινὰ «συγχρονιστικὴν ἱστορίαν» τῶν δύο κρατῶν. Πλὴν τούτων, ὡς πηγαὶ ἱστορίας χρησιμεύουσιν ἐν μέρει καὶ τὰ ἐξῆς ἐπιγραφικὰ μνημεῖα· α') αἱ ἐπίσημοι ἐκθέσεις καὶ ἐπιστολαί· β') τὰ πινακία τὰ περιέχοντα τὰ διωσμεῖα τὰ ἐπιδράσαντα εἰς τὰς πράξεις τῶν βασιλέων καὶ πρὸ πάντων τὰς πολεμικάς· γ') αἱ ἐπιγραφαὶ βασιλέων ἀρχαιοτέρων, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ὁλόκληρον ἢ τὸ κατὰ μέρος οὐσιώδες, μνημονεύεται, ὡς εἶχεν, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων βασιλέων ἐν ταῖς τούτων ἐπιγραφαῖς· δ') ἄσματα θρησκευτικὰ ἐν εἵδει νικητηρίων παιάνων πεποιημένα καὶ ἀναφέροντα πολέμους, μάχας καὶ νίκας· ε') Τὰ πινακίδια τῶν ἰδιωτικῶν ἐγγράφων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν πολιτῶν (οἷον συμβόλαια, χρεωστικὰ ἔγγραφα), ἀλλὰ περιέχοντα πάντοτε τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων, ἐφ' ὧν γράφονται, τὸ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ἡγεμόνος καὶ δὴ καὶ τὰ ἐπισημότερα συμβάντα κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα τῆς συντάξεως, εἴτε ταῦτα εἶναι ἔργα εἰρηνικὰ (κτίσεις ναῶν ἢ ἐκτέλεις ἄλλων δημοσίων ἔργων) εἴτε πολεμικά.

Τὸ ποιητικὸν μέρος τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φιλολογίας ἐλαχίστην ἔχει σπουδαιότητα ὡς πηγὴ ἱστορικὴ. Ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία δὲν εἶναι, ὡς ἡ Αἰγυπτιακὴ, μεμιγμένη μετὰ μύθων, σπανίως δέ, σπανιώτατα γίνεταί ἀνάμειξις ἱστορίας καὶ μύθου. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας, πλὴν ἴσως τοῦ Σαργῶν τῆς Οὐρ (καὶ τού-

του ἐν μέρει μόνον), παρίστανται ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὡς πρόσωπα ἱστορικὰ γνωστὰ ἐκ τῶν μνημείων αὐτῶν, ἅπερ αὐτοὶ κατέλειπον. Καὶ ὑπάρχει μὲν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ποίησις ἡρωική, ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἔχει χαρακτῆρα ἱστορικόν, ἥ, κἂν ἔχη, περιορίζεται οὗτος εἰς γενικωτάτους τινὰς ὑπαινιγμοὺς ἱστορικοῦ τινος γεγονότος καθολικὴν ἔχοντος σημασίαν. Τοιαῦτα ἐν κεφαλαίῳ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τὰ χρησιμεύοντα ὡς πηγαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ τὰ μνημεῖα ταῦτα κατεστάθησαν ἀληθεῖς πηγαὶ ἱστορικαί, ἀφοῦ ἐγένοντο ἀντικείμενον μακρᾶς ἐξεργασίας φιλολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς καὶ παρήγαγον τὴν νέαν Εὐρωπαϊκὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, τὴν Ἀσσυριολογίαν.

Αἱ νεώταται πρόοδοι τῆς Ἀσσυριολογίας. — Αἱ μεγάλαι ἐρευναι καὶ ἀνακαλύψεις αἱ γενόμεναι ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ἀσσυριολογίας ἐδημιούργησαν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀληθῆ Ἀσσυριολογικὴν φιλολογίαν καὶ ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ γλῶσσα ἡ ἐν τοῖς ἐπιγραφικαῖς μνημείοις ἀνακαλυφθεῖσα διὰ τῶν ἀδιαλείπτων περὶ αὐτὴν γινομένων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, κατέστη γλῶσσα ἀληθῶς φιλολογικὴ. Σπουδαῖοι Ἀσσυριολόγοι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, οἱ οὗτοι J. Oppert, E. Schrader, Fr. Delitz, Sayce, Haupt, Hommel, Norris, Smith, Pinches, Teloni, Strassmaier, Halevy, Lehman, Winckler καὶ Heuzey, προήγαγον τὴν Ἀσσυριολογίαν εἰς βαθμὸν καθιστῶντα αὐτὴν θετικὴν ἐπιστήμην. Γραμματικὴ καὶ λεξικὸν τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης συνετάχθησαν ἐπιστημονικῶς· γεωγραφικαὶ καὶ ἱστορικαὶ πραγματεῖαι κατὰ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς πηγὰς συνεγράφησαν, πλείσται δὲ ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι εἰδικαὶ ἐξεπονήθησαν περὶ τῆς χρονολογίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς, περὶ τῆς τέχνης, τῆς ποιήσεως, τῆς ἱατρικῆς, τῆς ἀστρολογίας καὶ τῆς ἀστρονομίας, ἔτι δὲ περὶ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ δικαίου τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Δέλιτς ἐνεκαίνισε νέαν περίοδον ἐν τῇ σπουδῇ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης, καθ' ἣν ἡ ἑρμηνεία τῆς γλώσσης ταύτης δὲν γίνεται πλέον διὰ παραβολῆς τῶν Ἀσσυροβαβ. λέξεων πρὸς ἄλλας Σημιτικὰς, ἀλλὰ δι' αὐτῆς τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γραμματικῆς ἐτυμολογικῶς καὶ λεξικογραφικῶς ἐξεργασμένης. Ὁ αὐτὸς ἐξέδωκε τὸ πρῶτον μέρος μεγάλου λεξικοῦ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης(1). Καὶ ἡ οὕτω διὰ τῆς γραμματικῆς

(1) Στοιχεῖα Λεξικοῦ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης ἐξεπόνησε κατὰ πρῶτον

αὐτοτελὲς κατασταθεῖσα σπουδὴ τῆς Ἀσσυριακῆς γλώσσης ἔρχεται νῦν ἐπίκουρος εἰς τὴν ἐπιστημονικωτέραν μελέτην τῶν ἄλλων Σημιτικῶν γλωσσῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἑβραϊκῆς, ἥς πολλαὶ λέξεις καὶ ρίζαι εὐρίσκουσι νῦν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν καὶ διαλεύκανσιν ἐν τῇ γραμματικῇ καὶ τῇ λεξικογραφίᾳ τῇ Ἀσσυριακῇ. Τὴν τοιαύτην προαγωγὴν τῆς Ἀσσυριολογίας ἐπωφελήθη κατὰ πρῶτιστον λόγον ἡ ἱστοριογραφία καὶ σπουδαιότατα ἔργα ἱστορικὰ τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀσσυριολογίας ἐκπονηθέντα ἐπλούτισαν τὴν ἱστορικὴν φιλολογίαν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐννοεῖται τὴν ἀναφερομένην κατὰ πρῶτιστον λόγον εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας, εἴτα δὲ καὶ εἰς τὴν ὅλην ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς δυτικῆς Ἀσίας.

ΣΗΜ. Ἐκ τῶν πολλῶν ἱστορικῶν ἔργων τῶν συγγραφέντων τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀσσυριολογίας παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς κυριώτερα κατὰ χρονολογικὴν τάξιν. Α') Τὰ εἰδικῶς περὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας πραγματευόμενα· 1) J. Oppert. Hist. des empires de Chaldée et d'Assyrie 1865· 2) Joachim Ménéant. Annales des rois d'Assyrie 1874 (ἔργον σπουδαῖον ἰδίως διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας)· 3) τοῦ αὐτοῦ Babylon et la Chaldée 1875· 4) G. Smith. History of Assurbanipal 1871· 5) τοῦ αὐτοῦ The history of Babylonia 1877· 6) Hommel. Geschichte Babylonien und Assyriens 1885· 7) Tiele. Babylonisch-Assyrische Geschichte 1886-1888· 8) ἡ ὑπὸ τοῦ Δέλιτζ ἐπεξεργασθεῖσα ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ Mürdter. Geschichte von Babylonien und Assyrien 1891· 9) Winckler. Geschichte Babylonien und Assyriens 1892. Β') Τῶν καθολικωτέρων ἱστορικῶν πραγματειῶν, ἐν αἷς περιλαμβάνεται καὶ ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία, παραθέτομεν τὰ ἐξῆς· 1) Max Duncker. Geschichte des Alterthums (ἡ τελευταία ἐκδόσις 1878)· 2) G. Rawlinson. The Five Great Monarchies 1879· 3) Maspero. Histoire ancienne des peuples de l'Orient 1875 (τοῦ ἔργου τούτου ἐγένοντο ἱκαναὶ ἐκδόσεις, ἀλλὰ καὶ νῦν ἤρξατο νέα μεγάλη ἐκδόσις μετὰ εἰκονογραφίῶν γινομένη κατὰ φυλλάδια, ὧν μέχρι σήμερον ἐξεδόθησαν 30)· 4) François Lenormant. Les premières civilisations' 1874· 5) τοῦ αὐτοῦ Manuel d'histoire ancienne de l'Orient 1881· 6) σπουδαία πραγματεία διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἀσίας εἶναι ὁ τῷ 1884 ἐκδοθεὶς α' τόμος τῆς «Ἱστορίας τῆς ἀρχαιότητος» ὑπὸ τοῦ Ἑδουάρδου Μάυερ (Geschichte des Alterthums v. Edward Meyer)· ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς Ἀσσυριολογίας καθίσταται ἀτελές, διότι ἕκαστον σχεδὸν ἔτος νέον παρέχει ὑλικὸν εἰς τὴν ἐπιστήμην, καὶ αἱ πρό μικροῦ ἐκδοθεῖσαι καὶ τελειότεραι εἰς τὸ εἶδος αὐτῶν θεωρούμεναι ἱστορικαὶ πραγματεῖαι καθίστανται ἐν πολλοῖς ἐνδεεῖς ἀπέναντι τῶν νέων ἀνακαλύψεων τῶν γινομένων ἐντὸς τῶν ἀμέσως ἐπομένων ἐτῶν (1). Ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ α' τόμου

ὁ Ἀγγλος Νόρρις, ἀλλὰ τοῦ Δέλιτζ τὸ λεξικὸν εἶναι ἀκραιφνῶς ἐπιστημονικόν. Γραμματικαὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης ἐξεπονήθησαν πολλαὶ πρὸ πολλῶν ἡδὲ τῶν γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τῆς Ἀσσυριακῆς γραμματικῆς (Eléments de la Grammaire Assyrienne 1860) τοῦ J. Oppert.

(1) Ἡ τοῦ Μάυερ ἱστορία εἶναι λίαν ἐνδεὴς ὡς πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν ἰδίως ἱστορίαν, ἥτις ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Μάυερ δὲν ἀνατρέχει πέρα τῆς 3 π. Χ. χλιε-

τῆς ἱστορίας τοῦ Μάυερ, τοσαῦται ἐγένοντο ἀνακαλύψεις, ἰδίως ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ (18. σελ. 78), ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ, ὥστε ἡ τοῦ Μάυερ ἱστορία, ὡς καὶ ἡ τοῦ Μασπερώ καὶ αὐτῇ ἡ τοῦ Tiele, θεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Hommel, ἐν τῇ κατὰ τὸ 1887 ἐκδόσει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς (Abriss der Geschichte des alten Orients bis auf die Zeit der Perserkriege) ὡς ἀπληραίνωμεναι. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἔκδοτε μέχρι τοῦ 1894 γενόμεναι ἔρουναι κατέστησαν ἐν μέρει ἐνδεᾶ καὶ τὴν ἄλλως τοσοῦτον πλουσίαν εἰς ὕλικὸν ἱστορίαν τοῦ Hommel τὴν ἐκδοθεῖσαν τῷ 1885 (G. Babyl. und Assyri.) καὶ ὅ,τι οὗτος εἶπε περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Μάυερ, τοῦ Μασπερώ καὶ τοῦ Tiele, ἠδύναντο νὰ εἰπωσι περὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ καὶ ὁ Δελιτς, ὁ ἐκδοὺς τῷ 1891 τὴν ὕπ' αὐτοῦ ἐξεργασθεῖσαν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν τοῦ Mürdler, καὶ ὁ Winckler, ὁ ἐκδοὺς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ τῷ 1892 (1), καὶ αὐτός ὁ Μασπερώ, ὁ νῦν συγγραφέων τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν λαῶν. Διότι διὰ τῶν νέων ἀνακαλύψεων καὶ νέα ἐγνώσθησαν βασιλέων ὀνόματα (ἰδίως Βαβυλωνίων) καὶ ἐκ νέου ἐπλουτίσθη ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία (2).

Πλὴν τῶν καθαρῶς ἱστορικῶν τούτων πραγματειῶν βοηθήματα σπουδαία καὶ ἀπαραιτήτα διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν εἶναι 1) ἡ πολλὰκις μνημονευθεῖσα παρ' ἡμῶν πραγματεία τοῦ Delitz «Wo lag des Paradies» 1881. 2) Eb. Schrader. Die Keilinschriften und das alte Testament 1772. 3) τοῦ αὐτοῦ Die Keilinschriften und die Geschichtsforschung 1878. 4) Fr. Lenormant. Lettres Assyriologiques 1871. 79. 5) τοῦ αὐτοῦ Les sciences occultes en Asie. La magie chez les Chaldéens 1871. 6) Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀνακαλύψεων ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ ὅλως ἰδιαιτέραν ἀξίαν ἔχει ἡ πολλὰκις ὑφ' ἡμῶν μνημονευθεῖσα πραγματεία τοῦ J. Oppert, Expédition Scientifique en Mésopotamie 1853. 7) Layard. Nineveh and its remains (πολλὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐγένοντο ἐκδόσεις, ἡ πρώτη τῷ 1848). Τοῦ αὐτοῦ Nineveh and Babylon. 8) Botta et Flandin. Monuments de Ninive 1849. 9) Place. Ninive et l'Assyrie 1867. 10) G. Smith. Assyrian Discoveries 1875. 11) Heuzey. Découvertes en Chaldée par F. de Sarzec 1888. 12) Σπουδαιότατον ἔργον ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἀνατολῆς εἶναι ὁ G. Tilmont τῆς πραγματείας τῶν G. Perrot καὶ C. Chipier. «Hist. de l'art dans l'antiquité. 1867». Περὶ νεωτέρων εἰδικῶν πραγματειῶν γενήσεται λόγος ἐν οἰκείοις τόποις.

τηρίδος, ἐνῶ ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Hommel φθάει μέχρι τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἕνεκα τῶν ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ ἐν τῷ μικρῷ χρονικῷ διαστήματι τῶν ἐτῶν 1884 - 1887 γενομένων νέων ἀνακαλύψεων. Διὰ τῶν ἀνακαλύψεων δ' ἀκριβῶς τούτων ἐξηλέγχθη ἡμαρτημένη ἡ γνώμη τοῦ Μάυερ (G. A. σελ. 149) φρονούντος ὅτι ἡ Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἔμελλε πάντοτε νὰ ᾖναι ἐνδεστέρα τῆς Ἀσσυριακῆς, διότι ἐν Ἀσσυρίᾳ μὲν ἕνεκα πρωίμου καταστροφῆς τοῦ κράτους τούτου τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα διετηρήθησαν ταφέντα ἀπαθὺς ὑπὸ τὴν γῆν, ἐνῶ ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν ἠδύναντο νὰ συμῶν τὸ αὐτό, διότι ἐνταῦθα αἱ πόλεις κάτηρειπώθησαν βραδέως καὶ πολὺ ὕλικόν ἐξηφανίσθη ἢ μετεκομίσθη ἄλλαχού. Ἀλλ' αἱ ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ καὶ ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς ἀποστολῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ γενόμεναι ἀνακαλύψεις ἀπέδειξαν τὸ ἐναντίον.

(1) Τῆς ἱστορικῆς ταύτης πραγματείας τοῦ Winckler προσηγήθη ἑτέρα ἐπίσης ἱστορικὴ σπουδαία πραγματεία «Untersuchungen zur altorientalischen Geschichte» 1889.

(2) Καθολικώτερον περὶ τῶν ἀρχαίων λαῶν τῆς Ἀσίας ἱστορίαν συνέγραψε πρὸ ὕλινων ἐτῶν καὶ ὁ Welzhofer «Allgemeine Geschichte des Alterthums» 1886.

Τέλος προκειμένου περὶ τῆς Ἀσσυριολογικῆς ιστοριογραφίας καὶ περὶ τῶν νέων καθόλου πηγῶν τῆς Ἀσιατικῆς ιστορίας δὲν πρέπει νὰ παρελθῶμεν ἐν σιγῇ καὶ τὴν πραγματείαν τοῦ ιστορικοῦ Gutschmid τὴν ἐπιγραφομένην «Νέαι συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς (Neue Beitr. zur Gesch. des alten Orients 1876)». Ὁ Gutschmid ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἠμφισβήτησε τὴν ἀκρίθειαν τῆς ἐρμηνείας πολλῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ἐντεῦθεν δὲ προσέβαλεν ἐν μέρει καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῇ τῆς Ἀσσυριολογίας ὡς πηγῆς ἱστορικῆς. Ἐκ τῆς ἐντεῦθεν δὲ παραχθείσης ἐπιστημονικῆς συζητήσεως, ἥς μετέσχεν ἰδίως ὁ Schrader διὰ τῆς μνημονευθείσης ἀνωτέρω πραγματείας αὐτοῦ «Αἱ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφαὶ καὶ ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα (Die Keilinschriften und Geschichtsforschung)», κατέστη μὲν φανερόν ὅτι τῶν Ἀσσυριολόγων τινὲς περιέπεσον εἰς τινα ἁμαρτήματα καὶ ἀνακριθείας, ἀλλ' ἡ ὅλη ἐπιστήμη τῆς Ἀσσυριολογίας ἐξῆλθεν ἄθικτος ἐκ τοῦ ἀγῶνος. Τοῦναντίον δὲ αἱ προσβολαὶ αἱ γενομέναι ὑπὸ τοῦ Gutschmid ἐναντίον τῆς νέας ἐπιστήμης ἔδωκαν ἀφορμὴν ἵνα αὕτη διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐστηροτέρας περὶ τὴν ἐρμηνείαν κριτικῆς ἐρεῖδῃται τοῦ λοιποῦ ἐπὶ βάσεων ἑδραιωτέρων καὶ ἀσφαλεστέρων.

Δ. Ἔθνη καὶ γλώσσαι ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ.

Α'. Ἔθνη. — Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὰ κατὰ τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Ἀσσυρίαν, αἱ χῶραι αὗται ὥκοῦντο πρὸ πολλοῦ ὑπὸ λαῶν ὁμογλώσσων καὶ ἐθνικῶς ἀφωμοιωμένων πρὸς ἀλλήλους. Ἐντεῦθεν δὲ Ἀσσυρίους καλοῦσιν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἐντεῦθεν, τοὺς Ἀσσυρίους ὁμοῦ καὶ Βαβυλωνίους καὶ Ἀσσυριακὴν χώραν τὴν Βαβυλωνίαν. Εἵπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Περσικῆς μοναρχίας τὸ ὄνομα Ἀσσυρία ἐδίδετο εἰς πάσας τὰς μεταξὺ τοῦ Ζάγρου, τοῦ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου, τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου χώρας καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Συρία, τὸ διδόμενον ἰδιαιτέρως εἰς τὰ δυτικὰ τμήματα τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, ἦτο ταῦτόν τῃ Ἀσσυρίᾳ, προσελθὼν ἐκ τούτου κατ' ἀποκοπὴν τῆς πρώτης συλλαβῆς. Ταῦτό δὲ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων Σύρος καὶ Ἀσσύριος (1). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ παρὰ τὸν Πόντον οἱ Ἕλληνες εὗρον λαὸν καλούμενον Συρίους ἢ Σύρους (Καππαδόκας), οὓς οἱ μεταγενέστεροι λόγιοι Ἀλεξανδρινοὶ ποιεῖται

(1) Ἡροδ. Ζ' 63 «Ἀσσύριοι δὲ . . . ὑπὸ μὲν Ἑλλήνων ἐκαλοῦντο Σύριοι, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Ἀσσύριοι ἐκλήθησαν».

καὶ λογογράφοι ὠνόμασαν, κατὰ τὴν καθιερωθεῖσαν ἤδη κοινὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος Σύρος καὶ Ἀσσύριος, Ἀσσυρίους (καὶ Λευκοσύρους), ὁ Στράβων ὑπέλαβεν ὅτι τὸ τῶν Σύρων (ἢ Ἀσσυρίων) ὄνομα διήκεν ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ταύρου καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ Εὐξείνου (1). Ὅτι ἡ εἰκασία τοῦ Στράβωνος δὲν ἦτο ἐν πᾶσιν ὀρθή καὶ ὅτι οἱ περὶ τὸν Εὐξείνον Σύριοι τοῦ Πινδάρου, οἱ κατὰ τὸν ποιητὴν τοῦτον ἀποτελοῦντες τὸν στρατὸν τῶν Ἀμαζόνων (αὐτοὶ Σύριοι ἐν Ἑρμαίῳ αἰ' (Ἀμαζόνες) διέπον στρατὸν), τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαιότερων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οἱ κληθέντες ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐκ συγχύσεως τῶν ὀνομάτων τούτων Ἀσσύριοι, δὲν ἦσαν ὁμόφυλοι τοῖς Σύροις ἢ Ἀσσυρίοις τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, περὶ τούτου γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀσσυρίᾳ τῇ ἐκείθεν τοῦ Ταύρου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πάντες οἱ Σύροι ἢ Ἀσσύριοι καλούμενοι λαοὶ δὲν ἀπετέλουν ἐν καὶ μόνον ἔθνος εἶναι οἴκοθεν δῆλον, ἀφοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀσσυρίας ταύτης ὄκουν καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Φιλισταῖοι καὶ Φοίνικες (2), πρὸς ἀνοτολὰς δὲ οἱ λαοὶ τοῦ Αἰλάμ (Κίσσιοι, Κοσσαῖοι, Οὐξιοί). Εἶναι ἀληθές ἐν τούτοις ὅτι, καίτοι πάντες οὗτοι οἱ κατοικοῦντες τὴν μεγάλην Ἀσσυρίαν λαοὶ δὲν ἀπετέλουν μίαν ἐθνότητα (κατὰ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος), ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις (πλὴν τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ) ἦσαν φυλετικῶς συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους ὡς Σημιτικοὶ λαοί, ἀπὸ δὲ τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος πάντες οὗτοι οἱ λαοὶ (ἐξαίρουμένων ἰσως τῶν Φοινίκων) (3) ἐλάλουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν Ἀραμαϊκὴν (ἥτοι τὴν γλῶσσαν τὴν λαλουμένην ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς βορείου Μεσοποταμίας, εἴτα δὲ καὶ τῆς βορείου Συρίας), συγγενῇ ἄλλως πρὸς πάσας τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀσσυρίᾳ λαλουμένας γλώσσας. Ἀλλὰ πρὸς τῇ γενικῇ ταύτῃ φυλετικῇ καὶ ἐν μέρει γλωσσικῇ συγγενείᾳ τῇ συνδεοῦσῃ πρὸς ἀλλήλους πάντας σχεδὸν τοὺς λαοὺς τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας, οἱ ἰδίως Ἀσσύριοι συνεδέοντο δι' ἰδιαιτέρας συγγενείας πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους ἀποτελοῦντες μετὰ τού-

(1) Στράβ. Γ' 737 «Δοκεῖ δὲ τὸ τῶν Συρίων ὄνομα διατείνειν ἀπὸ μὲν τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τοῦ Ἰστικοῦ κόλπου, ἀπὸ δὲ τούτου μέχρι τοῦ Εὐξείνου τὸ παλαιόν».

(2) Ὁ Ἡρόδοτος τὴν Παλαιστίνην καλεῖ Συρίαν (Α' 105 «ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Συρίῃ»), κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ συγγραφέα (Ἡροδ. αὐτ.) οἱ Φοίνικες οἰκοῦσιν ἐν Συρίᾳ.

(3) Ἡ Φοινικικὴ γλῶσσα ἐν τῇ Φοινίᾳ ὑπέκυψεν εἰς τὴν Ἀραμαϊκὴν, ἀλλὰ πολλῶ βραδύτερον ἢ ἡ Ἑβραϊκὴ, ὡς θέλομεν εἰπεῖ λεπτομερέστερον περὶ τούτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Φοινίκων.

των τοὺς κυρίως Ἀσσυρίους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλουμένους λαοὺς (1). Ἡ ἀντίθεσις ἡ ὑπάρχουσα ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις μεταξὺ τῶν δύο τούτων λαῶν ἦτο πολιτική, ὡς ἐκ τῆς ὑπάρξεως δύο κρατῶν αὐτοτελῶν, ἀποτελοῦσα διὰ τοῦτο μέχρι τινὸς καὶ διαίρεσιν ἐθνικὴν. Ἡ ταυτότης τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας καὶ πολλῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ βίου καθίστα τοὺς Ἀσσυρίους καὶ τοὺς Βαβυλωνίους ἓνα λαὸν διηρημένον πολιτικῶς (2). ἦτο δὲ ὁ λαὸς οὗτος ὁ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς ἢ ἀπλῶς Ἀσσυριακός, λαὸς Σημιτικὸς, συγγενὴς μὲν τὴν καταγωγὴν πρὸς πάντας τοὺς Σημιτικοὺς λαοὺς τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας καὶ τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς Ἀραβας, ἀλλ' ἀποτελῶν ἴδιον κλάδον τῆς μεγάλης ταύτης οἰκογενείας, ἰδιαιτέραν ἔχοντα συγγένειαν (ὡς δηλοῦνται ἐκ τῆς γλώσσης) πρὸς τοὺς Ἀραμαίους καὶ τοὺς Ἑβραίους (3). Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ὁμοφυλία καὶ ὁμοεθνία μεταξὺ Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἦτο ἀποτελεσμα μᾶλλον ἀφομοιώσεως ἐθνικῆς ἢ ἀρχῆθεν ὑφισταμένης φυλετικῆς συγγενείας ἥτοι ὁμοφυλίας. Τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ηὔξηθη ἰδίως διὰ Σημιτῶν καὶ ἡ Ἀσσυρία ἐγένετο χώρα Σημιτική. Σημιτικοὶ δὲ λαοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νομαδικῶς βιοῦντες, ἦσαν διεσκεδασμένοι εὐρύτατα πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐν ταῖς χώραις

(1) Παρ' Ἡροδότῃ, ὡς εἶδομεν (σελ. 41 σημ.), « Ἀσσυρίη χώρα καὶ Βαβυλωνίη χώρα » εἶναι ἡ αὕτη (πρὸλ. καὶ τὰ χωρία τοῦ Ἡροδότου Ε' 178 « Τῆς δὲ Ἀσσυρίας . . . ἦν Βαβυλών », καὶ Α' 106 « καὶ τοὺς Ἀσσυρίους ὑποχειρίους ἐποίησαντο πλὴν τῆς Βαβυλωνίης μοίρης »). Πρὸλ. καὶ Στράβ. ΙΓ' 737 « Οἱ δ' ἱστοροῦντες τὴν Σύρῳ ἀρχὴν . . . οὐκ ἔλλους τινὰς τοὺς Σύρους λέγουσιν, ἀλλ' ἡ τοὺς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Νίνῳ κατεσκευασμένους τὸ βασίλειον ».

(2) Tiele. Bab.-Assyr. Gesch. σελ. 14 « Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι ἦσαν δύο τμήματα ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ, λαλοῦντες μετ' ἐλαχίστων διαλεκτικῶν διαφορῶν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ἔχοντες τὴν αὐτὴν θρησκείαν καὶ ἰστάμενοι, μεθ' ὅλην τὴν διαφορὰν τοῦ χαρακτῆρος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν διαφορὰ εἶναι μικροτέρα ἢ ἡ μεταξὺ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων Γερμανῶν. Ὡστε ἡ ἱστορία τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας εἶναι ἱστορία ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ καὶ μιᾶς μεγάλης πολιτικῆς δυνάμεως, καίτοι ἡ δύναμις αὕτη ἀνέκει ἐναλλάξ εἰς τὰς ὑπερεχούσας φυλὰς ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους ». Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς τὴν μεταξὺ αὐτῶν δειλῶν, ἀλλὰ λεπτὴν μόρφωσιν ἔχόντων, Βαβυλωνίων καὶ τῶν πολεμικῶν Ἀσσυρίων ἀντίθεσιν παραβάλλει πρὸς τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἡ Μακεδονικὴ ἀρχὴ διήρκεσεν ὀλιγώτερον ἢ ἡ τῶν αἰμασίγων τῆς δυτικῆς Ἀσίας ».

(3) Κοινὸν τι ὄνομα ἐθνικὸν ἐκτός τοῦ Ἀσσύριος δὲν εἶχον Ἀσσύριοι ὅμοι καὶ Βαβυλώνιοι. Ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀσσύριος ὡς κοινὸν ὄνομα ἀμφοτέρων τῶν λαῶν εἶναι ἐν χρήσει μόνον παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν. Ὡς μόνον δὲ κοινὸν ὄνομα, δι' οὗ ὁ κάλεσαν ἑαυτοὺς ἀμφοτέροι οἱ λαοί, εἶναι τὸ τοῦ « λαοῦ τοῦ Βήλου » (ἴδ. Tiele. B. A. G. σελ. 6).

ταῖς ἀποτελούσαις κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους τὴν μεγάλην Ἀσσυρίαν, ἰδίως ἐν ταῖς πρὸς τὴν ἔρημον χώραις τῆς νοτίου Μεσοποταμίας. Οἱ λαοὶ οὗτοι διὰ τῆς εὐρείας ἐκτάσεως αὐτῶν ἀνὰ τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα χώρας, εἴτα δὲ καὶ δυτικώτερον ἐν τῇ ἰδίᾳ Συρίᾳ, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων ἀρετῶν φυλετικῶν ἀφωμοίωσαν ἐν τῇ Σημιτικῇ φυλῇ τοὺς λαοὺς τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας καὶ ἐποίησαν ὥστε τὸ μὲν Ἀσσυριακὸν κράτος ἀρχῆθεν νὰ γένηται Σημιτικόν, τὸ δὲ πολλῷ ἀρχαιότερον τοῦ Ἀσσυριακοῦ Βαβυλωνιακὸν κατασταθῇ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐπίσης Σημιτικόν. Διότι οἱ λαοὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν Βαβυλωνίαν δὲν ἦσαν ἀρχῆθεν Σημιτικοί, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον οἱ Βαβυλώνιοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐθνολογικῶς ἐν ἀρχῇ διαφέροντες τῶν Ἀσσυρίων. Ἄλλ' ἐπεὶ καθ' ὃν χρόνον συνέστη τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἤδη ἐν Βαβυλωνίᾳ τὸ στοιχεῖον τὸ Σημιτικόν, ἡ ἐθνολογικὴ ἐκείνη διαφορὰ ἀπόλλυσι πᾶσαν ὑπόστασιν θετικὴν, τὸ δὲ ζήτημα ἐν τῇ θετικῇ αὐτοῦ ὑποστάσει καθίσταται τόδε: Τίνος καταγωγῆς ἦσαν οἱ ἀρχέγονοι λαοὶ τῆς Βαβυλωνίας οἱ οἰκήσαντες αὐτόθι πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Σημιτικοῦ στοιχείου; Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθημεν ἤδη ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σελ. 377 κέ.), ἐκ τῶν ἐνταῦθα δὲ ἐκτεθεισῶν θεωριῶν, καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων πρὸς τὰς νῦν γλωσσολογικὰς ἐρεῦνας, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Αἰλάμ ἦσαν λαοὶ Τουρανικοὶ ἀνάμικτοι μετὰ στοιχείων Χουσιτικῶν ἢ Αἰθιοπικῶν ἢ Πρωτοσημιτικῶν καλουμένων. Νῦν δ' ὑπολείπεται ἡμῖν ἐνταῦθα νὰ εἰπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Αἰλάμ ἢ μᾶλλον περὶ τῶν ἐθνολογικῶν, ἢ ἐθνολογικῶν θεωρουμένων, ὀνομάτων τῶν λαῶν τούτων.

Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ. — Ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καλοῦνται πάντοτε βασιλεῖς Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, τὴν προσωνομίαν δὲ ταύτην ἐλάβανον καὶ ὅσοι τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων (ὡς ὁ Σεναχειρίμ) κατεστάθησαν βασιλεῖς ἐν Βαβυλωνίᾳ. Πολλὰ καὶ πικίλαι ἐδόθησαν εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα ἐρμηνεῖαι ὑπὸ πολλῶν Ἀσσυριολόγων. Ὁ Μασπερὸ ἐξέλαβεν αὐτὰ ὡς ἐθνολογικά· καὶ Σουμίρ μὲν ἐθεώρησε τοὺς Τουρανίους τῆς Βαβυλωνίας, Ἀκκάδ δὲ τοὺς Σημίτας ἢ τοὺς Πρωτοσημίτας παναρχαίους κατοίκους τῆς χώρας ταύτης. Ὁ Λενορμάν

τοῦναντίον καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐθεώρησαν ἀμφοτέρα ὡς Τουρανικὰ ὀνόματα διδόμενα εἰς τοὺς παναρχαίους Τουρανίους κατοίκους, ὧν οἱ μὲν οἰκοῦντες παρὰ τὸν Τίγρητα ἐκλήθησαν *Σουμίρ* ἤτοι παραποτάμιοι, *παρόχθιοι*, οἱ δὲ ὄρεινοί (οἱ οἰκοῦντες τὰς ὑπερθεῖν τῆς Ἀσσυρίας ὄρεινās χώρας) Ἀκκάδ ἤτοι ὄρεινοί. Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, κατὰ τὸν Λενορμάν, ἦσαν ὁ αὐτὸς Τουρανικὸς λαὸς τῶν *Χαλδαίων* ἢ *Καρδούχων* (τῶν νῦν Κούρδων), ὁ οἰκῶν ἀρχαιοτάτα ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ ἐκεῖθεν καταλαβὼν τὴν περὶ τὸν Τίγρητα πεδινωτέραν χώραν (τὴν Ἀσσυρίαν). Ὡστε κατὰ τὴν γνώμην ταύτην ἐξ Ἀσσυρίας καὶ ἐκ βορειοτέρων ἔτι χωρῶν ἐν παναρχαίοις χρόνοις μετώκησαν οἱ Τουράνιοι Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ εἰς τὴν Βαβυλωνίαν. Ἀλλ' ἐν τῇ μετανατεύσει ταύτῃ, κατὰ τὴν γνώμην πάντοτε τοῦ Λενορμάν, τὰ ὀνόματα ἀπέβαλον τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν σημασίαν, καὶ Ἀκκάδ μὲν ὀνομάσθησαν οἱ τὴν βόρειον Βαβυλωνίαν οἰκοῦντες, Σουμίρ δὲ οἱ τὴν νότιον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ νότιος Βαβυλωνία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑπὸ Τουρανικῶν λαῶν οἰκουμένην βορείαν κατωκεῖτο ὑπὸ λαῶν Πρωτοσημιτικῶν, τὸ ὄνομα *Σουμίρ* ἐγένετο ἐθνολογικὸν τῶν Πρωτοσημιτῶν τούτων, τὸ δὲ Ἀκκάδ μετέστη ἐπίσης εἰς σημασίαν ἐθνολογικὴν σημαίνον τοὺς Τουρανίους τῆς βορείου Βαβυλωνίας. Ταῦτα κατὰ τὸν Λενορμάν(1). Ἀλλ' ὁ Δέλιτς θεωρεῖ ἀμφοτέρα τὰ ὀνόματα ὡς καθαρῶς γεωγραφικά, ὧν τὸ μὲν *Σουμίρ*, σημαῖον κατὰ Δέλιτς, *ισχυρὸν κράτος*, ἐδίδετο εἰς τὴν νότιον Βαβυλωνίαν, τὸ δὲ Ἀκκάδ εἰς τὴν βόρειον· τὸ ὄνομα δὲ Ἀκκάδ θεωρεῖ ὁ Δέλιτς ὡς προελθὼν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς Βαβυλωνιακῆς πόλεως Agadi, τῆς Ἑβραϊστὶ καλουμένης ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ Accad (Ἀρχὰδ κατὰ τοὺς Ο') (2). Καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἀσσυριολόγοι ἐθεώρησαν τὰ ὀνόματα ταῦτα ὡς οὐδεμίαν ἔχοντα σημασίαν ἐθνολογικὴν· εἰς μάλιστα, ὁ Martin Jäger, δυσχυρίσθη ὅτι Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ ἦσαν ὀνόματα δύο ἀρχαίων Βαβυλωνιακῶν ἱερατικῶν οἰκῶν, ὧν ὁ μὲν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ βορείῳ Βαβυλωνίᾳ, ὁ δὲ ἐν τῇ νοτίῳ. Καθόλου δὲ τὰ περὶ τῆς ἀρχικῆς σημασίας τῶν ὀνομάτων Ἀκκάδ καὶ

(1) Lenormant. La magie chez les Chaldéens p. 271-285.

(2) Delitz. W. l. d. P. 196-199. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τὸ Agadi ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, μέχρι τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Κύρου, σημαίνει ἀπλῶς τὴν πόλιν Agadi· οὐδέποτε δὲ χώραν, ὡς τὸ Ἀκκάδ, ἐνθ' ἐν τῇ Π. Δ. Ἀκκάδ εἶναι πόλις, φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τῇ Π. Δ. ἐγένετο σύγχυσις τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Agadi πρὸς τὸ ἐπίσης Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν ὄνομα Accad τοῦ Ἀκκαδικοῦ ἔθνους ἢ τῆς Ἀκκαδικῆς χώρας.

Σουμίρ μένουσιν ἔτι σκοτεινά, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι γνωστά μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων (τὸ δὲ Ἀκκάδ ἢ Ἀρχάδ καὶ ἐκ τοῦ Ἀκκάδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) (1).

Χαλδαῖος. — Τὸ ὄνομα τὸ ἐθνολογικὸν τὸ ἀποδιδόμενον συνήθως εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ὑπὸ τῆς Π. Διαθήκης (ιδίως ὑπὸ τινων προφητῶν) καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βαβυλωνίου ἱερέως Βηρώσου εἶναι τὸ *Χαλδαῖοι* (Ἑβρ. Κασδίμ) (2). Τὸ *Χαλδαῖος* προφανῶς εἶναι τὸ ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς συχνάκις ἀναφερόμενον *Kaldi* ἢ *Kaldu* (ἴδ. σελ. 37). Περὶ τῆς ἀρχικῆς δὲ σημασίας τοῦ ὀνόματος *Χαλδαῖος* ἐρρήθησαν ἤδη ἱκανὰ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σελ. 397), ἐν οἷς καὶ ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι Τουρανικὸν καὶ ὅτι οἱ *Χαλδαῖοι* ἐκπροσωποῦσιν ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ τὰ ἀρχέγονα ἐν ταῖς κοιλάσι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου οἰκοῦντα Τουρανικὰ φύλα. Πλείονα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν *Χαλδαίων* καὶ περὶ τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τοὺς *Χάλυβας* καὶ *Χαλδαίους* τοῦ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θὰ διαλάβωμεν ἐν τοῖς περὶ ἐθνολογίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (3).

(1) Ἐν τῇ *Σεμηρώνιος* (οὕτως ἐκαλεῖτο Πέρσης τις Βαβυλώνιος) τοῦ Πασχαλίου Χρονικοῦ ἐνόμισάν τινες ὅτι εὗρον τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν Σουμίρ.

(2) Τὸ Ἑβρ. *Κασδίμ* (πληθυντ. τοῦ *Κασδ* = *Χαλδαῖος*) ἐν τῇ μεταφράσει τῶν *Ο'* φέρεται πάντοτε *Χαλδαῖοι*. Τὴν ταυτότητα τοῦ ὀνόματος *Κασδίμ* πρὸς τὸ *Χαλδαῖος* (καὶ τὸ *Kaldi* τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν) ἀπέδειξεν ὁ Schrader καὶ διὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φθογγολογίας, καθ' ἣν συχνὰ ἀνταλλάσσονται πρὸς ἄλληλα τὰ σ καὶ λ (*istakan* = *ullakan*, *astur* = *altur*). Ἰδ. Schrader. *Die Keilinschriften und das alte Testament* σελ. 43. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Δέλitz ὡς ἀρχικὸν Βαβυλωνιακὸν τύπον τοῦ ὀνόματος θεωρεῖ τὸν Ἑβρ. τύπον (*Κασδίμ*), ἐξ οὗ προῆλθεν ὁ νεώτερος Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς τύπος *Kaldu*.

(3) Οὐχ ἤττον περὶ τῶν *Χαλδαίων* ὡς τοῦ ὀνομαστικότητος τῶν λαῶν τῆς Βαβυλωνίας ἀνάγκη νὰ σημειωθῶσιν ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦδε τὰ ἑξῆς. *Χαλδαῖοι* ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὅτε μὲν καλοῦνται οἱ τὰ νοτιώτατα τῆς Βαβυλωνίας οἰκοῦντες *Χαλδαῖοι*, ὅτε δὲ πάντες οἱ Βαβυλώνιοι. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος τοὺς κατοικοῦντας τῆς Βαβυλωνίας καλεῖ συνήθως Ἀσσυρίους, λέγει ὅτι ἐν τῇ στρατῷ τοῦ Ξέρξου οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν μεγιστοὶ μετὰ *Χαλδαίων* (Ἡροδ. Ζ' 63 «Τούτων δὲ (τῶν Ἀσσυρίων) μετὰ *Χαλδαίοις*»). Μόνον δὲ ἐν τῇ χωρίῳ τούτῃ ποιεῖται λόγον περὶ *Χαλδαίων*, παρίστανται οὗτοι ὡς ἀποτελοῦντες τὴν τάξιν τῶν ἱερέων (Ἡροδ. Α' 184 «Οἱ *Χαλδαῖοι* ἐόντες ἱερεῖς τούτου τοῦ θεοῦ (τοῦ Βήλου)» καὶ Α' 183 «Ἐπὶ δὲ τοῦ μείζονος βωμοῦ καὶ καταγίζουσι λιθανωτῷ χίλια τάλαντα ἕτερος ἐκάστου οἱ *Χαλδαῖοι* τότε, ἐπειὰν τὴν ὁρτὴν ἄγωσι τῷ θεῷ τούτῳ . . . τὰ δὲ λέγεται ὑπὸ *Χαλδαίων*, ταῦτα λέγω»). Ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι ἐν διαφόροις πόλεσι τῆς Βαβυλωνίας οἱ *Χαλδαῖοι* εἶχον σχολὰς ἀστρονομικὰς καὶ ἐκ τῶν σχολῶν τούτων ἐλάβανον τὰ ὀνόματα οἱ ἀστρονόμοι *Χαλ-*

Τὰ ὀνόματα Ἀκκάδ, Σουμίρ καὶ Kaldi ἢ Κασδίμ ἢ Χαλδαῖοι εἰσὶ τὰ μόνα Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα τὰ δυνάμενα νὰ ἐρευνηθῶσιν

δαῖοι, καλούμενοι Ὀρχηνοί, Βορσιπηνοί (ἴδ. σελ. 46)· ἀλλ' αὐτός ὁ Στράβων ἀλαχοῦ ποιεῖται λόγον περὶ Χαλδαίων ὡς ἔθνους οἰκοῦντος τὰς νοτιοανατολικὰς ἐσχατίας τῆς Βαβυλωνίας (ἴδ. σελ. 38 καὶ 43). Παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ τὸ Χαλδαῖος ὡς ὄνομα ἔθνικόν δίδεται μόνον εἰς τοὺς Χαλδαίους τῆς Ἀρμενίας, οἱ δὲ Χαλδαῖοι τῆς Βαβυλωνίας ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου πάντοτε ὡς τάξεις ἱερέων καὶ ἀστρολόγων. Καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ δὲ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τῷ ἀποδιδόμενῳ εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ οἱ Χαλδαῖοι παρίστανται ὡς φυλὴ ἄρχουσα ἐν Βαβυλωνίᾳ ἱερατικῶς. Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων καλοῦνται ὑπὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ Χαλδαῖοι, γίνεται δὲ λόγος καὶ περὶ «τῆς γλώσσης καὶ τῶν γραμμάτων τῶν Χαλδαίων». Ἀλλὰ συγχρόνως παρ' αὐτῷ οἱ Χαλδαῖοι παρίστανται καὶ ὡς στρατιωτικὴ ἀριστοκρατικὴ φυλὴ ἄρχουσα ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ εἰς τὴν φυλὴν ταύτην ἀνήκει ὁ Χαλδαῖος βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ. Καὶ αὐτός δὲ ὁ Βήρωτος, καίτοι τὸ Χαλδαῖος ἰσχυρίζεται ὡς ὄνομα ἔθνικόν τῶν Βαβυλωνίων, οὐχ ἤττον ἐποιεῖτο διάκρισιν μεταξὺ τῶν Χαλδαίων ἡγεμόνων τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν ἄλλων, οὐχὶ μόνον ξένων, ἀλλὰ καὶ Βαβυλωνίων μὲν, μὴ Χαλδαίων δὲ, δυναστών, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ταῦτα πάντα καὶ τὸ ὅτι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, καὶ ἰδίως τοῖς Ἀσσυριακοῖς, τὸ ὄνομα Kaldu ἢ Kaldi ὅτε μὲν ἀποδίδεται εἰς ἅπασαν τὴν Βαβυλωνίαν, ὅτε δὲ εἰς λαὸν τινα τῆς νοτίου Βαβυλωνίας, συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἀπετέλουν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἰδιαίτεραν φυλὴν, ἥτις πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν ἀπέτελει καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν τὴν ἱερατικὴν περιλαμβάνουσιν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν τάξιν τῶν σοφῶν καὶ δοῦσαν εἰς τὸ Χαλδαῖος τὴν σημασίαν τοῦ σοφός, ἀστρονόμος, ἀστρολόγος (ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὴν τοῦ μάντις καὶ μάγος), ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὰ σφηνοειδῆ γράμματα τὸ ὄνομα τῶν Χαλδαϊκῶν γραμμάτων καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐπίσημον τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους τὸ ὄνομα τῆς γλώσσης τῶν Χαλδαίων. Καὶ περὶ τούτου μὲν συμφωνοῦσι σχεδὸν πάντες οἱ Ἀσσυριολόγοι. Ἀλλὰ διαφωνία μεγάλῃ ἐπικρατεῖ περὶ τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς. Κατὰ τὸν Schrader (Die Abstammung der Chaldäer und die Ursitze der Semiten. Zeitschrift der Deutsch Morgenländischen Gesellschaft XXVII σελ. 672) οἱ Χαλδαῖοι τῆς Βαβυλωνίας εἰσὶν οἱ Σημιτικοὶ λαοὶ οἱ ἐπικρατήσαντες ἀπὸ τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος ἐν Βαβυλωνίᾳ οὐδεμίαν ἔχοντες συγγένειαν πρὸς τοὺς Χαλδαίους ἢ Κάλυδας τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' ὁ Schrader φρονεῖ οὐχ ἤττον ὅτι οἱ Χαλδαῖοι δὲν εἶναι ὁ λαὸς ὁ ἀρχαιότατος ὁ αὐθιγενὴς τῆς Βαβυλωνίας, ὁ δημιουργήσας τὸν πολιτισμὸν τὸν Βαβυλωνιακόν· ἀλλ' ὅτι οἱ Σημίται οὗτοι εἶρον ἐν Βαβυλωνίᾳ ἔθνος Τουρανικῆς ἢ Πρωτοσημιτικῆς καταγωγῆς προηγμένον εἰς μέγαν πολιτισμὸν, παρὰ τοῦ ὅπου οἱ Χαλδαῖοι πρὸς τοὺς ἄλλους παρέλαβον καὶ τὴν σφηνοειδῆ γραφὴν. Ἀλλ' ὁ Λενορμάν, τοῦτ' ἐ' ἀκολουθῶν καὶ ὁ Μασπεριώ, θεωροῦσι τοὺς Χαλδαίους λαὸν Τουρανικόν, ἑλθόντα ἀπὸ Βορρᾶ καὶ καταγόμενον ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν τῆς Ἀρμενίας κατοικῶν Καρδούχων (τῶν προγόνων τῶν Κούρδων). Ὁ Ἐννάν μάλιστα τὰ ὀνόματα Χαλδαῖοι καὶ Κάλυδες θεωρεῖ ταῦτά πρὸς τὸ Καρδούχος, Κάρδακις, Γορδουάτος, Κύρτιος, ἅτινα πάντα εἰσὶ διάφοροι τύποι τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος (τοῦ σημερινοῦ Κούρδος). Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἐννάν τοὺς Χαλδαίους τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θεωρεῖ ὡς λαὸν Ἀριον, ἔνεκα τῆς Ἰρανικῆς καταγωγῆς τῆς νῦν ὑπὸ τῶν Κούρδων λαλουμένης γλώσσης, ὁ Λενορμάν θεωρεῖ αὐτοὺς Τουρανίους, καίτοι καὶ οὗτος θεωρεῖ

ὡς ἐθνολογικά, διότι τὸ Ἀσσύριος καὶ τὸ ἐκ τούτου παραχθὲν Σύρος τῶν Ἑλλήνων ἔχουσιν, ὡς εἶδομεν, ἀρχὴν ἀπλῶς γεωγραφικὴν,

τοὺς Χαλδαίους προγόνους τῶν Κούρδων, ὑποθέτων ὅτι οὗτοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἐξιρανίσθησαν τὴν γλῶσσαν, ὄντες τὸ πρῶτον Τουράνιοι. Ὁ Δελιτς δέ, ὡς ἀρχικὸν τύπον τοῦ ὀνόματος Χαλδαῖος ἢ Kaldu θεωρεῖ αὐτὸν τὸν Ἑβραϊκὸν τύπον Κασθ-μὲ καὶ τοὺς Κασδίμ τῆς Π. Δ. ἢ Χαλδαίους εὐρίσκει ἐν τοῖς Κοσσαιῶσι ἢ Κασσου τοῦ Αἰλάμ, θεωρῶν ὡς ἀρχικὴν χώραν τῶν Χαλδαίων τὸ Αἰλάμ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀποδοκιμάζει ὁ Μάυερ παρατηρῶν ὅτι οἱ Χαλδαῖοι δὲν θεωροῦνται ἐν Βαβυλωνίᾳ λαὸς ἑπῆλυς, ἀλλὰ πάντοτε αὐθιγενής, καὶ κατὰ τοῦτο προσχωρῶν εἰς τὴν γνώμην τοῦ Schrader περὶ τῆς Σημιτικῆς καταγωγῆς τῶν Χαλδαίων. Καὶ τὰ περὶ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Χαλδαίων ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν εἶναι γνωστά. Οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς λαὸν Τουρανικὸν φρονοῦσιν ὅτι εἶναι ὁ ἀρχαιότατος περὶ τὴν 5 π. Χ. χιλιετηρίδα καὶ ἔτι πρότερον μεταναστεύσας ἀπὸ Βορρᾶ εἰς τὰς παρὰ τὸν Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χώρας. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς λαὸν Σημιτικὸν φρονοῦσιν ὅτι ἦτο ἀρχαιότατος λαὸς τῆς Μεσοποταμίας μὴ μεταναστεύσας ἐκ Βορρᾶ. Ἄλλοι, ὡς ὁ Πενάν, πιστεύουσιν ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἦσαν λαὸς Ἀρίας καταγωγῆς (*), νομίζοντες ὅτι οἱ Χαλδαῖοι εἶναι λαὸς μὲν ἀπὸ τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀσσυρίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ G. Rawlinson, ὅστις, χωρὶς νὰ θεωρῇ τοὺς Χαλδαίους λαὸν Ἀρίας καταγωγῆς, φρονεῖ οὐχ ἥττον ὡς ὁ Πενάν, ὅτι ἐν ταῖς κοιλάσι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐγένετο ἀνάμιξις οὐ μόνον Τουρανικῶν καὶ Σημιτικῶν καὶ Χαμιτικῶν ἢ Πρωτοσημιτικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ Ἀρίων (ἴδ. κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ γλώσσης), εἰκόζων ὅτι ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, μὲν κατὰ τὸν 7 π. Χ. αἰῶνα, οἱ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἐν Βαβυλωνίᾳ πρὸ δύο περίπου αἰῶνων ἀποικισθέντες Χαλδαῖοι ἐξηγέρθησαν ταχέως ἐκ τῆς ταπεινώσεως αὐτῶν καὶ κατέστησαν ἐνταῦθα φυλὴ ἄρχουσα, ὡς οἱ Νορμανδοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ οἱ Λομβάρδοι ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ὅτι τὸ κράτος τῶν Χαλδαίων καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀκμὴ συμπίπτουσι μετὰ τοῦ Χαλδαίου βασιλέως Ναβουχοδονόσορος Β' (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6 π. Χ. αἰῶνος). Εἰς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἔδωκαν ἀφορμὴν πρὸ πάντων δύο τινά· α') ὅτι τὸ ὄνομα τῶν Χαλδαίων, ἢ Kaldu κατὰ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα, μὲν ἀπὸ τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος ἀναφέρεται ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἀποδίδεται εἰς ὅλον τὸν Βαβυλωνιακὸν λαόν. Ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ἀντίρρησην ἀναιρεῖ ὁ Schrader (Die Keilinschrift und das alte Testament σελ. 44), ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν ἐπιγραφῆς τινος Βαβυλωνιακῆς τοῦ μουσείου τοῦ Λούδρου τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἐν ᾗ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Kaldi. Ἄλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη εἶναι μεμονωμένη. β') Ὑπάρχει τι χωρίον τοῦ Ἡσαίου περὶ Χαλδαίων (ΚΓ' 13), ἐν ᾧ λέγεται ὅτι «ὁ λαὸς τῶν Χαλδαίων δὲν ὑπῆρχεν· ὁ Ἀσσύριος ἐβελώνησεν αὐτὴν διὰ τοὺς κατοίκους τῆς ἐρήμου· ἔστησαν ἐπάλξεις αὐτῆς· καὶ κατέστησαν αὐτὴν ἐρείπια». Ἀλλὰ τὸ σκοτεινὸν τοῦτο χωρίον, ὅπερ ἔτι σκοτεινότερον καθίστησιν ἡ πλημμυρὴς μετάφρασις τῶν Ο' («Καὶ εἰς γῆν Χαλδαίων, καὶ

(*) Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὑποτίθεται ὅτι οἱ Χαλδαῖοι οἱ δόντες τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς τὴν Χαλδαϊκὴν γλῶσσαν καὶ τὰ Χαλδαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν Χαλδαϊκὴν σοφίαν καὶ μαγείαν καὶ ἱερωσύνην καὶ εἰς πάντα καθόλου τὸν Βαβυλωνιακὸν πολιτισμόν, ἐσπετέρισαντο ἀπλῶς τὴν δόξαν τοῦ δημιουργήσαντος ταῦτα Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, αὐτοὶ οὐδαμῶς ἢ ἐλάχιστον συντέλεσαντες εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τοιοῦτου πολιτισμοῦ

εἶτα δὲ πολιτικὴν καὶ δὲν δύνανται νὰ διαφωτίσωσι τὴν ἐθνολογίαν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἄνω εἰρημένων ὀνομάτων μόνον τὸ *Χαλδαῖος* φαίνεται ὅτι εἶχεν ἔννοιαν ἐθνολογικὴν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἄσχετον πρὸς τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, ἥτις δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἦτο ἀληθῶς ἐθνολογικὴ (ἴδ. Εἰσαγ. σελ. 397). Ἀλλ' οἰαδῆποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ *Χαλδαῖος* καὶ οἰαδῆποτε καταγωγῆς θεωρηθῇ ὁ λαὸς τῶν Χαλδαίων, ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν λύει τὸ ζήτημα τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἐθνολογίας, διότι τὸ ὄνομα *Κάλδι* ἢ *Χαλδαῖοι* τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων σπανίως μὲν δίδεται εἰς ὅλην τὴν Βαβυλωνίαν, οὐδέποτε δὲ εἰς τὴν Βαβυλωνίαν ὁμοῦ καὶ τὴν Ἀσσυρίαν. Καθόλου δὲ διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν ἐθνολογικῶν θεωρουμένων τούτων ὀνομάτων δὲν δύναται νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τῆς ἐθνολογικῆς ἀρχῆς τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἔτι χρόνους, καθ' οὓς οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὴν Βαβυλωνίαν, ἡ χώρα αὕτη ἐθεωρεῖτο ὑπ' αὐτῶν ἀληθῆς *Βαβυλωνία* κατὰ τὴν σημασίαν, ἣν ἔδωκαν οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο. (Αἰσχύλ.

αὕτη ἡρήμωται ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων (οὐδὲ ἐκεῖ σοι ἀνάπαυσις ἔσται) ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς Σηεῖμ, ἔστησεν ἐπ' αὐτῆς αὐτοῦ, ἐξήγειρε βάρει αὐτῆς, ὅτι ὁ τοίχος αὐτῆς πέπτωκεν») τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Φοινίκην πλημμελῶς, καθὰ παρετήρησεν ὁ Schrader, ἔχει τὸ *Χαλδαῖος* (τὸ *Κασδίμ* δηλονότι ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ) ἀντὶ *Λαγαάν*, ὡς διώρθωσε τὸ χωρίον ὁ Schrader (*Die Keilinschriften und das Alte Testament* σελ. 269). Ἄλλως τε ἕτερος προφῆτης, ὁ Ἀμβακούμ ἢ Ἀβδακούμ, ζήσας, ὡς φαίνεται, περὶ τὰ μέσα τοῦ 7 π. Χ. αἰῶνος, ἦτοι ἓνα περίπου αἰῶνα πρὸ τοῦ Ἡσαίου, λαλεῖ περὶ Χαλδαίων κατὰ τρόπον πάντῃ διάφορον τῶν ἐν τῷ διεφθαρμένῳ χωρίῳ τοῦ Ἡσαίου λεγομένων (ἴδ. Ἀβδακούμ Α' 6-8 «Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω ἐφ' ὑμᾶς τοὺς Χαλδαίους τοὺς μαχητὰς τοῦ ἔθνους τὸ πικρὸν, καὶ τὸ ταχινόν, τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομήσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ· φοβερός καὶ ἐπιφανὴς ἐστὶ ... καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρθάλεις οἱ ἵπποι αὐτοῦ καὶ ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας· καὶ ἐξιππάσονται οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὁρμήσουσι μακρόθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετός πρὸς ὄρυθος εἰς τὸ φαγεῖν»). Καὶ ὁ σύγχρονος δὲ περίπου τῷ Ἀβδακούμ ἢ μικρὸν μετὰ τούτου ἀκμάσας Ἱερεμίας τοὺς Χαλδαίους τοὺς ἄρχοντας ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ὑπαινίσσεται λέγων (Ε' 15-16) «Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος πόρρωθεν, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος, ἔθνος ἀπ' αἰῶνος, ἔθνος οὗ οὐκ ἀκούση τῆς φωνῆς αὐτοῦ· ἡ φαρέτρα αὐτοῦ ὡς τάφος ἀνεωγμένος». Ἐκ πάντων τούτων ἐξάγεται ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἦσαν λαὸς ἀρχαιότατος τῆς Βαβυλωνίας, ὡς δὲ θέλομεν προσπαθῆσαι ν' ἀποδείξωμεν ἡμεῖς ἀλλαχοῦ, τὸ ἔθνος τοῦτο ἢ τὸ ὄνομα τοῦλάχιστον *Χαλδαῖος* ἔχει τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου κειμένων καὶ ὑπὸ Τουρανίων παλαιάτατα οἰκουμένων χωρῶν τῆς Ἀρμενίας καὶ τοῦ Πόντου.

Περσ. στιχ. 52 «Βαβυλὼν πάμμικτον ὄχλον πέμπει». Πρβλ. Εὐσεβ. Χρον. Ἀρμ. τόμ. Α' σελ. 19-20. Ἐκδ. Augher «Ἐν δὲ τῇ Βαβυλωνίᾳ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων γενέσθαι ἄλλοθεν ὡς κατοικησάντων τὴν Χαλδαίαν»). Παραδόσεις δὲ τοιαῦται ἐθνολογικαί, οἶαι αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ αἱ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων περὶ τῶν λαῶν τῆς Βαβυλωνίας, δὲν δύνανται νὰ λύσωσιν ὀριστικῶς ζητήματα ἐθνολογικά, ὡς οὔτε τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, διότι καὶ ταῦτα οὐδεμίαν, ὡς εἶδομεν, δίδουσι νύξιν περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνομάτων Σουμίρ καὶ Ἀκκὰδ, μόνον δὲ τὸ ὄνομα Kaldi ἀναφέρεται ἐν αὐτοῖς ὡς ὄνομα ἔθνους. Ἡ γλωσσολογία δύναται ἴσως νὰ δώσῃ γενικωτέραν τινὰ λύσιν εἰς τὸ ζήτημα.

Β'. Γλῶσσαι. — Ἡ γλῶσσα, ἐν ἣ ἐγράφησαν αἱ καθαρῶς Ἀσσυριακαὶ ἐπιγραφαί, ἤτοι αἱ τῆς Ἀσσυρίας, εἶναι καθαρῶς Σημιτικὴ συγγενὴς πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ τὴν Ἀραμαϊκὴν, λύουσα ὀριστικῶς ὑπὸ ἔποψιν γλωσσολογικὴν τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν Ἀσσυρίων. Σημιτικὴ εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἀφότου ἡ Βαβυλωνὶς κατὰ μικρὸν κατέστη κέντρον πολιτικὸν τῆς χώρας ταύτης. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἀρχαιόταται ἐπιγραφαὶ πολλῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων, αἵτινες εἰσὶ γεγραμμέναι ἐν γλώσσῃ περιεχούσῃ μὲν τινα Σημιτικὰ ἢ μᾶλλον Πρωτοσημιτικὰ ἢ Χουσιτικὰ καλούμενα στοιχεῖα, ἀλλ' ἥς τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον ἀποδεικνύεται Τουρανικόν, ὡς καὶ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ περὶ τούτου ἐποιήσάμεθα λόγον, ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχαιοτάτην γλωσσικὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Αἰλαμιτικῶν ἢ Κισσιτικῶν καὶ τῶν Σκυθομηδικῶν ἢ Πρωτομηδικῶν καλουμένων ἐπιγραφῶν. Τὰ τελευταῖα ἀνακαλυφθέντα ἐν Τελλόχ ὑπὸ τοῦ Σαρζέκ πολυάριθμα ἀρχαιότατα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ταύτην γλῶσσαν, ἣν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀσσυριακὴν, ὡς ἐκλήθη ἡ Σημιτικὴ γλῶσσα τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, ἐκάλεσαν *Σουμιρικὴν* ἢ *Ἀκκαδοσουμιρικὴν*, ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου ἐδημιουργήθη καὶ ὄρος ἐπιστημονικὸς *Σουμιρολογία* κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Ἀσσυριολογίαν. Καίτοι δὲ καὶ τὰ γράμματα, ἐν οἷς ἐγράφετο ἡ πρώτη αὕτη Βαβυλωνιακὴ γλῶσσα, καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς γλώσσης, ὡς καὶ αἱ μεταφράσεις αἱ ὑπάρχουσαι ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ταύτης γλώσσης εἰς τὴν Σημιτικὴν τῆς Ἀσσυρίας, καὶ αὐτὸ τὸ λεξικὸν καὶ ἡ γραμματικὴ τῆς

γλώσσης, οἷα παρεδόθησαν διὰ τῶν τριστήλων πινακίων τοῦ Ἀσσυρ-
 βανιρπάλ (ιδ.σ.84 κ. 86), μαρτυροῦσι τὴν Τουρανικὴν καταγωγὴν ἢ
 τοῦλάχιστον τὴν μὴ Σημιτικὴν καταγωγὴν τῆς γλώσσης ταύτης καὶ
 ἡ μεγίστη πλειονότης τῶν Ἀσσυριολόγων τοιαύτην ἀποδέχεται γνώ-
 μην, μικρά τις ὅμως μερίς Ἀσσυριολόγων περὶ τὸν Γαλλοεβραῖον ἐν
 Παρισίοις καθηγητὴν Halevy φρονεῖ ὅτι ἡ ἀρχαιοτάτη ἐκείνη γλῶσσα
 δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν διάφορος τῆς Σημιτικῆς, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀπλῶς
 ἀρχαϊκὸς τύπος τῆς Σημιτικῆς Βαβυλωνιακῆς ἢ μυστικῆς τις γλῶσσα
 τεχνητῶς κατεσκευασμένη, ἡ δὲ γραφὴ ἡ διάφορος τῆς συλλαβικῆς
 Βαβυλωνιακῆς εἶναι οὐχὶ γραφὴ ἰδιαιτέρας γλώσσης, ἀλλ' ἀλλογρα-
 φία τις ἰδεογραφικῆς μυστικῆς. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀντισουμιρικὴ θεω-
 ρία ἐξελέγχεται ἀνυπόστατος ὑπὸ τῶν πλείστων Ἀσσυριολόγων διὰ
 τῶν νεωτάτων Σουμιρικῶν καλουμένων ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἡ μόνη
 γλῶσσα εἶναι ἡ ὅλως διάφορος τῆς Σημιτικῆς Βαβυλωνιακῆς Σου-
 μιρικῆς. Ἡ γνώμη δέ, ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐξήνεγκεν ὁ Oppert περὶ τῆς
 Τουρανικῆς καταγωγῆς τῆς Σουμιρικῆς γλώσσης(1) καὶ ἣν ὁ Λενορ-
 μάν μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπερήσπισε, λαμβάνει πάγκοινον κύρος διὰ
 τῶν σπουδαίων ἐρευνῶν τοῦ Schrader, Sayce, Hommel, Lehman,
 Amiaud καὶ Iensen. Ὁ Hommel μάλιστα θεωρεῖ τὴν Σουμιρικὴν
 γλῶσσαν ὡς καθαρῶς Τουρκικὴν(2).

Οὕτω κατὰ διαίρεσιν γλωσσολογικὴν δύο οἰκογένειαι λαῶν ἀρχαιο-
 τάτων εὐρίσκονται ἐν Βαβυλωνίᾳ, μία Τουρανικὴ, ἡ ἀρχαιοτάτη, καὶ
 ἑτέρα σχετικῶς νεωτέρα, ἡ Σημιτικὴ, ἐν ἣ ὑποτίθεται ὅτι συνεχω-
 νεύθησαν τὰ συγγενῆ ἀρχαιοτάτα Χαμιτικά (ἢ Αἰθιοπικὰ ἢ Χουσιτικά
 ἢ Πρωτοσημιτικά) στοιχεῖα(3), ὅτι δὲ πλὴν τῶν λαῶν τούτων τῶν
 Τουρανικῶν καὶ Σημιτοχαμιτικῶν ὄκουν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρη-

(1) Διὰ τῶν ἐρευνῶν μάλιστα τοῦ Λενορμάν, Sayce, Pinches καὶ Paul Haupt
 ἀπεδείχθη ἡ ὑπαρξίς καὶ τινος διαλέκτου Σουμιρικῆς (τῆς καλουμένης imi-sal =
 γλῶσσα γυναικῶν = δημώδης γλῶσσα), ἣν ὁ μὲν Haupt, Pinches καὶ Delitzz ἐξέ-
 λαβον ὡς τὴν ἀρχαιοτέραν Σουμιρικὴν, ἐνῶ ὁ Hommel θεωρεῖ ταύτην νεωτέραν ἐν
 ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν Σουμιρικὴν, τὴν γλῶσσαν τὴν φιλολογικὴν τῶν πρῶ-
 των Βαβυλωνίων.

(2) Ἐννοεῖται ὅτι καλοῦντες Σουμιρικὴν ἢ Ἀκκαδικὴν ἢ Ἀκκαδοσουμιρικὴν τὴν
 Τουρανικὴν Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν, χρώμεθα τοῖς ὀνόμασι τούτοις κατὰ συνήκην,
 διότι, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδομεν, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ἂν τὰ Ἀκκάδ καὶ
 Σουμίρ εἶναι ὀνόματα ἐθνολογικά.

(3) Περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν Σημιτικῶν ἀπὸ τῶν Πρωτοσημιτικῶν (ἢ Χαμιτικῶν
 ἢ Αἰθιοπικῶν ἢ Χουσιτικῶν) λαῶν ἴδε Εἰσαγωγὴν, σελ. 377 κέξ.

τος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἀρίαν γλωσσολογικὴν οἰκογένειαν, ὡς ἐφρόνουν ὁ Renan καὶ ὁ G. Rawlinson καὶ ἐν μέρει καὶ ὁ Γεσένιος, τοῦτο οὐδαμῶς ἀποδεικνύεται οὔτε ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐθνολογικῶν παραδόσεων οὔτε ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν γλωσσικῶν μνημείων (1). Τοσαῦτα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς

(1) Ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου πρὸς τοὺς Τουρανικοὺς, Σημιτικοὺς καὶ Χουσιτικοὺς ἢ Πρωτοσημιτικοὺς λαοὺς ἐγκατεστάθησαν πρωιμώτατα καὶ λαοὶ Ἀρίας καταγωγῆς καὶ οὕτω ἀπετελέσθη ἐνταῦθα ἡ γλωσσολογικὴ τετράς τῆς Καυκασίας φυλῆς εἶναι γνώμη οὔτε ἐθνολογικῶς οὔτε γλωσσολογικῶς μαρτυρουμένη. Εἶναι ἀληθές ὅτι κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ Ἀριοὶ λαοὶ ἐπεκράτησαν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνίας ἐν τῷ ὁροπέδιῳ Ἰράν, ὁπόθεν ἐπὶ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἐξιρανίσθη, ὡς φαίνεται, καὶ τὸ Αἰλάμ, ἀφοῦ πολλῶν πρότερον καὶ ἡ Μηδία ὑπέκυψεν ἰσχυρῶς εἰς ἐπιρροὴν πολιτισμοῦ καὶ γλώσσης Ἀρίας. Ἀλλὰ τὸ Ἀρμενικὸν ὁροπέδιον, ὁ Κιλικίος Ταῦρος, ἡ Μηδία καὶ τὸ Αἰλάμ ὑπῆρξαν τὰ ὅρια, ἅπερ δὲν ὑπερέβησαν οἱ Ἀριοὶ, ἵνα ἐγκατασταθῶσιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ὁ G. Rawlinson πρὸς ὑποστήριξιν τῆς περὶ τῆς γλωσσικῆς τετράδος ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς χύραις γνώμης αὐτοῦ φέρει ὡς μαρτύριον τὴν συνίθη προσωνυμίαν τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας καλούντων ἑαυτοὺς βασιλεῖς τῶν τεσσάρων φυλῶν (Kibrat arbaī, ἐνίοτε δὲ καθὰ λέγει ὁ R. καὶ arba lisan = τεσσάρων γλωσσῶν. (G. R. F. G. M. I σελ. 61). Ἀλλ' ἡ ἀκριβεστέρη ἐρμηνεία τοῦ Kibrat arbaī ὡς καὶ τοῦ arbaī Kissadu εἶναι ἡ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ὁρίζοντος (ἴδ. σελ. 40 σημ.), τὸ δὲ arbaī lisan, καὶ ἂν ὑπάρχῃ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς, σημαίνει «τέσσαρες γλώσσας» ἀλληγορικῶς, ἥτοι τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ὁρίζοντος καὶ τοὺς οἰκούντας κατὰ ταῦτα λαοὺς καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν, οὐχὶ δὲ τὴν τετράδα τῶν γλωσσολογικῶν οἰκογενειῶν τῆς Καυκασίας φυλῆς. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Πενὰν τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ ἐγκαταστάσεως Ἀρίων φυλῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου (ἴδ. Hist. d. L. Sémi. σελ. 66-67) ἐζητήσῃ νὰ στηρίξῃ ἐπὶ γλωσσολογικῶν μαρτυριῶν εὐρίσκων Ἀρία στοιχεῖα ἐν τοῖς ὀνόμασι τοῖς τοπογραφικοῖς (ἐν τοῖς ὀνόμασι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου), ἔτι δὲ καὶ ἐν τισιν τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων βασιλέων τοῦ καταλόγου τοῦ Εὐσεβίου (Ἀριος, Μιθραῖος, Ἀραμίθρης, Ξέρξης). Ἀλλ' ἡ ἐξ Ἀρίων ρίζων ἐτυμολογία τοῦ Τίγρητος καὶ Εὐφράτης, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 18), ἐξηλέγχθη πλημμελὲς διὰ νεωτέρων καὶ ἀκριβεστέρων γλωσσολογικῶν ἐρευνῶν· τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερόμενα, ἀληθῶς Ἀρίας ρίζης, ὀνόματα Ἀσσυροβαβυλωνίων βασιλέων δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις· πάντα δὲ τὰ ἐκ τούτων γνωστά ὀνόματα εἶναι Τουρανικά ἢ Σημιτικά. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Γεσένιος καὶ ἄλλοι εἶχον ἀποπειραθῇ νὰ ἐρμηνεύσωσι τινὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα διὰ τῆς Περσικῆς (Ναβουχοδονόσορ = Ναβού χοδάν σέρ = ὁ Ναβού ἄρχων τῶν θεῶν. Μερωδάχ ἐκ τοῦ Περσικοῦ merd, merd = ἀνθρώπος). Ἀλλ' αἱ τοιαῦτα ἐτυμολογία κατεσιγάσθησαν νῦν ὑπὸ τῆς προόδου τῆς Ἀσσυριολογίας. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ G. Rawlinson τὴν ἐκ τῶν Σλαβικῶν γλωσσῶν ἐτυμολογίαν τοῦ Ναβουχοδονόσορ (Nebya kañ zenur tsar = οὐρανόπεμπτος βασιλεὺς) καὶ τὰς ὁμοίας αὐτῇ ἐτυμολογικάς ἀποπείρας εὐρίσκει οὐχὶ πιθανὰς (unsatisfactory). Ἡ πρόοδος, εἰς ἣν ἔφθασε νῦν ἡ Ἀσσυριολογία, καταδικάζει ἀπολύτως τοιαύτας ἐτυμολογικάς ἀποπείρας. Τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα ἐρμηνεύον-

γλώσσης τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων πάσαι ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ. Ὑπολείπεται δ' ἔτι ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ.

Οἱ λαοὶ τοῦ Αἰλάμ ἐθνολογικῶς καὶ γλωσσολογικῶς ἐξεταζόμενοι. — Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ ἡ Κισσίας ἐρρήθησαν ἱκανὰ ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (ἴδ. σελ. 383 κέ.). Τὸ συμπέρασμα δὲ τῶν ἐκεῖ γενικῶς ἐκτεθέντων ἦτο ὅτι ἐν Αἰλάμ ἀρχαῖοτατα ἐγένετο ἀνάμιξις λαῶν Τουρανικῶν καὶ Πρωτοσημιτικῶν. Νῦν δὲ εἰδικώτερον περὶ τῆς καταγωγῆς ἐκάστου τῶν Αἰλαμιτικῶν λαῶν ποιούμενοι τὸν λόγον ἀνάγκη ἐν πρώτοις νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὸ καὶ ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τοῦ Αἰλάμ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ρηθέν, ὅτι τὰ ὀνόματα Αἰλάμ, Αἰλαμίται, Ἐλυμαία, Ἐλυμαίς, Ἐλυμαῖται (καὶ Ἐλαμίται ὡς κεῖται ἡ λ. ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων Β' 9), οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν ἐθνολογικὴν (1). Εἶδομεν ἄλλως ὅτι τὸ ὄνομα δὲν ἦτο καὶ ἐγγώριον, διότι οἱ Αἰλαμίται ἐκάλουν τὴν χώραν καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν Ἀσάμ. Τοῦ ὀνόματος δὲ τούτου τὸ ἔτυμον καὶ ἡ σημασία εἰσὶν ἄγνωστα, κατ' ἀκολουθίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν οὐδ' ἐξ αὐτοῦ συμπεράσματα ἐθνολογικὰ ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τοῦ Αἰλάμ. Ἐπίσης δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἑλληνικῆς πηγῆς ὀνομάτων Κισσιῶν καὶ Κοσσαίων, ὡς καὶ τοῦ Χοῦς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τοῦ νῦν Χουζιστάν, καὶ τοῦ Κασσοῦ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν, δὲν εἶναι γνωστὰ αἱ ἀρχικαὶ σημασίαι, δὲν εἶναι δ' ἐπίσης γνωστὸν ἂν πάντα τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰσὶν ἀληθῶς ταῦτα

ταὶ διὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γραμματικῆς, ἥτις ἀσφαλὲς παρέχει ἡμῖν πόρισμα ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀσσυρίᾳ ἀνέκαθεν ἡ γλῶσσα ἢ τε λαλουμένη καὶ ἡ γραφομένη ἦτο Σημιτικὴ, ἐν δὲ τῇ Βαβυλωνίᾳ δύο περίοδοι ὑπῆρχον γλωσσολογικαί, ἡ Τουρανικὴ (Σουμιρικὴ ἢ Ἀκκαδοσουμιρικὴ) καὶ ἡ Σημιτικὴ (ἢ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ Σημιτικὴ).

(1) Ἡ γνώμη, ἣν ἐξήνεγκεν ὁ Ρενάν (Histoire des Langues Sémitiques σελ. 61) καὶ τινες ἄλλοι, ὅτι τὸ Αἰλάμ εἶναι παραφθορὰ τοῦ ὀνόματος Αἶραν, Iran καὶ ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλοῖ τὴν Ἀρίαν καταγωγὴν μέρους τῶν κατοίκων (*), ἐξηλέγχθη πλημμελὲς ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνῶν περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος (ἴδ. σελ. 57). Τὸ ὄνομα Αἰλάμ ἦτο ἐν μεγάλῃ χρήσει παρὰ τοῖς Ἀσσυριοῖς καὶ τοῖς Βαβυλωνίοις πρὶν ἢ ἡ χώρα ὑποκύψῃ ὑπὸ ἐπιρροὴν Ἀρίαν, ὅπερ ἐγένετο διὰ τῆς Περσικῆς κυριαρχίας.

(*) Ὁ τύπος Αἰλάμ εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ο', ὃ δὲ τύπος ὁ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς Ελαμ, ὅπως καὶ οἱ Ἑλληνικοὶ Ἐλυμαία, Ἐλυμαῖται (καὶ Ἐλαμίται τῶν Ο') ἔτι δὲ καὶ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, οὐδαμῶς δικαιολογοῦσι τὴν ἐκ τοῦ Αἶραν ἔτυμολογίαν.

ἡ συγγενὴ πρὸς ἄλληλα, ὡς ἐκ πρώτης ὀφείως φαίνεται(1). Καὶ γλωσσολογικῶς δὲ δὲν εἶναι διηυκρινημένα τὰ κατὰ τοὺς λαοὺς τοῦ Αἰλάμ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ Αἰλαμιτικὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα φαίνονται

(1) Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος *Κισσίαν* ἢ *Κισσίων γῆν* καλᾷ πᾶσαν τὴν χώραν Αἰλάμ καὶ ὅτι οἱ μεταγενέστεροι Ἑλληνες συγγραφεῖς, ὡς ὁ Στράβων, πρὸς τοὺς *Κισσίοις* μνημονεύουσι καὶ *Κοσσαίων* (Ἰδ. σ. 58), ποιοῦνται δὲ διάκρισιν μεταξύ *Κισσίων* καὶ *Κοσσαίων*, *Κισσίους* μὲν καλοῦντες τοὺς κατοικοῦς τῆς Σουσιανῆς, ἥτοι τοῦ πεδίου Αἰλάμ, *Κοσσαίους* δὲ λαόν τινα ληστρικὸν οἰκοῦντα πρὸς ἀνατολὰς τῆς Μηδίας καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Περσίδος, λαὸν δηλονότι οἰκοῦντα ἐν τῇ Ἰρανικῇ ὀροπέδιῳ. Ὁ Πολύδιος (Ε' 44) *Κοσσαίους* καλεῖ λαὸν τινα ὀρεινὸν καὶ φιλοπόλεμον οἰκοῦντα ἐν ταῖς ὀρειναῖς χώραις τοῦ Ζάγγρου. Καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (ΙΖ' 114) λέγει ὅτι τὸ ἔθνος τῶν *Κοσσαίων* «ἀλλῇ διαφέρειν κατοικεῖ τῆς Μηδίας τὴν ὀρεινὴν». Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων καταφαίνεται ὅτι οἱ *Κισσίοι* τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Στράβωνος, οἱ ἔχοντες πόλιν πρωτεύουσαν τὰ Σοῦσα καὶ οἰκοῦντες ἐν Αἰλάμ, δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς λαὸς τοῖς ὀρεινοῖς *Κοσσαίοις*. Ἐξ ἄλλου ἡ ὁμοιότης τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ γειτονία τῶν ὑφ' ἐκατέρου τῶν δύο λαῶν οἰκουμένων τόπων δεικνύουσιν ὅτι οὗτοι ἐθνολογικῶς ἦσαν συγγενεῖς καὶ *Κισσίοι* μὲν ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ τοῦ Αἰλάμ, *Κοσσαῖοι* δὲ οἱ βάρβαροι ὀρεινοὶ ὁμόφυλοι αὐτῶν, ὅντες οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς *Κασσου* τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφῶν. Τοιαύτην δὲ γνώμην εἶχον ἀνέκαθεν οἱ πολλοὶ τῶν Ἀσιαολόγων. Ἀλλ' ὁ Halevy, καίπερ θεωρῶν *Κισσίους* μὲν τοῦ Ἡροδότου τοὺς Ἑλαμίτας, *Κοσσαίους* δὲ τοὺς *Κασσου* ἢ *Κασσι* τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, οὐδεμίαν συγγένειαν παραδέχεται μεταξύ τῶν λαῶν τούτων καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, εἰκάζει δὲ ἐκ τῶν ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις ἀναφερόμενων ὀνομάτων τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀρξάντων *Κοσσαίων* (*Κασσου* δηλονότι) ἡγεμόνων ὅτι οἱ *Κοσσαῖοι* ἢ *Κασσου* ἦσαν λαὸς Σημιτικός ἢ Χουσιτικός, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀληθεύει περὶ *Κισσίων* ἢ *Αἰλαμιτῶν*. Ἡ γνώμη τοῦ Halevy ἔχει τοῦτο τὸ ἰδίως συνηγοροῦν ὑπὲρ αὐτῆς, ὅτι συμφωνεῖ πρὸς τὰς περὶ τοῦ Νεβρώδ τοῦ υἱοῦ τοῦ Χοῦς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πρὸς τὰς ὁποίας φαίνονται συνᾶγοντα καὶ τὰ ὀνόματα *Χουθαῖοι* ἢ *Κουταῖοι* καὶ τὸ νῦν *Χουζιστάν* (*). Τέλος, καθὰ ἤδη ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν, ὁ Δέλτις θεωρεῖ τοὺς *Κασσου* τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων τοὺς αὐτοὺς πρὸς τοὺς *Κασδ-ιμ* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ δὲ Μάυερ φρονεῖ ὅτι *Κισσίοι* καὶ *Κοσσαῖοι* ἦσαν οἱ αὐτοὶ ἢ συγγενεῖς λαοὶ, βιοῦντες ὡς οἱ νῦν *Κοῦρδοι* ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις (Ἰδ. σελ. 157).

(*) Ἴδε περὶ τούτων ἐκτενέστερον ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ σελ. 380 κέ. Ὁ Μάυερ ἐξέφρασε τὴν ἀπίθανον γνώμην ὅτι ὁ Νεβρώδ ὁ υἱὸς τοῦ Χοῦς (τοῦ Χοῦς τοῦ *Αἰθίοπος* κατὰ τὸ Πασχάλιον Χρονικόν) ἐν τῇ Γραφῇ ἀντιπροσωπεύει τοὺς Τουρανίους *Κοσσαίους* ἢ *Κασσου*. Ὅτι ἀφορᾷ τὸ νῦν ὄνομα *Χουζιστάν*, κατὰ Δέλτις καὶ ἄλλους τινὰς τὸ ὄνομα τοῦτο προήλθεν ἐκ τοῦ Περσικοῦ *Ουβατσα*, ὡς ἐκαλεῖτο ἡ Σουσιανή, μετὰ τῆς τοπικῆς Περσικῆς καταλήξεως σταν, κατ' ἄλλους ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἔθνους τῶν *Οὐξίων* (τῶν οἰκούντων ἐπίσης ἐν Αἰλάμ κατὰ τὸν Ζάγγρον). Καὶ ὅμως πολλὰ πιθανότερα ἡ παραγωγὴ τοῦ *Χουζιστάν* ἀπὸ τοῦ *Χοῦς* μετὰ τῆς Περσικῆς τοπικῆς καταλήξεως σταν (*Χουζιστάν*) χώρα *Χοῦς* ἢ *Χουθαίων* ἢ *Κουταίων*, καίτοι τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (*Χουθαῖοι* ἢ *Κουταῖοι* (Ἰδ. Εἰσαγ. σελ. 380)) ἀναφέρουσιν ἄλλοι τε καὶ ὁ Jules Oppert εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν πόλιν *Κουτὰ* (Ἰδ. σελ. 380).

ὅτι ἀνήκουσιν εἰς γλῶσσαν συγγενῇ ἢ τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν Σκουθομηδικήν, ἣτις θεωρεῖται Τουρανική· ἀλλ' ἐκ τούτου οὐδὲν ἕτερον ἐξάγεται ἀσφαλῶς ἢ ὅτι ἐν Αἰλάμ, ὡς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Μηδίᾳ, ὑπῆρχον παλαιότατα στοιχεῖα Τουρανικά. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἀσφαλῶς ὅτι πάντες οἱ Ἑλαμίται ἦσαν Τουρανικοὶ λαοί. Τοιαύτῃ τις εἰκασία ἀντιφάσκει πρὸς ὅσα γινώσκομεν ἐκ τῶν παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ τῶν λαῶν τοῦ Αἰλάμ καὶ περὶ Χοῦς ὡς *Χαμίτου καὶ Αἰθίοπος* (ἰδ. σελ. 112) καὶ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν περὶ Κισσίων καὶ Αἰθίοπων τῆς Κισσίας παραδόσεων (ἰδ. Εἰσαγ. σελ. 384). Μείζονα πιθανότητα πάντως ἔχει ἡ γνώμη ὅτι ἐν Αἰλάμ, ὡς καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἐν παλαιότατοις χρόνοις ἐγένετο συνάντησις καὶ ἀνάμιξις Τουρανικῶν καὶ Πρωτοσημιτικῶν στοιχείων, τὰ ὅποια (Πρωτοσημιτικά) δὲν μετέστησαν, φαίνεται, ἐν Αἰλάμ, ὡς ἐν Βαβυλωνίᾳ, εἰς καθαρὸν Σημιτισμόν· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὡς καὶ τὰ Τουρανικά (1) διετηρήθησαν μέχρι τῶν χρόνων τῆς καταλύσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὅποτε ὑπέκυψαν ὑπὸ ἐπιρροὴν ἰσχυρὰν τοῦ Ἰρανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ τὸ Αἰλάμ κατέστη κοιτίς τοῦ μεγάλου Περσικοῦ κράτους καὶ ἡ πρωτεύουσα πόλις Σοῦσα ἐγένετο καθέδρα τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸ Αἰλάμ, ὡς ἡ γείτων Βαβυλωνία, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων κοιτίδων τοῦ Ἀσιατικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ καὶ ἐπέδρασε πολυειδῶς ἐπὶ τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Βαβυλωνίας καὶ διὰ ταύτης ἐπὶ τὸν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καθόλου. Ὑπέθεσαν μάλιστα τινὲς ὅτι ὁ πολιτισμὸς τοῦ Αἰλάμ ἦτο ἀρχαιότερος τοῦ τῆς Βαβυλωνίας ἢ Χαλδαίας ἢ ὅτι καὶ ἡ ἀρχικὴ κοιτίς τῶν Χαλδαίων αὐτῶν τῆς Βαβυλωνίας ἦτο τὸ Αἰλάμ (ἰδ. σελ. 106). Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γενήσεται λόγος καὶ ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας. Ἐνταῦθα τοῦτο μόνον πρέπει νὰ εἰπωμεν, ὅτι τὸ τε Αἰλάμ καὶ ἡ Βαβυλωνία, ὡς ἀποτελοῦσαι ἀμφοτέραι χώραν συνεχῇ πεδινὴν χωριζομένην μόνον διὰ τοῦ Τίγρητος, ἔχουσαι δὲ τὸ αὐτὸ κλίμα

(1) Ὅτι τὰ Τουρανικά στοιχεῖα διετηρήθησαν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις καὶ διετήρησαν μάλιστα τὴν υπεροχὴν αὐτῶν τὴν πολιτικὴν ὅλην ἐκ τούτου, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ κράτους Αἰλάμ, τοῦλάχιστον ἡ ἐπίσημος, ὡς ἐκ τῶν Ἑλαμιτικῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων γίνεται ὅλον, ἦτο Τουρανική· ἀλλ' ἐξ ἄλλου αἱ μελαγχροεῖδεις μορφαὶ αἱ Ἑλαμιτικά, αἱ ἐν τοῖς ἀναγλύφοις τῆς Νινευί, δεικνύουσιν ὅτι ὁ λαὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦτο μελαγχροεῖδης, Χαμιτικός ἢ Αἰθιοπικός, ὡς ἐκάλουν οἱ Ἕλληνες (Αἰθίοπας δηλονότι) τοὺς μελαγχροεῖδεις Πρωτοσημίτας (ἰδ. Εἰσαγ. σελ. 377).

καὶ τὸ αὐτὸ ποιὸν τοῦ ἐδάφους, ἕνεκα τῆς γειτονίας καὶ τῆς γεωγραφικῆς ἐνότητος καὶ διὰ τὸ ὁμόφυλον τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων Αἰλὰμ καὶ Βαβυλωνίας παρήγαγον ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐνότητα ἱστορικὴν ἐκφραζομένην ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ ἱστοικοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, τῆς θρησκείας καὶ τῆς μυθολογίας. Ἡ ἀντίθεσις ἢ μεταξὺ Αἰλὰμ καὶ Βαβυλωνίας, εἴτα δὲ καὶ Ἀσσυρίας, ἤρξατο καθ' ὃν χρόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ τὸ ἀρχαιοτάτον Τουρανικὸν στοιχεῖον ὡς καὶ τὸ Πρωτοσημιτικὸν ὑπέκυψαν εἰς τὸ νεώτερον Σημιτικόν. Ἄλλως τὴν μεγάλην ἀρχαιότητα τῆς κοινῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Αἰλὰμ καὶ τῆς Βαβυλωνίας ἐξῆρε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς μῦθος ἐν τοῖς περὶ Μέμνονος τοῦ Κισσίου μύθοις (ἰδ. Εἰσαγ. σελ. 383-84).

6. Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ θρησκεία καὶ μυθολογία.

Γενικὸς χαρακτὴρ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας. — Τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ προτάξωμεν ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ τὰ κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν μυθολογίαν τῶν λαῶν τούτων, οὐ μόνον διότι ἡ θρησκεία αὕτη καὶ ἡ μυθολογία στενῶς συνδέονται μεθ' ὅλης τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας ἐρμηνεύουσαι πολλὰ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐπὶ τὸ μυθικώτερον παρασταθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ Χαλδαϊκὴ μυθολογία εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς παρήχθησαν αἱ μυθολογίαι πολλῶν ἄλλων Σημιτικῶν λαῶν τῶν οἰκούντων κατὰ τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Μεσογείου, ἰδίως τῶν Φοινίκων, ἔτι δὲ καὶ λαῶν τινῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν μύθων τῶν Φοινίκων καὶ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἱκανὰ παρέλαβε στοιχεῖα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία διαμορφώσασα αὐτὰ ὁλῶς ἰδιοφυῶς καὶ Ἑλληνικῶς.

Θρησκεία καὶ μυθολογία τῶν ἀρχαίων Βαβυλωνίων. — Ὅπως κατὰ τὴν γλῶσσαν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἀπετέλουν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λαὸν τοὺς αὐτοὺς, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, λατρεύοντα θεοὺς καὶ τὰ αὐτὰ

περὶ τῶν θεῶν καὶ περὶ τοῦ κόσμου καὶ γενικῶς περὶ τοῦ ἀνθρώπου μυθολογοῦντα. Ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἵπομεν, ἡ Ἀσσυρία οὕσα, οὕτως εἶπεῖν, ἀποικία Βαβυλωνίων παρέλαβε πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ ιστορικοῦ βίου παρ' ἐκείνων. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος συνέστη καὶ παρήχθη ὁ Ἀσσυριακὸς πολιτισμὸς, διὰ χιλιάδων ἤδη ἐτῶν εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ μορφωθῆ πολιτισμὸς Βαβυλωνιακὸς πλήρης καὶ αὐτοτελὲς παραχθεὶς ἐκ τῆς ιστορικῆς ἀναπτύξεως, ἣν διήνυσεν ἐπὶ αἰῶνας ἡ Χαλδαία πρὸ τῆς περιόδου τῆς Ἀσσυριακῆς. Εἰς τὴν γένεσιν καὶ παραγωγὴν τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου πολιτισμοῦ ἐπέδρασεν ἡ καταγωγὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν διαφόρων λαῶν, ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὁποίων προῆλθεν ὁ λαὸς ὁ Βαβυλωνιακός. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ μελέτῃ τῆς θρησκείας τῶν Βαβυλωνίων πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ διάφορα φυλετικὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνέστη ὁ Βαβυλωνιακὸς λαός.

Ὁ ἀρχαιότατος λαὸς ὁ οἰκήσας τὴν Χαλδαίαν ἦτο, ὡς εἵπομεν, Τουρανικός, καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη δὲ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων εἶχεν ἀρχὴν Τουρανικὴν. Τί ἦτο ἡ Τουρανικὴ θρησκεία, ἐν ὀλίγοις διελάβομεν ἥδη περὶ τούτου ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σελ. 398). Ἡ θρησκεία αὕτη ἦτο θεοποίησις ἢ ἐμψύχωσις τῆς φύσεως ἀπάσης. Αὕτη παρίστατο πλήρης πνευμάτων καὶ πᾶν τὸ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ γινόμενον, ἀπὸ τῶν μεγίστων μέχρι τῶν ἐλαχίστων, ἐθεωρεῖτο γινόμενον ἐνεργείᾳ τινὸς πνεύματος. Καὶ ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ἦσαν ἀγαθὰ ἢ πονηρά, πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ κακὰ τὰ παρομαρτοῦντα τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἐθεωροῦντο ὡς προερχόμενα ἀπὸ πονηρῶν πνευμάτων. Ἡ ἄμυνα κατὰ τῶν πνευμάτων τούτων διὰ τῆς τέχνης τῆς μαγικῆς ἀπετέλει τὴν οὐσίαν καὶ τὴν θεμελιώδη ἔννοιαν τῆς θρησκείας, ἥτις εἶχεν οὕτω ἀρχὴν καὶ χαρακτῆρα μᾶλλον πρακτικόν, οὕσα ἠθικὴ τις διδασκαλία δεισιδαίμων συνισταμένη οὐχὶ εἰς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀσκεῖν τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' εἰς τὴν μαγείαν καὶ τὴν ἱεραρχίαν τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν τάξιν τῶν μάγων τῶν ἐχόντων ὡς ἔργον τὸ διὰ μαγείας ἀπελαύνειν τοὺς δαίμονας καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῶν προερχόμενα κακὰ. Ἡ θρησκεία λοιπὸν συνίστατο οὐχὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ νοῦ ἢ διὰ τῆς φαντασίας ἀντίληψιν θεοτήτων ἐν τῇ φύσει καὶ εἰς τὴν λατρείαν αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἦτο μᾶλλον θρησκεία ἀρνητικὴ, λατρεία τις ἀμυντικὴ δαιμόνων πονηρῶν. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη θρησκεία κατὰ μικρὸν ἔλαβεν ἐν Βαβυ-

λωνία χαρακτηῖρα φυσιολατρείας, λατρείας δηλονότι τῶν φυσικῶν δυνάμεων μεταποιουμένων εἰς πρόσωπα θεῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάσης τῆς φύσεως. Τοῦτο ἐγένετο διὰ τῆς ἀστρολογίας τῆς Χαλδαϊκῆς. Ἐπειδὴ δηλονότι ἐν τῇ μαγικῇ τέχνῃ καὶ διδασκαλίᾳ τὰ φαινόμενα ἐν τῷ οὐρανῷ, αἱ φάσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων, αἱ ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἡ ἐμφάνισις καὶ αἱ περίοδοι τῶν ἀστέρων, ἐθεωροῦντο ὡς ἔχοντα μεγάλην ῥοπὴν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἡ ἀστρολογία ἀπετέλεσε σπουδαῖον στοιχεῖον τῆς μαγικῆς θρησκείας τῶν Χαλδαίων καὶ κατὰ μικρὸν καθιέρωσε τὴν λατείαν τῶν λεγομένων οὐρανίων στρατευμάτων (σαβα, τσαβα, πληθυντ. τσιβαωθ, Σαβαωθ), οὕτω δὲ παρήχθη φυσιολατρεία τις ἀναφερομένη πρὸ πάντων εἰς τοὺς ἀστέρας, ἡ ἀστερολατρεία ἢ καταχρηστικῶς κληθεῖσα Σαβαϊσμός(1). Ὡστε ἡ ἀστερολατρεία δὲν παρήγαγε τὴν ἀστρολογίαν

(1) Τὸ ὄνομα καθιερώθη ἐν τῇ ἐπιστῇ ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ *Tsaaba* = στρατεύμα, *tsaaba* *chasamim* = στρατεύματα οὐράνιον, («στρατιά τοῦ οὐρανοῦ» Βασιλειῶν Γ' 22, 19). (Τοῦ *tsaaba* πληθυντικός ἐστὶν *tsaaba*ωθ = *saba*ωθ)· *sarr* *chasaba* = ἀρχιστράτηγος, ἐνσεύ· *tsaba* = πολεμισταί. Ἐν Ἡσαίου κεφ. 40, εἰδ. 26 ἡ λέξις ὑπὸ τῶν Ο' μεταφράζεται *κόσμος*, στρατός δηλονότι, ἐν δὲ Ἱερεμίου κεφ. 33 (πρὸβλ. Ο' 38) 22 δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἄλλαχού (παρ' Ἱερεμίου 8, 2 καὶ ἐν Δευτερονόμ. ΙΖ' 3) *κόσμος* τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ κυριολεκτικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος εἶναι πάντοτε στρατιά, ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐννοίας προήλθεν ἡ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν οὐρανίων δυνάμεων τῶν περικυκλουσῶν τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, διό καὶ ὁ Θεὸς ἐκλήθη Κύριος Σαβαωθ ἢ Ἀδωναί Σαβαωθ (Ἑβρ. *Adonai* *tsaaba*ωθ) = Κύριος τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἢ τῶν οὐρανίων στρατιῶν, πρὸβλ. Παραλειπομ. Β' 18, 18 «Ἐίδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ καὶ πᾶσα δυνάμις τοῦ οὐρανοῦ παρεστῆκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ». Ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς στρατιᾶς τοῦ οὐρανοῦ μετέπεσαν ἔως ἡ λέξις εἰκονικῶς εἰς τὴν τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἡ λ. *tsaba* μετὰ τῆς καθαρᾶς ἐννοίας τοῦ ἀστέρος δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ Π. Δ. Ἐν Δευτερονόμ. Δ' 19 λέγεται μὲν κατὰ τοὺς Ο' «Καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ», ἀλλὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ Γεσένιος ἐν τῷ Ἑβρ. Λεξικῷ αὐτοῦ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι δῆθεν ἐν τῇ Π. Δ. ἡ λέξις ἔχει σημασίαν ἀστέρος, πρὸς τὸ ἀστέρας τῶν Ο' ἀντιστοιχοῦσαν Ἑβρ. λ. ἔχει *koḥabim* σημαίνουσαν ἀστέρας, ἐνῶ τὸ *tsaba* τοῦ Ἑβρ. κειμ. μεταφράζεται ὑπὸ τῶν Ο' ἀπλῶς *κόσμος*. Καὶ τὸ ἕτερον χωρίον, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ Γεσένιος, τὸ τοῦ Ἱερεμίου Η' 2, ἔχει μὲν ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο' «Πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀστέρας καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν στρατίαν τοῦ οὐρανοῦ», ἀλλ' ἡ μετάφρασις αὕτη ἔχει πλημμελῶς, διότι ἐν τῷ Ἑβρ. κειμένῳ ἀναφέρεται ἀπλῶς ἡ λέξις *tsaba*, ἥτις ἐρμηνεύεται ἐν τῇ μεταφράσει οὐχὶ ἀπλῶς «στρατίαν τοῦ οὐρανοῦ», ὡς εἶδει, ἀλλὰ «τοὺς ἀστέρας καὶ τὴν στρατίαν τοῦ οὐρανοῦ» ὥστε παρὰ τοῖς Ο' τὸ «τοὺς ἀστέρας» κεῖται ἀτόπως. Τὸ συμπέρασμα ἡμῶν εἶναι ὅτι ἡ ἐν τῇ ἐπιστῇ καθιέρωσις τῆς λέξεως Σαβαϊσμός πρὸς ἀπόδειξιν τῆς Ἀσσυροβαβυλων. ἀστερολατρείας ἐγένετο ἀυθαίρετως καὶ πλημμελῶς. Διότι οὕτε παρὰ τοῖς Ἑβραίοις

παρὰ τοῖς Χαλδαίοις, ἀλλὰ τούναντίον παρήχθη ἐκ ταύτης καὶ παρήγαγε σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀστρονομίαν (1). Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ οἱ πλανῆται Κρόνος, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἑρμῆς, Ζεὺς, κατέστησαν ἀντικείμενα λατρείας καὶ διὰ τοῦτο καθιερώθη ὁ ἀριθμὸς ἐπτά ὡς ἀριθμὸς ἱερὸς παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐκ τούτων δὲ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς Σημιτικοῖς, καὶ ἔδωκεν ἐν μέρει ἀφορμὴν εἰς τὴν κατὰ ἐβδομάδα διαίρεσιν τοῦ χρόνου (2). Ἀφοῦ δὲ οὕτω τὰ οὐράνια σώματα ἐγένοντο

ἡ ἀστερολατρεία ὑπῆρξέ ποτε ἐθνικὴ θρησκεία, οὔτε ἡ λατρεία τοῦ Ἀδωνά Σαβαώθ «= Κυρίου τῶν οὐρανίων στρατιῶν» ἔχει ἀναφορὰν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον πρὸς τὴν τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ οὔτε ἡ λέξις ἡ Ἑβραϊκὴ *tsaba* ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔχουσα τὴν σημασίαν τοῦ ἀστέρος. Ὅτι ἡ ἀστερολατρεία ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ, ἀφοῦ ἤδη μετέστη εἰς λατρείαν θεῶν προσωπικῶν, ἐπέδρασε παροδικῶς ἐπὶ τὴν θρησκείαν τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ, καθίσταται πιθανόν ἐκ πολλῶν, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἡ ἀστερολατρεία αὕτη οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν οὔτε πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσραήλ οὔτε πρὸς τὰ *saba* καὶ *sabawōth* καὶ Κύριος Σαβαώθ.

(1) Διοδώρου Σικελιώτου Β' 30 «Τῶν ἀστρῶν πολυχρόνιους παρατηρήσεις ποιημένοι (οἱ Χαλδαῖοι) καὶ τὰς ἐκάστοτε κινήσεις τε καὶ δυνάμεις ἀκριδέστατα πάντων ἀνθρώπων ἐπεγνωκότες, πολλὰ τῶν μελλόντων συμβαίνειν προλέγουσι τοῖς ἀνθρώποις. Μεγίστην δὲ φασιν εἶναι θεωρίαν καὶ δυνάμιν περὶ τοὺς πέντε ἀστέρας τοὺς πλανήτας καλουμένους, οὓς ἐκεῖνοι κοινῇ μὲν ἑρμηνεύει ὀνομάζουσιν, ἰδίᾳ δὲ τὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κρόνον ὀνομαζόμενον, ἐπιφανέστατον δὲ καὶ πλεῖστα καὶ μέγιστα προσημαίνοντα, καλοῦσιν ἡλίον (*). τοὺς δ' ἄλλους τέτταρας ὁμοίως τοῖς παρ' ἡμῖν ἀστρολόγοις ὀνομάζουσιν Ἀρεως, Ἀφροδίτης, Ἑρμοῦ, Διός. Διὰ τοῦτο δ' αὐτοὺς ἑρμηνεύει καλοῦσιν, ὅτι τῶν ἄλλων ἀστέρων ἀπλανῶν ὄντων καὶ τεταγμένη πορεία μίαν περιφορὰν ἐχόντων οὗτοι μόνον πορεύαν ἰδίαν ποιοῦμενοι τὰ μέλλοντα γίνεσθαι δεικνύουσιν ἑρμηνεύοντες τοῖς ἀνθρώποις τὴν τῶν θεῶν ἐννοίαν. Τὰ μὲν γὰρ διὰ τῆς ἀνατολῆς, τὰ δὲ διὰ τῆς δύσεως, τινὰ δὲ διὰ τῆς χρείας προσημαίνειν φασιν αὐτοὺς τοῖς προσέχειν ἀκριδῶς βουλευθεῖσι· ποτὲ μὲν γὰρ πνευμάτων μεγέθη δηλοῦν αὐτούς, ποτὲ δὲ θυμῶν ἢ καυμάτων ὑπερβολάς, ἔστι δὲ ὅτε κομητῶν ἀστέρων ἐπιτολάς, ἔτι δὲ ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, καὶ σεισμούς καὶ τὸ σύνολον πάσας τὰς ἐκ τοῦ περιέχοντος γεννωμένας περιστάσεις ὠφελίμους τε καὶ βλαβεράς οὐ μόνον ἔθνεσι καὶ τόποις, ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσι καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἰδιώταις».

(2) Ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ, ὡς γνωστόν, ἡ καθιέρωσις τῆς ἐβδομάδος ἔχει ὑψηλοτέραν θρησκευτικὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν. Ἀλλὰ παρὰ τισιν ἀρχαίοις μὴ Σημιτικοῖς λαοῖς κατὰ μίμησιν τῶν Βαβυλωνίων αἱ ἡμέραι τῆς ἐβδομάδος ἐκλήθησαν κατὰ τοὺς ἐπτά μην-μονευθέντας ἀστέρας· Λατ. *Lunae dies* (= Σελήνης ἡμέρα, ἡ καθ' ἡμᾶς Δευτέρα), *Martis dies* (= Ἀρεως ἡμέρα, ἡ καθ' ἡμᾶς Τρίτη), *Mercurii dies* (= Ἑρμοῦ ἡμέρα, ἡ καθ' ἡμᾶς Τετάρτη), *Veneris dies* (= Ἀφροδίτης ἡμέρα, ἡ καθ' ἡμᾶς Παρασκευή), *Saturni dies* (Ἀγγλ. *Saturday* (= ἡμέρα Κρόνου, καθ' ἡμᾶς Σάββατον), *Spis dies* (= Ἡλίου ἡμέρα, οὕτως ἐκαλεῖτο ἐνίοτε ἡ ἡμέρα αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. χρόνους καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Χριστιανῶν). Πρὸς, καὶ τὸ Γερμ. *Sonntag* (= Ἡλίου ἡμέρα), *Montag* (= Σελήνης ἡμέρα) κτλ.

(*) Ἡ λέξις εἶναι προφανῶς παρεφθαρμένη ἀντὶ Ἡλίου (ἴδε κατ. ἐν τοῖς περὶ Ἴλου).

ἀντικείμενον λατρείας καὶ μετεβλήθησαν εἰς θεότητας προσωπικάς, καὶ ἡ λοιπὴ ἔμφυχος θεωρουμένη φύσις, οἷον ἡ θάλασσα, ὁ Ὠκεανός, μετεποιήθησαν ἐπίσης εἰς τοιαύτας θεότητας, καὶ ἐκ τῆς μαγικῆς λατρείας τῆς Τουρανικῆς παρήχθη κατὰ μικρὸν φυσιολατρεία πλήρης καὶ συστηματικὴ καὶ καθιερώθησαν ὀνόματα θεῶν ἐκπροσωπούντων τὴν φύσιν (1). Προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ ἀνάμιξις καὶ ἐπικράτησις τῶν Σημιτικῶν στοιχείων τὴν φυσιολατρείαν τῶν Βαβυλωνίων ἐκόσμησε καὶ διεποίκιλε οὐχὶ μόνον διὰ νέων Σημιτικῶν ὀνομάτων θεοτήτων, ἀλλὰ καὶ διὰ παραδόσεων ποιητικῶν περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ κατακλυσμοῦ, καὶ δι' ἱστορίας μυθικῆς περὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω δέ, ὅπως ἐν τῇ Ἐλ-

(1) Ὁ Hommel (G. A. u. B. σελ. 245) φρονεῖ ὅτι οἱ Τουράνιοι τῆς Βαβυλωνίας οἱ μεταναστεύσαντες, κατ' αὐτόν, εἰς τὴν χώραν ταύτην πρὸ τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος ἐκ τῶν περὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν, ἤνεγκον μετ' ἑαυτῶν τὴν πανάρχαιαν Τουρανικὴν θρησκείαν, οἷα αὕτη ὑφίστατο ἐν τοῖς Τουρανικοῖς λαοῖς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας μέχρι τῆς παρ' αὐτοῖς ἐμφανίσεως καὶ διαδόσεως τοῦ Ἰσλάμ. Ἄρα ἡ θρησκεία τῶν Τουρανίων Βαβυλωνίων ἦτο *σαμανισμός* τις (*) παχυλὸς συνιστάμενος εἰς τὴν λατρείαν δύο ὑψίστων πνευμάτων, τοῦ πνεύματος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τῆς γῆς. Ὁ Hommel φρονεῖ ὅτι ἡ ἀστερολατρεία τῶν Βαβυλωνίων δὲν ἔχει ἀρχὴν Τουρανικὴν, ἀλλὰ καθαρῶς Σημιτικὴν. Ἀλλ' εἰς τὸν δυσχυρισμὸν τοῦτον δύο δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν ἀντιρρήσεις· α') ὅτι τὰ Βαβυλωνιακά ἢ *Χαλδαϊκά* γράμματα εἶχον ἀρχὴν Τουρανικὴν, καθὰ καὶ ὁ Hommel αὐτὸς διὰ μακρῶν ἀποδείκνυσιν τὸ τοιοῦτον. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐκείνῃ εἰκονογραφικῇ ἢ ἱερογλυφικῇ Τουρανικῇ Βαβυλωνιακῇ ἰδεογραφίᾳ τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον τὸ δηλοῦν τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν θεὸν ἐλήφθη ἐκ τοῦ ἀστέρος καὶ ὁ συλλαβικός χαρακτήρ ὁ κατὰ συντομὴν ἐκ τῆς εἰκόνος τοῦ ἀστέρος προελθὼν ἐξέφραζε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ συλλαβὴν ἀρχικῶς Τουρανικὴν, οὐχὶ Σημιτικὴν· β') ὅτι ἡ ἀστερολατρεία δὲν ἦτο κοινὴ πᾶσι τοῖς Σημιτικοῖς λαοῖς, διότι εἰς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας, τοὺς δύο τούτους κυριωτάτους Σημιτικούς λαοὺς, ἦτο ξένη, παροδικῶς μόνον ἐπιδράσασα ἐπὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν· οἱ δ' ἄλλοι Σημιτικοὶ ἢ Πρωτοσημιτικοὶ λαοί, ὡς οἱ Φοίνικες (ἴσως δὲ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι), φαίνεται ὅτι παρέλαβον τὴν ἀστερολατρείαν παρὰ τῶν Βαβυλωνίων. Τούναντίον δὲ ἡ Βαβυλωνία φαίνεται οὕσα κοιτίς τῆς ἀστερολατρίας. Ἡ θρησκεία τῶν Χαλδαίων μάγων, ἥτις εἶχεν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν ἀκραφνῶς Τουρανικὴν, στενῶς συνδέεται μετὰ τῆς ἀστρολογίας, καὶ *Χαλδαῖος* μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀρχαίας ἑθνικῆς λατρείας ἐσήμαινε τὸν μάγον, τὸν ἀστρολόγον, τὸν ἐπασιδόν. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτων διαλευκανθῆσονται προσηκόντως καὶ ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις τοῦ βιβλίου τούτου.

(*) *Šamár* (προφ. cham Γαλλ. ἢ scham Γερμ.) ἐσήμαινε παρὰ τοῖς Τουρανικοῖς λαοῖς τῆς κεντρικῆς Ἀσίας τὸν μάγον, ἤτοι τὸν ἱερέα, τοῦ ὁποίου μόνον ἔργον ἦτο ἡ διὰ μαγείας καὶ ἐξορκισμῶν ἀπέλασις τῶν δαιμόνων (πρβλ. τὰ ἐν τῇ Εἰσαγ. σελ. 398) περὶ τῶν μάγων παρὰ τοῖς Τουρανικοῖς λαοῖς εἰρημένα).

νικῇ μυθολογίᾳ, οἱ θεοὶ ἀπὸ δυνάμεων φυσικῶν κατέστησαν πρόσωπα ἠθικὰ ἔμμεσον μόνον καὶ λανθάνουσιν ἔχοντα ἀναφορὰν πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ἐκ τῆς λατρείας τῶν ὁποίων παρήχθησαν· προσέτι δὲ ἐκ τῶν ἀρχικῶν ιδιοτήτων τῆς θεότητος ἢ τοῦ πρώτου θεοῦ παρήχθησαν νέαι μορφαὶ θεότητος καὶ ἐκ τῶν ἐπιθέτων τῶν δηλούντων τὰς ιδιότητας ἐκείνας νέαι θεῶν ὀνόματα. Διὰ τῆς ἐπιρροῆς δὲ τῆς Σημιτικῆς παρήχθησαν ἐκ τῶν ἀρχικῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν καὶ θηλυκοὶ τύποι δηλοῦντες θεαίνας ὡς συζύγους τῶν διαφόρων θεῶν.

Ἐν τῷ οὕτῳ παραχθέντι Βαβυλωνιακῷ πανθέῳ τὴν πρώτην θέσιν κατέλαβον οἱ τέσσαρες θεοὶ *Ανα* (Ἑλλ. Ἄνος), *Ιλου* (Ἑλλ. Ἥλος), *Βηλ* (Ἑλλ. Βῆλος) καὶ *Εα* ἢ *Χεα*.

1) Τοῦ *Αν(ν)α* ἢ *Ανου* ἡ ἀρχικὴ σημασία ἦτο *ἀστήρ* (κατὰ συν-εκδοχὴν ἑναστρος οὐρανός), ἐντεῦθεν δὲ μετέστη εἰς τὴν καθολικωτέραν ἔννοιαν τῆς θεότητος ἀπολύτως· διὰ τοῦτο, ὡς εἶδομεν, ἐν τῇ ἰδεογραφίᾳ τῇ Βαβυλωνιακῇ τὸ σημεῖον τοῦ ἀστέρος ἐσήμαινε τὸν θεόν· καὶ ἀφοῦ δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο συντμηθὲν μετέστη εἰς σημεῖον δηλοῦν ἡπλῶς τὴν συλλαβὴν *αν*, πάλιν πρὸ τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν ἐτίθετο ὡς προεξαγγελτικὴ ἰδεογραφία τοῦ ὀνόματος οἰασθῆποτε θεότητος χωρὶς ν' ἀποβάλλῃ καὶ τὴν καθόλου σημασίαν τοῦ *θεός* (ἰδ. σελ. 88). Ἄλλ' ἂπαξ προσωποποιηθεὶς ὁ *Αν(ν)α* ἐγένετο θεὸς ἰδιαιτέρος τοῦ οὐρανοῦ, οἰκῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ καλούμενος συνήθως *Ανου*. Ὁ θεὸς οὗτος (ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁποίου παρήχθησαν, ὡς φαίνεται, τὰ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων τοῦ *Βηρώσου* καὶ τοῦ *Φίλωνος* γνωστὰ Βαβυλωνιακὰ μυθολογικὰ ὀνόματα Ἀνήδοτος, Ὀάννης, Ἀνεβρώτ ὡς καὶ τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν *Ανουιτ*) παρίστατο, ὡς ὁ *Ζεὺς*, «πατὴρ τῶν θεῶν», ὅτε δὲ ὡς Ἄδης «βασιλεὺς τῶν νερτέρων ἢ τοῦ κάτω κόσμου, κύριος τοῦ σκότους καὶ τοῦ θανάτου» λατρευόμενος ἴσως διὰ τοῦτο ἰδίως ἐν τῇ ἱερᾷ νεκροπόλει Ὁρχόη (ἰδ. σελ. 46). Παρὰ τὸν *Αν(ν)α* δὲ ἐλατρεύετο καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ *Ανατου* (τὸ ὄνομα παρήχθη ἐκ τοῦ Σουμιρικοῦ *Αν(ν)α* διὰ τῆς Σημιτικῆς καταλήξεως τοῦ θηλυκοῦ *του*, ἰδ. σελ. 18).

2) Δεύτερος θεὸς μετὰ τὸν *Αν(ν)α* ἡ μάλλον αὐτὸς ὁ *Ανα* ἐν Σημιτικῇ ἐρμηνείᾳ ἦτο ὁ *Ιλου*. Ὁ *Ιλου* ἐκπροσωπεῖ τὴν ιδέαν τῆς θεότητος ἐν τῇ ἀπολύτῳ σημασίᾳ αὐτῆς· Τοῦτο τοῦλάχιστον φαίνεται μαρτυροῦσα καὶ ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος (πρβλ. Ἀραμ. *Ελι*, θεός. Ἑβρ. *Ελ*, *Ελοχιμ*. Ἀραβ. *Ιλαχ*). Ἄλλ' ὁ *Ιλου* δὲν ἐγένετο θεός

της προσωπικῇ ὡς ὁ Ἀνου, διότι δὲν ἔχει ὠρισμένας ιδιότητες οὐδὲ τύπον ἰδιαίτερας λατρείας, ἀλλ' ἔχει ἀπλῶς τὴν γενικὴν σημασίαν τῆς θεότητος (1), ὅπως τὸ Τουρανικὸν Τιγγίρα = θεός, τοῦ ὁποίου ἐπίσης εἶναι ἡ πιστὴ μετάφρασις (πρὸς. Κατ. Τιγγίρα = Bab-ilu σελ. 41) διὰ τοῦτο δὲν ἔχει τύπον θηλυκόν (2).

3) Τρίτος μέγιστος θεὸς εἶναι ὁ Βῆλος (Bel). Καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀρχικῶς δὲν εἶχε σημασίαν ἀναφερομένην πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ θεοῦ, ἐσήμαινε δ' ἀπλῶς ἐν πολλαῖς ἀρχαίαις Σημιτικαῖς γλώσσαις τὸ κύριος (3), ἐν τῇ σημασίᾳ δὲ ταύτῃ ἦτο ἐπιθετον πολλῶν θεῶν. Ἀλλ'

(1) Τοῦτο ἐξάγεται ἐξ ὅσων γινώσκωμεν περὶ τοῦ Ιλου ἢ Ἡλου ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων. Ἀλλὰ κατὰ τὰς παραδόσεις τὰς διασωθείσας ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Σαγγουνιάθωνος καὶ παρὰ τῷ Διοδώρῳ (ἴδ. σελ. 117 σημ. 1), αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κρόνον ὀνομαζόμενον καλοῦσιν ἡ.Ιλιου (Ἡλον), ἡ τοῦ Ιλου λατρεία προήλθεν ἐκ τοῦ πλανήτου Κρόνου. Ἀλλ' ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις φαίνεται ὅτι ἐγένετο σύγχυσις τῆς ιδιότητος τοῦ Κρόνου ὡς πλανήτου πρὸς τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ὡς ἀρχαιοτάτου θεοῦ. Οἱ Ἕλληνισταὶ δηλονότι Σημίται συγγραφεῖς (ὁ Βῆρωσος καὶ ὁ τὰ τοῦ Φοίνικος Σαγγουνιάθωνος Ἕλληνιστὴ μεθερμηνεύσας Ἰουδαῖος Ἕλληνιστὴς Φίλων) ἐν τῷ Κρόνῳ τῶν Ἑλλήνων βλέποντες τὸν ἀρχαιότατον τῶν θεῶν ἐκάλεσαν Κρόνον καὶ τὸν Βαβυλωνιακὸν θεὸν Ιλου ἄνευ ἀναφορᾶς οὐδεμιᾶς πρὸς τὸν ὁμώνυμον πλανήτην καὶ πρὸς τὴν ἀστερολατρίαν τὴν Βαβυλωνιακὴν, πρὸς ἣν οὐδεμία σχέσις ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις συνδέει τὸν Ιλου ἐνεκα δὲ τῆς σημασίας, ἣν ἔλαβεν ὁ Κρόνος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀστρολογίᾳ, μετεβίβασαν εἰς τὸν Ιλου καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ θεοῦ τοῦ πλανήτου Κρόνου (*). Ἀλλ' ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω, ὁ Βῆρωσος ἐν τοῖς περὶ κατακλυσμοῦ μύθοις Κρόνον ἐκάλεσε τὸν θεὸν Ea. Καὶ ὁ παρὰ Λατίνους δὲ, ὡς γνωστὸν, ἀρχαιότατα λατρευόμενος θεὸς τῆς σπορᾶς καὶ εὐφορίας Saturnus ἐταυτίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων πρὸς τὸν Κρόνον. Ὡστε κατὰ ταῦτα ὁ Ιλου, ὡς ἐρρήθη ἄνωτέρω, ἦτο θεότης ἀπρόσωπος, ἐκπροσωποῦσα τὸ πολὺ τὴν γενικὴν ιδέαν καὶ ιδιότητα τῆς θεότητος.

(2) Ἡ παρ' Ἡροδότῳ μνημονευμένη Ἀραβικὴ θεότης Ἀλιλάτ ἡ σημαίνουσα κατὰ τὸν συγγραφεὰ ἐκεῖνον Οὐρανία Ἀφροδίτην, φαίνεται ὅτι εἶναι θηλυκὸς τύπος τοῦ Ιλου (μετὰ τοῦ ἄρθρου al) καίτοι δὲ, ὡς εἴπομεν, ἡ βίβλα τοῦ ὀνόματος Ιλου ἦτο κοινὴ εἰς πολλὰς Σημιτικὰς γλώσσας, τὸ Ἀλιλάτ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ θηλυκὸν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ μᾶλλον τύπου τοῦ ὀνόματος (Ιλου).

(3) Κύριος ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ Balu, Ἑβρ. Bal, Φοιν. Bal. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ καὶ τῇ Φοινικικῇ τὸ ὄνομα μετέστη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ θεοῦ (Ἀσσυρ. Bel, Βῆλος Φοιν. Bal, Βάαλ, Asdrubal, Hanni-bal) ἐν τῇ Ἑβρ. ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ κυρίου προκειμένου πάντοτε περὶ ἀνθρώπου, οὐδέποτε δὲ περὶ θεοῦ (**). Ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς Κύριος λέγεται Ἰαχὲ ἢ Ἰεχωῦά καὶ Ἀδονάι. Ὁ

(*) Σαγγουνιάθ. Fr. Historicorum Graecorum ἔκδ. C. Muller III σελ. 571) α Κρόνος ταῖνον, ὃν οἱ Φοίνικες Ἡλον προσαγορεύουσι, βασιλεύων τῆς χώρας καὶ ὕστερον μετὰ τὴν τοῦ βίου τελευτὴν εἰς τὸν τοῦ Κρόνου ἀστὲρα καθιερωθεὶς ν.

(**) Εἰς τὸ Bal (= θεός) τῶν ἐκ τούτου συνθέτων Φοινικικῶν ὀνομάτων ἀντοπο-

ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τούτου παρήχθη ἰδίᾳ προσωπικὴ θεότης, ὁ μέγας καὶ ὕψιστος θεὸς ὁ κατὰ Βήρωσον ἀποτελέσας καὶ ἄστρα καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς πέντε πλανήτας». Ὁ Ἡρόδοτος (Α' 181) συνάπτει τὸ ὄνομα τοῦ Βήλου πρὸς τὸ τοῦ Διὸς («Διὸς Βήλου»). Κατὰ Βήρωσον δὲ οἱ Ἕλληνες τὸν «Βῆλον μεθερμηνεύουσι Δία» (ἴδ. κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς κοσμογονίας μύθοις) (1). Ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ τὸ ὄνομα *Βῆλος* ἔλαβε τὴν σημασίαν ἰδιαίτερου θεοῦ παντοδυνάμου, παρακολουθεῖται οὐχ ἥττον ὑπὸ ὀνομάτων διαφόρων θεῶν, ὧν προτίθεται ὡς ἐπίθετον (Βελ Μερωδαχ, Βελ Νιπρου, Βελ-

ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Β' 14, 9, 18) ἀναφερόμενος Βάαλ εἶναι θεὸς Φοινικίος, τὸν ὁποῖον ἀσβεῖς τινες βασιλεῖς ἤθελον νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τὸν λαόν τοῦ Ἰσραήλ.

(1) Ἀλλ' ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσεσι πρῶτως ὁ Βῆλος κατέστη καὶ ἥρωος μυθικῆς ἱστορίας. Οὕτω καὶ Ὁρόδοτος (Ζ' 61) ὁ Βῆλος ἦτο πατὴρ τοῦ Κηφείου· καὶ ὁ μυθολογούμενος δὲ βασιλεὺς τῆς Αὐδίας Νίνος ἦτο υἱὸς Βήλου υἱοῦ Ἀλκαίου (Ἡροδ. Α' 7. Ἰσως ἐνταῦθα ὑπολαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Βελ Νιν ἢ Βελ Νινέπ). Κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην (5' 2) ὁ Βῆλος ἦτο βασιλεὺς Βαβυλώνος, παρ' ᾧ ἐφιλοξενήθη ὁ Ζεὺς. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ περὶ φιλοξενίας τοῦ Διὸς παρὰ τῷ Βήλῳ, παραληφθέντα ἐκ τοῦ Εὐδήμερου, βεβαίως δὲν ἔχουσι σημασίαν σπουδαίαν οὔτε ὑπὸ ἔποψιν καὶ μυθολογικὴν. Ἀλλ' οὐχ ἥττον ὁ Διόδωρος ἀναφέρει (ΙΖ' 402) ὅτι ἐν Βαβυλῶνι ὑπῆρχε τάφος τοῦ Βήλου, τὸν ὁποῖον, καθαιρεθέντα ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἠξίουσαν οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς τῆς Βαβυλώνος ἵνα ὁ Ἀλέξανδρος ἀναστήσῃ, διότι μόνον οὕτω ἠδύνατο νὰ ἐκφύγῃ τὸν κίνδυνον, ὃν διὰ τῆς ἀστρολογίας προέβλεπον περὶ τῆς τύχης τοῦ βασιλεῖος ἂν εἰσέρχετο εἰς τὴν Βαβυλῶνα (μετὰ τὴν ἐξ Ἰνδῶν ἐπιστροφὴν). Εἶναι δὲ λίαν γνωστοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνικοὶ μῦθοι περὶ τοῦ Βήλου τοῦ Αἰγυπτίου, τοῦ πατρὸς τοῦ Αἰγύπτου καὶ τοῦ Δαναοῦ, καὶ υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Λιδῆς τοῦ ἀγαγόντος ἀποίκους ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Βαβυλῶνα (Διόδ. Α' 28. Ὁ μῦθος φαίνεται ὑπαινισσόμενος τὴν μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων Βαβυλωνίων καὶ Αἰγυπτίων ὀφισταμένην ἐθνολογικὴν συγγένειαν (ἴδ. Εἰσάγ. σελ. 386-388).

κρίνεται ἐν τοῖς ταυτοσμήμοις Ἑβραϊκοῖς τὸ ὄνομα *El* = θεὸς (πρβλ. Φοιν. Βελεάζαρ, Ἑβρ. Ἐλεάζαρ). Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῷ Α' τῶν Παραλειπομένων (Θ' 40) μεταξὺ τῶν υἱῶν τοῦ Σαούλ ἀναφέρεται καὶ ὁ Βαάλ (Ἑβρ. *Isoal* = ἄνθρωπος τοῦ Βαλ) καὶ ὁ υἱὸς δὲ τοῦ Ἰωνάθαν (υἱοῦ τοῦ Σαούλ) καλεῖται *Μεχριβαάλ*. Ἀλλὰ τοῦτο, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τινὰς νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ *Baal* εἶχε ποτέ, πρὶν τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ὀνομάτων *Ἰαχὲ* καὶ *Ἀδονάι*, τὴν σημασίαν τοῦ *Κύριος* (ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ *Κύριος* θεός), ἐξηγεῖται ὀρθότερον ἐκ τοῦ ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἐγράφησαν τὰ Παραλειπομένα εἶχεν ἤδη εἰσαχθῇ εἰς τὸν λαόν Ἰσραὴλ ἐκ Φοινίκης ἡ λατρεία τοῦ Βάαλ. Ἀκριβὲς δὲ ὁ ἐν τοῖς Παραλειπομένοις *Isoal* ἢ Βαάλ καλούμενος υἱὸς τοῦ Σαούλ, ἐν τῇ Β' Βασιλειῶν καλεῖται *Ἰσοσοθὲ* (Ἑβρ. *Iso-soet*, παρ' Ἰωσήφῳ *Ἰεσοσθος*). ὥστε τὸ *Ἰσοσοθὲ* ἢ *Ισ-σοσετ* μετεβλήθη εἰς *Isoal* ἢ Βαάλ ἐνεκα τῆς παροδικῆς εἰσαγωγῆς λατρείας τοῦ Βάαλ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. Κατὰ τὸ *Isoal* δὲ μετεποιήθη τὸ ἐκ τῶν βιβλίων τῶν Βασιλειῶν ἀγνωστον ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωνάθαν εἰς *Μεχριβαάλ*.

Νιν ἢ Βελ Νινέπ)(1). 'Αλλ' ὁ Βῆλος παρὰ τὴν γενικὴν ταύτην ἔννοϊαν τοῦ ὀνόματος διετήρησε καὶ τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ πανθέῳ τῷ Βαβυλωνιακῷ καὶ διὰ τοῦτο ἔχει καὶ σύζυγον *Bēlter* ἢ *Bēlt* (Μύλιτταν τοῦ 'Ηροδότου) λατρευομένην καθ' ὅλην τὴν Βαβυλωνίαν καὶ καλουμένην « βασιλίδα τῆς χώρας », « μεγάλην κυρίαν », συγχεομένην δὲ ἐνίοτε πρὸς τὴν 'Ιστάρ, τὴν 'Αφροδίτην τῶν Βαβυλωνίων, τῆς ὁποίας ἐν ἀρχῇ φαίνεται ὅτι ἦτο ἀπλοῦν ἐπίθετον τὸ ὄνομα Βέλτις (= κυρία). Μία τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῶν Βαβυλωνίων ἦτο ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἤπτετο τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ Βήλου.

4) Τετάρτη μεγάλη θεότης εἶναι ὁ *Ea* ἢ *Xea* ('Ελλ. 'Ωη, 'Αός, 'Ο-άν-νης). Οὗτος εἶναι « κύριος τῆς γῆς », ἀλλ' εἶναι καὶ βασιλεὺς τῆς θαλάσσης « κύριος τῆς ἀβύσσου », ὁ « σοφὸς ὁδηγὸς τῶν ἀνθρώπων », ὁ νοήμων ἰχθύς ὁ ἐξελθὼν τῆς θαλάσσης καὶ διδάξας τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεὺς ὅστις, κατὰ Βήρωςον (2),

(1) Ὁ Βῆλος παρὰ τοῖς Φοίν. ἐκαλεῖτο καὶ Βελιθάν (Βελ-ιταν = Βῆλος γηραιός).

(2) 'Αποσπάσματα Βηρώσου. *Fragmenta historicorum Graecorum* ἔκδ. Ed. Caroli Muller V. I. 11 σελ. 496 « Ἐν δὲ τῇ Βαβυλῶνι πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων γενέσθαι ἄλλοθεν ὄντων, κατοικησάντων τὴν Χαλδαίαν. Ζῆν δὲ οὕτως ἀτάκτως ὥσπερ τὰ θηρία. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ φανῆναι ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης κατὰ τὸν ὁμορροῦντα τόπον τῇ Βαβυλωνίᾳ ζῶον ἄφρονον (*), ὀνόματι Ὡαννην. . . τὸ μὲν ὅλον σῶμα ἔχον ἰχθύος, ὑπὸ δὲ τὴν κεφαλὴν παραπεφυκυῖαν ἄλλην κεφαλὴν ὑποκάτω τῆς τοῦ ἰχθύος κεφαλῆς, καὶ πόδας ὁμοίως ἀνθρώπου, τὴν δὲ εἰκόνα αὐτοῦ ἔτι καὶ νῦν διαφυλάσσεσθαι, τότε δὲ τὸ ζῶον τὴν μὲν ἡμέραν διατρίβειν μετὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐδεμίαν τροφὴν προσφερόμενον, παραδιδόναι τε τοῖς ἀνθρώποις γραμμάτων καὶ μαθημάτων καὶ τεχνῶν παντοδαπῶν ἐμπειρίαν καὶ πόλεων συνοικισμούς, καὶ ἱερῶν ἰδρύσεις, καὶ νόμων εἰσηγήσεις καὶ γεωμετρίαν διδάσκειν, καὶ σπέρματα καὶ καρπῶν συναγωγὰς ὑποδεικνύναι, καὶ συνόλως πάντα τὰ πρὸς ἡμέρωσιν ἀνήκοντα βίον παραδιδόναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου ἐκείνου οὐδὲν ἄλλο περισσὸν εὗρεθῆναι. Τοῦ δὲ ἡλίου δύοντος τὸ ζῶον τουτοῦ Ὡαννην δύναι πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς νύκτας ἐν τῷ πελάγει διατᾶσθαι· εἶναι γὰρ αὐτὸ ἀμφίβιον· ὕστερον δὲ φανῆναι καὶ ἕτερα ζῶα ὅμοια τούτῳ. Τὸν δὲ Ὡάννην περὶ γενεᾶς καὶ πολιτείας γράψαι καὶ παραδοῦναι τοῖς ἀνθρώποις ». Ἐν τῷ μύθῳ τούτῳ φαίνεται ὅτι ὑπολαμβάνει καὶ τις ὑπαινιγμὸς περὶ τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ναυτικοῦ βίου (τοῦ ἀμφιβίου Ὡάννου) ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ. Κατὰ δὲ Tiele (B. A. G. σελ. 401) ὁ ὅλος μῦθος ἀναφέρεται ἀρχικῶς εἰς τὸν ἥλιον, καὶ τὸν μῦθον τοῦτον τὸν περὶ ἡλίου ὁ Βήρωςος συνέδεσε μετὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου, πρὸς ὃν οὐδεμίαν εἶχεν ἀρχικὴν ἀναφοράν· διότι κατὰ Tiele « ἡ θάλασσα, ἐξ ἧς τὸ θεῖον τέρας τὴν προίαν ἐξέρχεται καὶ εἰς ἣν τὴν ἐσπέραν ὁδεύει, εἶναι ὁ τὴν γῆν περιβάλλων Ὡκεανός ». 'Αλλ' ὁ τὴν γῆν περιβάλλων Ὡκεανός εἶναι ἰδέα Ἑλληνική, ἀγνωστος τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐνῶ ὁ μῦθος τοῦ Βηρώσου ἔχει λίαν τοπικὸν χαρακτήρα.

(*) Διορθοῦσί τινες *ἄφρον.*

εἶναι ὁ διδάσκαλος καὶ ἐφευρετὴς τῶν στοιχείων τῶν Χαλδαϊκῶν γραμμάτων. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ τὸ σύμβολον, ὅπερ φέρει ὁ θεὸς ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, ὁ σφὴν δηλονότι, τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ Χαλδαϊκοῦ ἀλφαβήτου, ὅπως διεμορφώθη τοῦτο ὀριστικῶς ἀπὸ τῶν πρώτων ιερογλυφικῶν εἰκόνων. Ἄλλο σύμβολον τοῦ θεοῦ εἶναι ὁ ὄφis, σύμβολον φρονήσεως, «ὁ φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὃν ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός» (Γεν. Γ', 1, πρὸς βλ. καὶ Εὐαγγ. Ματθ. Ι, 16 «γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις»)(1). Σύζυγος τοῦ Ὡάννου εἶναι ἡ θεὰ Δαύκη, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Βῆλον.

(1) Ὁ ὄφis ἐν τοῖς μύθοις πολλῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν λαῶν, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, παρίστανει ἰδιότητος δύο ἀντιθέτους κατ' ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ κατὰ βάθος εὐκόλως συμβιβαζομένας. Ὁ ὄφis, καὶ μάλιστα ὁ μὴ φαρμακερός, ὡς ζῶον πανοῦργον καὶ φρόνιμον ἦτο σύμβολον φρονήσεως καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς Φοίνιξιν ἐτιμᾶτο ὡς ἱερός καὶ ἀγαθοδαίμων. (Ἡροδ. Β' 74 «Εἰσὶ δὲ περὶ Θήδας ἱροὶ ὄφεις, ἀνθρώπων οὐδαμῶς δηλήμονες»). Καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ὁ ὄφis εἶναι σύμβολον φρονήσεως καὶ ἱσχυρτικῆς δυνάμεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Ἀριθμ. ΚΑ' 5-9) λέγεται ὅτι ὁ Μωυσῆς κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν ὄφιν χαλκοῦν, πρὸς ὃν ἀποδίδωκεν πᾶς ὁ δεδηγμένος ὑπὸ τῶν ὄφειν, τοὺς ὁποίους εἶχε πέμψει ὁ Κύριος πρὸς τιμωρίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐθεραπεύετο. Ὁ χαλκοῦς οὗτος ὄφis διετηρεῖτο παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ὡς ἀντικείμενον ἱερὸν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ βασιλείου Ἑζεκία. Καὶ ὅμως ὁ εὐσεβὴς οὗτος βασιλεὺς τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, τὸν ὅποιον ἐσεβάσθησαν ὁ Δαυὶδ καὶ ἄλλοι βασιλεῖς εὐσεβεῖς, κατέστρεψε σὺν τοῖς ἄλλοις μνημείοις τῆς εἰδωλολατρείας (Βασιλ. Δ' ΙΗ' 4 «... Καὶ ἐξωλόθρευσε τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, ὃν ἐποίησε Μωυσῆς, ὅτι ἕως τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἦσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ θυμιῶντες αὐτῷ»). Καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δὲ μυθολογίᾳ, ἐν τῇ περὶ τοῦ δράκοντος Πύθωνος μύθῳ, ὁ ὄφis παρίσταται ὡς ἐχθρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, καίτοι ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιθέτῳ Πύθωνι ὑπάρχει ὁ ὑπαινιγμὸς ὅτι ὁ δράκων ἐκείνος ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας καὶ τῶν προφητικῶν χρησμῶν. Ἡ διπλῇ αὕτῃ ἰδιότητι ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς ὑπαρχούσης μεταξὺ τῆς ἰδιότητος τοῦ ὄφειν ὡς φρονίμου καὶ ἀδολοῦς («οὐδαμῶς δηλήμονος ἀνθρώπων») ζῴου καὶ τῆς ἰδιότητος αὐτοῦ ὡς ζῴου φαρμακεροῦ καὶ ἄλλως ἐνεκα τῆς πανουργίας αὐτοῦ ὀλεθρίου τῇ ἀνθρώπῳ, τοῦ κατὰ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν ἀπατήσαντος τοὺς προπάτορας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ γενομένου αἰτίου τῆς ἁμαρτίας. Ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ μυθολογίᾳ ὁ ὄφis ἐνθ' ὑπὸ τὴν πρώτην, τὴν ἀγαθὴν, ἰδιότητα ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας, τοῦ θεοῦ τέρατος Ὡάννου(*), ἐν τῇ δευτέρᾳ ἰδιότητι ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ δαίμονος τοῦ σκότους Τιαμάτ, τοῦ χάους τῆς Ἀσσυριακῆς μυθολογίας (Ἴδε κατωτέρω).

(*) Πόσον ὁ ὄφis ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ὡς ἱερὸν ζῶον μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ (ΙΓ' 23) «Καὶ ἦν δράκων μέγας ἐν τῇ τόπῃ καὶ ἐσέβοντο αὐτὸν οἱ Βαβυλώνιοι. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ Δανιὴλ· μὴ καὶ τοῦτον ἔριες ὅτι χαλκοῦς ἐστὶ, ἰδοὺ ζῇ καὶ ἐσθίει καὶ πίνει· οὐ δύνασαι εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἐστὶν οὗτος θεὸς ζῶν, καὶ προσκύνῃσιν αὐτῷ. Καὶ εἶπε Δανιὴλ· Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου προσκυνήσω ὅτι οὗτος ἐστὶ Θεὸς ζῶν».

Πλὴν τῶν μνημονευθέντων τεσσάρων μεγάλων θεῶν πλῆθος ὑπάρχει ὀνομάτων θεῶν ἐν τῷ πανθέῳ τῆς Βαβυλωνιακῆς μυθολογίας, ὧν οἱ ἐπισημότεροι εἶναι α') ὁ θεὸς *Šin* ὁ ἔχων ἀναφορὰν πρὸς τὴν σελήνην καὶ ταύτην κυριολεκτικῶς σημαίνων, «ὁ θεὸς ὁ ἄρχων» «ὁ δυνατὸς» «ὁ κύριος τῶν πνευμάτων ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς» «ὁ ἄρχων τῶν θεῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς», «βασιλεὺς τῶν θεῶν» καὶ «θεὸς τῶν θεῶν», «ὁ θεὸς ὁ λάμπων», «ὁ κύριος τῆς σελήνης», ὁ στήριζων τοὺς οὐρανοὺς καὶ διὰ τοῦτο ἀρχιτέκτων τοῦ παντός, εἰς οὗ τὴν προστασίαν διετέλουν πᾶσαι αἱ οἰκοδομαὶ καὶ αἱ γέφυραι αὐταί. Σύμβολον εἶχεν ὁ *Šin* τὴν σελήνην, ἐλατρεύετο δὲ ἰδίως ἐν *Οὐρ*. β') ὁ θεὸς *Šamach* (προφ. Γαλ. *chamach*) ὁ ἔχων ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τοῦτον κυριολεκτικῶς σημαίνων (πρβλ. τὸ Ἑβρ. *semech* (*chemech*) καὶ τὸ Ἀραβ. *šamach* (*chamech*) = ἥλιος). ὁ θεὸς «ὁ κύριος τοῦ πυρός», «τὸ φῶς τῶν θεῶν», «ὁ κυβερνῶν τὴν ἡμέραν», «ὁ φωτίζων τὸ μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς διάστημα», «ὁ ἰθύνων πάντων τῶν πραγμάτων», ὁ αὐψιστος κυβερνήτης, «ὁ ῥίπτων βλέμμα εὐμενές εἰς τὰς τάξεις τῶν Χαλδαίων», «ὁ νικητὴς τῶν ἐχθρῶν τῶν βασιλέων (τῆς Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας)». Ὁ *Šamach* ἐλατρεύετο πανταχοῦ τῆς Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας, ἀλλ' ἰδίως ἐν Σιππάραις, ἥτις πόλις διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ Ἡλιούπολις (ἰδ. σελ. 44). Σύμβολον τοῦ θεοῦ τούτου εἶναι ὁ δίσκος· γ') *Marduk* ἢ *Mardouk*, θεὸς λίαν δημοτικὸς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ πολιοῦχος τῆς Βαβυλώνης, καλούμενος καὶ *Bēl Marduk*, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀπλῶς *Bēl* (1), ὁ ὑψιστος θεὸς τῶν Χαλδαίων ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ ἀπλῶς *Bēl* (2) «θεός, ὃν ἐπεκαλοῦντο οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας», «ὁ πρέσβυς τῶν θεῶν», «ὁ κριτὴς». Γυνὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ *Ziṣḥanīti*, καλουμένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἑρα· δ') *Nergal*, θεὸς τοῦ πολέμου «πρόμαχος τῶν θεῶν», «ἰσχυρὸς γεννήτωρ», «καταστροφεὺς», «κύριος τῆς νεκροπόλεως» (3)· ε') Ἀδάρ ἢ *Ninēp* ἢ *Nin-dār*, ἀγωνιστὴς καὶ γίγας κυνηγός, Ἡρακλῆς Βαβυλωνίως, ἡμίθεος Νίνος. Ὁ τε *Nergal* καὶ ὁ *Ninēp* ἢ *Nin-dār* εἰκονίζονται ὡς πτερωτοὶ

(1) Πολλὰ ὀνόματα βασιλέων Βαβυλωνίων εἶναι σύνθετα ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου (Ἑβὶλ-Μερωδάχ (Εὐεὶλμαράδουχος τοῦ Ἰωσήπου), Μαρδούκ Ναδινάχι).

(2) Δανιήλ. Π' 3-4 «Καὶ νῦν εἶδωλον τοῖς Βαβυλωνίοις, ᾧ ὄνομα Βήλ, καὶ εἶδον πάντων εἰς αὐτὸν ἐκάστης ἡμέρας σεμιδάλεις ἀρτάβαι δεκαθῶ καὶ πρόβατα τεσσαράκοντα καὶ οἶνον μετρηταί ἕξ».

(3) Σύνθετον ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Νεργαλπαλουσούρ.

λέοντες ἢ ταῦροι μετὰ κεφαλῆς ἀνθρώπου· ζ') Δογάν, θεὸς ἔχων μορφήν ἰχθύος κατὰ τὸ ἡμισυ. Ὅτι ὁ Δογάν ἦτο θεὸς τῶν Βαβυλωνίων δηλοῦται ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν βασιλέων τῶν συνθέτων ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου (Ισμι-Δογαν). Ἀλλὰ κυρίως ἦτο θεὸς λατρευόμενος παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς νοτίου Συρίας, ἰδιαίτατα δὲ ἐν Παλαιστίνῃ, συχνότατα μνημονεύμενος καὶ ἐν τῇ Π. Δ. ὡς Δαγών (1)· εἰς τὴν Συρίαν ἡ λατρεία αὐτοῦ διεδόθη, ὡς φαίνεται, ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας· ζ') δημοτικωτάτη θεότης ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ ἦτο ἡ Ἰστάρ (Ἀστάρτη τῶν Φοινίκων, Ἀστορίθ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ). Τὸ ἀρχαιότερον καὶ συνηθέστερον ὄνομα αὐτῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ, τὸ ὄνομα τὸ Σουμिरικόν, ἦτο *Nāra*, (Ναναία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Μακκαβ. Β', 1, 13), τὸ δὲ ὄνομα Ἰστάρ (2) ἀνῆκεν ὡς φαίνεται εἰς τὴν Σημιτικὴν περίοδον καὶ ἦτο γνωστὸν μάλιστα ἐν Ἀσσυρίᾳ· «θεότης πάσης ζωῆς καὶ γονιμότητος φυσικῆς» ἔχουσα ἀναλογίαν τινὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων Ἀφροδίτην (3), ἔτι δὲ πρὸς τὴν Περσεφόνην. Ἀξιοσημείωτος ἰδίως εἶναι ὁ μῦθος ὅτι ἡ Ἰστάρ κατήλθεν εἰς τὸν ἄδην, ἵνα καθυποτάξῃ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς τὸ βασίλειον τῆς Ἀλλάτ, τῆς σκοτεινῆς βασιλίδος τοῦ χώρου τῶν νεκρῶν. Ἀλλὰ συλληφθεῖσα ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν τῆς θεᾶς ἐδεσμεύθη καὶ ἀπώλεσε πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς. Ἐντεῦθεν πᾶσα ζωὴ καὶ γέννησις ἐξέλιπεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἠπειλεῖτο γενικὴ νέκρωσις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πάντων, ὅτε οἱ μεγάλοι θεοὶ ἀπὸ εὐσπλαγγνίας κινούμενοι ἠνάγκασαν τὴν Ἀλλάτ νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν ἀντιζῆλον αὐτῆς· οὕτω δὲ ἡ Ἰστάρ ἀνελθοῦσα ἐκ τοῦ Ἀδου ἀπέδωκεν εἰς τὴν γῆν τὴν ζωὴν καὶ τὴν γονιμότητα (4).

(1) Κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεῖνας τοῦ Iensen (Die Kosmol. d. Babylonier. 1890) ὁ Δογάν ἢ Βελ-Δογάν ἦτο ἀρχικῶς θεότης Βαβυλωνιακὴ ἐκπροσωποῦσα τὸν οὐρανόν.

(2) Ἰστάρ κατὰ Hauri εἶναι ὄνομα Σημιτικόν, ἀλλ' ὁ Δέλτιζ θεωρεῖ αὐτὸ Σουμिरικόν· ἄλλοι ὡς Ἐδ. Μάυερ παραβάλλουσιν αὐτὸ, ἰδίως τὸν Φοινικικὸν τύπον Ἀστάρτη, πρὸς τὸ ὄνομα τῆς Συρίας θεᾶς Ἀτάργατις (Δερκετώ). Σημειωτέον δὲ ὅτι Ἰστάρ καὶ Νάνα παρίστανται ἐνίοτε καὶ ὡς ἰδιαίτεραι θεότητες.

(3) Πρὸς τὴν Ἀφροδίτην παραβάλλεται συνήθως ἡ Βαβυλωνία θεὰ Βέλτις ἢ Μύλιττα (Ἡρ. Α', 131 Καλοῦσι δὲ Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην Μύλιτταν). Ἀλλὰ τὸ Βέλτις, ἐξ οὗ φαίνεται παρεφθάρη τὸ Μύλιττα τοῦ Ἡροδότου, ὅπως τὸ Βηλ, φαίνεται ἡμῖν σημαῖον ἀπλῶς «κυρία»· καὶ ὅπως τὸ Βηλ (Βῆλος), καὶ ἀφοῦ ἐγένετο προσωπικὴ θεότης ἐτήρησε καὶ τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ιδιότητα ὡς ἐπιθέτου τῶν θεῶν (πρβλ. Βηλ-Μερωδάχ, Βηλ-Νιπροῦ), οὕτω καὶ τὸ Βέλτις ὃν ἐν ἀρχῇ ἀπλοῦν ἐπίθετον τῆς Ἰστάρ (Ἰδ. ἀνωτ. σελ. 112) ἐγένετο εἴτα ἰδίᾳ θεότης.

(4) Κατὰ τὸν μῦθον τοῦτον Ἰστάρ καὶ Ἀλλάτ μοι φαίνεται ὅτι παριστῶσι τὰς δύο ιδιότητας ἢ μάλλον τοὺς δύο βίους ἢ διαμονὰς τῆς Περσεφόνης. Νομίζω δὲ ὅτι τὸ

Ἡ Ἰστάρ ἔχει μέγα καὶ σπουδαῖον μέρος ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ ἔπει· Ἰζτουβάρ ἢ Νιμρούδ (1)· ἢ) Ναβοῦ ἢ Νεβὼ θεὸς δημοτικώτατος ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Ἀσσυρίᾳ φέρων ὄνομα καθαρῶς Σημιτικὸν δηλοῦν μίττει, προφήτην (πρβ. τὸ Ἑβρ. Nebi, Ἀραβ. Nabi). Ὁ Ναβοῦ, ὁ παραβαλλόμενος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Ἑρμῆν, εἶναι θεὸς πάσης γνώσεως καὶ σοφίας, ἔχων ὡς ὁ Εἰς σύμβολον τὸν σφῆνα· καλεῖται δὲ καὶ «ὑπέρτατος ἄρχων», «κύριος τῶν κυρίων», «ὁ ἀείποτε πρόθυμος», «ὁ φύλαξ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς», «κύριος τῶν ἀστέρων», «ὁ φύλαξ τῶν σκήπτρων τῆς δυνάμεως», «ὁ διδούς τοῖς βασιλεῦσι τὸ σκήπτρον τῆς βασιλείας, ἵνα ποιμαίνωσι τοὺς λαούς» (2), Σύζυγον ὁ Ναβοῦ ἔχει τὴν Βαραμίτ, ἐνίοτε δὲ τὴν Ἰστάρ. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ναβοῦ εἶναι σύνθετα πολλὰ ὀνόματα Βαβυλωνίων ἰδίως βασιλέων (Ναβουχοδονόσορ, Ναβόννηδος, Ναβουπαλάσσαρ, Ναβουναδινάχι, Ναβουπαλιδδίν κτλ.).

Ἀσσυριακαὶ θεότητες. — Πᾶσαι αὗται αἱ Βαβυλωνιακαὶ θεότητες ἐλατρεύοντο καὶ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων· ἀλλὰ παρὰ τῷ λαῷ τούτῳ ἐπικρατεῖ γενικῶς καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ πρακτικώτερον πνεῦμα, καὶ ὡς ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου τοῦ λαοῦ οἱ θεοὶ ἔχουσι πολεμικώτερον χαρακτῆρα καὶ μάλιστα ἡ μεγάλη θεὰ Ἰστάρ (ἴδ. κατωτέρω σημ. 1). Μόνος θεὸς ἰδιαιτέρως λατρευόμενος ἐν Ἀσσυρίᾳ (οὐχί

ὄνομα Ἀλλὰτ ἦτο ἀρχικῶς ἐπιθετόν τῆς Ἰστάρ (ὅπως τὸ Βελτις ἴδ. τὴν ἀνωτ. σημ.), καὶ θηλυκὸς τύπος τοῦ Ἰλ-ου = θεός, αὐτὸ δηλονότι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου ἀναφερόμενον ὄνομα Ἀλιλάτ τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης τῶν Ἀράβων· ἀφοῦ δὲ ἐκ τῶν ἀντιθέτων ἰδιοτήτων τῆς Ἰστάρ, ἃς ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία ἤνωσεν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ τῆς Περσεφόνης, παρήχθησαν ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ δύο ἀντίθετοι καὶ ἀντίπαλοι θεότητες (ἡ τῆς ζωῆς καὶ ἡ τῆς φθορᾶς), ἡ Ἀλλὰτ ἐγένετο θεὰ τοῦ θανάτου.

(1) Παρὰ τοῖς φιλοπολέμοις Ἀσσυρίοις ἡ Ἰστάρ ἦτο θεὰ τοῦ πολέμου ὁμοίᾳ πρὸς τὴν Ἑνὼν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν Bellonam τῶν Ῥωμαίων. Τοιαύτην δὲ ἰδιότητα εἶχε καὶ παρὰ τοῖς Φοίνιξιν ἡ Ἀστάρτη· διὰ τοῦτο δὲ ἐν Κυθήροις, ἐνθα ἡ Φοινικὴ λατρεία ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἡ Ἀστάρτη ἐπὶ τὴν Ἀφροδίτην, ἐσώζετο ξάνανος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀφροδίτης ὀπλισμένον (Παυσαν. Γ' 23 «Κύθηρα δὲ ἡ πόλις· τὸ δὲ ἱερὸν τῆς οὐρανίας ἀγιώτατον καὶ ἱερῶν ὅσῃς Ἀφροδίτης παρ' Ἑλλήσιν ἐστὶν ἀρχαιότατον, αὐτὴ δὲ ἡ θεὸς ξάνανος ὀπλισμένον»).

(2) Πρβλ. Ὁμ. Ἰλ. Β' 103.

... Ζεὺς δῶκε διακτόρῳ Ἀργεῖφῶντι (σκήπτρον)

Ἑρμείας ἄναξ δῶκεν Πέλοπι...

... Ἀγαμέμνονι λείπε φορῆναι...

πολλῆσιν νήσοισι καὶ Ἀργεῖ παντὶ ἀνάσσειν.

δὲ καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ), καὶ γενόμενος μέγας ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων εἶναι ὁ ὁμώνυμος τῷ κράτει Ἀσσοῦρ, «ὁ μέγας κύριος», «ὁ βασιλεὺς πάντων τῶν θεῶν», «ὁ ὑπέρτατος κυβερνήτης τῶν θεῶν», «ὁ πατὴρ τῶν θεῶν», ὁ κατ' ἐξοχὴν θεός, τοῦ ὁποῖου οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας καὶ τὸ ὑπήκοον ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν· ὁ θεός, τὸν ὅποιον οἱ βασιλεῖς προσαγορεύουσι «Κυρίέ μου» καὶ τοῦ ὁποῖου τὸ σύμβολον ἰδρύουσιν ἐν πάσαις ταῖς καταλαμβανομέναις ὑπ' αὐτῶν χώραις. Εἰς αὐτὸν ψάλλουσιν οἱ Ἀσσύριοι ἐν ταῖς προσευχαῖς εἰδὸς τι τρισαγίου ὕμνου ἀρχομένου ἀπὸ τριττῆς ἐπικλήσεως τοῦ θεοῦ (Ἀσσοῦρ, Ἀσσοῦρ, Ἀσσοῦρ!) ἀναλόγου πρὸς τὸν ψαλλόμενον κατὰ Ἡσαΐαν εἰς τὸν θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν Χερουβεὶμ. (Ἡσ. 5' 3 «Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαββᾶθ· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ» (1).

Τοσαῦτα περὶ τῶν θεῶν τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν.

Μυθολογία Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ. Μῦθοι Ἀσσυροβαβυλωνιακοὶ καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. — Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ παρὰ τούτων παραλαβόντες τοὺς θρησκευτικοὺς περὶ θεῶν μύθους Ἀσσύριοι εἶχον πλουσίαν μυθολογίαν, οὐ μόνον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν θεῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Λεῖψανα τιαυτῆς μυθολογίας ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου, καὶ ἡ τῶν σφηναειδῶν δὲ γραμμάτων Βαβυλωνιακὴ φιλολογία ἱκανοὺς ἀπεκάλυψε μύθους ἀναφερομένους εἰς τὴν κοσμογονίαν καὶ εἰς τὸν κατακλυσμὸν παρεμφερεῖς ἐν μέρει πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐντεῦθεν δὲ τινες τῶν ἁγαν ζηλωτῶν Ἀσσυριολόγων προέβησαν μέχρι τοῦ διίσχυρισθῆναι ὅτι πᾶσαι αἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ κοσμογονικαὶ παραδόσεις τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ εἶχον ἀρχὴν Βαβυλωνιακὴν, καὶ ὅτι καὶ αὗται ἔτι αἱ ἠθικαὶ θρησκευτικαὶ ιδέαι περὶ τῆς ἐνεκεν ἁμαρτίας πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τοῦ παραδείσου καὶ τῆς ἐκ τούτου ἀπελάσεως τῶν πρωτοπλάστων καὶ αὗται αἱ περὶ λυτρώσεως καὶ χάριτος ιδέαι ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας. Ἀλλ' αἱ τολμηραὶ αὗται εἰκασίαι δὲν ἐρείδονται πάντοτε ἐπὶ λόγων πειστικῶν, καὶ ἡ Ἀσσυριολογία, μεθ' ὅλας τὰς ὑπ' αὐτῆς γενομένας μεγάλας προόδους, δὲν εἶναι ἔτι οὕτω πλουσία τὴν

(1) Περί τῆς θρησκείας ἔτι περὶ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ περὶ τοῦ ἱερατείου τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων γενήσεται λόγος ἄλλοι, τοῦ ἐν ἰδιατέρῳ κεφαλαίῳ.

ὕλην, ὥστε νὰ παράσχη ἡμῖν ἐπαρκεῖς γνώσεις πρὸς λύσιν τοιούτων ζητημάτων. Αἱ ἐπὶ τῶν Βαβυλωνιακῶν κυλίνδρων καὶ πινακίων σωζόμεναι μυθικαὶ παραδόσεις, τὸ ἔπος τοῦ Ἰζτουβάρ, οὐ μέρος ἀποτελεῖ καὶ ἡ περὶ κατακλυσμοῦ παράδοσις, εἰσὶ λίαν ἀτελεῖ καὶ ἐλλιπῆ, εὐρεθέντα ἐν ἀποσπάσμασι μὴ παρέχουσι συνεχῆ διήγησιν. Ὅτι ἡ λέξις *Παράδεισος* (Περσ. *paradis*, Ἑβρ. *pardés* (1) δὲν εἶναι λέξις Περσικῇ παραληφθεῖσα ἐκ τῆς Περσικῆς ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, ὡς νομίζεται γενικῶς, μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν χωρίων τῆς Παλαιᾶς Δ. ἐν οἷς μνημονεύεται καὶ ἄτινα ἀνάγονται εἰς χρόνους πολλῶ προγενεστέρους τῆς ἐμφανίσεως τῶν Περσῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ (2). Ἐξ ἄλλου ἐγνώσθη ὅτι παραδείσους ἦτοι κήπους ἄχανεῖς ἢ δάση τεχνικὰ περιπεφραγμένα καὶ τρέφοντα θήρας εἶχον πολὺ πρὸ τῶν Περσῶν οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας, παρὰ τούτων δὲ ἔμαθον καὶ παρέλαβον οἱ Πέρσαι βασιλεῖς τὴν κατασκευὴν παραδείσων. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἡ λέξις εἶναι Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ, ἢ μᾶλλον ὅτι ἦτο γνωστὴ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, καίτοι δὲν εὕρεθαι ἔτι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. Ὡς δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἰπῶμεν, αἱ περὶ τοῦ Κήπου τῆς Ἐδὲν καὶ τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων ποταμῶν παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πιθανώτατον ν' ἀναφέρονται εἰς τὰς περὶ τὸν Τίγρητα καὶ τὸν Εὐφράτην χώρας. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν ἀκολουθεῖ ὅτι οἱ Ἑβραῖοι παρέλαβον τὰς περὶ τοῦ Παραδείσου παραδόσεις ταύτας παρὰ τῶν Βαβυλωνίων, διότι καὶ ἐκεῖνοι ὥκουν ἐν ἀρχῇ τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου. Ὁ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸς μῦθος περὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ θεοῦ τῶν οὐρανῶν (Μερωδάχ) ἐναντίον τοῦ δράκοντος τοῦ προσωποποιηθέντος ἐν τῇ θεᾷ τοῦ σκότους Τιαμάτ, ὑπομιμνήσκει κατ' ἐπιφάνειαν τὸν πόλεμον τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν οὐρανίων στρατιῶν Μιχαήλ ἐναντίον τοῦ πεισόντος τάγματός τοῦ Ἑωσφόρου Σατανᾶ, ἀλλὰ μεῖζονα

(1) Ἡ λέξις εἰσῆλθε εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διὰ τοῦ Ξενοφῶντος. Οὕτω δὲ μετένεγκον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ οἱ Ὁ' οὐ μόνον τὸ *pardés*, ἀλλὰ καὶ τὸ *gan Eden* (= κήπος Ἐδὲν. Γεν. Β' 8 «Καὶ ἐρύτυσεν ὁ Θεὸς παράδεισον»). Ἡ λέξις θεωρήθη Περσικὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων· τοιαύτην δὲ ἐθεώρησαν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων γλωσσολόγων παραδεχόμενοι τὴν κατὰ Spiegel ἐτυμολογίαν ἐκ τοῦ Ζενδικού *pa'iri-daēza* = περὶ-φραξίς. Ἀλλ' ἡ ἐτυμολογία αὕτη ἀποδοκιμάζεται ὑπὸ τοῦ Δελιτζ θεωροῦντος τὴν λέξιν Βαβυλωνιακὴν (Delitz. W. I. d. P. 91-92).

(2) Τοιαῦτα χωρὶς λ.χ. εἶναι τὰ τοῦ Ἀσματος ἁσμάτων Δ' 13, Νεεμίου 2, 8. Ἰερῶς Β' 5. Τὸ ἐν τῇ Γενέσει Β' 8 παράδεισος τῶν Ὁ' ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ δὲν κεῖται *pardés*, ἀλλὰ *gan* = κήπος (ἴδε τὴν ἀνωτέρω σημείωσιν 1).

ἑσωτερικὴν συγγένειαν ἔχει πρὸς τοὺς Ἰνδικοὺς περὶ Ἰνδρα καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς περὶ Περσέως μύθους. Εἵπομεν δὲ ἀνωτέρω ὅτι καὶ τὰ περὶ τοῦ ὄφως ὡς «φρονιμωτάτου πάντων τῶν θηρίων» ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης λεγόμενα συνάδουσι γενικῶς πρὸς πλείστων ἀρχαίων λαῶν περὶ τοῦ ὄφως ἀλληγορικὰς μυθικὰς καὶ θρησκευτικὰς παραδόσεις, οὐχὶ δὲ ἀπλῶς καὶ μόνον πρὸς τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακάς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τινι Βαβυλωνιακῷ κυλίνδρῳ παριστῶντι δύο ἀνθρωπίνας μορφάς, ὧν ἡ μὲν φαίνεται ἀνδρική ἡ δὲ γυναικεία, καὶ μεταξὺ αὐτῶν δένδρον, ὅπισθεν δὲ τῆς γυναικὸς ὄφιν, ὁ Δέλιτζ, ὁ Σμιθ καὶ ἄλλοι Ἀσσυριολόγοι ἐνόμισαν ὅτι εὗρον ὥσπερ ἐν εἰκόνι παρισταμένην τὴν περὶ τῶν πρωτοπλάστων γνωστὴν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία τῆς εἰκόνης τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κυλίνδρου δὲν ἐπιδοκιμάζεται ὑπὸ ἄλλων Ἀσσυριολόγων (Ménant, Oppert) φρονούντων ὅτι ἡ εἰκὼν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ πολλὰ ἄλλως. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι ἡ εἰκὼν ἐκείνη παριστᾷ τὴν ἱστορίαν τῶν πρωτοπλάστων, οὐδαμῶς ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι οἱ Ἑβραῖοι παρέλαβον τὰς παραδόσεις ἐκείνας παρὰ τῶν Βαβυλωνίων. Καὶ ἐν ἄλλαις μυθικαῖς παραδόσεσι Βαβυλωνιακαῖς, καὶ ἰδίως ἐν ταῖς περὶ κατακλυσμοῦ, ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα οὐκ ὀλίγα τὰ παρεμφερῆ πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀλλ' ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν παραδόσεων ἐκείνων πρὸς τὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐξάγεται ὅτι αἱ τῆς Π. Δ. παραδόσεις προῆλθον ἐκ τῶν Βαβυλωνιακῶν, ἀλλὰ τούναντίον καταφανὲς καθίσταται ἡ μεγάλη ἀντίθεσις ἢ ὑπάρχουσα μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων κατὰ τὸ ἑσωτερικὸν πνεῦμα. Αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραδόσεις διακρίνονται οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπλοῦν, τὸ φυσικὸν καὶ πρωτότυπον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκραιφνῶς θρησκευτικόν, θεολογικόν καὶ ἠθικόν αὐτῶν πνεῦμα· ἐνῷ ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς μύθοις τὸ ἀπλοῦν καὶ φυσικὸν τῆς Γραφικῆς παραδόσεως καθίσταται ὑπέρφθοτος ὄγκος μύθων ἀσυναρτήτων, εἰκότων τερατωδῶς φανταστικῶν ἐστερημένων παντὸς σκοποῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ συνέχοντος αὐτοὺς εἰς ἐνότητα θρησκευτικῆς τινος ἀρχῆς καὶ ἠθικῆς ιδέας. Καὶ κατὰ τοῦτο ἀδιστακτικῶς δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ Βαβυλωνιακοὶ μῦθοι εἶναι παραπειποιημένοι καὶ παρεφθαρμένοι Ἑβραϊκαὶ παραδόσεις, παραληφθεῖσαι παρὰ τῶν Ἑβραίων καθ' ὃν χρόνον οὗτοι δὲν εἶχον ἔτι μεταναστεύσει ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ

Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου(1). Τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀνακαλυφθεῖσαι περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ περὶ κατακλισμοῦ παραδόσεις ἀνάγονται εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἐν Βαβυλῶνι εἶχεν ὑπερισχύσει τὸ Σημιτικὸν στοιχεῖον, καὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς γραμματολογίας οὐχὶ τῆς Ἀκκαδοσουμιρικῆς, ἀλλὰ τῆς Σημιτικῆς Βαβυλωνιακῆς (ιδ. πελ. 108). Ἄλλως τε καὶ παραβολὴ τις ἀπλῆ τῶν κοσμογονικῶν παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ Βήρωσος καὶ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων γνωστὰς κοσμογονικὰς παραδόσεις δείκνυσιν ἡμῖν πόσον αἱ ὅλως πρωτότυποι, αἱ ἀφελεῖς ἐν τῇ πρωτοτυπῇ καὶ τῇ φυσικότητι αὐτῶν καὶ ὑψηλῶροι ἐν τῇ ἀφελείᾳ παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρεπονήθησαν ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον καὶ τερατωδέστερον ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακαῖς παραδόσεσιν.

Κοσμογονία Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ κατὰ Βήρωσον. Περὶ γενέσεως τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. — «Γενέσθαι φησί (Βήρωσος) χρόνον, ἐν ᾧ τὸ πᾶν σκότος καὶ ὕδωρ εἶναι καὶ ἐν τούτοις ζῶα τερατώδη(2) καὶ εἰδιφυεῖς (ιδιοφυεῖς;) τὰς ἰδέας ἔχοντα ζωογονεῖσθαι. Ἀνθρώπους γὰρ διπτέρους γεννηθῆναι ἐνίοις δὲ καὶ τετραπτέρους καὶ διπροσώπους· καὶ σῶμα μὲν ἔχοντας ἓν, κεφαλὰς δὲ δύο, ἀνδρείαν τε καὶ γυναικείαν, καὶ αἰδοῖά τε δισά, ἄρρεν καὶ θῆλυ· καὶ ἑτέρους ἀνθρώπους τοὺς μὲν αἰγῶν σκίλη καὶ κέρατα ἔχοντας, τοὺς δὲ ἵπποποδας, τοὺς δὲ τὰ ὀπίσω μὲν μέρη ἵππων, τὰ δὲ ἔμπροσθεν ἀνθρώπων, οὓς ἵπποκενταύρους τὴν ἰδέαν εἶναι. Ζωογονηθῆναι δὲ καὶ ταύρους ἀνθρώπων κεφαλὰς ἔχοντας, καὶ κύνας τετρασωμάτων, οὐράς ἰχθύος ἐκ τῶν ὀπισθεν μερῶν ἔχοντας, καὶ ἵππους κυνοκεφάλους, καὶ ἀνθρώπους, καὶ ἑτέρα ζῶα κεφαλὰς μὲν καὶ σώματα ἵππων ἔχοντα, οὐράς δὲ ἰχθύων, καὶ ἄλλα δὲ ζῶα παντοδαπῶν θηρίων μορφὰς ἔχοντα. Πρὸς δὲ τούτοις ἰχθύας καὶ ἑρπετὰ καὶ ὄφεις

(1) Ὁ Hommel (G. B. u. A. σ. 399) ἀντιπαραβάλλων τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς παραδόσεις πρὸς τὰς τῆς Ἰερᾶς Γραφῆς λέγει ὅτι θὰ ἐφρόνει μᾶλλον ὅτι οἱ Ἀσσύριοι παρέλαβον παρὰ τῶν Ἑβραίων τὰς παραδόσεις ταύτας ἢ τὸναντίον, ἂν μὴ ἦτο πιθανώτερά ἢ γνώμη ὅτι αἱ παραδόσεις αὗται ἦσαν κοινόν κτῆμα πάντων τῶν Σημιτικῶν λαῶν διατηρηθεῖσαι ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν καθαρότητι παρὰ τῇ λαῶ τοῦ Ἰσραήλ.

(2) Πρὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Γενεσ. Α', 2-3 Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος».

καὶ ἄλλα ζῶα πλείονα θαυμαστὰ καὶ παρηλλαγμένα τὰς ὄψεις ἀλλήλων ἔχοντα, ὧν καὶ τὰς εἰκόνας ἐν τῷ τοῦ Βῆλου ναῷ ἀνακεῖσθαι, ἄρχειν δὲ πάντων τούτων γυναῖκα, ἥ ὄνομα Ὁμόρωνα· εἶναι δὲ τοῦτο Χαλδαϊστὶ μὲν Θαλάτθ, ἐλληνιστὶ δὲ μεθερμηνεύεσθαι θάλασσα(1). Οὕτω δὲ τῶν ὅλων συνεστηκότων ἐπανελθόντα Βῆλον σχίσαι τὴν γυναῖκα μέσον, καὶ τὸ μὲν ἥμισυ αὐτῆς ποιῆσαι γῆν, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ οὐρανόν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ζῶα ἀφανίσαι(2). Ἀλληγορικῶς δὲ φησι τοῦτο πεφυσιολογεῖσθαι. Ὑδροῦ γὰρ ὄντος τοῦ παντός καὶ ζώων ἐν αὐτῷ γεγεννημένων, τοῦτον τὸν θεὸν ἀφελεῖν τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν, καὶ τὸ ρυέν αἷμα τοὺς ἄλλους θεοὺς φυρᾶσαι τῇ γῇ, καὶ διαπλάσαι τοὺς ἀνθρώπους· διὸ νοερούς τε εἶναι καὶ φρονήσεως θείας μετέχειν».

Ἔτερον ἀπόσπασμα τοῦ Βηρώσου περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου: «Τὸν δὲ Βῆλον, ὃν Δία μεθερμηνεύουσι, μέσον ταμόντα τοῦ σκότους χωρίσαι τὴν γῆν καὶ οὐρανὸν ἀπ' ἀλλήλων καὶ διατάξαι τὸν κόσμον(3)· τὰ δὲ ζῶα οὐκ ἐνεγκόντα τὴν τοῦ φωτὸς δύναμιν φθάρῃναι. Ἰδόντα δὲ τὸν Βῆλον χώραν ἔρημον καὶ καρποφόρον κελεῦσαι ἐνὶ τῶν θεῶν τὴν κεφαλὴν ἀφελόντι ἑαυτοῦ τῷ ἀπορρύνειν αἷματι φυρᾶσαι τὴν γῆν καὶ διαπλάσαι ἀνθρώπους καὶ θηρία τὰ δυνάμενα τὸν ἀέρα φέρειν(4)· ἀποτελέσαι δὲ τὸν Βῆλον καὶ ἄνδρα καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς πέντε ἀστέρας». Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ Βῆρῳσον.

Ἐν δὲ τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπὶ γραφικοῖς μνημείοις τὰ περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου ἐκτίθενται οὕτω κατ' ἐννοιαν. α' Ὅποτε οὔτε ἄνω εἶχεν ἔτι ὄνομα ὁ οὐρανὸς οὔτε κάτω ἡ γῆ καὶ ἡ ἀρχέγονος ἄβυσσος (αψου) ἦτο ἡ γεννώσα αὐτὴν καὶ τὸ χάος (ghanna)(5) τῆς

(1) Οἷα ἐνδεῖα πνεύματος καὶ ἰδεῶν ἐν τῷ πλούτῳ τῆς τερατολογίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ ἀπλότητα καὶ τὸ θεῖον ὄψος τῆς Γραφικῆς ἐξήσεως (Γεν. Α', 1): «Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν!».

(2) Οἷα ἀντίθεσις καὶ ἐνταῦθα πρὸς τὴν Ἱερᾶς Γραφῆς (Γεν. Α', 26-27 «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν... Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν».

(3) Πρβλ. Γεν. Α', 3 «Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνά μέσον τοῦ φωτός, καὶ ἀνά μέσον τοῦ σκότους».

(4) Πρβλ. Γεν. Β', 5 κέξ. «Καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν... καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς».

(5) Ἡ λέξις ἄβυσσος φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ αὐτὴ τῷ αἵνῳ παραληφθεῖσα ἀπὸ γλωσσῶν Σημιτικῶν. Αψου δὲ ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ εἶναι καὶ ἐπίθετον τοῦ Βα ἢ Χεα, θεοῦ τῆς ἀβύσσου. Τὸ Ἀσσυροβαβυλωνιακὸν ghanna = χάος οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ γέννην τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδὲ πρὸς τὸ Ἀραβ. δζεχεννέμ = ἔδης.

θαλάσσης ἥτο ἡ γενέτειρα πάντων αὐτῶν, τότε τὰ ὕδατα αὐτῆς ἦσαν συγκεχυμένα ἐπὶ τὸ αὐτό, τὸ σκότος δὲν εἶχεν ἔτι ἀφαιρεθῆ, οὐδὲν δὲ φυτὸν εἶχεν ἀναβλαστήσει· ὁπότε οὐδεὶς ἔτι τῶν θεῶν εἶχε παραχθῆ, καὶ οὗτοι δὲν εἶχον ἔτι ὄνομα, τότε ἐδημιουργήθησαν καὶ οἱ μεγάλοι θεοί. Ὁ θεὸς *Ανου* προσδιώρισε τὸν τόπον τῶν μεγάλων θεῶν· ἔθηκε τὰ ἄστρα, προσδιώρισε τὸ ἔτος περιωρίσας αὐτὸ ἐντὸς ὁρίων... » (ἴδ. Hommel G. B. A. σελ. 397).

Ἐξ ἀπλῆς παραβολῆς καὶ ἀντιπαραβολῆς τῶν παραδόσεων τούτων πρὸς τὰς τῆς Ἰ. Γραφῆς κατανοεῖται εὐκόλως ὅτι, παρὰ πάσας τὰς ἐνιαχοῦ ὑποφαινομένας μικρὰς ἀναλογίας τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν δύο παραδόσεων, πᾶσα ἡ πρωτοτυπία καὶ τὸ θεολογικὸν ὕψος καὶ τὸ πνευματικὸν βάθος ἀνήκουσι εἰς τὰς παραδόσεις τὰς Γραφικὰς, ἡ δὲ μεγίστη διαφορά ἐγκνεται ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς ἀντιλήψεως τῶν σχέσεων τούτου πρὸς τὸν κόσμον. Ἡ Βαβυλωνιακὴ περὶ θεογονίας παράδοσις ὀρμᾶται ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Ἰνδικὴ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαῖαι θρησκευτικαὶ θεολογίαι ἢ μυθολογίαι, ὅτι δηλὰ δὴ ὁ θεὸς δὲν εἶναι ἡ αἰτία ἡ δημιουργήσασα τὸν κόσμον, ἀλλὰ δύναμις προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐξελιξέως καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου· δὲν εἶναι ἄρα ἀρχή, ἀλλὰ κορωνὶς τῆς δημιουργίας. Τούναντίον δέ, ἐν τῇ κοσμογονίᾳ τῆς Π. Διαθήκης ὁ θεὸς εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἀρχικὴ αἰτία τοῦ κόσμου ἡ δημιουργήσασα πάντα τὰ ὄντα. Μειζονα συγγένειαν ἐξωτερικὴν φαίνεται ὅτι ἔχουσι πρὸς τινὰς παραδόσεις Γραφικὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἐωσφόρου Σατανᾶ αἱ περὶ ἀποστασίας τῶν θεῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ Εα παραδόσεις αἱ εὐρεθεῖσαι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις. Ἀλλ' αὐτὲ ὁ πλοῦτος τῶν παραδόσεων οὔτε ὁ βαθμὸς τῆς ἀκριβείας ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ὁ ἐπιτευχθεὶς μέχρι νῦν ὑπὸ τῆς Ἀσσυριολογίας ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ προβῶμεν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ εἰς παραβολὰς καὶ ἀντιπαραβολάς. Εἴπομεν δ' ἀνωτέρω πόσον ἐπισφαλεῖς εἶναι αἱ ἐκ τινος εἰκόνας

Ἡ γνώμη δὲ τινων ὅτι τὸ Ἑλλην. *Χάος*, ὅπερ μνημονεύεται τὸ πρῶτον παρ' Ἡσιόδου, οὐχὶ δὲ παρ' Ὀμήρου, εἶναι λέξις ξένη (συγγενὴς πρὸς τὸ Εα, Χεα;) δὲν φαίνεται πιθανή. Τὸ *Χάος* παραγόμενον ἀπὸ τῆς αὐτῆς ῥίζης (*χα*), ἀφ' ἧς καὶ τὸ *χαῖω*, *χάσκω*, *ἀχανής*, *χατος*, *χατίζω* σημαίνει κυριολεκτικῶς τὸ κενόν, τὸ μηδέν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὄν καὶ τὸν κόσμον, εἴτα δὲ τὴν ἄμορφον καὶ ἀκατέργαστον ὕλην (*rudem indigestamque molem*), ἐξ ἧς, περιεχούσης τὰ σπέρματα πάντων τῶν ὄντων, ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος. Κατὰ Βήρωσον τὸ τοιοῦτον *Χάος* Χαλδαῖστὶ ἐκαλεῖτο *θάλαθ*, Ἑλληνιστὶ δὲ *θάλασσα*· προσωποποιήσας δ' αὐτοῦ ἥτο ἡ Ὀμόρωκα (ἴδ. σελ. 31).

Βαβυλωνιακοῦ τινος κυλίνδρου ἐξαγόμεναι εἰκασίαι ὅτι δῆθεν ὑπῆρχον Βαβυλωνιακαὶ παραδόσεις παρεμφερεῖς πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ τοῦ ἐν τῷ Παραδείσῳ δένδρου τῆς γνώσεως καὶ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ὄφως ἐξαπατήσεως τῶν πρωτοπλάστων. Ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα ἱκανὴν πρὸς ἀλλήλας ἔχουσιν αἱ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ αἱ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων περὶ τοῦ κατακλισμοῦ παραδόσεις.

Ὁ Κατακλισμὸς κατὰ τὰς Ἀσσυροβαβυλωνιακὰς παραδόσεις. — Κατὰ τὴν εἰς Βήρωσον ἀποδιδομένην περὶ κατακλισμοῦ παράδοσιν « Ἀρδάτου (βασιλέως Χαλδαίας) τελευτήσαντος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Εἰσουθρον (1) βασιλεῦσαι σάρους ὀκτωκαίδεκα ἐπὶ τούτου μέγαν κατακλισμὸν γενέσθαι ἀναγεγράφθαι δὲ τὸν λόγον οὕτως· τὸν Κρόνον αὐτῷ κατὰ τὸν ὕπνον ἐπιστάντα φάναι μὴνὸς Δαισίου πέμπτη καὶ δεκάτῃ τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ κατακλισμοῦ διαφθαρήσεσθαι. Κελεῦσαι οὖν διὰ γραμμάτων πάντων ἀρχὰς καὶ μέσα καὶ τελευτὰς ὀρύξαντα θεῖναι ἐν πόλει ἡλίου Σισπάρους καὶ ναυπηγησάμενον σκάφος ἐμβῆναι μετὰ συγγενῶν καὶ ἀναγκαίων φίλων ἐνθέσθαι δὲ βρώματα καὶ πόματα, ἐμβαλεῖν δὲ καὶ ζῶα πτηνὰ καὶ τετράποδα, καὶ πάντα εὐτρεπισάμενον πλεῖν ἐρωτώμενον δὲ ποῦ πλεῖ· φάναι, πρὸς τοὺς θεοὺς εὐζόμενον ἀνθρώποις ἀγαθὰ γενέσθαι. Τὸν δ' οὐ παρακούσαντα ναυπηγήσαι σκάφος τὸ μὲν μῆκος σταδίων πέντε, τὸ δὲ πλάτος σταδίων δύο· τὰ δὲ συνταχθέντα πάντα συνθέσθαι, καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους ἐμβιβάσαι. Γενομένου δὲ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ εὐθέως λήξαντος, τὸν ὀρνέων τινα τὸν Εἰσουθρον ἀφιέναι. Τὰ δὲ οὐ τροφὴν εὐρόντα οὔτε τόπον ὅπου καθίσαι, πάλιν ἐλθεῖν εἰς τὸ πλοῖον. Τὸν δὲ Εἰσουθρον πάλιν μετὰ τινος ἡμέρας ἀφιέναι τὰ ὀρνεα· ταῦτα δὲ πάλιν εἰς τὴν ναῦν ἐλθεῖν πεπηλωμένους ἔχοντα πόδας. Τὸ δὲ τρίτον ἀφεθέντα οὐκ ἔτι ἐλθεῖν εἰς τὸ πλοῖον. Τὸν δὲ Εἰσουθρον ἐννοσηῆναι γῆν ἀναπεφανῆναι, διελθόντα τε τῶν τοῦ πλοίου ῥαφῶν μέρος τι καὶ ἰδόντα προσοκείλαι τὸ πλοῖον ὅρει τινὶ ἐκβῆναι μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς θυγατρὸς καὶ τοῦ

(1) Ἐν τῷ εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδομένῳ συγγράμματι « περὶ τῆς Συρίας Θεοῦ » (§ 13) ὡς ἱδρυτῆς τοῦ ἐν Ἱερσπόλει τῆς Συρίας ναοῦ τῆς Συρίας θεᾶς (τῆς Ἀστάρτης) καλεῖται τις Σισύθης, οὗτος δὲ θεωρεῖται ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Δευκαλίωνα (« Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τὸν Δευκαλίωνα Σισύθεα εἰσαθαι λέγουσι, τοῦτον τὸν Δευκαλίωνα, ἐπὶ τοῦ τὸ πολλὸν ὕδωρ ἐγένετο »). Τὸ ὄνομα φαίνεται ἔχον συγγένειαν πρὸς τὸ Εἰσουθρος, ὅπερ ὑπετίθετο ἀνακριδῶς ὅτι ἦτο τὸ Χασισδρα τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων (ἴδε κατωτέρω).

κυβερνήτου προσκυνήσαντα τὴν γῆν καὶ βωμὸν ἰδρυσάμενον καὶ θυσιάσαντα τοῖς θεοῖς γενέσθαι μετὰ τῶν ἐκβάντων ἀφανῇ. Τοὺς δὲ ὑπομείναντας ἐν τῷ πλοίῳ, μὴ εἰσπορευομένων τῶν περὶ τὸν Εἰσουθρον, ἐκβάντας ζητεῖν αὐτὸν ἐπὶ ὁνόματος βοῶντας· τὸν δὲ Εἰσουθρον αὐτὸν μὲν αὐτοῖς οὐκέτι ὀφθῆναι, φωνὴν δὲ ἐκ τοῦ αἵρος γενέσθαι κελεύουσιν ὥς δέον αὐτοὺς εἶναι θεοσεβεῖς· καὶ γὰρ αὐτὸν διὰ τὴν εὐσέβειαν πορεύεσθαι μετὰ τῶν θεῶν οἰκήσοντα. Τῆς δὲ αὐτῆς τιμῆς καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὴν θυγατέρα καὶ τὸν κυβερνήτην μετесχηκέναι. Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὅτι ἐλεύσονται πάλιν εἰς Βαβυλῶνα καί, ὡς εἴμαρται αὐτοῖς, ἐκ Σισπάρων ἀνελομένοις τὰ γράμματα διαδοῦναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὅτι εἰσὶν ὅπου ἡ χώρα Ἀρμενία ἐστί. Τοὺς δὲ ἀκούσαντας ταῦτα θῦσαι τε τοῖς θεοῖς καὶ περίξ πορευθῆναι εἰς Βαβυλῶνα· τοῦ δὲ πλοίου τούτου κατακλιθέντος ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ ἔτι μέρος τι ἐν τοῖς Κορδυαίων ὄρεσι τῆς Ἀρμενίας διαμένειν, καὶ τινὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου κομίζειν ἀποξύνοντας ἀσφαλτον, χρῆσθαι δὲ αὐτῇ πρὸς τοὺς ἀποτροπιασμούς. Ἐλθόντας οὖν εἰς Βαβυλῶνα τὰ τε ἐκ Σισπάρων γράμματα ἀνορύξαι καὶ πόλεις πολλὰς κτίζοντας καὶ ἱερὰ ἀνιδρυσάμενους πάλιν ἐπικτίσαι τὴν Βαβυλῶνα » (1).

Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐν τῇ εἰς τὸν Βήρωσον ἀποδιδομένη περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ παραδόσει αἱ ὑπάρχουσαι ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες πρὸς τὰς περὶ κατακλυσμοῦ διηγήσεις τῆς Ἰ. Γραφῆς περιορίζονται μόνον εἰς τὸ καθαρῶς διηγηματικὸν μέρος, δὲν ἀνάγονται δὲ καὶ εἰς τὸ ἠθικὸν πνεῦμα τὸ διέπον τὰ τῆς διηγήσεως. Ἐν τῇ Ἰερᾷ Γραφῇ ὁ κατακλυσμὸς ἀποφασίζεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τιμωρίαν τοῦ εἰς ἁμαρτίας παρεκκλίναντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁ δὲ Νῶε καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ σώζονται ὡς δίκαιοι, ἵνα δι' αὐτῶν ἀύξηθῃ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον γένος· ἀλλ' ἐν τῇ διηγέσει τοῦ Βηρώσου οὐδεμία ἀναφέρεται ἠθικὴ αἰτία τοῦ κατακλυσμοῦ, οὐδὲ παρίσταται οὗτος ἀποβλέπων πρὸς ὄλεθρον τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου γένους, οὐδ' ὁ Εἰσουθρος θεωρεῖται σωθεὶς δι' ἡν αἰτίαν ὁ Νῶε. Ἡ μόνη ἠθικὴ ἰδέα ἡ ἐνυπάρχουσα ἐν τῇ διηγέσει τοῦ Βηρώσου εἶναι ἡ διάσωσις τῶν γραμμάτων τῶν Χαλδαϊκῶν, ἅτινα οὕτω νοοῦνται ὡς ὑπάρχοντα πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ,

(1) Πρβλ. Ἰωσήπου πρὸς Ἀππιανόν Α' 19 «Ὅστος τοίνυν ὁ Βήρωσος ταῖς ἀρχαιοτάταις ἐπακολουθῶν ἀναγραφαῖς περὶ τε τοῦ γενομένου κατακλυσμοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φθορᾷ τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ Μωσῆς οὗτος ἰστόρησε, καὶ περὶ τῆς λάρνακος, ἐν ᾗ Νῶχος ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγὸς διεσώθη».

ἔτι δὲ ἡ μαγικὴ πρὸς ἀποτροπιασμοὺς χρῆσις τῆς ἀσφάλτου τῆς τοῦ Ἐισούθρου κιβωτοῦ. Τοιοῦτόν τινα χαρακτῆρα παρίστησι καὶ ἡ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις διασωθεῖσα διήγησις περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.

Ὁ κατακλυσμὸς κατὰ τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα. — Ἡ διήγησις τοῦ κατακλυσμοῦ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις ἀποτελεῖ μέρος τοῦ μεγάλου ἔπους (τὸ ἐνδέκατον ἔσμα) Νιμρούδ καὶ ἐπεισόδιον ἐν τῇ μυθικῇ ἱστορίᾳ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἥρωος Ἴζτουβάρ ἢ Νιμρούδ. Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην ἀφοῦ ἡ θεὰ Ἴσταρ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτῆς πρὸς τὸν Νιμρούδ περιεφρονήθη ὑπὸ τοῦτου, κατεδιώχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τέρατος Εαβανι (ὅστις ἐφόνευσε καὶ τὸν ἀφιερωμένον αὐτῇ ταῦρον), ἐκίνησεν οὐρανὸν καὶ γῆν, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν ὑβριστὴν καταβάσας πρὸς τοῦτο καὶ εἰς ἄδην. Ἀλλ' ἐνταῦθα νέαν ὑπέστη προσβολὴν δεσμευθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀλλάτ καὶ ἀπολέσασα πᾶσαν αὐτῆς τὴν δύναμιν (ἴδ. σελ. 125). Ἀλλ' ἐπὶ τέλους διὰ τῆς βοηθείας τῆς μητρὸς αὐτῆς Ανατου, συζύγου τοῦ θεοῦ Ανου (ἴδ. σελ. 119) ἐξεδικήθη ἀμφοτέρους τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Νιμρούδ προσβληθεὶς ὑπὸ νόσου ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τῷ ἐκ τῶν προγόνων αὐτοῦ Σαμας-ναπιστιμ (ἡλίῳ ζωῆς), ἢ Περναπιστιμ(1) (ἡ βλαστὴ ζωῆς), ὅστις κατ'ὧκει κατὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν. Ὁ Σαμας-ναπιστιμ παραμυθούμενος νῦν τὸν ἀπόγονον διηγεῖται αὐτῷ καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ παθήματα, ἧτοι τὸν κατακλυσμόν, ἐξ οὗ ἐσώθη, καὶ εἶτα θεραπεύει τὸν Νιμρούδ, διὰ τῶν παρακλήσεων τοῦ ὁποῖου καὶ ὁ Εαβανι ἀπαλλάσσεται τῶν ἐν Ἄδου βρασάνων καὶ μεθίσταται εἰς τὸν τόπον τῶν εὐδαιμόνων. Ἡ ἀφήγησις τοῦ κατακλυσμοῦ ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Σαμας-ναπιστιμ πρὸς τὸν ἐγγονον αὐτοῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ὁ θεὸς Εα διατάσσει τῷ Σαμας-ναπιστιμ νὰ κατασκευάσῃ πλοῖον ἔχον ὠρισμένον ὕψος, μῆκος καὶ πλάτος καὶ νὰ καθελκύσῃ αὐτὸ εἰς τὴν θάλασσαν. «Ὅταν ἐπέλθῃ (λέγει) ὁ κατακλυσμὸς, τὸν ὅποιον ἐγὼ θὰ πέμψω κατὰ τῆς γῆς, πρέπει νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὸ πλοῖον καὶ νὰ κομίσῃς ἐντὸς αὐτοῦ τὸν σῖτόν σου, τὰ σκεύη σου καὶ τὰ πράγματά σου τὰ πολυτίμα, ἔτι δὲ

(1) Ἡ ἀνάγνωσις Χασισαδρα ἢ Χασισταρα (ὡς ἀνεγινώσκετο πρότερον τὸ ὄνομα), δι' ἧς ἐνόμισαν πολλοὶ ὅτι εὔρον ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν Ἐισουθρον τοῦ Βηρώσου, ἐγκατελείφθη. Ἡ νεωτάτη ἀνάγνωσις, ἡ τοῦ Jensen, εἶναι Σιτ-ναπιστιμ. Ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῷ περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ μύθῳ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων Ἀδραχασις (οὐχὶ Χασισαδρα) εἶναι οὐχὶ ὁ τοῦ κατακλυσμοῦ ἥρωας, ἀλλ' ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ Εα.

τοὺς δούλους σου, γυναῖκας καὶ ἄνδρας, τοὺς υἱούς σου καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὰ τε ἄγρια καὶ τὰ ἡμερα, ἅτινα θὰ πέμψω ἐγὼ πρὸς σέ, ἵνα φυλάξης αὐτά». Ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἐθεώρησε δυσχερῆ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς, ἀλλ' ἔδει νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὴν καὶ συνήγαγε πάντα τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ αὐτοῦ σκεύη καὶ κοσμήματα καὶ πᾶν ὃ,τι ἐκέκτητο ἔχον σπέρμα ζωῆς, πάντας τοὺς δούλους καὶ πάσας τὰς δούλας καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ πλοῖον ὡς καὶ πάντα τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἡμερα θηρία τοῦ ἀγροῦ. Καὶ τότε ὁ τοῦ ἡλίου θεὸς Σάμας ἐποίησε κατακλυσμὸν καὶ εἶπε τῷ Σαμας-ναπιστιμ: «Θὰ πέμψω βροχὴν ἐξ οὐρανοῦ ῥαγδαίαν, εἴσελθε εἰς τὸ μέσον τοῦ πλοίου καὶ κλείσον τὴν θύραν». Ὁ Σαμας-ναπιστιμ καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον, καὶ τὴν πρωίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Σάμας προσδιορισθείσης ἡμέρας ἤρξατο καὶ ἡ σφοδρότατη θύελλα ἀπὸ τῶν ἄκρων τοῦ οὐρανοῦ· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ οὐρανοῦ ἐποίει βροντὴν ὁ θεὸς Βίν. Τότε παρέστη καὶ ὁ Ναβοῦ· οἱ θεοὶ ἦλθον ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας, ὁ τῆς καταστροφῆς θεὸς Νεργάλ ἐπῆλθεν ἀνατρέπων τὰ πάντα, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ὁ Ἀδάρ (ἰδ. σελ. 124)· ἀπελύθησαν τότε οἱ δαίμονες τῆς καταστροφῆς καὶ ἐν τῇ λάμψει αὐτῶν ἐκάθησαν τὴν γῆν. Ἡ θύελλα κατέστρεψε τοὺς ἀνθρώπους, τὸ κύμα ὑψώθη μέχρι οὐρανοῦ, ἡ γῆ γυμνωθεῖσα μετεβλήθη εἰς ἔρημον· ἀδελφὸς δὲν ἔβλεπεν ἀδελφόν· τὸ κύμα κατέστρεφε πᾶσαν ζωὴν ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ θεοὶ ἐφοβήθησαν τὴν θύελλαν καὶ ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν τῷ οὐρανῷ τοῦ θεοῦ Ἄνου· ὥσπερ κύνες οἱ μεγάλοι θεοὶ ἐρρίφθησαν ἐπὶ γῆς· καὶ τότε ἡ μεγάλη θεὰ Ἰστάρ ἡ πάροχος πάσης ζωῆς ἤρξατο θρηνοῦσα διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ λέγουσα ὅτι αὐτὴ παρήγαγεν ἐπὶ τῆς γῆς ζῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ ἰχθύων πληρούντων τὴν θάλασσαν. Καὶ οἱ θεοὶ ἐθρήνουν μετ' αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ Βῆλος ἦτο ἀδυσώπητος καὶ ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ ἤθελε νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸ πλοῖον τοῦ Σαμας-ναπιστιμ, ἵνα μηδεὶς μείνῃ ἀνθρώπος ἐπὶ τῆς γῆς. Τότε ὁ Εἰα, ὁ θεὸς τῆς φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, παρέστησεν εὐγλώττως τῷ Βήλῳ τὸ ἄφρον καὶ ἄλογον τῆς ὀργῆς αὐτοῦ καὶ ἐδικαιολόγησεν ἑαυτὸν διὰ τὴν προστασίαν, ἣν ἔδωκε τῷ Σαμας-ναπιστιμ. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ θεοὶ συνετάχθησαν μετὰ τοῦ Εἰα καὶ παρέστησαν τῷ Βήλῳ ὅτι ἦτο προτιμότερον οἱ ἀνθρώποι νὰ τιμωρῶνται ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τῆς ἐπὶ γῆς αὐξήσεως τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ διὰ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπεφασίσθη. Ὁ Βῆλος ἐκάμφθη καὶ τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ ἐκόπασεν ἡ

θύελλα ἡ καταστρέψασα τὴν γῆν δίκην σεισμοῦ καὶ τὰ ὕδατα ἤρξαντο νὰ ἀποσύρωνται. Ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἐννοήσας τὴν τοιαύτην τῆς θαλάσσης κίνησιν ἤνοιξε τὸ παράθυρον καὶ τὸ φῶς προσέβαλε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ· ἀλλ' ἰδὼν τὰ πτώματα τῶν ἀνθρώπων δίκην καλῶν ἐπιπλέοντα τῶν ὑδάτων ἐδάκρυσεν. Ἀλλὰ τὸ πλοῖον κατὰ μικρὸν ἐστράφη πρὸς τὸ ὄρος Νιζίρ, τοῦ ὁποίου τὰς κορυφὰς δὲν ἤδύνατο πλέον νὰ ὑπερπηδῇ ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως τῶν ὑδάτων. Μεθ' ἡμέρας ἐπτὰ ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἀπέλυσε μίαν περιστερὰν, ἀλλ' αὕτη οὐδαμοῦ εὐροῦσα τόπον, ἵνα σταθῇ, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πλοῖον· εἶτα ἐπέμψεν ἕνα κόρακα, ὅστις εὖρε πτώματα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπεκάθισεν αὐτῶν πρὸς βρῶσιν καὶ δὲν ἐπέστρεψε. Τότε ὁ Σαμας-ναπιστιμ ἀπέλυσε τὰ ἐν τῷ πλοίῳ ζῶα εἰς τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ὀρίζοντος, αὐτὸς δὲ ἐποιήσατο σπονδὴν τοῖς θεοῖς καὶ ἔκτισε βωμὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους καὶ προσήνεγκε θυσίαν· καὶ ὁπότε ἐκαλλιέρον τὰ ἱερά, συνήχθησαν περὶ αὐτὰ οἱ θεοὶ σωρηδὸν δίκην μυιῶν. Ἀλλ' ἡ μεγάλη θεὰ Ἰστάρ, ἵνα τιμωρήσῃ νῦν τὸν Βῆλον, ἐκήρυξεν αὐτὸν ἔκπτωτον τοῦ δικαίωματος τοῦ μετασχεῖν τῆς προσφερομένης θοίνης. Ἀλλ' ὁ Βῆλος, μεταμεληθεὶς ἀληθῶς διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπενεχθεῖσαν τοῖς ἀνθρώποις καταστροφὴν, ἀντὶ νὰ ὀργισθῇ διὰ τὴν πρᾶξιν τῆς Ἰστάρ, τοῦναντίον πάνυ καλοκἀγάθως εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον καὶ λαβὼν ἐκ τῆς χειρὸς τὸν Σαμας-ναπιστιμ ἐξήγαγεν αὐτόν τε καὶ τὴν σύζυγον καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καὶ ᾠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τόπον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν (τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος) κείμενον. Ἐκ περισσοῦ δὲ ὁ Σαμας-ναπιστιμ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ κατετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Βῆλου εἰς τὴν χορείαν τῶν θεῶν». Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ περὶ κατακλυσμοῦ παραδόσει οὐδεμία ὑπάρχει ἡθικὴ ἰδέα παρεμφερῆς πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ ἁμαρτίας, εἰς ἣν ὑπόκειται ὁ ἄνθρωπος, ἀπέναντι τοῦ ἀναμαρτήτου θεοῦ τοῦ παιδεύοντος καὶ ἰωμένου τὸν ἁμαρτάνοντα ἄνθρωπον. Ὑπαινιγμὸς τις περὶ ἁμαρτίας ὑφίσταται ἐν τῇ ὅλῃ διηγήσει, ἀλλ' ὡς κυριωτάτη αἰτία τοῦ κατακλυσμοῦ παρίσταται ἡ ὀργὴ τοῦ Βῆλου, καθ' ἣς διαμαρτύρονται οἱ λοιποὶ θεοὶ καὶ δι' ἣν μετανοεῖ ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸς ὁ ὑπέρτατος θεός. Καθόλου δὲ ἐν τοῖς περὶ θεῶν καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μύθοις ὑπάρχει μὲν ἰδέα τις τῆς ἡθικῆς τάξεως τοῦ κόσμου (1), ἥς φρουροί, ἂν μὴ καὶ

(1) Διοδ. Σικελ. Β' 30 «Οἱ δ' οὖν Χαλδαῖοι τὴν μὲν τοῦ κόσμου φύσιν αἰδίδον

ιδρυταί, εἶναι οἱ θεοί, οἱ πολεμοῦντες ἐναντίον τῶν δαιμόνων τῆς καταστροφῆς καὶ παρέχοντες βοήθειαν τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτήν, ἀλλὰ σαφεῖς ἰδέαι ἠθικαὶ περὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ, περὶ ἁμαρτίας καὶ θείας δίκης καὶ ἀφέσεως δὲν φαίνονται ἀνεπτυγμένοι. Καὶ αἱ περὶ ἀθανασίας δὲ καὶ ἀνταποδόσεως ἰδέαι τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων διατελοῦσιν ἐν νηπιώδει καταστάσει, ὡς θέλομεν ἰδεῖ καὶ οἱς κατωτέρω θέλομεν διαλάβει περὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φιλολογίας.

Ἡ περὶ πυργοποιίας παράδοσις.— Παράδοσις Βαβυλωνιακὴ παρεμφερὴς πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ πυργοποιίας Βαβυλωνος δὲν εὑρέθη μέχρι σήμερον ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις. Ἀλλ' ὁ Βῆρωσος φαίνεται ὅτι ἐποιεῖτο λόγον περὶ αὐτῆς. Τούλάχιστον Ἀλέξανδρου τοῦ Πολυίστορος, τοῦ πραγματευσαμένου τὰ περὶ Βαβυλωνίας κατὰ Βῆρωσον, σώζεται ἀπόσπασμα παρὰ Συγκέλλω (λαβόντι αὐτὰ κατὰ λέξιν ἐκ τῶν μὴ σωζομένων μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν Ἀρμενικῶν Χρονικῶν ἥτοι ἐκ τῆς σωζομένης Ἀρμενικῆς μεταφράσεως τῶν Χρονικῶν ἐκείνων) ἔχον οὕτω· «Σίβυλλα (1) δέ φησιν, ὁμοφώνων ὄντων πάντων ἀνθρώπων, τινὰς τούτων πύργον ὑπερμεγέθη οἰκοδομῆσαι, ὅπως εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῶσι· τοῦ δὲ θεοῦ ἀνέμους ἐμφυσήσαντος ἀνατρέψαι αὐτούς, καὶ ἰδίαν ἐκάστῳ φωνὴν δοῦναι, διὸ δὴ τὴν πόλιν Βαβυλῶνα κληθῆναι· μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν Τιτᾶνα καὶ Προμηθεῖα γενέσθαι. Καὶ τὰ μὲν περὶ πυργοποιίας Ἀλέξανδρος ταῦτα μαρτυρῶν καὶ αὐτὸς Βαβυλῶνα διὰ τὴν

φασιν εἶναι καὶ μήτε ἐξ ἀρχῆς γένεσιν ἐσχηκέναι μῆθ' ὕστερον φθορὰν ἐπιδέξασθαι· τὴν δὲ τῶν ὄλων τάξιν τε καὶ διακόσμησιν θεῖα τινὶ προνοίᾳ γεγονέναι καὶ νῦν ἕκαστα τῶν ἐν οὐρανῷ γινομένων οὐχ ὡς ἔτυχεν οὐδ' αὐτομάτως, ἀλλ' ὠρισμένην τινὶ καὶ βεβαίως κεκυρωμένην θεῶν κρίσει συντελεῖσθαι».

(1) Ἡ Σίβυλλα αὕτη δὲν εἶναι ἐκ τῶν μυθολογούμενων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προφητῶν, ἀλλ' ἐλέγετο ὅτι ἦτο θυγάτηρ τοῦ Βηρώσου αὐτοῦ, ἣν ἐν τούτοις συνέχεον πρὸς τὴν Σ. τῆς Ἰταλικῆς Κύμης. (Ίουστ. Μάρτυρ. Πρωτ. πρὸς τοὺς Ἑλληνας κεφ. 30) «Ταύτην δὲ ἐκ μὲν Βαβυλωνος ὠρμησθαι φασί, Βηρώσου τοῦ τὴν Χαλδαίων ἱστορίαν συγγράψαντος θυγατέρα οὖσαν, εἰς δὲ τὰ μέρη τῆς Καμπανίας οὐκ οἶδ' ὅπως διαβᾶσαν, ἐκεῖ τοὺς χρησμούς ἐξαγορεύειν ἐν τινὶ Κουμᾷ οὕτω καλουμένη πόλει. . . Ταύτης δὲ τῆς Σιδύλλης ὡς χρησμοδόου πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων μνησκονται καὶ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ». Ἰδ. καὶ Πausan. I, 12, 5 «Παρά Ἑβραίοις τοῖς ἐπὲρ Παλαιστίνην γυνὴ χρησμοδόγος, ὄνομα δὲ αὐτῇ Σάββη. Βηρώσου δὲ εἶναι πατρός καὶ Ἑρμάνθης μητρός φασί Σάββην, οἱ δὲ αὐτὴν Βαβυλωνίαν, ἕτεροι δὲ Σίβυλλαν καλοῦσιν Αἰγυπτίαν».

σύγχυσιν κληθῆναι τὴν πρό πολλῶν μυριάδων ἐτῶν μυθολογουμένην παρ' αὐτοῖς βεβασιλευκέναι». Ἀλλὰ τὰ περὶ πυργοποιίας, εἴτε τοῦ Βηρώσου εἶναι εἴτε ἐξ ἄλλης πηγῆς ὑπὸ τοῦ Α. Πολυίστορος ἐλήφθησαν, φαίνεται ὅτι εἶναι ἀπλῆ ἐπανάληψις τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ εἰρημένων. Μετὰ τῶν περὶ κατακλυσμοῦ καὶ τῶν ἄλλων κοσμογονικῶν παραδόσεων τοῦ Βηρώσου συνδέεται παρ' αὐτῷ καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη μυθικὴ ἱστορία τῆς Χαλδαίας.

Μυθικὴ ἱστορία τῆς Χαλδαίας κατὰ Βήρωσον. — Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Βαβυλώνος κατὰ Βήρωσον ἦτο ὁ Χαλδαῖος Ἀλῶρος, βασιλεύσας σάρους δέκα ἤτοι 36 χιλ. ἔτη· τοῦτον διεδέξαντο Ἀλάπαρος καὶ Ἀμήλων ὁ ἐκ Παντιβίβλων, πόλεως Χαλδαϊκῆς· μετὰ τούτους ἤρξεν Ἀμμένων ὁ Χαλδαῖος, ἐφ' οὗ τὸ δεύτερον ἐφάνη ὁ Ἀννήδοτος ἐκ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· μετὰ τὸν Ἀμμένωνα ὁ Μεγάλαρος ἐκ Παντιβίβλων βασιλεύσας σάρους ὀκτωκαίδεκα (ἔτη 64,800), καὶ μετὰ τοῦτον Δάωνος ὁ ποιμὴν ἐκ Παντιβίβλων βασιλεύσας σάρους δέκα (ἔτη 36,000), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφάνη τὸ τέταρτον ὁ Ἀννήδοτος. Μετὰ τὸν Δάωνον ἤρξεν ὁ Εὐεδώραχος ἐκ Παντιβίβλων σάρους ὀκτωκαίδεκα· ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἐφάνη ὁ Ὠάντης (αὐτὸς ὁμοίως κατὰ τὴν ἰχθύος πρὸς ἄνθρωπον μίξιν» ἰδ. σελ. 122). Ἐπειτα ἤρξεν Ἀμεμφινὸς ὁ Χαλδαῖος ἐκ Λαράγγων, βασιλεύσας σάρους ὀκτῶ (ἔτη 28,800)· μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσαν Ὠιάρτης (ἐν ἄλλῃ ἀποσπασματι Βηρώσου Ἀρδάτης ἰδ. σελ. 133 ἐν τοῖς Ἀρμεν. Χρονικ. Εὐσεβίου Ορτιτις) Χαλδαῖος ἐκ Λαράγγων βασιλεύσας σάρους ὀκτωκαίδεκα· μετὰ τοῦτον δὲ Ξίσουθρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ὁ κατακλυσμός. Ὡστε μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ ἐβασίλευσαν δέκα βασιλεῖς σάρους ἑκατὸν εἴκοσι (ἔτη 432 χιλ.).

Εἶναι περιττὸν νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐν ὅλῃ ταύτῃ τῇ παραδόσει οὐδ' ἴχνος ἱστορίας δύναται νὰ εὑρεθῇ ἀφοῦ εἰς χιλιάδας ἀνέρχονται τὰ ἔτη τῆς βασιλείας ἐκάστου βασιλέως, ἅτινα καὶ ὡς ἡμέραι ἂν λογισθῶσι παρὰ τῷ Βηρώσῳ, δι' ἐκάστην βασιλείαν ἀποτελοῦσιν ὑπὲρ τὰ 119 ἡλιακὰ ἔτη (1). Ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων οὐδὲν

(1) Σύγκελλ. (Fr. Hist. Gr. III σελ. 498) «Ἐπίπλαστός ἐστιν ἡ τοῦτων ἐπίνοια ἀμφοτέρων, τοῦ τε Βηρώσου καὶ τοῦ Μανέθῳ, τὸ ἴδιον ἔθνος θελόντων δοξάζει, τοῦ μὲν τὸ τῶν Χαλδαίων, τοῦ δὲ τὸ τῶν Αἰγυπτίων. Θαυμάζω δὲ πῶς οὐκ ἡσχύνθησαν ἀφ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀρχὴν θέσθαι ταῖς τερατώδεσιν αὐτῶν συγγραφαῖς· ἀλλ' ὁ μὲν Βήρωσος διὰ σάρων καὶ νήρων καὶ σώσων ἀνεγράφατο . . .».

περιέχουσιν ἱστορικόν, οὐδὲ δύνανται, πλὴν ἴσως τοῦ τοῦ *Ξισούθρου* (ιδ. σελ. 35), νὰ ἐρμηνευθῶσι καὶ διὰ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς γλώσσης· οἰανδήποτε δὲ μετάπτωσιν ἢ παραφθορὰν καὶ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπέστησαν μετενεχθέντα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, πάλιν ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἀρχὴ τῶν ὀνομάτων καθίσταται ἀμφίβολος. Μόνον τὰ παρεμβαλλόμενα ὀνόματα τῶν τερατομόρφων θεῶν Ὡάννου, Ἀννηδότου, Ὡδάκωνος (Δαγῶνος, ιδ. σελ. 125) ἔχουσιν ἀρχὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν. Πρὸς τοῦτοις ὅλως ἀντιφάσκουσα πρὸς τὰς ἡμετέρας ἐξ Ἀσσυροβαβ. πηγῶν θετικὰς ἱστορικὰς γνώσεις εἶναι καὶ ἡ παράδοσις ὅτι ὁ πρῶτος βασιλεὺς Ἀλωρος ἦτο ἐκ Βαβυλῶνος, ἧς ἡ κτίσις ἀνάγεται εἰς χρόνους, πολὺ πρότερον τῶν ὁποίων ἦρχον βασιλεῖς ἐν διαφόροις πόλεσι Χαλδαϊκαῖς (ιδ. κατωτ.). Τὸ μόνον ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ παραδόσει τοῦ Βηρώσου περὶ τῶν δέκα βασιλέων μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ εἶναι ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἀναλογία τῆς παραδόσεως ταύτης πρὸς τὴν τῶν δέκα γεναρχῶν τῶν μνημονευομένων ἐν τῇ Γενέσει (Κεφ. Ε', ιδ. 1 μέχρι τέλους). Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ συμφωνία περιορίζεται μόνον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν γεναρχῶν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτῶν (1). Παρὰ Βηρώσω καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐξακολουθεῖ ἡ μυθικὴ ἱστορία βασιλέων ἐξ καὶ ὀγδοήκοντα ἀρξάντων ἐπὶ ἔτη τρισμύρια τετρακισχίλια καὶ ἐνενήκοντα (ἐν σάροις 9, νήροις 2 καὶ σώσοις 8). Τούτων τῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀρξάντων μυθικῶν βασιλέων ἐν τοῖς σωζομένοις ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου ἀναφέρονται δύο μόνον, ὁ Εὐήχιος καὶ ὁ Χωμάσθηλος. Μετὰ τούτους δὲ τοὺς 86 Χαλδαίους βασιλεῖς ὁκτὼ ἐβασίλευσαν Μῆδοι ἀρξάντες ἐπὶ 224 ἔτη. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἀπὸ τῆς Μηδικῆς ταύτης δυναστείας, ἧς οἱ βασιλεῖς ἀρχοῦσιν οὐχὶ κατὰ σάρους καὶ νήρους καὶ σώσους, ἀλλὰ κατὰ ἡλιακὰ ἔτη, ἕκαστος κατὰ μέσον ὄρον 28

(1) *Γενάρχει τῆς II. Διαθήκης**Βασιλεῖς Βαβυλωνίας κατὰ Βηρώσον*

Ἀδὰμ
Σὴθ
Ἐνῶς
Καϊνᾶν
Μελελεήλ
Ἰάρεδ
Ἐνῶχ
Λαμεχ
Νῶε

Ἀλωρος
Ἀλάπαρος
Ἀμήλων
Μεγάλαρος
Δάωνος
Εὐδεώραχος
Ἀμεμφινός
Ὡτιάρτης
Ξισούθρος.

ἔτη, ἄρχεται καὶ παρὰ Βηρώσῳ ἡ πραγματικὴ ἱστορία (1). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ Βήρωσον ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ μέχρι τοῦ βασιλείως Κύρου τοῦ Μεγάλου διέρρευσαν ἔτη 36000, τούτων δὲ τὰ 34084 (2) περιλαμβάνονται ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μυθικῇ περιόδῳ τῶν 86 Χαλδαίων βασιλέων, ἐνῷ τὰ ὑπολειπόμενα 1920 ἀνταποκρίνονται περίπου πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν τῶν διαρρευσάντων ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἡ Βαβυλὼν ἀπετέλει κέντρον πολιτικὸν τῆς βορείου Βαβυλωνίας, ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ Βηρώσου εἶναι αὕτῃ ἡ ἱστορία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, πᾶσα δὲ ἡ μυθικὴ περίοδος ἡ πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ ἡ μετὰ τὸν κατακλισμὸν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Χαλδαίας τῆς πρὸ τῆς Βαβυλώνος, ἥς ἡ ἱστορία ἐγένετο ἡμῖν γνωστὴ κατὰ διαλείμματα ἐκ τῶν παναρχαίων Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἄλλ' ἤδη στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἀπὸ τῆς μυθικῆς καὶ ἀνυπάρκτου ἱστορίας τοῦ Βηρώσου εἰς τὴν πραγματικὴν, τὴν ἐξ ἱστορικῶν μνημείων γνωστὴν παναρχαίαν ἱστορίαν τῆς Βαβυλωνίας, ἀφοῦ πρῶτον ἀπὸ τῶν σάρων καὶ νήρων καὶ σώσσων τοῦ Βηρώσου μεταβῶμεν εἰς πραγματικωτέραν χρονολογίαν καὶ προσδιορίσωμεν ἀσφαλεστέραν τινὰ βᾶσιν ἱστορικῆς χρονολογίας.

(1) Συγκ. σελ. 78. « Ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ χρόνου ὁ αὐτὸς Πολύστιωρ οὐκέτι διὰ σάρων καὶ νήρων καὶ σώσσων καὶ τῆς λοιπῆς ἀλόγου μυθικῆς ἱστορίας, ἀλλὰ διὰ ἡλιακῶν ἐτῶν . . . ».

(2) Διοδ. Σικελ. Β' 31 « Ἐτῶν γὰρ ἑπτὰ τε καὶ τεσσαράκοντα μυριάδας καὶ τρεῖς ἐπὶ ταύτας χιλιάδας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου διάβασιν γεγονέναι καταριθμοῦσιν (οἱ Χαλδαῖοι) ἀφ' οὗ το παλαιὸν ἤρξαντο τῶν ἄστρον παρατηρήσεις ποιέσθαι ». Ἰδ. καὶ Ἀφρικαν. παρὰ Συγκέλλῳ (Fr. Hist. Gr. II σ. 510) « τὸν τῶν Χαλδαίων λῆρον, τὸν τῶν τεσσαράκοντα ἑπτὰ μυριάδων, τί δεῖ λέγειν ».

2. Χρονολογία τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας.

Ὡς διὰ πᾶσαν ἱστορίαν, οὕτω διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ὅρος ἀπαραίτητος ἀκριβοῦς ἱστορικῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων εἶναι ἡ χρονολογία, ἥτοι ὁ ἀκριβὴς ὡς ἔνεστι προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου ἐκάστου γεγονότος ἱστορικοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀκρίβεια τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως, δυσχερὲς οὖσα ἐν γένει διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, πολλῶν δυσχερεστέρα καθίσταται διὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἢ τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἀρχαιοτάτην Βαβυλωνιακὴν, διότι αὕτη ἀνατρέχουσα εἰς χιλιετηρίδας π. Χ., εἰς χρονικὰς δηλονότι περιόδους, ἐν αἷς οὐδενὸς ἄλλου (πλὴν τῶν Αἰγυπτίων) ἱστορικοῦ λαοῦ ἔχοντος σχέσεις πρὸς τὴν Βαβυλωνίαν γνωστὴ εἶναι ἡ ἱστορία, στερεῖται παντὸς μέσου συγκριτικῆς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν ἄλλων λαῶν χρονολογίας. Ἡ ἀρχαιοτάτη Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἐγκαταλειπομένη οὕτω εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς ἱστορικὰ μνημεῖα παρίστησιν αὐτὰ οὐ μόνον ὡς βάσιν καὶ ἀφετηρίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς μόνην πηγὴν χρονολογίας. Ἄλλ' ὡς αἱ πηγαὶ τῆς ὅλης Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας εἶναι διτταί, ξέναι καὶ ἐγχώριοι, οὕτω καὶ αἱ πηγαὶ τῆς ὅλης Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς χρονολογίας διττὴν ἔχουσιν ἀρχήν, τὴν ξένην καὶ τὴν ἐγχώριον. Ἐξένης πηγῆς εἶναι α') ἡ χρονολογία ἣν δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας ἐκάστου ἡγεμόνος Βαβυλωνίας ἢ Ἀσσυρίας καὶ τῶν σπουδαιοτάτων ἐπὶ τῆς βασιλείας ταύτης γεγονότων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὡς εἶπομεν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἄπτεται τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας ἀκροθιγῶς καὶ ἐν ἀναφορᾷ μόνον πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν ἱστορίαν, δύναται μὲν ἐν τισὶ νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὸν χρόνον τῶν γεγονότων, ἀλλ' οὐχὶ πάντων οὐδ' ἐν συνεχείᾳ ἱστορικῇ, οὐδ' ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, διότι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη γινώσκει τὰ περὶ Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας μόνον καθ' ὃν χρόνον αὐταὶ ἔρχονται εἰς σχέσεις πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἥτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 10 π. Χ. αἰῶνος. β') Αἱ τῶν Ἑλλήνων συγγραφῶν χρονολογικαὶ περὶ τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας παραδόσεις εἶναι λίαν ἐνδεεῖς. Ἡ σπουδαιότερα καὶ καθολικωτέρα χρονολογικὴ παράδοσις εἶναι ἡ τοῦ Ἡροδότου, καθ' ἣν οἱ Ἀσσύριοι

ἤρξαν 520 ἔτη τῆς ἄνω Ἀσίας(1). Ἐπειδὴ δὲ ὡς τέλος τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἀρχῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας θεωρεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἰδρυσιν τοῦ Μηδικοῦ κράτους (περὶ τὰ τέλη τοῦ 8 π. Χ. αἰῶνος), ἡ ἀρχὴ τῆς Ἀσσυριακῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας κυριαρχίας ἀνατρέχει καθ' Ἡρόδοτον μέχρι τοῦ 13 π. Χ. αἰῶνος(2). Ἀλλ' οὕτω δὲν τίθεται ἀρχὴ χρονολογίας τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, ἀλλὰ μόνον τῆς Ἀσσυριακῆς ἐπὶ τῆς ἄνω Ἀσίας κυριαρχίας, καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη, καθὰ θέλομεν ἰδεῖ, συνάδει μέχρι τινὸς πρὸς τὴν ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων παραδεδομένην. Ἄλλως διὰ τῆς Ἡροδοτείου χρονολογικῆς ἀρχῆς οὔτε βάσις χρονολογίας ἀσφαλούς τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας τίθεται, οὔτε τὰ καθέκαστα γεγονότα ἐν τῇ οὕτω προσδιοριζομένῃ χρόνῳ τῶν 520 ἐτῶν (τὰ ὅποια καὶ ἄλλως δὲν ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου) προσδιορίζονται χρονολογικῶς. Περιττὸν δὲ νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παραδεδομένη χρονολογία οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα διὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν, ἥς μόνον τὴν τελευταίαν περίοδον (τὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Ἀσσυριακῶν) ἐν ὀλιγίστοις ἐκτίθουσιν ὁ τῆς ἱστορίας πατήρ. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου χρονολογίας, αὗται μέχρι μὲν τοῦ τέλους τῆς πρώτης μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀναφερομένης δυναστείας συγκρίνεται ἐκ σάρων καὶ νήρων καὶ σώσων, οἷαδὴποτε ἀστρονομικὴ ἔννοια κἂν δοθῇ εἰς τοὺς χρονολογικοὺς τούτους ὅρους, οὐδεμίαν, ὡς εἴρηται, ἔχουσιν ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ χρονικοῦ σημείου παρὰ τῇ Βηρώσῳ τὰς μυθικὰς δυναστείας διαδέχονται δυναστεῖαι ἱστορικαί (ἰδ. σελ. 141) καὶ οἱ σάροι καὶ νῆροι καὶ σῶσσοι ἀντικαθίστανται δι' ἡλιακῶν ἐτῶν, ἡ χρονολογία τοῦ Βηρώσου ἡ ἱστορικὴ ἡ ἀνατρέχουσα μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος κτᾶται μεγάλην ἀξίαν ἱστορικὴν καὶ συντελεῖ μεγάλως εἰς τὴν διακριθῆσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων ἐρειδομένης χρονολογικῆς κατατάξεως τῶν γεγονότων, ὡς θέλομεν ἰδεῖ τοῦτο ἐν τῇ ἐκθεσεί τῶν καθ' ἕκαστα ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐτι σπουδαιότερα διὰ

(1) Ἄνω Ἀσία καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ὑπ' ἄλλων ἀρχαίων συγγραφέων ἡ πέραν τοῦ Ἄλως, ἡ ἀνατολικώτερον θηλονότι τούτου, ἐκτεινομένη Ἀσία, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ τούτου (ἐντὸς Ἄλως) κάτω καλουμένην Ἀσίαν, ὡς ἄλλαχού περὶ τούτου μακρότερος γενήσεται λόγος.

(2) Τὸ ἀρχαιότατον γεγονός, ὅπερ εὗρισκομεν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν περὶ Τίγρητα καὶ Εὐφράτην χωρῶν, ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀβραάμ, εἰς τὰ τέλη θηλονότι τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος.

τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας τοῦ Βηρώσου εἶναι ἡ χρονολογία τοῦ Ναβονασάρου καὶ ὁ χρονολογικὸς κανὼν τοῦ Πτολεμαίου ὁ ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβονασάρου (747-743 π.Χ.) καὶ λήγων τῷ 323 π.Χ. (1) (ἴδε Εἰσαγωγὴν σελ. 414).

Ἐν ταῖς ξέναις πηγαῖς τῆς χρονολογίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς ἱστορίας πρέπει νὰ καταλέξωμεν καὶ τὰς χρονολογικὰς εἰδήσεις τὰς παρεχομένας ἐκ τῆς Αἰγυπτιολογίας καὶ ἀφορώσας τὴν ἱστορίαν καθόλου τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν ξένων πηγῶν.

Τὰ ἐγχώρια Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα συντελοῦσι σπουδαίως εἰς τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν γεγονότων, διότι ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς μὴ καθαρῶς ἱστορικοῖς, εὐρίσκονται χρονολογίαι προσδιορίζουσαι τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τῶν διαφόρων ἡγεμόνων ἢ τοὺς χρόνους τῶν σπουδαιότητων ἱστορικῶν γεγονότων (ἴδε σελ. 94-95). Ἄλλ' ἐκ τούτων δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καταρτισθῇ χρονολογικὸς πῖναξ ἀκριβῆς διὰ τὴν συνελθούσαν ἱστορίαν, διότι τὰ μνημεῖα τὰ ἀρχαιότατα (ἰδίως τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν), μεθ' ὅλην τὴν πληθὺν αὐτῶν, ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῶν συναρμογῇ καταλείπουσιν ἔτι χάσματα διακόπτοντα τὴν τε ἐνότητά καὶ συνέχειαν τῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν τάξιν. Πλὴν τούτου, ἡ χρονολογία ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ καθίσταται ἀτελής, διότι οἱ Βαβυλώνιοι δὲν εἶχον ὀρισμένην τινα *χρονολογίαν ἀρχῆν* (aera ἴδ. Εἰσαγ. σελ. 268), ἀλλ' ἐχρονολόγουν κατὰ τὰ ἔτη τῆς κυβερνήσεως τῶν βασιλέων ἢ κατὰ τι σπουδαῖον γεγονὸς τῆς κυβερνήσεως ταύτης (π. χ. τῇ 30 τοῦ μηνὸς Ἀδάρ ἐκτῷ ἔτει ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Νινευὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ναραμσίν). Οὐχ ἥττον ἡ καθόλου χρονολογία μέγας βοήθεια διὰ τοιοῦτων χρονολογικῶν εἰδήσεων, ὅποτε μάλιστα αὐταί, ὡς συνήθως συμβαίνει, προσδιορίζουσι χρονικὰ γεγονότα δι' ἄλλων γεγονότων ἀφισταμένων ἀπ' ἐκείνων δι' αἰῶνων ὀλοκλήρων. Οὕτω οἱ βασιλεῖς ἐν

(1) Συγγελ. (Fragm. Hist. Gr. M. III. 504) « Ἀπὸ δὲ Ναβονασάρου τοὺς χρόνους τῆς τῶν ἀστέρων κινήσεως Χαλδαῖοι ἠκρίβωσαν καὶ ἀπὸ Χαλδαίων οἱ παρ' Ἑλλήσι μαθηματικοὶ λαβόντες, ἐπειδὴ ὡς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ Βήρωσός φασιν οἱ τὰς Χαλδαϊκῆς ἀρχαιολογίας παρεληφότες, Ναβονάσαρος συναγαγὼν τὰς πράξεις τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἠφάνισεν, ὅπως ἀπ' αὐτοῦ ἡ καταριθμησις γένηται τῶν Χαλδαίων βασιλέων ». Περὶ τῆς ἀποδομένης ταύτης πράξεως τῷ Ναβονασάρῳ γενήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας.

τῇ ἀναγραφῇ ναοῦ τινος ἢ ἀνακτόρου ἀνοικοδομουμένου ὑπ' αὐτῶν ἀναφέρουσι μετὰ μεγίστης ἀκριβείας τὸν χρόνον, καθ' ὃν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς ἢ τὸ ἀνάκτορον ὑπὸ τοῦ πρώτου κτίσαντος αὐτὰ βασιλέως. Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ἐν τῇ ἀναγραφῇ ἱστορικῶν γεγονότων, ὅπου τὰ ταῦτα ἔχουσιν ἀναφορὰν τινὰ ἀξίαν λόγου πρὸς γεγονότα ἱστορικὰ τῶν παρελθόντων αἰώνων. Ὁ οὕτω γινόμενος χρονολογικὸς προσδιορισμὸς τῶν γεγονότων ὁ τοσοῦτον συντελὼν εἰς τὴν καθόλου χρονολογικὴν διακρίβωσιν τῶν μεγάλων ἱστορικῶν περιόδων εἶναι συνηθὴς ἰδίως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Καθόλου δὲ ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία ὑπὸ ἐποψίν χρονολογίας εἶναι ἐν πολλοῖς ἀκριβεστέρα καὶ τελειότερα τῆς Βαβυλωνιακῆς. Καὶ αὕτη δὲ ἡ συγχρονιστικὴ χρονογραφία ἢ ἱστοροῦσα συγχρόνως τὰ κατὰ τὴν Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίαν εἶναι ἔργον Ἀσσυριακὸν διὰ τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας διαφωτίζον καὶ τὴν Βαβυλωνιακὴν. Ὅτι δὲ οἱ Ἀσσύριοι ἰδίως ἀπέδιδον μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἀκριβῆ χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων μαρτυρεῖ καὶ τὸ παρ' αὐτοῖς ἐπικρατοῦν χρονολογικὸν σύστημα τοῦ ἐπωνύμου *ἔτους* (Limu). Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἕκαστον ἔτος ἐλάμβανε τὸ ὄνομα παρ' ἀνωτέρου τινος λειτουργοῦ τοῦ κράτους. Ὡρισμένα δηλονότι ἀνώτερα ἀξιώματα τοῦ κράτους, ἐν οἷς καὶ αὐτὸ τὸ βασιλικόν, εἶχον τὸ προνόμιον, κατὰ τινὰ τάξιν ὑπὸ τῆς ἱεραρχικῆς ἀκολουθίας τῶν ἀξιωματῶν προσδιοριζομένην, νὰ δίδωσι τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς ἕκαστον ἔτος διὰ τοῦ ἀρχοντος τοῦ ἐπωνύμου τοῦ ἔτους ἐκείνου. Οὕτω ἐσχηματίσθησαν παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις κατάλογοι τῶν ἐπωνύμων *ἐτῶν* (Limmi), ὁ *κανὼν τῶν ἐπωνύμων*. Εὐρέθησαν δὲ κατάλογοι ἑκατοντάδων ἐτῶν περιέχοντες, μετὰ τινων διαλειμμάτων, τὰ ὀνόματα τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων, ἀναγράφοντες δὲ καὶ τὰ σημαντικώτερα τῶν γεγονότων τῶν ἐπωνύμων *ἐτῶν*, διὰ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ὁποίων μεγάλως διαλευκαίνεται ἡ χρονολογία μεγάλων περιόδων ἱστορικῶν. Οἱ μέχρι νῦν εὐρεθέντες κατάλογοι ἀνατρέχουσι μέχρι τοῦ ἔτους 893 π.Χ. περιέχοντες ἐν συνεχείᾳ τὰ ὀνόματα 227 ἐπωνύμων ἀρχόντων (ἀπὸ 893 δηλονότι μέχρι 666 π.Χ.). Οἱ ἀπὸ τοῦ ἔτους 666 π.Χ. κατάλογοι δὲν εἶναι πλήρεις, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχουσιν εἶναι σπουδαῖα στοιχεῖα χρονολογίας. Ὁ κανὼν οὗτος τῶν ἐπωνύμων συνδυαζόμενος μετὰ τοῦ Πτολεμαϊκοῦ κανόνος τοῦ ἀρχομένου, ὡς εἵπομεν, ἀπὸ τοῦ 7 π.Χ. αἰῶνος παρέχει ἀσφαλῆ ἐν τοῖς καθόλου χρονολογικῇ βάσει εἰς τὸ τμήμα τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς

ἱστορίας τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος. Διὰ πασῶν δὲ τῶν μνημονευθεῖσων χρονολογικῶν πηγῶν καὶ διὰ τῆς τούτων ἐπιστημονικῆς ἐξεργασίας ἡ Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία καὶ ὑπὸ ἔποψιν χρονολογικὴν καθίσταται ἱστορία ἐπιστημονικὴ, ἥς τὰ καθέκαστα ἀναγράφομεν νῦν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης περιόδου.

8. Ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τῆς Ἑλαμιτικῆς ἢ Μηδικῆς κατακτήσεως. Περίοδος Σουμιρικῆ.

Ἀρχαιοτάται πολιτεῖαι. — Ἡ Βαβυλωνία, ἐν ἣ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀπὸ τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος, σπουδαῖος ἀνεπτύχθη πολιτισμός, δὲν ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς κράτος ἡνωμένον, μοναρχία δηλονότι Βαβυλωνιακὴ ἔχουσα ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κέντρον καὶ ἀποτελοῦσα ἐνότητα πολιτικὴν, ἀλλὰ, καθά καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, ὁ πολιτικός βίος καὶ ὁ πολιτισμός ἀνεπτύχθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ, ὅπως ἐν Αἰγύπτῳ, διὰ πολλῶν ἰδιαιτέρων ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων πολιτειῶν. Ἡ θρησκεία καὶ ὁ θρησκευτικός βίος καὶ ἡ μετὰ τούτων συνδεομένη ἱερατικὴ πολιτεία ἐδημιούργησαν πολλὰ κέντρα πολιτικά καὶ περὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν παρήγαγον πόλεις ἀποτελούσας μικρὰ κράτη ἱερατικά, κράτη δηλονότι, ἐν οἷς ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ ναοῦ ἦτο καὶ ἄρχων τῆς περὶ τὸν ναὸν πόλεως. Τοιοῦτοι ἄρχοντες, καλούμενοι συνήθως ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Βαβυλωνιακῇ (τῇ Σουμιρικῇ) γλώσσῃ *Πατισι* (ἢ *Ισακκου* ἐν Ἀσσυρίᾳ) (1), ἦρχον ἐν ταῖς ὀνομαστοτέραις τῶν

(1) Τὴν προσωνομίαν *Ισακκου*, ἢ πληρέστερον *Ισακκου* « τοῦ θεοῦ Ἀσσούρ », φέρουσι συνήθως οἱ ἀρχαιοτάτοι ἡγεμόνες τῆς Ἀσσυρίας. Τὸ ὄνομα ἐξηγῆται συνήθως *ἐπίτροπος* (τοῦ θεοῦ Ἀσσούρ;). Ἀλλ' εὗρέθησαν καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀρχαιοτάται ἐπιγραφαί, ἐν αἷς οἱ ἡγεμόνες τῶν πόλεων (ὡς λ. χ. τῆς Ἐριδοῦ) φέρουσαι τὴν αὐτὴν προσωνομίαν. Τὸ ὄνομα διδόμενον ἐν ἀρχῇ εἰς ἱερατικούς ἄρχοντας κατέστη ὑστερον, καθ' ὃν χρόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ οἱ ἡγεμόνες ἐκαλοῦντο *βασιλεῖς* (σάρρου ἢ *μαλίχ*), δηλωτικὸν θρησκευτικοῦ ἀξιώματος λαμβανόμενον ἐνίοτε καὶ ὑπὸ τῶν βασιλέων. Ὁ Ναβουχοδονόσορ Β' εἶχε πρὸς τῇ προσωνομίᾳ τοῦ βασιλέως καὶ τὴν τοῦ *Ισακκου* ὡς θρησκευτικὸς λειτουργός.

ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Βαβυλωνίας. Αὐτὴ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, καίτοι ὡς ἰδρυτὴν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους παραδίδωσι τὸν Νεβρώδ, οὐχ ἦττον δὲν θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἰδρυτὴν μιᾶς μόνης πολιτείας, ἀλλὰ τεσσάρων: Βαβυλῶνος, Ὀρέχ, Ἀκκάδ ἢ Ἀρχάδ καὶ Χαλάννης (1). Ὅτι ἐν τῇ Π. Δ. ὡς ἀρχὴ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἀναφέρεται οὐχὶ μία πόλις Βαβυλῶν, ἀλλ' ἀριθμούνται πόλεις τέσσαρες καὶ αὗται ὡς ἰδρύματα τοῦ Νεβρώδ, οὐχὶ δηλονότι προσώπου ἰστορικοῦ, ἀλλὰ θεοῦ ἢ μυθικοῦ ἥρωος ἐκπροσωποῦντος τὸ κράτος τὸ Βαβυλωνιακὸν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ (2) εἶναι μέχρι τινὸς μαρτύριον ὅτι

(1) Γενεσ. Ι. 8-11: «Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ (τοῦ Νεβρώδ) Βαβυλῶν καὶ Ὀρέχ καὶ Ἀρχάδ καὶ Χαλάννη».

(2) Τὸ ὄνομα Νεβρώδ (κατὰ τοὺς Ο', Νιμρωδ ἢ Νιμρουδ κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον) εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τῆς Π. Διαθήκης, ἐνθα (Γενεσ. Ι. 8-11) λέγεται «Κοῦς δὲ ἐγέννησε τὸν Νεβρώδ. Οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς· οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐροῦσιν ὡς Νεβρώδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου. Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν καὶ Ὀρέχ καὶ Ἀρχάδ καὶ Χαλάννη, ἐν τῇ γῇ Σενναάρ». Ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις τὸ ὄνομα δὲν ἐγνώσθη ἔτι σαφῶς. Γενικῶς πιστεύεται ὅτι Νιμρωδ εἶναι ὁ ἥρωας τοῦ ἔπους Ἰζτουδάρ ἢ Γκιζτουδάρ, ἐνόμισαν δὲ τινες ὅτι ἀνέγνωσαν Namradu ἀντὶ Ἰζτουδάρ ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. Ἀλλ' ὁ Δελιτζ εὗρίσκει τὴν ἀνάγνωσιν ἐπισηφαλῇ· ἡ δὲ ταυτότης τοῦ ὀνόματος εἰκάζεται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀναλογίας τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν ἰδιότητων ἐξ ενός τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους, ἐξ ἄλλου δὲ τοῦ Νεβρώδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (διὰ τοῦτο τὸ ἔπος καλεῖται συνήθως ἔπος Νιμρωδ). Ὁ G. Rawlinson (E. G. M. I 417-418) φρονεῖ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Νεβρώδ ἢ Νιμρωδ εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ Βῆλ Νιπρου (οὗ ὁ θηλυκὸς τύπος Νιπρουτ), ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα ἢ πόλις Νιπουρ. Ἐτυμολογεῖ δὲ τὸ ὄνομα ὁ Rawlinson ἐκ τῆς Ἀραμαϊκῆς ῥίζης *napar* = διώκειν, φυγαδεύειν καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐτυμολογίας ἐρμηνεύει τὸ Βῆλ Νιπρου = Βῆλος ὁ κυνηγός, Κύριος ὁ κυνηγός, Κύριος ὁ προστατὴς τῆς θήρας, ἢ ἀλληγορικῶς, κατακτητὴς Κύριος. Ὅπως δὲ ποτε ὁ Rawlinson ἐν τῷ Νεβρώδ εὗρίσκει ἐκπροσωποῦμένην τὴν ἰσχὺν τῆς Βαβυλωνιακῆς μοναρχίας, ἀποδίδει δὲ καὶ ἱστορικὴν τινα ὑπόστασιν εἰς τὸν Νεβρώδ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς ἰδρυτὴν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους λαθόντα τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἐπιθέτου τοῦ Βήλου. Ὁ Haveluy ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Numra-udu = φῶς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλοι ἐξήτησαν νὰ εὕρωσι τὸ ὄνομα Νιμρωδ ἐν τῷ Ναμρατ τῶν Αἰγυπτιακῶν μνημείων, καίτοι ὁ Ἐδουάρδος Μάυερ τὸ ὄνομα τοῦτο θεωρεῖ Λιευκάν. Κατὰ Hommel Νιμρωδ εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ δαίμονι τοῦ πυρός Ναμρασσιτ. Ὁ Jules Oppert ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς ῥίζης *marid* = ἀφίστασθαι (νιμραδ = ἀποστάτης), ἀλλ' ὁ E. Schrader (Keilinschr. und A. T. σελ. 17) εὗρίσκει ἀπίθανον τὴν τοιαύτην ἐτυμολογίαν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τὸ ἔτυμον, τὸ ὄνομα Νεβρώδ ἢ Νιμρωδ διὰ τῆς Γραφῆς κατέστη γνωστότατον καὶ δημοτικώτατον ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ σήμερον ἔτι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν Συρίᾳ, Μεσοποταμίᾳ καὶ Ἀρμενίᾳ, πολλὰ χυρὸν ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα, καὶ ἡ δημώδης παράδοσις τὰ πλεῖστα τῶν ἀρχαίων μνημείων ἀποδίδει εἰς τὸν Νιμρωδ καὶ τοπογραφικὰ δὲ ὀνόματα (ὡς λ. γ. τὸ Νιμρωδ τὰγ)

τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος καὶ ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θεωρεῖται παραχθὲν κατὰ μικρὸν καὶ ἀποτελεσθὲν ἐκ τῆς ἐνώσεως πολλῶν ἰδιαιτέρων πολιτειῶν ἢ πολιτικῶν κέντρων. Ἐκ τῶν πολιτικῶν τούτων κέντρων ἡ Βαβυλὼν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων. Τούναντίον δὲ κατὰ τὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις τὰς παρεχομένας ὑπὸ τῶν μνημείων τούτων ἡ Βαβυλὼν φαίνεται πολλῶ μεταγενεστέρα τῶν ἄλλων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ μετὰ τῆς Βαβυλῶνος μνημονευομένων πόλεων. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἀληθεύει περὶ τῶν πόλεων Ὁρέχ καὶ Ἀρχάδ ἢ Ἀκκάδ, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τοῖς μνημείοις εἶναι πολλῶ ἀρχαιότερα τοῦ τῆς Βαβυλῶνος. Μόνον ἡ βραδύτερον ἀναπτυχθεῖσα δύναμις καὶ ἱστορικὴ σπουδαιότης τῆς Βαβυλωνίας κατέταξαν ταύτην κατὰ πρόληψιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις πόλεσι τῆς Βαβυλωνίας. Καὶ ὁ Διόδωρος δὲ ὁ Σικελιώτης, παρὰ Κτησίου ἀρυσόμενος τὰς εἰδήσεις, παραδίδωσιν ὅτι ἡ Βαβυλὼν δὲν ὑπῆρχεν ἔτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Νίνος ἱδρυσεν τὸ κράτος τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς ὕστερον Βαβυλωνίας κληθείσης χώρας· ὁ αὐτὸς δὲ ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχον τότε πόλεις ἑτεραι ἀξιόλογοι ἐν Βαβυλωνίᾳ (Διόδωρος Β' 1 «Κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνους ἡ μὲν νῦν οὔσα Βαβυλὼν οὐκ ἦν ἐκτισμένη, κατὰ δὲ τὴν Βαβυλωνίαν ὑπῆρχον ἄλλαι πόλεις ἀξιόλογοι»). Αἱ ἀξιόλογοι αὗται πόλεις αἱ πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Βαβυλῶνος ὑφιστάμεναι εἶναι γνωσταὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς Π. Διαθήκης τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων. Διότι καὶ αἱ ἄλλαι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πλὴν τῆς Βαβυλῶνος ὡς ἀρχαιόταται μνημονευόμεναι πόλεις (ἡ Ἀκκάδη, ἡ Ὁρέχ ἢ Ὁρχόη καὶ ἡ Χαλάννη), δὲν φαίνονται οὔσαι αἱ μόναι ἀρχαιόταται πόλεις ἢ μᾶλλον πολιτεῖαι τῆς Βαβυλωνίας. Τοῦλάχιστον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνικῶν μνημείων ἀνακαλύψεων ἐξάγεται ὅτι καὶ ἄλλαι ἀρχαιότεραι ὑπῆρχον πόλεις ὅπως ἄγνωστοι ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἐν τῇ κλασσικῇ φιλολογίᾳ. Τοιαύτη πόλις ἦτο ἡ Σιργούλλα (ἐγγὺς τῆς σημερινῆς κώμης Ζεργούλ ἰδ. σελ. 47).

Οἱ βασιλεῖς τῆς Σιργούλλας. — Ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς πόλεως ταύτης, ἐν τῇ νῦν Τελλόχ καλουμένῃ θέσει, εὗρέθησαν ἐπιγραφὰς σύνθετα ἀπὸ Νιμρούδ δὲν εἶναι σπάνια. Νιμρούδ δὲ, ὡς εἶδομεν ἀλλαχοῦ, καλοῦνται καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Καλάχ. (ἰδ. σελ. 52-53).

φαί τῆς ἱερογλυφικῆς περιόδου (ιδ. σελ. 81) ἀναγόμεναι εἰς τὴν 5 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα. Ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς ταύταις ἀνεγνώσθη ὄνομα ἱερατικοῦ ἄρχοντος καλουμένου *Ουρ-γουν* ἢ *Ουρ-γαννα* (*Orchamus* τοῦ Ὁβιδίου;)(1) τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ κατὰ τὰς εἰκασίας τοῦ Hommel ἀνατρέχει τοῦλάχιστον μεχρι τῶν μέσων τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος. Ἀνεκαλύφθη δὲ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ σφραγὶς κυλινδρική ἀρχιερέως ἡγεμόνος ἄρξαντος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος· εἰκάζει δ' ὁ Hommel ὅτι καὶ ἄλλοι πρὸ τοῦ μνημονευθέντος ἤρξαν ἀρχιερεῖς ἡγεμόνες ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Μετὰ τὸν Ουρ-γουν ἢ Ὁρχαμον καὶ ἄλλοι ἀναφέρονται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἡγεμόνες, ἐν οἷς γνωστότατος ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ὃς κατέλιπεν, εἶναι ὁ Ουρ-βαου (3300 π. Χ.), τοῦ ὁποίου ἀνεκαλύφθη καὶ ἀνδριὰς μετ' ἐπιγραφῆς. Ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ουρ-βαου δηλοῦται ὅτι οὗτος ἦτο ἡγεμὼν ἐπιχειρηματικὸς καὶ φίλος ἅμα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὀνομαστότατος ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἡγεμόσι τῆς Σιργούλλας εἶναι ὁ Γουδιας (*Gudia* = ἄγγελος, 3100 π. Χ.) καταλιπὼν πλῆθος ἐπιγραφικῶν μνημείων, ἅπερ ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ δημιουργηθῇ ὁλόκληρον κεφάλαιον ἰδιαιτέρον ἐν τῇ καθόλου Ἀσσυριολογίᾳ περιστρεφόμενον περὶ τὸ ὄνομα τοῦ Γουδια. Τὰ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Γουδια δὲν εἶναι γνωστά, φαίνεται δὲ ὅτι ἦτο καταγωγῆς εὐτελοῦς. Τοῦτο τοῦλάχιστον ὑπαινίσσεται αὐτὸς οὗτος ἐν τινι τῶν ἐπιγραφῶν αὐτοῦ (α Μητέρα δὲν εἶχον, μήτηρ μου ἦτο ὁ βυθὸς τοῦ ὕδατος· πατέρα δὲν εἶχον, πατήρ μου ἦτο τὸ βάθος τοῦ ὕδατος. Δουν Ζιδδα ἦτο ὁ ἀνὴρ ὁ ρίψας ἐπ' ἐμὲ τὸ βλέμμα καὶ μνηκύνας τὴν ζώην »), ἐξ ἧς εἰκάζεται ὅτι ἦτο βρέφος ἔκθετον ριφθὲν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ σωθὲν ὑπὸ τινος Δουν Ζιδδα, Ἐκ τῶν πολυαριθμοτάτων τοῦ βασιλέως τούτου ἐπιγραφῶν ἐξάγεται ὅτι ὁ Γουδια ὑπῆρξε μέγας κατακτητής, διότι τὸ κράτος αὐτοῦ, τὸ ἔχον κέντρον τὴν Σιργούλλαν, ἐξετείνετο οὐ μόνον ἐφ' ἅπασαν τὴν Βαβυλωνίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Αἰλάμ καὶ ἐπὶ τὰς ὕστερον πρὸς Β. τῆς Βαβυλω-

(1) Ovid. *Metamorphos.* IV 4, 11

« *Rexit Achaimenias urbes pater Orchamus; isque septimus a prisca numeratur origine Beli.*

Ὁ Ὁβίδιος, ὅπως πολλοὶ τῶν ἀρχαίων, συγχέων τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ Αἰλάμ πρὸς τοὺς Πέρσας τῶν ἱστορικῶν χρόνων καλεῖ τὰς Βαβυλωνιακὰς πόλεις Ἀχαιμενίας, καίτοι τὸν Ὁρχαμον ἀριθμεῖ ἑβδομον διάδοχον τοῦ Βήλου.

νίας τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἀποτελούσας χώρας. Δι' αὐτοῦ δὲ υποτίθεται ὅτι ἰδρύθη ἡ ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ὕστερον περίφημος καταστάσα πόλις Νινευί. Ἡ ἐμπορία τῆς Σιργούλλας, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Γουδια, ἐξετείνεται ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς Παλαιστίνης καὶ τῶν ὁρίων τῆς Κιλικίας (μέχρι τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ), πολύτιμα δὲ προϊόντα ξυλικῆς (ιδίως ἐβένου) καὶ χρυσὸς ἐκομίζοντο ἐκ τῶν χωρῶν τούτων εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Γουδια. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Γουδια μανθάνομεν ὅτι υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ Οὐρ-Νινγίρσου. Ἀλλὰ τὰ περὶ Οὐρ-Νινγίρσου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶναι ἄγνωστα. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἡ δύναμις τῆς Σιργούλλας ἡ τοσοῦτον αὐξηθεῖσα ἐπὶ τοῦ Γουδια καὶ διὰ τοῦ Γουδια ὑπῆρξεν ὅπως παροδικὴ μὴ ἐπενεγκοῦσα τὴν διαρκῆ ἔνωσιν τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων ἢ πολιτειῶν εἰς ἀποτελέσιν ἐνιαίου κράτους. Ἡ Σιργούλλα ἦτο κέντρον προσημιτικῆς ἤτοι Τουρανικῆς δυνάμεως (1) καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ Γουδια ὡς καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἡγεμόνων εἰσὶ γεγραμμέναι ἐν τῇ Σουμिरικῇ καλουμένῃ γλώσσῃ.

Οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀκκάδης. — Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Σιργούλλα πρωϊμώτατα ἠκμαζε καὶ παρήκμαζε πολιτικῶς ἐν τῇ νοτίῃ Βαβυλωνίᾳ, ἐν τῇ βορείῃ Βαβυλωνίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 4 π. Χ. χιλιετηριδὸς ἰδρύετο κράτος ἰσχυρόν, καίτοι καὶ τοῦτο παροδικόν, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἡγεμόνων τῆς Ἀκκάδης καὶ Σιππάρων (ἰδ. σελ. 44) (2). Ἐνταῦθα ἡγεμὼν ἰσχυρὸς ὑπῆρξεν (3800 π. Χ.) (3) ὁ Σαργῶν ὑποτάξας ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ὕστερον Βαβυλωνίαν κληθεῖσαν χώραν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου (τὸ Αἰλάμ καὶ αὐτὴ ἡ νῆσος Διλμούν ὑπετάγησαν αὐτῷ), ἔτι δὲ καὶ τὰς πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφρά-

(1) Ἐν τῇ προσημιτικῇ ταύτῃ περιόδῳ πρὸς τῇ Τουρανικῇ ὑπῆρχον, ὡς εἴρηται, καὶ Πρωτοσημιτικὰ στοιχεῖα, ἀλλ' ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος ἀνήκον εἰς τὸ στοιχεῖον τὸ Τουρανικόν· τούτου δὲ ἡ γλῶσσα ἦτο καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα.

(2) Τὴν Ἀκκάδην ἢ Ἀγάνην ἀπέναντι τῶν Σιππάρων, ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου τῇ πόλει ταύτῃ ὄχθης τοῦ Εὐφράτου, ἐκδόμησεν αὐτὸς ὁ Σαργῶν.

(3) Τὸν χρόνον τῆς βασιλείας τοῦ Σαργῶν ἀσφαλῶς περίπου προσδιορίζει ἡ πρότινον ἐτῶν εὐρεθεῖσα ἐπιγραφή τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ναβοννήδου. Ἐν ταύτῃ ἀναφέρεται ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Ναβοννήδου ὅτι ὁ τοῦ Σαργῶν υἱὸς Ναραμσὶν ἐβασίλευσε τῷ 3200 π. Χ. ἔτη πρὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ (τοῦ Ναβοννήδου). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ναβοννήδης ἐβασίλευσε τῷ 555 π. Χ., ἡ τοῦ Ναραμσὶν βασιλεία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 3755 π. Χ. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ οὐχὶ ὀλιγοχρόνιος βασιλεία τοῦ Σαργῶν ἄρχεται περίπου ἀπὸ τοῦ 3800 π. Χ.

του χώρας μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης Διωργάνωσε δὲ καὶ διεξήγαγε καὶ ναυτικὴν στρατείαν κατὰ τὰ παράλια τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ἐπανῆλθε νικηφόρος ἄγων πλείστην μεθ' ἑαυτοῦ λείαν. Ὁ Σαργῶν, ὅστις πρῶτος μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς Βαβυλωνίας, πολλῶ πρότερον ἔτι τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως τῆς Σιργούλλας Γουδια, ἱδρυσεν μέγα κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Ζάγγρου μέχρι τῆς Μεσογείου, εἶναι ὁ μόνος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας, τοῦ ὁποίου, καίπερ ἱστορικοτάτου ὄντος, ἡ ἱστορία, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται (ἴδ. σελ. 95), συνδέεται ἐν μέρει μετὰ μύθων. Αὐτὸς ὁ Σαργῶν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθεῖσαις ἐπιγραφαῖς διηγεῖται ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἦτο ἡγεμονίς, ἀλλὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ δὲν ἐγνώρισεν. Ὅποτε δὲ ἡ μήτηρ συνέλαβε καὶ ἐγέννησεν αὐτὸν κρυφίως ἐν ἄλσει τινί, ἔθηκεν ἐν καλῶφ πλεκτῶ ἀπὸ καλῶν καὶ πισσώσασα τὸν κάλαθον ἔρριψεν εἰς τὸν ποταμόν. Ἀλλὰ ἐπιτηρητὴς τις τοῦ ποταμοῦ συλλαβὼν τὸν κάλαθον καὶ ἐξαγαγὼν ἐκ τούτου τὸ βρέφος ἀνέθρεψεν αὐτὸ ὥσπερ ἴδιον τέκνον καὶ αὐξηθέντα κατέστησεν τὸν Σαργῶν κηπουρόν. Ἀλλ' ἡ μεγάλη θεὰ Ἰστάρ ἡγάπησεν τὸν νέον καὶ ἐβοήθησεν αὐτῷ ἵνα καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ὁ μῦθος οὗτος, ἔχων ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τοὺς περὶ Οἰδίποδος, Κύρου, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου μύθους καὶ πρὸς τὰς περὶ Μωϋσέως παραδόσεις, ὑπαινίσσεται προδήλως τὴν ἀπὸ ταπεινῶν καὶ εὐτελῶν ὀρμηθεῖσαν καὶ ἐπὶ μέγα δυνάμειος ἀρθρεῖσαν ἀρχὴν τοῦ Σαργῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἄλλων μυθικῶν περὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου παραδόσεων συνετέλεσε, φαίνεται, ἐν τοῖς ὑστέροις χρόνοις καὶ τὸ *ὁμῶνυμον* αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν Ἀσσύριον βασιλέα Σαργῶν, ὃν ἐζήτει ἡ παράδοσις νὰ κλείσῃ διὰ τῶν μυθικῶν παραδόσεων περὶ τοῦ ὁμῶνυμου παναρχαίου ἡγεμόνος, τοῦ ὁποίου ὁ Ἀσσύριος Σαργῶν παρίστατο ζηλωτὴς καὶ θαυμαστής. Πρὸς τὴν τοιαύτην τάσιν τῶν περὶ Σαργῶν παραδόσεων συνάδει καὶ ἡ ἄλλη παράδοσις ὅτι ὁ Σαργῶν ὠκοδόμησε δῆθεν ἀνάκτορον ἐν Βαβυλῶνι (καθ' ὃν χρόνον δὲν ὑπῆρχεν ἔτι Βαβυλῶν (1)).

Τοῦ Σαργῶν υἱὸς καὶ διάδοχος ἦτο ὁ Ναραμσίν (3755) καταλιπὼν καὶ οὗτος ἐπιγραφικὰ μνημεῖα. Ἐκ τῶν μνημείων τούτων δὲν καθίσταται γνωστὸν ἂν ὁ Ναραμσίν διετήρησε τὸ μέγα κράτος τοῦ

(1) Τὸ δῆθεν ὑπὸ τοῦ Σαργῶν κτισθὲν τοῦτο ἀνάκτορον ἐχρησίμευεν ἐν Βαβυλῶνι ὡς κοιμητήριον τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων.

πατρός αὐτοῦ(1). Ἀλλ' ἐκ τῆς ὅλης Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας τῶν χρόνων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι καὶ ἡ μεγάλη ἀρχὴ τοῦ Σαργῶν ἐν τῇ βορείῳ Βαβυλωνίᾳ, ὅπως καὶ ἡ τῶν ἡγεμόνων τῆς Σιργούλλας ἐν τῇ νοτίᾳ Βαβυλωνίᾳ, ὑπῆρξε παροδικὴ ἐκλιπούσα μετὰ τοῦ μεγάλου κα-
τακτητοῦ (2).

Οἱ βασιλεῖς τῆς Οὔρ, Νισίν καὶ Νιπούρ. — Ἐνῷ κατὰ τὴν 4 π. Χ. χιλιετηρίδα τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς δυνάμεως εὐρίσκετο ἐν Ἀκκάδῃ τῆς βορείου Βαβυλωνίας καὶ ἐν Σιργούλλᾳ τῆς νοτίου Βαβυλωνίας, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος νέον ἰδρύθη κέντρον πολιτικὸν ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ ἐν τῇ ἔτι νοτιώτερον τῆς Σιργούλλας κειμένη πόλει Οὔρ, τῇ ἱερᾷ πόλει τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης. Ἡ Οὔρ ἦτο ἀποικία τῆς Σιργούλλας, ἀφοῦ ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς κατήγετο ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς πόλεως ἐκείνης τοῦ καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ Γουδια. Ὁ πρῶτος οὗτος ἱερατικὸς ἡγεμὼν τῆς Οὔρ ἦτο ὁ Ουρβαου ὁ ἀφιερῶσας τὴν πόλιν εἰς τὴν Σελήνην καὶ καλέσας ἑαυτὸν βασιλεῖα (sarru) τῆς Οὔρ, καὶ πρῶτος αὐτὸς προσλαβὼν καὶ τὴν προσωυμίαν τοῦ βασιλείως Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ, ἣν διαρκῶς ὕστερον ἔφερον οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας, εἴτα δὲ καὶ οἱ τῆς Ἀσσυρίας (ἴδ. σελ. 102). Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἔκτισεν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ τὰς πόλεις Λάρσαν καὶ Νιπούρ καὶ ἱδρυσε ναοὺς ἐν αὐταῖς, ὡς καὶ ἐν Ἐρέχ (ἐνθα ἔκτισε καὶ τὸν «οἶκον τοῦ Οὔρανοῦ» ἴδ. σελ. 46) καὶ ἐν Σιργούλλᾳ (ἐνθα ἱδρυσε ναὸν εἰς τὴν Ἰστάρ, τὴν «βασίλισσαν τῶν θεῶν»). Διάδοχος τοῦ Ουρβαου, κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, ἦτο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δουγγι (2950;) καταλιπὼν καὶ οὗτος μνημεῖα ἐπιγραφικὰ, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐν Σουμιρικῇ γλῶσσῃ γεγραμμένα, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Δουγγι ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, εἶχεν ἐκτείνει τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Σιργούλλαν καὶ ἐπὶ τὴν Ὀρχόην, ἰδρύσας καὶ οὗτος ἰσχυρὸν κράτος Χαλδαϊκὸν καθ' ὃν τρόπον ὁ Σαργῶν τῆς Ἀκκάδης καὶ ὁ Ουρβαου τῆς Σιργούλλας. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ ὑπεροχὴ τῆς Οὔρ ὑπῆρξε παροδικὴ καὶ ἡ πολιτεία αὕτη

(1) Τῆς βασιλείας τοῦ Ναραμσίν ἡ τοῦ Σαργῶν αὐτοῦ μνημεῖον θεωρεῖται τὸ μέγα ἐξ 72 πινάκων συγκείμενον ἀστρολογικὸν ἔργον, ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων προϊόντων τῆς Βαβυλωνιακῆς φιλολογίας διατηρηθὲν μέχρι νῦν ἐν πολλοῖς ἀσποπάζμασιν.

(2) Ἄξιον σημειώσεως ἔτι ὅτι ὁ Σαργῶν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ναραμσίν φέρουσιν ὀνόματα Σημιτικά, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων τούτων χρόνων ἐν τῇ βορείῳ Βαβυλωνίᾳ ἐπεκράτησε κατὰ μικρὸν τὸ Σημιτικὸν στοιχεῖον, ἐνῷ ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ ἐπὶ μακρόν ἔτι διετηρήθη ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Τουρανικοῦ.

ὑπέκυψε μετὰ τὸν Δουγγί ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐν τῇ μέσῃ Βαβυλωνίᾳ κειμένης πόλεως *Νιπούρ*, ἥτις πλὴν τῆς Οὐρ ἦν ὡς φαίνεται ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς καὶ ἄλλας Βαβυλωνιακὰς πόλεις. Τοῦλάχιστον οἱ ἡγεμόνες τῆς πόλεως ταύτης ἐν ἐπιγραφῇ ἀναγομένη εἰς τὸν 3 ἢ 4 αἰῶνα τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος (2700-2600 π. Χ.) καλοῦνται «ποιμένες Νιπούρ, ἡγούμενοι Οὐρ, ἱερεῖς Ἐριδοῦ, κύριοι Ὁρχόης, βασιλεῖς Νισίν, βασιλεῖς Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ». Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ φαίνεται ὅτι ἡ Οὐρ ἀνεκτῆσατο τὴν ἡγεμονίαν διὰ τινος ἀπὸ Νιπούρ καταγομένης δυναστείας, διότι ἐν ἐπιγραφικοῖς μνημείοις, ὧν τὰ ἀρχαιότερα ἀνάγονται εἰς τὰ μέσα τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος βασιλεῖς Σημιτικῆς καταγωγῆς, ὡς δηλοῦσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν (Ισμι-Δογαν, Γαμιλ-σιν), καλοῦσιν ἑαυτοὺς Νιπουρίτας μὲν, ἀλλὰ «βασιλεῖς Οὐρ, βασιλεῖς τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου» (1). Ἀλλὰ καὶ τὸ νέον κράτος τῆς Οὐρ δὲν διήρκεσε πολὺ. Μόνιμον κράτος ἡνωμένον ἰδρῦθη περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρ. διὰ τῆς Βαβυλωνος ἀφότου ἡ πόλις αὕτη κατέστη ἰσχυρὸν πολιτικὸν κέντρον. Ἡ ἱστορία τῆς Χαλδαίας ἡ ἀρχομένη, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἐνταῦθα κεφαλαιωδῶς ἐκτεθέντων, χιλιετηρίδας πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, περιστρέφεται καθ' ὅλον τοῦτο τὸ μακρὸν διάστημα τῶν 3 χιλιετηρίδων περὶ τὴν βαθμιαίαν αὐξήσιν καὶ ἐπίδοσιν τῶν μικρῶν ἱερατικῶν πολιτικῶν κέντρων, περὶ τὰς σχέσεις τῶν τοιούτων πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ περὶ τὰς ἀποτείρας τὰς γινομένας ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τινων ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῶν πολιτειῶν ταύτων ἵνα ἐπεκτείνωσι τὴν ἀρχὴν ἢ τὴν ὑπερτάτην αὐτῶν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν μικροτέρων πρὸς δημιουργίαν μεγάλου κράτους, ἔτι δὲ καὶ περὶ διάφορα ἔργα δημοσίας ὠφελείας διεξαγόμενα ὑπὸ ἡγεμόνων, ἐν οἷς τὸ κύριον εἶναι οἰκοδομὴ ἢ ἀνοικοδόμησις ναῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἰδρυσις νέων πόλεων. Οὕτω ὁ πολιτικὸς βίος τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν περιωρίζετο ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐν ταῖς πολλαῖς αὐτοπόλεσι ταῖς ἀποτελούσαις κέντρα ζωῆς ἐκπολιτιστικῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας. Πᾶσαι δὲ αἱ ἐπιχειρήσεις πρὸς

(1) Ἰδ. σελ. 49 σημ. Ἡ προσωπομῖα αὕτη σημαίνει ἀπλούστατα «βασιλεῖς τοῦ κόσμου» (τοιαύτην προσωπομίαν φέρουσι συνήθως οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας). Καὶ ὁ ἡμέτερος δὲ Βυζαντινὸς χρονογράφος Δούκας ἐν τῷ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρήνῳ καλεῖ ταύτην «πόλιν τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου» (Ἰδ. πόλις τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου!).

ἱδρυσιν μεγάλου κράτους αἱ γενόμεναι ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀκκάδης (Σαργῶν) τῆς Σιργούλλας (Ουρβαου) καὶ τῆς Οὐρ παροδικῶς μόνον ἐπέτυχον. Ἡ διαρκὴς πολιτικὴ ἐνότης τῆς Βαβυλωνίας κατωρθώθη, ὡς εἴρηται, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος διὰ τῆς πόλεως Βαβυλῶνος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς πόλεως ταύτης, τῆς μόλις ἀναφερομένης ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τῶν τελευταίων αἰώνων τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος, ἐπραγματοποίησαν ὀριστικῶς καὶ διαρκῶς ὅ,τι αἱ τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων Ἀκκάδης καὶ Σιργούλλας ἀπλῶς ἀπεπειράθησαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἱστορία τῆς Βαβυλῶνος εἶναι ἱστορία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ ἱδρυσις τοῦ κράτους τούτου φαίνεται ὅτι συνέπεσε μετὰ γεγονότος τινὸς ἱστορικοῦ μεγάλου, μετὰ τῆς ἐξ Ἀνατολῆς δηλονότι ἐπελθούσης κατακτητικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἑλαμιτῶν καὶ τῆς διὰ τούτων ἰδρύσεως μεγάλου κράτους ἐν ταῖς μεταξὺ τοῦ Ἰράν καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώραις.

Ἡ Ἑλαμιτικὴ κατάκτησις. Μέγα Ἑλαμιτικὸν κράτος. Ἡ Λάρσα (ἢ Ἑλλάσαρ) ὡς κέντρον πολιτικὸν ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ. — Ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (σελ. 141), κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Βηρώσου μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἤρξαν ἐν Βαβυλωνίᾳ 86 βασιλεῖς ἐπὶ ἔτη 33091. Μετὰ τοὺς βασιλεῖς δὲ τούτους οἱ Μῆδοι καταλαβόντες τὴν Βαβυλῶνα κατέστησαν ἐν αὐτῇ βασιλεῖς ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἡ Μηδικὴ αὕτη δυναστεία διήρκεσεν ἐπὶ 224 ἔτη, καθ' ἃ ἤρξαν 8 βασιλεῖς. Οἰκοθεν νοεῖται, καθὰ καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἵπομεν, ὅτι ἐν ταῖς παραδόσεσι τοῦ Βηρώσου ἡ δυναστεία τῶν Μήδων βασιλέων, ὧν ἕκαστος κατὰ μέσον ὅρον ἄρχει 28 ἔτη, παρίσταιται περίοδον ἀληθῶς ἱστορικὴν ἀπέναντι τῆς προηγουμένης δυναστείας τῶν 86 βασιλέων τῶν βασιλευσάντων 33091 ἔτη. Ὅταν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ Μῆδοι τοῦ Βηρώσου δὲν εἶναι ἄλλοι ἢ οἱ κάτοικοι τοῦ πρὸς Ν. τῆς Μηδίας κειμένου Αἰλάμ (τοῦ ἀποτελοῦντος γεωγραφικὴν, ἐν δὲ τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις καὶ ἐθνογραφικὴν ἐνότητα μετὰ τῆς Μηδίας)(1), οὐ οἱ βασιλεῖς ἤρξαν ἀληθῶς τῆς Βαβυλωνίας περὶ τὰ τέλη τῆς 3 ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος, ὅποτε λαμβάνει ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος τῆς Βαβυλῶνος, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν μετὰ πιθανότητος μεγάλῃς ὅτι ἐν τῇ μυθικῇ

(1) Διότι, καθὰ πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ εἰπωμεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῆς Μηδίας ἦσαν οὐχὶ Ἀριοί, ἀλλὰ Τουράνιοι συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἑλαμίτας.

δυναστεία τῶν 86 βασιλείων τοῦ Βηρώσου ὑπάρχει τις ὑπαινιγμὸς περὶ τῶν βασιλείων τῶν διαφόρων Χαλδαϊκῶν πόλεων, αἵτινες πρὸ τῆς Βαβυλῶνος ἀπετέλουν διάφορα πολιτικὰ κέντρα, ἡ δὲ ἱστορία τοῦ ἠνωμένου Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἔχοντος κέντρον τὴν Βαβυλῶνα ἄρχεται ἀπὸ τῆς Μηδικῆς ἢ Ἑλαμιτικῆς κατακτῆσεως ἢ συνδέεται μετ' αὐτῆς. Περὶ τῆς κατακτῆσεως ταύτης τῆς ἀναφερομένης ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγένετο, ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις οὐ μόνον ἐκ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Συνδυαζόμεναι δὲ αἱ ἐξ ἑκατέρας τῶν πηγῶν εἰδήσεις πρὸς ἀλλήλας διαλευκαίνουσι σπουδαίως μίαν τῶν σπουδαίων περιόδων τῆς ἱστορίας οὐ μόνον τῆς Βαβυλωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης ἀρχαίας ἱστορίας τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ ἰδίως τῶν λαῶν τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας. Πρώτη Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ πηγὴ περὶ τῆς ἱστορίας ταύτης εἶναι μεγάλη τις ἐπιγραφή τοῦ περιφήμου βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας Ἀσσυρβανιπάλ, ἐν ᾗ διηγούμενος οὗτος τὰ κατὰ τὴν στρατείαν, ἣν ἐπεχείρησε τῷ 645 π. Χ. ἐναντίον τοῦ Αἰλάμ καὶ ἥτις ἀπέληξε εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτεύουσας τῆς χώρας ταύτης, τῶν Σούσων δηλονότι, λέγει ὅτι πρὸ ἐτῶν 1635 (ἤτοι τῷ 2880 π. Χ.) ὁ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ Χουδοῦρ Νανχουνδί εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν Ἀκκάδ καὶ λεηλατήσας τοὺς ναοὺς τῆς χώρας ἀπήγαγεν ἀπὸ τῆς Ὁρχόης τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Νάνας (ἢ Ἰστάρ ἰδ. σελ. 46) καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦτο τὸ κρατηθὲν ἐπὶ 1635 ἔτη ἐν Σούσοις ἀνακτησάμενος ὁ Ἀσσυρβανιπάλ ἐπανέφερεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ. Δευτέρα Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ πηγὴ τῆς ἱστορίας τῆς κατακτῆσεως ταύτης εἶναι τὸ περίφημον Βαβυλωνιακὸν ἔπος Ἴζτουβάρ ἢ Νιμρούδ. Ἐν τῷ ἔπει τούτῳ, οὐ μέρος ἀποτελεῖ καὶ ὁ περὶ κατακλισμοῦ μῦθος, παρίσταται ὁ ἥρωας Ἴζτουβάρ ἢ Νιμρούδ (Νεβρώδ) ὡς ἐκδικούμενος τοὺς Ἑλαμίτας δυνάστας διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν γενομένην εἰς Βαβυλωνίαν ἐπιδρομήν. Ἡ ἱερὰ πόλις Ὁρχόη, ἥτις εἶναι τὸ θέατρον τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος, ἡ πρότερον ὑπὸ θεῶν κυβερνωμένη, εἶτα δὲ περιπεσοῦσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἑλαμίτου βασιλέως Χουμβάβα ἢ Χούμβα, ἐλευθεροῦται διὰ τοῦ Ἴζτουβάρ τοῦ νικησαντος διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ἀνθρωποειδοῦς θεοῦ τέρατος Μουλκαριν ἢ Εα-θανι (ἰδ. σελ. 135) τὸν Ἑλαμίτην δυνάστην. Τίς ἦτο ὁ Χουμβάβας (1), προκατόχος ἢ διάδοχος τοῦ Χουδοῦρ Νανχουνδί, εἶναι

(1) Τὸ ὄνομα προφανῶς εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν *Κομβάθος* τὸ ἀνα-

ἄγνωστον. Ἄλλ' ὁ ἱστορικός ὑπαινιγμὸς καὶ ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ μεγάλου ἔπους εἶναι τὸ γεγονός τοῦ φόνου τοῦ Ἑλαμίτου δυνάστου Χουμβάβα καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τῆς ἱερᾶς πόλεως Ὁρχός. Τὸ γεγονός τοῦτο παρίσταται ἐν τῷ ἔπει ὡς κατόρθωμα περιφανές καὶ ὡς ἔργον ἐθνικῆς ἐκδικήσεως.

Ἀλλὰ τὴν σπουδαιότεραν παράδοσιν περὶ τῆς ὑπὸ Ἑλαμιτῶν κα-
τακτήσεως τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῶν μετὰ ταύτης συνδεομένων σπου-
δαίων ἱστορικῶν γεγονότων ἐν ταῖς μεταξὺ Ἰρὰν καὶ Μεσογείου θα-
λάσσης χώραις εὐρίσκωμεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ. Ἐκ τοῦ ΙΔ' Κεφ.
τῆς Γενέσεως μανθάνομεν ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Λῶτ
ἡγούμενοι τῶν Ταραχιτῶν Σημιτικῶν λαῶν, ἥτοι τῆς Σημιτικῆς
ὁμοφυλίας τῶν μετὰ τοῦ Ἀβραάμ εἰς Χαναὰν μεταναστευσάντων
Ἑβραίων (ἀφ' ὧν διεκρίθη ὕστερον ὁ ἰδίως Ἑβραϊκὸς λαὸς τοῦ Ἰσ-
ραήλ, ἰδ. Εἰσαγ. σελ. 370-371), μετόκησαν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν
Χαλδαίων (Ουρ Κασδιμ, ἰδ. σελ. 104) εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἐπὶ
τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρμαφὰλ βασιλέως τοῦ Σενναάρ καὶ τοῦ Ἀριώχ
βασιλέως τῆς Ἑλλασάρ, ὁ Χοδολλογομὸρ βασιλεὺς τοῦ Αἰλάμ καὶ
Θαλγὰλ βασιλεὺς ἐθνῶν (1), ἐποίησαντο πόλεμον ἐναντίον τῶν βασι-
λέων τῆς Παλαιστίνης, Βαλλὰ (βασιλεὺς Σοδόμων), Βαρσὰ (βα-
σιλεὺς Γομόρρας) καὶ Σενναάρ (βασιλεὺς Ἀδαμὰ) καὶ Συμοθὸρ
(βασιλεὺς Σεβωείμ), ἔτι δὲ ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Βαλάκ
ἢ τῆς Σηγὼρ καλουμένης πόλεως καὶ ὑπέταξαν πάντας τοὺς μνη-
μονευθέντας βασιλεῖς, οἵτινες ἐπὶ δώδεκα ἔτη ἐδούλευον τοῖς κατα-
κτηταῖς. Ἀλλὰ τῷ τρισκαίδεκάτῳ ἔτει ἀπέστησαν ἡ ἀποστασία
δ' αὕτη ἐπήνεγκε τὸ ἐπόμενον ἔτος μεγάλῃν στρατείαν τοῦ Ἑλαμίτου
βασιλέως Χοδολλογομὸρ καὶ τῶν τούτου συμμάχων ἐναντίον τῆς Πα-
λαιστίνης. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἀκατάσχετοι προήλασαν ἐν τῇ νικηφόρῳ
πορείᾳ αὐτῶν μέχρι τῆς χώρας τῶν Ἀμαλχειτῶν ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Αἰ-
γύπτου, κατακόπτοντες πάντας τοὺς ἀνθισταμένους καὶ «γίγαντας καὶ
ἐθνη ἰσχυρά» (2). Οἱ ἀποστάντες ἡγεμόνες, συμμαχήσαντες πρὸς ἀλλή-

φερόμενον ἐν τῷ «Περὶ τῆς Συρίας θεοῦ» τοῦ Λουκιανοῦ (Κεφ. 49-26). Ὁ Ἀσ-
σύριος Κομβάβος ἦτο φίλος τοῦ Σελεύκου Νικάτορος (ἀποθαν. τῷ 280 π. Χ.).

(1) Βασιλεὺς ἐθνῶν λέγεται ἐνταῦθα ἐκ συγχύσεως τοῦ ἐθνολογικοῦ ὀνόματος Γου
(πληθ. Γου-τι;) (ὡς ἐκαλεῖτο λαὸς τις οἰκῶν μεταξὺ Βαβυλωνίας, Μηδίας καὶ Αἰλάμ, ἰδ.
σελ. 59) πρὸς τὸ Ἑβρ. Γκο-ιμ = ἔθνη (ἐνθα τὸ ιμ εἶναι ἀπλῶς κατάλ. πληθυντικοῦ).

(2) Γενεσ. ΙΔ. 5 κέξ. «Ἐν δὲ τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ ἔτει ἦλθε Χοδολλογομὸρ καὶ
οἱ βασιλεῖς οἱ μετ' αὐτοῦ καὶ κατέκοψαν τοὺς γίγαντας τοὺς ἐν Ἀσταρὼθ-Καρναῖν, καὶ

λους ἠγωνίσαντο, ἐν παρατάξει, πέντε οὗτοι ἐναντίον τῶν τεσσάρων ἐπιδρομέων, ἐν τῇ φάραγγι τῇ ἄλυκῇ· ἀλλ' ἠττήθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ζητοῦντες σωτηρίαν εἰς τὰ ὄρη. Οἱ δὲ νικηταὶ ἔλαβον πάντας τοὺς ἵππους Σοδόμων καὶ Γομόρρας καὶ πάντα τὰ βρώματα αὐτῶν καὶ ἀπήλθον· συνέλαβον δὲ καὶ ἀπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸν ἐν Σοδόμοις οἰκοῦντα Λῶτ υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀβραάμ καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ. Ταῦτα ἀκούσας παρὰ τινος τῶν φυγόντων καὶ σωθέντων ὁ Ἀβραάμ, ὅστις πρὸ μικροῦ ἐπιστρέψας ἐκ τῆς Αἰγύπτου (ἐνθα εἶχε κατέλθει ἐπὶ μικρὸν μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ) κατῴκει ἐν Χαναάν, βορειότερον τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου, ἐν τῇ δρυὶ Μαμβρῇ, καὶ λαβὼν συμμάχους τοὺς Ἀμορραίους Ἐχὼλ καὶ Ἀννᾶκ, ἔχων δὲ πολεμιστὰς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ οἰκογενείας τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτώ, κατεδίωξε τοὺς ἐπιδρομεῖς μέχρι Δάν, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς κοίτης Συρίας, ἐνθα διὰ νυκτὸς ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπάταξε καὶ κατεδίωξεν αὐτοὺς μέχρι τῆς Χωβὰλ τῆς κειμένης ἐν ἀριστερᾷ Δαμασκοῦ. Ἐλευθερώσας δ' ὁ Ἀβραάμ τὸν Λῶτ καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὸν λαὸν καὶ τοὺς ἵππους ἐπέστρεψεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἐνθα ὁ βασιλεὺς τῆς Σαλήμ Μελχισεδέκ, ὁ καὶ «ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου», ἀπήντησε τῷ νικητῇ καὶ ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον καὶ ἠυλόγησε τὸν Ἀβραάμ καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δεκάτην ἀπὸ πάντων (1). Τὴν πρότασιν ἣν ἐποίησατο τῷ Ἀβραάμ ὁ βασιλεὺς Σοδόμων, ἵνα ἀντὶ τῶν ἐλευθερωθέντων ἀνδρῶν λάβῃ τοὺς ἵππους, ἀπέρριψεν ἐκεῖνος γενναιοφρόνως κρατήσας μόνον μικρὰν τινα μερίδα τῆς λείας διὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατευσαμένους συμμάχους (2).

ἔθνη ἰσχυρὰ ἅμα αὐτοῖς, καὶ τοὺς Ὀμαίους τοὺς ἐν Σαυῇ τῇ πόλει καὶ τοὺς Χορραίους τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι Σηείρ, ἕως τῆς τερεμίνθου τῆς Φαράρ, ἣ ἐστὶν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ ἀναστρέψαντες ἦλθον ἐπὶ τὴν πηγὴν τῆς κρίσεως (αὕτη ἐστὶ Κάδης) καὶ κατέκοψαν πάντας τοὺς ἄρχοντας Ἀμαλὴ καὶ τοὺς Ἀμορραίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἀσασάν-Θαμάρ.

(1) Γεν. ΙΔ' 18-21 α Καὶ Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον· ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου. Καὶ ἠυλόγησε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν· εὐλογημένος ὁ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ τῷ Ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ εὐλογητός ὁ Θεός ὁ Ὑψίστος, ὃς παρέδωκε τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχείριους σοι».

(2) Τινές, ὡς ὁ Nöldeke, θεωροῦσι τὸ μνημονευθὲν κεφάλαιον τῆς Γενέσεως ὡς ἀνήκον εἰς τοὺς μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν χρόνους καὶ τότε παρεμβληθὲν εἰς τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὡς μὴ ἔχον μέγα κύρος ἱστορικῆς μαρτυρίας διὰ τοὺς χρόνους τοὺς ἀρχαιοτάτους, ὧν διηγῆται τὴν

Ἐκ τῆς παραδόσεως ταύτης τῆς Παλαιᾶς διαθήκης ἐξάγεται α') ὅτι ὁ Χοδολλογομόρ (Ἑβραϊστί Χουδουρλαγαμερ) ὁ βασιλεὺς τοῦ Αἰλὰμ ἤρχε τῆς Βαβυλωνίας ἔχων ὑποτελεῖς τοὺς ἡγεμόνας τῶν διαφόρων Βαβυλωνιακῶν χωρῶν καὶ πόλεων (Σενναᾶρ) καὶ Ἑλλά-σάρ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνας τῶν μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ Μηδίας οἰκούντων *Γουτι* καὶ ὅτι τὸ κράτος αὐτοῦ ἐξετάθη καὶ μέχρι τῆς Παλαιστίνης, ἧς ἤρξεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη· ἐν δὲ τῷ πολέμῳ τῷ ἐπιχειρηθέντι ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀποστατῶν ἡγεμόνων τῆς Παλαιστίνης ὁ Ἑλαμίτης βασιλεὺς ἐπολέμησεν ἔχων μεθ' αὐτοῦ τοὺς ὑποτελεῖς Βαβυλωνίους βασιλεῖς καὶ ἐξέτεινε τὸν πόλεμον μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου. Ἡ στρατεία καὶ ἡ νίκη τοῦ Ἀβράαμ καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ Λὼτ φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσιν ἐπεισόδιον τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν λαῶν τῆς Συρίας ἐναντίον τῶν Ἑλαμιτῶν κατακτητῶν, ἧς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ κατάλυσις τῆς Ἑλαμιτικῆς ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης ἀρχῆς. Πρὸς τοῦτοις μεγάλην σπουδαιότητα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς συμφωνίας τῆς παραδόσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴν τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλαμιτικῆς ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ Συρίᾳ κυριαρχίας, ἔχει ἡ ἐν τοῖς μνημείοις ἐκεῖνοις μνεῖα τοῦ βασιλείως *Ιριακου* ἄρχοντος τῆς Λάρσας ἀκριβῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος. Ὁ *Ιριακου* τῆς *Λάρσας* ὑπομινύσκει ἡμᾶς προδήλως τὸν *Ἀριῶχ* τῆς *Ἑλλάσάρ*, τὸν σύμμαχον τοῦ Χοδολλογομόρ. Ὁ *Ιριακου* οὗτος, «ὁ ποιμὴν τῆς Νιπούρ, ἱερεὺς τῆς Ἐριδοῦ, ποιμὴν τῆς Οὐρ, βασιλεὺς τῆς Λάρσας, βασιλεὺς Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ», εἶναι υἱὸς τοῦ Χουδοῦρ-Μαβούγ, ὁ ὁποῖος εἶναι μὲν «κύριος τῆς χώρας *Ιαμουτβαλ*», τῆς κειμένης μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ζάγρου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ «κύριος τῆς χώρας *Μαρτου*», ἥτοι τῆς «χώρας τῆς δυτικῆς», ὡς νοεῖται ἡ Συρία καὶ ἡ νότιος Παλαιστίνη ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. Ὡστε τὸ κράτος τοῦ Χουδοῦρ-Μαβούγ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι ὡσαύτως Ἑλαμιτικόν, ὥσπερ τὸ τοῦ Χουδοῦρ-λαγαμερ, ἐξετείνετο μέχρι Συρίας, ἐνῶ τὸ τοῦ υἱοῦ *Ιριακου* περιωρίζετο εἰς τὰς χώρας τῆς Βαβυλωνίας· τοῦτο δὲ ἴσως ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστασίας τῶν ἡγε-

ιστορίαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι μετὰ τοὺς χρόνους τῆς Βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας οἱ Ἑβραῖοι ἐζήτουν νὰ παρεμβάλωσι τὰ τῆς Ἑλαμιτικῆς κατακτήσεως τῆς Συρίας εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἱστορίαν εἶναι μαρτύριον ἕμμεσον τῆς μεγάλης ἱστορικῆς σπουδαιότητος τῆς διδομένης ἔτι τότε εἰς τὸ γεγονός ἐκεῖνο ὑπὸ τῶν λαῶν τῆς μεγάλης Ἀσσυρίας.

μόνων τῆς Συρίας ἐναντίον τοῦ Χουδουρ-λαγαμερ, μεθ' οὗ συνεμάχει ὁ Ἀριώχ τῆς Ἑλλάσάρ' β') ὅτι τὸ κράτος τοῦ βασιλείως τῶν Ἑλαμιτῶν Χοδολλογομόρ ἐξετείνεται ἀπὸ Αἰλάμ μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης περιλαμβάνον τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν κοίλην ἔτι Συρίαν· γ') ὅτι μετὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κράτους τούτου συμπίπτει χρονικῶς ἡ ἐκ τῆς χώρας τῶν Χαλδαίων εἰς γῆν Χαναάν μετανάστευσις τῶν Ταραχιτικῶν νομαδικῶν Σημιτικῶν φυλῶν ὑπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ Λώτ· πιθανῶς δὲ ἡ τοιαύτη μετανάστευσις τῶν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐφράτου νομαδικῶς βιούντων Σημιτικῶν λαῶν εἰς Χαρρὰν τῆς βορείου Μεσοποταμίας, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Χαναάν, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλαμιτῶν κατακτῆσεως τῆς Βαβυλωνίας. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ μεταναστεύσεις αἱ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐν ταῖς μεταξὺ Ζάγγρου καὶ Μεσογείου θαλάσσης γινόμεναι καὶ συνδεόμεναι μετὰ τῆς Ἑλαμιτικῆς κατακτῆσεως ἐγένοντο ἐν εὐρυτάταις διαστάσεσι. Καὶ πιθανώτατον μὲν εἶναι ὅτι ἡ ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν Φοινίκην κληθεῖσαν χώραν μετανάστευσις τοῦ ἔθνους τῶν Φοινίκων ἐγένετο ἐν χρόνοις πολλῶ προγενεστέροις (ἰδ. Εἰσαγωγ. σελ. 385), ἀλλ' ἑτέρα σπουδαία μετανάστευσις ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἶναι ἡ συμπίπτουσα πρὸς τοὺς χρόνους τῆς Ἑλαμιτικῆς κατακτῆσεως εἰς Αἴγυπτον εἰσβολὴ τῶν Ὑξῶς, ἥτοι τῶν α βασιλείων ποιμένων». Καὶ ἐὰν τε οἱ Ὑξῶς θεωρηθῶσιν ὡς λαὸς Σημιτικός, ἐὰν τε ὡς λαὸς Τουρανικός, ἡ εἰς Αἴγυπτον εἰσβολὴ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης κράτος αὐτῶν φαίνονται συνδεόμενα μετὰ τῆς μεγάλης Ἑλαμιτικῆς εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ τὰς δυτικὰς μέχρι Μεσογείου θαλάσσης καὶ Αἰγύπτου ἐκτεινομένης χώρας ἐπιδρομῆς· μετὰ ταύτης δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον εἰσβολῆς τῶν Ὑξῶς συνδέεται, φαίνεται, καὶ ἡ παροδικὴ εἰς Αἴγυπτον μετανάστευσις τοῦ Ἀβραάμ ἡ μνημονευομένη ἐν τῷ IB' κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως (1).

(1) Περὶ τούτων λεπτομερέστερος λόγος γενήσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν ὅτι ὁ χρόνος τῆς εἰς Αἴγυπτον εἰσβολῆς τῶν Ὑξῶς συμπίπτει περίπου πρὸς τὸν τῆς Ἑλαμιτικῆς κατακτῆσεως τῆς Βαβυλωνίας. Μετὰ τῶν Ὑξῶς δὲ εἰσέβαλον εἰς τὴν Αἴγυπτον πολλοὶ λαοὶ ἀπὸ Συρίας, πιθανώτατα δὲ τῆς εἰσβολῆς ταύτης μετέσχε καὶ ἡ πατριὰ τοῦ Ἀβραάμ, ἥτις ἐν τούτοις ἐπανῆλθε ταχέως ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Χαναάν. Ἡ τοιαύτη τῶν γεγονότων συνάφεια δυοῖν θάτερον πείθει ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν α') ἢ ὅτι οἱ Ὑξῶς ἦσαν λαὸς Τουρανικός ἐξ Αἰλάμ ὁρμηθεὶς καὶ τὴν Ἑλαμιτικὴν ἐπιδρομὴν μέχρι Αἰγύπτου ἐκτείνας,

Κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Βηρώσου ἡ Ἑλαμιτική ἦ, ὡς λέγει αὐτός, Μηδική ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας δυναστεία διήρκεσεν ἔτη 224. Ἐὰν δὲ ὡς ἀρχὴν περίπου τῆς δυναστείας ταύτης λάβωμεν τὸν ὑπὸ τῶν χρονικῶν τοῦ βασιλέως Ἀσσυρβανipάλ προσδιοριζόμενον χρόνον τῆς καταλήψεως τῆς Ὀρχός ὑπὸ τοῦ Ἑλαμίτου βασιλέως Χουδούρ Νανχουνδί, ἤτοι τὸ 2280, καὶ συνδυάσωμεν τὴν χρονολογίαν ταύτην πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Βηρώσου παραδιδόμενον ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, καθ' ἃ ἤρξαν οἱ Ἑλαμίται τῆς Βαβυλωνίας, ὡς τέλος τῆς Ἑλαμιτικῆς δυναστείας εὐρίσκομεν τὸ ἔτος 2056 π. Χριστοῦ. Κατὰ Βήρωσον ὁκτὼ ἐβασίλευσαν ἐν Βαβυλωνίᾳ βασιλεῖς Μῆδοι, ὧν οὐδενὸς τὸ ὄνομα διεσώθη ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ συγγραφέως ἐκείνου. Τὰ μόνα δὲ γνωστά ἡμῖν ὀνόματα εἶναι τὸ τοῦ Χουδούρ Νανχουνδί, Χουδούρ Μαβούγ καὶ Ἰριακου τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων καὶ τὸ τοῦ Χοδολογομόρ ἢ ὀρθότερον Χουδουρ-λαγαμερ, Ἀριώχ, Ἀρμαφάλ (περὶ τούτου ἴδε κατωτέρω) καὶ Θαλγαλ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὅτι τὰ ὀνόματα Χουδούρ Νανχουνδί, Χουδουρ-λαγαμερ καὶ Χουδούρ Μαβούγ εἰσὶ συγγενῇ πρὸς ἄλληλα ἀνήκοντα εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν οἴκοθεν δῆλον, ἀφοῦ τὸ πρῶτον συνθετικὸν ἐν πᾶσιν εἶναι τὸ αὐτό, δύο δὲ τῶν δευτέρων συνθετικῶν εἰσὶν ὀνόματα θεῶν Ἑλαμιτικῶν (1).

συνεπαγόμενος μεθ' ἑαυτοῦ ἡ ἐλαύνων πρὸ αὐτοῦ τοὺς Σημιτικούς λαοὺς ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου μέχρι Χαναάν καὶ Αἰγύπτου· β') ἡ ὅτι ἦσαν Σημίται μετ' ἄλλων Σημιτικῶν λαῶν μεταναστεύσαντες, ἐνεκα τῆς Ἑλαμιτικῆς ἐπιδρομῆς, ἀπὸ Μεσοποταμίας εἰς Χαναάν καὶ Αἴγυπτον. Κατὰ τὴν πρώτην ὑπόθεσιν οἱ Ὑῶς πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἡ πορρωτάτω πρὸς δυσμὰς προχωρήσασα μοῖρα τῶν εἰς Βαβυλωνίαν καὶ Συρίαν εἰσβαλόντων Ἑλαμιτῶν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ὡς ἡ πρωτοπορεία τῶν Σημιτικῶν λαῶν τῶν ἐλαυνόμενων ἀπὸ Μεσοποταμίας μέχρι Αἰγύπτου ἔνεκα τῆς εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν οἰκουμένης χώρας γενομένης ἐπιδρομῆς. Ὅπως δὲ ἦ ἡ Ἑλαμιτικὴ εἰσβολή, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ὡς πᾶσα μεγάλη μετανάστευσις λαῶν, ἐκαίνιζεν ὑπὸ πολλὰς ἐπὶ οὖς νέαν περίοδον ἱστορίας ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ ἀπὸ τῶν ὁρίων τοῦ Ἰράν μέχρι τῆς Αἰγύπτου.

(1) *Νανχουνδί* εἶναι τὸ ὄνομα τῆς περιφήμου πολεμικῆς θεᾶς τῶν Σούσων, τῆς αὐτῆς ὡς φαίνεται πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν Νάναν. Τὴν θεᾶν τῶν Σούσων οἱ Ἑλλήνες κατὰ τοὺς Περσικοὺς καὶ Ἑλληνομακεδονικοὺς χρόνους ἐκάλουν *Ναναία* (Ἀθηνᾶν ἢ Ἀρτεμιν), συνέχον δὲ αὐτὴν πρὸς τὴν περιφήμον *Τουρανικὴν* θεᾶν Ἀνάχιτα τὴν λατρευομένην πρὸ πάντων ἐν Ἀρμενίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὑπὸ τὰ ὀνόματα Ἀναίτις καὶ Ἀφροδίτη Ἀναίτις καὶ Ἀρτεμις Ἀναίτις. Ἡ *Ναναία* Ἀρτεμις ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων παρετυμολογικῶς καὶ *Περσία* Ἀρτεμις, Ἀγνώστον δ' ἂν τὸ *Νανχουνδί* ἔχῃ συγγένειαν ἐτυμολογικὴν πρὸς τὸ Ἀνάχιτα ἢ Νάνα. *Λαγαμερ* εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν μεγάλων θεῶν τῶν Ἑλαμιτικῶν, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀνεγνώσθη ἐν τοῖς Ἑλαμιτικοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Χουδούρ Νανχουνδί παρίσταται ἐν τοῖς μνημείοις ὡς πορθητῆς Βαβυλωνιακῶν πόλεων, ὁ δὲ Χουδουρ-λαγαμέρ ὡς βασιλεὺς Αἰλάμ ἄρχων Βαβυλωνιακῶν χωρῶν καὶ ἔχων ὡς ὑποτελεῖς ἡγεμόνας τοὺς βασιλεῖς τοῦ Σενναάρ καὶ τῆς Ἑλλασάρ, εἶναι προφανές ὅτι ὁ δεύτερος τῶν βασιλείων τούτων ἦτο ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ πρώτου (τοῦ Χουδούρ Νανχουνδί). Τέλος καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος τοῦ ἀναφερομένου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ἀσσουρνασιρπάλ περὶ τῆς ἐκ Βαβυλῶνος ἀρπαγῆς καὶ εἰς Σοῦσα μεταφορᾶς τοῦ ἀγάλματος τῆς Βαβυλωνίας θεᾶς Νάνας καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ περὶ τοῦ Χουδουρ-λαγαμέρ ὡς βασιλέως Αἰλάμ ἔχοντος ὑφ' ἑαυτὸν τεταγμένους τοὺς βασιλεῖς τῶν Βαβυλωνιακῶν χωρῶν, προκύπτει ὅτι οἱ Ἑλαμίται βασιλεῖς δὲν μετέστησαν τὸ κέντρον τῆς ἀρχῆς αὐτῶν εἰς Βαβυλωνίαν, ἀλλ' ἀπὸ Αἰλάμ ἤρχον πασῶν τῶν μέχρι τῆς Μεσσογείου εἰς τὸ κράτος αὐτῶν ὑπαχθειῶν χωρῶν. Καίτοι δὲ ἐσεβάσθησαν, ὡς φαίνεται, τὴν θρησκείαν τῶν κατοίκων τῆς Βαβυλωνίας καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν, ὅμως ἐθεωρήθησαν πάντοτε ὡς ξένοι δυνάσται καὶ τύραννοι μισούμενοι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐκ τῶν παρ' Εὐσεβίῳ ἀποσπασμάτων τοῦ Βηρώσου (1) καὶ ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ ἔπους Νιμρούδ (ιδ. κατωτέρω). Ἡ Ἑλαμιτικὴ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας ἀρχὴ διήρκεσεν, ὡς ἐρρήθη, ἐπὶ 224 (2) ἔτη, ἡ δὲ κατὰ λυσις αὐτῆς συνδέεται μετὰ τῆς

(1) Τὸ περὶ Ἑλαμιτικῆς ἢ Μηδικῆς δυναστείας ἀπόσπασμα τοῦ Βηρώσου ἐσώθη μόνον ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου. Ἐν ταύτῃ οἱ Ἑλαμίται δυνάσται καλοῦνται τύραννοι (παρναβοράτζ), ἐνῷ οἱ ἡγεμόνες πασῶν τῶν ἄλλων δυναστειῶν καλοῦνται βασιλεῖς (τακαόρς). Αὐτὸ δὲ τὸ ἐθνολογικὸν ὄνομα τῶν βασιλέων εἶναι Μαράδζ. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ Μαράδζ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ἀνταποκρίνεται συνήθως πρὸς τὸ Μηδος, ἀλλὰ τὸ ὄνομα φαίνεται σημαίνει κυρίως τοὺς Μάρδους ἢ Ἀμαρδούς, οἵτινες ἦσαν λαὸς νομαδικὸς φυλῆς Περσικῆς καθ' Ἡρόδοτον (Α' 125), κατὰ δὲ Στράβωνα (ΙΒ' 523, 524, 527) λαὸς ληστρικός οἰκῶν ἐν Περσίᾳ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ. Ὡστε, ἂν μὴ ἐγινώσκωμεν ἐξ ἄλλων ἀσφαλῶν πηγῶν τὰ περὶ Ἑλαμιτικῆς κατακτῆσεως, τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Βηρώσου ἡδυνάτο νὰ παραπλανήσῃ ἡμᾶς ἐν τῇ ζητήσει τῶν Μαράδζ μέχρι Περσίας καὶ Ἀρμενίας. Καθόλου δὲ οἱ Ἀρμένιοι συγγραφεῖς καὶ μεταφρασταὶ εἰσὶν ἥκιστα ἀκριβολόγοι ἐν τῇ χρήσει καὶ μεταφράσει τῶν ἀρχαίων ἐθνολογικῶν ὀνομάτων. Οὕτω *Δαλμάτας* (Δαγματερὲν) καλοῦσι τοὺς Ῥωμαίους, *Ταδζικ* δὲ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ λέγονται μέχρι σήμερον οἱ Τούρκοι καὶ καθόλου οἱ Μωαμεθανικοὶ λαοί, ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου λαοῦ τῶν *Δαδικῶν* τοῦ οἰκοῦντος ἐν τῷ Ἰρανικῷ ὁροπεδίῳ.

(2) Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος λαμβανόμενος ἀπὸ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Βηρώσου δὲν ἔχει ἀπόλυτον κύρος. Ἐὰν μάλιστα λάβωμεν ὡς ἀρχὴν τῆς Ἑλαμιτικῆς

διαλύσεως τοῦ μεγάλου Ἑλαμιτικοῦ κράτους τοῦ ἐκταθέντος ἀπὸ τοῦ Ζάγγρου μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἐν Βαβυλωνίᾳ ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς Ἑλαμιτικῆς δυναστείας προῆλθεν, ὡς εἴρηται, ἡ γένεσις καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἰσχυροῦ κράτους Βαβυλωνιακοῦ μετὰ Βαβυλῶνος ὡς πρωτεύουσας καὶ ὡς κέντρον πολιτικοῦ.

9. Τὸ ἰδίως Βαβυλωνιακὸν κράτος (τὸ κράτος τῆς Βαβυλῶνος). Περίοδος Σημιτικῆς.

Τὰ κατὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑλαμιτικῆς δυναστείας. — Περὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς καταλύσεως τῆς Ἑλαμιτικῆς δυναστείας οὐδὲν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου οὐδ' ἐν ἄλλῃ οἰαδῇποτε ἀρχαίᾳ παραδόσει, καὶ τὰ σφηνοειδῆ δὲ χρονογραφικὰ μνημεῖα τὰ μέχρι νῦν γνωστὰ οὐδὲν περὶ ταύτης διαλαμβάνουσι· μόνον δὲ ἐν τῷ ἔπει Νιμρούδ ἐκτίθεται ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον, ὡς εἰς τῶν ἄθλων καὶ ἐν τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους, ἐπεισὸδιόν τι τῆς ἐξεγέρσεως τῶν αὐθιγενῶν ἐναντίον τῆς ξένης δυναστείας. Κατὰ τὰ λεγόμενα ἐν τῷ ἔπει ἀφοῦ ὁ ἥρωος Νιμρούδ ἢ Γκιζτουθάρ, προνοία τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου Σάμας, συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ θεοῦ τέρατος καὶ ἥρωος Εὐαθανι, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον ὁ τῶν Ἑλαμιτῶν βασιλεὺς Χούμβαθα ἢ Κομβάθος (1) ὁ ἄρχων, ὡς φαίνεται, ἐν Ὁρχόῃ κατεπίεζε τὴν Βαβυλωνίαν καταστρέφων τοὺς

κατακτήσεις τὸ ἔτος 1280, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Ἀσσυρβανipάλ, τὴν δὲ βασιλείαν τοῦ Ιριακου ὡς τὸ 1960-1920 π. Χ., καθ' ὃ ὁ Hommel ὑπολογίζει, θεωρήσωμεν δὲ τὸν Ιριακου τοῦτον τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀριώχ, τὰ ἔτη τῆς Ἑλαμιτικῆς ἀρχῆς πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν τοῦλάχιστον εἰς 300.

(1) Καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐρρήθη (ἴδ. σελ. 155) τὸ Χούμβαθα φαίνεται ταυτὸν τῷ ἐξ Ἑλληνικῶν πηγῶν γνωστῷ ὀνόματι τοῦ Κομβάθου, ἀνδρὸς Ἀσσυρίου συγχρόνου τῷ Σελεύκῳ τῷ Νικάτορι. Ἄλλ' ὁ Μασπερώ δὲν εὐρίσκει ἀσφαλῆ τὴν τῶν δύο ὀνομάτων πρὸς ἄλληλα συνάφειαν· ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ ζητήματος τῆς τοιαύτης συνάφειας φρονεῖ ὅτι τὸ Χούμβαθα παράγεται ἢ συντίθεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἑλαμίτου θεοῦ Χούμβα, ὅπερ εὐρίσκει καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τῆς πόλεως Τιλ-Χουμί ὡς καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν Ἑλαμιτῶν ἡγεμόνων Χουμβανιγάς, Χουμβασούνδασα, Χουμβασιδίρ.

ναοὺς καὶ βεβηλῶν τὰ ἱερά, οἱ δύο ἥρωες συναγαγόντες περὶ ἑαυτοὺς στίφη πολεμιστῶν ἐπῆρχοντο κατὰ τοῦ ξένου δυνάστου, ὁπότε καθ' ὁδὸν ἔμαθον παρὰ τινος μαγίσσης ὅτι ὁ τύραννος εὐρίσκετο ἐντός τινος ἄλσους, ἐνθα συνήθως ἐποιεῖτο οὗτος περιπάτους ἐν μέσῳ τῶν ὠραίων στίχων δενδρῶν. Τότε οἱ ἥρωες ἐβουλεύθησαν νὰ ποιήσωσιν ἀμέσως ἐκποδῶν τὸν Χούμβαβαν. Πρὸς τοῦτο μετρημφισμμένοι εἰσεχώρησαν εἰς τὸ ἄλσος παρατηροῦντες ἐν ἐκστάσει τὰς ὑψηλὰς καὶ παχείας κέδρους καὶ ἰδίᾳ τὸν λόφον τὸν σύδενδρον, ἐνθα ὑπῆρχε τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ Ἰρνίνι καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ μεγαλοπρεπὴς κέδρος ῥίπτουσα περὶ τὸ ἱερὸν τὴν δροσίζουσαν σκιὰν αὐτῆς. Ἐνταῦθα οἱ ἥρωες ἐπιτίθενται αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Χούμβαβα καὶ ἀποτέμνουσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἐπανερχονται νικηταί εἰς Ὁρχόνην, ἐνθα ὁ Νιμουρὺδ ἀποθέμενος τὰ ὄπλα καὶ τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ στολὴν περιβάλλεται τὰ συνήθη αὐτοῦ λευκὰ ἱμάτια, ἔτι δὲ καὶ τὸ διάδημα καὶ τὰ λοιπὰ σύμβολα τῆς βασιλείας καὶ ἐν τοιαύτῃ περιβολῇ τῆς ἡρωικῆς δόξης καὶ τοῦ βασιλικοῦ μεγαλείου ἐμβάλλει ἰσχυρὸν ἔρωτα τῇ Ἀφροδίτῃ (Ἰστάρ), ἣτις καὶ αὕτῃ παρίσταται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ὡς ἡγεμονίς τῆς Ὁρχόνης.

Οἶκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἐκ τῆς ἐπικῆς ταύτης παραδόσεως οὐδὲν ἄλλο ἐξάγεται ἢ γενικὴ τις εἰκασία ὅτι τὴν μισητὴν ἐν Βαβυλωνίᾳ δυναστείαν τῶν Ἑλαμιτῶν, καθαιρεθεῖσαν δι' ἐπαναστάσεων καὶ διὰ φόβων βασιλέων, ἀντικατέστησαν ἐν διαφόροις Βαβυλωνιακαῖς πόλεσι δυναστεῖαι ἐθνικαί. Καίτοι δὲ ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν ἐθνικὴν ἐκδίκησιν ἥρως παρίσταται ὑπὸ τοῦ ἔπους ὡς ἡγεμὼν τῆς Ὁρχόνης, ἡ πόλις ἢ ἐπωφεληθεῖσα πλέον πάσης ἄλλης τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ βαθμυδὸν ἰδρύσασα κράτος ἰσχυρὸν ἦτο ἡ *Babylōn*.

Τὰ κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοὺς πρώτους γνωστοὺς βασιλεῖς αὐτῆς. — Τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς κτίσεως τῆς Βαβυλῶνος δὲν παραδίδονται ἱστορικῶς. Ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο λίαν ἀρχαία κτισθεῖσα πολὺ πρὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἐγένετο ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς κάτω Μεσοποταμίας, τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ ἀρχαιότερα Σουμερικὰ αὐτῆς ὀνόματα (*Τιντιρά* καὶ *Κατι-Τιγγιρά*), ἀλλ' ὡς ἐρρήθη ἤδη, δὲν ἦτο ἡ ἀρχαιοτάτη πασῶν, ὡς παρεστάθη ὕστερον ἐν ταῖς Ἑβραϊκαῖς παραδόσεσιν, αἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Βαβυλῶνος ὑπαινίσσονται πράγματα ἢ γεγονότα τῆς ὅλης Χαλδαϊκῆς ἱστορίας καὶ βίου, τινὰ δὲ καὶ τῆς ὅλης τοῦ ἀνθρωπίνου

γένους ιστορίας(1). Ἡ τῶν Ἑβραίων ιστορία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς τούτου ἐκ Μεσοποταμίας εἰς Χαναὰν μεταναστεύσεως. Ἡ μετανάστευσις αὕτη συμπίπτει, ὡς εἶδομεν, μετὰ τοῦ χρόνου τῆς εἰς Μεσοποταμίαν Ἑλαμιτικῆς εἰσβολῆς, ἀμφοτέρω δὲ τὰ γεγονότα ἀνάγονται εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Βαβυλὼν ἤρξαστο καθισταμένη μέγα κέντρον πολιτικοῦ βίου ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγητέον διὰ τί αἱ παραδόσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προσνέμουσι τῇ Βαβυλῶνι τοσαύτην ἀρχαιότητα παριστῶσαι αὐτὴν μονοῦ ὡς τὴν πρώτην κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλιν τοῦ κόσμου, καὶ τὸν τρόπον τῆς διὰ πλινθουργίας κτίσεως αὐτῆς, τὸν κοινὸν καθ' ἅπασαν τὴν νότιον Μεσοποταμίαν, ἀναφέρουσιν ὡς πρώτην ἀνθρωπίνην ἐπινόησιν πρὸς κτίσιν πύργων καὶ πόλεων, καὶ τὴν λεγομένην *σύγχυσιν* τῶν γλώσσων ἥτοι τὴν κατὰ γλώσσας φυσικὴν διαίρεσιν φέρουσιν εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν, ἠθικὴν καὶ γραμματικὴν, συνάφειαν πρὸς τὸν πύργον καὶ τὸ ὄνομα τῆς Βαβυλῶνος. Ἀλλ'

(1) Τοιαῦτα λ. χ. εἶναι τὰ λεγόμενα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κτίσεως τῆς Βαβυλῶνος διὰ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου, τὰ περὶ τοῦ οὐρανομήκου πύργου τῆς Βαβυλῶνος ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς γενομένης κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ πύργου συγχύσεως τῶν γλώσσων. Ἰδ. Γενέσ. Κεφ. ΙΑ' 1-10 «Καὶ ἦν πᾶσα ἡ γῆ χειλὸς ἓν καὶ φωνὴ μία πᾶσι. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κινήσει αὐτοῦ ἀπὸ ἀνατολῶν εὗρον τὸ πεδῖον ἐν γῇ Σενναάρ, καὶ κατέβησαν ἐκεῖ. Καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ· δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτάς περὶ· καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος εἰς λίθον καὶ ἄσφαλτος ἦν αὐτοῖς ὁ πηλός. Καὶ εἶπαν· δεῦτε οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ κορυφὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἑαυτῶν ὄνομα πρὸ τοῦ διασπαρῆναι ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς. Καὶ κατέβη Κύριος, ἰδοὺ τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον, ὃν ὀικοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ εἶπε Κύριος· Ἰδοὺ γένος ἓν καὶ χειλὸς ἓν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι· καὶ νῦν οὐκ ἐκλείπει ἐξ αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιῆσαι. Δεῦτε καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ αὐτῶν τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσων ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον. Καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς Σύγχυσις ὅτι ἐκεῖ συνέχευε Κύριος τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐκεῖθεν διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος (ὁ Θεός) ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς». Ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σελ. 138), παραδόσεις περὶ πυργοποιίας ἐν Βαβυλῶνι καὶ περὶ συγχύσεως γλωσσῶν υπῆρχον καὶ παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, καθὰ διδάσκόμεθα ἐκ τῶν τοῦ Βηρώσου ἀποσπασμάτων. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Κύριος ἐκώλυσε τὴν κτίσιν οὐ μόνον τοῦ πύργου, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς· ἀλλὰ τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῆς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ συγχύσεως τῶν ὀνομάτων τοῦ πύργου καὶ τῆς πόλεως Βαβέλ. Κατὰ τὴν κοινῶς ἐπικρατοῦσαν γνώμην εἰς τὴν περὶ πυργοποιίας Βαβυλῶνος παράδοσιν, εἴτε Βαβυλωνιακὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς παραδόσεως εἴτε Ἑβραϊκὴ, ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ ὑψηλὸς πυργοειδὴς ναὸς τῶν Βορσίπων (E-zida (Σουμρ.) ἢ Bitu-Kenu (Σημιτ.), Ἰδ. σελ. 45).

ἐνῷ ἡ παράδοσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παρίστησι τὴν Βαβυλῶνα ὡς τὴν ἀρχαιοτάτην τοῦ κόσμου πόλιν, αἱ τῶν Ἑλλήνων ιστοριογράφων (τοῦ Κτησίου ἰδίως καὶ τοῦ παρὰ τούτου παραλαβόντος Διοδώρου) ἀποδίδουσι τὴν κτίσιν αὐτῆς εἰς τὴν μυθικὴν βασιλίσσαν τῆς Ἀσσυρίας Σεμίραμι κτίσασαν αὐτὴν διὰ δύο ἑκατομμυρίων κτιστῶν καὶ θεωροῦσι τὴν κτίσιν ταύτην γενομένην μετὰ τὴν τῆς πρωτεύουσας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους Νινευί(1), τῆς κτισθείσης ὑπὸ τοῦ Νίνου τοῦ

(1) Ὡς ἔξῃς περιγράφει ὁ Διοδώρος Βιβλ. Β' κεφ. 7-8 τὰ κατὰ τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλῶνος «Ἡ δὲ Σεμίραμις, οὕσα φύσει μεγαλεπίβολος καὶ φιλοτιμουμένη τῇ δόξῃ τὸν βεβασιλευκότα πρὸ αὐτῆς υπερβῆσθαι, πόλιν μὲν ἐπεβάλετο κτίειν ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ, ἐπιλεξαμένη δὲ τοὺς πανταχόθεν ἀρχιτέκτονας καὶ τεχνίτας, ἔτι δὲ τὴν ἄλλην χορηγίαν παρασκευασαμένη, συνήγαγεν ἐξ ἀπάσης τῆς βασιλείας πρὸς τὴν τοῦ ἔργου συντέλειαν ἀνδρῶν μυριάδων διακοσίας. Ἀπολαβοῦσα δὲ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν εἰς μέσον, περιεβάλετο τείχος τῇ πόλει σταδίων ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων, διειλημμένον πύργοις πυκνοῖς καὶ μεγάλοις, ὡς φησι Κτησίας ὁ Κνίδιος, ὡς δὲ Κλείταρχος καὶ τῶν ὕστερον μετ' Ἀλεξάνδρου διαδόντων εἰς τὴν Ἀσίαν τινὲς ἀνέγραψαν, τριακοσίων ἐξήκοντα καὶ πέντε σταδίων καὶ προστιθέασιν ὅτι τῶν ἴσων ἡμερῶν καὶ τὸν ἐνιαυτὸν οὕσαν ἐφιλοτιμήθη τὸν ἴσον ἀριθμὸν τῶν σταδίων ὑποστήσασθαι. Ὅπερ δὲ πλήθους εἰς ἀσφαλτοῦ ἐνδυσσάμενη τείχος κατεσκεύασε τὸ μὲν ὕψος, ὡς μὲν Κτησίας φησί, πεντήκοντα ὀργυῶν, ὡς δ' ἔνιοι τῶν νεωτέρων ἔγραψαν, πηχῶν πεντήκοντα, τὸ δὲ πλάτος πλεον ἢ δυσὶν ἔρμασιν ἰσάσιμον. . . Οὐ γὰρ δὲ θαυμάζειν εἰ τηλικούτου τὸ μέγεθος τοῦ περιβάλλου καθεστώτος ὀλίγους πύργους κατεσκεύασεν, ἐπὶ πολλὴν γὰρ τόπον τῆς πόλεως ἔλασι περιεχομένης, κατὰ τοῦτον τὸν εἶπαν οὐκ ἔδοξεν αὐτῇ πύργους οἰκοδομεῖν, τῆς φύσεως τῶν ἰσῶν ἱκανὴν παρεχομένης ὀχυρότητα· ἀνὰ μέσον δὲ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν τειχῶν ὁδὸς πάντῃ κατελέλειπτο διπλήρης. Πρὸς δὲ τὴν ὀξύτητα τῆς τοῦτων οἰκοδομίας ἑκάστῳ τῶν φίλων στάδιον διεμέτρησε, δοῦσα τὴν ἱκανὴν εἰς τοῦτο χορηγίαν καὶ διακελευσαμένη τέλος ἐπιθεῖναι τοῖς ἔργοις ἐν ἐνιαυτῷ. . .». Βεβαίως τὸ πρόσωπον τῆς Σεμιράμιδος εἶναι ὅλως μυθικόν, καὶ ἡ Βαβυλὼν δὲν ὑπῆρξε κτίσμα τῆς Νινευί· ἄλλως δὲ καὶ πάντα τὰ ἐν Βαβυλῶνι καὶ περὶ αὐτὴν μεγάλα δημόσια ἔργα τὰ ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τὴν Σεμιράμιν δὲν ὑπῆρξαν ἔργα ἐνὸς μόνου ἡγεμόνος οὐδ' ἀνήκουσιν ἅπαντα εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, καθ' οὓς ἐκτίσθη ἡ Βαβυλὼν, θ' ἀναφέρωμεν δὲ ἐν τῇ ἀφῃγῇ τῆς ιστορίας τὰ καθέκαστα τῶν ἔργων τῶν ποιηθέντων ὑπὸ τῶν διαφόρων ἡγεμόνων. Οὐχ ἥττον ἡ τοῦ Διοδώρου περιγραφή ἐν ὅλῳ εἶναι ἀκριβὴς καὶ εἰκονίζει τὴν μεγάλην Χαλδαϊκὴν πόλιν ἐν ὅλῳ τῷ μεγαλείῳ, ὅπερ περιεβάλλετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἥδη χρόνους. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει ὅτι ἡ Βαβυλὼν ὑπῆρξε κτίσμα τῆς Σεμιράμιδος, ἀλλὰ καὶ οὗτος περιγράφει συντομώτερον μὲν, ἀλλ' ἐμφαντικῶς τὸ μέγεθος τῆς πόλεως· αἱ δὲ παρεχόμεναι πληροφορίες ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς πόλεως καὶ τῶν τειχῶν, μετὰ τινων ἐν τοῖς καθέκαστα διαφορῶν, συμφωνοῦσιν ἐν τοῖς καθόλου πρὸς τὰς τοῦ Διοδώρου. «Τῆς δὲ Ἀσσυρίας, λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α' 178) ἔστι μὲν τινα καὶ ἄλλα πολιῆματα μέγιστα πολλά, τὸ δὲ οὐνομαστότατον καὶ ἰσχυρότατον. . . ἦν Βαβυλὼν, εἶσα τοιαύτη ἦν τις πόλις. Κέεται ἐν πεδίῳ μεγάλῳ, μέγιστος εἶσα μέτωπον ἑκάστον εἴκοσι καὶ ἑκατὸν σταδίων εὐρύτης τετραγώνου· οὗτοι στάδιοι τῆς

συζύγου τῆς Σεμιράμιδος τοῦ βασιλεύσαντος πρὸ αὐτῆς. Ἄλλ' ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ταύταις παραδόσεσι ταῖς προερχομέναις, ὡς φαίνεται, ἀπὸ πηγῆς Περσικῆς ἐγένετό τι ὅμοιον καὶ ἀνάλογον, ὡς πρὸς τὴν σχετικὴν ἀρχαιότητα Νινευὶ καὶ Βαβυλῶνος, πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐγένετο ἐν ταῖς Ἑβραϊκαῖς παραδόσεσιν ὡς πρὸς τὴν σχετικὴν ἀρχαιότητα τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν ἄλλων Χαλδαϊκῶν πόλεων. Ὅπως δηλονότι ἡ Βαβυλὼν ἕνεκα τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ὕστερον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὡς πρώτη καὶ ἄρχουσα πόλις τῆς Χαλδαίας ἐθεωρήθη καὶ ὡς ἀρχαιοτάτη ἐνταῦθα πόλις, οὕτω καὶ ἡ Νινεὺς ἕνεκα τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐν τῇ ἄνω Ἀσίᾳ, καὶ ἕνεκα τῆς πολιτικῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς ἀπέναντι τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῶν μυθικῶν περὶ τοῦ μυθικοῦ Νίνου καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ παραδόσεων ἐθεωρήθη ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις μητρόπολις τῆς Βαβυλῶνος καὶ κτίσμα τῆς μυθικῆς βασιλείας Σεμιράμιδος (1). Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι, ἐνῷ ἡ κτίσις τῆς Βαβυλῶνος οὖσα ἀρχαιοτάτη ἀνήκει εἰς τὴν περίοδον τὴν Σουμिरικὴν ἢ Τουρανικὴν, ἡ πολιτικὴ δύναμις καὶ τὸ κράτος αὐτῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς περιόδου τῆς Σημιτικῆς καί, καθὰ ὁ Hommel εἰκάζει, ἐν Βαβυλῶνι τὸ πρῶτον ἰδρῦθη κράτος καθαρῶς Σημιτικόν. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἐγένετο μικρὸν πρὸ τῆς Ἑλαμιτικῆς κατακτῆσεως ἢ διαρκούσης τῆς Ἑλαμιτικῆς δυναστείας. Καθ' ὃν χρόνον Ἑλαμιταὶ βασιλεῖς ἐκυριάρχουν τῆς Μεσοποταμίας καὶ ἡγεμόνες πόλεων ἢ χωρῶν Χαλδαϊκῶν (ὡς ὁ Ἀριώχ τῆς Ἑλλασάρ, ὁ Ἀρμαφάλ τοῦ Σενναάρ) ὑπέκειντο ὡς ὑποτελεῖς σύμμαχοι εἰς τοὺς

περίοδου τῆς πόλεως γίνονται συνάπαντες ὀγδῶκοντα καὶ τετρακόσιοι. Τὸ μὲν νυν μέγαθος τοσοῦτόν ἐστι τοῦ ἄστεος τοῦ Βαβυλωνίου . . . ». Περὶ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομῆς τῆς Βαβυλῶνος διὰ πλίνθων καὶ πλινθουργίας λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α' 179) « Δεῖ δὴ μοι πρὸς τούτοις εἶναι φράσαι ἵνα τε ἐκ τῆς τάφρου ἢ γῆ ἀναισιμώθῃ καὶ τὸ τεῖχος ὄντινα τρόπον ἔργαστο. Ὅρυσσοντες ἅμα τὴν τάφρον ἐπλίνθουνον τὴν γῆν τὴν ἐκ τοῦ ὀρύγματος ἐκφερομένην, ἐλκύσαντες δὲ πλίνθους ἱκανὰς ὥπησαν αὐτάς ἐν καμίνουσι· μετὰ δὲ τέλματι χρεώμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ, καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθων ταρσοὺς καλὰ μὲν διαστοιβάζοντες, ἔδειμαν πρῶτα μὲν τῆς τάφρου τὰ χεῖλεα, δεύτερα δὲ αὐτὸ τὸ τεῖχος τὸν αὐτὸν τρόπον ». Πρβλ. (σελ. 164) Γεν. ΙΑ'.

(1) Ἀξιοσημείωτον πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Βήρωσος ἐμέμφετο τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς τοὺς ἀποδιδόντας τὴν κτίσιν τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Σεμιράμιδος ἰδ. Ἰωσηφ, κατὰ Ἀπίωνος. Α' 20 « . . . ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ τῶν Χαλδαϊκῶν, ἐν ἣ μέμφεται τοῖς Ἕλλησιν οἱ συγγραφεῖς ὡς μάτην οἰομένοις ὑπὸ Σεμιράμιδος τῆς Ἀσσυρίας κτισθῆναι τὴν Βαβυλῶνα, καὶ τὰ θαυμάσια κατασκευασθῆναι περὶ αὐτὴν ὑπ' ἐκείνης ἔργα ψευδῶς γεγραφόσι ».

βασιλεῖς Αἰλάμ, ἐν Βαβυλῶνι περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος εὐρίσκομεν δυναστείαν Σημιτικὴν ἣτοι ἡγεμόνας φέροντας ὀνόματα Σημιτικά· εἶναι δὲ ἡ δυναστεία αὕτη ἡ πρώτη ἐκ τῶν Βαβυλωνιακῶν μνημείων γνωστῇ, εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ἡγεμὼν Σιν Μουβαλλίτ (1953-1923 π. Χ.) (1), ὃν τινες, ὡς ὁ Hommel, θεωροῦσιν ὡς αὐτὸν τὸν ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφερόμενον Ἀρμαφάλ, βασιλέα τοῦ Σενναάρ, τὸν μετὰ τοῦ Χουδουρ-λαγαμέρ στρατεύσαντα ἐπὶ τὴν Συρίαν, ἐνῷ κατ' ἄλλους ὁ Ἀρμαφάλ τῆς Π. Δ. εἶναι αὐτὸς ὁ περιώνυμος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σιν Μουβαλλίτ Χαμμουραβί (2).

Ἡ δυναστεία τοῦ Χαμμουραβί. — Ὁ Χαμμουραβί ἢ Χαμμουραγᾶς (3) (1923-1868 π. Χ.) εἶναι εἰς τῶν ἀρχαιοτάτων, μεγίστων

(1) Ἀπόσπασμα πινακίου τινὸς περιέχει ὀνόματα βασιλέων ἀρχαιότερων τῆς δυναστείας τοῦ Σιν Μουβαλλίτ ἢ τοῦ Χαμμουραβί. Ἀλλ' ἐν τοῖς ὀνόμασι τούτοις (Ἀμιλγούλα, Σαμασναζ'ρ, Ἀμιλσί) ἀναφέρεται καὶ τὸ τοῦ Σαργῶν (ἢ ὡς ἔχει πληρέστερον τὸ ὄνομα Σαργανί-σαρ-αλί) τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος περιφήμου βασιλέως τῆς Ἀκκάδης (ἴδ. σελ. 150). Ἡ παρεμβολὴ αὕτη τοῦ ὀνόματος τοῦ Σαργῶν μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀποσπάσματι κατάλογος ἀνήκει εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, καθ' οὓς οἱ Βαβυλώνιοι, ἵνα παραστήσωσι τὴν Βαβυλῶνα ὡς οὖσαν ἀνέκαθεν πρωτεύουσαν καὶ ἀρχουσαν πόλιν τῆς Χαλδαίας, ἀνέμειξαν τὴν ἱστορίαν αὐτῆς μετὰ τῆς τῶν ἀρχαιοτάτων ἡγεμόνων τῶν ἀρχαιοτάτων Χαλδαϊκῶν πόλεων, καὶ ἰδίως μετὰ τῆς τοῦ Σαργῶν, θεωροῦντες ὡς κτισθὲν ὑπὸ τούτου καὶ ἐν τῶν ἀνακτόρων τῆς Βαβυλῶνος (ἴδ. σελ. 151). Διὰ τοῦτο πάντα τὰ λεγόμενα καὶ φερόμενα μαρτύρια τῆς ἐν Βαβυλῶνι ἢ τῆς ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος ἀρχῆς τοῦ Σαργῶν (ἢ ἐπιγραφῇ δηλονότι τοῦ Ναβοννήδου, τοῦ τελευταίου βασιλέως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, καλοῦντος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸν Σαργῶν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος) δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἀψευδῆ τεκμήρια ὅτι ὁ Σαργῶν ἤρχε τῆς Βαβυλῶνος, τῆς μὴ ὑπαρχούσης πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως ἐκείνου. Ὅπως δὲ ποτε ἡ πρώτη ἱστορικῶς διὰ παραδόσεων ἀθηντικῶν γνωστῇ βασιλικὴ δυναστεία τῆς Βαβυλῶνος εἶναι ἡ τοῦ Χαμμουραβί.

(2) Πρὸ τοῦ Σιν Μουβαλλίτ γνωστοὶ ἐκ τῆς αὐτῆς δυναστείας βασιλεῖς εἶναι Σουμουαβί, Σουμουαλιού, Ζαβοῦ, Ἀδισίν, ὃν διαδέχεται ὁ Σιν Μουβαλλίτ. Ἐκ τῶν ἡγεμόνων τούτων τῶν πρὸ τοῦ Σιν Μουβαλλίτ βασιλευσάντων, ὧν τὰ ὀνόματα (ὡς καὶ τῶν μετὰ τὸν Χαμμουραβί βασιλευσάντων ἡγεμόνων τῆς δυναστείας) εἶναι γνωστά ἕκ τινος καταλόγου τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλῶνος ἐν ἐνεπιγραφῇ πλὴνθῳ σωζομένου, ὁ Σουμουαλιού ἀναφέρεται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς ὡς οἰκοδομήσας ναὸν ἐν Βαβυλῶνι, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ τρίτος, ὁ Ζαβοῦ, ἀναφέρεται καὶ ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ ὡς κτίστης ναοῦ τινος ἐν Σιππάρῳ, καὶ ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος, ὁ τέταρτος τῆς δυναστείας βασιλεὺς, Ἀδισίν εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς.

(3) Τὰ δύο ὀνόματα φαίνονται ταυτόσημα. Τὸ πρῶτον συνθετικὸν *Λαμμον* ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ὀνόμασι εἶναι τὸ Σουμερικὸν ὄνομα ἀρχαίας θεότητος Βαβυλωνιακῆς· ἐν τῷ Χαμμουραβί τὸ δεύτερον *ραβί* εἶναι τὸ Σημιτικὸν Βαβυλ. *ραμπου* = μέγας, ἐν δὲ τῷ Χαμμουραγᾶς τὸ *ραγας* εἶναι Τουρανικὸν σημαῖνον ταυτὸν τῷ Σημιτικῷ *ραμπου*.

καὶ γενναιοτάτων ἡγεμόνων τῶν μνημονευομένων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῆς ἄνω ἢ δυτικῆς Ἀσίας. Οὗτος φαίνεται ὅτι ἔθηκε τέρμα εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Μεσοποταμίας κράτος τῶν Ἑλαμιτῶν καθελὼν τὸν ἐν Ἰαμουτβάλ δυνάστην Χουδοῦρ Μαβοῦγ ὡς καὶ τὸν τούτου υἱὸν Ιριακου ἢ Ἀριώχ (ἴδ. σελ. 158) τὸν ἄρχοντα ἐν Ἑλλασάρ, ἐξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πρὸς Ν. μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ πρὸς Ἀν. μέχρι τῶν ὀρίων τῆς χώρας Αἰλάμ καὶ τῆς Μηθίας καὶ κατέστησε τὴν Βαβυλῶνα ἔδραν ἰσχυροῦ κράτους. Τὸ κράτος δὲ τοῦτο ἐφρόντισε νὰ καταστήσῃ εὐτυχές διὰ πολλῶν ἔργων εἰρήνης, καὶ ἰδίᾳ διὰ μεγάλων διωρύχων καὶ διὰ προχωμάτων περὶ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν. Ποίαν δὲ καὶ πόσῃν ἀξίαν ἔδιδεν εἰς ἔργα τοιαῦτα μαρτυρεῖ ἡ μεγάλη ἐπιγραφὴ τοῦ Χαμμουραβί, ἐν ἣ αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς ἀναφέρων τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέρουσαν διώρυχα («διώρυχα Χαμμουραβί»· ἴδ. σελ. 77) λέγει ὅτι, «εὐθύς ὅτε ὁ Ἴλου καὶ ὁ Βῆλος παρέδωκαν αὐτῷ τὸ ἐπὶ Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ κράτος, ἐπελάβετο, χάριν τοῦ Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, τοῦ ἔργου τῆς κατασκευῆς τῆς «διώρυχος Χαμμουραβί», τῆς εὐτυχίας ταύτης τοῦ λαοῦ, τῆς φερούσης ὕδωρ ἄφθονον, δι' ἧς ἐνῶ ἐξ ἐνὸς αἰ τῆς διώρυχος ὄχθαι κατεστάθησαν ὑπερβαλλόντως εὐφοροὶ παράγουσαι σίτον ἀφθονον, ἐξ ἄλλου ἀείρροον ὕδωρ ἄφθονον παρεσχέθη τῷ Σουμίρ καὶ Ἀκκάδ, οὕτω δὲ ἡ διώρυξ ἐδωρήσατο τῇ χώρᾳ βρώσιν ἅμα δὲ καὶ πόσιν». Πλὴν δὲ τῶν δημοσίας ὠφελείας ἔργων ἐφιλοτιμήθη νὰ κοσμήσῃ τὴν Βαβυλῶνα καὶ διὰ μνημείων τέχνης, ἰδίως διὰ μεγαλοπρεπῶν νάων, κατασκευάσας καὶ μεγάλην δεξαμενὴν πρὸ τῆς πόλεως («θάλασσαν Βαβυλῶνος») χάριν θρησκευτικῶν τελετῶν. Αὐτὸς δὲ ἔκτισεν, ὡς εἰκάζεται, καὶ τὸν περίφημον πυργοειδῆ ναὸν τῶν Βορσίππων, τὸν καλούμενον E-Zida ἢ Bitu-Kenu, τὸν δόντα ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶ πυργοποιίας Βαβυλῶνος παράδοσιν, τοῦ ὁποίου ναοῦ τὰ εἰρηπια σώζονται μέχρι σήμερον ἐν Βιρσ-Νιμουδ (ἴδ. σελ. 46). Πρὸς τοῦτοις ὁ Χαμμουραβί ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ μνημονευθείσῃ μεγάλῃ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ λέγει ὅτι κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς «διώρυχος τοῦ Χαμμουραβί», τῆς εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ, ἤγειρε πύργον ὑψηλόν, τὸν ὅποιον εἰς μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκάλεσε «πύργον Σιν-Μουβαλλίτ (Δοῦρ Σιν-Μουβαλλίτ)». Πλείσται ἄλλαι ἐπιγραφαὶ τοῦ Χαμμουραβί, ἐν αἷς αὐτὸς οὗτος καλεῖ ἑαυτὸν «βασιλέα ἰσχυρὸν εὐνοούμενον ὑπὸ τῶν θεῶν», παρέχουσι μαρτυρίαν τῶν μεγάλων ἐν πολέμῳ καὶ ἐν

εἰρήνην ἔργων τοῦ ἡγεμόνος τούτου· σώζονται δὲ καὶ πολλὰ ἰδιωτικὰ ἐνεπίγραφα μνημεῖα (πινάκια συμβολαίων ἰδιωτικῶν) μαρτυροῦντα τὴν εὐημερίαν, ἣς ἀπῆλαυνεν ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ τοῦ Χαμμουραβί. Ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν τούτων ἐγγράφων, ἅτινα πάντα, ὡς καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ τοῦ Χαμμουραβί, εἶναι γεγραμμένα ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, ἐξάγεται ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἔκτισε πολλὰ φρούρια ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἔτι δέ, ὡς φαίνεται, καὶ ἀνάκτορα ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι. Τούλάχιστον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς χαλκοῦ τινος κρίκου εὐρεθέντος ἐγγὺς τῆς Βαγδάτης μετὰ τῶν λέξεων «Ἀνάκτορον Χαμμουραβί», εἰκάζεται μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἐγγὺς τῆς Βαγδάτης ὑπῆρχεν ἀνάκτορον ἐκτισμένον ὑπὸ τοῦ Χαμμουραβί.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Χαμμουραβί. — Ἐκ τῶν πέντε βασιλέων, οἵτινες κατὰ τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα κατάλογον τῆς ἐνεπιγράφου πλίνθου ἐβασίλευσαν ἀλληλοδιαδόχως μετὰ τὸν Χαμμουραβί, πρῶτος εἶναι ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Σαμσουιλουᾶ (1868-1833 π. Χ.). Οὗτος κατέλιπεν ἐπιγραφὰς ἐν Σουμिरικῇ γλώσσῃ συντεταγμένας, ἐν αἷς γίνεται λόγος περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνοικοδομήσεως φρουρίων τινῶν κτισθέντων ὑπὸ τοῦ Σουμουλαῖλου, τοῦ προπάππου τοῦ Χαμμουραβί καὶ δευτέρου βασιλέως τῆς δυναστείας (ἄρχαντος 2020-1985 π. Χ. ἴδ., σελ. 167). Ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως σώζονται καὶ πινάκια συμβολαίων ἰδιωτικῶν, ἐν οἷς γίνεται μνηεὶα διακοσμήσεως ναῶν καὶ κατασκευῆς διώρυχός τινος ὑπὸ τοῦ Σαμσουιλουᾶ. Τὸν βασιλέα τοῦτον (βασιλεύσαντα ἐπὶ 35 ἔτη (1868-1833 π. Χ.) διεδέξαντο κατὰ τὸν μνημονευθέντα κατάλογον, ὁ Ἰσιχούμ (βασιλεύσας 25 ἔτη 1833-1808) καὶ ὁ Ἀρμιδιτάνας (βασιλεύσας 25 ἔτη, 1808-1783), ὧν οὐδὲν μέχρι σήμερον ἐσώθη ἢ ἀνεκαλύφθη μνημεῖον. Ἄλλ' ὁ τὸν Ἀρμιδιτάναν διαδεχόμενος δέκατος βασιλεὺς τῆς δυναστείας, δισέγγονος τοῦ Χαμμουραβί, Ἀρμιζαδδούγας ἀναφέρεται ἐν τινι πινάκι ἰδιωτικοῦ συμβολαίου ὡς ἐκτελέσας οἰκοδομικὰ ἔργα. Τὸν Ἀρμιζαδδούγαν βασιλεύσαντα ἔτη 21 διεδέξατο ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Σαμσουδιτάτας βασιλεύσας ἔτη 31 (1762-1731 π. Χ.).

Καὶ οὕτω μὲν ἔχουσι τὰ κατὰ τοὺς ἑνδεκα βασιλεῖς τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί τοὺς γνωστοὺς ἐξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ἄρχαντας πάντας ὁμοῦ ἔτη 304. Νῦν δέ, ἵνα προχωρήσωμεν ὡς ἐνεστὶν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπομένων δυναστειῶν, ἀναγ-

καῖον εἶναι νὰ ἐνδιατρίψωμεν ὀλίγον εἰς τὴν παραβολὴν τῶν καταλόγων τῶν δυναστειῶν, οὓς γινώσκουμεν ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου, ἐν τῇ Ἀρμενικῇ δηλονότι μεταφράσει τῶν Χρονικῶν τοῦ Εὐσεβίου, σωζομένας περὶ Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν εἰδήσεις. Κατὰ ταύτας τὴν τῶν Ἑλαμιτῶν *τυράνων* δυναστείαν διεδέξατο δυναστεία *βασιλέων* ἑνδεκα. Ἄλλ' οὔτε περὶ τῆς καταγωγῆς οὔτε περὶ τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας τῆς δυναστείας ταύτης γινώσκόμεν τι ἐκ τῶν εἰδήσεων ἐκείνων, εἰμὴ μόνον ὅτι ὁ Ἀρμένιος μεταφραστὴς τοὺς ἡγεμόνας τῆς δυναστείας ταύτης καλεῖ οὐχὶ *τυράντους*, ὅπως τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἑλαμιτικῆς δυναστείας, ἀλλὰ *βασιλεῖς* (1). Πιθανώτατον δὲ εἶναι ὅτι ἡ τῶν ἑνδεκα τούτων βασιλέων δυναστεία, τῶν ἀρξάντων ἐν Βαβυλωνίᾳ μετὰ τὴν Ἑλαμιτικὴν δυναστείαν, εἶναι αὐτὴ ἡ τοῦ Χαμμουραβί ἡ ἀρξασα ἔτη 304 δι' ἑνδεκα ἡγεμόνων. Κατὰ Βήρωσον τὴν δυναστείαν τῶν ἑνδεκα βασιλέων διεδέξατο δυναστεία ἑνέα καὶ τεσσαράκοντα *βασιλέων Χαλδαίων* ἀρξάντων ἔτη 458, ὥστε, ἐὰν ὡς τέλος τῆς δυναστείας τῶν ἑνδεκα βασιλέων λάβωμεν, κατὰ τὰ ἄνωθι εἰρημένα, τὸ ἔτος 1731 π. Χ., ἡ δυναστεία τῶν *Χαλδαίων*, κατὰ Βήρωσον, βασιλέων διήρκεσε μέχρι τοῦ 1273 π. Χ. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ 49 Χαλδαῖοι βασιλεῖς τοῦ Βηρώσου εἶναι βασιλεῖς Βαβυλωνιοὶ, εἴτε ἐκ τῆς ἰδιαίτερας φυλῆς τῶν Χαλδαίων εἴτε ἐξ ἄλλου Βαβυλωνιακοῦ ἔθνους καταγόμενοι (διότι παρὰ Βηρώσῳ Χαλδαῖοι καλοῦνται οἱ Βαβυλώνιοι καθόλου), πάντως ὅμως ἐγγύριοι ἡγεμόνες καὶ οὐχὶ ξένοι ἐπιδρομεῖς ἢ κατακτηταί. Ἡ τοιαύτη περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν 49 βασιλέων εἰκασία ἐκ πρώτης ὀψεως δὲν φαίνεται συνάδουσα πρὸς τὰς ἐξ Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν παρεχομένας ἡμῖν εἰδήσεις, καθ' ἃς πολλοὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1700 π. Χ. ἐν Βαβυλῶνι ἀρξάντων βασιλέων, καὶ μάλιστα ὁ ἐπιφανέστατος τούτων Ἀγουκακρίμι (ἰδ. κατωτέρω), εἰσι Κοσσαῖοι τὴν καταγωγὴν, φέροντες ὀνόματα Κοσσαϊκὰ (2) καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς καλοῦντες *Κοσσαῖους* (Κασσοῦ) καὶ α βασιλεῖς Κοσσαίων καὶ Ἀκκαδίων». Ἄλλ' οἱ Κοσσαῖοι οὗτοι ἡγεμόνες παρίστανται ἐν

(1) Ἰδ. σελ. 161, σημ. 1. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει μετὰ τὸ « βασιλεύσαντες ἔτη » ὑπάρχει χάσμα, ὅπερ κακῶς ἐκ τῆς ἐν τῷ περιθωρίῳ σημειώσεως ἐπληρώθη διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ὀγδοήκοντα ὅκτώ, τὸν ὅποιον φέρουσιν αἱ Λατινικαὶ μεταφράσεις.

(2) Τὸ πρῶτον συνθετικὸν τοῦ ὀνόματος Ἀγουκακρίμι Agou, σημαίνει σελήνην. εἶναι Τουρανικὸν (πρβλ. τὸ Τουρκικὸν ἄγι = σελήνη).

Βαβυλωνία οὐχὶ ὡς ξένοι ἐπιδρομεῖς ἢ κατακτηταί, ὡς οἱ Ἑλαμίται, ἀλλ' ὡς ἐγχώριοι δυνάσται, καὶ μάλιστα ὡς ὑπερασπισταί τῆς Βαβυλώνης ἐναντίον τῶν Ἑλαμιτῶν ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐκ δυσμῶν ἐπιδρομῶν. Ὅτι δὲ οἱ Κοσσαῖοι, ὡς ὀρεινὸς καὶ ληστρικός λαός, ἦσαν ἥττον ἡμερωμένοι τῶν Ἑλαμιτῶν, τοῦτο ἔτι μᾶλλον συνετέλεσεν εἰς τὴν οἰκείωσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, διότι, ὄντες ἀκριβῶς ἀπολίτιστοι, ἐδέξαντο εὐχερῶς τὸν πολιτισμὸν τὸν Βαβυλωνιακόν, ὡς πάντοτε συμβαίνει ἐν τῇ ἐπαφῇ βαρβάρων λαῶν μετὰ πεπολιτισμένων. Οἱ Κοσσαῖοι ἀφομοιωθέντες τὴν γλῶσσαν πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους καὶ δεξάμενοι τὴν τούτων θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη ἐγένοντο Βαβυλώνιοι. Ἡ δ' ὑπ' αὐτῶν κατάληψις τῆς ἀρχῆς ἐν Βαβυλῶνι φαίνεται ὅτι δὲν ἐγένετο δι' ἐπιδρομῶν καὶ κατακτήσεων, ἀλλὰ διὰ βαθμηδὸν γινομένης ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐν τῇ χώρᾳ ὡς μισθοφόρων στρατιωτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Κοσσαῖοι βασιλεῖς τῆς Βαβυλώνης παρίστανται ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν Βαβυλωνιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων ὡς ἄγαν ζηλωταί τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βαβυλωνίων καὶ γενναῖοι πρόμαχοι τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἐναντίον τῶν ἐκ δυσμῶν εἰσβαλλόντων λαῶν τῆς Συρίας· καλοῦσι δὲ ἑαυτοὺς βασιλεῖς οὐ μόνον Κοσσαίων καὶ Ἀκκαδίων, καθὰ εἴρηται ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας Βαβέλ. Ἐκ τούτων δὲ πάντων καθίσταται πιθανώτατον ὅτι οἱ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου μνημονευόμενοι 49 Χαλδαῖοι βασιλεῖς, ἴσως δὲ, καθά τινες εἰκάζουσι, καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἑνδεκα βασιλεῖς (οἱ τῆς δυναστείας Χαμμουραβί;), ἦσαν καταγωγῆς Κοσσαϊκῆς. Τοὺς Χαλδαίους τούτους βασιλεῖς τοὺς ἀρξάντας 458 ἔτη (1731 - 1273) διεδέξατο κατὰ Βήρωσον δυναστεία ἐννέα βασιλέων Ἀράδων ἀρξάντων ἔτη 244 (1273 - 1029). Τίνος καταγωγῆς ἦσαν οἱ Ἀραβεῖς οὗτοι βασιλεῖς, τοῦτο ἐκ τῶν σφηνοειδῶν μνημείων δὲν διαφωτίζεται, πάντως ὁμως ἀσύστατος εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Ε. Μάϋερ ὅτι Ἀραβας τοῦ Βηρώσου νοητέον τοὺς ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀναφερομένους Κοσσαίους βασιλεῖς (1). Πάντως ἢ ἐν τοῖς

(1) Κατὰ τοὺς χρονολογικοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ε. Μάϋερ (G. A. σελ. 171), ὡς χρόνον τῆς Ἑλαμιτικῆς κατακτήσεως λαμβάνοντες τὸ 2300 π. Χ., ἡ τῶν Ἀράδων βασιλείων δυναστεία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1502 π. Χ. εἰς ὃν χρόνον τίθησιν ὁ Ε. Μάϋερ τὴν βασιλείαν τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν Κοσσαίων βασιλέων Ἀγουκακρίμι θεωρῶν τοῦτον ὡς τὸν πρῶτον τῆς Κοσσαϊκῆς ἢ Ἀραβικῆς κατ' αὐτὸν δυναστείας γνωστὴν βασιλείαν. Ἀλλ' ἐξ ἀνακαλύψεων γενομένων μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου τοῦ Ε. Μάϋερ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀγουκακρίμι ἦτο ὁ ἑξῆς βασιλεὺς τῆς δυναστείας

ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου γινομένη διάκρισις τῆς δυναστείας τῶν Ἀράδων βασιλέων ἀπὸ τῆς τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς ἀρξάντων Χαλδαίων ὑπονοεῖ ὅτι ἦσαν πιθανῶς ξένοι. Ἀλλὰ πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς καταγωγῆς δὲν ἀρκεῖ ἀπλῶς τὸ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ μεταφράσει φερόμενον ὄνομα *Αραβες*, διότι, καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, οἱ Ἀρμένιοι συγγραφεῖς καὶ μεταφρασταὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ καὶ ἀποδόσει τῶν ἐθνολογικῶν ὀνομάτων εἰσὶν ἥκιστα ἀκριβεῖς· ἐξ ἄλλου δὲ ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις οὐδεὶς ἀναφέρεται, οὐδ' ἐλάχιστος, ὑπαινιγμὸς περὶ δυναστείας βασιλέων Ἀράδων ἀρξάντων ἐν Βαβυλωνίᾳ· καθόλου δὲ οὔτε ὁ ἀριθμὸς οὔτε ἡ καταγωγὴ οὔτε ὁ χρόνος διαρκείας τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν τῶν ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀναφερομένων συμφωνοῦσι πρὸς τὰς ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Βηρώσου περὶ Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν εἰδήσεις (1).

αὐτοῦ βασιλεύσας κατὰ τοὺς ἀσφαλεστάτους ὑπολογισμοὺς τῷ 1600 π. Χ., ἐγνώσθησαν δὲ καὶ ἄλλα Κοσσαίων βασιλέων ὀνόματα πρὸ τοῦ Ἀγουκαρέμα βασιλευσάντων. Οὕτω δὲ τιθεμένου ὡς χρόνου τῆς ἀρχῆς τῆς δυναστείας τῶν Κοσσαίων τοῦ ἔτους περίπου 1700 π. Χ., ἡ τοῦ Ε. Μάυερ θεωρία περὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἀράδων βασιλέων ὡς Κοσσαίων ὑπὸ χρονολογικὴν ἐποψὴν καθίσταται λίαν ἀπίθανος. Ἀλλ' ἡ εἰκασία τοῦ Μάυερ καὶ καθ' ἑαυτὴν εἶναι πλημμελεστάτη, ἄπορον δὲ πῶς ὁ ἄλλως κριτικώτατος καὶ ἐμδριθέστατος ἱστορικός ἀνὴρ, παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς σπουδῆς τοῦ νὰ συμβιδάσῃ ἐν πᾶσιν ἀκριβῶς τὰ κατὰ Βήρωσον πρὸς τὰ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, περιέπεσεν εἰς τηλικούτον λάθος. Διότι θέτων αὐτὸς τὴν βασιλείαν τοῦ Χαμμουραβί εἰς τὰ 1700 - 1650 π. Χ. ὁμολογεῖ ἀναγκάως, καίτοι οὐχὶ ῥητῶς, ὡς τέλος τῆς δυναστείας τῶν 11 βασιλέων, ἥτοι τῆς δυναστείας αὐτῆς τοῦ Χαμμουραβί, τὸ ἔτος 1513, διότι οἱ τῆς αὐτῆς δυναστείας 4 διάδοχοι τοῦ Χαμμουραβί ἐδασίλευσαν πάντες ὁμοῦ 137 ἔτη (ἴδ. σελ. 169), ὥστε κατὰ τὸν Μάυερ μεταξὺ τοῦ τέλους τῆς δυναστείας Χαμμουραβί (1513) καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀράδων, ἢ Κοσσαίων κατ' αὐτόν, βασιλέων (ἀρξάντων ἀπὸ 1518 μέχρι 1274 ἢ ἀπὸ 1502 μέχρι 1258) ἥτοι ἐν διατηματι ἑτῶν — 5 ἢ + 11 ἐδασίλευσαν 49 Χαλδαῖοι βασιλεῖς ἐπὶ 458 ἔτη (! !).

(1) Ὁ Βήρωσος δυναστείας μετὰ τὸν κατακλυσμόν ἀρξάσας ἀναφέρει ρητῶς μὲν 25, ὑπονοουμένης δὲ ὀκτώ. Τούτων ἡ πρώτη (ἡ δι' ὀγδοήκοντα 25 βασιλέων Χαλδαίων ἔτη 34,091 ἄρξασα) εἶναι μυθική, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ εἶναι ἱστορικαί. Τῶν ἱστορικῶν ἡ πρώτη εἶναι ἡ Μηδικὴ ἢ Ἐλαμιτικὴ ἄρξασα ἔτη 224, δευτέρα ἡ τῶν 11 βασιλέων ἄρξασα ἔτη . . . , τρίτη ἡ τῶν 49 Χαλδαίων βασιλέων ἄρξασα ἔτη 458, τετάρτη ἡ τῶν 9 Ἀράδων βασιλέων ἄρξασα ἔτη 248, πέμπτη ἡ τῶν 45 Χαλδαίων βασιλέων ἄρξασα ἔτη 526. Μετὰ τὴν δυναστείαν ταύτην ἔρχονται τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ χρονικὴν περίοδον 121 ἑτῶν ὅτε μὲν Ἀσσύριοι, ὅτε δὲ ἐγγύριοι ἡγεμόνες, εἶτα δὲ ἀρχεῖται ἡ δυναστεία τοῦ Ναβοπαλασσάρου (τοῦ πατρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος) βασιλεύσασα ἔτη 87. Πᾶσαι δ' αὗται αἱ δυναστεαὶ ἤρξαν ὁμοῦ (ἀν τὴν τῶν 9 Ἀράδων θεωρησώμεν κατὰ μέσον ὅρον ἄρξασαν ἔτη 200) ἔτη 1864 ἥτοι ἀπὸ τοῦ 2402 π. Χ. μέχρι τοῦ 538 π. Χ., ὁπότε ἡ Βαβυλὼν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Κύρου τοῦ μεγάλου καὶ κατελύθη τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ταῦτα κατὰ Βήρωσον. Τὰ δὲ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα

Ἄλλ' ἡμεῖς ἀφέντες νῦν τὰ τοῦ Βηρώσου ἀποσπάσματα, ἐν οἷς οὐδέν, πλὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δυναστειῶν, ἐκτίθεται περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Βαβυλώνης μέχρι τῶν μέσων τοῦ 8 π. Χ. αἰῶνος, ἐξακολουθοῦμεν ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἀσσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων παρεχομένης εἰδήσεις.

Ἡ Κοσσαικὴ δυναστεία καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγουκακρίμι. — Καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐρρήθη, τὴν δυναστείαν τοῦ Χαμμουραβί, ἧς ἔσχατος βασιλεὺς εἶναι ὁ Σαμσουδιτάτας, διεδέξατο ἡ δυναστεία τῶν Κοσσαιῶν βασιλέων. Ἡ τοιαύτη δυναστικὴ μεταβολὴ φαίνεται ὅτι ἐγένετο ἐν μέσῳ ταραχώδους καταστάσεως πραγμάτων προελθούσης ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῶν τελευταίων ἡγεμόνων τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί καὶ τῶν κατ' ἀκολουθίαν τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας γενομένων εἰς Βαβυλωνίαν ἐπιδρομῶν ἐκ τῶν πρὸς δυσμὰς χωρῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς Συρίας, ἀπὸ Χανᾶ, ὡς λέγουσι τὰ Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ μνημεῖα. Ὁ τὴν βόρειον Συρίαν οἰκῶν πολεμικὸς λαὸς τῶν Χιτιτιῶν, περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ὁποίου γενήσεται λόγος περαιτέρω, φαίνεται ὅτι ἐξέτεινε τότε τὰς ἐπιδρομὰς αὐ-

ἀναφέρουσι δυναστείας δέκα, ὧν τῆς μὲν πρώτης οὐδὲν ὄνομα ἐγνωσθῇ μέχρι νῦν οὐδ' ὁ χρόνος τῆς διαρκείας· ἡ δευτέρα εἶναι ἡ τῶν 11 βασιλέων τῆς Βαβυλώνης (ἡ τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί;) ἄρξασα ἔτη 304 ἢ 294· ἡ τρίτη ἡ τῶν 14 βασιλέων τοῦ Σίσκου ἢ Οὐρουζάγα, ἄρξασα ἔτη 368· ἡ τετάρτη ἡ τῶν 36 βασιλέων ἄρξασα ἔτη 576 καὶ μῆνας 9· ἡ πέμπτη ἡ τῶν 11 βασιλέων ἄρξασα ἔτη 72 καὶ μῆνας 6· ἡ ἕκτη ἡ τῶν 3 βασιλέων τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἄρξασα ἔτη 21 καὶ μῆνας 5· ἡ ἑβδόμη ἡ τῶν τριῶν βασιλέων ἄρξασα ἔτη 20 καὶ μῆνας 3· ἡ ὀγδόη ἐνὸς βασιλέως Ἐλαμίτου ἄρξασα ἔτη 6· ἡ ἐνάτη 31 βασιλέων Βαβυλωνίων ἄρξασα ἔτη (ἄγνωστον)· ἡ δεκάτη 21 βασιλέων Βαβυλωνίων ἄρξασα ἔτη 194 καὶ μῆνας 4. Οὕτω πάντες ὁμοῦ οἱ βασιλεῖς τῶν ἐννέα δυναστειῶν ἤρξαν (ἐν τὸν χρόνον τῆς διαρκείας τῆς ἐνάτης δυναστείας ὑπολογίζωμεν κατὰ μέσον ὅρον εἰς ἔτη 300) ἔτη 1669 καὶ μῆνας 3 ἤτοι ἀπὸ τοῦ 2207 π. Χ. μέχρι τοῦ 538 π. Χ. Ἡ τοιαύτη χρονολογία ἀφίσταται βεβαίως οὐχὶ σημαντικῶς ἀπὸ τῆς τοῦ Βηρώσου, ἀλλ' ἡ διαφορὰ καθίσταται πολλῶ μείζων, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ κατάλογος τῶν δυναστειῶν τῶν σφηνοειδῶν μνημείων ἄρχεται πιθανῶς ἀπὸ τῆς δυναστείας τοῦ Χαμμουραβί, μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς Μηδικῆς δυναστείας τοῦ Βηρώσου τῆς ἀρξάσης ἐπὶ 224 ἔτη. Ἐκ τῶν εἰρημένων καθίσταται προφανές πόσον δυσχερὲς καὶ ἐν μέρει ἄσποπον καθίσταται τὸ ἔργον τοῦ συμβιβάζειν ἐν πᾶσι τὰ ἐλάχιστα καὶ ἐν πολλοῖς διεσκευασμένα λείψανα τῆς συγγραφῆς τοῦ Βηρώσου πρὸς τὴν ἐκ τῶν σφηνοειδῶν μνημείων ἐξαγομένην ἱστορίαν. Ἀλλὰ καὶ μετ' ὅλα ταῦτα ἐν τῇ περαιτέρω ἀφηγήσει τῶν πραγμάτων δὲν θέλωμεν παραλείψει νὰ παραβάλλωμεν ἐν τοῖς καθ' ἑκάστα τὰ κατὰ Βήρωσον παραδεδομένα πρὸς τὰ τῶν σφηνοειδῶν μνημείων, διασαφυντες οὕτω, ὡς δυνάμεθα, ἐκ τῶν ἐνόντων τὰ κατὰ τὴν ὅλην Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν.

τοῦ μέχρι τῆς Βαβυλώνος, ὅποθεν ἠρπάγησαν τὰ ἀγάλματα τῶν πολιούχων θεῶν Μαρδοῦκ καὶ Ζιρβανίτ. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν οἱ Κοσσαῖοι ἀποτελοῦντες, ὡς μισθοφόροι, δύναμιν στρατιωτικὴν σπουδαίαν ἐν Βαβυλῶνι κατέλαβον τὴν ἀρχὴν ἀναβιβάσαντες εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν θρόνον ἡγεμόνας ἐκ τῆς φυλῆς αὐτῶν, οἵτινες διὰ κρατερᾶς χειρὸς ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος καί, δι' οὓς εἵπομεν ἀνωτέρω λόγους, ὑπερήσπισαν τὴν Βαβυλῶνα ὡς ἀληθεῖς Βαβυλώνιοι ἡγεμόνες ἐναντίον τῶν ξένων ἐπιδρομῶν. Τίνες ἦσαν οἱ πρῶτοι Κοσσαῖοι ἡγεμόνες δὲν γινώσκουμεν ἐκ τῶν μνημείων, ὁ πρῶτος δέ, περὶ οὗ τὰ μνημεῖα παρέχουσιν εἰδήσεις σπουδαίας εἶναι ὁ περὶ τὰ 1600 π. Χ. βασιλεύσας Ἀγουκακρίμι, υἱὸς τοῦ Οὐρζιγουρουθάρ, ἔβδομος, καθὰ εἴρηται, ἡγεμὼν τῆς δυναστείας, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ἡς ἡ βασιλεία ἄρχεται τῷ 1731 π. Χ. Ὁ Ἀγουκακρίμι ἐστερέωσε τὸ κράτος τῆς Βαβυλώνος ὑποτάξας τὰς μεταξὺ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Ζάγρου χώρας τὰς οἰκουμένας ὑπὸ τῶν λαῶν Σοῦτι καὶ Γοῦτι (ἴδ. σελ. 59) ὡς καὶ τὰς παρακειμένας χώρας Ἀλμάν καὶ Παδάν, ἐτι δὲ καὶ χώραν τινὰ πρὸς νότον τῆς Βαβυλωνίας παρὰ τὰ ὅρια τοῦ Αἰλάμ κειμένην, καλουμένην δὲ Ἀσνουνάκ, ἣν καὶ ἀπώκισε διὰ Βαβυλωνίων ἀποίκων, διὸ καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ προσωνομεῖται οὐ μόνον « βασιλεὺς Κοσσαίων καὶ Ἀκκαδίων καὶ τῆς χώρας Βαβέλ », ἀλλὰ καὶ « οἰκιστὴς Ἀσνουνάκ », καὶ « βασιλεὺς λαῶν τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου ». Ἐκ τῆς προσωνομίας δὲ τοῦ βασιλείως τῶν Κοσσαίων ἐπιβεβαιοῦται τὸ καὶ ἄλλως οἰκθην νοοῦμενον ὅτι ἡ χώρα τῶν Κοσσαίων ἐπὶ τοῦ Ἀγουκακρίμι καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Κοσσαϊκῆς δυναστείας ἦτο ἡνωμένη πολιτικῶς μετὰ τῆς Βαβυλωνίας. Ὁ Ἀγουκακρίμι ἐστράτευσε καὶ κατὰ τῆς Συρίας, ἰδίως δὲ κατὰ τῆς χώρας τῶν Χιτιτῶν, καὶ ἀνεκτήσατο τὰ ὑπὸ τούτων ἐκ Βαβυλώνος ἀρπαγέντα ἀγάλματα τῶν θεῶν, τὰ ὅποια ἐκόσμησε διὰ πολυτίμων στολῶν καὶ διὰ λαμπρῶς ἀστραπτόντων πολυτίμων λίθων, παρέχων οὕτω τεκμήριον τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε ἐν Βαβυλῶνι πλούτου. Μετὰ τὸν Ἀγουκακρίμιν ἐβασίλευσαν ἐν Βαβυλῶνι οἱ Κοσσαῖοι βασιλεῖς Κουριγαλζού Α', ὁ « βασιλεὺς ὁ ἀπαράμιλλος », ὁ Οὐλάμ Βούριας καὶ τινες ἄλλοι, ὧν τὰ ὀνόματα μόνον εἶναι γνωστὰ ἐξ ἐπιγραφῶν ἄλλων βασιλείων. Τὸ κράτος τῆς Βαβυλώνος, ὅπερ ἤδη ἐπὶ τοῦ Χαμμουραβί εἶχε καταστῆ κράτος ἰσχυρῶς ὀργανωμένον καὶ πεπολιτισμένον καὶ μετὰ παροδικὴν ἐπὶ τῶν

διαδόχων τοῦ Χαμμουραβι ἐξασθένησιν ἐπὶ τοῦ Ἀγουκακρίμι εἶχεν ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν δύναμιν, διετήρησε τὴν δύναμιν ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ βασιλέως τούτου χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προάγῃ αὐτὴν διαρκῶς ἐπὶ μείζον διὰ νέων μεγάλων κατακτήσεων καὶ κατακτητικῶν πολέμων. Αἰτία τῆς τοιαύτης στασιμότητος (ἐννοεῖται ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ) τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἥτις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διαρκεῖ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ τῶν μεγάλων βασιλέων Ναβοπολασσάρου καὶ Ναβουχοδονόσορος Β' (604-562 π.Χ.), ἦτο οὐχὶ ἀπλῶς ὁ κατ' οὐσίαν εἰρηνικὸς χαρακτὴρ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ μικρὸν αὐξανόμενη δύναμις τοῦ βορειότερου τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π.Χ. χιλ. ἰδρυθέντος νέου κράτους, τοῦ καλουμένου Ἀσσυριακοῦ. Τὸ κράτος τοῦτο κοιτίδα ἔχον τὴν πόλιν Ἀσσοῦρ, εἶτα δὲ καὶ τὴν Νινευί, ἀμφοτέρας ἀποικίας Βαβυλωνιακὰς (ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, ἀποικίας δηλονότι τῆς *Babyloniæ* κληθείσης χώρας, οὐχὶ δὲ τῆς Βαβυλωνος ἢ τοῦ κράτους τῆς Βαβυλωνος) ἀπὸ ἀπλῆς ἀποικίας Βαβυλωνιακῆς κατέστη, καθ' οὓς χρόνους ἐν Βαβυλῶνι ἐβασίλευον οἱ διάδοχοι τοῦ Αἰγουκακρίμι, κράτος ἰσχυρὸν περιελθὼν εἰς πολιτικὰς σχέσεις φιλικὰς ἢ ἐχθρικὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους· ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ ταύτου τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς δυνάμεως ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου μετατίθεται ἀπὸ νότου εἰς βορρᾶν, ἀπὸ Βαβυλωνος εἰς Νινευί, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ ἰδίως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἔθνους καὶ πολιτισμοῦ συνδέεται στενῶτατα μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος δὲν κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, δὲν ἀφωμοιώθη πρὸς αὐτὸ πολιτικῶς οὐδ' ὑπῆχθη ὑπὸ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἡγεμονίαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε συνάρχον ἐκείνῳ καὶ διατηροῦν τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ αὐτοτέλειαν ἐν μέσῳ συχῶν ἀγώνων καὶ συγκρούσεων πρὸς τὸ νέον κράτος. Ἀκριβῶς δ' ἀπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀγουκακρίμι ἀρχεῖται καὶ ἡ *συγγραφιστικὴ* καλουμένη *χρονογραφία* τῶν δύο κρατῶν (ἴδ. σελ. 95). Ἄλλ' ἐν τῇ νέᾳ διὰ τῆς *χρονογραφίας* ταύτης καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων ἱστορικῶν μνημείων ἱκανῶς πλουσίᾳ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ ἢ πολιτικῇ ὑπεροχῇ καὶ ἡ μείζων δύναμις καὶ ἐπέκτασις ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Τὸ νέον τοῦτο κράτος ἐκπροσωπεῖ τὸ Βαβυλωνιακὸν ἔθνος καὶ

τοῦ μέχρι τῆς Βαβυλώνος, ὅποθεν ἡρπάγησαν τὰ ἀγάλματα τῶν πο-
λιούχων θεῶν Μαρδοῦκ καὶ Ζιρβανίτ. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς τοιαύτης ἀδυνα-
μίας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν οἱ Κοσσαῖοι ἀποτελοῦντες, ὡς
μισθοφόροι, δύνανται στρατιωτικὴν σπουδαίαν ἐν Βαβυλῶνι κατέλαβον
τὴν ἀρχὴν ἀναβιβάσαντες εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν θρόνον ἡγεμόνας ἐκ
τῆς φυλῆς αὐτῶν, οἵτινες διὰ κρατερᾶς χειρὸς ἐκυβέρνησαν τὸ κράτος
καί, δι' οὓς εἰπομεν ἀνωτέρω λόγους, ὑπερήσπισαν τὴν Βαβυλώνα ὡς
ἀληθεῖς Βαβυλώνιοι ἡγεμόνες ἐναντίον τῶν ξένων ἐπιδρομῶν. Τινες
ἦσαν οἱ πρῶτοι Κοσσαῖοι ἡγεμόνες δὲν γινώσκομεν ἐκ τῶν μνημείων,
ὁ πρῶτος δέ, περὶ οὗ τὰ μνημεῖα παρέχουσιν εἰδήσεις σπουδαίας εἶναι
ὁ περὶ τὰ 1600 π. Χ. βασιλεύσας Ἀγουκακρίμι, υἱὸς τοῦ Οὐρ-
ζιγουρουθάρ, ἔβδομος, καθὰ εἴρηται, ἡγεμὼν τῆς δυναστείας, εἰς ἣν
ἀνήκει καὶ ἡ βασιλεία ἀρχεται τῷ 1731 π. Χ. Ὁ Ἀγουκακρίμι
ἐστερέωσε τὸ κράτος τῆς Βαβυλώνος ὑποτάξας τὰς μετὰ τοῦ Τί-
γρητος καὶ τοῦ Ζάγρου χώρας τὰς οἰκουμένας ὑπὸ τῶν λαῶν Σοῦτι
καὶ Γοῦτι (ἴδ. σελ. 59) ὡς καὶ τὰς παρακειμένας χώρας Ἀλμὰν
καὶ Παδὰν, ἐτι δὲ καὶ χώραν τινὰ πρὸς νότον τῆς Βαβυλωνίας παρὰ
τὰ ὅρια τοῦ Αἰλάμ κειμένην, καλουμένην δὲ Ἀσνουνάκ, ἣν καὶ ἀπόικισε
διὰ Βαβυλωνίων ἀποίκων, διό καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ προσω-
νυμεῖται οὐ μόνον «βασιλεὺς Κοσσαίων καὶ Ἀκκαδίων καὶ τῆς χώ-
ρας Βαβέλ», ἀλλὰ καὶ «οἰκιστὴς Ἀσνουνάκ», καὶ «βασιλεὺς λαῶν
τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου». Ἐκ τῆς προσωνυμίας δὲ τοῦ βα-
σιλέως τῶν Κοσσαίων ἐπιβεβαιοῦται τὸ καὶ ἄλλως οἰκοθεν νοούμενον
ὅτι ἡ χώρα τῶν Κοσσαίων ἐπὶ τοῦ Ἀγουκακρίμι καὶ τῶν ἄλλων
ἡγεμόνων τῆς Κοσσαϊκῆς δυναστείας ἦτο ἡνωμένη πολιτικῶς μετὰ
τῆς Βαβυλωνίας. Ὁ Ἀγουκακρίμι ἐστράτευσε καὶ κατὰ τῆς Συ-
ρίας, ἰδίως δὲ κατὰ τῆς χώρας τῶν Χιτιτῶν, καὶ ἀνεκτήσατο τὰ
ὑπὸ τούτων ἐκ Βαβυλώνος ἀρπαγέντα ἀγάλματα τῶν θεῶν, τὰ ὅποια
ἐκόσμησε διὰ πολυτίμων στολῶν καὶ διὰ λαμπρῶς ἀστραπτόντων
πολυτίμων λίθων, παρέχων οὕτω τεκμήριον τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε
ἐν Βαβυλῶνι πλούτου. Μετὰ τὸν Ἀγουκακρίμιν ἐβασίλευσαν ἐν
Βαβυλῶνι οἱ Κοσσαῖοι βασιλεῖς Κουριγαλζού Α', ὁ «βασιλεὺς ὁ ἀπα-
ράμιλλος», ὁ Οὐλάμ Βούριας καὶ τινες ἄλλοι, ὧν τὰ ὀνόματα μόνον
εἶναι γνωστὰ ἐξ ἐπιγραφῶν ἄλλων βασιλείων. Τὸ κράτος τῆς Βαβυ-
λώνος, ὅπερ ἤδη ἐπὶ τοῦ Χαμμουραβί εἶχε καταστῆ κράτος ἰσχυ-
ρῶς ὀργανωμένον καὶ πεπολιτισμένον καὶ μετὰ παροδικὴν ἐπὶ τῶν

διαδόχων τοῦ Χαμμουραβι ἐξασθένειν ἐπὶ τοῦ Ἀγουκακρίμι εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν προτέραν δύναμιν, διετήρησε τὴν δύναμιν ταύτην καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ βασιλέως τούτου χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προάγῃ αὐτὴν διαρκῶς ἐπὶ μείζον διὰ νέων μεγάλων κατακτήσεων καὶ κατακτητικῶν πολέμων. Αἰτία τῆς τοιαύτης στασιμότητος (ἐννοεῖται ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ) τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ἥτις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διαρκεῖ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ τῶν μεγάλων βασιλέων Ναβοπολασσάρου καὶ Ναβουχοδονόσορος Β' (604-562 π.Χ.), ἦτο οὐχὶ ἀπλῶς ὁ κατ' οὐσίαν εἰρηνικὸς χαρακτὴρ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ μικρὸν αὐξανομένη δύναμις τοῦ βορειότερου τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π.Χ. χιλ. ἰδρυθέντος νέου κράτους, τοῦ καλουμένου Ἀσσυριακοῦ. Τὸ κράτος τοῦτο κοιτιδα ἔχον τὴν πόλιν Ἀσσοῦρ, εἶτα δὲ καὶ τὴν Νινευί, ἀμφοτέρως ἀποικίας Βαβυλωνιακᾶς (ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, ἀποικίας δηλονότι τῆς *Βαβυλωνίας* κληθείσης χώρας, οὐχὶ δὲ τῆς Βαβυλωνος ἢ τοῦ κράτους τῆς Βαβυλωνος) ἀπὸ ἀπλῆς ἀποικίας Βαβυλωνιακῆς κατέστη, καθ' οὓς χρόνους ἐν Βαβυλῶνι ἐβασίλευον οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀγουκακρίμι, κράτος ἰσχυρὸν περιελθὼν εἰς πολιτικὰς σχέσεις φιλικὰς ἢ ἐχθρικὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐκείνους· ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς δυνάμεως ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου μετατίθεται ἀπὸ νότου εἰς βορρᾶν, ἀπὸ Βαβυλωνος εἰς Νινευί, καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ ἰδίως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἔθνους καὶ πολιτισμοῦ συνδέεται στενῶτατα μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος δὲν κατεκτήθη ὑπὸ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, δὲν ἀφωμοιώθη πρὸς αὐτὸ πολιτικῶς οὐδ' ὑπῆχθη ὑπὸ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἡγεμονίαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε συνάρχον ἐκείνῳ καὶ διατηροῦν τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ αὐτοτέλειαν ἐν μέσῳ συχῶν ἀγώνων καὶ συγκρούσεων πρὸς τὸ νέον κράτος. Ἀκριβῶς δ' ἀπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀγουκακρίμι ἀρχεταὶ καὶ ἡ συγγρομιστικὴ καλουμένη χρονογραφία τῶν δύο κρατῶν (ἴδ. σελ. 95). Ἄλλ' ἐν τῇ νέᾳ διὰ τῆς χρονογραφίας ταύτης καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων ἱστορικῶν μνημείων ἱκανῶς πλουσίᾳ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ ἢ πολιτικῇ ὑπεροχῇ καὶ ἡ μείζων δύναμις καὶ ἐπέκτασις ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Τὸ νέον τοῦτο κράτος ἐκπροσωπεῖ τὸ Βαβυλωνιακὸν ἔθνος καὶ

τὸν Βαβυλωνιακὸν βίον καὶ πολιτισμὸν ὑπὸ τὴν ἐποψὶν τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπεκτάσεως αὐτοῦ· διὰ τοῦ νέου δὲ κράτους καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς τούτου δυνάμεως καὶ τῆς κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἐπεκτάσεως ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς ἐπεκταθεὶς μέχρι τῆς Συρίας, Ἀρμενίας, Μ. Ἀσίας καὶ τῶν πρὸς Ἀν. Ἰρανικῶν χωρῶν ἀσκεῖ σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν καθόλου ἐξέλιξιν τοῦ ἱστορικοῦ βίου ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ. Ἐπειδὴ λοιπὸν, κατὰ ταῦτα, ἡ Ἀσσυριακὴ ἱστορία ὑπὸ ἐποψὶν ἐθνότητος καὶ ἰδίως τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι αὕτῃ ἡ Βαβυλωνιακὴ ἱστορία ἐν εὐρυτέrais διαστάσεσιν, εἶναι ἀνάγκαιον, πρὶν ἢ ἔτι ἀρξώμεθα τῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας, νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα διὰ πλείονων περὶ τῶν στοιχείων, τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ἐν ᾧ βαθμῇ εὐρίσκομεν αὐτὸν κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς ἱστορίας.

Ἀρχαιότατος πολιτισμὸς Βαβυλωνιακός. — Καθ' ὃν χρόνον, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π.Χ. χιλιετηρίδος, ἰδρῦθη τὸ κυρίως Βαβυλωνιακὸν κράτος ἥτοι τὸ κράτος τὸ ἔχον κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τὴν Βαβυλῶνα, μέγας ἐν ἀπάσῃ τῇ Βαβυλωνίᾳ καὶ ἀκμαῖος ὑφίστατο πολιτισμὸς πρὸ χιλιετηρίδων ἀρξάμενος καὶ διαρκῶς προαγόμενος. Ὁ χαρακτήρ δ' ἀκριβῶς τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς χώρας, καθ' ὃν οὐχὶ μοναρχία συγκεντρωτικὴ καὶ ἀπολύταρχος ἐδέσποζε τῆς χώρας ὡς ἐνιαίου κράτους, ἀλλὰ τούναντίον αὐτοπόλεις ὑπὸ ἰδίων τεταγμέναι ἡγεμόνας ἱερεῖς ἀπετέλουν ἐν ἀρχῇ πολλὰ κέντρα αὐτεγερᾶ πολιτικοῦ βίου, ἔτι δὲ ὁ χαρακτήρ ὁ κατ' οὐσίαν εἰρηνικὸς καὶ ἐργατικὸς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ λαοῦ, συνετέλεσαν ἵνα αἱ πολλαὶ ἐκείναι πόλεις κατασταθῶσι κέντρα πολιτισμοῦ πρωϊμώτατα ἀναπτυχθέντος. Ποταμοὶ τεχνητοὶ ἐξ ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ἀρδεύοντες τὴν χώραν παρείχον αὐτῇ εὐφορίαν μοναδικήν. Πλίνθοι ἀντικαταστήσασαι τοὺς λίθους καὶ ἀσφαλτος χρησιμεύουσα ἀντὶ πηλοῦ ἐπλήρωσαν διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων πόλεων χώραν στερουμένην φύσει τοῦ πρὸς οἰκοδομήν ἐπιτηδείου φυσικοῦ ὕλικου. Τέχναι, πρὸ πάντων ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ πλαστικὴ, ἐπλήρωσαν τὰς πόλεις διὰ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων· γραφὴ σφηνοειδῆς καὶ βιβλία λίθινα ἐχρησίμειυσαν πρωϊμώτατα ὡς ὄργανα τῆς ἀναπτύξεως τῆς Βαβυλωνιακῆς φιλολογίας· ἐπιμελὲς χρονογραφία παρεδίδεν εἰς τὴν μνήμην

τῶν μεταγενεστέρων χιλιετηρίδων ὁλοκλήρων ἱστορίαν, ποιήσις δὲ καὶ μυθολογία καὶ ἀνθρωπομορφισμὸς θρησκευτικὸς ἐπήγαγον λίαν πρωίμως τὴν ἡμέρωσιν καὶ καθωράσιν τοῦ ὅλου βίου. Πόσον ὁ ὕλικὸς πολιτισμὸς εἶχε προαχθῇ ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων μαρτυροῦσιν, ἐκτὸς τῆς πληθύος τῶν ἀρχαιοτάτων μεγάλων πόλεων καὶ τοῦ πλήθους τῶν θαυμαστῶν ὑδραυλικῶν ἔργων τῶν πληρωσάντων τὴν νότιον Μεσοποταμίαν διὰ μεγάλων διωρύχων, καὶ ἡ πρωιμωτάτη ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐμπορίας. Αἱ μεγάλαι διώρυχες αἱ προάγουσαι τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς ἀπετέλουν καὶ μεγάλας ὁδοὺς συγκοινωνίας δι' ἀπάσης τῆς Βαβυλωνίας, ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς βορείου Μεσοποταμίας, ὅποθεν μεγάλαι ἐμπορικαὶ ὁδοὶ ἐξετείνοντο μέχρι τῆς βορείου Συρίας καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ πολυάριθμα κατὰ μυριάδας μέχρι σήμερον εὑρεθέντα πινάκια συμβολαίων ἰδιωτικῶν τὰ ἀναγόμενα εἰς τοὺς χρόνους, ὧν τὴν ἱστορίαν διήλθομεν ἤδη, παρέχουσιν ἡμῖν τεκμήριον τῆς μεγάλης ὕλικῆς εὐημερίας τῆς χώρας καὶ τῆς ἀκμαίας ἀναπτύξεως τοῦ ἀστικοῦ βίου καὶ τῆς ἄλλης εὐνομίας τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἔθνους. Αὕτῃ ἡ Βαβυλών, ἡ πρωτεύουσα καὶ τὸ κέντρον τοῦ κράτους, καίτοι δὲν εἶχεν ἀνέλθει ἔτι εἰς τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς ἀκμῆς, εἰς ὃν ἐφθασε βραδύτερον κατασταθεῖσα πρώτη κατὰ τὴν λαμπρότητα πόλις τοῦ κόσμου (1), οὐχ ἥττον καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τούτοις χρόνοις ἦτο καθ' ἅπασαν τὴν δυτικὴν Ἀσίαν κέντρον μεγάλου ὕλικου πολιτισμοῦ, πλοῦτου, ἐμπορίας, βιομηχανίας καὶ διεθνoῦς συγκοινωνίας, ἔτι δὲ τρυφῆς καὶ πολυτελείας βίου, πρὸς δὲ καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως σπουδαίως προηγμένης ὑπὸ ἑποψίν ἀνατολικήν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ πολλάκις ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἱστορίας θέλομεν λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ ποιῶμεθα λόγον. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐνταῦθα ὡς ἐνδεικτικώτατον τοῦ παναρχαίου Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας καὶ ἐκθέσεως συνοπτικῆς, εἶναι ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρόοδος, εἰς ἣν ἡ τε φιλολογία καὶ αἱ καλὰ τέχναι ἐφθασαν ἐν Βαβυλωνίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρξατο νὰ ἐπιδίδῃ ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος τῆς Βαβυλώνης.

(1) Ἡροδ. Α' 178 «Ἐκεκόσμητο δὲ (ἡ Βαβυλὼν) ὡς οὐδὲν ἄλλο πόλισμα τῶν ἡμεῖς ἴδμεν».

Α'. Ἡ φιλολογία ἡ Βαβυλωνιακὴ κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 4000 - 2000 π. Χ. — "Ὅπως ὁ καθόλου Βαβυλωνιακὸς ἢ Χαλδαϊκὸς πολιτισμὸς, οὕτω καὶ ἡ φιλολογία ἡ Βαβυλωνιακὴ, ἡ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, ἀνέρχεται, ὡς ἐκ τῶν σωζομένων μνημείων μαρτυρεῖται, τοῦλάχιστον μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 4 π. Χ. χιλιετηρίδος, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων ἱστορικῶν χρόνων ἐν διαστήματι δύο περίπου χιλιετηρίδων ἀνεπτύχθη καὶ ἐμορφώθη πλουσία καὶ πολυμερὴς γραμματεία διασωθεῖσα κατὰ μέρος μέχρι νῦν ἐν τοῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφικοῖς μνημείοις (1). Ἡ πρώτη αὕτη καὶ ἀρχαιοτάτη περίοδος τῆς Βαβυλωνιακῆς φιλολογίας διαιρεῖται εἰς δύο ἰδιαιτέρας περιόδους ἥτοι τὴν Σουμिरικὴν, ἥς τὰ φιλολογικὰ ἔργα εἶναι γεγραμμένα ἐν τῇ Σουμिरικῇ, καὶ τὴν Σημιτικὴν, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ φιλολογικὰ προϊόντα.

α') Περίοδος Σουμिरικὴ. — Τὰ ἐν τῇ Σουμिरικῇ γλώσσῃ γεγραμμένα φιλολογικὰ μνημεῖα εἶναι τὰ ἀρχαιότερα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 4000 μέχρι τοῦ 2500 π. Χ. περίοδον. Εἰσὶ δὲ ταῦτα :

1) Ὑμνοι ψαλλόμενοι εἰς διαφόρους θεοὺς καὶ πεποιημένοι ἐν τῇ Νεοσουμिरικῇ, ὅμοιοι πρὸς τοὺς ὕμνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (2).

(1) Πόσον ἐπιμελῶς ἐφρόντιζον οἱ Βαβυλώνιοι περὶ τῆς ἀσφαλοῦς διατηρήσεως καὶ εἰς τοὺς ἐπιγινομένους παραδόσεις τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν προϊόντων μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τινος ἀποσπάσματος τοῦ Βηρώσου παρὰ Συγκέλλω (C. M. Fragm. Hist. Graec. τόμ. 2 σελ. 496) « Ἀναγραφὰς δὲ πολλῶν ἐν Βαβυλῶνι φυλάσσεσθαι (φησὶ Βήρωσος) μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας· περιέχειν δὲ τὰς ἀναγραφὰς ἱστορίας περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ πρωτογονίας καὶ βασιλείων καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς πράξεων ».

(2) Τοιοῦτος εἶναι ὁ ὕμνος ὁ ψαλλόμενος ἐν τῇ πόλει Οὐρ εἰς τὸν θεὸν τῆς σελήνης Σιν τὸν καλούμενον ἐν Οὐρ Οὐρουκί καὶ ἔχων ὡς ἑξῆς κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτοῦ μέρη, ὧν δὲ ἐν πολλοῖς παρεμφερὴς πρὸς τινὰς Ψαλμοὺς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

« Κύριε, ἡγεμὼν τῶν θεῶν, ὁ μόνος ὑψίστος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Πάτερ Οὐρουκί, Κύριε τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἡγέτα τῶν θεῶν,

*Ω Κύριε τῶν θεῶν, ἡγεμὼν τῶν θεῶν, . . . πάτερ ἐλεῆμον, ὁ κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ τὴν ζωὴν ἀπάσης τῆς χώρας.

*Ω Κύριε, πλήρης ὁ οὐρανὸς τῆς σῆς θεότητος, ὡς ἡ εὐρεῖα θάλασσα πλήρης σεβασμοῦ καὶ φόβου ἐνώπιόν σου.

Κύριε τῆς χώρας, ὁ τιθεὶς ὅρια εἰς τὴν γῆν καὶ ἐξαγγέλλων τὰ ὀνόματα αὐτῶν (*).

Πάτερ γεννητὸρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ καθορίζων αὐτοῖς οἰκητήρια καὶ δωρούμενος πᾶν ἀγαθόν.

(*) Πρὸλ. Ψαλμ. 146 α' Ο ἀριθμὼν πληθὺ ἄστρον καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν ».

2) ψαλμοὶ ἱκεσίας, μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως πρὸς τοὺς θεοὺς, ἔχοντες, ὅπως καὶ οἱ ὕμνοι, ἰκανὴν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς ὕμνους

Ἐνεργεῖν τοὺς βασιλεῖς καὶ διδοὺς σκῆπτρα τούτοις· ὁ προορίζων τὴν μοῖραν τῶν μελλόντων αἰώνων.

Ὁ θεὸς ὁ κραταῖος καὶ μεγάλυμος, εἰς ὃν οὐδεὶς δύναται νὰ δώσῃ ὄνομα.

Ὁ περιπατῶν ἐν λαμπρῷ φωτὶ ἀπὸ τῶν θεμελιῶν μέχρι τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ παρέχων φῶς εἰς τὴν χώραν ἡμῶν.

Πάτερ δημιουργε πάσης ζωῆς . . . Τίς ἐστὶν ὁ ὑψίστος ἐν οὐρανοῖς; Σὺ μόνος εἶ ὁ ὑψίστος.

Τίς ἐστὶν ὁ ὑψίστος ἐπὶ γῆς; σὺ μόνος εἶ ὁ ὑψίστος.

Σὺ, τοῦ ὁποίου ὅτε ἐξαγγέλλονται τὰ προστάγματα ἐν οὐρανῷ, ἀμέσως τὰ πνεύματα τὰ οἰκοῦντα ἐν τῷ βάθει τῆς θαλάσσης φιλοῦσι τὸ ἔδαφος.

Σοὺ τὸ πρόσταγμα πνέει ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, ὥσπερ ἄνεμος, καὶ εὐθύς τὰ ποίμνια καὶ ἡ νομὴ καθίστανται γόνιμα.

Σοὺ τὸ πρόσταγμα ἐκπληροῦται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ φύονται χόρτα καὶ ἀνθεῖ ἡ χλόη.

Σοὺ τὸ πρόσταγμα ἐξαγγέλλεται ἐν ταῖς μάνδραις τῶν κτηνῶν καὶ ἐν ταῖς θωλεαῖς τῶν θηρίων, καὶ πολλαπλασιάζονται τὰ ζωῆς μετέχοντα κτίσματα (*).

Σοὺ τὸ πρόσταγμα ἐκάλεσεν εἰς τὸ εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ οἱ λαοὶ ἐξέδωκαν τοὺς νόμους.

Σοὺ τὰς βουλὰς οὐδεὶς οὐδ' ἐν τῷ μακρῷ οὐρανῷ, οὐδ' ἐν τοῖς κρυφτοῖς βάθει τῆς γῆς δύναται νὰ ἐξιχνιάσῃ.

Σοὺ τὰς βουλὰς τίς δύναται νὰ νοήσῃ; τίς δύναται νὰ μετρηθῇ πρὸς αὐτάς;

Κύριε, τίς ἐν τοῖς θεοῖς, τοῖς ἀδελφοῖς σου, δύναται νὰ ἀμιλληθῇ πρὸς σὲ κατὰ τὴν δύναμιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ κατὰ τὸ κράτος ἐπὶ τῆς γῆς; (Πρβλ. Ἐξόδου ΙΕ' 41 «Τίς ὅμοιος σοὶ ἐν θεοῖς, Κύριε; . . .»).

Ἰδοὺ καὶ ὕμνος πρὸς τὸν Ἥλιον (Baḥār ἐν τῇ Σουμριτικῇ, Šāmaš ἐν τῇ Σημιτικῇ).

Ὡ Ἥλιε ὁ ἐξαφανίζων τὰ ψεύδη, ὁ διαλύων τὴν ἐπὶ τῆς γῆς τῶν τεράτων, τῶν οἰωνῶν, τῶν κακῶν μαντευμάτων, τῶν ὀνείρων καὶ τῶν κακῶν ὄψεων (**).

(*) Πρβλ. Ψαλμ. 146 « . . . Ψάλατε τῷ θεῷ ἡμῶν ἐν κιθάρα· τῷ περιβάλλοντι τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις, τῷ ἐτοιμάζοντι τῇ γῇ θετόν· τῷ ἐξαφανίζοντι τῇ γῇ χόρτον καὶ διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφήν αὐτῶν». Πρβλ. καὶ τὸν Ψαλμὸν 103 οὗ ἡ ἀρχή: «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον· Κύριε ὁ θεὸς μου ἐμεγαλύνθης σφόδρα», τὸν ψάλλοντα τὴν πάνσοφον πρόνοιαν τοῦ θεοῦ περὶ τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ.

(**) Πρβλ. Εὐριπ. Ἰφιγέν. ἐν Ταύρ. στ. 1260-1283:

Θέμιν δ' ἐπὶ γαίῳ

παῖς ἀπένασεν ὁ Λατῶς ἀπὸ ζαθέων

χρηστηρίων, νύχτα

τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς (1), ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Ψαλτη-

Σὺ ὁ ματαιῶν τὰς μοχθηρὰς πλεκτάνας, ὁ παραδιδούς εἰς ὄλεθρον ἀνθρώπους καὶ χώρας παραδιδόμενας εἰς βασκανίας καὶ κακουργίας...

Μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ μεγαλυνθῶσιν ἐν ἀνθρώποις οἱ ποιοῦντες βασκανίας καὶ οἱ πεπωρωμένοι τὴν καρδίαν.

Σὺ ὁ θεραπεύων τὸ πρόσωπόν μου, στήριξον τὴν ἐμὴν χεῖρα.

Στήριξον αὐτήν, Κύριε, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, Ἥλιε.

Ἐτέρου ὕμνου εἰς τὸν Ἥλιον ἡ ἀρχὴ ἔχει οὕτω :

Ἥλιε ὁ λάμπων ἐν τῇ βάσει τῶν οὐρανῶν, ὁ αἶρων τοὺς μοχλοὺς τοὺς κλείοντας τοὺς οὐρανοὺς, τοὺς ἐπηρμένους.

Σὺ ἀνοίγεις τὴν θύραν τοῦ οὐρανοῦ . . .

(1) Ἡ ὁμοιότης αὕτη ἐξηγείται κατὰ Hommel ἐκ τούτου, ὅτι ἡ τοιοῦτου εἶδους Βαβυλωνιακὴ λυρική ποίησις εἶναι προτὶν πνευματικῶν τῶν νομάδων Σημιτικῶν λαῶν, οἵτινες νομαδικῶς βιοῦντες ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἐπέδρασαν βαθμυδὸν ἐπὶ τὴν ἀρχαιοτάτην φιλολογίαν τὴν Σουμιρικὴν τῶν Βαβυλωνίων. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ γλῶσσα ἡ Σουμιρικὴ ὑπέκυψε πολὺ εἰς ἐπίδρασιν Σημιτικὴν καὶ προσέλαβεν ἰδιωτισμοὺς Σημιτικούς, διὰ τῆς τοιαύτης δ' ἐπιδράσεως παρήχθη ἡ Νεοσουμιρικὴ, ἐν ᾗ εἰσι πεποιημένοι πολλοὶ τῶν μέχρι νῦν εὐρεθέντων ὕμνων καὶ ψαλμῶν (ἴδ. σελ. 109). Ἐκ τῶν νομάδων δὲ τούτων Σημιτῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου οἱ μετὰ τοῦ Ἀδραᾶμ ἐντεῦθεν εἰς Παλαιστίνην μεταναστεύσαντες νομάδες Ἑβραῖοι ἤνεγκον εἰς τὴν νέαν αὐτῶν πατρίδα τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ὀρησκειτικῆς ἐκείνης λυρικῆς ποιήσεως, ἐξ ἧς παρήχθη ὕστερον ἡ ὑψιπετῆς ποίησις τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἀριστουργήματα τῆς ὁποίας παρέχει ἡμῖν ἰδίως ἡ συλλογὴ τῶν Ψαλμῶν.

Χθὼν ἐτεκνώσατο φάσματ' ὄνειρων
οἳ πολέσιν μερόπων τὰ τε πρῶτα
τά τ' ἐπειθ' ὅσ' ἔμελλε τυχεῖν,
ὑπνου κατὰ ὄνοφερὰς χαμεύ-
νας ἔφραζον
μαντεῖον δ' ἀφείλετο τι-
μὰν Φοῖβον φθόνῳ θυγατρὸς.
ταχύπους δ' ἐς Ὀλυμπον ὄρμαθεις ἀναξ
χέρα παιδνὸν ἔλιξεν ἐκ Διὸς ὀρόντων,
Πυθίων δόμων
χθονίων ἀφελεῖν μῆνιν νυχίους τ' ὄνειρους,
πολύχρυσά θέλων λατρεύματα σχεῖν.
γέλασε (Ζεὺς) δ' ὅτι τέκος ἄφαρ ἔδα
ἐπὶ δ' ἔσεισεν κόμαν
παύσειν νυχίους ἐνοπάς·
ἀπὸ δὲ μαντοσύναν
νυκτωπὸν ἐξείλεν βροτῶν,
καὶ τιμὰς πάλιν
θῆκε Λοξία
πολυάνορι δ' ἐν ξενόεντι ὀρόνῳ
θάραση βροτοῖς θεσφάτων ἀοίδαῖς.

ρίου (1), κατανυκτικώτατοι οἱ πολλοὶ ὡς οἱ Ψαλμοὶ τῆς Π. Διαθήκης (2). 3) αἱ μαγικαὶ ἐπωδαὶ αἱ ψαλλόμεναι πρὸς θεραπείαν

(1) Ἴδου καὶ ἄλλος ὕμνος ὁμοιος πρὸς τὸν 147 Ψαλμόν:

*"Υμνος κατανυκτικός πρὸς τὸν
Μερωδάχ ἢ τὸν Ναβοῦ.*

Ψαλμός 147.

«Πρὸ τῶν σὼν νιφάδων (ἢ χαλαζῶν) τίς ἐκφεύγει; Πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς δυνάμεώς σου τίς ἀφίσταται; Ὁ λόγος σου εἶναι δίκτυον ἡγεμονικὸν ἐξελισσόμενον ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Κατέρχεται ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἡ θάλασσα ἀποχωρεῖ· καταπίπτει ἐπὶ τοῦ πεδίου, καὶ οἱ ἄγροι ἀγρουσι μέγα πένθος· καταπίπτει ἐπὶ τῶν πλημμυρῶν τοῦ Εὐφράτου, καὶ ὁ λόγος τοῦ Μερωδάχ κωλύει τὴν αὔξησιν αὐτῶν. Κύριε, σὺ εἰ μέγας, τίς ἀντιστῆσεται σοι; Μερωδάχ! τίς ἐν τοῖς θεοῖς ἐστὶν ἴσος πρὸς σέ! ».

« . . . Ὁ ἀποστέλλων τὸν λόγον αὐτοῦ τῇ γῇ ἕως τάχους δράμνεται ὁ λόγος αὐτοῦ· τοῦ διδόντος χιόνα ὥσει ἔριον, ὀμίχλην ὥσει σποδὸν πάσσοντος . . . βάλλοντος κρύσταλλον αὐτοῦ ὥσει ψαμοὺς· κατὰ πρόσωπον ψυχῶν αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; Ἀποστελεῖ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τήξει αὐτά· πνέει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ῥυθίζεται ὕδατα . . . ».

(2) « Ἐγὼ δοῦλός σου, ὦ θεά, σὲ ἐπικαλοῦμαι πλήρης στεναγμῶν.

Σὺ προσδλέπεις εὐμενῶς εἰς τὴν κατανυκτικὴν ἱκεσίαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἱκέτου.

Σὺ ὅταν ῥίπτῃς βλέμμα ἰλεων ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, οὗτος ζήσεται.

Ἡ δέσποινα τῶν ἀπάντων, κυρία τῶν ἀνθρώπων, ἐλεῆμον, ἡ προσδλέπουσα εὐμενῶς πρὸς τὸν στεναγμὸν τῶν πρὸς αὐτὴν στρεφόμενων.

Ἡ θεά μου, πολλαὶ αἱ ἁμαρτίαι μου, πολλὰ τὰ ἀνομήματά μου.

Πλὴν σου δὲν ὑπάρχει θεότης καθοδηγοῦσά με εἰς ἀγαθόν.

Ἐπίδλεψον ἐπ' ἐμέ εὐμενῶς, δέξαι τοὺς στεναγμοὺς μου.

Ἔως πότε, δέσποινα μου, ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ;

Θρηνῶ ὥσει περιστέρα, ἐδαρύνθη ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ στεναγμῶν. (Περὶ λ. Ψαλμ. IB' 1 « Ἔως πότε, Κύριε, ἐπλήσει μου εἰς τέλος; ἕως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; »).

(Ἐξ ἑτέρου ψαλμοῦ). (Ὁ δοῦλός σου) ἐγείρει θρῆνους πρὸς σέ.

Διὰ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὅπερ οὐ λείπει ὁ θρῆνος, ἐγείρει θρῆνον πρὸς σέ.

Διὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τοὺς κατεχομένους ὑπὸ δεσμῶν, ἐγείρει θρῆνον πρὸς σέ.

Διὰ τὸ στῆθος αὐτοῦ, τὸ καταπεπονημένον ἀπὸ ἀτονίας, ἐγείρει θρῆνον πρὸς σέ.

Ἡ δέσποινα, ἐν τῇ θλίψει τῆς καρδίας μου βαρύθυμος ἀναπέμπω πρὸς σέ δέησιν μετὰ θρῆνου.

τῶν ἀσθενῶν, οἵτινες ὑποτίθεται ὅτι προσβάλλονται καὶ βασανίζονται ὑπὸ τῶν δαιμόνων. Αἱ ἐπῶδαι αὗται τὸ μὲν εἶναι δεήσεις ἀπειθονόμεναι πρὸς τοὺς θεοὺς χάριν τῆς θεραπείας τοῦ πάσχοντος, τὸ δὲ εἶναι ἐξορκισμοὶ δαιμόνων καὶ ἐπικλήσεις πρὸς τοὺς οὐρανίους καὶ τοὺς χθονίους θεοὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς δαίμονας, ἵνα ἐκδιώξωσι τοὺς δαίμονας τούτους (1). Πολλὰ τοιαῦται ἐπῶδαι πεποιημένα ἐν τῇ

᾽Ω δέσποινα, ἐξάγγειλον ὑπὲρ τοῦ δούλου σου τὸ «ἀρκεῖ!» πραῦνθήτω ἡ καρδία σου.

Παράσχεε ἔλεον τῷ δούλῳ σου τῷ ἁμαρτόντι πρὸς σέ.

Στρέψον πρὸς αὐτὸν τὸ πρόσωπόν σου, δέξαι τὴν ἱκεσίαν αὐτοῦ.

Γενοῦ ἴλεως τῷ δούλῳ σου, καθ' οὗ ὠργίσθης.

᾽Ω δέσποινα, δεδεδμευσμένοι εἰσὶν αἱ χεῖρές μου, προσπτύσσομαι πρὸς σέ.

Πρὸ τοῦ ἀνδρείου ἥρωος, τοῦ θεοῦ ἡλίου, τοῦ ἀνδρὸς τῆς σῆς ἀγάπης γενοῦ μοι ἄρωγός.

Ἵνα δυνηθῶ τὸν λοιπὸν μου βίον καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας ἵνα διδάγω εὐαρεστῶν σοι.

Εἶθε ὁ ἀνδρεῖος, ὁ ἥρωος τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ἀνὴρ τῆς ἀγάπης σου, ν' ἀγγεῖλῃ πρὸς σέ τὴν δέησίν μου.

Εἶθε ὁ θεὸς ὁ φωτίζων (ὁρθῶς καθοδηγῶν) τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀγγεῖλῃ πρὸς σέ τὴν ἱκεσίαν μου.

Εἶθε νὰ εἴπῃ πρὸς σέ νὰ στρέψῃς βλέμμα εὐθὺ ἐπὶ ἐμέ.

Εἶθε νὰ εἴπῃ πρὸς σέ νὰ στρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου εὐθὺ πρὸς ἐμέ.

Εἶθε νὰ εἴπῃ πρὸς σέ νὰ καταπραῖνθῇ ἡ καρδία σου.

Εἶθε νὰ μαλαχθῇ ἡ καρδία σου, ὡς καρδία μητρὸς γεννησάσης.

Εἶθε νὰ μαλαχθῇ ὡς μήτηρ τεκοῦσα, ὡς πατὴρ γεννήσας τέκνα».

(1) Ἴδου μία τοιαύτη ἐπῶδὴ τοῦ α' εἵδους :

«Ἥλιε, ἐν τῇ ἐπισκέψει σου θεράπευσον, θεράπευσον τὸ ἄλγος τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· σὺ ὁ τῆς εἰρήνης δωρητής, προῖξον οὕτω, θεράπευσον τὴν νόσον. Ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐσεβὴς ἀποθέσθω ἐνώπιόν σου τὴν θλίψιν καὶ τὸν πόνον αὐτοῦ· ἀνακουφισθῆτω ἐκ τῆς νόσου αὐτοῦ. ᾽Ω Ἥλιε, τὰς χεῖράς μου ἐπαίρω πρὸς σέ, ἐλθὲ εἰς τὴν ἐπικλησίαν μου. . . Τῷ σὺ προστάγματι ἀπαλλαγῆτω (ὁ ἀσθενὴς) τῆς θλίψεως αὐτοῦ, ἀφαιρεθῆτω τὸν φόβον αὐτοῦ».

Ἐπῶδὴ τοῦ β' εἵδους :

«Ἐξελεθῶσαν τὰ πνεύματα τὰ πονηρά. Ταῦτα συλλαβέτωσαν ἄλλα. Εἰσελεθῶσαν τὰ πνεύματα τὰ εὖμενῃ. ᾽Ω πνεῦμα τοῦ οὐρανοῦ, μέμνησο τούτων. ᾽Ω πνεῦμα τῆς γῆς, μέμνησο τούτων».

Ἴδου καὶ ἄλλη ἐπῶδὴ ψαλλομένη ἐν θυσίᾳ εὐχαριστηρίῳ τελομένη εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ἴασιν τοῦ παθόντος :

«Ἐορτάσατε, θύσατε καὶ προσέλθετε· ἀνελεθῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ

ἀρχαιοτέρα Σουμिरικῇ εὐρέθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σαρδαναπάλου μετ' ἐπισυνημμένων μεταφράσεων Σημιτικῶν γενομένων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σαρδαναπάλου, φροντίδι αὐτοῦ, ἥ καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις· 4) ἱκετήριοι παιᾶνες οἱ ψαλλόμενοι πρὸς ἀποτροπὴν κινδύνων ἐκ μέρους τῶν πολεμίων (1)· 5) ὕμνοι εὐχαριστήριοι εἰς τοὺς θεοὺς δι' εὐτυχίαν παρεχομένην τῇ πόλει (2)·

β') Περίοδος Σημιτικῇ. 1) Ἔπος ἢ ἐπικὴ ποίησις (Ζικάρ) (3). Ἐπικὴ ἦτοι ποιητικὴ καὶ μυθικὴ ἱστορία θεῶν

θυμίαμα ὕμνων· γευσάσθω ὁ ἥλιος τῆς θυσίας τοῦ κράτους ὕμνων· ὁ υἱὸς τοῦ Εἰ, ὁ καταπολεμῶν τὰς βασκανίας καὶ τὰς κακουργίας, μνηκνάτω τὴν ζωὴν ὕμνων».

(1) Τοιοῦτός τις παιὰν εἰς τὴν θεάν Νάναν ἢ Ἰσάρ τῆς Ὁρχῆς, πεποιημένος ἐν τῇ Νεοσουμिरικῇ καὶ ἀναφερόμενος, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν Ἑλαμιτικὴν ἐπιδρομὴν, ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Ἐως πότε, ὦ δέσποινά μου, μέλλει ὁ δεινὸς πολέμιος νὰ προσβάλῃ τὴν χώραν;

Ἐν τῇ πίστῃ σου πόλει Ὁρχῆ, ὦ θεά, ἐνέσκηψεν ὁλεθρὸς.

Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μαντείου σου τὸ αἷμα ἐχύθη ὡς ὕδωρ . . .

Τὴν χώραν πᾶσαν νέμεται πῦρ ὡς καπνὸς ἐπιχυθὲν ἐπ' αὐτῆς.

Ὡ δέσποινά μου, ὑπὸ βαρυτάτης ἐδεσμεύθην δυστυχίας.

Ὡ δέσποινά μου, δι' περιεκύκλωσάς με διὰ δεινῶν καὶ περιήγαγές με εἰς θλίψιν.

Ὁ κραταῖος πολέμιος ὥσπερ καλάμην συνέτριψέ με.

Ἀπορὸς εἰμὶ ἐγὼ καὶ διατελῶ ἐν ἀπορίᾳ συμβούλων.

Ὡσπερ δόναξ κλίνων πρὸς τὴν γῆν θρνῶ ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ἐγὼ ὁ δοῦλός σου κλίνω τὸ γόνυ πρὸ σοῦ.

Πραῦνθήτω ἡ καρδία σου, ἐξίλασθήτω ὁ θυμός σου».

(2) Τοιοῦτός τις ὕμνος ἀρχεται ὡς ἑξῆς :

«Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρέχουσι τὴν δαψίλειαν αὐτῶν.

Ἡ θάλασσα τὰ προϊόντα αὐτῆς, τὰ ὄρη τοὺς καρπούς αὐτῶν, τὰ ποίμνια αὐτῶν . . .

Πάντα, ὅσα δύναται ν' ἀπαριθμῇ ἡ γλῶσσα, ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ, τῷ βασιλεῖ, τὸν φόρον αὐτῶν.

Ἐσθάγῃ πρόβατον καὶ μέγας βοῦς σιτευτός, ἡ θυσία ἐλαμπρύνθη διὰ τῆς ἀναπεμπομένης εὐωδίας» (*).

(3) Ζικάρ κυριολεκτικῶς σημαίνει μνεία, λόγος· πρβλ. Ἐβρ. ζακάρ = διαγοισθαι, μνημονεύειν. Ἀραβ. ζικρ = μνεία, μουζακκερ = ὑπόμνημα.

(*) Τὰ ἐκτιθέμενα ἑνταῦθα ἄσματα ἐλήφθησαν τὰ μὲν ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ Lenormant (La magie chez les Chaldéens), τὰ δὲ ἐκ τῶν « Ἀσσυριακῶν ἀναγνώσμάτων (Assyrische Lesestücken) » τοῦ Δέλιτζ.

καὶ ἡρώων. — Τὴν πρώτην θέσιν ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθεῖσιν Ἀσσυροβαβυλων. μνημείοις τῆς τοῦ τοιοῦτου εἵδους ποιήσεως κατέχει τὸ πολλάκις ἤδη μνημονευθὲν ἔπος *Νιμρούδ* ἢ *Ἰζτουβάρ* ἢ *Γκιζτουβάρ*. Τὸ ἔπος τοῦτο, ἐκ δώδεκα συγκείμενον βιβλίων ἢ πινάκων καὶ εἰς 3 χιλ. γραμμὰς τὸ ὅλον ὑπολογιζόμενον, ψάλλει κυρίως τοὺς ἡρωϊκοὺς ἄθλους καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ μεγάλου Βαβυλωνίου ἥρωος *Νιμρούδ* ἢ *Γιργάμου*, τοῦ ὑπερβαλόντος πάντας τοὺς ἀνθρώπους οὐ μόνον κατὰ τὴν ῥώμην καὶ τὸ ἀθλητικὸν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀρρενωπὸν κάλλος, δι' ὃ ἐθαυμάσθη καὶ ἡγαπήθη οὐ μόνον ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῶν χρόνων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς θεᾶς *Ἰστάρ*, ἧς περιεφρόνησε τὸν ἔρωτα. Τὸ ἔπος *Νιμρούδ* τὸ εὐρεθὲν μέχρι νῦν οὐχὶ ἀκέραιον, ἀλλ' ἐν μεγάλοις ἀποσπάσμασι, δὲν ἔχει ἐνότητα, ἢ μᾶλλον ἔχει ἐνότητα μόνον ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὸν βίον τοῦ θεοῦ ἥρωος *Νιμρούδ* ἢ *Γκιζτουβάρ* (1). τινὰ τῶν βιβλίων ἔχουσιν

(1) Καθὰ ἐν σελ. 147 (σημ. 2) εἵπομεν, τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους *Γκιζτουβάρ* ἰεωρήσαν γενικῶς οἱ Ἀσσυριολόγοι ὡς τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν *Νεβρώδ* (ἢ *Νιμρώδ* ἢ *Νιμρούδ*) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔπος *Γκιζτουβάρ* καλεῖται συνήθως «ἔπος *Νιμρώδ*», τινὲς δὲ ἐνόμισαν μάλιστα ὅτι ἀντὶ *Γκιζτουβάρ* ἢ *Ἰζτουβάρ* ἀνέγνωσαν ὡς ὄνομα τοῦ ἥρωος τὸ *Namrudu*, ὅπερ θεωρήσαντες ταῦτον τῷ *Νεβρώδ* ἢ *Νιμρώδ* πολλαχῶς ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσωσι τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος. Ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Ἀσσυριολόγοι ἐπέμενον θεωροῦντες τὸν *Νεβρώδ* τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν ἥρωα τοῦ γνωστοῦ ἔπους, εἶναι ὅτι ὡς μόνος Βαβυλωνίος ἥρωος παλαιάτος ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφέρεται ὁ *Νεβρώδ*, εἰς δὲ τῶν Ἀσσυριολόγων, ὁ *Zimmern*, ἐπεχείρησε ν' ἀποδείξῃ ἐπ' ἐσχάτων ὅτι οἱ Ἑβραῖοι, πρὶν ἢ μεταναστεύσωσιν ἐκ Μεσοποταμίας εἰς γῆν Χαναάν, ἐγίνωσκον τὸ Βαβυλωνιακὸν ἔπος καὶ τὸν Βαβυλωνίον ἥρωα, ὃν ἐκάλουν *Νεβρώδ*. Ἀλλὰ νῦν ὁ *Pinches* ἐν τισιν ἀποσπάσμασι πινάκων ἀνέγνω τὰ ὀνόματα *Ιλου* *Ἰζτουβάρ* *Ιλου* *Γιλ-γαμές*. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ *Sayce* ἔφερεν εἰς συνάφειαν τὸ νέον ὄνομα *Γιλ-γαμές* πρὸς τὸ τοῦ ὑπὸ τοῦ *Αἰλιανοῦ* ἀναφερομένου μυθικοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας *Γιργάμου*, παρεδέξατο δὲ τὸ νέον ὄνομα ὁ *Μασπερώ* ἐν τῇ νέᾳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν ἀντικαταστήσας ὀριστικῶς δι' αὐτοῦ τὸ *Νιμρώδ* καὶ τὸ *Ἰζτουβάρ*. Ὁ *Αἰλιανός* ἐν τοῖς «περὶ Ζῴων ἰδιότητος» (IB' 21) λέγει τὰδε περὶ *Γιργάμου*: «Βαβυλωνίων βασιλεύοντος *Σακχόρου Χαλδαῖοι* λέγουσι τὸν γινόμενον ἐκ τῆς ἐκείνου θυγατρὸς τὴν βασιλείαν ἀφαιρήσεσθαι τοῦ πάππου καὶ *Χαλδαίων* μὲν ἦν τὸ προειρημένον θέσπισμα. Τοῦτο ἐκεῖνος πέφριξε, καὶ ἵνα εἴπω τι καὶ ὑποπαίξας, Ἀχρίσιος γίνεται εἰς τὴν παῖδα (*)· ἐφρούρει γὰρ πικρότατα. Λάθρα δὲ ἡ παῖς (ἦν γὰρ Βαβυλωνίῳ σοφώτερον τὸ χρεῶν) τίλκει ὑποπληθεύσας ἐκ τίνος ἀνδρός ἀφανούς. Τοῦτον οὖν φυλάττοντες δέει τοῦ βασιλέως ἔρριψαν ἐκ τῆς ἀροπόλει, ἦν γὰρ ἐνταῦθα ἀφειργμένη ἢ προειρημένη. Οὐκοῦν ὁ αἰετός τὴν ἔτι τοῦ παιδὸς καταφορὰν ὀξύτατα ἰδὼν, πρὶν ἢ τῇ γῇ προσαραχθῆναι τὸ βρέφος ὑπῆλθεν αὐτό

(*) Προσφέρεται δηλονότι πρὸς αὐτὴν ὡς ὁ Ἀχρίσιος πρὸς τὴν Δανάην.

ὅλως ἰδιαιτέραν ὑπόθεσιν ἐπιπολαίως συνδεομένην πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Νιμρουδ καὶ εἰσὶν ἰδιαιτέρα αὐτοτελῆ ἔπη. Τοιαῦτα εἶναι τὸ ἐνδέκατον βιβλίον τοῦ μεγάλου ἔπους τὸ ἀφηγούμενον τὸν κατακλυσμὸν (ἰδ. σελ. 135), καὶ ἰδίως μέγα τι ἀπόσπασμα τὸ ἔχον ὑπόθεσιν τὴν εἰς Ἄδου κατάβασιν τῆς θεᾶς Ἰστάρ. Καὶ τὰ μὲν περὶ κατακλυσμοῦ μέρη τοῦ ἔπους ἐξετέθησαν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, νῦν δὲ μέλλομεν νὰ ἐκθέσωμεν κεφαλαιωδῶς τὰ περὶ τῶν ἄθλων τοῦ ἥρωος Νιμρουδ καὶ τὰ κατὰ τὴν εἰς Ἄδου κατάβασιν τῆς Ἰστάρ.

2) Ὁ ἥρωος Νιμρουδ ἢ Γκιζτουδάρ ἢ Γίλγαμος. — Ὅποτε ὁ ἥρωος οὗτος ἐφάνη ἐν τῇ ἱερᾷ πόλει Ὁρχόη, ἡ ῥώμη, τὸ κάλλος καὶ ἡ σοφία τοῦ Βαβυλωνίου τούτου Ἡρακλέους (1), τοῦ ἀθνατοῦ, τοῦ σοφοῦ, τοῦ τελείου, τοῦ εἰδότος τὴν ἄβυσσον, τοῦ γινώσκοντος πάντα τὰ κρύφια καὶ μυστικά, καὶ αὐτὰ τὰ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γενόμενα ἀγγείλαντος τοῖς ἀνθρώποις», ἦσαν ἀντικείμενον θαυμασμοῦ παρὰ πᾶσιν ἀφοῦ αἱ γυναῖκες ἐγκαταλείπουσαι τοὺς συζύγους, οἱ υἱοὶ τοὺς πατέρας, αἱ παρθέναι τὰς μητέρας, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἔτρεχον πρὸς τὸν θεὸν ἥρωα ἀνευφημοῦντες αὐτὸν ὡς αἰτιμὲνα καὶ βασιλεῖα καὶ κύριον, σοφὸν καὶ σωτηριῶν. Ἀλλ' οἱ γέροντες τῆς Ὁρχόης ἐδεινολόγουν τὰ γενόμενα πρὸς τὴν Ἰστάρ (ἥτις παρίσταται ἐνταῦθα, καθὰ ἐρρήθη, ὡς βασίλισσα τῆς Ὁρχόης χωρὶς νὰ παύσῃ οὐσα καὶ θεά). Ἡ Ἰστάρ καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ εἰσήκουσαν τῶν δεήσεων τῶν γερόντων καὶ ἡ θεὰ Ἀρουρού, ἡ μήτηρ τοῦ Γιλγάμου, προσεκλήθη ἵνα δημιουργήσῃ καὶ ἕτερον ἄνθρωπον δυνάμενον νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ Γιλ-

καὶ τὰ νῦντα ὑπέβαλε καὶ κομίζει εἰκὴ πρὸς τινὰ καὶ τίθῃσι πεφισμένως εὖ μάλα, Ὁ τοῖνον τοῦ χώρου μελεθνὸς καλὸν παιδίον θεασάμενος, ἐρᾷ αὐτοῦ καὶ τρέφει καὶ καλεῖται Γίλγαμος καὶ βασιλεύει Βαβυλωνίων.

(1) Ὁ Νιμρουδ ἢ Γίλγαμος ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ μύθοις παρίσταται μεγάλην ὁμοίότητα πρὸς τὸν Ἡρακλῆν, εἰκονιζόμενος μετὰ λέοντος ἐν χερσίν, ὃν ἐπνίξεν ὁ ἥρωος ὁ καθάρας τὴν Βαβυλωνίαν ἀπὸ ἀγρίων θηρίων ὡς ὁ Ἕλληνας Ἡρακλῆς. Ἀλλ' ἡ ὁμοίότης αὕτη δὲν μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἕλληνικὸς μῦθος παρέλαβέ τι ἐκ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς δείκνυσιν ἀναλογίαν τινὰ ἐν τῇ τρύπῃ, καθ' ἣν τὰ ἔθνη δημιουργοῦσι ποιητικῶς καὶ μυθικῶς τὸ ἰδεώδες τοῦ ἔθνικοῦ ἥρωος τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν ἡρωϊκὴν περίοδον τῆς ἱστορίας αὐτῶν. Βεβαίως εἰς τοὺς Ἕλληνικοὺς περὶ Ἡρακλέους μύθους παρεισέδυσαν στοιχεῖα τινὰ ἐκ τῶν μύθων τοῦ Ἡρακλέους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Σαρδάν) καὶ τοῦ Ἡρακλέους τῶν Φοινίκων (Μαλχάρτ), ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βαβυλωνίου ἥρωος. Ἡ ἰδιότης ἡ κοινὴ τῶν τε Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἑλλήνων ἥρωϊ εἶναι ὅτι ἐν ἀμφοτέροις λανθάνει ἡ ἀρχέγονος ἰδιότης τῆς θεότητος τοῦ ἡλίου ἢ τοῦ φωτὸς καθόλου καὶ ὅτι οἱ μῦθοι οἱ περὶ ἀμφοτέρων τῶν ἥρωϊων ἀνεμύχθησαν μετὰ τῆς ὅλης ἢ τῆς κατὰ τύπους ἡρωϊκῆς ἱστορίας τῶν ἔθνων, εἰς ἀνέγκουσι.

γάμου, ἵνα διὰ τῆς πάλης τῶν δύο ὑπερφυῶν ὄντων ἐλευθερωθῇ ἡ Ὀρχή. Ἡ Ἀρουρού ἐδημιούργησε τότε τὸ θεῖον ἀνθρωπόμορφον τέρας Εαβανι, τὸν ἀνθρώπον τὸν ἔχοντα κέρατα, κνήμας καὶ οὐρὰν ταύρου, ὄντα δὲ κατὰ τὰ ἄλλα, τὴν ῥώμην καὶ τὸν νοῦν, ἴσον τῷ Γιλγάμω, ἂν μὴ ὑπέρτερον αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου Σάμας, συγγενὴς ὢν τῷ ἥρωϊ, προέλαβε τὴν μεταξύ τῶν δύο γιγάντων σύγκρουσιν ἐνεργήσας ἵνα μία τῶν ἱεροδούλων τῆς Ἰστάρ (αἵτινες πᾶσαι ἦσαν ἀφωσιωμένοι τῷ Γιλγάμω), ἡ ὠραιότατη πασῶν, συναινέσει αὐτοῦ τοῦ Γιλγάμου, ἔλθῃ εἰς προϋπάντησιν τοῦ ποιμένος Εαβανι, ὃν ἄλλως οὐδεὶς ἀνθρώπος οὐδ' αὐτὸς ὁ κυνηγὸς τοῦ θεοῦ Σάμας, ὁ Σαῖ-δοῦ, ἠδύνατο νὰ πλησιάζῃ καταλαμβανόμενος ὑπὸ τρόμου ἐν τῷ βλέπειν πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ἡ ἱερόδουλος κατάρθωσε διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν θελγήτρων αὐτῆς μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ δεσπότη τοῦ ὅλως τότε ἀπείρως πρὸς τὰ τοιαῦτα θέλγητρα ἔχοντος Εαβανι. Κατάρθωσε δ' οὕτω ἡ ἱερόδουλος νὰ πείσῃ τὸν Εαβανι νὰ καταλίπῃ τὰ ὄρη καὶ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πόλιν Ὀρχήν, οὐχὶ ἵνα ἀγωνίζηται πρὸς τὸν Γιλγάμον, ὅπερ πρότερον ἀκατασχέτως ἐπόθει ἐκεῖνος, ἀλλ' ἵνα καταστῇ φίλος αὐτοῦ καὶ σύντροφος καὶ συναγωνιστὴς πιστὸς καὶ ἀχώριστος. Τὸ πρῶτον κοινὸν κατόρθωμα τῶν συμμάχων ἡμιθέων ἦτο ὁ φόνος τοῦ Χούμδαθα καὶ ἡ ἀπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ἑλαμιτῶν ἐλευθέρωσις τῆς ἱερᾶς πόλεως Ὀρχῆς, εἰς ἣν θριαμβεύων εἰσῆλθε τότε ὁ Νιμρουδ καὶ περιεβλήθη τὸ διάδημα τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ (ἰδ. σελ. 163). Νῦν ἡ Ἰστάρ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἔρωτος πρὸς τὸν Γιλγάμον· ἀλλ' ὁ ἥρωας, γινώσκων τὰς πολλὰς ἀπιστίας τῆς θεᾶς ταύτης, ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως εἰς τὰς προτάσεις, ἃς αὐτὴ ἐποιήσατο περὶ γάμου ὑπισχνουμένη πλοῦτον ἀμύθητον, ἄρματα χρυσᾶ φερόμενα ὑπὸ ὑπερμεγέθων λεόντων, τιμὰς, κράτη καὶ δόξας, ὁ Γιλγάμος ἀπήντησεν ἀρνητικῶς ἀπαριθμῶν τὰς πολλὰς ἀπιστίας, ἃς ἔδειξεν ἡ Ἰστάρ πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτῆς ἀγαπηθέντας. Ἡ θεὰ γενομένη ἔξω φρενῶν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ περιφρονήσει ἔδραμεν εἰς τὸν οὐρανὸν πρὸς τὸν πατέρα αὐτῆς Ἀνοῦ, τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ καταγγείλασα αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὴν διαγωγὴν τοῦ Γιλγάμου ἐζήτησε τὴν τιμωρίαν τοῦ ἥρωος. Ὁ Ἀνοῦ ἐδίστασεν ἐν ἀρχῇ νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ αὐτῆς, ὅτι ἔμελλε νὰ ἐξαφανίσῃ ἀπὸ τοῦ κόσμου πᾶσαν ζωὴν ὡς θεὰ τῆς γονιμότητος, ἔπεμψεν εἰς τὸν κόσμον τὸν οὐράνιον ταῦρον, ὅστις ἔμελλε

νὰ τιμωρήσῃ τὸν Γίλγαμον. Ἀλλὰ τὸν ταῦρον τοῦτον ἐφόνευσεν ὁ Εαβανι (ιδ. σελ. 135), καὶ τότε ἡ θεὰ κατηράσθη ἀμφοτέρους τοὺς ἡμιθέους. Ὁ Γίλγαμος προσεβλήθη ὑπὸ λέπρας καθ' ὅλον τὸ σῶμα, ἥτις ἀφῆρεσε πᾶσαν τὴν καλλονὴν αὐτοῦ καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πρῶν ἄγαστοῦ καὶ ἐρασμοῦ ἥρωος ἀντικείμενον φρίκης καὶ βδελυγμίας. Ἐν τῇ ἀτυχίᾳ ταύτῃ ὁ Γίλγαμος ἐν συνοδείᾳ τοῦ πιστοῦ φίλου διῆγε βίον ἀνῆσυχον, ὀδυνηρὸν καὶ πλάνητα, τρέχων μέχρι τῶν περάτων τοῦ κόσμου πρὸς ζήτησιν τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» καὶ τοῦ «ὑδατος τῆς νεότητος», ἐξ οὗ πίνων τις ἠδύνατο ν' ἀνακτήσῃται τὴν ὑγίειαν καὶ τὴν νεότητα. Ἀλλ' ἐν τῇ κινδυνωδεστάτῃ ταύτῃ, τραχείᾳ καὶ ἀγνώστῃ ὁδῷ ὁ Εαβανι ἐφονεύθη ἐν τινι περὶ τὴν πόλιν Νιπούρ συμπλοκῇ. Ὁ Νιμούδ, ἀφοῦ ἐθρήνησε τὸν θάνατον τοῦ συντρόφου, ἐξηκολούθησε τὴν πλάνην ἐν ταῖς πέραν τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐφράτου ἐρήμοις καταπονούμενος διηνεκῶς ἐν ὕρεσι καὶ χαράδραις καὶ κινδυνεύων ἀπὸ ἀγρίων θηρίων, ἕως οὗ ὁ τῆς σελήνης θεὸς Σίν, οὗ καθικέτευσε τὴν ἀρωγὴν, προσῆλθεν ἀληθῶς ἀρωγὸς εἰς τὸν καταπονούμενον ἥρωα. Κατ' ὄναρ ἐδηλώθη αὐτῷ ἡ ὁδός, ἣν εἶδε ν' ἀκολουθήσῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Οὕτω δὲ εἰσέδου εἰς σκοτεινὴν τινα ὁδὸν διερχομένην διὰ τινος ὄρους Μασοῦ, ἧς ἡ εἰσοδος ἐφυλάσσετο ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπὸ γιγάντων, ὧν τὸ ἀνάστημα ἦτο ἰσόμεκες πρὸς τοὺς κίονας τοὺς στηρίζοντας τὸν οὐρανόν, τὸ δὲ στήθος κατέβαινε μέχρι τοῦ ὕδου. Οἱ γίγαντες οὗτοι ἦσαν σκορπιοὶ μετὰ κεφαλῆς ἀνθρώπου, ἐμπνέοντες φρίκην κεραυνοβόλον τοῖς βλέπουσιν αὐτούς, φονεύοντες διὰ τοῦ βλέμματος καὶ διὰ τῆς λάμψεως αὐτῶν ποιοῦντες τρέμειν καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη καὶ καταστρέφοντες αὐτά. Ἐπὶ τῇ ὁφει ἐνὸς τῶν γιγάντων τούτων ὁ Γίλγαμος κατελήφθη ὑπὸ τρόμου, ἀλλ' οἱ γίγαντες ἐνόησαν τὴν θεϊὰν προστασίαν τὴν ἐπαγρυπνοῦσαν ἐπὶ τὸν ἥρωα καὶ ἐνεθάρρουν αὐτὸν καὶ ἐπέτρεψαν νὰ διηγηθῇ τὰς περιπετείας καὶ τὸν σκοπὸν τῆς πορείας αὐτοῦ. Μαθόντες δ' ὅτι ὁ ἥρωας ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς τὸν τόπον, ἐνθα διέτριβεν ὁ πάππος αὐτοῦ Σαμασανπίστιμ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ἵνα μάθῃ παρ' αὐτοῦ τὸν τρόπον, δι' οὗ βροτὸς ἀνὴρ δύναται νὰ καταστῇ ἀθάνατος, οἷος κατέστη ὁ Σαμασανπίστιμ (ιδ. σελ. 137), ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τοῦ Γιλγάμου ἐπὶ τοὺς μεγάλους κινδύνους τῆς ὁδοῦ, ἣν ἐμελλεν ἔτι νὰ διανύσῃ διὰ τοῦ βαθέος καὶ τρομεροῦ ζόφου, εἰς ὃν ἦτο βεβυθισμένη ἡ περαιτέρω διὰ τοῦ ὄρους πορεία. Ἀλλ' ὁ Γίλγα-

μος πεποιθὼς ἐπὶ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ ἐξακολουθεῖ τολμηρῶς τὴν πορείαν ἕως οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν περικυκλοῦσαν τὸν κόσμον. Οὐ μακρὰν ἐντεῦθεν βλέπει θαυμαστόν τι ἄλλος καὶ «δένδρον ἐν αὐτῷ, τοῦ ὁποῖου οἱ καρποὶ ἦσαν ἀδάμαντες καὶ οἱ κλάδοι ἥστραπτον ἀπὸ λαμπρότητος». Ἐνταῦθα ἦτο ὁ τόπος, ἔνθα διέτριβον οἱ ἐν πολέμοις θνήσκοντες ἀναπαυόμενοι ἐπὶ στρωμνῶν ἀναπαυτικῶν καὶ πίνοντες ὕδωρ αἰωνίως διαυγές. Ἀλλ' ὁ παράδεισος οὗτος ὁ φυλασσόμενος ὑπὸ δύο νυμφῶν, Σιδουρί καὶ Σαβιτοῦ, τῶν παρθένων τῶν καθημένων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς θαλάσσης, ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς παραλίας, ἔνθα ἔφθασεν ὁ ἥρωας, διὰ τῆς θαλάσσης τῆς περικυλούσης τὴν γῆν. Αἱ νύμφαι δὲν ἤθελον νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν διάβασιν τῆς θαλάσσης, ἣν ἐκτὸς τοῦ Σάμας οὐδεὶς ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων εἶχε διαπλεύσει. Ἀλλὰ καὶ ἂν διέπλεε τις τὴν θάλασσαν, ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ «ὑδωρ τοῦ θανάτου», ἔνθα ἦτο καὶ τὸ *Σουαλοῦ*, «ὁ τόπος τῆς κρίσεως»(1). Ἀλλὰ μετὰ πολλὰς δεήσεις καὶ ἱκεσίας τοῦ ἥρωος καμψθεῖσαι αἱ νύμφαι ἐπέτρεψαν τούτῳ τὸν διάπλουον ἐπὶ τοῦ λέμβου τοῦ Οὐρέα, τοῦ Βαβυλωνίου *Χάρωτος*, τοῦ πορθμεύοντος τοὺς νεκροὺς εἰς τὸ *Σουαλοῦ*. Τεσσαράκοντα ἡμέρας διαπλεύουσιν ὁ πορθμεὺς καὶ ὁ ἥρωας τὴν ὑπὸ θυέλλης μαινομένην θάλασσαν, ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς τὸ «ὑδωρ τοῦ θανάτου». Μετὰ δεινῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερτάτου ἀγῶνος, διῆλθον τὰ ὕδατα ταῦτα καὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς εὐδαίμονος νήσου (νήσου τῶν μακάρων)(2), κατὰ τὴν παραλίαν τῆς ὁποίας ἰστάμενος ὁ Σαμασναπίστιμ ἐβλέπε τοὺς ναυτιλλομένους πρὸς αὐτήν. Ἀλλ' ὁ θνητὸς Γιλγάμος δὲν ἠδύνατο νὰ πατήσῃ ἐπὶ τῆς νήσου, ἔνθα μόνον οἱ εἰς τὴν τάξιν τῶν θεῶν μεταστάντες βροτοί, οἷος ἐγένετο ὁ Σαμασναπίστιμ, ἦσαν δεκτοί. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ συνέντευξις μεταξὺ τοῦ Γιλγάμου καὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ γίνεται μένοντος τοῦ πρώτου ἐν τῷ λέμβῳ εἰς ἱκανὴν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν, τοῦ δὲ πάππου ἰσταμένου ἐν τῇ παραλίᾳ. Κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην ὁ μὲν ἕγγονος διηγήθη τὰς περιπετείας, αἵτινες ἤγαγον αὐτὸν μέχρι τῆς

(1) Τὸ ὄνομα εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ Ἑβρ. *סוּאָל* ἑρμηνευόμενον ὑπὸ τῶν *Ο' ἁδης*. Ἀσσυροβ. *σααλοῦ* = κρίνειν πρὸλ. Ἀραβ. *σουᾶλ* = εὐθύνη, μεσοῦλ = υπεύθυνος.

(2) Ἡ νῆσος καλεῖται Ἀράλ. Τὸ ὄνομα κατὰ Hommel εἶναι Τουρανικὸν σημαῖνον νῆσον, μυθολογικῶς δὲ τὴν νῆσον τὴν κειμένην ἐπὶ τῆς μεγάλης θαλάσσης τῆς ὑπὸ τὴν γῆν, τὸν ἄδην κατὰ τὰς Τουρανικὰς ἰδέας. Κατὰ Hommel ἐν τῇ μεταστάσει τῆς πρώτης ἐννοίας τοῦ ὀνόματος εἰς τὴν τῆς νήσου τῶν μακάρων ἐγένετο συνδυασμὸς Τουρανικῶν καὶ Σημιτικῶν περὶ τοῦ ἄλλου κόσμου ἰδεῶν.

παραλίας ἐκείνης, ὃ δὲ πάππος τὰς ἰδίας αὐτοῦ περιπέτειας, τὴν ἱστορίαν δηλονότι τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ, ἐν ᾧ ἐσώθη μόνος αὐτός. Καθὰ δὲ εἰπόμεν πρότερον, ἡ διήγησις αὕτη τοῦ κατακλυσμοῦ ἀποτελεῖ τὸ 11 ἔσχατον τοῦ μεγάλου ἔπους Νιμρούδ. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἤλπιζε νὰ ἐπιτύχῃ ὁ Γίλγαμος παρὰ τοῦ πάππου, νὰ μάθῃ δηλονότι τὸν τρόπον τοῦ νὰ γείνη τις ἀθάνατος, δὲν ἐπέτυχεν. Ὁ Σαμασναπίστιμ παρέστησε τῷ ἐγγόνῳ ὅτι ὁ θάνατος ἦτο ἀδυσώπητος μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλά, καίπερ μὴ δυνάμενος νὰ παράσχω τὴν ἀθανασίαν τῷ ἐγγόνῳ, ἡσθάνετο τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πέμψῃ αὐτὸν ὀπίσω εἰς τὴν γῆν σῶον καὶ ὑγιαῖν. Πρὸς τοῦτο κατὰ συμβουλήν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἔδει νὰ δοθῇ τῷ Γιλγὰμ ὁ μαγικὸς ζωμός. Ὁ ἥρωϊς προσβληθεὶς ὑπὸ βαρέος ὕπνου 6 ἡμερῶν καὶ 7 νυκτῶν, ὥσπερ ὑπὸ βίας ἀνέμου, ἡσθάνετο ἐκλιπούσας πάσας τὰς ἐαυτοῦ δυνάμεις. Διαρκοῦντος τοῦ ὕπνου τούτου παρεσκευάσθη ὁ μαγικὸς ζωμός, ὁ ὅποιος τὴν ἐβδόμην ἡμέραν ἐδόθη τῷ ἥρωϊ, καὶ ἄλλαι δὲ μαγικαὶ τελεταὶ ἐνηργήθησαν ἐπ' αὐτόν. Ἀφοῦ δὲ οὕτω παρεσκευάσθη ὁ Γίλγαμος διὰ τὴν κάθαρσιν, ὁ πορθμεὺς Οὐρέα κατὰ διαταγὴν τοῦ Σαμασναπίστιμ ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς καθάρσεως, ἐνθα αἱ πληγαὶ αὐτοῦ ἐπλύθησαν ἐν ὕδατι καθαρῷ ὥσει χιῶν καὶ ἀφῆρεθῇ ἡ λέπρα καὶ ὁ ἥρωϊς ἐγένετο ὑγιής. Τότε κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Σαμασναπίστιμ δοθείσας ὁδηγίας ἤλλαξε τὴν περιβάλλουσαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ταινίαν ὥς καὶ τὸ ῥάκος τὸ περιβάλλον τὰ γυμνά τοῦ σώματος αὐτοῦ μέλη. Θεραπευθεὶς ὁ Γίλγαμος ἐπανῆλθε διὰ τοῦ λέμβου εἰς τὴν παραλίαν, ἐνθα εὗρίσκετο πρότερον ἀπέναντι τοῦ πάππου αὐτοῦ. Ἀλλ' οὗτος εἰς τὸν ἐπανερχόμενον εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἥρωϊ ἤθελε νὰ δώσῃ καὶ δῶρόν τι. Τὸ δῶρον τοῦτο ἦτο φυτὸν ὅμοιον τῇ λευκακάνθῃ, ἧς τὰ κέντρα κεντοῦσιν ὥς ἡ ἑχιδνα. Ἄν ὁ Γίλγαμος ἠδύνατο νὰ ἐκκόψῃ κλάδον τινὰ ἐκ τοῦ δένδρου, χωρὶς νὰ διατρυπήσῃ τὰς χεῖράς του, καὶ νὰ φέρῃ κρατερῶς τὸν κλάδον μεθ' ἑαυτοῦ, ἤθελεν ἔχει τὴν αἰώνιον νεότητα. Καὶ κατῴρθωσε μὲν ὁ Γίλγαμος νὰ ἐκκόψῃ τὸν κλάδον, ἀλλ' οἱ θεοὶ φθονοῦντες τῷ ἥρωϊ διὰ τὴν ἰδιότητα, ἣν ἐμελλε νὰ λάβῃ διὰ τοῦ κλάδου, καὶ ἥτις ἀνῆκε μόνον τοῖς θεοῖς, ἐπεμψαν δράκοντα, ὅστις ἥρπασε τὸν κλάδον εἰς τὴν πρώτην θέσιν, ἐνθα ὁ Γίλγαμος ἀποβάς τοῦ λέμβου ἤντλει ὕδωρ ἀποθεὶς τὸ ἐν τῇ χειρὶ θεῖον δῶρον. Ἀπαραμύθητος νῦν ὁ ἥρωϊς διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ πολυτίμου δώρου ἐπέστρεψεν ἐπὶ τοῦ λέμβου τοῦ πορθμεῖως

Οὐρέα εἰς Ὁρχόην, ἔνθα ἐτέλεσε μέγαλοπρεπεῖς νεκρώσιμους τελετὰς ὑπὲρ τοῦ Εαθανι (περιέχει δὲ τὸ ἔπος καὶ τὸ νεκρώσιμον μέλος τὸ ψαλὲν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὑπὸ τοῦ Γιλγάμου εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ). Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀρκοῦσιν εἰς παραμυθίαν τοῦ Γιλγάμου. Τρέχει νῦν οὗτος ἀπὸ ναοῦ εἰς ναὸν καθικετεύων τοὺς μεγάλους θεοὺς καὶ αὐτὸν τὸν φοβερόν τοῦ ἔδου θεὸν Νεργάλ ἵνα πέμψωσιν ἐκ τοῦ ἔδου τὴν ψυχὴν τοῦ φίλου αὐτοῦ. Ὁ Νεργάλ εἰσήκουσε τῆς δεήσεως καὶ διέσχισε τὸ ἔδαφος τῆς γῆς καὶ ἐξῆλθε τὸ πνεῦμα τοῦ Εαθάνι ὡς πνοὴ ἀνέμου (1). Τὴν παράκλησιν τοῦ Γιλγάμου ἵνα διηγηθῇ περὶ τῶν ἐν Ἄδου δὲν ἤθελε τὸ πρῶτον νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ πνεῦμα, ἵνα μὴ ἐμβάλῃ αὐτῷ τρόμον διὰ τῆς τοιαύτης περιγραφῆς. Ἀλλ' ἐνδοὺς εἰς τὴν ἐπίμονον παράκλησιν τοῦ φίλου περιέγραψε τὸν ἄθλιον βίον τῶν ἐν Ἄδου σκιῶν, ἔνθα μόνον αἱ ψυχαὶ τῶν πεσόντων ἐν ταῖς μάχαις καὶ τυχόντων ἐνταφιασμοῦ ἐπισήμου ἀπολαύουσι τινος ἀναπαύσεως, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ, μάλιστα αἱ τῶν μὴ τυχόντων ἐπισήμου ἐνταφιασμοῦ, βασανίζονται διηνεκῶς ὑπὸ πείνης καὶ δίψης.

Οὕτω ἐκ τοῦ ἔπους Νιμρούδ διδασκόμεθα τὰς περὶ παραδείσου ἢ τῆς νήσου τῶν μακάρων, τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» καὶ τοῦ «ὑδατος τῆς ζωῆς» ἀμυδράς καὶ ἀσθενεῖς τῶν Βαβυλωνίων ιδέας, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ «ὑδατος τοῦ θανάτου» καὶ τοῦ πορθημέως τῶν «ὑδάτων τοῦ θανάτου» Οὐρέα (ἢ Ἀραδέα), ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ ἔδου καὶ τοῦ βίου τῶν ἐνταῦθα σκιῶν. Ἀλλὰ ζωηροτέραν περιγραφὴν τοῦ ἔδου περιέχει τὸ ἔπος τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ Schrader «Ἡ εἰς Ἄδου κατὰ-βασίς τῆς Ἰστάρ» (Die Höllenfahrt der Istar)».

3) Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος τῆς Ἰστάρ.—Τὸ ἔπος τοῦτο ἰθεωρεῖτο μέχρι τινὸς ὡς ἀποτελοῦν μέρος τοῦ μεγάλου ἔπους Νιμρούδ. Ἀλλὰ νῦν ἐπιφανεῖς Ἀσσυριολόγοι, ὡς ὁ Ἀλφρέδος Ἰερεμίας (2), ὁ Δέλιτς (3) καὶ ἄλλοι θεωροῦσιν αὐτὸ ὡς ἴδιον αὐτοτελὲς ἔπος ἔχον

(1) Παραβάλλουσι τινες ταύτην τὴν ἐκ τῆς γῆς ἀνοδὸν τοῦ Εαθανι πρὸς τὴν ἐν Π. Διαθήκῃ (Βασιλειῶν Α' κεφ. 28 ἐδ. 11) περιγραφομένην ἐκ γῆς ἀνοδὸν τοῦ τεθνεώτος Σαμουήλ, τὴν γενομένην ἵνα προφητεύσῃ τῷ Σαούλ.

(2) A. Jeremias. «Die Babylonisch-Assyrische Vorstellungen vom Leben nach dem Tode 1887. Πρὸ ταύτης ἐξέδωκεν ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ ἑτέραν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Die Höllenfahrt der Istar. Eine alte Babylonische Beschwörungslegende» 1886.

(3) Ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ ἔργου τοῦ Ἰερεμίου (Litterarisches Centralblatt 1889. φύλλον τῆς 17 Μαρτίου.

καταγωγὴν καὶ ὑπόθεσιν ὅλως ἄλλοτρίαν τῆς τοῦ ἔπους Νιμρούδ. Κατὰ τὰς θεωρίας ταύτας τὸ ἔπος ἦτο ἐν ἀρχῇ μαγικὴ τις ᾠδὴ σκοποῦσα τὴν δι' ἐξορκισμῶν ἐξοδὸν τῶν ψυχῶν ἐκ τοῦ ἄδου, λαβοῦσα ὕστερον μορφήν ἔπους διὰ τῆς διηγήσεως τῶν περιπετειῶν τοῦ ἔρωτος τῆς Ἰστάρ πρὸς τὸν Θαμμούζ. Εἶδομεν ὅτι ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν περιπετειῶν τοῦ ἥρωος Νιμρούδ ἢ Γιλγάμου γίνεται ἐν παρόδῳ λόγος καὶ περὶ τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ (ἰδ. σελ. 135). Ἀλλὰ τὸ ἰδιαίτερον ἔπος, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἐκτίθησιν ἐντελέστερον καὶ ἐκτενέστερον τὰ κατὰ τὴν κατάβασιν ταύτην ὡς ἐξῆς: Ὅποτε ὁ τοῦ Εἰς υἱὸς Θαμμούζ (1), ὁ ὠραίος ποιμὴν ὁ βόσκων τὰ κτήνη αὐτοῦ ὑπὸ τὸ μυστηριῶδες δένδρον τῆς πόλεως Ἐριδοῦ, ἀγαπηθεὶς σφόδρὰ ὑπὸ τῆς Ἰστάρ καὶ ἀξιωθεὶς νὰ γένηται σύζυγος αὐτῆς, ἐφονεύθη ὑπὸ κάπρου (2), ἢ Ἰστάρ ἐν τῇ θλίψει καὶ ἀπογνώσει αὐτῆς ἀπεφάσισε νὰ κατέλθῃ εἰς Ἄδου, ἵνα ἐκεῖ ἐν τῷ ὕδατι τῆς θαυμασίας πηγῆς πλύνῃ τὰς πληγὰς τοῦ φονευθέντος συζύγου, διότι οὕτω μόνον ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ζωὴν ὁ φονευθεὶς. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἦτο φοβερόν,

(1) Τὸ ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς ὄνομα εἶναι Doumouzi, ἀλλ' ἡμεῖς ἐνταῦθα ποιούμεθα χρῆσιν τοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος ὡς ἔχει τοῦτο ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ κατὰ τοὺς Ο'.

(2) Φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπητοῦ τῇ Ἰστάρ ποιμένου Θαμμούζ (Ταμμούζ ἢ Δουμούζι) ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ τοῦ σπαράξαντος αὐτὸν ὄς ἢ κάπρου. Καὶ ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Ἀδωνίδος καὶ τῆς Ἀστάρτης λέγεται ὅτι ὁ Ἀδωνὶς ἐφονεύθη πληγῶσις ὑπὸ τοῦ κάπρου καὶ διὰ τοῦτο πανταχοῦ εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρασιατικῆς Ἀφροδίτης ἢ Ἀστάρτης ἀνηγορεύετο αὐστηρῶς ἡ εἰσόδος κρέατος ὄς. Ὁμοιωτάτον πάθημα τῷ τοῦ Θαμμούζ καὶ τοῦ Ἀδωνίδος μυθολογεῖται ὅτι ἔπαθε καὶ ὁ Αἴνως (ἐν ᾧ προσωποποιεῖται ἡ παναρχαία θρηνώδης Ἑλληνικὴ ποίησις ἢ καλουμένη «Αἴνως») κατασπαρχθεὶς ὑπὸ κυνῶν. Τὰ μυθικὰ ταῦτα πρόσωπα εἰσὶ προσωποποιήσεις τοῦ ἔαρος τοῦ ζωογονούντος τὴν φύσιν καὶ ἀφανιζομένου ὕστερον ὑπὸ τοῦ καύσωνος τοῦ θέρους τοῦ προσωποποιουμένου ἐν τῷ κάπρῳ τῷ φονεύοντι τοὺς ἀγαπητοὺς τῇ Ἀφροδίτῃ (τῇ θεᾷ τῆς γονιμότητος) νέους. Ἀλλ' ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Θαμμούζ φαίνεται ὅτι ὁ ὠραίος ποιμὴν ὁ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ κάπρου ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ φονεύσαντος κάπρου. Δουμούζι ἢ Δουμούζ εἶναι νεώτερος τύπος τοῦ Τουρανικοῦ Τογγούζ = κάπρος (ὁμοία ἀναλογία φθολογολογικὴ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Σουμριτικῆς ἀρχ. Σουμρι. Διγγίρ = θεός, Νεοσουμρι. Δεμίρ). Ἐν τῇ μεταστάσει ταύτῃ τῶν ὀνομάτων τοῦ φονεύσαντος κάπρου καὶ τοῦ φονευθέντος ποιμένου ἐγένετο ὁμοιόν τι, κατ' ἀντίθετον μετωνυμίαν, τῷ ἐν τῇ μεταστάσει τῆς θεᾶς Ἰριγερείας Ἀρτέμιδος εἰς Ἰριγέριαν θυομένην τῇ θεᾷ καὶ τοῦ θεοῦ Δυκάονος Διὸς εἰς τὸν Ἀρκάδα Δυκάονα τὸν θύοντα τῷ Διὶ ἀνθρώπους. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ κάπρου Δουμούζ, κατὰ Σημιτικὸν τόπον Ταμμούζ, Θαμμούζ, ἔλαβε τὸ ὄνομα παρὰ τοῖς Σύροις ὁ μὴν τοῦ φονικοῦ καύσωνος Ταμμούζ ὁ ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸν Ἰούλιον καὶ ὢν ἐν χρήσει, πλὴν τῶν Σύρων, καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς Ἀσιατικοῖς.

διότι οὐδείς οὔτε θεὸς οὔτε βροτὸς ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν πηγὴν ἐκείνην ἢ νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ἄδην χωρὶς νὰ ὑποστῇ τὰ φρικώδη τοῦ θανάτου παρακολουθήματα. Ἄλλ' ἡ Ἰστάρ προετίμησε νὰ ὑποστῇ μᾶλλον τὴν φοβεράν ταύτην τιμωρίαν ἢ νὰ χωρισθῇ διὰ παντὸς ἀπὸ τοῦ ἀνδρός. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀπῆλθεν «εἰς τὴν γῶραν, ἀφ' ἧς δὲν ἐπατέργεται τις» εἰς τὴν γῶραν τοῦ σκότους, ἔστρεψεν ἡ Ἰστάρ, ἡ θυγατέρα τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σέρ, τὸν γοῦρ αὐτῆς, εἰς τὸν οἶκον τοῦ σκότους, εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ἰρχάλα (1)· εἰς τὸν οἶκον, εἰς ὃν ὁ ἄπαξ εἰσερχόμενος δὲν ἐξέρχεται πλέον· εἰς τὴν τρίβον τὴν μὴ ἄγουσαν ὀπίσω τὸν εἰς αὐτὴν εἰσελθόντα· εἰς τὸν οἶκον, ἐν ᾧ ὁ προσερχόμενος στερεῖται φωτός· εἰς τὸν τόπον, ἔνθα τροφὴ εἶναι ἡ κόνις καὶ ὁ πηλός, ἔνθα οἱ οἰκοῦντες δὲν βλέπουναι φῶς, ἀλλὰ μένουσιν ἐν σκότει καὶ ἔνθα οἱ οἰκοῦντες εἶναι ἐνδεδυμένοι, δίχην πτηνῶν, ἐνδύματα μετὰ πτερῶν, ἔνθα εἰς τὴν πύλην καὶ εἰς τὸ κλεῖθρον κεῖται σωρὸς κόνεως η'. Ἐνταῦθα κατέβη ἡ Ἰστάρ καὶ προσεκάλεσεν ἐπιτακτικῶς καὶ μετ' ἀπειλῶν τὸν κωλύοντα αὐτὴν τῆς εἰσόδου φύλακα ἀπειλοῦσα ὅτι ἐμελλε νὰ ἐκβιάσῃ τὴν εἴσοδον καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰς οὐδοὺς καὶ νὰ ἐξαγάγῃ πάντας τοὺς νεκρούς, ἵνα ζῶσι καὶ ἐσθίωσιν. Ὁ φύλαξ καμφοθεὶς ἀγγέλλει τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν φοβεράν θεάν τοῦ ἄδου Ἀλλάτ (ἰδ. σελ. 125) (2) τὴν ἔχουσαν μορφὴν γυναικός, ἀλλὰ σῶμα τριχωτὸν καὶ τερατῶδες μετὰ πτερῶν καὶ οὐρᾶς καὶ ῥύγχους λεαινῆς μορφάζουσης ἀπαισίως, γαλουχοῦσαν δύο λέοντας, τέκνα αὐτῆς, σείουσιν δι' ἐκατέρας τῶν χειρῶν φοβεροὺς ὄφεις, δι' ὧν πλήττει θανατηφόρως τοὺς ἐναντίους, ἱσταμένην ὀρθίαν ἐπὶ τῶν νώτων ἵππου ἐπιβαίνοντος λέμβου καὶ οὕτω διατρέχουσιν τὸ κράτος αὐτῆς καὶ ἐμπνέουσιν πανταχοῦ τὸ ῥίγος καὶ τὴν ὠχρότητα τοῦ θανάτου. Αὕτη ἐπέτρεψε μὲν τὴν εἴσοδον τῇ Ἰστάρ, ἀλλ' ὑπέβαλεν αὐτὴν εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους, εἰς οὓς ὑποβάλλονται πάντες οἱ μεταβαίνοντες εἰς τὸ κράτος αὐτῆς.

(1) Ἀρχαίου Τουρανίου θεοῦ τοῦ ἄδου προσωποποιούντος τὸν θεὸν αὐτὸν τοῦ ἄδου Ἰρχάλα ἢ Οὐρχάλ (= μέγας οἶκος ἐκ τοῦ Ἰρι ἢ Οὐρου = μέγας (πρὸλ. Τουρκ. ἱρι = μέγας) καὶ γκάλ = οἶκος) (πρὸλ. Τουρκ. γκαλμάκ = μένειν).

(2) Περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος Ἀλλάτ ἐκ τοῦ παρ' Ἡροδότου Ἀλλάτ, θηλυκοῦ τύπου τοῦ γενικοῦ Σημιτικοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ Ἰλου, (Ελ, Ἐλ'), ἐγένετο ἡδὴ λόγος ἀλλαχοῦ (ἰδ. σελ. 26 σημ.). Ἐνταῦθα σημειούμεθα ὅτι ὁ Hommel ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Τουρανικοῦ Ἀράλ σημαίνοντος ἄδην (ἰδ. σελ. 188). Τὸ Τουρανικὸν τοῦτο ὄνομα μετὰ Σημιτικῆς καταλήξεως τοῦ θηλυκοῦ αὐτοῦ (ἰδ. σελ. 117) ἐγένετο κατὰ Hommel Ἀράλατου καὶ ἐντεῦθεν Ἀράλτου, Ἀλλάτου, Ἀλλάτ.

Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς πρώτης πύλης τοῦ δι' ἑπτὰ τειχῶν περιβαλλομένου καὶ ἑπταπύλου δόμου τοῦ ἔδου ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῆς Ἰστάρ τὸ βασιλικὸν διάδημα· κατὰ τὴν δευτέραν πύλην ἀφαιροῦνται αὐτῆς τὰ ἐνώτια· κατὰ τὴν τρίτην δὲ καὶ τὰς λοιπὰς ἀφαιροῦνται διαδοχικῶς πάντα τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ κοσμήματα τῆς θεᾶς, τὸ περιδέριον, ἐξ οὗ ἐκρέμαντο καὶ περιάμματα, ὁ χιτὼν ὁ περικοσμῶν τὸ στῆθος, ἡ καλλιτεχνικῶς πεποικιλμένη καὶ πολυτίμοις λίθοις διηνηθισμένη ζώνη, τὰ ψέλλια τῆς χειρὸς καὶ οἱ δακτύλιοι τῶν ποδῶν, τέλος δὲ κατὰ τὴν ἐβδόμην πύλην ἀφαιρεῖται καὶ ὁ πέπλος ὁ καλύπτων τὸ γυμνὸν τοῦ σώματος. Οὐχὶ ἄνευ ἀντιρρήσεων καὶ διαμαρτυρῶν ἐπέτρεψεν ἡ θεὰ τὴν τοιαύτην αὐτῆς ἀπογύμνωσιν, ἀλλ' ὁ φύλαξ εἰς ἐκάστην ἐρώτησιν ἀπαντᾷ αὐστηρῶς: «Τοῦτο κελεύει ὁ νόμος τῆς Ἀλλάτ». Τέλος ἀφοῦ ἀπεγυμνώθη ἐντελῶς ἡ θεὰ καὶ εἰσῆλθε διὰ τῆς ἐβδόμης πύλης, εὗρέθη πρὸ τῆς ἀδυσωπῆτου θεᾶς τοῦ ἔδου. Νῦν ἡ Ἰστάρ, ἀντὶ νὰ παρακαλῇ, ἐπιτίθεται ὀρμητικῶς κατὰ τῆς Ἀλλάτ, ἵνα ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς τὸν Δουμουζι· ἀλλ' αὕτη ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑπουργοῦ αὐτῆς Ναμτάρ, τοῦ ἐργάτου τῆς δυστυχίας, ὅστις διὰ τῶν πληγῶν, ἃς καταφέρει κατὰ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος τῆς θεᾶς, περιβάλλει διὰ δεινῶν ἀλγηδόνων πάντα τὰ μέλη αὐτῆς. Ἡ Ἰστάρ δεσμεύεται ἐν τῷ ἔδῳ. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ γῆ πενθεῖ ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς θεᾶς τῆς παρεχούσης εἰς πάντα ζῶν καὶ γονιμότητα· ὁ ταῦρος δὲν ἐπιβραίνει πλέον τῆς βοῆς, ὁ ἀνὴρ δὲν ἐπιζητεῖ τὴν γυναῖκα, ἡ γῆ κινδυνεύει νὰ στερηθῇ πάντων αὐτῆς τῶν κατοίκων καὶ πάσης ζωῆς, κινδυνεύουσι δὲ καὶ οἱ θεοὶ ν' ἀπολῶσιν καὶ ναοὺς καὶ βωμοὺς καὶ λατρευτάς καὶ ἐκατόμβας καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ἀνθρώπων προσφερόμενα αὐτοῖς. Θόρυβος καὶ κλαυθμὸς καταλαμβάνει καὶ τοὺς οὐρανοὺς. Ὁ ὑπηρετὴς τῶν μεγάλων θεῶν Παψουκάλ ἀπὸ θλίψεως καὶ πένθους διαρρηγνύει πρὸ τοῦ Σάμας τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ὁ Σάμας αὐτὸς κλαίει πρὸ τοῦ πατρὸς Σίν· αὐτὸς ὁ Εἰα συγκινεῖται ἐπὶ τοῖς γινομένοις. Πάντες ἀπαιτοῦσι τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐξ ἔδου ἐπάνοδον τῆς Ἰστάρ. Ἐν τοιαύτῃ δ' ἀπορίᾳ τῶν πραγμάτων ἀρωγὸς παρίσταται ὁ πάσης σοφίας κάτοχος μέγας θεὸς Εἰα· οὗτος ἐδημιούργησε τὸν ἡμίθεον Οὐδδουσυναμίρ (1) καὶ ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν ἔδον,

(1) Κατὰ Hommel ὁ Οὐδδουσυναμίρ εἶναι αὐτὸς ὁ Νιμρώδ καὶ τὸ ὄνομα Οὐδδουσυναμίρ εἶναι Σημιτικὴ μετάφρασις τοῦ Σουμιρικοῦ Γκιζτουθάρ. Ὁ Hommel δὲν ἐγίνωσκεν, ὅτε ἔγραφε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, τὸ νέον ὄνομα Γίλγαμος. Ὡστε κατὰ τὴν

ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν ἐπάνοδον τῆς Ἰστάρ. Ἡ ἐν ἄδῃ ἐμφάνισις τοῦ ἀγγέλου τοῦ Εα παρώργισε τὴν Ἀλλάτ, τὴν μὴ ἀνεχομένην ἐπέμβασιν ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς. Καὶ διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐπέτιμψε τὸν Οὐδδουσυναμίρ ὡς ἀπαιτοῦντα ἀθέμιτα καὶ ἐν ὀργῇ πλήττουσα τὰ πλευρὰ αὐτῆς καὶ δάκνουσα τοὺς δακτύλους ἠπέιλησεν αὐτὸν διὰ τῆς μεγάλης φυλακῆς (ἡ κατάραις κατὰ Δέλιτζ), ἐν ἣ βρωσίς ἤθελεν εἶσθαι δι' αὐτὸν ὁ πηλὸς τῶν ὁδῶν καὶ οἱ βορβορώδεις ὀχετοί, διαμονὴ δὲ ἡ σκιά τῶν τειχῶν καὶ αἱ οὐδοὶ τῶν πυλῶν. Ἀλλὰ νοήσασα ὅτι ἔδει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὰς θελήσεις τοῦ Εα ἐκάλεσε τὸν ὑπουργὸν Ναμτάρ καὶ διέταξεν αὐτὸν ν' ἀποδώσῃ τὴν ζωὴν τῇ Ἰστάρ διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ κεκρυμμένου ὑπὸ τὴν οὐδὸν τοῦ μεγάρου αὐτῆς. Ὁ Ναμτάρ ἔσχισε τὴν οὐδὸν καὶ ἀνέβλυσε τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς (1), ὅπερ ἐπεχύθη ἐπὶ τῆς Ἰστάρ καὶ ἀπέδωκεν αὐτῇ τὴν ζωὴν.

Ἐνταῦθα τελευτᾷ ἡ περὶ τῆς ἐξόδου τῆς Ἰστάρ ἀπὸ τοῦ ἄδου διήγησις, χωρὶς νὰ λεχθῇ τι σαφές ἐν τῷ ἔπει περὶ τῆς τύχης τοῦ Θαμμουζ μετὰ τὴν ἐξόδον τῆς θεᾶς. Ἀλλὰ τὸ ἔπος δὲν τελευτᾷ μετὰ τῆς ἐξόδου τῆς Ἰστάρ ἐκ τοῦ ἄδου, ἀλλ' ἐπεται οἰονεῖ τις ἐπιλογος, ἐν ᾧ παρίσταται ἀνὴρ θρηνῶν πρὸ τοῦ ἱερέως περὶ τῆς τύχης τῆς ἐν ἄδῃ ἀδελφῆς αὐτοῦ, τῷ ἀνδρὶ δὲ τούτῳ παραινεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ καθικετεύσῃ τὴν Ἰστάρ καὶ νὰ σπένδῃ ὕδωρ καθαρὸν πρὸς τὸν ἀγαπητὸν τῇ θεᾷ Θαμμουζ, νὰ ἐπιχέῃ πολύτιμον βάλσαμον ἐπ' αὐτὸν ἔτι δὲ καὶ νὰ προσφέρῃ περιβολὴν πένθους. Συγχρόνως δὲ ἡ πενθουμένη ἀδελφὴ ἀκούσασα τῶν θρήνων τοῦ ἀδελφοῦ λαλεῖ πρὸς τοῦτον ἐκ τοῦ ἄδου: «μονάκριβέ μου ἀδελφέ, μὴ ἐγκαταλίπῃς με εἰς ἀπώλειαν· ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ Θαμμουζ αὐλησὸν μοι τοὺς κρυσταλλίνοους αὐλοὺς, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες θρηνηφοδοὶ ἅς μέλψωσιν ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις καὶ ἅς καίωσι θυμίαμα εὐωδίας». Ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ

ἐρμηνεῖαν ταύτην ὁ καταβάς εἰς Ἄδου, ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν Ἰστάρ, εἶναι αὐτὸς ὁ Βαβυλώνιος Ἡρακλῆς.

(1) Περὶ τοῦ «ὕδατος τῆς ζωῆς» ἀμυδρά τις ἰδέα ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ ἔπει Νιμρώδ ὅπως καὶ περὶ τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» (Ἰδ. σελ. 189 - 190). Κατὰ τὸν Α. Ἱερμεῖαν (Die Babylonisch - Assyrische Vorstellungen vom Leben nach dem Tode σελ. 89) ἡ περὶ «ὕδατος ζωῆς» παράδοσις εἶναι κοινὴ πᾶσι τοῖς Σημιτικοῖς λαοῖς (τοιούτου ὕδωρ πάντως τὸ ἄμπου-ζεμ-ζέμ τῶν Ἀράβων). Περὶ τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» γίνεται κυρίως λόγος ἐν τῷ ἔπει Νιμρώδ (Ἰδ. σελ. 189), εἰκονίζεται δὲ συνήθως τὸ δένδρον τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς κυλίνδροις καὶ ἰδίως ἐν τοῖς κυλίνδροις τῶν βασιλικῶν σφραγίδων. Πρὸβλ. τὰ ἐν σελ. 129 περὶ τοῦ δένδρου τούτου εἰρημένα.

Βραδύτερον δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ εἰσεχώρησαν αἱ τοιαῦται βέβηλοι τελεταὶ καταδικαζόμεναι αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ προφήτου (1). Οὕτω ἡ μαγικὴ τέχνη τοῦ ἐξορκίζειν τὰς ψυχὰς τῶν θανόντων καὶ ἐξάγειν αὐτὰς ἐκ τοῦ ᾄδου, συνδυασθεῖσα μετὰ τῶν Σημιτικῶν ἰδεῶν περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τῆς φύσεως καὶ μετὰ τινος ἀμυδρῶς ἀναπτυχθείσης ἰδέας περὶ ἀθανασίας, ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τῆς Ἰστάρ. Ἐξ ἄλλου ὁ μῦθος ὁ περιγράφων τὰ ἐν ᾄδῃ, συναφθεὶς μετὰ τῶν μύθων τῶν περιπετειῶν τοῦ ἥρωος Νιμρώδ, ἀπετέλεσε πρωτομῶς μέρος τοῦ ἔπους Νιμρώδ. Ἡ ὁμοιότης δὲ τοῦ ἐν τῷ ἔπει Νιμρώδ περὶ Ἰστάρ μύθου ὡς καὶ τῆς ἐν αὐτῷ περιγραφῆς τοῦ ᾄδου πρὸς τὰ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ἔπει τῆς Ἰστάρ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα μέχρι πρὸ μικροῦ τὸ ἔπος τοῦτο θεωρῇται μέρος τοῦ ἔπους Νιμρώδ (2).

Τὸ τε ἔπος Νιμρώδ, τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός (3) ἐκ τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ὡς καὶ τὸ ἔπος τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ, εἴτε ἀποτελοῦσι τμήματα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔπους, ὡς ἔτι φρονοῦσι τινες, εἴτε, ὡς εἶναι σχεδὸν ἀποδεδειγμένον, εἰσὶ πάντῃ διάφορα ἀλλήλων, εἰσὶ πεποιημένα ἀμφοτέρω ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, ἐντεῦθεν δ' ἐθεωρήθησαν ἀνήκοντα εἰς περίοδον χρονικὴν μὴ ἀνατρέχουσαν πέρα τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος (4). Καὶ ὅ,τι μὲν ἀφορᾷ τὸν χρόνον

(1) Ἰεζεκιήλ Η' 14-15. «Καὶ εἰσήγαγέ με (ἐν Ἱερουσαλὴμ) ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως οἴκου Κυρίου τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν καὶ ἰδοὺ ἐκεῖ γυναῖκες καθήμεναι θρηνηῖσαι τὸν θαμμούζ. Καὶ εἶπε πρὸς με· υἱὲ ἀνθρώπου, εὐράκας μὴ μικρὰ τῷ οἴκῳ Ἰούδα τοῦ ποιεῖν τὰς ἀνομίας, ἃς πεποιήκασιν αὐτοὶ ὧδε· καὶ ἔτι ὅψει ἐπιτηδεύματα μείζονα τούτων».

(2) Ὡς εἴδομεν ἀλλαχοῦ (ἴδ. σελ. 135) τὰ αἴτια τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ ἐκτίθενται ἐν τῷ κυρίῳ ἔπει Νιμρώδ ἄλλως ἢ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ἔπει τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ πρὸς τοὺτοισ, καθά παρατηρεῖ ὁ Δελιτζ, ἐκεῖ μὲν ἡ Ἰστάρ λέγεται θυγάτηρ τοῦ θεοῦ Ἀνοῦ, ἐν δὲ τῷ ἔπει τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ θυγάτηρ τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σίν.

(3) Ὡς ποιητὴς τοῦ ἔπους θεωρεῖται ὑπὸ πολλῶν Ἀσσυριολόγων ὁ Σιν-λίκι-ουνίνι, διότι ἐν τῷ ἔπει αὐτῷ λέγεται ὅτι τοῦτο προέρχεται «ἐκ τοῦ στόματος (Sa-pi)» τοῦ Σιν-λίκι-ουνίνι. Ἀλλὰ τοῦτο ἄλλοι, ὡς ὁ Ἱερειάς, ἐρμηνεύουσι «κατὰ τὴν διὰ στόματος παράδοσιν» τοῦ βασιλεῦς Σιν-λίκι-ουνίνι, φρονοῦσι δ' ὅτι τὸ ἔπος Νιμρώδ δὲν εἶχεν ἕνα μόνον ποιητὴν, ὁ δὲ Σιν-λίκι-ουνίνι ἦτο ἴσως ποιητὴς τοῦ ἔπους τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ.

(4) Κατὰ τὸν Hommel τὸ ἔπος ὑπὸ τὴν σήμερον διατηρηθεῖσαν ἡμῖν μορφήν αὐτοῦ ἐποιήθη κατὰ τὸν 23 π. Χ. αἰῶνα (πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Χαμμουραβί), κατὰ δὲ τὸν E. Μάυερ ἀνέρχεται ἀπλῶς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 15 π. Χ. αἰῶνος.

τῆς συνθέσεως τῶν ἐπῶν ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν μορφήν, ἐν αἷς ἐσώθησαν μέχρι νῦν, τὸ τοιοῦτον φαίνεται πιθανόν· ἀλλ' ὁ μῦθος τοῦ Νιμρούδ ἢ Γιλγάμου ἀνήκει εἰς περίοδον χρόνου πολλῷ προγενεστέραν, διότι ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις κυλίνδροις σφραγίδων, ἐν αὐτῇ τῇ σφραγίδι τοῦ Σαργῶν, εἰκονίζονται ἄθλοι τοῦ ἥρωος καὶ μάλιστα οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ἐναντίον τῶν θηρίων, ἀφ' ὧν, ὡς ὁ Ἕλλην Ἡρακλῆς, ἐκάθηρε τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ὡσαύτως δὲ ἀρχαιοτάτος εἶναι καὶ ὁ μῦθος τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ ἔχων σχέσιν πρὸς τὰς μαγικάς παραδόσεις τῶν πρώτων Τουρανίων οἰκητόρων τῆς Βαβυλωνίας. Ἀπεδείχθη δ' ἄλλως διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Haupt καὶ τοῦ Hommel ὅτι τὸ ἔπος τὸ Βαβυλωνιακὸν ἀνεπτύχθη μὲν καὶ ἤκμασεν ἐν τῇ Σημιτικῇ περιόδῳ καὶ ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ, ἀλλ' εἶχε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ Τουρανικῇ φιλολογίᾳ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ὅτι ὑπῆρχον ἔπη μυθικὰ θρησκευτικὰ πεποιημένα ἐν τῇ Νεοσουμερικῇ γλώσσῃ (1)· ἐν τινι δὲ καταλόγῳ ἐπικῶν ποιημάτων ἐσώθησαν ἡμῖν καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποιημάτων μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ποιητῶν τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων Νεοσουμερικῶν ἐπῶν (2). Τοιοῦτος ἐπικός ποιητὴς ζήσας τοῦλάχιστον διςχίλια ἔτη πρὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ χίλια ἔτη πρὸ τῆς συνθέσεως τοῦ Ῥιγβέδα, τοῦ ἀρχαιοτάτου τῶν ἐν τῇ Σανσκριτικῇ καὶ πάντων τῶν ἐν Ἀρίαις ἢ Ἰνδογερμανικαῖς γλώσσαις συντεθειμένων ποιημάτων, εἶναι ὁ Πασα-γούλας, ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ἡ θεὰ Νινμὰχ ἐστὶν ἡμετέρα δέσποινα». Ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐποίησε καὶ ἕτερον ἔπος ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ, οὗ ἡ ἀρχὴ «Μερωδάχ ὁ μέγας κύριος». Ἄλλος ἐπικός ποιητὴς τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι ὁ Ἰκουρτουρνούνα ποιήσας ἔπος Σουμερικόν, οὗ ἡ ἀρχὴ «Ἀπὸ μακρῶν ἡμερῶν». Ἐπικός ποιητὴς ποιήσας δύο ἔπη Σουμερικὰ καὶ πολλοὺς περὶ θεῶν μύθους ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ εἶναι καὶ ὁ ποιητὴς Ἰσμιδούγγας.

4) Τὸ ἔπος τῆς κοσμογονίας καὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδάχ κατὰ τῆς Τιαμάτ. — Σπουδαῖον ἔπος ἐν τῇ Β. Σημιτικῇ εἶναι

(1) Ἐντεῦθεν φηνοῦσιν τινες Ἀσσυριολόγοι ὅτι καὶ τὸ ἔπος Νιμρώδ, ὅπως καὶ τὸ ἔπος τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τῆς Ἰστάρ, ἐποιήθη ἐν ἀρχῇ ἐν τῇ Σουμερικῇ γλώσσῃ καὶ ἐκ ταύτης μετεφράσθη εἰς τὴν Σημιτικὴν Βαβυλωνιακὴν.

(2) Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ δὲν ἀναφέρονται οὔτε τὸ ἔπος Νιμρώδ οὔτε τὸ τῆς κοσμογονίας, φησὶ δ' ὁ Hommel ὅτι ὁ κατάλογος περιλαμβάνει ἀπλῶς ὠρισμένης χρονικῆς περιόδου καὶ ὠρισμένου κύκλου ἐπῶν καὶ τῶν ποιητῶν αὐτῶν τὰ ὀνόματα.

καὶ τὸ ἐν πολλοῖς ἀποσπάσμασιν ἐπτὰ βιβλίων ἤτοι πινακίων περιεχόμενον ἔπος τῆς κοσμογονίας καὶ τῶν μετὰ ταύτης συνδεομένων περὶ θεογονίας καὶ τῶν πράξεων τῶν θεῶν μύθων. Καὶ περὶ μὲν τῆς κοσμογονίας κατὰ τοὺς Βαβυλωνιακοὺς μύθους ἐγένετο ἤδη λόγος κεφαλαιώδης ἐν ἄλλῳ τοῦ βιβλίου τούτου κεφαλαίῳ. Ἐκ δὲ τῶν περὶ θεογονίας καὶ τῶν πράξεων τῶν θεῶν (τῶν μετὰ τῆς κοσμογονίας συνδεομένων) ἐκτίθεμεν ἐνταῦθα, κατὰ προτίμησιν, λεπτομερέστερον τὰ περὶ τοῦ πολέμου τοῦ οὐρανίου θεοῦ Μαρδούκ ἢ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς θεᾶς τῆς ἀθύσσου ἢ τοῦ χάους *Τιαμάτ*, διότι ἐν τῷ μύθῳ τούτῳ ἐνόμισαν πολλοὶ ἀτόπως ὅτι εὗρον ὁμοιότητα καὶ κοινὴν καταγωγὴν πρὸς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἐωσφόρου Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐναντίον αὐτῶν πολέμου τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν οὐρανίων ταγμάτων Μιχαήλ. Ὁ μῦθος οὗτος τῆς *Τιαμάτ* ἔχει ὡς ἐξῆς ἐν κεφαλαίῳ :

Πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν θεῶν αὐτῶν ἐδέσποζε μόνον ἡ θεὰ τοῦ χάους *Τιαμάτ*, μετ' αὐτῆς δὲ ἡ ἄβυσσος ἢ ὠκεανός (1). Ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ χάους καὶ τῆς ἀθύσσου παρή-

(1) *Τιαμάτ* καὶ Ἄβυσσος (Ἀψου, ἴδ. σελ. 131) φαίνεται ὅτι σημαίνουν τὴν αὐτὴν ἀρχέγονον θεότητα, τὴν κοσμογονικὴν ἀρχὴν τοῦ χάους, οὗ ἡ εἰκὼν παρίσταται ἐν τῇ ἀθύσῳ (πρὸλ. καὶ Γενέσ. Α' 1). Ὅτι ἡ λέξις ἄβυσσος εἶναι τὸ Βαβυλωνιακὸν *αψου*, περὶ τούτου ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν σελ. 131 (σημ. 5)· ἐνταῦθα δὲ ἐρρήθη ὅτι ἡ λέξις ἡ Βαβυλωνιακὴ *Ghanna* ἡ σημαίνουσα τὸ χάος δὲν ἔχει συγγένειαν οὐδεμίαν ἐτυμολογικὴν οὔτε πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν *χάος*, οὔτε πρὸς τὸ γέννημα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πρὸς τὸ Ἀραβικὸν *دجهرنέμ*. Ὡς ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ εἴπομεν, τὸ *αψου* ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις εἶναι ἐπίθετον τοῦ *Εα* ἢ *Χέα* ἢ Ὡάννου τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας τοῦ ἐκ τῆς θαλάσσης φανέντος (ἴδ. σελ. 122). Ἄλλ' ἡ λέξις ἐν τισιν Ἑλληνικαῖς περὶ Βαβυλωνιακῶν θεοτήτων παραδόσεσι (ἴδ. κατωτέρω) παρεδόθη ὑπὸ τὸν τύπον Ἀπασών, ὡς ἰδιαίτερας θεότητος ὄνομα, ἐνῶ ἐν τῷ ἄβυσσος (*) διετηρήθη ἡ κυριολεκτικὴ ἔννοια τῆς ἀχανοῦς θαλάσσης. Ὅτι ὅμως Ἀπασών ἢ ἄβυσσος ἦτο ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν *Τιαμάτ* μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν Βαβυλωνιακῶν μύθων. Κατὰ τούτους γυνὴ μὲν τοῦ Ἀπασών καλεῖται Ταυθὲ (Τηθύς; θαλάτθ τοῦ Βηρώσου; ἴδ. σελ. 131), υἱὸς δὲ τοῦ Ἀπασών καὶ Ταυθὲ εἶναι ὁ Μωμίς. Ἐν τῷ Μωμίς προδήλως εὐρίσκομεν τὴν Μουμμοῦ *Τιαμάτ* τῶν Βαβυλωνιακῶν μνημείων. Φαίνεται δὲ πάντως ἀπ' αὐτοῦ ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Hommel ὅτι τὸ ὄνομα Μουμμοῦ προήλθεν ἐκ τοῦ *Ghanna* καὶ ὅτι μεσάζων τύπος εἶναι ὁ τοῦ

(*) Ἄβυσσος ἐτυμολογεῖται συνήθως ἐκ τοῦ α στερεγ. καὶ βυσσός (βυσσόθεν) Ἰων. τύπ. τοῦ βυθός· καὶ ἐρμηνεύεται ἄνευ βυθοῦ. Ἀλλὰ τὴν γενικωτέραν σημασίαν τοῦ ὀνόματος σημαίνοντος ἀπειρος, ἀχανής, ὠκεανός, εἶτα δὲ ἄδης, ἀποδοτέον εἰς τὴν παρετυμολογίαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀπασών καὶ *αψου*.

χθῆσαν κατὰ μικρὸν ζεύγη θεῶν, ἐξ ὧν προῆλθον ἄλλοι θεοὶ μεγάλοι καὶ μικροί, καὶ διὰ τούτων βαθμηδὸν ἀπετελέσθησαν ὁλόκληροι στρατιαὶ θεῶν, δι' ὧν ἐπληρώθη ὁ κόσμος. Ἄλλ' ἡ θεότης τοῦ χάους Τιαμάτ, βλέπουσα ὅτι οὕτω διὰ τῆς γενέσεως καὶ αὐξήσεως τῶν θεῶν περιωρίζετο καὶ κατεστρέφετο τὸ κράτος αὐτῆς, ἐγέννησεν ἀπειρίαν ὄντων τῆς ἑαυτῆς φύσεως, δι' ὧν συγκροτοῦσα τάγματα μυριάριθμά ἤθελε νὰ ἀμύνηται ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος κράτους αὐτῆς ἀντιτάσσουσα τὰς στρατίας ταύτας ἐναντίον τῶν θεῶν. Τὰ τέκνα ταῦτα, τὰ ὅποια ἦσαν ὄντα τερατώδη καὶ εἰδεχθῆ, ὅπως αὐτὴ ἡ Τιαμάτ ἢ εἰκονιζομένη ἐν τῇ τέχνῃ ὡς τερατώδες θηρίον πτερόεν, ἐξοπλισθέντα καὶ ταχθέντα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συζύγου τῆς Τιαμάτ Κιγγου, ἤρξαντο οὕτω δεινῶς τοῦ κατὰ τῶν θεῶν ἀγῶνος, ὥστε αὐτοὶ οἱ θεοὶ περιῆλθον εἰς ἀπορίαν περὶ τοῦ πρακτέου. Οὐδεὶς τότε ἐτόλμα ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ φοβεροῦ πολεμίου. Οὔτε ὁ μέγας θεὸς Ἄνου οὔτε ὁ θεὸς τῆς σοφίας καὶ τῆς φρονήσεως Εἰα ἐτόλμων ν' ἀναλάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου. Τέλος ἐν τῷ συμποσίῳ τῶν θεῶν τῷ γενομένῳ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ γηραιοῦ θεοῦ Ἀνσάρ, τοῦ πατρὸς τοῦ Ἄνου, εἰς ὃ ἦσαν συγκεκλημένοι πάντες οἱ θεοί, ὁ πολεμικὸς τοῦ Εἰα υἱὸς Μερωδάχ ἐκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀνελάμβανε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος. Πάντες οἱ θεοὶ ἐπευφήμησαν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ γενναίου Μερωδάχ καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλεῖα κράζοντες πρὸς αὐτόν: «Σοὶ πρέπει ἡ δόξα ἐν τοῖς θεοῖς, σοῦ τὸ θέλημα κρατερόν, σοῦ ἡ ἡγεμονία πηγάζει ἀπὸ τοῦ Ἄνου. Μερωδάχ! ἀπὸ τοῦ νῦν τὰ προστάγματά σου εἰσὶν ἀμετάκλητα, ἐν σοὶ κεῖται τὸ κράτος τὸ ὑποῦν καὶ ταπεινοῦν, ὁ λόγος ὁ ἐξερχόμενος ἀπὸ τοῦ στόματός σου ἄρξει ἐν ἡμῖν καὶ οὐδεὶς ἀντιστήσεται τοῖς προστάγμασί σου. Τὰ σὰ νόμιμα οὐδεὶς παραβῆσεται τῶν θεῶν. . . Ὡ Μερωδάχ! σὺ ὁ ἀμύντωρ ἡγεμών. Σὲ ἀνευφημοῦμεν βασιλεῖα! σοὶ ἀνήκει πᾶν ὃ, τι ὑπάρχει καὶ ὁ λόγος σου πανταχοῦ κρατήσῃ. Τὰ ὅπλα σου πλήξουσιν τὸν ἐχθρόν, καὶ οὐδεὶς δυνήσεται ἀποφυγεῖν τὴν τούτων ὁρμὴν. Ὡ δέσποτα, ὁ πεποιθὼς ἐπὶ σὲ σώζει τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ὁ δὲ θεὸς ὁ

ὀνόματος τῆς θεότητος Χαμμοῦ, ὅπερ εὐρ/σκομεν ἐν τῷ Χαμμουραθί (Γδ. σελ. 167). Πιθανώτερον ὅτι ἐν τῷ Ταυθέ καὶ τῷ Θαλάτθ (τῇ Χαλδαϊκῇ δηλονότι λέξει τοῦ Βηρώσου) ὑπάρχει ἀπ' ἡχσῆς τις τοῦ ὀνόματος Τιαμάτ. Ὅπως δὲ ποτε τὰ ὀνόματα Τιαμάτ, Μουμμοῦ Τιαμάτ, Μωμίε, Ταυθέ, τὸ Θαλάτθ τοῦ Βηρώσου, Αψου, Ἀπασὼν ἔχουσι τὴν αὐτὴν μυθολογικὴν ἀρχήν, τινὰ δὲ τούτων καὶ ἐτυμολογικῶς εἰς τὰ αὐτά.

ποιῶν τὸ κακὸν ἐκχέει τὸ αἷμα αὐτοῦ ὥσπερ ὕδωρ». Τοιαῦτα προσφωνοῦντες οἱ θεοὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν Μερωδάχ ἠθέλησαν νὰ ἐνισχύσωσιν αὐτὸν ἐν τῇ πεποιθήσει τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο περιβαλόντες αὐτὸν διὰ στολῆς ἔλεγον: «Ὡ δέσποτα τὸ θέλημα τὸ σὸν ἔσται θέλημα πάντων τῶν θεῶν καὶ ὅ,τι ἂν εἴπῃς ἵνα γένηται, γενήσεται εὐθύς. Καὶ ἐὰν εἴπῃς τῇ στολῇ ταύτῃ «ἐξαφανίσθητι!», ἐξαφανισθήσεται εὐθύς· καὶ ἐὰν πάλιν εἴπῃς αὐτῇ «ἐπανεέλθε!», πληρωθήσεται ἀμέσως τὸ πρόσταγμά σου». Οὕτω δὲ καὶ ἐγένετο. Ὁ Μερωδάχ προσέταξε τῇ στολῇ νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ ἐξηφανίσθη, ἵνα πάλιν κατὰ διαταγὴν τοῦ θεοῦ ἐπανεέλθῃ ἀμέσως. Οὕτω ἐνισχυθεὶς ὁ Μερωδάχ ἐν τῇ πίστει πρὸς τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ καὶ λαβὼν παρὰ τῶν θεῶν τὰ σύμβολα τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς, τὸ σκῆπτρον, τὸν θρόνον, τὸ στέμμα καὶ ἀνευφημηθεὶς πάλιν ὑπ' αὐτῶν ἐν ἀνευφημίαις: «Γενοῦ βασιλεὺς! Ὑπαγε, ἀπόταμε τὴν κεφαλὴν τῆς Τιαμὰτ καὶ τὸ αἷμα αὐτῆς διασκορπισθήτω ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς τὰς ἀποκρύφους γωνίας τοῦ κόσμου», παρασκευάσας περιεβλήθη τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ, τὴν λόγχην, τὸ τόξον, τὸ δόρυ, τιθεὶς πρὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὸν κεραυνὸν καὶ πεπληρωμένος τὸ σῶμα ἀστραπῆς καὶ φλογός. Ἀλλ' ἵνα πλήξῃ τὴν Τιαμὰτ ἔδει πρῶτον νὰ περικυκλώσῃ αὐτήν, ἵνα μὴ ἐν τῷ ἀπείρῳ τοῦ παντός χώρῳ καταστῇ ἀσύλληπτος. Πρὸς τοῦτο κατεσκεύασε δίκτυον ἐκτεινόμενον ἐφ' ὅλον τὸν κόσμον καὶ οἱ τέσσαρες ἄνεμοι κατὰ τοὺς τέσσαρας ὀρίζοντας τεταγμένοι ἐκράτουν τὰ κράσπεδα τοῦ δικτύου (1). Οἱ ἄνεμοι, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν αὐτός, ἡ θύελλα, ὁ κλύδων καὶ ὁ τυφὼν ἀπελύθησαν

(1) Ἀφοῦ ἡ Τιαμὰτ ἐκπροσωπεῖ τὴν ἄβυσσον ἥτοι τὴν ἀχανῆ θάλασσαν ὡς ἀρχὴν κοσμογονικὴν ἐναντιουμένην εἰς τὸν κόσμον τῶν θεῶν καὶ περιορισθεῖσαν ἐντὸς δικτύου ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ θεοῦ Μερωδάχ, δυνάμεθα νὰ ἀντιπαραβάλλωμεν τὰ ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ μύθῳ περὶ τοῦ δικτύου τοῦ Μερωδάχ καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν τεσσάρων ἀνέμων φυλασσομένου κράσπεδου τοῦ δικτύου λεγόμενα πρὸς τὰς ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰὼβ (ΔΗ' 8-12) ὑψηλότερας περὶ τῶν ὁρίων θαλάσσης ῥήσεις: «Ἐφραξα δὲ θάλασσαν πύλαις, ὥστε ἔμαιοῦτο, καὶ ἐκ κοιλίας αὐτῆς ἐξεπορεύετο· ἐθέμην δὲ αὐτῇ νέφος ἀμφάσιν, ὁμίχλη δὲ αὐτῇ ἐσπαργάνωσα· ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὄρια, περιεῖς κλειθῖρα καὶ πύλας· εἶπον δὲ αὐτῇ· μέχρι τούτου ἔλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερδῆσῃ, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα». Πρβλ. καὶ Ψαλμ. ΡΓ' 4-10 «Ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἄδυσσας ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ· ἐπὶ τῶν ὁρέων στήσονται ὕδατα· ἀπὸ ἐπιτίμησός σου γρούονται, ἀπὸ φωνῆς βροντῆς σου δειλιάσουσιν· ἀναβαίνουναι ὄρη καὶ καταβαίνουναι πεδία εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐθεμελίωσας αὐτοῖς· ὄριον ἔθου, δ' οὐ παρελεύσονται, οὐδὲ ἐπιστρέψονσι καλύψαι τὴν γῆν».

σφοδρῶς κατὰ τῆς Τιαμάτ. Ὁ Μερωδάχ τέλος ἐπιβὰς τοῦ ἄρματος αὐτοῦ τοῦ φοβεροῦ ὤρμησε δεινὸς καὶ ἀκατάσχετος ἐναντίον τῶν πυκνῶν στιφῶν τῶν τεράτων τῶν ἀποτελούντων τὸν στρατὸν τῆς Τιαμάτ, βοῶν πρὸς αὐτὴν καὶ μεμφόμενος τὴν κατὰ τῶν θεῶν διαγωγὴν αὐτῆς, ἀγγέλλων τὴν ἐπικειμένην καταστροφὴν καὶ προκαλῶν αὐτὴν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἡ Τιαμάτ μαίνεται ἐξ ὀργῆς ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, ὀλολύζει καὶ ὀρμᾷ ἀγρίως ἔδουσα μαγικὰς ῥόδους. Μερωδάχ καὶ Τιαμάτ ὀρμῶσι κατ' ἀλλήλων. Ὁ Μερωδάχ ἐξελίσσει τὸ δίκτυον αὐτοῦ καὶ ἀπολύει κατὰ τῆς Τιαμάτ τὸν κλύδωνα· καὶ ἐνῶ αὕτη διὰ τοῦ χάσματος τοῦ στόματος ὀρμᾷ νὰ καταπίῃ τὸν ἀντίπαλον, ὁ κλύδων εἰσὸρμᾷ εἰς τὸ χάσμα τοῦ στόματος καὶ πληρώσας τὴν γαστέρα ἐπιφέρει διάρρηξιν τοῦ στήθους καὶ σχίζει τὸ στόμα. Τότε ὁ θεὸς ὠθῶν τὴν λόγχην διὰ τῆς γαστρὸς διασχίζει ταύτην καὶ τὸ στήθος, καὶ δεσμεύσας τὸ σπαρασσόμενον τέρας φονεύει αὐτό. Ὁ στρατὸς τῆς Τιαμάτ διασκορπίζεται ἀμέσως, οἱ θεοὶ τοῦ πολέμου οἱ ἔλθόντες ἐπικουροὶ, καταπλαγέντες ἐπὶ τοῖς γενομένοις, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τρέπονται εἰς φυγὴν. Τότε τέλος καὶ ὁ σύζυγος τῆς Τιαμάτ συλλαμβάνεται καὶ ἀπάγεται δέσμιος πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀνοῦ. Μετὰ ταῦτα ὁ νικητὴς θεὸς ἐπιστρέφει πρὸς τὴν Τιαμάτ, καὶ πατήσας ἐπὶ τὸ πτώμα αὐτῆς κατεμέλισεν αὐτὸ διὰ τοῦ ἀθανάτου αὐτοῦ ξίφους καὶ ταμῶν τὰ αἱματοφόρα ἀγγεῖα διεσκορπίσε τὸ αἷμα διὰ τῶν ἀνέμων εἰς τὰς ἀποκρύφους γωνίας τοῦ κόσμου. Οἱ θεοὶ ἰδόντες τὸ τοιοῦτον τέλος τῆς Τιαμάτ ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην καὶ ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν ἔπεμψαν δῶρα τῷ Μερωδάχ. Οὗτος δὲ διέσχισε νῦν ὥσπερ ἰχθὺν τὸ πτώμα τῆς φονευθείσης θεᾶς τοῦ χάους εἰς δύο τμήματα, καὶ τὸ μὲν ἐν τμήμα ἀνήρτησεν ὑψηλὰ καὶ ἐκ τούτου παρήχθη ὁ οὐρανός, τὸ δὲ ἕτερον ἐξέτεινεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐσχημάτισεν ἐξ αὐτοῦ τὴν γῆν.

Ἡ ἔννοια ἡ ὑποκειμένη εἰς ὅλον τοῦτον τὸν μῦθον τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς Τιαμάτ εἶναι τὸ μὲν ἡ ἰδέα τῆς ἐκ τοῦ χάους παραγωγῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὸ δὲ ἴσως ὁ πόλεμος τῶν καταστρεπτικῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἰδίως τῆς θαλάσσης, τῆς ἀβύσσου καὶ τῶν κατακλυσμῶν ἐναντίον τῆς φυσικῆς τάξεως καὶ εἰρήνης, ἧς ἀντιπρόσωποι εἶναι οἱ οὐράνιοι θεοί. Ὅμοιαν, ὥς γνωστόν, ἔννοιαν ἔχουσιν οἱ κοσμογονικοὶ μῦθοι καὶ ἐν ἄλλοις λαοῖς, μάλιστα δὲ οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι περὶ τοῦ πολέμου τῶν Τιτάνων καὶ Γιγάντων

ἐναντίον τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν. Ἐν δὲ τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ ὁ οὐράνιος θεὸς Βήλ Μερωδάχ, ὁ θεὸς ὁ ὑψίστος ὁ κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος ἐν Βαβυλῶνι, παρίσταται ὡς φονεὺς τῆς θεᾶς τοῦ χάους καὶ ὡς παραγαγὼν ἐκ τοῦ χάους τοῦτου τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν (1). Ὅτι ἐν τῇ Τιαμάτ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ μύθου ἀνεπαίσθητός τις ἴσως ὑπαινιγμὸς ὑπολανθάνει περὶ τῆς φυσικῆς ἀταξίας τῆς ἐκ τοῦ χάους προερχομένης καὶ ἐντεῦθεν ἀμυδρότατα περὶ τῆς ἠθικῆς ἀταξίας τοῦ πονηροῦ καὶ διαβόλου κατὰ τὴν Γραφικὴν καὶ Χριστιανικὴν ἔννοιαν, ἔχεται τινος ἴσως ἀληθείας. Ἀλλ' ὅτι ἡ Τιαμάτ καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐκπροσωποῦσιν, ὥσπερ ὁ Σατανᾶς, τὸ κράτος τοῦ πονηροῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ ὅτι ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματός αὐτοῦ ἔχει ἀρχὴν Βαβυλωνιακὴν, τοῦτο εἶναι πάντῃ πάντως πλημμελές.

Ὁ πόλεμος τοῦ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς Τιαμάτ καὶ ἡ πτώσις τοῦ Σατανᾶ. — Καὶ ὅμως τοσοῦτος ὑπὸ πολλῶν Ἀσσυριολόγων καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιπολαιότητος ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀμέσου συγγενείας τῶν περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδάχ καὶ τῆς Τιαμάτ Βαβυλωνιακῶν μύθων πρὸς τὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ παραδόσεις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς ἀρχῆς τῶν παραδόσεων τούτων, ὥστε ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκτενέστερον καὶ λεπτομερέστερον, ἀποδεικνύοντες ὅτι ἡ θρυλουμένη αὕτη συγγένεια ὑφίσταται μόνον κατ' ἐπιφάνειαν.

α') Ὁ πόλεμος τοῦ Μερωδάχ ἐναντίον τῆς Τιαμάτ δὲν εἶναι ἀγὼν τοῦ θεοῦ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ κόσμου καὶ ἰδρυτοῦ τῆς ἠθικῆς τάξεως καὶ πηγῆς πάσης ἀγαθότητος ἐναντίον τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κακὸν πονηροῦ πνεύματος, ἀλλὰ πόλεμος τῶν θεῶν τῶν προελθόντων ἐκ τῆς ἀρχηγόνου θεότητος τοῦ χάους ἢ τοῦ ἀχανοῦς ὠκεανοῦ (Γάννα, Τιαμάτ, Μουμμοῦ Τιαμάτ, Ἀβύσσου ἢ Ἀπασών, ἰδ. σελ. 198) ἐναντίον αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἀρχηγόνου θεότητος.

(1) Ὡς γνωστὸν, καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ, ἐνθα ὁ Θεὸς παρίσταται δημιουργῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, λέγεται (Γενέσ. Α' 1-2) « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἄρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος ». Ἡ ἄβυσσος (αβου, Ἀπασών τῶν Βαβυλωνίων) καὶ τὸ ὕδωρ ἔχουσι καὶ ἐνταῦθα ἀσθενές τι μέρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δημιουργίας.

Ἡ Τιματ δὲν ἐκπροσωπεῖ ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ μύθῳ τὴν ἀρχὴν τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ τὴν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου κατάστασιν, καθ' ἣν κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην «ἡ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» ἐκ τοῦ πτώματος δὲ τῆς ἡττηθείσης καὶ φονευθείσης Τιματ παρήχθη κατὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν μυθολογίαν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Τὰ στρατεύματα τῆς Τιματ δὲν εἶναι πονηρὰ πνεύματα, οἷα τὰ τοῦ Σατανᾶ, ἀλλὰ τέκνα (αὐτῆς τῆς ἀρχεγόνου θεᾶς, ὅπως καὶ οἱ θεοὶ· τὸ δὲ τερατώδες καὶ δυσειδές αὐτῶν εἶναι ἰδιότης κοινὴ πολλοῖς τῶν θεῶν, οἵτινες ἔχουσι μορφήν καὶ σῶμα κατὰ τὸ ἥμισυ θηρίου καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνθρώπου. Ἄλλως τε τοῦ πολέμου τῆς Τιματ ἐναντίον τῶν θεῶν μέτεχουσι καὶ τινες θεοί, τραπέντες εἰς φυγὴν μετὰ τὴν ἥτταν τῆς μεγάλης θεᾶς. Ὅλος δ' ὁ πόλεμος οὗτος παρίστησιν ἀλληγορικῶς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ κόσμου, τοῦ προσελθόντος ἐκ τοῦ χάους διὰ τῆς δημιουργίας τῶν θεῶν, πρὸς τὸ χάος αὐτό, ἐξ οὗ προῆλθεν· οἷαν ἀντίθεσιν παρίστησι καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ, καθὰ εἵπομεν, ὁ κόσμος ὁ τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων Ὀλυμπίων θεῶν πρὸς τὴν περίοδον τῆς ἀρχῆς τοῦ Κρόνου καὶ τῶν Τιτάνων, ἄνευ τινὸς ἀναφορᾶς, τοῦλάχιστον ἀμέσου, πρὸς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, οἷα ἰδωγματίσθη ἐν τῷ Μασδαϊσμῷ τῷ Μηδοπερσικῷ, ὑποφαίνεται δὲ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σατανᾶ.

β') Ὁ Σατανᾶς ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ δὲν εἶναι ἀρχὴ κοσμογονικῆ, ὅπως ἡ Τιματ ἢ ἡ Ἄβυσσος ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ. Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἵπομεν, ἡ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν θεολογικῶν καὶ κοσμογονικῶν παραδόσεων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν κοσμογονικῶν μύθων τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων ἱστορικῶν λαῶν εἶναι ὅτι ἐν τῇ Ἱ. Γραφῇ ἡ θεότης δὲν παράγεται ἐξ ἀρχῆς τινος κοσμογονικῆς, ἀλλὰ δημιουργεῖ τὰ πάντα (σ. 132). Ἡ Ἄβυσσος ἢ τὸ χάος δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἱ. Γ., ὡς ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ, πρὸ τοῦ θεοῦ· τούναντίον, ἐνῷ σκότος κεῖται ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐπιφέρεται ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Τὸ μόνον σημεῖον ὑπολανθανούσης τινὸς μεμακρυσμένης σχέσεως μεταξὺ τῶν παραδόσεων τῆς Ἱ. Γραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῆς Βαβυλωνιακῆς εἶναι ἡ Ἄβυσσος καὶ τὸ ὕδωρ, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου ἐπιφέρετο τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἡ δημιουργία δ' αὕτη εἶναι ἔργον τοῦ θεοῦ καὶ μόνου (ἀὲν ἀρχὴ ἐποίησεν ὁ θεός

τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»· οὐδὲν δὲ πνεῦμα ἀντιθέτου ἰδιότητος οὔτε Σατανᾶς οὔτε δαίμονες ἀντιπράττουσι τῷ θεῷ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου. Ὁ θεὸς ἐστὶν ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων καὶ σατανᾶ (1). Περί πτώσεως δὲ τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν τῇ Π. Δ. Ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰωβ ὁ Σατανᾶς παρίσταται ὡς ἄγγελος οὐχὶ μὲν ἀγαθός, καὶ κατὰ τοῦτο διακρίνεται ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀγγέλων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὡς ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ, τὸναντίον καὶ αὐτὸς ἐμφανίζεται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἀγγέλων (2). Ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ Σολομῶντος λέγεται, ὑπὸ ἔποψιν μᾶλλον ἠθικὴν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ἐπ' ἀφθαρσίᾳ, ἀλλ' ὅτι τῷ φθόνῳ τοῦ διαδόλου εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος, χωρὶς μηδεὶς νὰ γίνηται λόγος περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ τάγματος αὐτοῦ (3).

γ') Περί τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν οὐρανίων δυνάμεων Μιχαὴλ ὡς πολεμήσαντος καὶ καταβαλόντος τὸν Σατανᾶν οὐδεὶς γίνεται λόγος ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Τοῦ ἀρχιστρατήγου τούτου γίνεται μνεία τὸ πρῶτον ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ὡς ἀρχιστρατήγου δυνάμεως Κυρίου πεμφθέντος ὑπ' αὐτοῦ πρὸς βοήθειαν τῶν κατὰ Χαναανιτῶν πολεμούντων Ἑβραίων (4). εἴτα δὲ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ

(1) Ἐν τῇ Γενέσει, ἐν τῷ περὶ δημιουργίας κεφαλαίῳ, οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ δημιουργίας ἀγγέλων οὐδεὶς δὲ περὶ Σατανᾶ ἢ πνεύματος πονηροῦ. Ἐνταῦθα (ἐν τῷ Γ' κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως) γίνεται λόγος μόνον περὶ τοῦ ἀφρώς, τοῦ φρονιμωτάτου πάντων τῶν ἐπὶ γῆς θηρίων» (18. σελ. 123). Ἀλλ' ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰωβ (κεφ. ΛΗ', ἐδ. 7) λέγεται «Ὅτε ἐγενήθη ἄστρα, ἤνεσάν με ἐν φωνῇ μεγάλη οἱ ἄγγελοί μου». Ἐν τῷ βιβλίῳ δὲ τούτῳ (κεφ. Β' 2) γίνεται τὸ πρῶτον μνεία περὶ Σατανᾶ.

(2) Ἰωβ Β' 4 κέξ. «Ἐγένετο δὲ ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ παραστῆναι ἐνώπιον Κυρίου· καὶ ὁ διάβολος (*) ἐν μέσῳ αὐτῶν ἦλθε παραστῆναι ἐναντὶ Κυρίου. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος τῷ διαδόλῳ· πόθεν σὺ ἔρχῃ; τότε εἶπεν ὁ διάβολος ἐναντίον Κυρίου· διαπορευθεὶς τὴν ὑπ' οὐρανὸν καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν σύμπασαν γῆν· . . .».

(3) Σοφ. Σολομῶντος Β' 23-25 «Ὅτι ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας αἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· φθόνῳ δὲ διαδόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· πειράζουσι δὲ αὐτόν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες».

(4) Ἰησοῦ Ναυῆ Ε' 13-16 «Καὶ ἐγένετο ὡς ἦν Ἰησοῦς ἐν Ἱεριχώ, καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἶδεν ἄνθρωπον ἐστηκότα ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἡ ὁμορφία αὐτοῦ ἐσπασμένη ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν αὐτῷ·

(*) Διάβολος μεταφράζεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸ Ἑβραϊκὸν ὄνομα Σατάν. Τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως ἡ ἠθικὴ σημασία, ἡ γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τοῦ Πινδάρου, εἶναι ἡ τοῦ διαβάλλοντος, τοῦ ψευδῶς κατηγοροῦντος, τοῦ κακοβόλου ἀνθρώπου.

γίνεται προφητεία περὶ τοῦ Μιχαήλ τοῦ ἄρχοντος τοῦ μεγάλου ὡς μέλλοντος νὰ ἀναστῇ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἐν καιρῷ θλίψεως καὶ νὰ σώσῃ αὐτόν (1). Ἀλλὰ πότε καὶ πῶς παρήχθη ἡ παράδοσις ἡ ἱερὰ περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μιχαήλ ἐναντίον τοῦ Σατανᾶ καὶ περὶ τῆς τούτου πτώσεως;

δ') Τὴν παράδοσιν τὴν περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μιχαήλ ἐναντίον τοῦ Σατανᾶ καὶ περὶ τῆς τούτου πτώσεως εὐρίσκουμεν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Χριστιανικῇ φιλολογίᾳ τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων, ἀμυδρῶς μὲν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου Ἰούδα (2), σαφῶς δὲ καὶ ἐμφαντικῶς ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννου, ἐνθα λέγεται ὅτι ὁ Μιχαήλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ μεγάλου δράκοντος, ὅστις παρίσταται ὡς ὁ ὄφεις ὁ ἀρχαῖος ὁ καλούμενος διάβολος, ὁ σατανᾶς ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην (3).

ε') Ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁ ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ καταβληθεὶς Διάβολος ἡ Σατανᾶς καλεῖται ὄφεις καὶ δράκων, ὡς δὲ φαίνεται καὶ Ἀβδαθὼν ἡ Ἀπολλύων (4) καὶ Ἀγγελος ἀδύσσου, ἀλλ' οὐχὶ Ἐωσφόρος. Ὁ συνδυασμὸς ἡ μᾶλλον ἡ ἔνωσις τοῦ Ἐωσφόρου ἀστέρος μετὰ τοῦ Σατανᾶ ἐν τῷ Ἐωσφόρῳ Σατανᾶ τῆς Χριστιανικῆς παραδόσεως δὲν ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ οὔτε ἐν τῇ Παλαιᾷ Δ. οὔτε ἐν τῇ Νέᾳ Δ., οὐδαμῶς δὲ ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ, ἀλλ' εἶναι ἔργον

ἡμέτερος εἰ ἢ τῶν ὑπεναντίων ἡμῶν; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· ὅτι ἐγὼ ἀρχιστράτηγος θυνάμεως Κυρίου, νυνὶ παραγέγονα. Καὶ Ἰησοῦς ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσεκύνησεν . . . ».

(1) Δανιήλ IB' 1-2 «Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναστήσεται Μιχαήλ ὁ ἄρχων ὁ μέγας ὁ ἐσθνηκὸς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς σου· καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως».

(2) Ἰούδα τοῦ Ἀποστόλου Καθολ. Ἐπιστ. ἐδ. 9 «Ὁ δὲ Μιχαήλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν· ἐπιτιμῆσαι σοὶ Κύριος». Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ὀλίγον πρότερον (ἐδᾶφ. 6) γίνεται λόγος περὶ τῆς πτώσεως τῶν Ἀγγέλων «Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοὶς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν».

(3) Ἀποκάλυψις Ἰωάννου IB' 7-10 «Καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ Μιχαήλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ δράκοντος, καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησεν, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἔσχυσαν, οὔτε τύπος εὐρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφεις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν· καὶ οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ ἐβλήθησαν».

(4) Ἀποκ. Ἰωάν. Θ' 11 «Καὶ ἔχουσιν ἐφ' ἑαυτῶν βασιλεῖα τὸν ἄγγελον τῆς ἀδύσσου· ὄνομα αὐτῷ Ἐβραϊστὶ Ἀβδαθὼν, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὄνομα ἔχει Ἀπολλύων».

τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας τῶν ὑστέρων χρόνων. Ἐν τῇ Π. Δ. ὁ ἑωσφόρος σημαίνει ἀπλῶς τὸν ἀστέρα τὸν λαμπρόν, τὸν συνώνυμον τῇ πρωΐᾳ (1), μεταφορικῶς δὲ τὴν μεγαλοπρεπῶς λάμπουσαν δύναμιν (2), ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν ἠθικὴν λάμψιν τὴν διασκεδάζουσαν τὸ σκότος τὸ ἠθικόν καὶ τὴν ἀσέβειαν (3), οὐδέποτε δὲ τὸν Σατανᾶν. Ἐν δὲ τῇ Ν. Δ. περὶ Ἑωσφόρου οὐδεὶς γίνεται λόγος, ὁ μόνος δὲ ἀλληγορικὸς ὑπαινιγμὸς ὁ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γινόμενος παρίστησι τὸν Ἑωσφόρον οὐχὶ τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν Σατανᾶν, ἀλλ' ὡς ἐχθρόν καὶ πολέμιον πρὸς αὐτόν (4). Ἔτι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ ὁ ἀστὴρ Ἑωσφόρος δὲν εἶναι πολέμιος τῶν οὐρανίων θεῶν, πολλῶν δὲ ἦσσαν εἶναι πολέμιος τοῦ οὐρανόθεν θεοῦ Βήλου Μερωδάχ, τοῦ πολέμου μῆσαντος καὶ καταβαλόντος τὴν Τιαμάτ· δὲν ἔχει κατ' ἀκολουθίαν οὐδεμίαν συγγένειαν πρὸς τὴν Τιαμάτ, ἀλλ' εἶναι τούναντιον θεότης οὐρανία, μία τῶν ἐπτὰ μεγάλων θεοτήτων, ἡ προσωποποιηθεῖσα ἐν τῇ θεᾷ Νάνα-Ἰστάρ. Πόθεν λοιπὸν ἔχει ἀρχὴν ἡ ἐν τῇ Χριστιανικῇ θεολογίᾳ ἔνωσις τοῦ Ἑωσφόρου καὶ τοῦ Σατανᾶ;

ς') Τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐν τῇ Χριστιανικῇ θεολογίᾳ ἔνωσιν τοῦ Ἑωσφόρου καὶ τοῦ Σατανᾶ ἔδωκεν, ὡς φαίνεται, οὐχὶ ἡ Βαβυλωνιακὴ μυθολογία ἢ ἡ ἀστερολατρεία ἢ οὐδεμίαν ἐσωτερικὴν ἢ ἐξωτερικὴν ἔχουσα ἀναφορὰν πρὸς τὴν περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἑωσ-

(1) Βασιλειῶν Α' 17 «Καὶ ἐπάταξεν αὐτόν Δαυὶδ ἀπὸ ἑωσφόρου ἕως θείλης». Ἰωβ Γ' «... μηδὲ ἴδοι (ἡ ἡμέρα τῆς γεννήσεως Ἰωβ) ἑωσφόρον ἀνατέλλοντα». Ψαλτμ. ψαλμ. ΡΘ' 4 «Ἐκ γαστρός πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε».

(2) Ἰωβ ΜΑ' 10 «Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἶδος ἑωσφόρου».

(3) Ἰωβ ΙΑ' 17 «Ἡ δὲ εὐχὴ σου ὥσπερ ἑωσφόρος» καὶ ΔΗ' 12-13 «Ἡ ἐπὶ σοῦ συντέταχα φέγγος πρωϊνόν· ἑωσφόρος δὲ οἶδε τὴν ἑαυτοῦ τάξιν, ἐπιλαβέσθαι πτερύγων γῆς, καὶ ἐκτινάξαι ἀσβεῖς ἐξ αὐτῆς». Ἰδε τὸν ἀνωτέρω πρὸς τὸν Ἥλιον ὕμνον (σελ. 179).

(4) Ἐννοοῦμεν τὸ περίφημον χωρίον τῆς Ἀποκαλύψεως (ΙΒ' 1), τὸ τοσοῦτον ἡδέως ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ τοῦ Νεότωρος, ἐν ᾧ λέγεται «Καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ· γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον καὶ ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς». Ἡ εἰκὼν ἐλήφθη προδηλῶς ἐκ τῆς διαβάσεως τῆς Ἀγροδίτης πρὸ τοῦ ἡλίου. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ γυνὴ αὕτη ἡ ἑωσφόρος καταδιώκεται ὑπὸ ἄλλου σημείου φανέντος ἐν τῷ οὐρανῷ, τοῦ δράκοντος τοῦ μεγάλου, τοῦ πυρρῶς... τοῦ σύροντος διὰ τῆς οὐρᾶς αὐτοῦ τὸν τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μιχαὴλ κατέβαλε τὸν δράκοντα καὶ ἐξέφυγεν ἡ γυνὴ ἀπὸ προσώπου τοῦ δράκοντος, «ἔβαλεν ὁ ὄφις ὅπισθι τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποταμόν· ἵνα αὐτὴν ποταμόφυρτον ποιήσῃ. Καὶ ἐδοκίμησεν ἡ γῆ τῇ γυναικὶ καὶ ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς καὶ κατέπιε τὸν ποταμόν, ὃν ἔβαλεν ὁ δράκων ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ».

φόρου παράδοσιν, ἀλλὰ χωρίον τι τοῦ Ἡσαίου, ἐν ᾧ προφητεύων οὗτος τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυλῶνος καὶ εἰκονίζων μεγαλοπρεπῶς τὴν ἀπώλειαν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἰσχυροῦ κράτους καὶ τῆς ὑπερφηάνου πόλεως τῆς ὑποδουλωσάσης τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοσοῦτους ἄλλους λαοὺς ἀναφωνεῖ: « Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; » (1). Ἡ Βαβυλὼν δηλονότι ἐν τῇ δυνάμει αὐτῆς καὶ τῷ μεγαλείῳ παρίσταται ὡς ἑσφόρος ἀστὴρ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀστέρας λάμπων, ὁ δὲ προφήτης θαυμάζει πῶς ὁ ἑσφόρος οὗτος ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς λάμψεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο ἀλληγορικῶς ἐρμηνευό-

(1) "Οτι τὸ χωρίον τοῦ προφήτου ἀναφέρεται εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυλῶνος προφανέστατον. Ὁ Ἡσαίας παραμυθούμενος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου διὰ τὰς συμφορὰς αὐτοῦ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν λέγει (ΙΔ' 1 κέξ.) « Καὶ ἐλεήσει Κύριος τὸν Ἰακώβ καὶ ἐκλέξεται τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀναπαύσονται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν . . . καὶ ἔσονται αἰχμάλωτοι οἱ αἰχμαλωτεύσαντες αὐτούς, καὶ κυριευθήσονται οἱ κυριεύσαντες αὐτῶν. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναπαύσει σε Κύριος ἀπὸ τῆς ὁδῶν καὶ τοῦ θυμοῦ σου καὶ τῆς δουλείας τῆς σκληρᾶς, ἧς ἐδούλευσας αὐτοῖς. Καὶ λήψῃ τὸν ὄρηον τοῦτον ἐπὶ τὸν βασιλεῖα Βαβυλῶνος, καὶ ἔρεις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ . . . Συνέτριψε Κύριος τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων . . . Πατάξας ἔθνος θυμῷ, πληγῇ ἁνιάτῳ, παλὼν ἔθνος πληγὴν θυμοῦ . . . πᾶσα ἡ γῆ βοᾷ μετ' εὐφροσύνης . . . ἅψ' οὐ κοιμήσῃ, οὐκ ἀνέβῃ ὁ κόπτων ἡμᾶς. Ὁ ἄδης κάτωθεν ἐπικράνθη συναντήσας σοι, ἐρχομένου σου· συνηγέρθησαν σοι πάντες οἱ ἄρξαντες τῆς γῆς, οἱ ἐγείραντες ἐκ τῶν θρόνων αὐτῶν πάντας βασιλεῖς ἔθνων. Πάντες ἀποκριθήσονται καὶ ἐροῦσί σοι: καὶ οὐ ἐλάλις ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, ἐν ἡμῖν δὲ κατελογίσθης. Κατέβῃ δὲ εἰς ἄδου ἡ δόξα σου, ἡ πολλὴ εὐφροσύνη σου . . . Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; συνέτριβῃ εἰς τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη (*). Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου: εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ στήσω τὸν θρόνον μου, καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῇ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναθήσομαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὕψιστῳ (**). Νῦν δὲ εἰς ἄδου καταβήσῃ καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Οἱ ἰδόντες θαυμάσουσιν ἐπὶ σοί, καὶ ἐροῦσι περὶ σοῦ: οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὁ παροξύνων τὴν γῆν, ὁ σείων βασιλείας, ὁ θεὸς τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ καθεῖλε. Πάντες οἱ βασιλεῖς τῶν ἔθνων ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ, ἕκαστος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Σὺ δὲ βίβησῃ ἐν τοῖς ὄρεσιν, ὡς νεκρὸς ἐδεδεγμένους, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων . . . Καὶ ἐπαναστήσομαι αὐτοῖς, λέγει Κύριος Σαβαώθ, καὶ ἀπολωῶ αὐτῶν ὄνομα, καὶ κατάλειμμα, καὶ σπέρμα· τάδε λέγει Κύριος: Καὶ θήσω τὴν Βαβυλωνίαν ἔρημον . . . τοῦ ἀπολέσαι τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἐμῆς, καὶ ἐπὶ τῶν ὄρεων μου ».

(*) Τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου ἡ ἀκριθὲς ἐρμηνεία εἶναι « ὁ καταπατῶν πάντα τὰ ἔθνη ».

(**) Τοιοῦτοι λόγοι ἀποδίδονται ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς παραδόσεως εἰς τὸν Σατανᾶν πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ.

μενον ἔδωκεν ἀφορμὴν ἵνα ἑωσφόρος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσὼν θεωρηθῇ ὁ Σατανᾶς. Εἰς τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν συνετέλεσε καὶ ἡ ἄλλη Χριστιανικὴ παράδοσις ὅτι ὁ Διάβολος ἢ Σατανᾶς ἦτο ἐν ἀρχῇ ἄγγελος φωτεινός, ἄγγελος οὐράνιος, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατέπεσεν εἰς τὸν ζόφον τοῦ ἄδου καὶ ἐγένετο ἄγγελος σκοτεινός (1). Ἐντεῦθεν διεμορφώθη ἐν τῇ δογματικῇ καὶ τῇ ἠθικῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἡ παράδοσις περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀγγέλου Σατανᾶ, περὶ ἐπάρσεως ἑωσφορικῆς κτλ.

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω φθάνομεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα: 1) Ὅτι αἱ περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ παραδόσεις τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν οὔτε πρὸς τοὺς περὶ Τιμαὶτ Βαβυλωνιακοὺς μύθους οὔτε πρὸς τὸν λεγόμενον Σαβαϊσμὸν ἥτοι τὴν ἀστερολατρείαν τὴν Βαβυλωνιακὴν. 2) Ὅτι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Π. Διαθήκῃ ὑπάρχει παράδοσις περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ πολέμου τοῦ Μιχαήλ ἐναντίον αὐτοῦ, κατ' ἀκολουθίαν, ὅπως ὁ Σατανᾶς οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν Τιμαὶτ οὕτω καὶ ὁ Μιχαήλ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Μερωδάχ, πλὴν τῆς μνημονευθείσης κατ' ἀναλογίαν ἐξωτερικῆς ὁμοιότητος (ἴδ. σελ. 128). 3) Ὅτι ὁ παραδεδομένος περὶ τῆς πτώσεως τοῦ ἑωσφόρου λόγος οὐδεμίαν ἔχει ἀρχὴν μυθολογικὴν ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς μύθοις, ὡσαύτως δὲ δὲν ἀπορρέει ἀμέσως ἐκ τῶν παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλ' εἶναι τις διδασκαλία ἀλληγορικὴ τῆς Χριστιανικῆς θεολογίας προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας χωρίων τινῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας πρὸς τὴν Χριστιανικὴν θεωρίαν τῆς ἐν ἀρχῇ φωτεινῆς φύσεως τοῦ Σατανᾶ. 4) Ἡ μόνη κατ' ἐπιφάνειαν ὑπάρχουσα συγγένεια τοῦ μύθου τῆς Τιμαὶτ καὶ τοῦ Σατανᾶ εἶναι ἡ ἐν ταῖς Χριστιανικαῖς παραδόσεσι γινομένη ταῦτοποίησις τοῦ ὄψεως τῆς Π. Διαθή-

(1) Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ «Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως». Βιβλ. Β' κεφ. ιη'. «Περὶ διαδόλου καὶ δαιμόνων». «Φῶς οὖν κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ἀγαθὸς γεγωνῶς, αὐτεξουσίῳ θελήματι σκότος ἐγένετο· συναπεσπᾶσθη δὲ καὶ ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ συνέπεσε πλῆθος ἀπειρον τῶν ὑπ' αὐτῷ τεταγμένων· τῆς αὐτῆς τοιγαροῦν φύσεως τοῖς ἀγγέλοις ὑπάρχοντες κακοὶ γέγοναν τὴν προαίρεσιν, ἐκουσίως ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλίναντες». Τοῦ αὐτοῦ αὐτόθι Βιβλ. Δ' κεφ. ιγ'. «Ὅτι οὐδὲν ἄρχει». «Ἄγγελος γὰρ φωτεινός καὶ λαμπρότατος ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἔκτισται· ἐκουσίως τε τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς ἀπεφοίτησε, καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τῆς κακίας γέγονε, θεοῦ μακρυνθεὶς τοῦ μόνου ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ καὶ φωτοποιοῦ».

κης (τοῦ ἔχοντος συγγένειάν τινα τῷ ὄφει ἢ δράκοντι τῶν Βαβυλωνίων) πρὸς τὸν Σατανᾶν. Ὡς δὲ ἐλάβομεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀφορμῇ ν' ἀναφέρωμεν (ἰδ. σελ. 122), ὁ ὄφεις ἢ δράκων ὁ Βαβυλωνιακὸς ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ιδιότητα (τὴν ιδιότητα δηλ. τῆς σοφίας καὶ τῆς φρονήσεως) εἶναι σύμβολον τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας Εἰα (ἢ Ὡάννου τοῦ Βηρώσου), ὑπὸ δὲ τὴν ιδιότητα τὴν κακὴν (τὴν τοῦ ζῴου τοῦ δηλητηριώδους) φαίνεται ὅτι εἰκόνιζε τὴν Τιαμάτ. Ὁ δράκων τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι ὁμοίως δεσμὸς συνδέων κατ' ἐπιφάνειαν τὸν Ἐωσφόρον Σατανᾶν πρὸς τὴν Τιαμάτ τῆς Βαβυλωνιακῆς μυθολογίας. 5) Τὰ ὅσα ἐρρήθησαν περὶ ἑωσφόρου ἀναφορικῶς πρὸς τὴν περὶ Σατανᾶ καὶ τῶν οὐρανίων ταγμάτων διδασκαλίαν ἀνατρέπουσι τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν ἡ περὶ τῆς πτώσεως τοῦ ἑωσφόρου παράδοσις εἶναι δῆθεν σημεῖον τῆς ἐπιδράσεως τοῦ *Sabaïsmou* ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Διότι ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει σαφέστατα ὅτι οὐ μόνον ὁ ἑωσφόρος δὲν ἔχει σχέσιν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πρὸς τὸν Σατανᾶν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἡ περὶ πτώσεως τοῦ Σατανᾶ ὡς ἀγγέλου φωτεινοῦ παράδοσις ἔχει ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὴν ἀστερολατρείαν τῶν Βαβυλωνίων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μῦθος τοῦ πολέμου τοῦ Μερωδᾶχ ἐναντίον τῆς Τιαμάτ ἢ τοῦ Ἀπασών δὲν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἀστερολατρείαν τῶν Χαλδαιῶν, ἀλλὰ πρὸς τὰ περὶ θεογονίας καὶ κοσμογονίας θεολογικὰ παρ' αὐτοῖς φιλοσοφήματα, καθὰ τοῦτο φαίνονται νοήσαντες καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων περὶ τὴν θρησκείαν τῶν Βαβυλωνίων φιλοσοφῆσαντες (1). Μείζονα ἀναφορὰν πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν ἀστερολατρείαν φαίνεται ἔχων ὁ Βαβυλωνιακὸς μῦθος, καθ' ὃν οἱ κακοποιοὶ τῆς γῆς πτεροφόροι δαίμονες (οἱ Ἀνουνάκι) ὥρμησαν εἰς τὸν οὐρανὸν αἰφνηδῶς καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σίν, ἀποκρούσαντες τοὺς εἰς βοήθειαν τοῦ θεοῦ προσδραμόντας θεοὺς τοῦ ἡλίου (Σάμας) καὶ τῆς ἀτμοσφαίρας (Βούλ ἢ Ραμμάν), καὶ ἐξελάσαντες τὴν Ἰστάρ (τὴν θεὰν τοῦ ἑωσφόρου) καὶ τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ Ἀνοῦ ἐγένοντο πρὸς στιγμὴν κύριοι τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν θεῶν Βήλου καὶ Εἰα

(1) Ἰδ. Δαμασκίου Διαδόχου «Ἀπορίαι καὶ λύσεις περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν» Κεφ. 125 «Τῶν δὲ βαρβάρων εἰκόσι Βαβυλώνιοι μὲν τὴν μίαν τῶν ὅλων ἀρχὴν σιγῇ παρίεναι, δύο δὲ ποιεῖν, Ταυθὲ καὶ Ἀπασών, τὸν μὲν Ἀπασών ἄνδρα τῆς Ταυθὲ ποιοῦντες, ταύτην δὲ μητέρα θεῶν ὀνομάζοντες, ἐξ ὧν μονογενῆ παῖδα γεννηθῆναι τὸν Μωῦσιν, αὐτὸν οἶμαι τὸν νοητὸν κόσμον ἐκ τῶν δύο ἀρχῶν παραγόμενον. Ἐκ

καὶ Μερωδάχ ἡττηθέντες ἐν κρατερᾷ μάχῃ. Τότε δὲ οἱ θεοί, ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ὧσιν ἐκτεθειμένοι εἰς τοιαύτας αἰφνιδίους ἐπιθέσεις τῶν κακοποιῶν πνευμάτων τῆς γῆς, ἐδημιούργησαν τὰ ἀγαθὰ πνεύματα (τοὺς Ἰγιγι καὶ τοὺς Ἄνουνα) τοῦ οὐρανοῦ. Προδήλως ὁ μῦθος ἔχει ὁμοιότητα ἐν μέρει πρὸς τὸν πόλεμον τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ.

Τοσαῦτα περὶ τοῦ ἔπους τῆς κοσμογονίας, ὅπερ ἐποιήθη μὲν ἐν τῇ Β. Σημιτικῇ καὶ εἶναι ἀρχαιότερον τῆς 2 π.Χ. χιλιετηρίδας, ἀλλ' ἐν τῇ μορφῇ, ἐν ᾗ διτηρήθη μέχρι ἡμῶν, ἀνήκει πάντως εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Βαβυλὼν προίστατο τῶν Χαλδαϊκῶν πόλεων, διότι ἐν τῷ ἔπει τοῦ πρωτεύον πρόσωπον ἀνήκει εἰς τὸν πολιοῦχον θεὸν τῆς Βαβυλωνος Μερωδάχ ἢ Βήλ Μερωδάχ (ἴδ. σελ. 124 σημ.). Ὁ ποιητὴς τοῦ ἔπους εἶναι ἄγνωστος· ἄλλως τε τὸ ὅλον ἔπος ἦτο θρησκευτικὴ τις ποιήσις εἰς οὐδένα ἴσως ἀποδιδομένη ποιητὴν καὶ μὴ περιληφθεῖσα ἐν τῷ μέχρι ἡμῶν διασωθέντι καταλόγῳ τῶν ἐπικῶν ποιημάτων καὶ τῶν ἐπικῶν ποιητῶν.

*Ἄλλα τινὰ ἔπην. — Εἰς τὸ εἶδος τῶν τοιούτων θρησκευτικῶν ἐπῶν ἀνήκει καὶ τὸ ἔπος *Νεργάλ*, ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ ἄδου, διότι καὶ τοῦτο ὑπόθεσιν εἶχε τὰ ἐν ἄδῃ. Τοῦ ποιήματος τούτου, τοῦ ὁποίου ὡς μὴ περιλαμβανομένου ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἐπῶν, δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ ποιητὴς, ὀλίγα ἀποσπάσματα εὗρέθησαν μέχρι νῦν (Ἐν τούτων ἄρχεται ἀπὸ τῆς ῥήσεως αὐτῶν σε, ὁ

δὲ τῶν αὐτῶν ἄλλην γενεὰν προελθεῖν Δαχὴν καὶ Δαχόν. Εἶτα αὐτρίτην ἐκ τῶν αὐτῶν, Κισσαρὴ (*) καὶ Ἀσσωρόν (**), ἐξ ὧν γενέσθαι τρεῖς, Ἀνόν (***), Ἰλλινόν (****) καὶ Ἀόν (*****). τοῦ δὲ Ἀοῦ καὶ Δαύκης γενέσθαι τὸν Βήλον, ὃν δημιουργόν εἶναι φασιν.

(*) Κισσάρ, Τηγγέρ Κισσάρ (= θεὰ Κισσάρ, ἡ θεότης τῆς γῆς) τῶν σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν.

(**) Τὸ ὄνομα φαίνεται συγγενὲς πρὸς τὸ Ἀσσοῦρ, τὸ γνωστὸν ὄνομα τοῦ ἐθνικοῦ θεοῦ τῶν Ἀσσυρίων· ἀλλ' ὁ Ἀσσωρὸς μνημονεύεται ἐνταῦθα ὡς θεὸς Βαβυλωνίος, ἐνῷ εἶναι ἄγνωστον ἂν ὁ Ἀσσοῦρ ἐλατρεύετο ἐν Βαβυλὼνι· ἔπειτα ὁ Ἀσσωρὸς μνημονεύεται ὡς εἷς τῶν ἀρχηγόνων θεῶν, τῶν προγενεστέρων ἐτι τοῦ Ἀνοῦ, ὅπερ δὲν φαίνεται συνᾶδον πρὸς τὰς ιδιότητας τοῦ Ἀσσοῦρ· διὸ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ τῆς κοσμογονικῆς θεότητος Ἀνσάρ, τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀνοῦ (ἴδ. σελ. 199).

(***). Προδήλως ὁ Ἀνοῦ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ὁ οὐράνιος θεός.

(****). Ὁ Ἰνλίλ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων.

(*****). Ὁ Ea τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ἐξ οὗ καὶ τῆς Δαύκης ἐγεννήθη ὁ Βήλος (ἴδ. σελ. 123).

θεός μου Νεργάλ, τὸν ἥρωα τῶν θεῶν, τὸν κραταιὸν» κτλ.). Ἡ Βαβυλωνιακὴ ἐπικὴ ποίησις, καθὰ ἀνωτέρω εἵπομεν, ἀνεπτύχθη κυρίως ἐν τῇ Σημιτικῇ Βαβυλωνιακῇ γλώσσῃ καὶ φιλολογίᾳ. Ἐν δὲ τῷ μνημονευθέντι καταλόγῳ διεσώθησαν ἱκανὰ τοιούτων ποιημάτων ἐπικῶν ὀνόματα. Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἔπος ἢ ἡ ἐπικὴ ἱστορία τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθέντος καὶ κατὰ τὴν κατάβασιν πεσόντος καὶ συντριβέντος ἥρωος Ἐτάνα, ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ἀμίλ Οὐρουκί· ἢ «ἱστορία τῆς ἀλώπεκος» ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἴβν Μερωδάχ· τὸ ἔπος, οὗ ἡ ἀρχὴ «Μερωδάχ ὁ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ὑψούμενος», ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Ταμιλγούλα· τὸ ἔπος τοῦ πτηνοῦ Ζοῦ· τὸ ἔπος ἵππου καὶ βοῦς καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔπη, περὶ ὧν μόνον ἐν εἰδικαῖς περὶ Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως πραγματείαις δύναται νὰ γείνη μακρὸς λόγος. Ὅτι μετὰ τῶν ἐπῶν τούτων συνδυάζονται μῦθοι ζῶων, τὸ τοιοῦτον εἶναι ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν τῆς Βαβυλωνιακῆς ἐποποιίας. Εἰς πολλὰ ἔπη εἰσάγονται ζῷα λαλοῦντα καὶ πράττοντα μετὰ θεῶν καὶ ἡρώων· ἐνίοτε δὲ τὰ ζῷα παρεισάγονται εἰς τὸ ἔπος, ἵνα ἀπλῶς διηγηθῶσι τὰ ἔργα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων. Οὕτω ἐν τῷ ἔπει τοῦ ἵππου καὶ τοῦ βοῦς λέγεται: «Ὁ βοῦς ἠνέωξε τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε καὶ εἶπε πρὸς τὸν ἵππον: Ἐκ τῶν ἱστοριῶν τὰς ὁποίας μοι διηγεῖσαι, ποίησαι ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ἔπους τοῦ λέγοντος: «Ὅποτε ἡ εὐγενὴς Ἰστάρ . . .»». Ἐν τοῖς ἔπεσι τούτοις ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ διεσπαρμέναι κοσμογονικαὶ παραδόσεις. Τοσαῦτα περὶ τῆς Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως (1).

Ἱστορικὴ φιλολογία. — Περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων μνημείων τῆς ἱστορικῆς φιλολογίας, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς, ἐγένετο ἤδη λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐν τοῖς περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας, ἐκεῖ δὲ ἀπρηθμήσαμεν τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἱστορικῆς φιλολογίας τῆς Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς (ἰδ.

(1) Περὶ τοῦ μέτρου τῆς ἐπικῆς ποιήσεως τῶν Βαβυλωνίων, καθόλου δὲ τῆς Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως, δὲν εἶναι ὁμόφωνος ἡ τῶν Ἀσσυριολόγων γνώμη. Τούτων τινές, ὡς ὁ Zimmern, εὐρίσκουσιν ὅτι τὸ μέτρον τῆς Βαβυλωνιακῆς ποιήσεως εἶναι ταυτὸν περίπου τῷ τῆς Ἑβραϊκῆς, ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην δὲν ἀσπάζονται πάντες, ὁ δὲ Jünger φρονεῖ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέτρῳ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἄλλην ἐποψὴν ἢ Ἑβραϊκὴν ποίησις, μεθ' ὅλην τὴν ἐν τισι μαρτυρουμένην πρὸς τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ποίησιν συγγένειαν, ἀνεπτύχθη ὅλως αὐτοτελῶς. Κατὰ Zimmern τὸ περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου ἔπος συνίσταται ἀπὸ στροφῶν ἐκ δύο στίχων μετὰ δύο ἡμιστίχων συγχειμένων ἐκ δύο ἄρσεων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐνία καὶ τῶν Βαβυλωνιακῶν ἱστορικῶν ἔργων εἰσὶν ἐμμέτρως συντεταγμένα.

σελ. 94). *Ο,τι δὲ ἐκεῖ ἐρρήθη καθολικῶς περὶ τῶν ἱστορικῶν μνημείων τῆς ὅλης Ἀσσυροβαβυλωνιακῆς φιλολογίας, τοῦτο εἰδικώτερον ῥητέον περὶ τῆς ἱστορικῆς φιλολογίας τῆς περιόδου, ἧς διήλθομεν τὴν ἱστορίαν. Ἡ περίοδος αὕτη σπανίζει τοῦ εἶδους τῶν κυρίως χρονογραφικῶν μνημείων ἢ βασιλικῶν χρονικῶν, ἥτις ἀρχεται ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Χαμμουραβί· πρὸ τῆς βασιλείας δὲ ταύτης τὰ μνημεῖα τὰ ἱστορικὰ εἶναι πρὸ πάντων οἱ κύλινδροι τῶν βασιλικῶν σφραγίδων.

Νομικὴ φιλολογία.—Ἐν μέρει ἱστορικὴν, ἐν μέρει δὲ νομικὴν φιλολογίαν ἀναγομένην εἰς τοὺς χρόνους τούτους δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι τὰ ἀναρίθμητα πινάκια ἰδιωτικῶν συμβολαίων, τὰ γεγραμμένα μὲν ἐν τῇ Σουμिरικῇ, διασωθέντα δὲ μέχρι ἡμῶν μετὰ Σημιτικῶν μεταφράσεων, γενομένων ἢ κατὰ τὸν 8 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀσσουρβανιπάλ ἢ ἀρχαιότερον πρὸ τῆς 2 πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος. Τὰ φιλολογικὰ ταῦτα μνημεῖα εἶναι σπουδαιότατα καὶ πολυτιμότατα οὐχὶ ἀπλῶς ὑπὸ ἔποψιν γλωσσικὴν καὶ φιλολογικὴν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἱστορικὴν καὶ νομικὴν, διότι ἐν τούτοις εἰκονίζεται κατὰ μέγα μέρος ὁ πολιτισμὸς ὁ Βαβυλωνιακὸς τῶν παναρχαίων τούτων χρόνων. Τὰ συμβόλαια συγγράφονται ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τοῦ πολιούχου καὶ τοῦ βασιλέως, ὧν ἐπικαλοῦνται οἱ συμβαλλόμενοι τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, φέρουσι δὲ τὰς σφραγίδας τοῦ ἱερέως καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μαρτύρων· σημειοῦνται δ' ἐν αὐτοῖς οὐ μόνον τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ ἡγεμόνος, ἐφ' οὗ συγγράφεται τὸ συμβόλαιον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄξια μνείας ἱστορικὰ γεγονότα τὰ γενόμενα κατὰ τὸ ἔτος τῆς συγγραφῆς ἢ οὐχὶ πολὺ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀφιστάμενα. Ἐν τοῖς τοιούτοις συμβολαίοις τοσοῦτον πολλὰ ἀναφέρονται ῥῆμαι ἥτοι διατάξεις νόμου, ὥστε ἐκ τῆς τούτων συλλογῆς ἀπηρτίσθη, ἐξεπονήθη καὶ ἐξεδόθη πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἀσσυριολόγου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων Haupt ὀλόκληρος κώδιξ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου τῶν Σουμιρίων (1). Οἱ νόμοι δὲ οὗτοι μέχρι τινὸς μαρτυροῦσιν ὅτι τὰ ἦθη καὶ ὁ ὅλος βίος τῶν Βαβυλωνίων εἶχον ἐξημερωθῆ ἀρκούντως κατὰ τοὺς ἀρχαιστάτους τούτους χρόνους καὶ ὅτι ἡ νομοθεσία αὕτη εἶχεν ἀναπτυχθῆ καὶ διαμορφωθῆ φιλανθρωπῶς, ἰδίως ἐν τοῖς ἀφορῶσι τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις τῶν τῆς οἰκογενείας μελῶν.

(1) Die Sumirische Familiengesetzen. von Paul Haupt.

Ἐπιστημονικὴ φιλολογία. — Πλὴν τῆς ποιητικῆς, θρησκευτικῆς, ἱστορικῆς καὶ νομικῆς φιλολογίας εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἐν τοῖς παναρχαίοις ἤδη χρόνοις, καὶ φιλολογία ἐπιστημονικὴ συγκειμένη τὸ μὲν ἐξ ἔργων ἀστρονομικῶν καὶ μαθηματικῶν, τὸ δὲ ἐξ ἔργων καθαρῶς φιλολογικῶν. Εἰς τὸ πρῶτον εἶδος ἀνάγεται τὸ μέγα ἀστρονομικὸν ἢ ἀστρολογικὸν ἔργον τὸ ἀνῆκον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Σαργῶν ἢ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ναραμσίν (3780 π. Χ.). Τὸ μέγα τοῦτο ἐξ 72 πινάκων ἢ βιβλίων συγκείμενον ἔργον, τοῦ ὁποῦοι ἱκανὰ εὗρεθσαν νῦν μεγάλα ἀποσπάσματα, εἶναι συγχρόνως καὶ πηγὴ ἱστορικὴ διὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῆς Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας, διότι οἱ ἀστρολογικοὶ πίνακες καὶ ὡς πίνακες διοσημειῶν περιέχουσιν ἱκανὰς παραδόσεις ἀναγομένας εἰς ἱστορικὰ γεγονότα (ἴδ. σελ. 95)(1). Εἰς δὲ τὴν καθαρῶς μαθηματικὴν φιλολογίαν τῶν χρόνων τούτων ἀνάγονται, κατὰ Hommel, οἱ πίνακες οἱ περιέχοντες διάφορα καλανδάρια, ἐτι δὲ οἱ πίνακες οἱ περιέχοντες τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν τετραγώνων καὶ τῶν κύβων. Ὡς ἔργα δὲ καθαρῶς φιλολογικὰ τῆς περιόδου ταύτης δύνανται νὰ θεωρηθῶσι γραμματικαὶ τινες καὶ λεξικογραφικαὶ ἐργασίαι, γενόμεναι κατὰ τὸ τέλος τῆς 3 καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος πρὸς κατανόησιν τῶν ἐν τῇ Σουμερικῇ γεγραμμένων ἔργων, καὶ μεταφράσεις Σουμερικῶν κειμένων εἰς τὴν Σημιτικὴν Βαβυλωνιακὴν γλῶσσαν (2).

Β'. Ἡ τέχνη ἡ Βαβυλωνιακὴ κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 4000-2000 π. Χ. — Ὡς ἡ ποίησις, οὕτω καὶ αἱ καλαὶ τέχναι, ἡ τε ἀρχιτεκτονικὴ καὶ αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι, πρωϊμώτατα ἀνεπτύχθησαν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ πολλὰ μνημεῖα τῶν τοιούτων τεχνῶν ἀπὸ τῆς 4 καὶ τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος μέχρι νῦν σωζόμενα μαρτυροῦσι τὴν τοιαύτην ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις γενομένην ἐπίδοσιν. Καθὰ ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποισάμεθα λόγον, τὸ ὑλικὸν τῆς οἰκοδομίας ἐν Βαβυλῶνι, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως λίθου καὶ τῆς σπάνεως τῆς συνήθους ξυλικῆς, συνέκειτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ πλίνθων ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἀπὸ φοινικίνων ξύλων καὶ ἀπὸ ἀσφάλτου· οὕτω ὁκοδο-

(1) Τοῦ ἔργου τούτου τὰ ἀποσπάσματα ἐσώθησαν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Σαρδαναπάλου κατὰ ἀντιγραφὴν Ἀσσυριακὴν καὶ μετὰ μεταφράσεως Σημιτικῆς.

(2) Αἱ μεταφράσεις αὗται γενόμεναι ἰδίως ὡς πρὸς τὰς φράσεις καὶ τοὺς ὅρους τῶν ἐν τῇ Σουμερικῇ συντασσόμενων συμβολαίων φέρουσι τὸ ὄνομα *Kikakkalathiki* (= ἑρμηνεία τῶν φράσεων καὶ τῶν ὅρων τῶν συμβολαίων).

μοῦντο οἴκοι καμαρωτοὶ μετὰ ὑψηλῶν θυρῶν. Ἡ οἰκοδομία τῶν ναῶν ἐγίνετο μὲν διὰ τοῦ αὐτοῦ ὕλικου, ἀλλὰ καὶ διὰ λίθου πόρρωθεν φερομένου, ὁ δὲ τρόπος τῆς οἰκοδομίας διέφερε παντελῶς οὐχὶ μόνον τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ καὶ τοῦ ἄλλου Ἀσιατικοῦ. Οἱ ναοὶ ἐκτίζοντο περίπου ὡς αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ συνέκειντο ἀπὸ χωμάτων ἢ ἀνάβαθμων (*anabásewn, analeimμάτων*) τετραγώνων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐκυμαίνετο μεταξὺ 3 καὶ 8. Οἱ ἀνάβαθοι ὑψοῦντο ἐπ' ἀλλήλων οὕτω, ὥστε ἕκαστος τῶν ὑπερκειμένων εἶχε περιοχὴν ἐλάσσονα τῆς τοῦ ὑποκειμένου, ἐπὶ δὲ τοῦ πᾶντων τῶν ἄλλων ὑπερκειμένου ὑπῆρχεν ὁ κυρίως ναὸς ἢ τὸ ἄδυτον, ἄνευ περιστυλίων· ἐν τούτῳ δὲ ἦσαν τὰ τῶν θεῶν ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἱερὰ τοῦ ναοῦ πράγματα, ἐν τῷ ναῷ δὲ τούτῳ ἐτελεῖτο κυρίως ἡ λατρεία, ἐνῶ ὁ περὶ αὐτὸν χώρος τοῦ ἀνωτάτου ἀνάβαθμοῦ, περιπεφραγμένος καταλλήλως, ἐχρησίμευεν εἰς λιτανείας καὶ πομπὰς θρησκευτικὰς. Κλίμακες ἀπὸ τοῦ ἐδάφους εἰς τὸν πρῶτον ἀνάβαθμόν καὶ ἐκ τούτου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνάβαθμῶν μέχρι τοῦ ἀνωτάτου ἦγον εἰς τὸν ναόν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀνάβαθμῶν δὲν ἦτο κοῖλον ὡς τὸ τῶν πυραμίδων, ὥστε μόνος χώρος ἐσωτερικὸς ἦτο ὁ τοῦ ναοῦ· ὁ ναὸς δ' αὐτὸς δὲν εὕρισκετο πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνωτάτου ἀνάβαθμοῦ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἢ ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἀγομένη κάθετος δὲν διήρχετο διὰ τοῦ μέσου τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος· διότι ὁ ναὸς ὑψοῦτο οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλὰ πρὸς τὸ κράσπεδον τοῦ ἀνωτάτου ἀνάβαθμοῦ· καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον ὑψοῦντο καὶ οἱ ἀνάβαθοι ἐπ' ἀλλήλοις κείμενοι οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐφ' οὗ ὑψοῦντο ἀνάβαθμοῦ, ἀλλὰ μικρὸν πρὸς τὸ χεῖλος αὐτοῦ, καταλειπομένου πάντοτε μείζονος χώρου πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, ἐνθα ἦτο καὶ ἡ κλίμαξ ἢ ἄγουσα πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἦττονος πρὸς τὰ ὀπίσθεν. Ἄλλ' ὁ συνηθέστερος ρυθμὸς ἦτο ὁ πυργοειδὴς ἢ γνησίως πυραμιδοειδής, καθ' ὃν οἱ ἀνάβαθοι ὑψοῦντο ἐπ' ἀλλήλων μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ἐφ' οὗ ἔκειτο ὁ ναὸς, κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ κάθετος ἢ κατερχομένη ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ναοῦ διήρχετο διὰ τοῦ κεντρικοῦ σημείου τῶν τετραγωνικῶν πρισμάτων καὶ ἰδίως τοῦ μεγάλου τετραγώνου τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν βάσιν. Ὁ πρῶτος ρυθμὸς ἐπεχωρίαζεν ἰδίως ἐν τῇ νοτίῳ Βαβυλωνίᾳ, ὁ δὲ δεύτερος ἐν τῇ βορείῳ, ἐνθα τοιοῦτου ρυθμοῦ ἦτο ὁ περίφημος ἐν Βαβυλῶνι ναὸς τοῦ Βῆλ Μερωδάχ ἢ «Διὸς Βήλου ἱερόν» καθ' Ἡρόδοτον, τοῦ ὁποῦοι ἱεροῦ ὁ τῆς ἱστορίας πατὴρ παρέχει ἡμῖν πιστὴν περιγραφὴν

ἐν τοῖς ἐξῆς (Ἡροδ. Α' 181): «...ἐν δὲ τῷ ἐτέρῳ (φάρσει τῆς πόλεως) Διὸς Βήλου ἱερὸν χαλκόπυλον, καὶ ἐς ἐμὲ τοῦτο ἔτι ἐόν, δύο σταδίων πάντῃ ἐὼν τετράγωνον. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ ἱεροῦ πύργος στερεᾶς οἰκοδόμηται σταδίου καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ εὖρος, καὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ πύργῳ ἄλλος πύργος ἐπιβέβηκε καὶ ἕτερος μάλα ἐπὶ τούτῳ, μέχρι οὐ ὀκτὼ πύργων. Ἀνάβασις δὲ ἐς αὐτοὺς ἐξωθεν κύκλῳ περὶ πάντας τοὺς πύργους ἔχουσα πεποιήται. Μεσοῦντι δὲ κου τῆς ἀναβάσεώς ἐστι καταγωγὴ τε καὶ θῶκοι ἀμπαυστήριοι, ἐν τοῖσι κατίζοντες ἀμπαύονται οἱ ἀναβαίνοντες. Ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ πύργῳ ἡδὸς ἔπεισι μέγας, ἐν δὲ τῷ νηῷ κλίνη μεγάλη κέεται εὖ ἐστρωμένη, καὶ οἱ τράπεζα παρακείμεται χρυσῇ» (1). Ὁ περίεργος οὗτος ἀρχιτεκτονικὸς ρυθμὸς, καθ' ὃν ἐκτίζοντο οἱ ἀρχαῖοι Βαβυλωνιακοὶ ναοί, οἱ λεγόμενοι *Zikurrat*, μαρτυρεῖ σαφῶς ὅτι ὡς ἐκ τοῦ ἀρχεγόνου χαρακτῆρος τῆς Βαβυλωνιακῆς θρησκείας οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ αὐτῶν ἦσαν τρόπον τινὰ καὶ ἀστεροσκοπεῖα. Βεβαίως τὰ ἀστεροσκοπεῖα ταῦτα δὲν ἦσαν, ὡς νῦν, ἐπιστημονικά, τούναντίον δὲ εἶχον χαρακτῆρα μᾶλλον θρησκευτικόν, ἦσαν δηλονότι ὑψηλοὶ πύργοι, ἐφ' ὧν ἀτενίζοντες ἐν τῷ καθαρῷ οὐρανῷ πρὸς τοὺς ἀστέρας προσέφερον λατρείας εἰς αὐτούς· ἀλλ' ἐπὶ τῶν πύργων τούτων διὰ θρησκευτικὸν ἀκριβῶς λόγον ἀσχολούμενοι οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς συγχρόνως καὶ εἰς ἀστρολογικὰς καὶ εἰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις προῆγον ἐμμέσως τὴν περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ μετέωρα ἐπιστήμην (2). Βραδύτερον οἱ πυργοειδεῖς ναοὶ ἐσήμαινον συμ-

(1) Φαίνεται ὅμως ὅτι βραδύτερον περὶ τὸν πυργοειδῆ ναὸν ἐκτίσθη καὶ ἄλλος ναὸς καὶ ὁ ὅλος χώρος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Βήλου εὐρύνθη οὕτω, ὥστε ὁ ἀρχαῖος πυργοειδὴς ναὸς κατέστη εἰς ἐκ τῶν ἐν τῷ εὐρετὶ τοῦ ὅλου ἱεροῦ χώρῳ ναῶν. Τοῦτο τοῦλάχιστον ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγομένων (Α' 183) «Ἐστὶ δὲ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι ἱεροῦ καὶ ἄλλος κάτω νηὸς, ἐνθα ἄγαλμα μέγα τοῦ Διὸς ἐνὶ κατήμενον χρύσειον, καὶ οἱ τράπεζα μεγάλη παρακείμεται χρυσῇ...».

(2) Τοῦτο ῥητῶς μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος ὡς πρὸς τὸν ἐν Βαβυλῶνι ναὸν τοῦ Βήλου λέγων (Α' 9) «Μετά δὲ ταῦτα ἐν μέσῃ τῇ πόλει κατεσκευάσεν ἱερὸν Διὸς, ὃν καλοῦσιν οἱ Βαβυλώνιοι, καθάπερ εἰρήκαμεν, Βῆλον. Ὁμολογεῖται δ' ὑψηλὸν γεγενῆσθαι (τὸ ἱερὸν) καθ' ὑπερβολὴν καὶ τοὺς Χαλδαίους ἐν αὐτῷ τὰς τῶν ἄστρων πεποιῆσθαι παρατηρήσεις, ἀκριβῶς θεωρουμένων τῶν τε ἀνατολῶν καὶ τῶν δύσεων διὰ τὸ τοῦ κατασκευάσματος ὕψος». Ὁ περίφημος οὗτος ναὸς τοῦ Βήλου ἐλέγετο καὶ «τάφος τοῦ Βήλου» εἴτε διότι ὁ Βῆλος θεωρεῖτο καὶ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας ἀρχαιότατος (σ. 12 σημ.) εἴτε, ὅπερ πιθανώτερον, διότι οἱ Βαβυλώνιοι, ὡς θέλομεν εἰπεῖ καὶ περαιτέρω, εἰς τοὺς θεοὺς, ὡς περ εἰς βασιλεῖς τῆς χώρας, παρεσκεύαζον καὶ πολλὰ ἀνθρώπινα, οἷον κλῖνας, τραπέζας καὶ τάφους. Ὅτι ὁ «τάφος τοῦ Βήλου» δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονεύμενον πυργοειδῆ ναόν, ἀλλ' ἕτερον ἱερὸν τοῦ

βολικῶς τὸν κόσμον ὅλον μετὰ τῶν ὑφίστων πρὸς οὐρανὸν ἀνατεινόντων ὁρέων.

Βήλου, καθὰ δισχυρίζεται ὁ J. Oppert (E. M. σελ. 72), δὲν φαίνεται πιθανόν. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἤδη οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, οἱ μετὰ Ἀλέξανδρον, δὲν ἐγίνωσκον ἀκριβῶς κατὰ τὸν ναὸν τοῦ Βήλου, ὅστις πρὸ πολλοῦ εἶχε κατασκαφῇ. Ὁ Διόδωρος ἐν τῷ ἄνω παρατεθέντι χωρίῳ λέγει: «Περὶ δὲ τούτου τῶν συγγραφέων διαφωνούντων καὶ τοῦ κατασκευάσματος διὰ τὸν χρόνον καταπεπτωκότες οὐκ ἔστιν ἀποφάνεσθαι τὰκριβές». Ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Διοδώρου «ὁμολογεῖται δ' ὑψηλὸν γεγενῆσθαι τὸν ναὸν καὶ τοὺς Χαλδαίους ἐν αὐτῷ τῶν ἄστρον πεποιῆσθαι παρατηρήσεις» εἶναι μέχρι τινὸς μαρτύριον ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ μνημονευόμενος ναὸς εἶναι αὐτός ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου μνημονευόμενος. Πρὸς τούταις ὁ Διόδωρος λέγει ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς στραταίᾳς εἰς Βαβυλῶνα, οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς προΐδόντες ἐκ τῆς μαντείας τῶν ἀστέρων τὴν ἐν Βαβυλῶνι τελευτὴν τοῦ βασιλείως παρήνευσαν αὐτῷ νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, ὡς μόνον δὲ ἀποτροπῇ τοῦ κινδύνου ἐθεώρησαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ ὑπὸ τῶν Περσῶν καθαιρεθέντος τάφου τοῦ Βήλου. Ὁ δὲ Ἀρριανὸς περὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, κατὰ διάφορον παράδοσιν τὸν λόγον ποιούμενος, ἀναφέρει οὐχὶ τάφον Βήλου, ἀλλὰ τὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει «περὶ τοῦ Βήλου, μεγέθει τε μέγιστον καὶ ἐκ πλίνθου ὀπτῆς ἐν ἀσφάλτῳ ἡρμοσμένης» λέγει δὲ ὁ Ἀρριανὸς καὶ ὅτι «τοῦτον τὸν νεών, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ τῶν Βαβυλωνίων ὁ Ξέρξης κατέσκαψεν, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὑπίσω ἀπενόστησεν» (Ἀρριαν. Ἀναβ. Ἀλεξ. Ζ' 15'). Καὶ ὁ Ἡρόδοτος δὲ ἐν τῷ μνημονευθέντι περὶ τοῦ ναοῦ χωρίῳ ἀναφέρειν τὰ ὑπὸ τοῦ Ξέρξου γενόμενα ἐναντίον τοῦ ναοῦ λέγει καὶ οὗτος οὐχὶ μὲν περὶ καθαιρέσεως τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ περὶ συλῆσεως αὐτοῦ. «Ἦν δὲ ἐν τῷ τεμένει τούτῳ ἔτι τὸν χρόνον ἐκείνον καὶ ἀνδριάς δυνάμει πηχέων χρύσεος στερεός· ἐγὼ μὲν οὐκ εἶδον, τὰ δὲ λέγεται ὑπὸ Χαλδαίων, ταῦτα λέγω. Τούτῳ τῷ ἀνδριάντι Δαρείος μὲν ὁ Ὑστάσπεος ἐπιβουλεύσας οὐκ ἐτόλμησε λαβεῖν, Ξέρξης δὲ ὁ Δαρείου ἔλαβε καὶ τὸν ἱερὰ ἀπέκτεινε ἀπαγορεύοντα μὴ κινεῖν τὸν ἀνδριάντα». Καὶ ὁ Στράβων δὲ (IG' 738) μνημονεύει τῆς ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κατασκαφῆς τοῦ τάφου τοῦ Βήλου καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναστάσεως αὐτοῦ περιγράφει τὸν τάφον τοῦτον καθ' ὃν περίπου τρόπον καὶ ὁ Ἡρόδοτος. «Ἔστι δὲ καὶ ὁ τοῦ Βήλου τάφος αὐτόθι, λέγει ὁ Στράβων, νῦν μὲν κατεσκαμμένος, Ξέρξης δὲ αὐτὸν κατέσπασεν, ὡς φασιν· ἦν δὲ πυραμῖς τετραγώνος ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ αὐτὴ σταδιαία τὸ ὕψος, σταδιαία δ' ἐκάστη τῶν πλευρῶν. Ἄν ὁ λεγόμενος ἀτάφος τοῦ Βήλου» ἦτο διάφορος τοῦ περιφήμου πυργοειδοῦς ἢ πυραμιδοειδοῦς ναοῦ τοῦ Βήλου, πάντως ὁ Στράβων ἤθελε μνημονεύσει καὶ τούτου διὰ δύο λέξεων ἀφοῦ τοσοῦτον λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ τάφου τοῦ Βήλου καὶ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς Βαβυλῶνος. Ἀπέναντι τοιούτων ἐνδείξεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Βήλου, ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ J. Oppert οὐδένα ἕτερον ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον ἢ ὅτι ὁ λόφος ὁ νῦν καλούμενος Βαβίλ (ἐν τῇ θέσει τῆς Βαβυλῶνος), ὃν ὑπέθεσαν οἱ περιηγηταὶ ὡς τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου, κεῖται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁχθῆς τοῦ Εὐφράτου, ἐφ' ἧς καὶ ὁ λόφος Ἑλ-Κάσρ, ἐν ᾧ ὑποτίθεται ὅτι ἦσαν ἐκτισμένα τὰ περίφημα ἀνάκτορα τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνάκτορα καὶ ὁ ναὸς τοῦ Βήλου δὲν ἔκειντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς τοῦ ποταμοῦ ὁχθῆς, ἀλλ' ἐκάτερον ἐπὶ ἐκατέρᾳς ὁχθῆς («ἐν δὲ φάρσει ἐκατέρῳ τῆς πόλεως ἐπέτειχιστο ἐν μέσῳ», ἐν τῷ μὲν τὰ βασιλῆα . . . ἐν δὲ τῷ ἐτέρῳ Διὸς Βήλου ἱρόν . . .» Ἡροδ.), ὁ Oppert ἐνόμισεν, ὅτι ὁ λόφος Βαβίλ εἶναι ἡ θέσις τοῦ τάφου τοῦ Βήλου, οὐχὶ δὲ τοῦ ναοῦ.

Πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων πολλὰ μνημεῖα τῆς γλυπτικῆς ἀναφερόμενα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, πολλὰ δὲ καὶ σωζόμενα μέχρι σήμερον ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκαίνων χρόνων, μαρτυροῦσι τὴν ἐπίδοσιν, ἣν ἔλαβεν ἡ τέχνη κατὰ τὴν 4 καὶ 3 π. Χ. χιλιετηρίδα. Ἐμνημονεύσαμεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τοῦ περιφήμου ἀγάλματος τῆς θεᾶς Νάνας τῆς Ὁρχόης, ὅπερ κατὰ τὴν Ἑλαμιτικὴν ἐπιδρομὴν εἶχεν ἀπαγάγει εἰς Σοῦσα (τῷ 2248 π. Χ.) ὁ Ἑλαμίτης βασιλεὺς Χουδοὺρ Νανχουνδί. Ἀγάλματα τοιαῦτα θεῶν ἀρχαιοτάτων ὑπῆρχον ἐν πολλαῖς ἀρχαιοτάταις πόλεσι τῆς Βαβυλωνος. Ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων δ' ἐπιγραφῶν τῶν ἀνακαλυφθεῖσων ἐν τῇ θέσει Τελλόχ (ἰδ. σελ. 148) μνησθέντες ὅτι ὁ γνωστὸς ἡμῖν βασιλεὺς τῆς Σιργούλλας Γουδίας, κτίσας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ναὸν εἰς τὸν ἀρχαῖον Σουμερικὸν θεὸν Νινγίρσοῦ, ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ὠκοδόμησεν ἰδιαίτερον δόμον κεκοσμημένον διὰ πλήθους ἀγαλμάτων, εὗρεθῇ δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ θέσει μέγα ἀνάγλυφον ἔκτυπον, παριστῶν, ὡς φαίνεται, τὸν θεὸν Νινγίρσοῦ κρατοῦντα σκῆπτρον ἐν τῇ χειρί· πολλὰ δὲ ἀνάγλυφα παριστῶντα θεοὺς κατ' ἰδίαν ἢ ἐν συμπλέγμασι ἢ καὶ σκηνὴν

Ἄλλ' ὅτι ἐπὶ τοῦ λόφου Βαβίλ ἔκειτο τὸ πάλαι ναὸς οἰκοδόμητος τοῦ Βήλου δὲν εἶναι οὕτω πιθανῶς ἐνδεδειγμένον, ὥστε δι' αὐτὸ καὶ μόνον ν' ἀμφισβητηθῇ ἢ διὰ τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν ἐνδεικνυμένη ταυτότης τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Βήλου (*).

(*) Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Διόδωρος δὲν εἶχεν ἀκριθεῖ γνῶσιν τῶν ναῶν τῆς Βαβυλωνος, διότι ἐνῶ ἐν Βιβλ. Β' 9 ποιεῖται λόγον μόνον περὶ ναοῦ τοῦ Βήλου, ἐν Βιβλ. ΙΖ' 112 μνημονεύει ἀπλῶς τοῦ τάφου τοῦ Βήλου. Καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ τάφου λέγει ῥητῶς ὅτι καθιέρθη ἀπὸ Περσῶν, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ χωρίῳ λέγει ἀπλῶς ὅτι οἱ Πέρσαι ἐσύλησαν τὰ ἐν τῷ ναῷ ἀγάλματα καὶ τὰ πολύτιμα σκεύη. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου λεγόμενα διαφέρουσι τῶν παρ' Ἡρόδοτῳ. Διότι ἐνῶ καθ' Ἡρόδοτον ἐν τῷ ναῷ τῷ πυργοειδεῖ «ἄγαλμα οὐδὲν ἐν ἐνιδρυμένον», μόνον δὲ ἐν τῷ κάτω ναῷ τῷ ἐντὸς τοῦ εὐρέως χώρου τοῦ ὅλου ἱεροῦ ἱδρυμένῳ ὑπῆρχεν ἄγαλμα μέγα τοῦ Διὸς Βήλου, ὁ Διόδωρος ἀναφέρει ἐν τῷ ναῷ τοῦ Βήλου ἀγάλματα χρυσᾷ σφυρήλατα Διός, Ἡρας, Ῥέας. Ὡστε φαίνεται ὅτι ὁ Διόδωρος συγχέει τὸν ἄνω πρὸς τὸν κάτω ναόν. Ἦτος δὲ ναὸς μὲν Βήλου καλεῖται παρ' αὐτῷ ὁ πυργοειδὴς ναὸς, τάφος δὲ Βήλου εἶναι ὁ «κάτω νηὸς» τοῦ Ἡροδότου, (ὁ πυραμυδοειδὴς κατὰ Στράβωνα;). Καθόλου δὲ ὁ Διόδωρος παρέδωκε συγκεχυμένα τὰ περὶ τῶν οἰκοδομῶν τῆς Βαβυλωνος, διότι παρέλαβεν αὐτὰ παρὰ συγγραφέων, οἵτινες δὲν ἔλεγον τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν, κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Διοδώρου ὁμολογίαν. Ἐξ αὐτοφίας δὲ οὐδὲν ἐγίνωσκεν ὁ Διόδωρος, ἀποῦ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ὡς λέγει, ἡ Βαβυλών ἦτο τὸ πλεῖστον ἔρημος («Τῶν δὲ βασιλείων καὶ τῶν ἄλλων κατασκευασμάτων ὁ χρόνος τὰ μὲν ὁλοσχερῶς ἠφάνισε, τὰ δ' ἐλυμήνατο· καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς Βαβυλωνος νῦν βραχὺ τι μέρος οἰκεῖται, τὸ δὲ πλεῖστον ἐν τοῖς τέχεσι γεωργεῖται»).

ὄλην θυσίας, λιτανειῶν καὶ πομπῶν, ἀνήκοντα εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην περίοδον τῆς Βαβυλωνιακῆς τέχνης, κοσμοῦσι σήμερον διάφορα μουσεῖα τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τὸ Βρεττανικόν.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν ἐσώθησαν μᾶλλον ἢ ἦττον ἀκέραιοι ἀνδριάντες βασιλέων, μνείας δ' ἄξιοι ἐν τούτοις εἶναι ἀνδριάντες δύο τοῦ βασιλέως Γουδια (τοῦ βασιλεύσαντος, ὡς εἶδομεν, 3200 π. Χ.) εὑρεθέντες ἐν Τελλόχ, ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Σιργούλλας ἢ Λαγάς (1). Τὰ παναρχαῖα δὲ ταῦτα μνημεῖα παριστῶσιν ἡμῖν ἀκριβέστερον καὶ πιστότερον ἢ τὰ ἀνάγλυφα τὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Βαβυλωνιακῆς πλαστικῆς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐπίδοσιν, ἣν εἶχε λάβει αὕτη κατὰ τὴν 4 καὶ τὴν 3 π. Χ. χιλιετηρίδα. «Ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα παριστῶσι τύπον τέχνης ἥκιστα λεπτῶς ἐξεργασμένον, λέγει ὁ Μασπερώ, τὰ ἀγάλματα καὶ οἱ ἀνδριάντες μαρτυροῦσι λεπτότητα μὲν μεγάλην περὶ τὴν αἰσθησιν καὶ ἀντίληψιν τοῦ ἀντικειμένου, ἀκριβειαν δὲ ἐν τῇ τομῇ. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀπηλλαγμένοι πλημμελειῶν τεχνικῶν, ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πυκνοὶ καὶ ὀγκώδεις τὸ σχῆμα, οἰονεὶ καταπονούμενοι, ὑπὸ τὸ βάρος μάλιστα τῆς περιβολῆς, μεθ' ἧς περιεβάλλοντο οἱ Χαλδαῖοι (2), καὶ διὰ τοῦτο καταπλήσσοντες τοὺς πλησιάζοντας καὶ ἄχαριν ἐμποιοῦντες ἐντύπωσιν καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀποτελοῦντες ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γλυπτικὰ ἔργα τῆς ἀκμῆς τῆς Αἰγυπτιακῆς τέχνης τὰ θέλγοντα τὴν ὄψιν διὰ τῆς χάριτος, ἣν ἐμπνέουσι, διὰ τὴν λεπτότητα καὶ δὴ καὶ τὴν ἰσχύτητα αὐτῶν· ἀλλὰ μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐντύπωσιν δὲν δύναται τις νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν τόλμην, μεθ' ἧς ὁ καλλιτέχνης ὑπέταξε τὴν ὕλην ὑπὸ τὴν τέχνην. Συμπαγῇ ὄγκον δολερίτου ἥκιστα ἐπιδεκτικὸν ὀξύνσεως, σκληρότερον ἴσως τοῦ διορίτου, δι' οὗ ὁ Αἰγύπτιος τῆς Μέμφιδος ταμὼν εἰργάσατο τὸν βασιλέα αὐτοῦ Χερσῆνα, οἱ Βαβυλώνιοι κατῴρθωσαν νὰ δαμάσωσι καὶ νὰ ἐξεργασθῶσιν αὐτὸ τοσοῦτον ἐλευθέρως ὥσει ἦτο τίτανος ἢ μάρμαρον. Αἱ παραστάσεις τοῦ στήθους καὶ τῶν ὤμων, τῶν μυῶνων τῆς ὠμοπλάτης καὶ τοῦ βραχίονος, τὰ καθέκαστα τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, πάντα τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος εἰσὶν ἐξεργασμένα μετ' ἀκριβοῦς συνδυασμοῦ μα-

(1) Οὕτω νῦν ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα τῆς Σιργούλλας (Γδ. σελ. 47).

(2) Ἡροδ. Α' 105 «Ἐσθῆτι δὲ τοιγδε χρέονται (Βαβυλώνιοι), κιθῶνι ποδηνεκείῃ λινέῃ καὶ ἐπὶ τούτων ἄλλον εἰρίνεον κιθῶνα ἐπενδύει καὶ χλανίδιον λευκὸν περιβάλλόμενος, ὑποδήματα ἔχων ἐγχώρια, παραπλήσια τῇσι Βοιωτῆσι ἐμβάσι».

κρογραφίας καὶ μικρογραφίας. Ἡ Χαλδαϊκὴ τέχνη, ὅταν βλέπομεν αὐτὴν ἐν τοῖς μνημείοις τῆς Λαγάζ, δὲν ἔχει οὔτε τὴν εὐκαμψίαν, οὔτε τὴν ζωηρότητα, οὔτε τὴν κομψότητα τῆς τέχνης τῆς Αἰγυπτιακῆς, ἀλλὰ δὲν στερεῖται οὔτε δυνάμεως, οὔτε μεγαλείου, οὔτε πρωτοτυπίας» (Masp. Hist. anc. d. peupl. d'Or. T. 1 σ. 612). Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δὲν επέτρεπεν ἵνα καθόλου ἡ Χαλδαϊκὴ τέχνη, ὡς καὶ ἡ ποίησις αὐτῇ, ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ ἐπιδόσει αὐτῆς παραστήσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ, ἂν μὴ ἐν τῷ ἰδεῶδει βαθμῷ τῆς τελειότητος, ὅστις φαίνεται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐν βαθμῷ προσεγγίζοντι πρὸς αὐτὴν καὶ μετέχοντι τῆς τάσεως ἐκείνης πρὸς τὸν ἰδεῶδη τύπον τοῦ καλοῦ, ἦτο τὸ μὲν ἡ ἄγαν ἐπὶ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν αἰσθητικότητα ῥοπή ἡ ἐπιδράσασα καὶ ἐπὶ τὴν τέχνην καὶ ἐπὶ τὴν ποίησιν καὶ ἐπὶ τὴν λατρείαν αὐτήν, τὸ δὲ ἡ τοῦ δυσειδοῦς καὶ τερατώδους ἐν τῇ τέχνῃ κατὰ μέγα μέρος ἐπικράτησις, οὕσα φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ τῆς Χαλδαϊκῆς θρησκείας καὶ μυθολογίας(1). Ἡ μυθολογία αὕτη, πλὴν τοῦ πανθέου τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς βασιλευόντων θεῶν, ἐπλήρωσε τὴν φύσιν καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ χιλιάδων καὶ μυριάδων φοβερῶν κακοποιῶν δαιμόνων πολυειδῶς παρενοχλούντων τὸν ἄνθρωπον ἐν παντὶ τῷ βίῳ. Πάντα τὰ νοσήματα, καὶ μάλιστα τὰ ἐπιδημικά, πᾶσα καταστροφή φυσικὴ, οἱ ἀπὸ Ἀραβίας πνέοντες καυστικοὶ ἄνεμοι οἱ ἐπιφέροντες καταστροφὰς εἰς τὰ σπαρτά, ὁ λοιμὸς καὶ ὁ λιμός, οἱ πυρετοὶ, πάντα τὰ φυσικὰ κακὰ ἐπροσωποποιήθησαν διὰ δαιμόνων (Ἄνουνάκι, ἰδ. σελ.

(1) Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς τοιαύτης ῥοπῆς ἐπὶ τὴν λατρείαν ἴδε κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ λατρείας. Εἰκόνα δὲ τῆς ἐπὶ τῆς τέχνης ἐπιδράσεως ἀκούσαν παρέχει ἡμῖν ἡ τεχνικὴ ἐξεργασία τοῦ ἀγάλματος τῆς Βαβυλωνίας Ἀρροδίτης ἢ Νάνα-Ἰσάρι. Αὕτη παρίσταται γυμνὴ μὲν περιβολῆς, ἀλλὰ κεκοσμημένη διὰ κοσμημάτων, ἔχουσα μακρὰν κόμην, ἐξέχον στήθος καὶ ζωρῶς κατειργασμένον αἶδοιον, κρατοῦσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς μαστοὺς, ἵνα ἐκχέῃ γάλα, ἐνίοτε δὲ καὶ θηλάζουσα τέκνον. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ τοιαύτη παχυλὴ φυσικότης ἐν τῇ τέχνῃ τῶν Φοινίκων καὶ ἄλλων τινῶν Σημιτικῶν λαῶν ὑπερβαίνει πολὺ τὴν τῶν Βαβυλωνίων καταντῶσα μέχρι κυνισμού· ἀλλ' ἡ Βαβυλωνιακὴ τέχνη, καίπερ καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν οὕσα σχετικῶς ἰδανικώτερα τῆς τῶν ἄλλων Σημιτικῶν λαῶν, ἀπολείπεται ἱκανῶς τῆς Αἰγυπτιακῆς. Καὶ ἡ ποίησις, τὸ ἔπος δηλονότι τὸ Βαβυλωνιακόν, παρέχει οὐκ ὀλίγα δείγματα τοιαύτης πρὸς παχυλὴν φυσικότητα τάσεως. Ἐν τῷ ἔπει Νιμρώδ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἡ ἱερὸδουλος (ἰδ. σελ. 186) ἔδελεάσε τὸν Βαβανὶ καὶ ἔδασεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐπιδεδειγμένης τῶν θελήτρων αὐτῆς πρὸς τὸν ὄλως ἀδαῶς καὶ ἀπείρως ἔχοντα τῶν τοιούτων ὁρεσκῶν ἥρωα, περιγράφεται ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ μετὰ πλήρους οὐχὶ φυσικῆς ἀφελείας, ἀλλ' ἀφελοῦς φυσικότητος ἀσυνήθους ἐν τῷ ἔπει Ἑλληνικῷ.

209) τερατομόρφων δυσειδεστάτων τὴν ὄψιν καὶ εἰδεχθέστατα μορφάζοντων. Τοιοῦτοι δαίμονες παρεστάθησαν καὶ ἐν τῇ τέχνῃ διὰ γυμνῶν σκελετῶν ἀνθρωπίνων καὶ ὄψεων δυσμορφοτάτων καὶ εἰδεχθεστάτων, ἅμα δὲ καὶ τερατωδῶν ἐμποιουσῶν ἀπαισίαν φοβὴν καὶ ἀπέχθειαν. Καὶ ἀντετάχθησαν μὲν κατὰ τούτων ἀγαθοὶ δαίμονες μετ' ἀνθρωπίνης ὄψεως ἡμέρου καὶ εὐγενοῦς, ἀλλ' ἐν τῷ ὄλῳ καὶ ταῦτα παρεστάθησαν ὡς τερατομόρφα θηρία μετὰ κεφαλῆς ἀνθρωπίνης (1). Αὐτοὶ οἱ θεοὶ τοῦ ἄδου παρεστάθησαν ἐν εἰδεχθεστάτῃ μορφῇ. Τὴν τοιαύτην μορφήν τῆς θεᾶς Ἀλλὰτ εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Ἐτι ἀπεχθεστέρα καὶ εἰδεχθεστέρα εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἑτέρου θεοῦ τοῦ ἄδου Νεργάλ τοῦ εἰκονιζομένου μετὰ πτερῶν καὶ οὐράς. Οὕτω ἡ Βαβυλωνιακὴ τέχνη τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔλαβε ῥοπήν καὶ τάσιν πρὸς τὸ τερατωδες, δυσεῖδες καὶ ἄμορφον. Ἀλλὰ μεθ' ὅλην τὴν κατὰ μέρος τοιαύτην ῥοπήν, ἐν τῷ ὄλῳ ἡ τέχνη αὕτη, καὶ ἀπὸ Βαβυλωνιακῆς καὶ Χαλδαϊκῆς ἐγένετο Ἀσσυροβαβυλωνιακὴ, δὲν ἀπώλεσε τὸν πρῶτον αὐτῆς καλλιτεχνικὸν χαρακτῆρα, καὶ ὁ Χαλδαϊκὸς θεὸς ὁ οὐράνιος, ὡς οἱ ἥρωες (2) οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, παρέστησαν τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ τοῦ γυναικείου κάλλους, οἷον ἀνεπτύχθη τοῦτο ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ καὶ ἐν τῷ Ἀσσυροβαβυλωνιακῷ λαῷ.

Ἡ Χαλδαϊκὴ ζωγραφικὴ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων περιορίζεται εἰς τὰς ἀναγλύφους εἰκόνας τὰς κοσμοῦσας τοὺς πηλίνους Βαβυλωνιακοὺς κυλίνδρους, καὶ ἰδίως τὰς ἐπὶ κυλίνδρων βασιλικὰς σφραγίδας, τὰ κοσμήματα καὶ τὰ περιάμματα τὰ μαγικά. Πολυάριθμοι δ' εὐρέθησαν μέχρι νῦν ἐγγλυπτοὶ λίθοι καὶ κύλινδροι καὶ κυλινδρικοὶ σφραγίδες μετὰ παραστάσεων θρησκευτικῶν καὶ μυθολογικῶν μάλιστα ἐκ τοῦ ἔπους Νιμρώδ εἰλημμένων. Ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα τῆς παραστάσεως λαμβάνονται ἐνίοτε καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ ἐκ τοῦ κοι-

(1) Μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν τούτων δαιμόνων γνωστότατοι εἶναι οἱ λαμασσί, πτερρόντες ταῦροι μετὰ κεφαλῆς ἀνθρωπίνης ἔχοντες μίτραν ἐν τῇ κεφαλῇ, ἰδρυμένοι δὲ ὡς φύλακες πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων.

(2) Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις μνημείοις τῆς Βαβυλωνιακῆς τέχνης, πλὴν τοῦ Σημιτικοῦ καὶ Χουσιτικοῦ ἢ Αἰθιοπικοῦ ἢ Πρωτοσημιτικοῦ, ἐπικρατῶν τύπος εἶναι ὁ Τουρανικός ὃ ἐπὶ κάλλει διακρινόμενος. Ἀλλ' ἡ μορφή τοῦ ἥρωος Νιμρώδ ἢ Γιλγάμου ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις ἀφίσταται καὶ τοῦ Τουρανικοῦ καὶ τοῦ Σημιτικοῦ καὶ τοῦ Πρωτοσημιτικοῦ τύπου, δοῦσα ἔφορμὴν εἰς τοὺς Ἀσσυριολόγους νὰ υποθέσωσιν ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἀνήκει εἰς προϊστορικὸν τινα λαὸν οἰκήσαντα ἐν Βαβυλωνίᾳ πρὸ τῆς αὐτῆς ἐμφάνσεως καὶ τῶν Τουρανίων ἐτι λαῶν.

νοῦ βίου (1). Καὶ αἱ τοιχογραφικαὶ διακοσμήσεις τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων ἦσαν ἀρχαιόταται ἐν Βαβυλωνίᾳ (2).

Λατρεία τοῦ θεοῦ. Πολίτευμα ἦθῃ καὶ ἔθιμα. — Ἡ τοῦ θεοῦ λατρεία παρὰ τοῖς Χαλδαίοις εἶχεν ἀνέκαθεν χαρακτηρὰ βαθύτατου αἰσθηματος εὐλαβείας καὶ εὐσεβείας. Ἀπὸ τοῦ βασιλέως μέχρι τοῦ ἐσχάτου θνητοῦ πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσὶ ταπεινοὶ θεράποντες τοῦ θεοῦ. Εὐλόγως δὲ φρονεῖ ὁ Tiele ὅτι τὸ εἰς πάντας τοὺς Σημιτικούς λαούς, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀποπλανήσεσιν αὐτῶν, ἰδιάζον βαθὺ θρησκευτικὸν πνεῦμα ἐκδηλοῦται προφανῶς καὶ παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις ἡ θρησκεία αὐτῶν, καίπερ μὴ προσεγγίσασα ἔτι πολὺ εἰς τὸν μονοθεισμόν, δὲν ἀφίσταται λίαν μακρὰν τούτου. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἴσως ἐν πᾶσιν ἀκριβὴς ἡ γνώμη τοῦ Tiele ὅτι ἡ πίστις τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων πρὸς τὴν ἡθικὴν τάξιν τοῦ κόσμου καὶ πρὸς προσωπικὴν τινα ἀθανασίαν ἐποίει ὥστε πᾶσα παρασπονδία καὶ πᾶσα ἐπιπορκία νὰ θεωρῶνται ὡς μέγιστα ἀμαρτήματα, ἀληθέστατον ἐν τούτοις ὅτι καὶ ὡς πρὸς τοὺς ὄρκους ἦσαν εὐσεβέστατοι οἱ Βαβυλώνιοι. Καὶ ἡ ἑτέρα γνώμη τοῦ Tiele, καθ' ἣν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ὑπελείποντο μὲν πολὺ τῶν προφητῶν τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὸ ὕψος τῆς ἀντιλήψεως, ἀλλ' εἶχον ψαλμούς πολὺ ἀρχαιοτέρους τῶν Ἑβραϊκῶν, δὲν ἀληθεύει ὑπὸ ἔποψιν ἀπόλυτον θεωρουμένη. Ἄλλ' ὅτι τὸ αἶσθημα τὸ θρησκευτικόν, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς θεογνωσίας καὶ πρὸς τὴν ἀγνότητα τοῦ τύπου τῆς λατρείας ἐξεταζόμενον, φαίνεται βαθύτατον παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ Ἀσσυρίοις, τοῦτο μαρτυρεῖ ἰδίως ὁ θρησκευτικὸς βίος τῶν βασιλέων. Οἱ Βαβυλώνιοι βασιλεῖς, ὡς ὕστερον καὶ οἱ Ἀσσύριοι, οὐδέποτε ἐθεοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ὑπηκόων, οὔτε ζῶντες οὔτε θανόντες, οὔτε προσηγορεύθησαν ὡς θεοί. Καὶ ἐνῷ ἡ τέχνη ἡ Αἰγυπτιακὴ παρίστησι τοὺς βασιλεῖς ὡς θεοὺς καθημένους ἐν θείᾳ μεγαλοπρεπεῖᾳ καὶ γαλήνῃ, ἔχοντας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν μηρῶν, ἡ Βαβυλωνιακὴ τέχνη παρίστησι τοὺς Χαλδαίους βασιλεῖς ἐν μορφῇ καὶ στάσει εὐλαδῶν ἱκετῶν καὶ

(1) Πρβλ. Ἡροδ. Α' 195 «Σφρηγίδα δὲ ἑκάστος ἔχει καὶ σκήπτρον χειροποίητην· ἐπ' ἑκάστῳ δὲ σκήπτρῳ ἐπεσσι πεποιημένον ἢ μῆλον ἢ ῥόδον ἢ κρίνον ἢ αἰετός ἢ ἄλλο τι· ἂνευ γὰρ ἐπιστήμων οὐ σφιν νόμος ἐστὶ ἔχειν σκήπτρον».

(2) Πρβλ. Διοδ. Β' 8 «Ἐνῆσαν δ' ἐν τε τοῖς πύργοις καὶ τείχεσι ζῶα παντοδαπά φιλοτέχνης τοῖς τε χρώμασι καὶ τοῖς τῶν τύπων ἀπομιμήμασι κατεσκευασμένα· κατεσκευάστο δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ Σαμίραμις ἐφ' ἵππου ἀρόδαν ἀκοντίζουσα καὶ πλησίον αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος Νίνος παίων ἐκ χειρὸς λέοντα λόγχῃ».

εὐσεβῶν θεραπόντων τοῦ θεοῦ, διὰ τῆς ἐπάρσεως τῶν χειρῶν ἐκφράζοντας τὸ τοιοῦτον τῆς ψυχῆς αὐτῶν αἴσθημα. Καὶ ἡ γνώμη δέ, ἣν ἐξέφρασαν τινες τῶν Ἀσσυριολόγων, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνίοις ὁ βασιλεὺς ἐθεωρεῖτο ἐνσάρκωσις καὶ προσωποποίησις τοῦ θεοῦ, δὲν φαίνεται ἀκριβής. Οἱ βασιλεῖς τοῦναντίον εἰσὶ λειτουργοὶ καὶ θεράποντες τοῦ θεοῦ ἐκτελοῦντες τὰς θρησκευτικὰς λειτουργίας, πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ ἡγεμονικὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐκτελοῦσιν ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ καὶ πρὸς δόξαν αὐτοῦ. Ὁ πολιούχος θεὸς εἶναι ὁ ἀληθὴς νόμιμος κύριος τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους, ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δ' ἰδιότητι αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, ἅμα λαβὼν τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, μεταβαίνει εἰς τὸν ναὸν τοῦ πολιούχου θεοῦ, ἵνα λάβῃ ἐνταῦθα παρὰ τούτου ἐπισήμως τὴν ἀρχήν. Ἐν Βαβυλωνίᾳ ἡ τελετὴ αὕτη ἐγένετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ πολιούχου θεοῦ Βήλ Μερωδάχ, οὐχὶ ἀμέσως μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν, ἀλλὰ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Νισάν (Ἀπριλίου) τοῦ ἔτους ἐκείνου. Κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην περιβαλλόμενος ὁ βασιλεὺς τὴν βασιλικὴν στολὴν προσεκύνει τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ ἀπτόμενος τῆς χειρὸς αὐτοῦ (εἰς ἐνδειξιν σεβασμοῦ καὶ ὑποταγῆς, ἴδ. σελ. 122) (1). Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς ἐπισήμου ἀναρρήσεως ὁ βασιλεὺς, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος τῆς χώρας θεοῦ, ἔδει νὰ διδῇ τακτικῶς εὐθύνας τῷ θεῷ περὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ, καὶ αἱ ἐπίσημοι ἀναγραφαὶ τῶν πράξεων τῶν βασιλείων τῶν ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τύπον ἀπολογίας ἢ εὐθυνῶν διδομένων πρὸς τὸν θεόν, οὐ συγχὴ γίνεται ἡ ἐπικλησις ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς. Ἐντεῦθεν ἡ εὐσέβεια καὶ κατὰ τύπον ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο αὐστηρῶς τῷ βασιλεῖ ὡς καθήκον βασιλικὸν ἀναγόμενον εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν τοῦ κράτους. Μία δὲ τῶν προσφιλεστάτων ἀσχολιῶν τῶν Χαλδαίων ἡγεμόνων ἦτο ἡ κτίσις καὶ ἀφιέρωσις ναῶν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῶν δι' ἄγαλμάτων ὡς καὶ ἡ πλούτισις διὰ θησαυρῶν. Ἡ καθιέρωσις τῶν ναῶν τούτων, ἦτοι τὰ ἐγκαίνια αὐτῶν, ἦτο ἡ μεγίστη τῶν ἐορτῶν διαρκοῦσα ἑπτὰ ἡμέρας, κατὰ τὸν παρὰ

(1) Οὐχὶ μόνον διὰ τοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντας τοὺς βροτοὺς τὸ ἀπτεσθαι τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ ἢ τῆς θεᾶς ἦτο σημεῖον εὐλαβοῦς ὑποταγῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἱκετηρίοις παιᾶσι συνήθως παρεμβάλλεται βῆσις τοῦ ἱερέως λέγοντος πρὸς τὸν ἱκετεύοντα: «Στρέφον τὸ πρόσωπόν σου πρὸς τὸν θεόν (πρὸς τὸ ἄγαλμα δηλονότι τοῦ θεοῦ) καὶ ἄψαι τῆς χειρὸς αὐτοῦ».

Βαβυλωνίους καθιερωμένον ἱερὸν ἀριθμὸν (Ἰδ. σελ. 117). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑπταήμερου ταύτης ἑορτῆς αἱ θεράπαινα γίνονται ἰσότιμος τῇ δεσποίνῃ, ὁ δοῦλος βαδίζει ὁμοῦ μετὰ τοῦ δεσπότου καὶ ὁ ἀσθενὴς ἐν τῇ πόλει μου ἀνεπαύθη πλησίον τοῦ ἰσχυροῦ», λέγει ὁ Γουδίας τῆς Οὐρ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ ἀναφερομένη εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ ἀφιερωθέντος ὑπ' αὐτοῦ τῷ θεῷ Νινγίρσου.

Ἡ λατρεία παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις συνίστατο εἰς δεήσεις καὶ εἰς εὐχὰς γινομένης καθ' ἑκάστην ἐν τοῖς ναοῖς τῶν θεῶν καθ' ὥρισμένας ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου. Θυσίαι ζώων, ἰδίᾳ δὲ προβάτων, μεταλοπρεπεῖς ἐτελοῦντο κατὰ τὰς ἑορτάς, αἵτινες ἦσαν πολυπληθεῖς πληροῦσαι σχεδὸν πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ (1). Πολυπληθεῖς ἱερατεῖον, ἀπὸ τοῦ βασιλέως (ὁ ὁποῖος ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ ιδιότητι ἐλέγετο Πάτεσι ἢ Ἰσακοῦ) μέχρι τοῦ νεωκόρου ἐξ ἱερέων καὶ ἱερείων κατὰ ἱεραρχικὴν τάξιν συγκεκριτημένον ἐτέλει τὰς θυσίας ταύτας μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ πολυτελείας, ἀφθόνου καιομένου λιθανωτοῦ (ἀφοῦ μόνον ἐν Βαβυλῶνι ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ πολιούχου θεοῦ Βῆλ Μερωδᾶχ καθ' ἑκάστον ἔτος ἐκαίοντο χίλια τάλαντα (ἤτοι 18 χιλ. ὀκκάδες περίπου) πρὸς τὸν θεὸν ταῦτον ἐπὶ ἐνὸς μόνου βωμοῦ) (2) ἐν ναοῖς πλουσιώτατα διὰ πολυτελεστάτων θυσιαστηρίων, βωμῶν, τραπεζῶν καὶ σκευῶν πεπροικισμένοις καὶ διὰ χρυσῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων κεκοσμημένοις (3). Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀπετέλουν τὸν μό-

(1) Αἱ μέγισται τῶν ἑορτῶν (τῆς Βέλτιδος, τοῦ Σίν, τοῦ Νεργάλ, τοῦ Σάμας, τοῦ Μερωδᾶχ καὶ τῆς Ζιρδανίτ, τοῦ Ναβού καὶ τῆς Βαραμίτ) ἐτελοῦντο κατὰ μῆνα Ἐλουλὸν τὸν ἀνταποκρινόμενον περίπου πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς Σεπτέμβριον. Τῇ 21 δὲ τοῦ μηνὸς τούτου ἐτελεῖτο μεγάλη πανήγυρις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ 24 ἡμέρα ἐκάστου μηνὸς ἦτο καθιερωμένη ἐν Βαβυλωνίᾳ διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν χρυσῶν.

(2) Ἡροδ. Α' 183 «Ἐπὶ δὲ τοῦ μέζονος βωμοῦ καταγίζουσι λιθανωτοῦ χίλια τάλαντα ἔτεος ἐκάστου οἱ Χαλδαῖοι τότε ἐπεὶ τὴν ὀρτὴν ἄγωσι τῷ θεῷ τούτῳ».

(3) Περί τοῦ πλούτου τῶν ναῶν εἰς ἀγάλματα, θυσιαστήρια καὶ σκεύη ἱερὰ Ἰδ. Ἡροδ. Α' 183 «Ἔστι δὲ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι ἱεροῦ καὶ ἄλλος κάτω νηὸς, ἔνθα ἀγάλμα μέγα τοῦ Διὸς ἐνὶ κατήμενον χρύσειον, καὶ οἱ τράπεζα μεγάλη παρακείμεναι χρυσεῇ, καὶ τὸ βάθρον οἱ καὶ ὁ θρόνος χρυσεὸς ἐστί, καὶ ὡς ἔλεγον οἱ Χαλδαῖοι, τάλαντων ὀκτακοσίων χρυσοῦ πεποίηται ταῦτα. Ἐξω δὲ τοῦ νηοῦ βωμὸς ἐστὶ χρυσεός. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος βωμὸς μέγας, ὅπου θύεται τὰ τέλεια τῶν προβάτων· ἐπὶ γὰρ τοῦ χρυσοῦ βωμοῦ οὐκ ἔξεστι θύειν ὅτι μὴ γαλαθηνὰ μούνα. . . Ἦν δὲ ἐν τῷ τεμένει τούτῳ ἔτι τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀνδριάς δωῶδεκα πηχέων χρυσεὸς στερεός. . . Τὸ μὲν δὲ ἱερὸν οὕτω κεκόσμηται, ἐστὶ δὲ καὶ ἴδια ἀναθήματα πολλά». Περὶ καὶ Διόδ. Β' 9 «... Τρία κατεσκεύασεν (Σμεράμις) ἀγάλματα χρυσεῶ σφυρήλατα, Διός, Ἥρας, Ῥέας· τούτων

νον πλοῦτον τῶν ναῶν. Οἱ ναοὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ, καὶ μετὰ τὴν ἰδρυσιν ἰσχυροῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, διετήρησαν τὴν πρώτην αὐτῶν ιδιότητα τοῦ εἶναι κέντρα μεγάλης πολιτικῆς, ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς καὶ χρηματιστικῆς κινήσεως. Πᾶσα ἡ ἔγγειος κτῆσις ἀνήκεν ἢ ἐθεωρεῖτο ἀνήκουσα εἰς τὸν ναὸν καὶ πάντες οἱ ἰδιοκτῆται ἦσαν ὑποτελεῖς τῷ ναῷ τελοῦντες φόρον εἰς αὐτὸν μὴ κωλυόμενοι ἄλλως νὰ καρπῶνται ἐλευθέρως τὰς ἰδιοκτησίας καὶ νὰ μεταβιβάζωσιν αὐτάς εἰς ἄλλους διὰ πωλήσεως ἢ κληροδοτήσεως. Οἱ ναοὶ διὰ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν ἐπεχειροῦν μεγάλας ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, ἐν τοῖς ναοῖς δ' ἦσαν ἰδρυμέναι πιστωτικαὶ τράπεζαι δανειζούσαι τοῖς πολίταις ἐπὶ τόκοις ὑπερόγκοις (20 καὶ 25 τοῖς $\frac{0}{100}$) τὰ πρὸς ἐργασίαν ἀπαιτούμενα χρήματα. Τὸ ἐντεῦθεν δὲ προκύπτον κέρδος τοσῶ μᾶλλον ἦτο μέγα, ὅσον τὰ κεφάλαια, ἅπερ ἐδάνειζον οἱ ναοί, ἦσαν ἀπλῶς παρακαταθῆκαι χρημάτων κατατεθειμένων ἐν αὐτοῖς ὑπὸ τῶν πιστῶν χάριν ἀσφαλείας. Πολλάκις δὲ τὸ ἔργον τοῦ ναοῦ περιωρίζετο εἰς ἀπλὴν μεσιτείαν μεταξὺ τοῦ δανειστοῦ καὶ τοῦ δανειζομένου καὶ ἡ μεσιτεία αὕτη ἀπετέλει πρόσδοον οὐ σμικρὰν διὰ τὸν ναόν. Μεγίστας προσόδους εἶχεν ὁ ναὸς πρὸς τούτοις ἐκ τῆς νομικῆς ἐποπτείας, ἣν ἥσκει ἐπὶ τὰς μεταξὺ τῶν ἰδιωτῶν συναλλαγὰς, διότι πάντα τὰ μεταξὺ ἰδιωτῶν συμβόλαια περὶ ἀγορᾶς, πωλήσεως, υἱοθεσίας, κληροδοτήσεως συνεγράφοντο ἐν τοῖς ναοῖς, διὰ τῆς τῶν ἱερέων ὑπογραφῆς καθιστάμενα ἔγκυρα (ἴδε σελ. 212). Οἱ ναοὶ προσέτι εἶχον ὡς ἄμε-

δὲ τὸ μὲν τοῦ Διὸς ἱεστηκὸς ἦν καὶ διαβεδικός, ὑπάρχον ποδῶν τετταράκοντα τὸ μήκος, σταθμόν δ' εἶχε χιλίων ταλάντων Βαβυλωνίων· τὸ δὲ τῆς Ῥέας ἐπὶ δίφρῳ καθήμενον χρυσοῦ τὸν ἴσον σταθμόν εἶχε τῷ προειρημένῳ· ἐπὶ δὲ τῶν γονάτων αὐτῆς εἰστήκεισαν λέοντες δύο, καὶ πλησίον ὄφεις ὑπερμεγέθεις ἀργυροί, τριάκοντα ταλάντων ἕκαστος ἔχων τὸ βάρος. Τὸ δὲ τῆς Ἥρας ἱεστηκὸς ἦν ἀγαλμα, σταθμόν ἔχον ταλάντων ὀκτακοσίων, καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχευε τῆς κεφαλῆς ὄφιν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ σκῆπτρον λιθοκόλλητον. Τούτοις δ' ἅπασιν κοινὴ προέκειτο τράπεζα χρυσοῦ σφυρίλατος, τὸ μὲν μήκος ποδῶν τετταράκοντα, τὸ δ' εὖρος πεντεκαίδεκα, σταθμόν ἔχουσα ταλάντων πεντακοσίων· ἐπὶ δὲ ταύτης ἔκειντο δύο καρχήσια σταθμόν ἔχοντα τριάκοντα ταλάντων. Ἦσαν δὲ καὶ θυμιατήρια τὸν μὲν ἀριθμὸν ἴσα, τὸν δὲ σταθμόν ἑκάτερον ταλάντων τριακοσίων· ὑπῆρχον δὲ καὶ κρατῆρες χρυσοῦ τρεῖς, ὧν ὁ μὲν τοῦ Διὸς εἴλκε τάλαντα Βαβυλωνία χίλια καὶ διακόσια, τῶν δ' ἄλλων ἑκάτερος ἑξακόσια. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὑστερον ἐσύλησαν. Ἰνα λάβῃ τις γενικὴν τινα ἰδέαν τοῦ μεγέθους τούτου τοῦ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πλοῦτου τοῦ σεσωρευμένου ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ ναῷ τῆς Βαβυλώνης, ἀρκεῖ νὰ λογισθῇ ὅτι τὸ τάλαντον τὸ Βαβυλωνιακὸν ὡς ποσότης μὲν νομισματικὴ εἶχε δραχμὰς ἀρχαίας 7 χιλ., ὡς μονὰς δὲ βάρους 22 χιλιόγραμμα ἦτοι 18 περίπου ὀκάδας. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Διο-

σον ἰδιοκτησίαν ἀπείρους ἐκτάσεις καλλιεργησίμων γαιῶν, τὰς ὁποίας ἐκαλλιεργοῦν ἀμέσως διὰ τῶν χιλιάδων ἱεροδούλων, ἧ καὶ ἐμμέσως ἐνοικιάζοντες αὐτὰς εἰς πενέστας γεωργούς. Μέγας πλοῦτος συνέρρεεν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἐκ τῆς βιομηχανίας· τὰ βιομηχανικὰ δὲ καταστήματα τῶν ναῶν ἦσαν πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ πάντα τὰ εἶδη τῶν τε καθ' ἡμέραν ἐπιτηδείων καὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολυτελείας προήρχοντο ἐκ τῶν βιομηχανικῶν κα-

ταστημάτων τῶν ναῶν. Ἄλλη πηγὴ πλούτου διὰ τοὺς ναοὺς ἦσαν τὰ ἀπειράριθμα δῶρα τὰ προσφερόμενα εἰς τοὺς ναοὺς ὑπὸ τῶν πιστῶν τῶν μεταβαινόντων εἰς προσκύνησιν ἢ τῶν αἰτουμένων χάριν τινὰ παρὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ναοῦ. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ προσφοραῖς τὴν πρώτην θέσιν εἶ-

Βαβυλωνιακὸς ναὸς τοῦ α' εἶδους ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ ἐν Ὁρ. τῆς νοτ. Βαβυλωνίας (1) (σ. 214).

χον αἱ μεγάλαι δωρεαὶ αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν βασιλείων. Οἱ βασιλεῖς ὡς πρωθιερεῖς ἢ ἀρχιερεῖς καὶ ἱδρυταὶ τῶν ναῶν ἐπριοικοδότουν αὐτοῖς, ἅμα τῇ ἱδρύσει, διὰ πλουσιῶν προσόδων. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ πᾶσαι αἱ ἐπίσημοι πράξεις τῆς βασιλείας καὶ οἱ πόλεμοι καὶ τὰ εἰρηνικὰ ἔργα ἐτελοῦντο ἐν ὀνόματι τῶν θεῶν, πασῶν τῶν ἐκ τῶν τοιούτων πράξεων προερχομένων ὠφελειῶν μέγα μέρος ἐδίδετο τοῖς θεοῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἐν τοῖς πολέμοις συλλαμβανομένων αἰχμαλώτων, ὅσοι

δώρου λεγομένοις τὸ τάλαντον θεωρεῖται ῥητῶς μονὰς βάρους. Οὕτω δ' ἔχοντος τοῦ πράγματος μόνον τὸ τοῦ Διὸς ἄγαλμα μετὰ τῆς χρυσῆς τραπέζης, τοῦ χρυσοῦ θρόνου καὶ τοῦ βήθρου αὐτοῦ εἶχε καθ' Ἡρόδοτον μὲν 17 χιλ. ὄκκ. (ἢ ὡς υπολογίζει ὁ Larcher, ἴδ. τὰς εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἡροδότου σημειώσεις ἐν τῇ ἐκδ. Ἡροδ. ὑπὸ Baehr, 51,432 λίτρας) καὶ ἀξίαν 56,160,000 δραχ. Εὐρωπαϊκῶν, κατὰ Διόδωρον δὲ ὑπὲρ τὰς 18 χιλ. ὄκκ. Τουρκικὰς καὶ ὑπὲρ τὰ 63,000,000 δραχμῶν Εὐρωπαϊκῶν. Ὡστε κατὰ τὸν υπολογισμόν τοῦτον ἡ ὅλη ἀξία τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Διοδώρου μνημονευομένων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Βήλου γρυσῶν ἀγαλμάτων καὶ σκευῶν υπολογιζομένη εἰς 6,330 τάλαντα, ἴαν μὲν τὸ τάλαντον ληφθῇ ἐνταῦθα ὡς ποσότης νομισματικῇ, ἀνέρχεται εἰς 45 περίπου ἑκατομύρια ἀρχαίων δραχμῶν, ἴαν δὲ λογιθῇ ὡς μονὰς βάρους, ὡς ῥητῶς λέγεται ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (ὑπονοεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἡροδότου, ἀφοῦ οὗτος ἀνωτέρω περὶ ταλάντων λιθανωτοῦ λέγων ἐννοεῖ πάντως τὸ τάλαντον ὡς μονάδα βάρους) ἡ ὅλική ἀξία τῶν ἐν τῷ ναῷ γρυσῶν ἀγαλμάτων καὶ σκευῶν ὑπερβαίνει τὰ 400 ἑκατομμ. ἀρχαίων δραχμῶν!

(1) Τοῦ ναοῦ τούτου ἐρείπια μόνον ὑπάρχουσι νῦν.

τούτων καθίσταντο δοῦλοι τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ κράτους, σημαντικὸν μέρος ἐδίδετο εἰς τοὺς ναοὺς, οἵτινες οὕτω ἐκέκτηντο καὶ πλῆθος δούλων ἐργαζομένων ἐν τοῖς κτήμασιν αὐτῶν. Διὰ τοιούτων πλουσίων εἰσοδημάτων καὶ πόρων ἐσωρεύοντο ἐπὶ αἰῶνας ἐν τῷ ναῷ θησαυροὶ ὀλόκληροι, ὧν ἡ ἀσφάλεια, ὡς καὶ ἡ ἀκεραιότης τῶν ἐγγείων κτησεων, ἦτο ἐμπεπιστευμένη εἰς τὴν εὐσεβῇ ἀφοσίωσιν τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἄλλων πιστῶν. Ἱεροσυλῖαι ἦσαν σπανιώταται διὰ τὴν μεγάλην εὐτέθειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὰς μεγάλας κατάρας, εἰς ἃς ὑπέκειντο οὐ μόνον οἱ ἱερόσυλοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ διὰ κυβερνητικῆς πράξεως μικρόν τι παραβλάπτοντες τὰ τῶν ἱερῶν πολιτικοὶ λειτουργοὶ (1). Ὁ μέγας οὗτος πλοῦτος ἔδαπανᾷτο βεβαίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, εἰς τὴν πλουσίαν διακόσμησιν αὐτῶν, εἰς τὴν πολυτελῆ διεξαγωγὴν τῶν μεγαλοπρεπῶν τελετῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ πολυαριθμοῦ ἱερατείου, τὸ ὅποιον, καὶ μάλιστα οἱ τούτου προϊστάμενοι, ἐκαρποῦντο πρὸς ἴδιον ὄφελος τὸν ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ εἰσπραττόμενον πλοῦτον. Ἐνίοτε δὲ ἡ τοιαύτη ἰδιοτέλεια τῶν Χαλδαίων ἱερέων ὑπερέβαινε καὶ τὰ ὅρια τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας. Ὁ Ἀρριανὸς διηγεῖται ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις νίκην εἰσῆλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βαβυλῶνα, ἀπεφάσισε νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸν ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ξέρξου κατασκαφέντα μέγαν καὶ περίφημον ναὸν τοῦ Βήλου, περὶ τῆς ἀνοι-

(1) Ἰδοὺ τοιαύτη τις κατάρα:

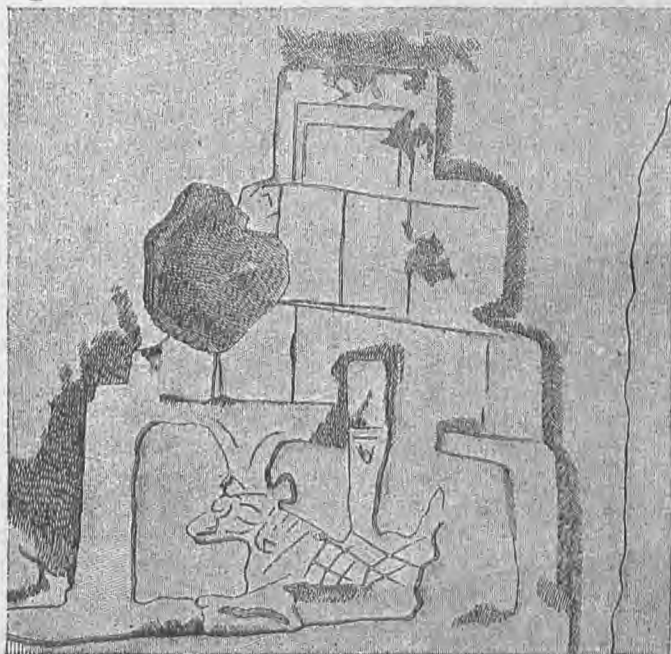
«Φονευθῆτω ὡς βοῦς ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχίας αὐτοῦ, καὶ σφαγῆτω ὡς ἄγριος ταῦρος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξαλειφθῆτω ἐκ τῶν ἀναθηματικῶν στήλων, ὡς ἴδρυσεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Εἶθε νὰ ἴδῃ ὁ θεὸς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀγρῶν αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ εὐσπλαγχνισθῇ, ἀλλὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ ὄμβρου τοῦ οὐρανοῦ καὶ διὰ τῶν ὑδάτων τῆς γῆς! Εἶθε νὰ πλανηθῇ ὡς ἄνθρωπος ἀκατονόμαστος καὶ ἡ γενεὰ αὐτοῦ νὰ δουλωθῇ τοῖς ἄλλοις! Εἶθε ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὡς πᾶς ὁ ποιῶν τὸ κακὸν πρὸς τὸν Κύριον αὐτοῦ, νὰ μὴ εὕρῃ μνησμοῦ κατάλυμα μνηδὲν ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου δῆποτε κἂν μεταβῇ!».

Τοιαῦται κατάραι, ὧν ἡ σφοδρότης ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν τῶν Ψαλμῶν 76 καὶ 108, ἦσαν χαλινὸς ἰσχυρὸς ἐναντίον τῶν ἱεροσύλων ἐν μέσῳ τοῦ μέχρι δεισιδαιμονίας εὐσεβοῦς λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι ἐπιδρομεῖς, οἱ Ἑλαμίται λ. χ. καὶ οἱ Χιττίται, ὄντες ἐν τοῖς καθόλου ὁμόθησκαί τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐκόμιζον μὲν ἀγάλματα μᾶλλον ἀπὸ αἰσθημάτων εὐσεβείας (ὡς τοῦτο ἐποιοῦν οἱ Βαβυλώνιοι ἐν ταῖς εἰσελάταις αὐτῶν εἰς Ἀσσυρίαν καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐν ταῖς εἰς Βαβυλωνίαν), ἀλλὰ δὲν ἐσύλων τὸν πλοῦτον τῶν ναῶν. Μόνον οἱ Πέρσαι βασιλεῖς, ἰδίως ὁ Ξέρξης, οἵτινες δὲν ἀπένεμον μεγάλας τιμὰς τοῖς θεοῖς τῶν Βαβυλωνίων, δὲν ἐδίτασαν νὰ συλῇσιν τοὺς ναοὺς αὐτῶν.

κοδομήσεως τοῦ ὁποίου δὲν ἐφρόντιζον σπουδαίως οἱ Χαλδαῖοι ἱερεῖς, οὐχὶ διότι οἱ μετὰ Ξέρξην ἄρξαντες βασιλεῖς τῶν Περσῶν ἐκώλυσαν τοῦτο, ἀλλὰ διότι εἰς τὰ ἰδιαιτέρα τῶν Χαλδαίων μάγων συμφέροντα συνῆδε περισσότερον νὰ μὴ ἀνοικοδομηθῇ ὁ ναός, ἵνα αὐτοὶ εἰσπράττωσι τὰς μεγάλας προσόδους, ἐνῷ ἐξ ἄλλου διηνεκῶς ἐφορολογούν τοὺς εὐσεβεῖς πρὸς ἀνοικοδόμησιν δῆθεν τοῦ ναοῦ, ἣν κατέλειπον ἀτελῇ πάντοτε. Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν βραχεῖαν αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι διαμονὴν διέταξε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ, οἱ Χαλδαῖοι δὲν ἔδειξαν προθυμίαν πρὸς τοῦτο· καὶ διὰ τοῦτο ὁπότε μετὰ τὴν ἐξ Ἰνδιῶν ἐπιστροφὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἐμελλε νὰ εἰσέλθῃ τὸ δεύτερον εἰς Βαβυλῶνα, οἱ δὲ Χαλδαῖοι μάντιες ἀπέτρεπον τὴν εἰσόδον ταύτην προμηνύοντες αὐτὴν ὡς ἀπαισίαν διὰ τὸν βασιλέα, οὗτος ὑπώπτευσεν ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἐποιοῦν τοῦτο φοβούμενοι τὴν δι' αὐτοῦ ταχέαν περάτως τῆς ἀνοικοδομήσεως (1).

(1) Ἀρριανὸς Ἀναβ. Ἀλεξ. Ζ', ιζ'· «Ἦν δέ τι καὶ ὑποπτον αὐτῷ εἰς τοὺς Χαλδαίους ὥς οὐ κατὰ μαντείαν τι μᾶλλον ἢ εἰς ὠφέλειαν τὴν αὐτῶν φέροι αὐτοῖς ἢ κώλυσις τῆς Ἀλεξάνδρου ἐς Βαβυλῶνα ἐν τῷ τότε ἐλάσει. Ὁ γὰρ τοῦ Βήλου νεὼς ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἦν τῶν Βαβυλωνίων, μεγεθὲι τε μέγιστος. . . Τοῦτον ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ τῶν Βαβυλωνίων Ξέρξης κατέσκαψεν, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὀπίσω ἀπενόστησεν. Ἀλέξανδρος δὲ ἐν νῷ εἶχεν οἰκοδομῆν, οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῖς θεμελίοις τοῖς πρόσθεν, καὶ τούτου ἕνεκα τὸν γοῦν ἐκφέρειν ἐκέλευε τοῖς Βαβυλωνίοις, οἱ δὲ ὅτι καὶ μεῖζονα ἔτι τοῦ πάλαι ὄντος. Ἐπεὶ δὲ ἀποστάντος αὐτοῦ μαλθακῶς ἀνθίσταντο τοῦ ἔργου, οἷς ταῦτα ἐπετέτραπτο, ὁ δὲ τῇ στρατιᾷ πάσῃ ἐπενδεί το ἔργον ἐργάσασθαι. Εἶναι δὲ τῷ θεῷ τῷ Βήλῳ πολλὴν μὲν τὴν χώραν ἀνειμένην ἐκ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων, πολλὴν δὲ χρυσόν. Καὶ ἀπὸ τοῦ πάλαι μὲν τὸν νεὼν ἐπισκευάζεσθαι καὶ τὰς θυσίας τῷ θεῷ θύεσθαι· τότε δὲ τοὺς Χαλδαίους τὰ τοῦ θεοῦ νέμεσθαι, οὐκ ὄντος εἰς ὅ,τι ἀναλωθήσεται τὰ περιγινόμενα. Τούτων δὲ ἕνεκα ὑποπτοὶ ἦσαν οὐκ ἐθέλειν παρελθεῖν εἰς Βαβυλῶνα Ἀλέξανδρον, ὥς μὴ δι' ὀλίγου τὸν νεὼν ἐπιτελεσθέντα ἀφελῆσθαι αὐτοὺς τὰς ἐκ τῶν χρημάτων ὠφελείας». Διαφωνεῖ πρὸς ταῦτα ὁ Διόδωρος λέγων (ΙΖ' 112): «Ἀπέχοντος δὲ αὐτοῦ τριακοσίου σταδίου τῆς Βαβυλῶνος, οἱ Χαλδαῖοι καλούμενοι, μεγίστην μὲν δόξαν ἐν ἀστρολογίᾳ περιπεποιμένοι, διὰ δὲ τινος αἰωνίου παρατηρήσεως προλέγειν εἰσώτερες τὰ μέλλοντα, προεχειρίσαντο μὲν ἐξ ἑαυτῶν τοὺς πρεσβυτάτους καὶ μεγίστην ἐμπειρίαν ἔχοντας, διὰ δὲ τῆς τῶν ἀστέρων μαντείας γινόντες τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τοῦ βασιλέως τελευτὴν ἐν Βαβυλῶνι, προσέταξαν μηνῦσαι τῷ βασιλεῖ τὸν κίνδυνον καὶ παρακαλέσασθαι μηδενὶ τρόπῳ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσόδον ποιήσασθαι. Δύνασθαι δ' αὐτὸν ἐκφυγεῖν τὸν κίνδυνον, ἐὰν ἀναστήσῃ τὸν καθηρημένον ὑπὸ Περσῶν τοῦ Βήλου τάφον καὶ τὴν βεβουλευμένην ὁδὸν ἐπιστήσας παρέλθῃ τὴν πόλιν. Τῶν δὲ ἀποσταλέντων Χαλδαίων ὁ προκριθεὶς, ὄνομα Βελεφάντης, τῷ μὲν βασιλεῖ συνελθεῖν εἰς λόγους οὐκ ἐτόλμησε διὰ τὸν φόβον, Νεάρχῳ δ' ἐνὶ τῶν Ἀλεξάνδρου φίλων κατ' ἰδίαν ἐντυχὼν καὶ τὰ κατὰ μέρος ἀπαγγέλλας, ἤξιον δηλῶσαι τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀκούσας παρὰ τοῦ Νεάρχου

Ἐν μέσῳ τοιαύτης λαμπρότητος καὶ πλούτου τῶν ναῶν αἱ τελεταὶ εἶχον μὲν τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐπιβάλλον μὴ στερούμενον μυστηριώδους γοητείας θρησκευτικῆς καὶ κατανυκτικῆς εὐλαθείας, ἀλλ' εἶχον ἐνταυτῷ χαρακτῆρα ὀργιαστικὸν ἐν παχυλῇ φυσικότητι ἐκδηλούμενον. Οἱ ναοὶ τῶν Βαβυλωνίων δὲν ἦσαν ναοὶ τοῦ θεοῦ ὑπὸ τὴν ἰδεώδη ἠθικὴν ἔννοιαν, ὡς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς Χριστιανοῖς, ἀλλ'

*Εἰκὼν ἀρχαιοτάτη Βαβυλωνιακὴ ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ ναοῦ
τοῦ β' εἴδους ἀρχιτεκτονικοῦ ῥυθμοῦ (σελ. 214).*

ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τὴν μετέχουσαν πολὺ τοῦ ὕλικου. Ἦσαν δηλονότι δόμοι, ἀνάκτορα τῶν θεῶν, διαμεμερισμένα καὶ κατεσκευασμένα (ἐπι-

τὴν τῶν Χαλδαίων πρόρρησιν κατεπλάγη, καὶ μᾶλλον αἶε τὴν ἀγχίνουσαν τῶν ἀνδρῶν καὶ δόξαν ἀναλογιζόμενος ἐταράττετο τὴν ψυχὴν. Τέλος δὲ τοὺς πολλοὺς τῶν φίλων ἀποστείλας εἰς τὴν πόλιν, αὐτὸς εἰς ἄλλην ἀτραπὸν παρήλλαξε τὴν Βαβυλῶνα, καὶ καταστρατοπεδεύσας ἀπὸ σταδίων διακοσίων ἡσυχίαν εἶχε. Πάντων δὲ θαυμαζόντων ἦγον πρὸς αὐτὸν ἄλλοι τε πλείους τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ περὶ τὸν Ἀνάξαρχον. Οὗτοι δὲ μαθόντες τὴν αἰτίαν, καὶ τοῖς ἐκ φιλοσοφίας λόγοις χρησάμενοι ἐνεργῶς, τοσοῦτον μετέθηκαν αὐτόν, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν πάσης μαντικῆς, μάλιστα δὲ τῆς παρὰ Χαλδαίους προτιμωμένης».

πλωμένα δηλονότι), καθ' ὃν τρόπον οἱ δόμοι τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰς ἀνθρωπίνας ἀπολαύσεις καὶ ἀνάγκας. Οἱ θεοὶ εἶχον ἐν ταῖς ναοῖς κλίνας, τραπέζας καὶ λέμβους (ἐφ' ὧν ἐν ταῖς μεγάλαις ἐορταῖς ἐπλεον ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου· περίφημος ἦτο ἡ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Μερωδάχ διὰ λέμβου ὑπὸ τοῦ θεοῦ τούτου προὑπάντησις τοῦ θεοῦ Ναβού), ἐτι δὲ κοιτῶνας, γυναικωνίτην (1) καὶ ἀνάλογον ὑπηρεσίαν ἱερέων αὐλικῶν. Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν περιβάλλοντο δι' ἐσθήτων ἐξωτερικῶν πολυτελῶν καὶ διὰ κοσμημάτων πολυτίμων, παρετίθετο δ' αὐτοῖς τράπεζα πλήρης ἐδεσμάτων, προσεφέρετο δὲ καὶ τροφή εἰς τὸ στόμα αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἡ λατρεία δὲν κατέπιπτε μὲν εἰς εἰδωλολατρείαν

(1) Ἡροδ. Α' 181-182 « Ἐν δὲ τῇ νηῷ κλίνη μεγάλη κείται εὐ ἐστρωμένη, καὶ οἱ τράπεζα παρακείται χρυσῇ . . . οὐδὲ νύκτα οὐδεὶς ἐναυλιζέται ἀνθρώπων ὅτι μὴ γυνὴ μόνη τῶν ἐπιχωρίων, τὴν ἂν ὁ θεὸς ἔλθῃ ἐκ πασέων, ὡς λέγουσι οἱ Χαλδαῖοι· ἔντες ἱερεῖς τούτου τοῦ θεοῦ. Φασὶ δὲ αὐτοὶ οὗτοι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες, τὸν θεὸν αὐτὸν φοιτᾶν τε ἐς τὴν νηὸν καὶ ἀμπαύεσθαι ἐπὶ τῇ κλίνῃ, κατὰ περ ἐν Θῇ· ἔλθῃ τῇσι Αἰγυπτίῃσι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς λέγουσι οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ γὰρ δὴ ἐκεῖθι κοιμᾶται ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ Θηβαίου γυνή, ἀμφοτέραι δὲ αὗται λέγονται ἀνδρῶν οὐδαμῶν ἐς ὁμιλίην φοιτᾶν ». Καὶ ἐκ τῶν μνημείων δὲ γινώσκουμεν ὅτι οἱ θεοὶ ἔχουσι γυναικωνίτας ἐν οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν τῷ πλήθει τῶν θεαινῶν γυναικῶν μία θεὰ εἶναι ἡ βασίλισσα ἐν τῇ γυναικωνίτῃ. Τοιαύτη βασίλισσα τοῦ γυναικωνίτου τοῦ θεοῦ τοῦ ἡλίου Σάμας ἦτο ἡ Ἀνουνίτ, θυγάτηρ τοῦ θεοῦ τῆς σελήνης Σίν καὶ ἀστὴρ πρωῒ νός, συγχεομένη διὰ τοῦτο πρὸς τὴν Ἰστάρ τὴν θεάν τοῦ ἑωσφόρου. Ἡ Ἀνουνίτ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καλεῖται: *σάρρατου* = βασίλισσα (θελ. τύπος τοῦ *sarrou* = βασιλεύς), καλεῖται δὲ καὶ *μάλκατου* = βασίλισσα (θελ. τύπος τοῦ *malik* = βασιλεύς· πρὸλ. Ἑβρ. *Μέλεχ* (*), Ἀραβ. *Μαλέκ*). Αὕτη δὲ φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ *Μίλιτα* (παρεφθαρμένος τύπος τοῦ *Μάλκατου*;) τοῦ Ἡροδότου, ἡ Ἀφροδίτη τῶν Βαβυλωνίων.

(*) Ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ ὁ θηλυκὸς τύπος τοῦ *μέλεχ* εἶναι *μελχᾰ*· ἀλλ' ὑπάρχει καὶ τύπος *μέλεχεθ* (κατὰ παραφθοράν ἴσως ἐκ τοῦ Βαβυλ. *μάλκατου*) μόνον παρ' Ἱερειμᾶ, σημαίνων τὴν σελήνην ἢ τὴν θεάν τῶν Φοινίκων Ἀσιάρτην ἢ τὴν Ἰστάρ τῶν Βαβυλωνίων. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο (*μέλεχεθ*, τὸ ἀπαντῶν ἐν Ἱερειμίου ΙΖ' 18, ΜΔ' (ΝΑ' τῶν Ο') 17, 18, 19, 25, ἐν τῇ πρώτῃ τῶν χωρίων τούτων ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν Ο' *στρατιά* τοῦ οὐρανοῦ, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ὀρθότερον « βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ ». Ἰδ. Ἱερειμ. Ο', ΝΑ' 17, ἐνθα λέγουσιν οἱ ἄσπετες τῶν Ἰουδαίων: « Ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθα σου, ὅτι ποιῶντες ποιήσωμεν πάντα λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν· θυμιᾷν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς . . . Καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν . . . ». Αὐτόθι 25 « Καὶ εἶπεν Ἱερειμίας παντὶ τῷ λαῷ καὶ ταῖς γυναῖξιν· ἀκούσατε λόγον Κυρίου πᾶς Ἰούδα οἱ ἐν γῇ Αἰγύπτου· οὕτως εἶπε Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, λέγων· ὑμεῖς καὶ γυναῖκες ὑμῶν ἐν τῷ στόματι ὑμῶν ἐλαλήσατε λέγουσαι . . . θυμιᾷν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς . . . ».

παχυλὴν, οὐδὲ παρεξέτρεπετο εἰς τὴν μυσαρὰν ἀνθρωποθυσίαν τῶν Φοινίκων καὶ ἄλλων τινῶν Σημιτικῶν λαῶν(1), ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἀπέβαλλε πολὺ τοῦ ἠθικοῦ καὶ ιδεώδους χαρακτήρος αὐτῆς, ἀφοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὰ εἰδῶλα αὐτὰ προσενέμετο καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀποκαλύπτειν τὰς βουλὰς τῶν θεῶν, ὧν παρίστανον τὴν μορφήν(2). Καὶ ἡ μὲν τοιαύτη λατρεία καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν περιποιοῦντο τὰς ψυχὰς τῶν θανόντων(3), δεικνύουσιν ἐν πολλοῖς παχυλὸν τινα ὕλι-

(1) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις φαίνονται τινα ἔχνη ἀνθρωποθυσίας πρωϊμώτατα καταργηθείσης ἢ ἀντικατασταθείσης διὰ θυσίας ζώων. Ἐπὶ Βαβυλωνιακοῦ τινος κυλίνδρου εἰκονίζεται θεὰ τις καθήμενη ἐπὶ θρόνου καὶ ἔχουσα ὑπὸ τοὺς πόδας πάνθηρα, ἐπὶ τοῦ πρὸ αὐτῆς δὲ κειμένου βωμοῦ, ἐφ' οὗ κατε-
ται τὸ ἱερὸν φῶς, κεῖται κεφαλὴ τις κριοῦ, σύμβολον ἐξιλεώσεως (πρὸλ. Λουκ. περὶ Συρίας θεοῦ Κεφ.55). Ἱερεῖς τις χωρεῖ πρὸς τὸν θρόνον ἄγων διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς παῖδα βαδίζοντα ἀθύμως, ἐπὶ δὲ τῶν ὤμων βαστάζων ἔλαφον (*). ἡ δὲ μετὰ κεράτων βοὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἰκονιζομένη ἱέρεια αἵρουσα χεῖρας ἱκέτιδας αἰτεῖται χάριν ὑπὲρ τοῦ θύματος, ἥτις καὶ δίδεται ὑπὸ τῆς θεᾶς διὰ κινήσεως τῆς δεξιᾶς. Ἐπὶ ἐτέ-
ρου κυλίνδρου εἰκονίζεται θεὸς τις ἔχων ὑψωμένον πριονοειδὲς τί ξίφος ἐπὶ παρθένου ἱσταμένης πρὸ αὐτοῦ καὶ διὰ χειρῶν ἱκετίδων αἰτουμένης ἔλεον. Ἀλλὰ τὰ ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ μυθολογίᾳ καὶ ποιῆσει καὶ τέχνῃ φαινόμενα λεῖψανα τῆς παλαιάτης ὑπαρχούσης ἀνθρωποθυσίας δὲν εἶναι οὔτε πλείονα οὔτε ἐμφανέστερα τῶν ἐν τῇ Ἑλ-
ληνικῇ μυθολογίᾳ.

(2) Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἐγένετο ἰδίως πρὸς τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἀφιερῶντας τὰ ἀγάλ-
ματα εἰς τοὺς ναοὺς, ἐγένετο δὲ εἰς ἐρωτήσεις ἀπευθυνομένας ὑπὸ τῶν βασιλέων. Ἐξηγεῖτο δὲ ἡ τοιαύτη τῶν ἀγαλμάτων φωνὴ καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς προσευχῆς ἔλκουσας μέρος τῆς οὐρανοῦ οὐσίας τῶν θεῶν εἰς τὸ ἄγαλμα καὶ περιοριζούσας αὐτὴν ἐντὸς αὐτοῦ. Αἱ φωναὶ αἱ ἐκ τῶν ἀγαλμάτων εἰδίδοντο συνήθως ἐν καιρῷ νυκτός καὶ ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ ναοῦ καὶ ἠκούοντο μόνον ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἡ ἐρμηνεία δὲ τῶν οὕτω διδομένων χρησμῶν ἐγένετο δι' ἱερέων χρησμοδῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ θεοῦ δὲν ἔδηλοῦτο ἀπλῶς διὰ τῶν ἀγαλμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ λίθων ἐξ οὐρανοῦ πεσόντων, δι' ὅπλων τοῦ θεοῦ, ἔτι δὲ διὰ τῆς λόγῃς τοῦ Νιμρώδ (**). καὶ διὰ τῶν τόξων τῶν θεῶν. Πάντα τὰ τοιοῦτου εἶδους πράγματα, ἀπαξ γενόμενα ὄργανα χρησμοδῶν τῶν θεῶν, τιθέμενα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἐλατρεῦντο ὡς ἀντι-
κείμενα θεῖα.

(3) Ὁ τρόπος, καθ' ὃν οἱ Βαβυλώνιοι ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς, καὶ αἱ περιποιήσεις αἱ γινόμεναι πρὸς τοὺς θανόντας μαρτυροῦσιν ὅτι αἱ περὶ θανάτου καὶ τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς ιδέαι τῶν Βαβυλωνίων ἦσαν λίαν συγκεχυμέναι. Ἐνῷ αἱ ψυχαὶ (ἐκίμοθ) τῶν θανόντων μεταβαλόνουσιν εἰς ἄδην, εἰς τὸ κράτος τοῦ Νεργάλ καὶ τῆς Ἀλλάτ, οὐχ ἤττον μένουσι καὶ ἐν τῇ τάφῳ, ἐν ᾗ θάπτονται· διὰ τοῦτο δὲ εἰς τοὺς τάφους τίθενται συνήθως τροφαὶ καὶ ἐσθῆτες καὶ τὰ κοσμήματα καὶ τὰ ὅπλα, τὰ ὅποια ἔφερον οἱ θα-

(*) Ἡ ἔλαφος, ὡς γνωστόν, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ ἀντικαθίστησι τὴν παρθένον ἐν τῇ πρὸς Ἄρτεμιν θυσίᾳ.

(**) Πελορίαν τοιαύτην λόγῃν τοῦ Νιμρώδ μετὰ τοῦ ξυστοῦ αὐτῆς εὔρεν ὁ Σαρ-
ζέκ πέρυσιν ἐν τῇ νοτίᾳ Βαβυλωνίᾳ.

σμὸν ἐν τῷ θρησκευτικῷ βίῳ τῶν Βαβυλωνίων. Ἀλλ' ὁ ὕλισμὸς οὗτος ἐδείκνυτο μυσαρώτερος ἐν τῷ βίῳ τῶν ἱερείων καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην θυσίᾳ τῶν γυναικῶν. Τὸ πλῆθος τῶν ἱερείων καὶ ἱεροδούλων τῆς θεᾶς, αἰτίνες ἀπετέλουν μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ, ἀφίερουν τῇ λατρείᾳ τῆς θεᾶς τὰ ἴδια αὐτῶν σώματα, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν πολλοῖς ναοῖς τῆς Ἀστάρτης ἢ Ἀφροδίτης ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ μάλιστα ἐν Ἀρμενίᾳ (ἐνθα καθιεροῦντο τῇ Ἀναίτιδι τῶν ἐπιφανεστάτων αἱ θυγατέρες). Ἀλλ' ἐν Βαβυλῶνι ἡ τοιαύτη ὀργιαστικὴ θυσίᾳ τῆς Ἀφροδίτης (Ἰστάρ ἢ Μυλίττης) δὲν περιοριζέτο μόνον εἰς τὰς ἱεροδούλους, ἀλλὰ καθ' ὥρισμένην ἑορτὴν τῆς θεᾶς ἐξετείνετο ἐφ' ὅλας τὰς Βαβυλωνίας γυναῖκας (1).

νόντες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐὰν μὴ τύχῃσι τοιούτων περιποιήσεων καὶ ῥιψῶσιν εἰς λήθην, κακοπαθοῦντες αὐτοὶ ἐκδικοῦνται δεινῶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ ὑπολειπομένους συγγενεῖς. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀτάφου μένοντος νεκροῦ πλανᾶται ἀνά τὰς πόλεις καὶ χώρας καὶ τρέφεται δι' ἀρπαγῶν καὶ πολλῶν κακοποιήσεων ἐναντίον τῶν ζώντων. Ὅσαι δὲ μεταβαίνουσαι εἰς ἄδην δὲν τυγχάνουσι τῶν ἄνω μνημονευθεῖσων περιποιήσεων, καὶ ἰδίως τῶν θρησκευτικῶν παραμυθιῶν (ἐπιμνημοσύνην δειξέων καὶ σπονδῶν), δὲν εὐρίσκουσιν ὑποδοχὴν παρὰ τοῖς ἐν ἄδῃ νεκροῖς, καὶ αἱ ψυχαὶ αὗται ἐπανερχόμεναι εἰς τὸν κόσμον ἐμφανίζονται τοῖς ζῶσιν ὡς κακοποιὰ πνεύματα ὑπὸ φρικαδεστάτας μορφάς καὶ κακοποιούσαι πολυειδῶς τοὺς ζῶντας. Οἱ νεκροὶ συνήθως ἐθάπτοντο ἢ ἐκαίοντο· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ περιστάσει περιεβάλλετο τὸ σῶμα διὰ κηροῦ (Ἡροδ. Α' 195 «Ταφαὶ δέ σφι ἐν μέλιτι». Στράβ. ΙΒ' 735 «Θάπτουσι δὲ κηρῷ περιπλάσαντες τὰ σώματα, τοὺς δὲ Μάγους οὐ θάπτουσιν, ἀλλ' οἰνοβρώτους ἐῷσιν»).

(1) Ἡροδ. Α' 199 «Ὁ δὲ δὴ αἰσχιστος τῶν νόμων ἐστὶ τοῖσι Βαβυλωνίοισι ὁδε. Δεῖ πᾶσαν γυναῖκα ἐπιχωρίαν ἱζομένην εἰς ἱρὸν Ἀφροδίτης ἀπαεῖ ἐν τῇ ζῳῇ μιχθῆναι ἀνδρὶ ξείνῳ. Πολλὰ δὲ καὶ οὐκ ἀξιεύμεναι ἀναμίγεσθαι τῇσι ἄλλῃσι, οἷα πλοῦτιν ὑπερφρονέουσαι, ἐπὶ ζευγέων ἐν καμάρῃσι ἐλάσασαι πρὸς τὸ ἱρὸν ἐστᾶσι, θεραπῆτὴ δέ σφι ὅπισθε ἔπεται πολλή. Αἱ δὲ πλεῖνες ποιεῦσι ὧδε. Ἐν τεμένει Ἀφροδίτης κατέσται στέφανον περὶ τῆσι κεφαλῇσι ἔχουσαι θύμιγγος πολλὰι γυναῖκες· αἱ μὲν γὰρ προσέρχονται, αἱ δὲ ἀπέρχονται· σχοινοτενέες δὲ διεξοδοὶ πάντα τὴν ὁδὸν ὅδων ἔχουσι διὰ τῶν γυναικῶν, δι' ὧν οἱ ξεῖνοι διεξιδόντες ἐκλέγονται. Ἐνθα ἐπεὶν ἱζηταὶ γυνή, οὐ πρότερον ἀπαλλάσσεται εἰς τὰ οἰκία ἢ τις οἱ ξείνων ἀργύριον ἐμβαλὼν εἰς τὰ γούνατα μιχθῇ ἔξω τοῦ ἱροῦ. Ἐμβαλόντα δὲ δεῖ εἰπεῖν τοσόνδε, «ἐπικαλέω τοι τὴν θεὸν Μύλιττα». Μύλιττα δὲ καλεῖσθαι τὴν Ἀφροδίτην Ἀσσύριοι. Τὸ δὲ ἀργύριον μέγαθός ἐστι ὅσων· οὐ γὰρ μὴ ἀπόσῃται· οὐ γὰρ οἱ θέμις ἐστὶ· γίνεται γὰρ ἱρὸν τοῦτο τὸ ἀργύριον. Τῷ δὲ πρώτῳ ἐμβαλόντι ἔπεται, οὐδὲ ἀποδοκιμῆ οὐδέν. Ἐπεὶν δὲ μιχθῇ, ἀποσιωσασμένη τῷ θεῷ ἀπαλλάσσεται εἰς τὰ οἰκία, καὶ τῷ πό τούτου οὐκ οὕτω μέγα τι οἱ δώσεις ὡς μιν λάμψαι. Ὅσαι μὲν οὖν εἰδὲός τε ἐπαμμέναι εἰσὶ καὶ μεγάθυες, ταχὺ ἀπαλλάσσονται, ὅσαι δὲ ἄμορφοι αὐτέων εἰσὶ, χρόνον πολλὸν προσμένουσι οὐ δυνάμεναι τὸν νόμον ἐκπλῆσαι· καὶ γὰρ τρίτετα καὶ τετράτετα μετεξέτεραι χρόνον μένουσαι. Ἐνιαχῇ δὲ καὶ τῆς Κύπρου ἐστὶ παραπλήσιος τούτῳ νόμος». Πρὸλ. Στράβ. ΙΓ' 745 «Πάσαις δὲ ταῖς Βαβυλωνίαις ἔθος κατὰ τι λόγιον ξένῳ μίγνυσθαι πρὸς τι ἄφρο-

Ὁ πολιτικὸς βίος παρὰ τοῖς Χαλδαίοις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων συνδέεται στενώτατα μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ. Ἡ ἐξουσία τοῦ

Ὁ ἥρωας Νιμρώδ ἢ Γιλγαμὸς.

βασιλείως, καθὰ εἶδομεν, εἶχε χαρακτηριστῆρα θρησκευτικόν· καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ καθαρῶς πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ αὐτοῦ δύναμις νύξῃθη, ὁ θρησκευτικὸς χαρακτὴρ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὡς ἀνωτάτου θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ καὶ ἐπιτρόπου τοῦ θεοῦ δὲν ἡλλοιώθη. Ὁ τοιοῦτος δὲ χαρακτὴρ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπεκράτησε διαρκῶς οὐ μόνον ἐν Βαβυλωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ, ἐνθα τὸ κράτος καὶ ἡ βασιλεία διακρίνονται ἐπὶ τάσει ἐξόχως στρατιωτικῇ καὶ κατακτητικῇ. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἐν Βαβυλωνίᾳ δὲν ὑπῆρχεν ἱεροκρατία, οἷα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἰνδικῇ, ἀρχὴ δηλονότι ἀσκουμένη ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν ἱερέων. Καθόλου δὲ διαίρεσις βίου εἰς τάξεις ἀσφαλιζουσα κληρονομικῶς εἰς τὴν ἱερατικὴν καὶ μετ' αὐτὴν εἰς τὴν πολεμικὴν τάξιν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δύναμιν ἐν τῷ κράτει δὲν ὑπῆρ-

χεν ἐν Βαβυλωνίᾳ, οὐδαμῶς δ' ἐν Ἀσσυρίᾳ. Τούναντίον ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους, πολλῶ δὲ πλέον καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, εἶχε χαρακτηριστῆρα δημοκρατικὸν καὶ ἐπὶ τοιαύτης κοινωνικῆς βάσεως ἐστηρίζετο μοναρχία στρατιωτικῇ, ἰδίως ἐν Ἀσσυρίᾳ, μετέχουσα θρησκευτικῆς καὶ καθιερώσεως καὶ ἐκ τῆς θρησκείας καὶ ἐκ τῆς θρησκευτικῆς ἠθικῆς ἀρυσμένη τὴν ἠθικὴν αὐτῆς δύναμιν. Οἱ ἱερεῖς, οἱ

δίσκον ἀφικομέναις μετὰ πολλῆς θεραπείας καὶ ὄχλου· θώμῃγγι δὲ ἔσπεται ἐκάστη· ὁ δὲ προσὼν καταθεῖς ἐπὶ τὰ γόνατα ὅσον καλῶς ἔχει ἀργύριον, συγγίνεται ἅπῳθεν τοῦ τεμένου ἀπαγαγών· τὸ δ' ἀργύριον ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης νομίζεται·.

καλούμενοι Χαλδαῖοι, ἦσαν ἄνδρες λόγιοι, ἀστρονόμοι, μαθηματικοί(1), θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι(2) διακρούμενοι κατὰ διαφόρους τρόπους εἰς διάφορα γένη καὶ εἰς διαφόρους αἱρέσεις διεσπαρμένους κατὰ τὰς διαφόρους πόλεις(3). Τὸ κράτος αὐτῶν ἦτο καθαρῶς πνευματικὸν περὶ-

(1) Χαλδαῖοι μαθηματικοὶ Ἑλληνιστῶν κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς ἔτι χρόνους μνημονεύονται ὁ Κιθηνᾶς, ὁ Ναβουριανὸς καὶ Σουδίνος καὶ Σέλευκος ὁ ἀπὸ Σελευκείας καὶ ἄλλοι πλείστοι, λέγει ὁ Στράβων (ΙΓ' 739).

(2) Ἰατρικὴ ἐπιστήμη δὲν ἀνεπύχθη παρὰ τοῖς Χαλδαίοις. Ὁ μόνος δὲ τρόπος τῆς θεραπείας παρ' αὐτοῖς ἦσαν αἱ μετὰ τῆς μαγείας συνδεόμεναι ἐπιλήψεις θεῶν καὶ ἔξορκισμοὶ δαιμόνων διὰ μαγικῶν ὥδων καὶ τελετῶν. Καὶ ἐγένετο μὲν χρῆσις βοτάνων τινῶν, ἀλλὰ καὶ αὕτη συνεδέετο μετὰ τῆς μαγείας. Ἐκαίοντο ἱερὰ τινα μαγικά βύτανα καὶ διὰ τῆς ἀναδιδομένης ἐντεῦθεν ἐν μέσῳ μαγικῶν ὥδων καὶ τελετῶν φλογὸς ἐξηλαύνοντο ὑπὸ τοῦ ἱερέως οἱ δαίμονες· διότι οὐ μόνον τὰ ψυχικὰ νοσήματα, ἀλλὰ καὶ πάντα καθόλου τὰ σωματικὰ ἀπεδίδοντο εἰς ἐπηρεάς δαιμόνων ἢ ἐπροσωποποιοῦντο ἐν αὐτοῖς (ἴδ. σελ. 482). Οὐχ ἦττον ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Στράβων ἀναφέρουσι καὶ πρακτικώτερον τρόπον θεραπείας τῶν ἀσθενούντων καθιερωμένον παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις. Καθ' Ἡρόδοτον (Α' 197) μετὰ τὸν σωφώτατον περὶ ἐκδόσεως τῶν παρθένων νόμον (ἴδ. κατωτέρω), «δεύτερος σοφίῃ ὅδε ἄλλος σφι κατέστηκε. Τοὺς κάμνοντας ἐς τὴν ἀγορὴν ἐκφέρουσι· οὐ γὰρ δὴ χρέεται ἱερεῖσι. Προσόντες οὖν πρὸς τὸν κάμνοντα συμβουλευόουσι περὶ τῆς νοῦσου, εἴ τις καὶ αὐτὸς τοιοῦτό τι ἔπαθε ὅμοιον ἔχει ὁ κάμνων, ἢ ἄλλον εἶδε παθόντα. Ταῦτα προσόντες συμβουλευόουσι καὶ παραinéουσι, ὅσα αὐτὸς ποιήσας ἐξέφυγε ὁμοίην νοῦσον ἢ ἄλλον εἶδε ἐκφυγόντα. Σιγῇ δὲ παρεξελθεῖν τὸν κάμνοντα οὐ σφι ἐξεστι, πρὶν ἂν ἐπειρηται ἢν τινα νοῦσον ἔχει». Πρβλ. καὶ Στράβ. ΙΓ' 746 «Τοὺς δ' ἀρρώστους ἐκτιθέντες πυθάνονται τῶν παρίοντων εἴ τις ἔχει λέγειν τοῦ πάθους ἄχος· οὐδεὶς τε ἔστιν αὐτῷ κακὸς τῶν παρίοντων, ὃς οὐκ ἐντυχὼν εἴ τι φρονεῖ σωτήριον ὑποτίθεται».

(3) Στράβ. ΙΓ' 739 «Ἀφώριστα δ' ἐν Βαβυλωνίᾳ τοῖς ἐπιχωρίοις φιλοσόφοις τοῖς Χαλδαίοις προσαγορευομένοις, οἳ περὶ ἀστρονομίαν εἰσὶ τὸ πλέον· προσποιοῦνται δὲ τινες καὶ γενεθλιαλογεῖν, οὓς οὐκ ἀποδέχονται οἱ ἕτεροι... ἔστι δὲ καὶ τῶν Χαλδαίων τῶν ἀστρονομικῶν γένη πλείων· καὶ γὰρ Ὀρχηνοὶ τινες προσαγορεύονται καὶ Βορσιπηνοὶ καὶ ἄλλοι πλείους ὥς ἂν κατὰ αἱρέσεις ἄλλα καὶ ἄλλα νέμοντες περὶ τῶν αὐτῶν δόγματα». Ἀλλὰ ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος περὶ διαφορῶν ἐν διαφοραῖς γένεσιν ἢ κατὰ διαφόρους τρόπους αἱρέσεων καὶ δογμάτων τῶν Χαλδαίων λεγόμενα ἀντιφάσκουσι πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Διοδώρου. Οὗτος περὶ μὲν τῆς καθόλου σοφίας τῶν Χαλδαίων καὶ τοῦ καθόλου κοινωνικοῦ χαρακτήρος αὐτῆς (ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς εἰς βίους διαιρέσεως) λέγει τάδε: (Διόδ. Β' 29): «Χαλδαῖοι τοίνυν τῶν ἀρχαιοτάτων ὄντες Βαβυλωνίων τῇ μὲν διαίρεσει τῆς πολιτείας παραπλησίαν ἔχουσι τὰς τοῖς κατ' Αἴγυπτον ἱερεῦσι. Πρὸς γὰρ τῇ θεραπείᾳ τῶν θεῶν τεταγμένοι πάντα τὸν τοῦ ζῆν χρόνον φιλοσοφοῦσι μεγίστην δόξαν ἔχοντες ἐν ἀστρολογίᾳ. Ἀντέχονται δ' ἐπὶ πολὺ καὶ μαντικῆς, ποιοῦμενοι προρρήσεις περὶ τῶν μελλόντων, καὶ τῶν μὲν καθαρμοῖς, τῶν δὲ θυσίαις, τῶν δ' ἄλλαις τισὶν ἐπιφοδαῖς ἀποτροπὰς κακῶν καὶ τελειώσεις ἀγαθῶν πειρῶνται πορίζειν. Ἐμπειρίαν δ' ἔχουσι καὶ τῆς διὰ τῶν αἰώνων μαντικῆς, ἐνυπνίων τε καὶ τεράτων ἐξηγήσεις ἀποφαίνονται. Οὐκ ἀσφῶς δὲ ποιοῦνται καὶ τὰ περὶ τὴν ἱεροσκοπίαν ἀκριβῶς ἐπιτυγχάνειν νομίζονται· τὴν δὲ τούτων μάθησιν ἀπάντων οὐχ

ριζόμενον εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἰς τὴν θεολογίαν, εἰς προφητείας, εἰς ἐξορκισμούς, εἰς τέλεσιν θυσιῶν καὶ εἰς ἄλλας ἱεροτελεστίας ὑπὸ τῆς θρησκείας καθοριζομένης καὶ εἰς τὴν κάρπωσιν τῶν ἐντεῦθεν προερχομένων ὠφελειῶν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὡς ἄνδρες σοφοὶ οἱ Χαλδαῖοι προεκρίνοντο καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους, ὅσκις αὕτη δὲν ἦτο καθαρῶς στρατιωτική. Καὶ διετήρουν μὲν ἐν τοῖς οἰκοῖς αὐτῶν κληρονομικῶς τὰς ιδιότητας καὶ τὰ προσόντα ταῦτα ἀποτελοῦντες οὕτω ἴδια γένη Χαλδαίων ἱερέων, τῶν παίδων παιδευομένων καὶ διδασκομένων ὑπὸ τῶν γονέων ἐν τῇ σοφίᾳ τῇ Χαλδαϊκῇ, ἀλλ' ἡ τοιαύτη κληρονομικὴ σοφία καὶ ἱερωσύνη δὲν εἶχε χαρακτῆρα ἀληθοῦς εἰς βίους διαιρέσεως τῆς κοινωνίας τῆς Βαβυλωνιακῆς (1). Οὐτε δὲ ἡ ἱερωσύνη οὐτε ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἄλλη πολεμικὴ ἀριστοκρατία ἐστηρίζετο ἐξαιρετικῶς ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς γεννήσεως, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις Ἀσιατικοῖς λαοῖς, παρ' οἷς ἐπεκράτησεν ἡ εἰς βίους διαίρεσις. Ὁ οὐσιώδης θρησκευτικὸς χαρακτῆρ τῆς πολιτείας εἶχεν ἀρχὴν οὐχὶ κοινωνικὴν, ἀλλ' ἠθικὴν, τὸ βαθὺ δηλονότι θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ τὴν μέχρι δεισιδαιμονίας χωροῦσαν θεοσέβειαν. Ὁ δ' ὅλος δημόσιος βίος

ὁμοίαν ποιοῦνται τοῖς τὰ τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι τῶν Ἑλλήνων. Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς Χαλδαίοις ἐκ γένους ἡ τούτων φιλοσοφία παραδίδεται, καὶ παῖς παρὰ πατρός διαδέχεται, τῶν ἄλλων λειτουργιῶν πασῶν ἀπολελυμένος. Διὸ καὶ γονεῖς ἔχοντες διδασκάλους ἅμα μὲν ἀφθόγως μαθησάνουσιν, ἅμα δὲ τοῖς παραγγελλομένοις προσέχουσι πιστεύοντες βεβαιότερον. "Ἐπειτ' εὐθὺς ἐκ παίδων συντρεφόμενοι τοῖς μαθήμασι μεγάλην ἔξιν περιποιῶνται διὰ τε τὸ τῆς ἡλικίας εὐδιδάκτον καὶ διὰ τὸ πλῆθος τοῦ προσκατερουμένου χρόνου». Περί δὲ τοῦ συντηρητικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπιστήμης τῆς Χαλδαϊκῆς, τῆς ἀπηλλαγμένης καινοτομιῶν περὶ τὰ δόγματα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς πολλὰς αἱρέσεις καὶ τὰ δόγματα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, διαφωνῶν ὅλως πρὸς τὸν Στράβωνα, προστίθῃσιν ὁ Διόδωρος τάδε τὰ ἀξιοσημεῖωτα: «Παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλήσιν ὁ πολλὸς ἀπαράσκευος προσιῶν ὅψε ποτε τῆς φιλοσοφίας ἀπτεται, καὶ μέχρι τινὸς φιλοπονήσας ἀπῆλθε περισπασθεὶς ὑπὸ βιωτικῆς χρείας· ὀλίγοι δὲ τινες ἐπὶ φιλοσοφίαν ἀποδύντες ἐργολαβίας ἕνεκα παραμένουσιν ἐν τῷ μαθήματι, καινοτομοῦντες αἰεὶ περὶ τῶν μεγίστων δογμάτων καὶ τοῖς πρὸ αὐτῶν οὐκ ἀκολουθοῦντες. Τοιγαροῦν οἱ μὲν βάρβαροι διαμένοντες ἐπὶ τῶν αὐτῶν αἰεὶ βεβαίως ἕκαστα λαμβάνουσιν, οἱ δὲ Ἕλληνες τοῦ κατὰ τὴν ἐργολαβίαν κέρδους στοχαζόμενοι καιρὰς αἱρέσεις κτερίζουσι, καὶ περὶ τῶν μεγίστων θεωρημάτων ἀλλήλοισι ἀντιδοκοῦντες διχονοεῖν ποιοῦσι τοὺς μαθησάμενους καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν πλανᾶσθαι, τὸν πάντα βίον ἐν αἰώρῳ γιγνόμενας καὶ μηδεὶν ὅλως δυναμένας πιστεῖσθαι βεβαίως· τὰς γοῦν ἐπιγυγνέστας αἱρέσεις τῶν φιλοσόφων εἰ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, πλεῖον ὅσον εὐρήσει διαφερούσας ἀλλήλων καὶ περὶ τῶν μεγίστων ἐναντία δοξαζούσας».

(1) Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Β' κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως ἐκπαίδευσις τοῦ Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν παίδων καὶ ἡ προαγωγή αὐτῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους (ἴδ. κατωτέρω).

εἶχε χαρακτηῖρα βαθέως θρησκευτικὸν καὶ ὁ ναὸς ἀπετέλει πάντοτε τὸ κέντρον τοῦ κράτους, καὶ ἀφοῦ ἔτι αἱ πρῶται μικραὶ ἱερατικαὶ πολιτεῖαι συναπτεῖλεσαν τὸ ἰσχυρὸν Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ἡ δικαιοσύνη ἀπενέμετο ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ καὶ ὁ σύλλογος τῶν δικαστῶν συνέκειτο ἀπὸ ἱερέων, δικαστήρια δὲ ἦσαν αὐτὰ τὰ προπύλαια ἢ τὰ προαύλια τῶν ναῶν.

Ἐν τῶν σπουδαιοτάτων στοιχείων τοῦ ἀρχαιοτάτου Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ ἐπιμελὴς σπουδὴ καὶ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Καθὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἶδομεν, οἱ Βαβυλώνιοι τὴν ἐφεύρεσιν ἢ μᾶλλον τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν χρῆσιν τῆς γραφῆς ἀνῆγον μέχρι τῆς δημιουργίας αὐτῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀμέσως παρὰ τοῦ θεοῦ διδασχθέντος τὴν χρῆσιν ταύτην, καὶ ἡ πρώτη δὲ φροντίς τῶν ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ διασωθέντων ἀνθρώπων ἦτο ἡ ἀνέυρεσις τῶν διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐξαφανισθέντων γραμμάτων καὶ βιβλίων (ἰδ. σελ. 134). Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔπαι, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς τῆς μεσαιωνικῆς ποιήσεως, οἱ τῶν Βαβυλωνιακῶν ἐπῶν ἥρωες γράφουσι καὶ ἀναγινώσκουσιν. Ἀρχαιοτάτα μνημεῖα ἐνεπίγραφα ἀνερχόμενα μέχρι τῆς 5 π. Χ. χιλιετηρίδος μαρτυροῦσι πόσον πρῶτος ἦτο ἡ τῆς γραφῆς χρῆσις ἐν Χαλδαίᾳ· οἱ δὲ πίνακες τῶν συμβολαίων ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς παιδείας καὶ τῆς παιδεύσεως παρέχουσιν ἡμῖν πληροφορίας ἀξίας σημειώσεως. Ἐκ τούτων μανθάνομεν ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν γραμμάτων ἦτο λίαν συνήθης καὶ διαδεδομένη ἐν Βαβυλωνίᾳ καθ' ἁπάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις· ἐσώθησαν δὲ πίνακται συμβολαίων περὶ διδασκαλίας καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῆς διδομένης ἀμοιβῆς ἀναλόγως τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας. Αὐτοὶ οἱ δοῦλοι ἐδιδάσκοντο τὰ γράμματα καὶ ἐγίνοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διδάσκαλοι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ δεσπότου. Ἡ ἐκπαίδευσις παίδων ἀπόρων, ὀρφανῶν καὶ ἐκθέτων ἰθεωρεῖτο πρᾶξις εὐεργετικὴ καὶ φιλάνθρωπος ὅπως πᾶσα ἄλλη ὑπὲρ αὐτῶν φροντίς (1). Εἴπομεν ὅτι ἡ τῶν Χαλδαίων ὑψηλοτέρα φιλο-

(1) Ἐν πίνακί τινι (ὀνομασθέντι ὑπὸ τῶν Ἀσσυριολόγων ἕνεκα τοῦ περιεχομένου «*πινακί ἐκθέτων*») ὡς ἑξῆς περιγράφεται ἡ εὐεργεσία ἡ ἐπιδαφλουθεῖσα εἰς τὸν ἔκθετον ὑπὸ τινος φιλάνθρωπου:

«*Δι' ἐκεῖνον, ὅστις οὔτε τὸν πατέρα οὔτε τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐγνώρισεν, ἡ ὁδὸς εἶναι ὁ τόπος, ἐν ᾧ εἶδε τὸν κόσμον.*» Ἠρπαδεν αὐτὸν (ὁ φιλάνθρωπος) ἐκ τοῦ στόματος τῶν κυνῶν καὶ τῶν κοράκων καὶ παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τροφὴν δοῦς αὐτῇ τροφήν (διὰ τὸν παῖδα) ἐπὶ τρία ἔτη καὶ ἐνδυμασίαν, ἀπώλλαξεν αὐτὸν διὰ παντός τῆς πείνης,

σοφικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία καὶ παιδείαις εἶχεν ὅλως ἰδιάζοντα συστηματικὸν καὶ κληρονομικὸν χαρακτήρα γινομένη παρὰ πατρὸς πρὸς παῖδα (1). ἄλλ' ἡ κατωτέρα παιδείαις ἐν Βαβυλωνίᾳ ἦτο διαδεδομένη καὶ ἐν τῷ γυναικείῳ φύλῳ, πολλάκις δὲ αἱ γυναῖκες ἐξεπαιδεύοντο ὅσον οἱ λογιώτατοι τῶν μὴ φιλοσοφούντων ἀνδρῶν. Καθόλου δὲ αἱ γυναῖκες δὲν ἀπήλαυον μὲν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ τῆς τιμῆς καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν παρεχομένων αὐταῖς ἐν τοῖς Χριστιανικοῖς λαοῖς, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ θέσις αὐτῶν ἡ κοινωνικὴ ἦτο πολὺ διάφορος τῆς διδομένης συνήθως εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον ἐν τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς. Ἡ γυνὴ δὲν εἶχε δικαίωμα ἀπέναντι τοῦ ἀνδρός, καὶ ἡ ἀγορὰ δὲ καὶ ἡ πώλησις τῆς γυναικὸς δὲν ἦτο τι ἀσύνηθες· οὐχ ἦττον ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἐπὶ ἡμερωτέρων ἡθῶν στηριζόμενος ἐμετρίαζε τὸ ἐκ τοῦ νόμου ὑποδεῖς τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς. Ὑπῆρχον δὲ παρὰ Βαβυλωνίους καὶ ἔθιμά τινα ἡ νόμιμα, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, εὐεργετικὰ διὰ τὴν εἰς γάμον ἐκδοσιν τῶν παρθένων, ἰδίως τῶν ἀπορωτέρων. Σοφώτατος τοιοῦτος νόμος καθ' Ἡρόδοτον ἦτο ὁ ἐξῆς: Ἐν ἐκάστη κώμῃ ἅπαξ τοῦ ἔτους συνήγοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ πᾶσαι αἱ ὠραῖαι γάμου παρθένοι, εἰς τὸ αὐτὸ δὲ μέρος συνήρχετο πλῆθος ἀνδρῶν ἐπιγάμων. Κῆρυξ τότε ἐπιδεικνύων ἐκάστην κατὰ σειράν εὐειδεστέραν ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ὠραιότητος, ἐπώλει αὐτὴν οὐχ

κατέστνησεν αὐτὸν παῖδα ἑαυτοῦ δι' υἱοθεσίας καὶ ἐξεπαιδεύσεν αὐτὸν διὰ διδασκάλου τὴν τέχνην τοῦ γράφειν . . . ».

(1) Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Βιβλ. Δανιὴλ κεφ. Α' ἐδ. 3), ὅτι καθ' ὃν χρόνον πολλοὶ Ἰουδαῖοι μετενάστευσαν βίβη εἰς Βαβυλωνίαν ὡς αἰχμαλώτοι, ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ Β' διέταξεν ἵνα ἐν τοῖς παῖσι τῶν αἰχμαλώτων τούτων ἐκλεχθῶσιν ὅσοι ἦσαν καλοὶ τὴν ὄψιν καὶ εὐφυεῖς τὸν νοῦν καὶ διδαχθῶσι « γράμματα καὶ γλῶσσαν Χαλδαίων » καὶ ὑπηρετῶσιν οὕτω παρὰ τῷ βασιλεῖ. Γράμματα Χαλδαίων ἐνταῦθα νοητέον οὐχὶ τὴν κοινὴν καὶ στοιχειώδη παιδείαν, ἧς ἡδύναντο νὰ τύχωσι πάντων τῶν Βαβυλωνίων οἱ παῖδες, ἀλλὰ τὴν ὑψηλοτέραν Χαλδαϊκὴν ἐπιστήμην καὶ σοφίαν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ λεγομένων (Κεφ. Α' 17-20 « Καὶ τοῖς τέσσαραις παιδαρίοις τούτοις ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς σύνεσιν καὶ φρόνησιν ἐν πάσῃ γραμματικῇ καὶ σοφίᾳ καὶ Δανιὴλ συνήκεν ἐν πάσῃ δράσει καὶ ἐννοήσει . . . καὶ ἔστησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ ἐν παντὶ ῥήματι σοφίας καὶ ἐπιστήμης, ὧν ἐζήτησε παρ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, εὗρεν αὐτοὺς δεκαπλασίονας, παρὰ πάντας τοὺς ἐπαυδοὺς καὶ τοὺς μάγους τοὺς ὄντας ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ »). Ἐκ τούτου δὲ νοεῖται ὅτι ἡ τῶν Χαλδαίων σοφία δὲν ἦτο τοσοῦτον αὐστηρῶς περιωρισμένη εἰς τοὺς οἴκους καὶ τὰ γέννη τῶν Χαλδαίων σοφῶν, ἀφοῦ καὶ ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐξελέγοντο παῖδες, ἵνα παιδευόμενοι τὴν Χαλδαϊκὴν σοφίαν ὑπηρετῶσι παρὰ τῷ βασιλεῖ.

ὡς παιδίσκην ἢ παλλακίδα, ἀλλ' ὡς συζύγον νόμιμον. Οὕτω αἱ εὐειδέστεραι (αἱ καλλιστεύουσαι) ἐπωλοῦντο εἰς τοὺς πλουσιωτέρους τῶν ἀνδρῶν, ἔμενον δὲ ἀπέναντι ἀλλήλων αἱ δυσειδεῖς παρθένοι καὶ οἱ ἐνδεεῖς περιουσίας ἄνδρες. Τότε δὲ ὁ αὐτὸς κῆρυξ διὰ μειοδοσίας ἐξέδιδε τὰς παρθένας, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς δυσμορφωτάτης ἢ, ἂν ὑπῆρχέ τις ἀνάπηρος, ἀπὸ ταύτης, ἢ μᾶλλον ἡγόραζε τοὺς γαμβροὺς προσφέρων ἐκάστην τῶν παρθένων εἰς τὸν ἐπὶ ἐλαχίστῳ χρυσίῳ συναίνοντα νὰ λάβῃ αὐτήν· τὸ δὲ χρυσίον τοῦτο ἐδίδετο ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τοῦ χρηματικοῦ τοῦ παραχθέντος ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν εὐειδῶν παρθένων. Οὕτω οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἐκδώσῃ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς ὄντινα ἐβούλετο· ἀλλὰ καὶ ὁ διὰ χρημάτων ἀγοράζων τὴν γυναῖκα πλούσιος ἀνὴρ καὶ ὁ χάριν χρημάτων νυμφευόμενος πένης ἔδει νὰ δώσωσιν ἐγγύησιν ἐπίσημον ὅτι τὰς οὕτω διδομένας αὐτοῖς εἰς γάμον παρθένας ἔμελλον νὰ ἔχωσι καὶ νὰ μεταχειρίζωνται ὡς νομίμους συζύγους. Ὁ σοφώτατος οὗτος καὶ κάλλιστος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου θεωρούμενος νόμος (1), καί-

Δαίμων ἐκπροσωπῶν τὸν ἐξ Ἀραβίας
ἀνεμὸν (σ. 219).

(1) Ἡροδ. Α' 196. Προβλ. καὶ Στράβ. ΙΓ' 745 - 46. Κατὰ Στράβωνα ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενος τρόπος τῆς ἐκδόσεως τῶν παρθένων ἐγένετο ὑπὸ ἰδίας ἀρχῆς. «Ἴδιον δὲ τὸ καθιστάνειν τρεῖς ἄνδρας σάφρονας ἐκάστης ἄρχοντας φυλῆς, οἱ τὰς ἐπιγάμους κόρας προσάγοντες εἰς τὸ πλῆθος ἀποκηρύττουσι τοῖς νυμφίοις αἰὶ τὰς ἐντιμότερας πρώτας οὕτω μὲν αἱ συζυγαὶ τελοῦνται . . . ἀρχεῖα δ' ἐστὶ τρία, τὸ τῶν ἀφειμένων ἤδη τῆς στρατείας καὶ τὸ τῶν ἐνδοξατάτων καὶ τὸ τῶν γερόντων, χωρὶς τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καθισταμένου· τούτου δ' ἐστὶ τὸ τὰς παρθένας ἐκδιδόναι καὶ τὸ τὰς περὶ μοιχείας ἐκδικάζειν δίκας».

τοι ἀπέκλειε παντελῶς τὸ αἰσθηματικὸν καὶ τὸ ποιητικὸν ἰδεῶδες τοῦ γάμου, ὑπὸ ἔποψιν καθαρῶς κοινωνικὴν ἢ μᾶλλον πρακτικὴν ἢ το ἀληθῶς εὐεργετικὸς ἐν κοινωνίαις, ἐνθα ὁ τοῦ γάμου σκοπὸς ἐθεωρεῖτο καθαρῶς πρακτικὸς καὶ κοινωνικὸς. Εἶχον δ' οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἄλλα τινὰ ἔθιμα ἀναφερόμενα εἰς τὸν γάμον, μαρτυροῦντα ὅτι τὰ ἦθη δὲν ἦσαν παρ' αὐτοῖς τοσοῦτον ἀκόλαστα, ὅσον ἤθελέ τις εἰκάζει ἐκ τῶν ἀνωτέρω περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης εἰρημένων (1). Πολυγαμία ὑπῆρχε μὲν παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀλλ' οὐχὶ εἰς βαθμὸν ἐξευτελιζόντα τὸν γάμον, καὶ αὐταὶ δὲ αἱ παλλακίδες δὲν ἦσαν δοῦλαι, ὅπερ συνήθως συμβαίνει παρὰ τοῖς Ἀσιατικοῖς λαοῖς, ἀλλ' ἐθεωροῦντο δευτέρας ἢ τρίτης τάξεως σύζυγοι. Ὁ ἀνὴρ ἠδύνατο κατὰ τὸ δοκοῦν ν' ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτο ὑποχρεωμένος ν' ἀσφαλίσῃ πόρον ζωῆς εἰς τὴν ἀπολυομένην γυναῖκα δι' ὑποχρεωτικῆς δωρεᾶς καλουμένης «δωρεᾶς γάμου (οὐζουβου)». Ἐξ ἄλλου ἡ γυνὴ ἢ μὴ ἔχουσα δικαίωμα ἀπέναντι τοῦ ἀνδρὸς ἀπῆλθε μεγάλῃς τιμῆς ἐκ μέρους τῶν τέκνων καὶ ἦσκει ἐπ' αὐτὰ δικαιώματα κηδεμονίας, ἐν περιπτώσει ὀρφανίας τῶν παιδῶν ἐκ πατρὸς αὐτὴ διεύθυνουσα τὸν οἶκον καὶ τὴν περιουσίαν. Καὶ κοινωνικῶς δὲ ἡ θεία τῆς γυναικὸς ἦτο ἀξιοσεβαστος. Αὐτὴ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἰδίαν περιουσίαν καὶ νὰ μετέρχεται οἰονδήποτε ἔντιμον ἐπάγγελμα καὶ νὰ παρίσταται εἰς τὰ δικαστήρια ὡς ἐνόρκος μάρτυς. Ἀλλ' ἐν τῇ οἰκῇ ὁ πατὴρ ἦτο πάντοτε ἀπόλυτος δεσπότης καὶ ὁ γάμος τοῦ υἱοῦ δὲν ἐθεωρεῖτο νόμιμος, ἂν μὴ ἐγίνετο συγκαταθέσει τοῦ πατρὸς. Κληρονόμος γενικὸς ἦτο πάντοτε ὁ πρωτότοκος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τέκνων διετίθετο μέρος τῆς πατρῴας οὐσίας, μετεβιβάζετο δὲ ἡ περιουσία καὶ εἰς τοὺς μὴ ἀπ' εὐθείας κληρονόμους διὰ διαθηκῶν. ὑπῆρχε δὲ καὶ ὁ θεσμὸς τῆς υἱοθεσίας.

Τὸ σύστημα τῆς δουλείας ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀλλ' ἦτο πολλῶ φιλανθρωπότερον ἢ παρ' Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις. Ὁ δοῦλος ἐν Βαβυλωνίᾳ ἦτο πιστὸς φίλος καὶ ὑπασπιστὴς καὶ σύντροφος τοῦ κυρίου καὶ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος τῶν τέκνων αὐτοῦ καὶ

(1) Περί τῶν περιέργων ἔθιμων τοῦ συζυγικοῦ βίου ἐν Βαβυλωνίᾳ ἴδ. Ἡροδ. Α' 98 καὶ Στράβ. ΙΓ' 745. Τὰ ἦθη κατέστησαν ἐν Βαβυλῶνι ἀκόλαστα ἀφοῦ κατελύθη τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ὑπὸ τῶν Περσῶν. «Ἐπεὶ τε γὰρ ἀλόντες ἐκακοῦθησαν καὶ οἰκοφθορήθησαν (λέγει ὁ Ἡρόδοτος ἐν Α' 196), πᾶς τις τοῦ δήμου, βίου σπανίζων, καταπορνεύει τὰ θήλεα τὰ τέκνα . . .».

δὲν ἦτο μὲν ἀπηγορευμένη ἡ ἀγοραπωλησία δούλων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ δοῦλος ἐκέκτητο καὶ προσωπικὰ καὶ ἀστικά δικαιώματα, ἔχων ἰδίαν οἰκογένειαν καὶ ἰδίαν περιουσίαν. Σημειωτέον δὲ ὅτι πλὴν τῶν δούλων ὑπῆρχεν ἐν Βαβυλωνίᾳ καὶ ἡ τῶν δουλοπαροίκων τάξις, ἀνθρώπων δηλονότι προσωπικῶς ἐλευθέρων, ἀλλὰ προσκεκολλημένων εἰς τὰ κτήματα, ἐν οἷς εἰργάζοντο, καὶ μεταβιβαζομένων σὺν τοῖς πωλουμένοις κτήμασιν εἰς τὴν κυριότητα τῶν ἀγοραστῶν. Καθόλου δὲ τὰ περὶ δούλων καὶ δουλοπαροίκων καὶ τὰ περὶ μισθίων ἐργατῶν καὶ περὶ ἐργασίας καὶ μισθοῦ ὡς καὶ τὰ περὶ ἐμπορίας καὶ συναλλαγῆς καὶ τὰ περὶ δανείων καὶ χρεῶν ἦσαν κεκανονισμένα διὰ θεσμῶν φιλανθρώπων διατελούντων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων ἀπενέμετο πᾶσα δικαιοσύνη. Τοιοῦτος ἐν κεφαλαίῳ ἦτο ὁ θρησκευτικὸς, πολιτικὸς, κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς βίος, καθόλου δὲ ὁ πολιτισμὸς ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος.

Ἀρχὴ καὶ καταγωγὴ τοῦ ἀρχηγόπου Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ. — Ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐσκιαγραφῆσαμεν ὅσον ἔνεστι περιληπτικῶς καὶ περιεκτικῶς τὸν καθόλου χαρακτῆρα καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς προόδου, εἰς ὃν ἔφθασεν ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς κατὰ τὰ τέλη τῆς 3 π. Χ. χιλιετηρίδος. Ὁ πολιτισμὸς οὗτος ὀρμηθεὶς, καθὰ εἴρηται, ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ἐπεκταθεὶς βαθμηδὸν κατὰ διεύθυνσιν βορείαν εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ πολλὰ δημιουργήσας ἐνταῦθα κέντρα πολιτικοῦ βίου, εὔρε τὸ ὀριστικὸν αὐτοῦ ἰσχυρὸν κέντρον ἐν Βαβυλῶνι, συγχρόνως δὲ περίπου καὶ βορειότερον ἐν ταῖς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρητος ἰδρυμέναις ἀρχαιότατα Χαλδαϊκαῖς ἀποικίαις Ἀσσοῦρ καὶ Νινευί. Αἱ πόλεις αὗται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος διὰ τῆς κατὰ μικρὸν αὐξανομένης καὶ προαγομένης δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους κατέστησαν νέον ὀρμητήριον τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις κατ' εὐθὺν λόγον τῆς πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν ἐπεκτάσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους διεδόθη δι' αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν ὑπαιρειῶν τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ὄχθων τοῦ Πόντου, πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Συρίας καὶ τῶν ἔνδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐμμέσως δὲ μέχρι τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀνὰ τὰς εὐρείας χώρας τοῦ μεγάλου Ἰρανικοῦ ὀροπεδίου. Ἀναμφήριστος πλέον ὁσημέραι διὰ τῶν διη-

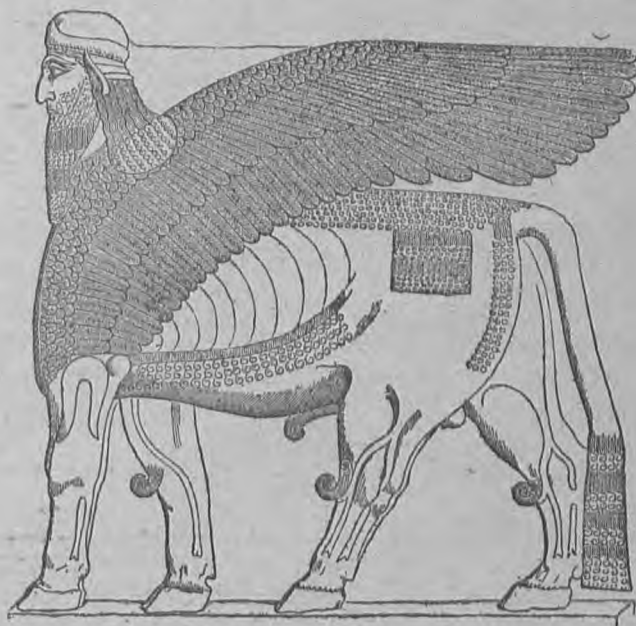
νεκῶς γινομένων ἀνακαλύψεων καὶ ἐρευνῶν καθίσταται ἀλήθεια ὅτι ἅπας ὁ πολιτισμὸς τῆς ἱστορικῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ ὁ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ἀρχαιοτάτην κοιτίδα ἔχει τὴν Χαλδαίαν καὶ τὴν Αἰγυπτίαν, ἐξ ὧν χωρῶν ὁ ἀρχέγονος οὗτος πολιτισμὸς ἐξετάθη ἀμέσως (ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου) ἢ ἐμμέσως (ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας διὰ

Ο γότος τῆς Τιμιάτ ἀπὸ τοῦ Μερουάχ.

τῶν λαῶν τῆς Συρίας, ἰδίως τῶν Φοινίκων, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) μέχρι τῶν Ἑλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων χωρῶν καὶ σινετέλεσεν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ἀρχαιοτάτου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ Μηκυναίου καλουμένου, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βᾶσιν τοῦ ἰδιοφυῶς ἀναπτυχθέντος ὕστερον καὶ τὴν Εὐ-

ρώπην ἐκπολιτίσαντος Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ τε Χαλδαϊκὸς καὶ ὁ Αἰγυπτιακὸς πολιτισμὸς εἶχον προαχθῆ εἰς σπουδαῖον βαθμὸν ἀναπτύξεως, προοδοῦ καὶ ἀκμῆς καθ' ὃν χρόνον πᾶσα ἡ ἄλλη δυτικὴ Ἀσία, ἡ ἐκτὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, διετέλει ἐτι μακρὰν παντὸς πολιτισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως ἱστορικοῦ βίου· καθ' ὃν χρόνον ἡ μὲν Ἑλλὰς καὶ ἡ Ἰταλία, αἱ δύο μεγάλαι κοιτίδες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἀμφίβολον ἂν εἶχον οἰκηθῇ ὑπὸ τῶν λαῶν τῶν δημιουργησάντων βραδύτερον τὸν πολιτισμὸν τῶν

Λαμασσι (σελ. 220 σημ. 1).

χωρῶν τούτων, ἡ Μῆση Ἀσία κατείχετο ὑπὸ λαῶν νομάδων, εἰς δὲ τὰς χώρας τοῦ Ἰρανικοῦ ὀροπεδίου καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰνδοῦ δὲν εἶχον ἐτι ἐγκατασταθῆ οἱ λαοὶ οἱ δημιουργήσαντες ἐν ταῖς χώραις ταύταις τὸν Ἀριον πολιτισμὸν. Μόνη ἡ Αἴγυπτος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκείνους χρόνους, ἐν τῷ μεταιχμίῳ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Β. Ἀφρικῆς κειμένη, ἡμιλλᾶτο κατὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἡμέρωσιν πρὸς τὴν Χαλδαίαν. Δὲν ἀπτόμεθα ἐνταῦθα τοῦ δυσχεροῦς ζητήματος τοῦ ἀναφεύοντος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ἐπασχολοῦν-

τος ἔτι τὴν Ἀσιανολογικὴν ἐπιστήμην, ἃν δηλονότι ὁ πολιτισμὸς ὁ Αἰγυπτιακὸς ἦτο προγενέστερος ἢ μεταγενέστερος τοῦ Χαλδαϊκοῦ, ἃν οἱ Αἰγύπτιοι παρέλαβον στοιχεῖα πολιτισμοῦ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἢ συνέβη τάνάπαλιν. Μέχρι τῶν νεωτάτων ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀνακαλύψεων ἢ τῆς Αἰγύπτου ἱστορία ἐθεωρεῖτο ἀρχαιότερα τῆς Χαλδαϊκῆς ἀνερχομένη μέχρι τοῦ τέλους περίπου τῆς 4 π.Χ. χιλιετηρίδος· ἀλλὰ νῦν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὡς εἶδομεν, αἱ πολλαὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ γενομένη ἀνακαλύψεις ἱστορικῶν μνημείων ἀνερχομένων μέχρι τῆς 5 π.Χ. χιλιετηρίδος καθιστῶσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὴν Βαβυλωνιακὴν ἱστορίαν ἀρχαιότεραν τῆς Αἰγυπτιακῆς. Ἐντεῦθεν βεβαίως δὲν ἀκολουθεῖ ἀσφαλῶς ὅτι ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ Αἰγυπτιακοῦ, διότι δὲν γινώσκουμεν τί ἔτι ἐν τῷ μέλλοντι ἢ πρόσδος τῆς Αἰγυπτιολογίας καὶ αἱ ἔρευναι τῶν Αἰγυπτιολόγων δύνανται νὰ ἀνακαλύψωσιν. Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς μεζονος πρωτοτυπίας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἢ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ἐν τούτῳ οἱ κράτιστοι τῶν Ἀσιανολόγων διαιροῦνται κατὰ τὰς γνώμας· καὶ ἐνῷ οἱ μὲν (οἱ περὶ τὸν Hommel) τὸν Αἰγυπτιακὸν πολιτισμὸν θεωροῦσιν ὡς δάνειον καὶ ὡς ἀπλὴν ἀνταύγειαν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ, ἄλλοι ἐξαίρουσι τὴν μεγάλην πρωτοτυπίαν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ. Τὸ ἀληθὲς εἶναι, καὶ τοῦτο φρονοῦσιν οἱ ἐμβριθέστερον ἐξετάζοντες τὰ πράγματα, ὅτι ἐκάτερος τῶν πολιτισμῶν τούτων ἔχει καθ' ἑαυτὸν πολὺ τὸ ἰδιοφυὲς καὶ πρωτότυπον καί, οὕτως εἰπεῖν, ἐθνικόν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἰδιοφυίαν ταύτην ὑπάρχουσιν ἐν ἀμφοτέροις πολλὰ τὰ κοινά, περὶ ὧν δύσκολον εἶναι ν' ἀποφανθῇ τις γνώμην ὅποτέρα τῶν χωρῶν παρέλαβεν αὐτὰ παρὰ τῆς ἐτέρας. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἱστορίαν καὶ οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν γενικὴν ἔποψιν, ὅφ' ἣν ἡμεῖς ἐξετάζομεν ἐνταῦθα τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ. Αἴγυπτος καὶ Βαβυλωνία ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν περιοχὴν, πολλὰ δ' εἰσι τὰ συνδέοντα πρὸς ἀλλήλας τὰς δύο χώρας γεωγραφικῶς, ἐθνολογικῶς καὶ ἱστορικῶς, καὶ ἡ γνώσις τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ δύναται νὰ διαφωτίσῃ τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τάνάπαλιν. Τὸ ζήτημα ἀκριβέστερον καὶ σαφέστερον τιθέμενον εἶναι: τίς χώρα, πλὴν τῆς Αἰγύπτου, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς παρασχούσα τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ

ἂν ὑπάρχη τις τοιαύτη χώρα (ἐκτός, ἐννοεῖται, τῆς Αἰγύπτου)· μὴ ὑποδεικνυομένης δὲ χώρας τοιαύτης, πρέπει κατ' ἀκολουθίαν λογικὴν ἢ Βαβυλωνία καὶ μετ' αὐτῆς ἡ Αἴγυπτος καὶ αἱ ἐν τῇ περιοχῇ τούτων κείμεναι καὶ μετ' αὐτῶν γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐνότητα ἀποτελοῦσαι χώραι Ἀραβία (ιδίως ἡ νότιος) καὶ Αἰθιοπία (ἡ πρὸς Ν. τῆς Αἰγύπτου κειμένη) (1) νὰ θεωρηθῶσιν ὡς κοιτὶς αὐτοτελοῦς ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Τὸ ζήτημα, ὅπερ οὕτω προτίθεται ἐνταῦθα εἰς λύσιν, εἶναι πολὺ διάφορον τοῦ ἐπασχολήσαντος ἡμᾶς ἐν τῇ *Εἰσαγωγῇ* περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται πλέον περὶ ὑποθέσεων γενικῶν ἐκτός τοῦ θετικοῦ χώρου τῆς ἱστορίας γινομένων, ἀλλὰ περὶ ζητήματος καθαρῶς ἱστορικοῦ. Πρόκειται δηλονότι ἡμῖν τὸ ζήτημα, ἂν ἐκτός τοῦ ἱστορικῶς ἀρχαιοτέρου ἀποδεικνυομένου Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρχέ τις πολιτισμὸς ἕτερος ἐκτός τῆς περιοχῆς ἐκείνου κείμενος, ἀλλ' ἔχων οἰανδῆποτε πρὸς αὐτὸν ἐπαφήν. Αἰρούμενοι διανοητικῶς εἰς τὸ ὕψος τῆς ἱστορίας χιλιστηρίδων ὀλοκλήρων καὶ ἀνατρέχοντες διὰ τοῦ ρεύματος τοῦ χρόνου εἰς τὰς μεμακρυσμένας τῆς 4 καὶ τῆς 5 π. Χ. χιλιστηρίδος περιόδους τοῦ ἀνθρωπίνου ἱστορικοῦ βίου, ἃς ἀποκαλύπτει ἡμῖν ἡ Βαβυλωνιακὴ ἀρχαιολογία, καὶ ρίπτοντες βλέμμα ἐταστικὸν πανταχοῦ τοῦ κόσμου μίαν μόνην βλέπομεν ἐν ὅλῃ τῇ ἐκτός Βαβυλωνίας καὶ Αἰγύπτου γῇ χώραν, ἐν ἣ πρωϊαίτατα παρήχθη πολιτισμός. Αὕτη εἶναι ἡ ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ κειμένη χώρα τῶν Σινῶν ἢ Κινέζων. Ὅσον δὲ καὶ τὸ ζήτημα τῆς συγγενείας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὸν Σινικὸν ἐκ πρώτης ὀψεως φαίνεται πως στερούμενον εὐλόγου ἐπιστημονικῆς καὶ δὴ ἱστορικῆς βάσεως, ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τοῦτο κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους κατέστη ὑπὸ τινος ἐπόψεως ἄξιον μελέτης· ἡμῖν δὲ διαφέρει πρὸ πάντων ἡ μελέτη αὐτοῦ ὑπὸ ἐποψιν μᾶλλον γενικὴν. Σκοπὸς ἡμῶν δηλονότι ἐνταῦθα ἐστὶν οὐχὶ τοσοῦτον ἡ μελέτη τῶν μεταξὺ Κίνας καὶ Βαβυλωνίας σχέσεων, ὅσον ἡ λύσις τῆς ἀπορίας ἂν ὁ Βαβυλωνιακὸς πολιτισμὸς παρήχθη ἐκ τοῦ Σινικοῦ ἢ ἀνεπτύχθη ὅλως αὐτοτελῶς καὶ ἀνεξαρτήτως. Τὸ ζήτημα τῶν μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ Κίνας ἢ μᾶλλον τῶν μεταξὺ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ τοῦ Σινικοῦ πολιτισμοῦ σχέσεων πρὸ πολλοῦ ἐπησχόλησε τὴν Ἀσιανολογικὴν ἐπιστήμην, πάντες

(1) Ἴδε περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν χωρῶν τούτων ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἐν *Εἰσαγωγῇ* σελ. 86 κἑξ.

δὲ σχεδὸν οἱ περὶ τὸ ζήτημα ἀσχοληθέντες φρονοῦσι μὲν ὅτι πάντως ὑπάρχει συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο πολιτισμῶν, ἀλλὰ συγγένεια, καθ' ἣν ὁ Σινικὸς πολιτισμὸς εἶναι ἐν πολλοῖς ἀπόρροια τοῦ Βαβυλωνιακοῦ. Ἡδὴ πρὸ ἐτῶν ὁ Deguignes (ὁ πρεσβύτερος) ἐθεώρησε τοὺς Σίνας ὡς ἀποίκους ἐξ Αἰγύπτου καὶ Βαβυλωνίας στηριζόμενος ἐπὶ Ἀραβικῶν παραδόσεων περὶ ἐκπολιτίσεως τῶν Σινῶν ὑπὸ τῶν Βαβυλω-

Ἀνδριὰς ἀκέφαλος τοῦ Γονδία ἐν Τελλόχ (σελ. 148-49).

νίων καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τινος παραδόσεως τοῦ περιφήμου Πέρσου περιηγητοῦ καὶ ἱστοριογράφου τοῦ Ι' μ. Χ. αἰῶνος Μασουδὶ ὅτι πλοῖόν τι Σινικὸν ἐλθὼν ἀπὸ Κίνας ἐν παναρχαίοις χρόνοις εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἤγαγεν ἐντεῦθεν εἰς τὴν Κίναν πάσας τὰς Χαλδαϊκὰς τέχνας καὶ γνώσεις. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις θερμότατος ὑπέρμαχος τῆς θεωρίας τῆς ἐκ Βαβυλωνίας κατὰ μέγα μέρος καταγωγῆς

τοῦ Σινικοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ὁ Terrien de Lacouperie διὰ πολλῶν πραγματειῶν (1) πειραθεὶς ν' ἀποδείξῃ τὴν συγγένειαν τῆς Σινικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἀρχαιοτάτην Βαβυλωνιακὴν (ἐννοεῖται τὴν Ἀκκαδοσουμερικὴν) καὶ τὴν Βαβυλωνιακὴν ἀρχὴν τῆς γραφῆς, τῶν τεχνῶν, καὶ τῆς πολιτείας τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Κίνας. Μεσάζουσα χώρα μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ Κίνας ἦτο κατὰ τὸν Terrien de Lacouperie ἡ χώρα ἡ ἀποτελοῦσα τὴν δευτέραν ἐστίαν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ, ἡ Σουσιανή. Ὁ Ἀσιανολόγος οὗτος εὐρίσκει μεγάλην συγγένειαν μεταξὺ τῶν περὶ κατακλυσμοῦ μυθικῶν παραδόσεων τῶν Σινῶν καὶ τῶν Βαβυλωνίων ὡς καὶ μεταξὺ τῶν *Ιερῶν δένδρων* ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, τὸ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον, μεταξὺ τοῦ Σίνου ἡγεμόνος Ναὶ Χβαντί καὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν Ἑλαμίτου βασιλέως Νανχουνδί. Τὰς γνώμας ταύτας ἀσπαζόμενος καὶ ὁ Reverend Ball ἐξέτεινε τὰς περὶ τοῦ θέματος μελέτας αὐτοῦ εἰς τὴν συγκριτικὴν γραμματικὴν τῆς Ἀκκαδοσουμερικῆς καὶ τῆς Σινικῆς καὶ εὗρεν ἐκπληκτικὴν ὁμοιότητα ἐν ταῖς *ἀντωνυμίαις* τῶν συγκρινομένων γλωσσῶν. Ἄλλος Ἀγγλος, ὁ Edkins, ἐπειράθη ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐκ Βαβυλωνίας καταγωγὴν τῆς Σινικῆς ἀστρολογίας· ὁ δὲ Γερμανὸς Richthoffen ἐζήτησε νὰ δώσῃ εἰς τὰς θεωρίας ταύτας ἱστορικωτέραν βάσιν, μορφήν καὶ ἐνότητα πειραθεὶς ν' ἀποδείξῃ ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς τε Βαβυλωνίας καὶ τῆς Κίνας ὠρμήθησαν ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἀπὸ τῆς αὐτῆς κοινῆς ἐστίας ἐν τῇ μέσῃ Ἀσίᾳ, μεταναστεύσαντες ἐντεῦθεν κατ' ἀντίθετον πρὸς ἀλλήλους διεύθυνσιν. Ἡ κοινὴ αὕτη κατοικία κατὰ τὸν Richthoffen ἦτο τὸ τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Ταρύμ, ἐνταῦθα δὲ οἱ πρόγονοι τῶν Βαβυλωνίων (Ἀκκαδοσουμερισι) καὶ οἱ τῶν Σινῶν ἀνέπτυξαν πολιτισμὸν κοινόν καὶ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, οἵτινες ὕστερον ὠρμηθέντες ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Ἰαζάρτην καὶ τὸν Ὠξον χωρῶν διέδωκαν τὸν πολιτισμὸν τούτων εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὸ Ἰρανικὸν ὁροπέδιον, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐκ

(1) Τούτων ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ ἐπιγραφομένη «*Mémoire sur les langues de la Chine avant les Chinois*» Πολλὰς ἄλλας τοῦ ἀνδρὸς διατριβάς περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος (The old Babylonian Characters and their Chinese derivatives). «*Origine from Babylonian and Elam of the early Chinese civilisation*». «*From ancient Chaldea and Elam to early China, a historical loan of cultur*». «*The deluge-tradition and its remains in ancient China*». «*The cromastic similarity of Nai Havang-ti of China and Nakhunte of Susian*») ἴδε ἐν τῷ Αὐονδινεῖ «*Babylonian and Oriental Record*» (1888).

τῶν Ἀσιανολόγων τῶν παραδεχομένων συγγένειαν μεταξὺ τοῦ Σινικοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ, μόνος ὁ Γάλλος Pauthier ἠρμήνευσε τὴν συγγένειαν ταύτην κατ' ἀντίθετον τῇ ἄνω εἰρημένη ἔννοίαν φρονῶν ὅτι ἡ κοιτίς τῆς Βαβυλωνιακῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς καθὼς καὶ τοῦ ἐντεύθεν προελθόντος Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου εἶναι ἡ Κίνα καὶ ὅτι αἱ αἰχμαὶ τῶν Σκυθικῶν βελῶν καὶ τὰ ἄλλα ὅπλα τῶν Σκυθῶν ἦσαν οἱ πρῶτοι τύποι τοῦ ἰδιογραφικοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἀλφαβήτου. Ὁ δὲ Δανὸς Ἀσιανολόγος Waldemar Schmidt ἀποφαινεται ὅτι ἡ τε Βαβυλωνιακὴ καὶ ἡ Σινικὴ ἰδιογραφία, ὡς καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ, ἔχουσι κοινὴν τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ παρ' ἐκάστῳ τῶν τριῶν λαῶν ἀνεπτύχθη ὅλως ἰδιοφυῶς καὶ αὐτοτελῶς. Ὡσαύτως δὲ ὁ V. Straus παραδέχεται μὲν ὅτι τὰ ἀρχαιότατα Σινικὰ ἰδιογραφικὰ σημεῖα τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τοῦ ὄρους κτλ. φαίνονται ὅμοια τοῖς ἀρχαίοις Βαβυλωνιακοῖς, ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν τολμᾷ νὰ ἐξαγάγῃ γενικωτέρας εἰκασίας περὶ τῆς συγγενείας τῶν δύο πολιτισμῶν. Καθόλου δὲ τὸ ζήτημα τῆς μεταξὺ τοῦ Σινικοῦ καὶ Βαβυλωνιακοῦ καὶ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ συγγενείας δὲν ἠρευνήθη ἔτι ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ ὥστε νὰ φθάσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα εἰς συμπέρασμα οἰονδήποτε ὀριστικόν. Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ εἴπωμεν ἔτι πλεονα περὶ τούτων ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ ἱστορίᾳ ἀρκούμεθα ἐνταῦθα νὰ θέσωμεν ἀπλῶς τὸ ζήτημα, ἐξάγοντες τοῦτο μόνον τὸ ἀρνητικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ Βαβυλωνία δὲν παρέλαβε τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Κίνας. Μὴ οὔσης δ' ἀσφαλοῦς καὶ τῆς ἀντιθέτου γνώμης ἀγόμεθα εἰς τὸ καθολικὸν γενικὸν συμπέρασμα ὅτι δύο ἴσως ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων ὑπῆρξαν ἐν ὅλῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ κοιτίδες ἡ ἐστίαὶ πολιτισμοῦ: ἡ Βαβυλωνία μετὰ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς περιοχῆς μέχρι Ἀραβίας καὶ Αἰγύπτου, καὶ ἡ Κίνα· εἰς ταύτας δὲ ὡς τρίτην προσθετέον ἴσως τὴν Μεξικο-Περουϊανὴν τοῦ ἀρχαιοτάτου ἰθαγενοῦς καὶ προευρωπαϊκοῦ Ἀμερικανικοῦ πολιτισμοῦ (1). Ἀλλ' ἤδη ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου ἀρχόμεθα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

(1) Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀρίων λαῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ εἶναι μὲν αὐτοτελής, ἀλλ' οὐχὶ οὕτω ἀρχαῖος, ὡς ὁ Σινικός καὶ ὁ Βαβυλωνιακός, οὐδὲ πάντῃ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τοῦ Τουρανικοῦ καὶ τοῦ Σημιτικοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ.

**10. Συγχρονιστική ιστορία 'Ασσυρίας
καὶ Βαβυλωνίας μέχρι τοῦ Θαλγαθφελλασάρ
(Τεγλατπαλασσάρ) Α' (1115 π. Χ.).**

Ἡ ἀρχὴ τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους. — Περὶ τῆς 'Ασσυρίας γεωγραφικῶς καὶ περὶ τοῦ 'Ασσυριακοῦ ἔθνους καὶ θρησκείας ἐθνολογικῶς καὶ μυθολογικῶς ἐποιησάμεθα ἤδη λόγον ἐν τοῖς ἐμπροσθεν· νῦν δ' ἀρχόμεθα ἀμέσως τῆς ἱστορίας τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους. Κοιτῆς τοῦ κράτους τούτου, ὡς εἴρηται, εἰσὶν αἱ δύο πόλεις 'Ασσοῦρ καὶ Νινευί, ἀμφοτέραι ἀποικίαι ἐν τῇ βορείῳ κοιλάδι τοῦ Τίγρητος ὑπὸ τῶν νοτιώτερον οἰκούντων Βαβυλωνιακῶν ἢ Χαλδαϊκῶν λαῶν ἰδρυμέναι. Καὶ τῆς μὲν πόλεως 'Ασσοῦρ, ἣτις ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὴν χώραν 'Ατουρίαν ἢ ἰδίως 'Ασσυρίαν καὶ εἰς τὸ κράτος τὸ 'Ασσυριακόν, ἔτι δὲ εἰς τὴν *μεγάλην 'Ασσυρίαν* (ἴδ. σελ. 49), ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸν πολιοῦχον θεὸν 'Ασσοῦρ ἢ 'Ασσωρόν (1), δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχή, ἡ δὲ περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Νινευί γνώμη τοῦ Hommel, καθ' ἣν ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρχεν ἤδη ὡς ἀποικία Σουμιρική περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 4 π. Χ. χιλιετηρίδος (3100 π.Χ.), δὲν θεωρεῖται ἀκριβής (2). Φαίνεται δ' ὅτι ἡ ἰδρυσις ἀμφοτέρων τῶν πόλεων δὲν ἀνατρέχει πέρα τῆς χρονικῆς περιόδου, καθ' ἣν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Σημιτικόν στοιχεῖον, καὶ οἱ πρῶτοι δὲ ἤγε-

(1) Ἀνωτέρω (σελ. 210 ἐν ὑποσημ. **) ἐξεφράσαμεν δισταγμούς τινας περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ 'Ασσοῦρ πρὸς τὸ 'Ασσωρός, ἐθεωρήσαμεν δὲ τὸ 'Ασσωρός συγγενὲς μᾶλλον πρὸς τὸ 'Ανσάρ. Ἐνταῦθα ἀκριβείας χάριν ἀναφέρομεν γνώμην τινὰ τοῦ Hommel, ὅτι τὸ 'Ανσάρ εἶναι ταυτὸν τῷ 'Ασσοῦρ, καὶ ὅτι οἱ 'Ασσοῦριοι τὸν ἐθνικὸν θεὸν αὐτῶν ἐποίησαν ἐκ τοῦ Βαβυλωνίου θεοῦ 'Ανσάρ, μεταποιήσαντες τοῦτον εἰς 'Ασσοῦρ διὰ τὸ ὁμοίηχον πρὸς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως 'Ασσοῦρ, καίτοι τὸ ἔτυμον τοῦ 'Ανσάρ εἶναι ὅλως διάφορον ἢ τὸ 'Ασσοῦρ, ὅπερ ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ 'Α-ουσάρ = τόπος ὑδατώδης (Hommel. Abriss. der G. d. alt. Or. σελ. 39 σημ. 1). 'Εὰν ἡ γνώμη τοῦ Hommel ᾖ ὀρθή, δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν καὶ ἡμεῖς, δι' οὓς ἀνεφέραμεν ἐν σελ. 210 ὑποσημ. ** λόγους, τὸ 'Ασσοῦρ διὰ τοῦ 'Ασσωρός. Περὶ τοῦ ὀνόματος 'Ασσοῦρ ἴδ. σελ. 51.

(2) Κατὰ Hommel ἡ Νινευί προῆλθεν ἐκ τῆς ἀποικίας, ἣν ἰδρυσεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σιργούλλας Γουδίας (3100 π. Χ.) παρὰ τὸν ἄνω Τίγρητα, τῆς καλουμένης *Γαννάχι*, καθ' ὃν χρόνον ἔτι τὸ Σουμιρικόν καὶ τὸ Τουρανικόν στοιχεῖον ἐπεκράτει ἐν Βαβυλωνίᾳ. Ὡστε ἡ ἀρχὴ τῆς πόλεως ἦτο Σουμιρική, οὐχὶ Σημιτική. Ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην ἀμφισβητεῖ ἰσχυρῶς ὁ Amiaud.

μόνες τῶν δύο πόλεων φέρουσιν ὀνόματα Σημιτικά· ἄλλως δὲ καὶ ἡ ἐκ τῶν μνημείων γνωστὴ ἡμῖν ἱστορία τῶν ἡγεμόνων δὲν ἀνατρέχει πέρα τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π.Χ. χιλιετηρίδος. Πρὸς τὴν τοιαύτην χρονολογίαν συνάδουσιν ἐν τοῖς καθόλου καὶ αἱ ἐξ ἄλλων μὴ 'Ασσυροβαβυλωνιακῶν πηγῶν εἰδήσεις. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦτοι ἐκ τοῦ Ι' κεφαλαίου τῆς Γενέσεως, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς ιδρύσεως τῆς «μεγάλης πόλεως Νινευί», οὐδὲν ἐξάγεται περὶ τοῦ χρόνου τῆς ιδρύσεως, ἀπλῶς δὲ λέγεται ὅτι ὁ 'Ασσοὺρ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς Σενναᾶρ (Βαβυλωνίας) καὶ ἵδρυσε τὴν Νινευί (Περὶ 'Ασσοὺρ ὡς πόλεως οὐδεὶς γίνεται λόγος οὔτε ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὔτε παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσι), καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι δὲ τοῦ Βηρώσου οὐδὲν εὐρίσκομεν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ιδρύσεως τῆς Νινευί καὶ τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους (1). Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες συγγραφεῖς οἱ συγγράψαντες περὶ 'Ασσυριακῶν παρέχουσιν ἡμῖν εἰδήσεις τινὰς περὶ τοῦ χρόνου τῆς ιδρύσεως τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους. Οἱ ἀρχαιότατοι καὶ σπουδαιότατοι τῶν συγγραφέων τούτων εἶναι ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Κτησίας. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος παραδίδωσιν ὅτι οἱ 'Ασσύριοι, πρὸ τῶν γεγονότων τῆς ἀπὸ τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους ἀποστασίας τῶν Μήδων καὶ τῆς ιδρύσεως τοῦ Μηδικοῦ κράτους, ἄτινα γεγονότα κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παρεχομένης χρονολογικᾶς εἰδήσεις πρέπει νὰ θέσωμεν εἰς τὰ 710 π.Χ., ἤρξαν τῆς ἄνω 'Ασίας ἔτη 525· οὕτω δὲ καθ' Ἡρόδοτον ἡ ἐπὶ τῆς ἄνω 'Ασίας ἀρχὴ τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους ἀνέρχεται μέχρι τοῦ 1235 π.Χ. Κατὰ δὲ Κτησίαν ἡ ἀρχὴ τῶν 'Ασσυρίων ἀπὸ τοῦ Νίνου μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Μήδων διήρκεσε γενεάς μὲν τριάκοντα, ἔτη δὲ πλείω τῶν χιλίων τριακοσίων (2). Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Μήδων κατάλυσις ἐγένετο τῷ 605 π.Χ., ἡ ἱδρυσις αὐτοῦ ἀνατρέχει κατὰ τὴν τοῦ Κτησίου παράδοσιν μέχρι τοῦ 1905 π.Χ. Παραβάλλων τις τὴν χρονολογίαν τοῦ Ἡροδότου πρὸς τὴν τοῦ Κτησίου ἐκ πρώτης ὀψεως εὐρίσκει αὐτὰς ἀντιφασκούσας πρὸς ἀλλήλας ὡς διαφερούσας κατὰ 650

(1) Τὰ 526 ἔτη, ἄτινα ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου ἀποδίδονται εἰς δυναστείαν τινὰ βασιλικὴν ἄρξασαν μετὰ τὴν Σεμίραμιν, δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλέων τῆς 'Ασσυρίας, ὡς πλημμελῶς ἐξέλαβεν ὁ Rawlinson καὶ ἄλλοι τινές, ἀλλ' εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ περαιτέρω.

(2) Διοδ. (κατὰ Κτησίαν) Β' 288 «Ἡ μὲν οὖν ἡγεμονία τῶν 'Ασσυρίων ἀπὸ Νίνου διαμείνασα τριάκοντα μὲν γενεάς, ἔτη δὲ πλείονα τῶν χιλίων καὶ τριακοσίων, ὑπὸ Μήδων κατελύθη».

καὶ ἐπέκεινα ἔτη, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀντίφασις ὑφίσταται μόνον κατ' ἐπιφάνειαν· διότι τὰ 525 ἔτη τοῦ Ἡροδότου δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὅλην διάρκειαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὡς τὰ 1300 τοῦ Κτησίου, ἀλλ' εἰς τὴν περίοδον τῆς ἐπὶ τῆς ἁνῶ Ἀσίας ἀρχῆς τῶν Ἀσσυρίων, ἣτις ἀληθῶς ἀρχεται περίπου, ὡς καὶ τὰ μνημεῖα μαρτυροῦσιν, ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου διδομένης χρονολογίας, ἡ δὲ διαφορὰ τῶν 650 ἐτῶν ἡ ὑφισταμένη μεταξύ τῆς τοῦ Ἡροδότου παραδόσεως καὶ τῆς τοῦ Κτησίου ἀνάγεται ἀκριβῶς εἰς τὴν περίοδον τὴν μεταξύ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἁνῶ Ἀσίας κυριαρχίας αὐτοῦ(1). Οὕτω συμβιβάζόμεναι πρὸς ἀλλήλας αἱ τοῦ Ἡροδότου καὶ αἱ τοῦ Κτησίου παραδόσεις συμβιβάζονται καὶ πρὸς τὰς τῶν μνημείων. Οἱ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων μέχρι ἡμῶν ἐγνωσμένοι ἀρχαιότατοι ἡγεμόνες τῶν πόλεων Ἀσσοῦρ καὶ Νινευί εἶναι οἱ ἄρξαντες μεταξύ τοῦ 2000 καὶ 1800 π. Χ. (2), οὗτοι δὲ δὲν κα-

(1) Τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ συμβιβάζειν τὰς δύο χρονολογίας τὸν προταθέντα ὑπὸ τοῦ Κλίντων καὶ ἄλλως τοσοῦτον εὐνόητον καὶ λογικὸν ἄπορον πῶς Rawlinson ἐθεώρησε βεβιασμένον. Ὁ λόγος, ὃν ἐπάγειται ὁ Rawlinson πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ἡ τοῦ Κτησίου περίοδος τῶν 1330 ἐτῶν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Νίνου, ὅποτε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Κτησίου εἶχεν ἐκτείνει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἁνῶ Ἀσίαν, οὐδεμίαν ἔχει σπουδαιότητα. Διότι τὸ πρόσωπον τοῦ Νίνου εἶναι μυθικόν, ἡ δὲ περὶ τούτου μυθικὴ παράδοσις καὶ τὰ εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἀναγόμενα γεγονότα συνεσώρευσε κατὰ πρόληψιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος τοῦ μυθικῶς ἐκπροσωποῦντος ἐν αὐτῷ τὴν ἰδρύσιν ἅμα δὲ καὶ τὴν μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ ὑπὸ ἀπλὴν χρονολογικὴν ἐποψὴν ὁ Νίνος καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν ἢ τὴν πόλιν Νίνον ἢ Νινευί καὶ τὴν ἔδρυσιν τοῦ κράτους τοῦ ἔχοντος κέντρον τὴν Νινευί.

(2) Τοῦτο ἐννοοῦμεν ἐκ τῶν βασιλικῶν χρονικῶν τοῦ βασιλέως Συναχειρίμ τοῦ βασιλεύσαντος τῷ 705-681 π. Χ. Ἐν τοῖς χρονικοῖς τούτοις λέγει ὁ Συναχειρίμ ὅτι, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Βαβυλώνας, ἔλαβεν ἐντεῦθεν τὰ ἐν τοῖς μεταξὺ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Θαλασθελλασάρ Α' καὶ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Μερωδαχναδινὰ πολέμοις πρὸ 418 ἐτῶν ἀρπαγέντα ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων εἰδωλα θεῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἄλωσις τῆς Βαβυλώνας ὑπὸ τοῦ Συναχειρίμ ἐγένετο τῷ 689, εὐρίσκομεν ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ Θαλασθελλασάρ Α' κατὰ Βαβυλωνίων ἐγένετο τῷ 1107. Ἐπειδὴ πάλιν ὁ πόλεμος ἐγένετο τῷ 7 ἢ τῷ 8 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Θαλασθελλασάρ Α' (ἴδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ Θαλασθελλασάρ Α'), ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας τούτου ἀνάγεται περίπου εἰς τὸ ἔτος 1115 π. Χ. Ἀλλὰ κατὰ τὰ βασιλικά χρονικά τοῦ Θαλασθελλασάρ Α' ὁ Σαμισραμμάν Β' ἔκτισεν ἐν Ἀσσοῦρ τὸν ναόν τοῦ Ἀνοῦ καὶ τοῦ Ῥαμμάν 701 ἔτη πρὸ τοῦ Θαλασθελλασάρ, ὥστε ὁ χρόνος τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Β' ἀνέρχεται μέχρι 1816 π. Χ. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Σαμισραμμάν Β' ἐβασίλευσαν ἡγεμόνες ἢ ἀρχιερεῖς Ἰσμοδογάν, Σαμισραμμάν Α', Βελκαπκαπού καὶ ἄλλοι τινές, δι' ὧν ἡ ἀρχαιοτάτη γνωστὴ ἡμῖν ἱστορία τῆς Ἀσσυρίας ἀνατρέχει μέχρι περίπου τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος.

λοῦνται βασιλεῖς, ἀλλ' ἀπλῶς ἡγεμόνες ἢ ἀρχιερεῖς (Ίσακκοῦ, ἰδ. σ. 146), ὡς ἐκαλοῦντο οἱ ἡγεμόνες τῶν μικρῶν αὐτοπόλεων, 'Ασσοῦρ δὲ καὶ Νινευὶ ἀποτελοῦσιν ἰδίας ἡγεμονίας. Ἡ ἰδρυσις ἐνιαίου καὶ ὀπωσοῦν ἰσχυροῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους δὲν ἀνατρέχει πολὺ πέρα τῆς χρονικῆς περιόδου 2000-1800, ἀφιεμένου ὅλως κατὰ μέρος τοῦ ζητήματος τοῦ περὶ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως τῶν πόλεων 'Ασσοῦρ καὶ Νινευί, ὅπερ δὲν συνδέεται ἀμέσως μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ἰδρύσεως τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους. Τεκμηριοῦντες οὕτω ὑπὸ καθολικὴν ἔποψιν τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν ἐνότητα μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ τῶν παραδόσεων τῶν 'Ασσυροβαβυλωνιακῶν μνημείων, ἐκτίθεμεν ἐν πρώτοις τὰς περὶ τοῦ κράτους τούτου ἐν μέρει μυθικὰς, ἐν μέρει ἱστορικὰς, ἀτελεῖς καὶ ἐλλειπεῖς παραδόσεις, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὰς ἱστορικωτέρας καὶ πληρεστέρας παραδόσεις τῶν μνημείων, ἵνα οὕτω ἡ παραβολὴ καὶ ἡ σύγκρισις μεταξὺ τῶν παραδόσεων καταστῇ ἐτοιμοτέρα καὶ εὐχερεστέρα.

Ἡ 'Ασσυριακὴ ἱστορία κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις. — Ἐκ τῶν δύο συγγραφέων, ἐξ ὧν πάντες σχεδὸν οἱ μεταγενέστεροι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ἱστοριογράφοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἤρυσαντο τὰς περὶ 'Ασσυρίας ἱστορικὰς εἰδήσεις (ἐξαιρουμένου, ἐννοεῖται, τοῦ Βηρώσου καὶ τῶν παρὰ τούτου ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀρυσμένων) ὁ μὲν Ἡρόδοτος μνημονεύει μὲν τῆς πόλεως Νινευί ἢ, ὡς λέγει, Νίνου, ἀλλὰ ὁμωνύμου βασιλέως Νίνου δὲν μνημονεύει (1), ὁ δὲ Κτησίας, παρ' οὗ ἤρυστο ἰδίως ὁ Διόδωρος πολλά, ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον καὶ μυθωδέστερον διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ βασιλέως τούτου. Κατὰ τὰς παραδόσεις λοιπὸν τοῦ Κτησίου ὁ Νίνος εἶναι ὁ πρῶτος μέγας βασιλεὺς ὁ καταλιπὼν ὄνομα καὶ μνήμην οὐχὶ ἀπλῶς ἐν τῇ 'Ασσυριακῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἀσίας, ὡς πρῶτος ἰδρύσας μέγα κράτος καὶ ἐπιτελέσας μεγάλας πράξεις (2). οὗτος δὲ πρῶτος καὶ τὴν ἀπλὴν πατριαρχικὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν τὴν ἀσκουμένην ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας δι' ἀγράφων νόμων μετέβαλεν ἰδρύσας

(1) Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὐδεμία γίνεται μνεῖα τοῦ Νίνου, ἰδρυτῆς δὲ τῆς Νίνου ἢ Νινευὶ λέγεται ὁ 'Ασσοῦρ. Κατὰ τοῦτο ὁ μυθικός Νίνος τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων, ὁ ἐπώνυμος ἥρωας τῆς πόλεως Νίνου, εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν 'Ασσοῦρ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸν ἐπώνυμον τοῦ ὅλου 'Ασσυριακοῦ κράτους καὶ χώρας ἥρωα.

(2) Διοδ. Β' 1 «Τὸ παλαιὸν τοίνυν κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπῆρχον ἐγγήριοι βασιλεῖς, ὧν οὔτε πρᾶξις οὔτε ὄνομα μνημονεύεται· πρῶτος δὲ τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων Νίνος ὁ βασιλεὺς τῶν 'Ασσυρίων μεγάλας πράξεις ἐπιτελέσας».

νέον σύστημα ἀρχῆς καὶ κράτους πολιτικοῦ (1). Τίνος υἱὸς ἦν ὁ Νίνος καὶ πῶς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν λέγει ὁ Κτησίας, παραδίδωσι δὲ ὅτι φύσει πολεμικὸς ὢν ὁ ἀνὴρ καὶ ζηλωτὴς τῆς ἀρετῆς συνεκρότησε στρατόν, ὃν ἀριστα γυμνάσας καὶ ἀξιόμαχον καταστήσας, συμμαχίαν δὲ συνομολογήσας πρὸς Ἀριαῖον τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τοῦ γενναίου καὶ φιλελευθέρου ἔθνους τῶν Ἀράβων καὶ παραλαβὼν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν πόλεμον ἐστράτευσε τὸ πρῶτον μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐναντίον τῶν ἐν Βαβυλωνίᾳ οἰκούντων λαῶν, καθ' ὃν χρόνον ἡ Βαβυλὼν δὲν ἦτο ἐτι ἐκτισμένη καὶ ὑπέταξε τοὺς λαοὺς τούτους· εἴτα δὲ ἐστράτευσε πρὸς βορρᾶν κατὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυνάμεως οὕτω κατέπληξε τὸν ἐγγύριον δυνάστην Βαρζάνην, ὥστε οὗτος ὑπετάγη ἀμαχητὶ γενόμενος ὑποτελὴς τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ. Μετὰ ταῦτα ἔστρεψε τὰ ὅπλα πρὸς ἀνατολὰς ἐναντίον τῆς Μηδίας καὶ νικήσας καὶ συλλαβὼν αἰχμᾶλτων τὸν ἀντιστάντα βασιλέα τῆς χώρας Φάρνον ἀνεσταύρωσεν αὐτόν. Εἴτα δὲ ἐντὸς ἐτῶν ἑπτακαίδεκα ὑπέταξε πάντα τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς ἔθνη μέχρι τοῦ Τανάιδος (Δὼν) ποταμοῦ καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Πάντες οἱ λαοὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπὸ Καππαδοκίας μέχρι Τροίας, Μυσίας, Καρίας καὶ Λυκίας ὑπετάγησαν αὐτῷ, ὑπετάγη δὲ καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἐπίσης δὲ ὑπετάγησαν καὶ οἱ λαοὶ τοῦ Ἰρανικοῦ ὀροπεδίου πλὴν τῶν Βακτριῶν. Οὕτω τὸ κράτος τοῦ Νίνου ἐντὸς τῆς ῥηθείσης χρονικῆς περιόδου τῶν 17 ἐτῶν ἐξετάθη ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Τανάιδος μέχρι τῶν πέραν τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Κανκάσου καὶ τῆς Ἰνδικῆς χωρῶν. Μόνη ἡ Βακτριανὴ διὰ τὸ δυσχερὲς τῆς εἰς αὐτὴν ἐμβολῆς καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαχίμων ἀνδρῶν ἔμεινεν ἀνυπότακτος τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς ἀνατολὰς στρατείᾳ. Ἀλλ' ὁ Νίνος, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ χρόνῳ τῆς εἰρήνης τὸν πιστὸν σύμμαχον Ἀριαῖον ἀπέστειλε μετὰ πολλῶν δώρων καὶ λαφύρων εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ πόλιν, ἣτις νὰ ᾖ οὐ μόνον ἡ μεγίστη ἀνὰ τὴν οἰκουμένην σύμπασαν πόλις, ἀλλὰ καὶ τοιαύτη, ὥστε οὐδ' ἐν τῷ μέλλοντι νὰ δυνηθῇ τις ἐτέρα πόλις νὰ ὑπερβῇ αὐτὴν κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν δύναμιν. Τοιαύτην δὲ πόλιν ἔκτισε τὴν Νίνον ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἣν περιέβαλε διὰ τειχῶν ὄχυρῶν οὐχὶ τὸ αὐτὸ

(1) Justin. I, 1 «Primus omnino Ninus, rex Assyriorum, veterem et quasi avitum gentibus morem nova imperii cupiditate mutavit».

μῆκος καθ' ἀπάσας τὰς πλευρὰς ἔχόντων, ἀλλὰ μῆκος σταδίων ἑκατὸν πεντήκοντα μὲν (27 χιλιομ.) κατὰ τὰς μακροτέρας πλευρὰς, ἐνενηήκοντα δὲ (17 χιλιομ.) κατὰ τὰς βραχυτέρας. Οὕτω ἐκτίσθη πόλις ἔχουσα περίβολον τριακοσίων ὀγδοήκοντα σταδίων (70 χιλιομ.), ὕψους ἑκατὸν ποδῶν, πλάτους δὲ τοιούτου, ὥστε τρεῖς ἀμαξαὶ νὰ διέρχωνται ἐπ' αὐτοῦ παρ' ἀλλήλας· χίλιοι δὲ καὶ πεντακόσιοι πύργοι ἔχοντες ὕψος ποδῶν διακοσίων ὑψοῦντο κατὰ διαλείμματα ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ. Μετὰ τὰ ἔργα ταῦτα τῆς εἰρήνης ὁ Νίνος ἐστράτευσεν αὖθις πρὸς ἀνατολὰς ἄγων στρατιὰν πεζὴν 170 μυριάδων, ἱππέων δὲ 21 μυριάδας, ἄρματα δὲ δρεπανηφόρα μικρὸν ἀπολείποντα τῶν μυρίων ἑξακοσίων, ἵνα ὑποτάξῃ τὴν Βακτριανήν, ἔχουσαν τότε μεγάλας πόλεις οἰκουμένας καὶ πρωτεύουσας πόλιν ἐπιφανεστάτην τὰ Βάκτρα. Ὁ τῆς Βακτριανῆς βασιλεὺς Ὁξυάρτης ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Νίνου μετὰ συμπάσης τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἀνερχομένης εἰς 400 χιλ. μαχητῶν· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἐνίκησε καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν μέρος τῆς δυνάμεως τοῦ Νίνου ἐκ μυρίων ἀνδρῶν συγκείμενον, ἀλλ' ὅτε εἰσῆλθεν ὁλόκληρος ὁ στρατὸς ὁ Ἀσσύριος, οἱ Βακτριανοὶ μαχηταὶ διαχωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχώρησαν, ἵνα ἕκαστος ἀμύνεται ὑπὲρ τῆς ἰδιαίτης αὐτοῦ πατρίδος. Οὕτω δὲ ὁ Νίνος κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ πᾶσαν τὴν χώραν, μόνον δὲ τὰ Βάκτρα ἀντέστησαν ἰσχυρῶς καὶ ὑπέστησαν μακρὰν πολιορκίαν, ἣτις ἐπερατώθη μόνον διὰ τῆς στρατηγικῆς συνέσεως καὶ τῆς τόλμης τῆς ἐν τῷ στρατοπέδῳ εὐρισκομένης γυναικὸς ἑνὸς τῶν στρατηγῶν, τῆς Σεμειράμιδος, ἣν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου γνωρίσας ὁ Νίνος ἔλαβεν εἰς γυναῖκα. Ἀφοῦ δὲ γενόμενος κύριος τῶν Βάκτρων καὶ παραλαβὼν τοὺς ἐνταῦθα θησαυροὺς χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀπέλυσε τὴν στρατιὰν αὐτοῦ καὶ διήγαγε τὸ λοιπὸν τῆς βασιλείας ἐν εἰρήνῃ, ἀποθνήσκων δὲ κατέλιπε τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν Σεμειράμιν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἐκ ταύτης υἱὸν Νινύαν· ἐτάφη δὲ ἐν τοῖς βασιλείοις ὑπὸ τῆς Σεμειράμιδος κατασκευασάσης ἐπ' αὐτῷ τύμβον (χῶμα) παμμεγέθη ὕψος μὲν ἔχοντα 9 σταδίων, πλάτος δὲ 10.

Τοιαῦτα αἱ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων διασωθεῖσαι περὶ τοῦ Νίνου παραδόσεις. Εἶναι δὲ πρόδηλον ὅτι, καθὰ εἴρηται, πᾶσα ἡ τοῦ Νίνου ἱστορία εἶναι ποιητικὴ τις μετὰ μύθων πεποικιλμένη παράστασις τῆς ὅλης ἱστορίας τῆς Νινευὶ καὶ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν πάσῃ τῇ πολιτικῇ δυνάμει καὶ τῷ ἱστορικῷ μεγαλείῳ τοῦ κράτους

τούτου, ἄνευ ἀναφορᾶς πρὸς ὠρισμένα πρόσωπα καὶ πρὸς ὠρισμένα γεγονότα. Ὁλόκληρος ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις, ἀκμὴ, δύναμις, ἐπέκτασις καὶ μεγαλείον ἐκπροσωποῦνται δι' ἐνὸς μόνου ἀνδρός. Βεβαίως τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος οὐδ' ἐν τῇ μεγίστῃ δυνάμει καὶ ἀκμῇ αὐτοῦ ἔλαβε τὰ ὅρια τὰ ἀποδιδόμενα αὐτῷ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νίνου. Οὐτε ἡ Μ. Ἀσία ὑπετάχθη αὐτῷ ἅπασα, οὔτε τὸ Ἰρανικὸν ὁροπέδιον ἅπαν μετὰ τῆς Βακτριανῆς, πολλῶ δ' ἦσσαν αἱ πέραν τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Τανάιδος ἐκτεινόμεναι χώραι. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ὑπερβολαί, αἰτινὲς ἄλλως δὲν ἀφαιροῦσι καὶ πολὺ ἀπὸ τῆς πραγματικότητος, παρομαρτοῦσι συνήθως ταῖς ποιητικαῖς καὶ μυθικαῖς διακοσμήσεσι τῆς ἱστορίας. Ὅτι ὁ Νίνος παρεστάθη πρὸς τούτοις ὑπὸ τῆς ποιητικῆς καὶ τῆς μυθικῆς ἱστορίας ὡς πρῶτος βασιλεὺς ἰδρύσας μέγα κράτος ἐν Ἀσίᾳ καὶ μεταβαλὼν τὸ μέχρι αὐτοῦ ἐπικρατοῦν καθεστῶς πολλῶν μικρῶν πατριαρχικῶν μοναρχιῶν εἰς μέγα καθολικὸν κράτος, τοῦτο τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν καὶ ἐξήγησιν εὐρίσκει ἐν τῷ γεγονότι ὅτι διὰ τῆς Ἀσσυρίας τὸ πρῶτον ἰδρύθη ἐν Ἀσίᾳ κράτος *παγκόσμιον* (ὡς ἠθέλομεν εἰπεῖν νῦν ἐν τῇ περιωρισμένῃ ἐννοίᾳ τοῦ ὀνόματος) καὶ διὰ τούτου πρῶτον λαοί, ποικίλοι τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἔμαθον νὰ ὑπακούωσιν εἰς ἓνα δεσπότην. Διὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους τὸ πρῶτον καθιερώθη οὐ μόνον ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ συνειδήσει τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν τὸ σύστημα μεγάλων κρατῶν καὶ *μεγάλων βασιλείων* ἐφαρμοσθὲν ὕστερον ὑπὸ τῶν Μήδων, ὑπὸ τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων (ἐρμηνευομένου τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὴν Ἀσιατικὴν αὐτοῦ ἐννοιαν). Ἀλλ' ὅ,τι ἡ ποίησις καὶ ὁ μῦθος ποιοῦσιν ἐν ταῖς περὶ θεῶν καὶ περὶ ἡρώων λόγοις, τοῦτο ἐποίησαν καὶ ἐν τῇ μυθικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Νίνου, συνεπλήρωσε δηλονότι τὴν μυθικὴν ἱστορικὴν εἰκόνα καὶ διὰ θηλυκοῦ προσώπου, ἀφοῦ παρὰ τὸν ἄνδρα βασιλεία Νίνον ἐποίησαν καὶ γυναῖκα βασίλισσαν Σεμίραμιν συμπληροῦσαν τὸ ἔργον τοῦ Νίνου ἐν τῇ ποιητικῇ παραστάσει τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους (1).

(1) Ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Νίνου, ἦτοι τὸ ἔτυμον καὶ τὴν ἀρχέγονον σημασίαν αὐτοῦ, οὐδὲν περὶ τούτου ἀσφαλῶς ἐγνώσθη. Τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Βήλου Νίνου, ὡς πολιούχου τῆς πόλεως Νινευί, δὲν ἐρμηνεύει σαφῶς τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος. Διότι ἡ ἀνάγνωσις Νιν (Bel Nin), ὡς ἀναγινώσκει ὁ Rawlinson τὸ ἱερογραφικὸν ὄνομα (Ib. σελ. 51), δὲν φαίνεται ἀσφαλῆς, ἀσφαλεστέρα δὲ εἶναι ἡ τοῦ *Nirēp* ἢ *Adār* ἢ *Nir-dār*, δὲν φαίνεται δὲ ὁ θεὸς οὗτος πολιούχος τῆς Νινευί, ἐνθα, ὡς πανταχοῦ τῆς

Αἱ περὶ Σεμιράμιδος παραδόσεις εἶναι μυθικαὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, πολλῶ μυθικώτεραι τῶν περὶ Νίνου. Κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας, τὰς ὁποίας ὡς ἱστορίαν παρέδωσαν οἱ λογιώτατοι τῶν Σύρων, καθὰ λέγει ὁ Διόδωρος, περὶ τῆς γεννήσεως αὐτῆς, ἡ θεὰ Δερκετὼ (ἡ Ἀταργάτις ἡ Ἀτεργάτις παρὰ Στράβωνι ΙΣ' 748), ἡ λατρευομένη ἐν Ἀσκάλωνι τῆς Συρίας (Παλαιστίνης), ἡ ἔχουσα πρόσωπον γυναικός, τὸ δ' ἄλλο πᾶν σῶμα ἰχθύος. ἔχουσα δὲ τέμενος παρὰ τὴν πλησίον τῆς πόλεως κειμένην μεγάλην, βαθεῖαν καὶ πλήρη ἰχθύων λίμνην, περιῆλθεν εἰς ἔριδα πρὸς τὴν Ἀφροδίτην ('Αστάρτην), αὕτη δὲ ἐτιμώρησε τὴν θεὰν ἐμπνεύσασα αὐτῇ ἔρωτα πρὸς νεανίσκον τινὰ οὐχὶ δύσμορφον ἐκ τῶν θυσιαζόντων τῇ Δερκετῷ. Ἡ θεὰ μιγείσα τῷ νεανίσκῳ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ θυγατέρα, ἀλλὰ καταισχυνθεῖσα διὰ τὴν ἀμαρτωλὴν γέννησιν τῆς θυγατρὸς, τὸν μὲν νεανίσκον ἐξηφάνισε, τὴν θυγατέρα ἐξέθηκεν εἰς ἐρήμους πετρώδεις τόπους, ἐαυτὴν δὲ ἔρριψεν εἰς τὴν λίμνην, ἐνθα μετεμορφώθη εἰς ἰχθύν (1). Ἄλλ' ἐκεῖ, ἐνθα ἦτο ἐκτεθειμένον τὸ βρέφος, πολλαὶ περιστρεφαὶ φοιτῶσαι ἔτρεφον καὶ

'Ασσυρίας, μέγας ἐθνικός θεὸς ἦτο ὁ Ἀσσοῦρ (ἴδ. σελ. 126). Ἐξ ἄλλου τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα οὐδὲν παραδίδουσιν ὄνομα ἡμιθέου ἥρωος ἢ βασιλέως Ἀσσυρίου καλουμένου Νινέπ ἢ Νινδάρ. Ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ ὄνομα ἐποιήθη ἀπλῶς ὑπὸ ξένων (Μήδιων ἢ Περσῶν, ἀφ' ὧν ἠρύσατο ὁ Κτησίας τὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ) ἕνεκα τῆς πόλεως Νίνου δὲν φαίνεται πιθανόν, καίτοι καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν αὐταῖς τοῦ Βηρώσου δὲν ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα τοῦτο, "Ὅ,τι ἄλλως ἀφορᾷ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Νίνου ἢ Νινευί, τοῦτο, καθὰ φαίνεται φρονῶν ὁ Δέλιτζ (Wo lag das Parad. σελ. 260), εἶναι οὐχὶ Σημιτικόν, ἀλλὰ Σουμρικόν ἢ Τουρανικόν. Ὁ Ἀσσυριακὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Νινάα(κι) καὶ Νίνου(κι). Νινάα(κι) κατὰ Δέλιτζ εἶναι σύνθετον, τοῦ ὁποίου τὸ δευτέρον συνθετικὸν *naa* σημαίνει κατοικίαν, τόπον ἀναπαύσεως, τὸ δὲ πρῶτον *Ni*, πρῶτερον μὲν ἡρμηνεύετο ὑπὸ τοῦ Δέλιτζ θεὸς (κατ' ἀκολουθίαν ἡ ὅλη λ. οἰκητήριον θεοῦ), ἀλλὰ νῦν ὁ Ἀσσυριολόγος οὗτος δὲν θεωρεῖ ἀκριβῆ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἑρμηνείαν. Τὸ ἰδεογραφικὸν σημεῖον, δι' οὗ γράφεται τὸ ὄνομα Νινευί, εἶναι διπλοῦν, τὸ ἰδεόγραμμα τὸ δηλοῦν οἶκον καὶ τὸ ἰδεόγραμμα τὸ δηλοῦν ἰχθύν· ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ δευτέρου γράμματος γράφεται καὶ τὸ ὄνομα θεᾶς τινος τῆς θαλάσσης, θυγατρὸς τοῦ Εἰα, τοῦτο πιθανῶς ἔδωκεν ἀφορμὴν τῷ Rawlinson ἵνα τὸν θεὸν ἐκείνον τὸν παριστάμενον ἐν τῇ τέχνῃ μετὰ μορφῆς ἰχθύος κατὰ τὸ ἡμισυ ὀνομάσῃ *Bel Nir*, ἐνῷ ἄλλοι, ὡς ὁ Hommel, ὑπέλαβον αὐτὸν ὡς τὸν θεὸν Δογὰν ἢ Δαγῖν (ἴδ. σελ. 125). Πρὸς τὰ κατωτέρω ἐκτιθέμενα περὶ Σεμιράμιδος, ἥτις καὶ αὕτη φαίνεται ἔχουσα ἀναφορὰν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἰχθύν.

(1) «Διὰ καὶ τοὺς Σύρους μέχρι τοῦ νῦν ἀπέχεσθαι τούτου τοῦ ζῴου καὶ τιμᾶν τοὺς ἰχθύς ὡς θεούς», λέγει ὁ Διόδωρος (Βιβλ. Β' 4). Παραβαλλόμενα ταῦτα πρὸς ὅσα ἐστμειωσάμεθα ἐν τοῖς περὶ Θαμμουζ (σελ. 191, σημ. 1) περὶ ἀποχῆς ἀπὸ βείου κρέατος ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ἰστάρ ἢ Ἀστάρτης, ἐπιβεβαιούσι τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἐκεῖθι γνώμην περὶ τῆς ἀρχηγόνου σημασίας τοῦ ὀνόματος Θαμμουζ ὡς δηλοῦντος κάπρον.

πολυτρόπως περιέθαλπον αὐτό. Ἀφοῦ δὲ τὸ βρέφος συνεπλήρωσε τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας αἱ περιστεραι ἀντὶ τοῦ γάλακτος, δι' οὗ ἔτρεφον αὐτὸ φέρουσαι ἐν τῷ στόματι ἐκ τῶν ἐγγύς ἐπαύλεων τῶν βουκόλων καὶ παραστάζουσαι ἀνὰ μέσον τῶν χειλέων, ἔφερον νῦν ἀποκνίσματα τυροῦ, ἅπερ ἀπέκνιζον ἐκ τῶν αὐτῶν ἐπαύλεων. Ἄλλ' οἱ νομεῖς καὶ οἱ βουκόλοι βλέποντες τοὺς τυροὺς ἀποκνιζομένους καὶ παρατηρήσαντες καὶ μαθόντες τὴν αἰτίαν, ἰδόντες δὲ ὅτι τὸ βρέφος, ὅπερ αὐτοὶ εὗρον, ἦτο θαυμαστὸν κάλλει, ἔλαβον αὐτὸ καὶ ἐδωρήσαντο εἰς τὸν ἐπιστάτην τῶν βασιλικῶν κτηνῶν καλούμενον Σίμμαν· οὗτος δὲ ἄτεκνος ὢν παρέλαβεν ἀσμένως τὸ παιδίον καὶ ἀνέθρεψεν αὐτὸ ἐπιμελῶς ὡς ἰδίον τέκνον, ὀνομάσας αὐτὸ Σεμίραμιν, ὅπερ ὄνομα ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Σύρων ἐδήλου περιστερὰν (ἰδ. κατωτέρω), καὶ ἔκτοτε οἱ κατὰ Συρίαν διετέλουν τιμῶντες τὰς περιστεράς ὡς θεάς. Ἀφοῦ δ' οὕτω ἀνετράφη καὶ ἠϋξήθη καὶ κατέστη ὡραία γάμου, ἐδελέασε διὰ τοῦ κάλλους αὐτῆς ὑπαρχόν τινα τοῦ βασιλέως ὀνόματι Ὀννην πεμφθέντα πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν βασιλικῶν κτηνῶν. Ὁ βασιλικὸς ὑπαρχος λαβὼν ὡς γυναῖκα τὴν Σεμίραμιν ἤγαγεν αὐτὴν εἰς Νινευί, ἐθα ἐγέννησεν αὐτῇ δύο παῖδας, Ὑαπάτην καὶ Ὑδάσπην. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον δὲ ἐγένετο ἡ τοῦ Νίνου στρατεία ἐναντίον τῆς Βακτριανῆς, καθ' ἣν ἠκολούθησε τῷ βασιλεῖ ὁ Ὀννης. Ἀλλὰ διαρκούσης τῆς μακρᾶς πολιορκίας ὁ ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος ἐντελῶς ὑποδουλωθεὶς ἀνὴρ ὑπὸ τοιούτου κατείχετο πόθου πρὸς τὴν ἀγαπητὴν γυναῖκα, ὥστε μετεπέμψατο αὐτὴν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐνταῦθα δὲ ἡ θεογενὴς Σεμίραμις ἐπιθεωρήσασα τὰ τῆς πολιορκίας παρετήρησεν ὅτι ἡ ἀκρόπολις τῶν Βάκτρων, ἡ κειμένη ἐπὶ δυσβάτων πετρῶν, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ὀχυρότητος ταύτης ἥκιστα ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀμυνομένων. Διὰ τοῦτο παραλαβοῦσα ἐκ τῶν στρατιωτῶν ἐκείνους, οἵτινες ἦσαν ἡσυχήμενοι εἰς τὸ πετροβατεῖν, καὶ μετὰ τούτων διὰ τινος δυσχεροῦς φάραγγος ἀναβᾶσα κατέλαβε μέρος τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐσήμνην τοῦτο ταῖς κάτω ἐν τῇ πεδίῳ πολεμοῦσι στρατιώταις. Οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀμυνόμενοι Βακτριανοὶ ἰδόντες τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν καταλαμβανομένην ἀπογόντες περὶ τῆς σωτηρίας ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οὕτω δὲ τὰ Βάκτρα κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ὁ δὲ Νίνος θαυμάσας τὴν ἀρετὴν τῆς Σεμιράμιδος, δελεασθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ κάλλους αὐτῆς, ἀφοῦ πρῶτον ἐτίμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν δωρεῶν, παρέλαβεν εἴτα καὶ εἰς γυναῖκα, ἄκοντος τοῦ ἀνδρός. Οὗτος ἐν τῷ

πρὸς τὴν Σεμίραμιν ἔρωτι μὴ δελεασθεῖς ὑπὸ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ βασιλέως νὰ δώσῃ αὐτῷ εἰς γάμον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θυγατέρα Σωσάνην κατελήφθη ὑπὸ μανίας καὶ ἀπηγγόνισεν ἑαυτὸν (1). Καὶ οὕτω μὲν μυθώδη τὰ ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τῆς Σεμιράμιδος· οὐχ ἦττον δὲ μυθώδη καὶ τὰ πολλὰ περὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς παραδιδόμενα. Ἡ Σεμίραμις, ὡς ἡγεμονίς μεγαλειπύβολου καὶ φιλόδοξος θέλουσα νὰ ὑπερβάλῃ κατὰ τὴν δόξαν καὶ αὐτὸν τὸν Νίνον ἐπετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ ἔργα μεγάλα καὶ θαυμαστά. Καὶ πρῶτον μὲν ἔκτισε τὴν Βαβυλῶνα, καθ' ὃν τρόπον ἀλλαχοῦ περιεγράφησαν τὰ κατὰ τὴν κτίσιν ταύτην (ἰδ. σελ. 163). Καὶ οὐ μόνον ἡ κτίσις τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὰ κοσμοῦντα ταύτην ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, οἱ ναοὶ τῶν θεῶν, τὰ μεγάλα δημόσια ἔργα, δεξαμενὴ μεγάλη τετράγωνος πλησίον τῆς Βαβυλῶνος, τῆς ὁποίας ἐκαστὴ πλευρὰ εἶχε μῆκος 300 σταδίων (56 χιλιόμετρ.), ἐξ ὁπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου κατεσκευασμένη καὶ ἔχουσα βάθος ποδῶν 35, ἡ σήραγξ ἡ διώρυξ, ἡ ὑπὸ τὸν Εὐφράτην ἐνοῦσα τὰ ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου κείμενα βασίλεια πρὸς τὴν ἐτέραν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, καὶ ὁ περίφημος κρεμαστός κήπος τῆς Βαβυλῶνος ἐθεωροῦντο ἔργα τῆς Σεμιράμιδος· εἰς αὐτὴν δ' ἀπεδίδοτο καὶ ἡ κτίσις πολλῶν ἄλλων πόλεων παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἡ κατασκευὴ πολλῶν ἐμπορίων. Ἐλέγετο δὲ ὅτι ἔστησε παρὰ τὴν μεγάλην βασιλικὴν ὁδὸν ὀβελίσκον ἐκ λίθου κοπέντος ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ διὰ σχεδίας μετακομισθέντος, θεωρούμενον ἐν τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου(2).

(1) Ταῦτα παραδίδει περὶ Σεμιράμιδος ὁ Κτησίας. Ἄλλ' ὁ Διόδωρος (Β' 20) ἀναφέρει καὶ ἐτέραν περὶ αὐτῆς παράδοσιν ἄλλων συγγραφέων: «Ἀθηναῖος δὲ καὶ τινες τῶν ἄλλων συγγραφέων φασὶν αὐτὴν ἑταίραν γεγονέναι εὐπρεπῇ, καὶ διὰ τὸ κάλλος ἐρωτικῶς ἔχειν αὐτῆς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον μετρίας αὐτὴν ἀποδοχῆς τυγχάνειν ἐν τοῖς βασιλείοις, μετὰ δὲ ταῦτα γηνοῖαν ἀναγορευθεῖσαν γυναῖκα πείσαι τὸν βασιλέα πενθ' ἡμέρας αὐτῇ παραχωρῆσαι τῆς βασιλείας. Τὴν δὲ Σεμίραμιν ἀναλαβοῦσαν τὸ τε σκήπτρον καὶ τὴν βασίλειον στολὴν, κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἡμέραν εὐωχίαν ποιῆσαι καὶ μεγαλοπρεπῇ δεῖπνα, ἐν οἷς τοὺς τῶν δυνάμεων ἡγεμόνας καὶ πάντας τοὺς ἐπιφανεστάτους πείσαι συμπράττειν αὐτῇ· τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοῦ τε πλῆθους καὶ τῶν ἀξιολογωτάτων ἀνδρῶν ὡς βασιλίσσαν θεραπευόντων, τὸν μὲν ἄνδρα καταβαλεῖν εἰς τὴν εἰρκτὴν, αὐτὴν δὲ φύσει μεγαλειπύβολου οὖσαν καὶ τολμηράν, κατασχεῖν τὴν ἀρχήν, καὶ μέχρι γήρωος βασιλεύσασαν πολλὰ καὶ μεγάλα καταργάσασθαι. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ Σεμίραμιν τοιαύτας ἀνελόγιας εἶναι σμυθαίνει παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν».

(2) Διοδ. Β' 11 «Ἡ δὲ Σεμίραμις ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὄρων λίθον ἔταμε τὸ μὲν

Μετὰ τὴν ἐπιτέλεισιν τῶν εἰρηνικῶν τούτων ἔργων ἤρξατο στρα-
τείας πρὸς ἀνατολὰς μετὰ μεγάλης δυνάμεως, διερχομένη δὲ διὰ τῶν
χωρῶν τῆς Μηδίας καὶ τῆς Περσίας ἐπλήρωσε ταύτας ἔργων δη-
μοσίων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν. Ἐν Μηδίᾳ παρὰ μὲν τὸ Βαγίστα-
νον ὄρος κατεσκεύασε μέγαν παράδεισον καὶ ἐχάραξεν ἐπὶ τοῦ κάτω
μέρους τοῦ ὄρους τούτου τὴν εἰκόνα ἑαυτῆς καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν δορυ-
φόρων μετ' ἐπιγραφῆς ἐν γράμμασιν Ἀσσυριακοῖς λεγούσης: α' Ὅτι
Σεμίραμις τοῖς σάγμασι τοῖς τῶν ἀκολουθούντων ὑποζυγίων ἀπὸ τοῦ
πεδίου χάσασα τὸν προειρημένον κρημνὸν διὰ τούτων εἰς τὴν ἀκρώ-
ρειαν προσανέβη», διὰ δὲ τοῦ Ζαρκαίου ὄρους, πλησίον τῶν Ἐκβα-
τάνων, κατακόψασα κρημνοὺς κατεσκεύασεν ὁδὸν μεγάλην φέρουσαν
τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς Ῥωμαῖοις ἔτι χρόνοις. Παραδεισον κα-
τεσκεύασεν ἐν Χαύονι, πόλει τῆς Μηδίας, ἐν δὲ τοῖς Ἐκβατάνοις ἠκο-
δόμησε βασιλείαν πολυτελῆ καὶ τὴν ἀνυδρὸν ἕως τότε πόλιν ἐποίησε
κατάρρυτον ἀγαθοῦσα ὕδωρ ἐκ τῆς ὀπισθεν τοῦ ὄρους Ὁρόντου κει-
μένης λίμνης, διασκάψασα τὸ ὄρος κατὰ τὴν ρίζαν αὐτοῦ. Οὐ μόνον
δὲ τὴν Μηδίαν καὶ τὴν Περσίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας χώρας τὰς
κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς ὑποκειμένας εὐηργέτησε δι'
ἔργων δημοσίων μεγάλων, κατασκευάσασα ὁδοὺς πολυδαπάνους διὰ
μέσου ἀπορρώγων πετρῶν, καὶ πόλεις κτίσασα καὶ χώματα ἐγείρασα
(χώματα Σεμιράμιδος)(1). Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ
καθυπέταξε τὴν Λιβύην, ἐπισκεψάμενη τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμμωνος Διὸς ἐν
τῇ Λιβυκῇ ἐρήμῳ, ἔνθα, ὅπως βραδύτερον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἐδόθη

μήκας ποδῶν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα, τὸ πλάτος δὲ καὶ πᾶχος εἴκοσι καὶ πέντε· τοῦτον
δὲ πολλοὶς πληθεσι ζευγῶν ὀρικῶν τε καὶ βοικῶν καταγαγοῦσα πρὸς τὸν ποταμὸν ἐπε-
δίβασεν ἐπὶ τὴν σχεδίαν· ἐπὶ ταύτης δὲ κατακομίσασα κατὰ τοῦ βεύματος μέχρι τῆς
Βαβυλωνίας ἔστησεν αὐτὸν παρὰ τὴν ἐπισημοτάτην ὁδὸν, παράδοξον θέαμα τοῖς πα-
ριοῦσιν· ὃν τινες ὀνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ σχήματος ὀδελίσκον, ὃν ἐν τοῖς ἐπτά τοῖς κατο-
νομαζομένοις ἔργοις καταριθμοῦσιν».

(1) Χώματα Σεμιράμιδος ἑκαλοῦντο καθ' ἅπασαν τὴν δυτικὴν Ἀσίαν οἱ φυσικοὶ
ἐκεῖνοι ὡς τεχνητοὶ φαινόμενοι λόφοι, ἐφ' ὧν ἦσαν ἐκτισμένα φρούρια. Ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ
τοιαῦτα χώματα Σεμιράμιδος ἦσαν τὸ τῶν Τυάνων καὶ τὸ τῶν Ζήλων (περὶ τοῦ
χώματος τῶν Ζήλων λέγει ὁ Κάϊσαρ De bell. Alexandrin. 72: «Tumulus na-
turalis veluti manu factus»). Τοιαῦτα χώματα ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν
ὑπὸ τῆς Σεμιράμιδος πρὸς ταφὴν τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐρωμένων. Τοιοῦτον χῶμα παμμέ-
γεθες, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα, κατεσκεύασε καὶ Νίνῳ τῷ ἀνδρί. Σήμερον οἱ τοιοῦτοι
λόφοι ἐν ταῖς δημόδεσι παραδόσει τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας θεωροῦνται ἔργα
τοῦ Νιμρώδ (ἰδ. σελ. 147), διότι τούτου τὸ ὄνομα ζῇ ἔτι ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ·
οὐχὶ δὲ καὶ τὸ τῆς Σεμιράμιδος.

αὐτῇ χρησμός· οὗτος προήγγελλε τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐξαφάνισιν αὐτῆς καὶ τὴν ἀθάνατον τιμὴν, ἣς ἔμελλε νὰ τύχῃ παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀσίας. Ἀφοῦ δὲ καὶ τὴν Αἰθιοπίαν κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ὑπέταξεν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐστράφη πρὸς τὰ Βάκτρα καὶ ὤρμησεν ἐντεῦθεν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἰνδικῆς, ἀφοῦ ἐπὶ τρία ἔτη παρεσκευάσθη πρὸς τὴν στρατείαν ταύτην καὶ συνήγαγε πεζῶν μὲν μαχητῶν τριακοσίας, ἱππέων δὲ πεντήκοντα, ἀρμάτων δὲ δέκα μυριάδας καὶ πλῆθος νηῶν, δι' ὧν ἔμελλε νὰ διαβῇ τὸν Ἰνδὸν ποταμόν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰνδικῆς Σταβροβάτης μαθὼν τὰς παρασκευὰς τῆς Σεμιράμιδος συνήγαγεν ἔτι μείζονας τῶν ταύτης δυνάμεις ἔχων καὶ ἐλέφαντας πολλοὺς ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ οἱ δύο στρατοὶ προσήγγισαν ἀλλήλοις καὶ ἡ Σεμίραμις διέβη τὸν ποταμόν διὰ γέφυρας, τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἀσσύριοι ἐνίκων καὶ ἔτρεπον εἰς φυγὴν μέρος τοῦ Ἰνδικοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ὅτε ὁ τῶν Ἰνδῶν βασιλεὺς κατῴρθησε διὰ τῶν ἐλεφάντων νὰ ἐπενέγκῃ τροπὴν τῶν Ἀσσυρίων, τραυματίσας ἐλαφρῶς διὰ τοῦ ἀκοντίου καὶ τὴν Σεμίραμιν κατὰ τὸ νῶτον, μετὰ πολλοῦ κινδύνου καὶ μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν ἐπανῆλθεν ὁ στρατός αὐτῆς ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ὅχθης τοῦ ποταμοῦ· ἡ δὲ Σεμίραμις, ἀφοῦ ἐκκόψασα τὴν γέφυραν ἠσφάλισε τὴν ὑποχώρησιν, ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων ποιησαμένη ἐπανῆλθεν εἰς τὰ Βάκτρα. Οὐ πολὺ δὲ μετὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἐπιβουλευθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ φοβηθεῖσα τὴν πλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ μαντείου τοῦ Ἀμμωνος Διὸς δοθέντος χρησμοῦ, τὴν μὲν βασιλείαν οἰκειοθελῶς παρέδωκε τῷ υἱῷ Νινύα, αὐτὴ δὲ ἐξηφάνισεν ἑαυτὴν ἀφοῦ ἔζησεν ἔτη ἐξήκοντα δύο καὶ ἐβασίλευσε δύο καὶ τεσσαράκοντα (1).

(1) Πολλὰ ἄλλα περὶ τοῦ βίου τῆς Σεμιράμιδος παρεδίδοντο, ἐν οἷς καὶ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός «γῆμαι μὲν νομίμως οὐκ ἠθέλησεν, εὐλαβομένη μήποτε στερηθῇ τῆς ἀρχῆς, ἐπιλεγομένη δὲ τῶν στρατιωτῶν τοὺς εὐπρεπεῖς διαφέροντας τούτοις ἐμίσγετο καὶ πάντας τοὺς αὐτῇ πλησιάζαντας ἠφάνιζεν» (Διοδ. Β' 13). Περὶ τῆς περιφημοῦ «στολῆς τῆς Σεμιράμιδος» λέγει ὁ Διόδωρος (Β' 6): «Πρῶτον μὲν οὖν πολλῶν ἡμερῶν ὁδὸν μέλλουσα διαπορεύεσθαι (κατὰ τὴν ὑπὸ Νίνου πολιορκίαν τῶν Βάκτρων) στολὴν ἐπραγματεύσατο, δι' ἧς οὐκ ἦν διαγινῶναι τὸν περιδελημένον πότερον ἀνὴρ ἔστιν ἢ γυνή· αὕτη δ' ἦν εὐχρηστος αὐτῇ πρὸς τε τὰς ἐν τοῖς καύμασι ὁδοπορίας εἰς τὸ διατηρῆσαι τὸν τοῦ σώματος χρῶτα καὶ πρὸς τὰς ἐν τῷ πράττειν ὁ βούλοιο χρείας, εὐκίνητος οὖσα καὶ νεανική, καὶ τὸ πλείστον τοσαύτη τις ἐπὶ αὐτῇ χάρις, ὥστ' ὕστερον Μήδους ἡγγραμένους τῆς Ἀσίας φορεῖν τὴν Σεμιράμιδος στολὴν καὶ μετὰ ταῦθ' ὁμοίως Πέρσας». Πρβλ. καὶ Πολυαίου Στρατηγικῶν Η' 26 «Σεμίραμις λουομένη τῶν Συράκων ἤκουσε τὴν ἀπόστασιν καὶ παραυτίκα ἀνυπόδητος μηδὲ

Ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων νοεῖται, τὰ περὶ Σεμιράμιδος εἶναι ὅλως μυθικά· μυθική ἡ γέννησις, μυθικός ὁ θάνατος, μυθώδη δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς βασιλείας. Ἡ παράδοσις ἡ μυθικὴ εἰκόνισεν ἐν τῇ Σεμιράμιδι, ὡς ἐν τῷ Νίνῳ, τὸ μεγαλεῖον τὸ ἱστορικὸν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐνῷ ἐν τῇ παραδόσει ὁ Νίνος παρίσταται ὡς εἰκὼν τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἀσσυριακοῦ μόνου κράτους, ἡ Σεμίραμις ἐκπροσωπεῖ τὸ Ἀσσυριακὸν ἅμα δὲ καὶ τὸ πρῶτον Βαβυλωνιακὸν κράτος (1). Αὕτῃ παρίσταται κτίσασα τὴν Βαβυλῶνα καὶ κοσμήσασα αὐτὴν καὶ ἐπιτελέσασα τὰ μεγάλα ἐν Βαβυλωνίᾳ δημόσια ἔργα. Ἡ εἰκὼν τοῦ Νίνου ὡς μεγάλου βασιλέως συμπληροῦται διὰ τῆς Σεμιράμιδος· ἐκεῖνου τὰ ἔργα κυρίως εἶναι πόλεμοι καὶ κατακτήσεις, τὸ μόνον δὲ μέγα εἰρηνικὸν ἔργον ἡ κτίσις τῆς Νινευί· τοῦναντίον δὲ ἡ Σεμίραμις παρίσταται ἐπιτελοῦσα ἔργα εἰρήνης μεγάλα καὶ θαυμαστά ἀναγόμενα εἰς δημοσίαν ὠφέλειαν καὶ εἰς καθωραϊσμὸν πόλεων καὶ χωρῶν, ὡς ἀρμύζει εἰς τὸν εἰρηνικόν, τὸν φιλόκαλον καὶ φιλόδοξον γυναικεῖον χαρακτῆρα. Ἀλλ' ἵνα ἐκ τῆς ὅλης ποιητικῆς εἰκόνης μὴ λίπη καὶ ἡ ἡρωικὴ αἴγλη μεγάλης βασιλίδος, ἀποδίδονται εἰς αὐτὴν καὶ ἔργα πολεμικὰ καὶ πόλεμοι καὶ στρατεῖαι· αὕτῃ δὲ παρίστησιν, ὡς ὁ Νίνος, μάλιστα δὲ ὡς ὁ Νεβρώδ τῆς Π. Δ., καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς βασιλικῆς καὶ ἡρωικῆς ἀρετῆς τοῦ Ἀσσυροβαβυλωνίου ἡγεμόνος, τῆς ἀρετῆς τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» (Διοδ. Β' 10 «Κατέσχεύαστο δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ Σεμίραμις ἐφ' ἵππου πάρδαλιν ἀκοντίζουσα καὶ πλησίον αὐτῆς ὁ ἀνὴρ Νίνος παίων ἐκ χειρὸς λέοντα λόγχῃ» σ. 221 σημ. 2). Ἡ παράδοσις ἡ διὰ τῶν μεγάλων κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν στρατειῶν τοῦ Νίνου ἐκτείνασα τὰ ὅρια τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους μέχρι τοῦ Τανάιδος, τοῦ Αἰγαίου, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βακτριανῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ προσθέσῃ πολλὰς δάφνας εἰς τὴν ἡρωικὴν δόξαν τῆς Σεμιράμιδος. Προσετέθη λοιπὸν ἡ κατάκτησις τῆς Λιβύης καὶ τῆς Αἰθιοπίας πρὸς δυσμὰς καὶ

τὰς τρίχας ἀναπλεξαμένη ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξῆλθεν». Πρβλ. καὶ Valer. Max. IX 3 «... Semiramis Assyriorum regina cum ei circa cultum capitis sui oecipitae nuntiatum esset Babylona defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit, nec prius decorem capillorum in ordinem quam urbem in potestatem suam redegit, quocirca statua ejus Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate precipiti tetendit».

(1) Παρ' Ἡροδότῳ ἡ Σεμίραμις παρίσταται ὡς βασίλισσα Βαβυλωνίας (Ἡροδ. Α' 184)· ἀλλ' ἡ Σεμίραμις τοῦ Ἡροδότου ἔχει ἱστορικώτερον χαρακτῆρα.

νότον, καὶ ἡ στρατεία ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν ἢ μὴ ἀπολήξασα εἰς νίκας καὶ κατακτήσεις. Ἄλλ' ἡ παράδοσις, οἰονεὶ ἀναπληροῦσα τὸ ἐνδεὲς τῆς Σεμιράμιδος ἀπέναντι τοῦ Νίνου ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν πολέμων, παρέστησεν αὐτὴν ἄρχουσαν στρατοῦ διπλασίου τοῦ τοῦ Νίνου. Ἄλλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Νίνου καὶ τῆς Σεμιράμιδος εἶναι ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ Νίνου, οὐχὶ ὡς ἀτόμου, ἀλλ' ὡς ἡγεμόνος ὑπὸ καθολικὴν ἔποψιν, εἶναι μᾶλλον ἱστορικὸν καὶ ἦττον μυθικὸν καὶ ποιητικόν, ἐνῶ τὸ τῆς Σεμιράμιδος εἶναι ὅλως μυθικόν. Ὁ Νίνος παρίσταται ὡς ἀπλοῦς βασιλεὺς (1) ἐν ᾧ μόλις νοεῖ τις λαμβάνουσάν τινα ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἰχθὺν ὡς θεὸν (ἴδ. σελ. 254), καὶ τοῦτο ἔνεκα τῆς μετὰ τῆς Σεμιράμιδος συναφείας, ἐνῶ ἡ Σεμίραμις ῥητῶς ἀναφέρεται ὡς θεογενῆς καὶ αὐτὴ θεά. Κατὰ τοῦτο ἡ Σεμίραμις ἔχει συνάφειαν μείζονα πρὸς τὸν Βαβυλώνιον Νεβρώδ. Καὶ ὡς οὗτος, οὕτω καὶ ἡ Σεμίραμις ἐπέζησε τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ καὶ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους πλέον ἢ ὁ Νίνος ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας (2), καίτοι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἢ συντελέσασα τοσοῦτον εἰς τὴν διαιώνισιν τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» οὐδὲ ποιεῖται μνηεῖον Σεμιράμιδος, ὡς οὐδὲ Νίνου (3).

Ὅτι ἀφορᾷ τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς Σεμιράμιδος, οὐδὲν σαφές περὶ τούτου γινώσκομεν ἔτι. Πρὶν ἢ δημιουργηθῇ ἡ Ἀσσυριολογικὴ ἐπιστήμη, Ἀσιανολόγοι τινὲς καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπως τοσαῦτα ἄλλα Ἀσσυροβαβυλωνιακὰ ὀνόματα, ἐνόμισαν ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐρμηνεύσωσιν ἐκ τῆς Περσικῆς, οὕτω δὲ ἡρμήνευον τὸ Σεμίραμις ὡς *Σάχ-Μιραδέμ* (Βασιλεὺς Μιραδέμ). Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ Ἀσσυριολογία ἐποιοῦσατο μεγάλας προόδους, οἱ μὲν τῶν Ἀσσυριολόγων ἐζήτησαν νὰ εὕρωσι τὸ ὄνομα ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ καὶ ὡς τοιοῦτο ἐθεώρησαν τὸ ὄνομα τῆς βασιλείσης Σαμμουραμμάτ, μητρὸς ἢ γυναικὸς τοῦ ἰσχυ-

(1) Ὁ Νίνος παρ' Ἡροδότῳ (Α' 7) λέγεται υἱὸς τοῦ Βήλου. Ἄλλ' ὁ Νίνος οὗτος τοῦ Ἡροδότου, τοῦ μὴ γινώσκοντος βασιλεῖα Ἀσσύριον Νίνον καλούμενον (ἴδ. σελ. 250), εἶναι Λυδός. Ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἰδίως τῆς Λυδίας θέλομεν ἐξηγήσει τὰ κατὰ τὸν Λυδὸν τοῦτον Νίνον.

(2) Τοῦτο ναητέον διὰ τοὺς χρόνους τοὺς Περσικοὺς, Ἑλληνικοὺς καὶ Ῥωμαϊκοὺς. Ἐν δὲ ταῖς μεσαιωνικαῖς καὶ ταῖς μέχρι ἡμῶν σωζομέναις δημώδεσι παραδόσεσι τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ ἰδίως τῆς Συρίας, Μικρᾶς Ἀσίας, Μεσοποταμίας, Ἀραβίας καὶ Περσίας λίαν γνωστὸς εἶναι ὁ Νιμρώδ, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ Σεμίραμις.

(3) Κυρίως εἰπεῖν, ὑπὸ καθόλου μυθικοῖστορικὴν ἔποψιν, Νεβρώδ καὶ Νίνος εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον (πρβλ. Πασχάλ. Χρον. Τ. Α' σ. 51 «Λυτὸν Νίνον τὸν Νεβρώδ οἱ Ἀσσύριοι προσαγορεύουσι»).

ροῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Ῥαμμαννιραρί Γ' (1), ἄλλοι δέ, ὡς ὁ Teloni,

τὴν γνώμην ταύτην ὑποστήριξεν ἰδίως ὁ Hommel (G. Bab. und Ass. σελ. 641). Κατὰ Hommel, ἐπειδὴ καθ' Ἡρόδοτον ἡ Σεμίραμις (ἢ κατ' αὐτὸν βασίλισσα τῆς Βαβυλωνίας) ὑπῆρξε πέντε γενεάς ἤτοι 200 περίπου ἔτη πρὸ τῆς Νιτωκρίας, ἥτις καθ' Ἡρόδοτον (Α' 187) ἦτο μήτηρ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Αδωνήτου (Ναδονήτου;) Β', καθ' οὗ ἐστράτευσεν ὁ Κύρος (538), καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀποδιδόμενα εἰς τὴν Νιτωκριν ἔργα εἶναι τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὁ μὲν χρόνος τῆς βασιλείας τῆς Νιτωκρίας πρέπει νὰ ἀναχθῇ περίπου εἰς τὸ 600 π. Χ. ὁ δὲ τῆς κατὰ πέντε γενεάς ἀρχαιότερας Σεμιράμιδος εἰς τὸ 800 π. Χ. Ἀλλ' οὕτω κατὰ Hommel εὐρισκόμεθα ἀκριβῶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Ῥαμμαννιραρί Γ' (814 - 783 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν Ἀσσυριακῶν μνημείων γινώσκουμεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον κομιδῇ νέος, καθίσταται πιθανὴ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ Σαμμουραμμάτ ἦτο μήτηρ τοῦ νεαροῦ βασιλέως καὶ ὅτι ἐν τῇ ἀνηλικιότητι τούτου ἐκείνη διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτῆς διεξήγαγε τοὺς μεγάλους πολέμους, ἰδίως τοὺς ἐναντίον τῆς Μηδίας καὶ ἄλλων ὁμόρων Ἰρανικῶν χωρῶν, οἵτινες ἐν τοῖς μνημείοις ἀποδίδονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ῥαμμαννιραρί Γ', καὶ οἵτινες ἐν ταῖς μεταγενεστέραις παραδόσεσι παρεστάθησαν ὡς ἐκταθέντες μέχρι Ἰνδικῆς καὶ περιβαλόντες διὰ ποιητικῆς τινος καὶ μυθικῆς αἰγλης τὸ πρόσωπον τῆς Σαμμουραμμάτ, ἐποίησαν ἐξ αὐτῆς τὴν μυθικὴν βασίλισσαν Σεμίραμιν. Τοιαύτη ἡ γνώμη τοῦ Hommel. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη προσκρούει εἰς ἱκανὰς ἀντιρρήσεις. Πρῶτον τὰ περὶ Νιτωκρίας ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενα, ὡς καὶ πάντα τὰ περὶ τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας ὑπ' αὐτοῦ ἱστορούμενα, ἔχουσι λίαν πλημμελῶς καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν. Ἐπειτα ἡ Σεμίραμις παρ' Ἡροδότῳ εἶναι βασίλισσα τῆς Βαβυλωνίας καὶ οὐχὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ ἡ διαφωνία αὕτη δὲν ἀφρεται οὐδὲ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ Σεμίραμις ὑπῆρξε βασίλισσα τῆς Ἀσσυρίας ἐξ οἴκου βασιλικοῦ τῆς Βαβυλωνίας καταγομένη. Πρὸς τοῦτοισι ἡ Νιτωκρία τοῦ Ἡροδότου κατὰ ῥητὴν τούτου μαρτυρίαν ἦτο μήτηρ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας καὶ ὁ χρόνος τῆς βασιλείας αὐτῆς δὲν δύναται ν' ἀνέλθῃ πέρα τοῦ 550 π. Χ., πέντε δὲ γενεαὶ πρὸ αὐτῆς δὲν ἀποτελοῦσι καθ' Ἡρόδοτον, ὡς φρονεῖ ὁ Hommel, 200, ἀλλὰ 166 - 7 ἔτη, οὕτω δὲ ὁ χρόνος τῆς βασιλείας τῆς Σεμιράμιδος τοῦ Ἡροδότου πρέπει νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ 717 π. Χ., οὐχὶ δὲ εἰς τὸ 800 π. Χ. Πλὴν τούτων ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις ἡ Σαμμουραμμάτ δὲν λέγεται βασίλισσα ἤτοι ἡγεμονίς δεσπόζουσα τῆς Ἀσσυρίας οὐδὲ κἂν βασιλεομήτωρ, ἀλλὰ «κυρία τῶν ἀνακτόρων» (κυρία τοῦ γυναικωνίτου, καθὰ νοεῖ ὁ Tiele) εἶναι δὲ ἡ μόνη ἡγεμονίς (βασιλεομήτωρ ἢ βασίλισσα), ἥς γίνεται μνεία ἐν τοῖς μνημείοις καὶ τοῦτο ἔνεκεν ἀφιέρωσε ναοῦ τινος εἰς τὸν θεὸν Ναβού ἐν τῇ πόλει Καλάχ, ἥς ὁ διοικητὴς μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως μνημονεύει καὶ τοῦ ὀνόματος τῆς «κυρίας τῶν ἀνακτόρων, τῆς δεσποίνης τῆς ἐμῆς». Ἀλλ' οἷον ἐν μιᾷ ἐπισήμῳ ἐπιγραφῇ μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως κατὰ τρόπον, ἔστω, ἀσυνήθῃ ἐτέθη καὶ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς ἢ γυναικὸς αὐτοῦ, τοῦτο ὀλίγον δικαιολογεῖ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Hommel, πολλὰ δ' ἔχουσιν ὁ ἄλλος λόγος, ὃν ἐπάγεται οὗτος πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὁ λόγος δηλαδὴ ὅτι καὶ ἡ μυθικὴ Σεμίραμις βασιλεύει μετὰ τὸν Νίνον ἀντὶ τοῦ ἀνηλικίου υἱοῦ αὐτῆς Νινίου· διότι τὸ τοῦ Νινίου πρόσωπον εἶναι ὅλος μυθικὸν καὶ κατ' οὐσίαν ταυτόν τῳ τοῦ Νίνου ὑπὸ ἑτέραν μορφήν. Τὸ μόνον, ὅπερ καθ' ἡμᾶς διδοί ἱστορικὴν τινα ὑπόστασιν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Σεμιράμιδος, εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῆς ὡς βασίλισσας ἀναφέρεται καὶ ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου (ἐν τοῖς Ἀρμενικοῖς

φρονούσιν ὅτι Σεμίραμις ἦτο αὐτὴ ἡ 'Ιστάρ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα (1), τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσωσιν, ὡς λέγει καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα παράδοσις, *περιστεράν* (2). Καὶ ἡ γνώμη αὕτη εἶναι ἡ μᾶλλον πιθανή. Ἡ Σεμίραμις, ὅπως ἡ 'Ιστάρ τῆς 'Ορχόης (ἴδ. σελ. 163), ἦτο καὶ θεὰ καὶ βασίλισσα. Ἐὰν δὲ ὑπῆρξέ τις βασίλισσα *Βαβυλωνία* φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς εἰκάζει ὁ Tiele, ἡ ἐὰν τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς τοῦ 'Ραμμαννιραρί Γ' ἢ Σαμμουραμμάτ (3) εἶναι ταυτόν τῷ τῆς Σεμιράμιδος, πρέπει εὐλόγως καὶ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν ἡγεμονίδων τούτων ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ τῆς θεᾶς. Ἡ Σεμίραμις ἦτο θεὰ λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τῆς περιστερᾶς, ὅπως ἴσως ἡ Δερκετῶ ἐκ τοῦ ἰχθύος καὶ ὁ Θαμμουζ ἐκ τοῦ κάπρου. Τῆς θεᾶς ταύτης τοὺς μύθους ἀνέμιξεν ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις μετὰ τῆς καθολικῆς ιδέας τῆς ιστορίας τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους. Πῶς ἐδημιουργήθη ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη παράδοσις, περὶ τούτου ποιησόμεθα λόγον περαιτέρω. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ περὶ Σεμιράμιδος μῦθος, ὁ παραδοθείς, ὡς καὶ ὁ περὶ Νίνου, κυρίως διὰ τοῦ Κτησίου τοῦ συγγράψαντος κατὰ τὰς Περσικὰς βασιλικὰς διφθέρας,

δηλονότι Χρονικοῖς τοῦ Εὐστειρίου, ἔνθα καλεῖται *Σαμιράμ* (ὁ Ἑλληνικὸς τύπος *Σεμίραμις* -δος ἔχει συγγένειαν μᾶλλον πρὸς τὸ Ταλμουδικὸν *Σεμιράμ*). Τέλος πιθανὴ ἔν τισι φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Tiele (*Bab. Ass. Gesch.* σελ. 212) ὅτι ἐν τῇ Σεμιράμιδι τοῦ 'Ηροδότου ἐγένετο ἴσως ἀνάμιξις τῆς μυθικῆς Σεμιράμιδος, τῆς ποιητικῶς καὶ μυθικῶς ἐκπροσωπούσης, κατὰ τὰ ἄνω ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, αὐτὸ τὸ 'Ασσυριακὸν κράτος, μετὰ τοῦ ιστορικοῦ προσώπου τῆς βασιλείας τῆς 'Ασσυρίας Σαμμουραμμάτ. ἴσως δέ, ὡς λέγει ὁ Tiele, πλὴν τῆς γνωστῆς 'Ασσυρίας Σαμμουραμμάτ (μητρὸς ἢ γυναικὸς τοῦ 'Ραμμαννιραρί Γ') ὑπῆρξέ τις καὶ βασίλισσα *Βαβυλωνία* καλουμένη Σαμμουραμμάτ δοῦσα ἀφορμὴν εἰς τὴν παρ' 'Ηροδότῳ περὶ Σεμιράμιδος (βασιλείας τῆς Βαβυλωνίας) παράδοσιν.

(1) Teloni. «Questioni intorno alla leggenda di Semiramidi. *Giornale della Società Asiatica Italiana*». T. 6 σελ. 187-207.

(2) Διοδ. Β' 20 «Ἐνιοὶ δὲ μυθολογοῦντες φασὶν αὐτὴν γενέσθαι περιστεράν, καὶ πολλῶν ὀρνέων εἰς τὴν οἰκίαν καταπετασθέντων μετ' ἐκείνων ἐκπετασθῆναι· διὸ καὶ τοὺς 'Ασσυρίους τὴν περιστεράν τιμᾶν ὡς θεάν, ἀπαθανατίζοντες τὴν Σεμίραμιν».

(3) Κατὰ τὸν Jäger (*Assyrische Rätsel und Sprüchwörter* H' 16) ἐν τῇ Σαμμου-Ραμμάτ τὸ πρῶτον συνθετικὸν Σαμμου εἶναι ὄνομα θεᾶς τινος ἀγνωστοῦ μέχρι νῦν ἐν τῇ 'Ασσυριακῇ μυθολογίᾳ ἐτυμολογεῖται δὲ τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ *sammatu*, σημαίνοντος *περιστεράν* (πρὸβλ. τὰ ἀνωτέρω) (σελ. 255) κατὰ Διόδωρον ἐκτεθέντα «... ὄνομα θέμενον Σεμίραμιν, ὅπερ ἐστὶ κατὰ τὴν τῶν Σύρων διὰλεκτον παρωνομασμένον ἀπὸ τῶν περιστερῶν»· ὁ Haupt (*Beitr. z. Assyriol.* T. 1 σελ. 164 καὶ 323) ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα «ἡ ἀγαπῶσα τὰς περιστεράς». Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλη ἐρμηνεία, καθ' ἣν τὸ ὄνομα δηλοῖ «ἡ γλιγομένη εὐωδίας» (Hommel. *G. B. A.* σελ. 632).

δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπινόησις καθαρῶς Περσικῇ (σ. 253 σημ.) πολλῶ δὲ ὀλιγώτερον ὡς ἐπινόησις αὐτοῦ τοῦ Κτησιόου, ὡς τινες ὑπέλαβον, γενομένη δὴθεν πρὸς κολακείαν τῶν Περσῶν βασιλέων, πρὸς τοὺς ὁποίους διὰ τῶν περὶ Σεμιράμιδος μύθων ὁ Ἕλλην συγγραφεὺς ἤθελε νὰ παραστήσῃ τὴν Ἀσίαν ὡς ὑποκειμένην ἀρχῇθεν εἰς μίαν μεγάλην παγκόσμιον μοναρχίαν, ἥς κληρονόμοι ἐγένοντο οἱ Ἀχαιμενίδαι (1). Οἱ περὶ Σεμιράμιδος μῦθοι ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἐγχώριοι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα ζήσασα μεγάλη βασιλισσα τῆς Ἀνατολῆς, ἡ Ζηνοβία τῆς Παλμύρας, ἡ ἐν ταῖς αὐταῖς καὶ ἡ Σεμίραμις τόποις γεννηθεῖσα καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν περίπου τόπων βασιλεύσασα, ἡ ἀληθὴς μέχρι τινὸς ἱστορικὴ ἐμφάνισις τῆς Σεμιράμιδος κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἐν τῇ προσώπῳ μεγαλόφρονος καὶ μεγαλεπηθόλου γυναικὸς ἡγεμονίδος, ἡ Ζηνοβία ἡ κατὰ Τρεβέλιον (De triginta tyrannis 27. 30) ἄρξασα ἰσχυρῶς καὶ πλέον ἢ κατὰ γυναῖκα ἐγκρατὴς γενομένη τῆς ἀρχῆς, ἀνῆγε τὸ γένος αὐτῆς εἰς τὴν Σεμίραμιν καὶ διὰ τοῦτο ἡσθάνετο ἰδιαίτεραν ἀγάπην πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἥς ἦτο οὕτω δαήμων, ὥστε καὶ ἐπιτομον συγγραφῇν αὐτῆς ἐποιήσατο. Ὁ Πολύαινος μνημονεύει καὶ ἐπιγραφῆς τινος τῆς Σεμιράμιδος ἐπὶ στήλης ἐπιγεγραμμένης καὶ συντεταγμένης μεθ' ὅσους καὶ τόνου ἡγεμονικοῦ ἀληθῶς Ἀσιατικοῦ καὶ Ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ, ὥσει ὁ ἐν αὐτῇ λαλῶν ἡτό τις Θαλγαθφελλασάρ Α' ἢ Ἀσσυρνασιρπάλ ἢ Σαλαμανασάρ Β', ὡς μαρτυρεῖ τοῦτο ἡ παραβολὴ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν βασιλέων τούτων πρὸς τὴν μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Πολυαίνου (2). Ταῦτα δὲ πάντα καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖ τὴν Σεμίραμιν ὡς καθαρῶς ἱστορικὸν πρόσωπον μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ περὶ Σεμιράμιδος λόγοι ἐπεχωρίαζον ἐν Ἀνατολῇ πολὺ πρὸ τοῦ Κτησιόου.

(1) Lenormant. Hist. anc. de l'Or. T. 4 σελ. 117-118.

(2) Πολυαίνου Στρατηγικῶν Η' 26 α . . . Τῇ δὲ στήλῃ αὐτῆς ἐπιγράφεται τάδε: «Ἐμὲ γυναῖκα μὲν ἡ φύσις ἐποίησεν, ἐγὼ δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν οὐδενὸς χεῖρων ἐγενόμην. Ἐγὼ Νίνου βασιλεύσασα πρὸς ἑω μὲν ὠρίσα ποταμὸν Ἰναμάνην (*), πρὸς δὲ μέσον ἡλίου τὴν φέρουσαν λιθανωτόν καὶ σμύρναν, ἀπὸ δὲ χειμῶνος Σάκκας καὶ Σόγδους, Θάλασσαν πρότερον οὐδεὶς Ἀσσυρίων εἶδεν· ἐγὼ δὲ τέσσαρας, αἷς οὐκ ἔστι πόρρω πελάσαι· τίς γάρ αὐτὰς ὁρμὴ περιέχει; Ποταμὸν ἠνάγκασα φεῖν ὅπου βουλοίμην· ἐβουλόμην δ' ὅπου συνέφερε. Γῆν ἄκαρπον ἐδίδαξα σπεῖρεσθαι· ποταμοὺς γάρ αὐτὴν ἔμιξα ἐμοῖς. Ἀνάλωτα τὰ τεῖχη παρέσχον· πέτρας ἀδάτους σιδήρῳ κα-

(*) Ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ποταμὸς τις τῆς Συρίας.

Ἡ παράδοσις ἡ ἀπεικονίσασα ἐν τῷ Νίνῳ καὶ τῇ Σεμιράμιδι πᾶσαν τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν καὶ δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας, οἶονεὶ ἐξαντλήσασα πάντα ταῦτα ἐν τοῖς δυσὶν ἐκείνοις ποιητικοῖς καὶ μυθικοῖς βασιλεῦσιν οὐδένα πλέον μετὰ τούτους γινώσκει ἄξιον λόγου βασιλείᾳ ἐν τριάκοντα γενεαῖς βασιλείων καὶ ἐν χρονικῇ περιόδῳ ὑπερβαίνουσῃ τὰ χίλια καὶ διακόσια ἔτη. «Οἱ μετὰ Σεμίραμιν βασιλεῖς οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔπραξαν καὶ οὐδὲν ἄξιον μνήμης κατέλιπον καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀναγράψῃ ἡ ἱστορία τὰ ὀνόματα τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν», λέγει ὁ παρὰ τοῦ Κτησίου τὸ πλείστον ἀρνούμενος τὰ περὶ Ἀσσυρίας Διόδωρος. Ὁ τελευταῖος τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως Σαρδανάπαλος, ἐν οἷα μορφῇ ἠθικῇ καὶ ἱστορικῇ παρεστάθῃ ὑπὸ τῆς παραδόσεως ταύτης, εἶναι οἰκτρά τις παραμόρφωσις, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι καὶ ἐν τοῖς πράγμασι, τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἀσσυρβανιπάλ, ἐνὸς τῶν μεγίστων καὶ κρατίστων ἡγεμόνων τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Νινύας ὁ τοῦ Νίνου υἱὸς εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ἀσθενῶν τούτων καὶ ἀδρανῶν ἡγεμόνων, οἵτινες περιωρισμένοι ἐν Νίνῳ, ἀόρατοι τοῖς ὑπηκόοις, διάγοντες βίον θηλυπρεπῆ ἐν τοῖς βασιλείοις διατηροῦσιν ἀπλῶς, μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσθενῶς καὶ ἐξωτερικῶς μόνον, τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμψιν τοῦ κράτους διὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτῶν (1). Ὁ Σαρδανάπαλος δὲ ὡς κορύφωμα καὶ προσω-

τειργασάμην· ὁδοὺς ἔταμον ἐμοῖς ὁχήμασιν, ἃς οὐδὲ θηρία διήλθε. Καὶ τῶν ἔργων χρόνος μοι περισσὺς ἐγένετο πολὺς, ὃν ἐμαυτῇ καὶ φίλοις ἐχαρισάμην».

(1) Ἰδοὺ πῶς περιγράφεται ἡ βασιλεία τοῦ Νινύου (Διοδ. Β' 21): «Μετὰ δὲ τὸν ταύτης θάνατον Νινύας ὁ Νίνου καὶ Σεμιράμιδος υἱὸς παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἤρχεν εἰρηνικῶς, τὸ φιλοπόλεμον καὶ κεκινδυνευμένον τῆς μητρὸς οὐδαμῶς ζηλώσας. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς βασιλείοις τὸν ἅπαντα χρόνον διέτριβεν, ὑπ' οὐδενὸς ὁρώμενος πλὴν τῶν παλλακίδων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εὐνοούχων, ἐξήλου δὲ τρυφῇ καὶ βαθυμίᾳ καὶ τὸ μηδέποτε κακοπαθεῖν μηδὲ μεριμνᾶν, ὑπολαμβάνων βασιλείας εὐδαίμονος εἶναι τέλος τὸ πάσαις χρῆσθαι ταῖς ἡδοναῖς ἀνεπικωλύτως. Πρὸς δὲ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν κατὰ τῶν ἀρχομένων γινόμενον φόβον κατ' ἐνιαυτὸν μετεπέμπετο στρατιωτῶν ἀριθμὸν ὠρισμένον καὶ στρατηγὸν ἀπὸ ἔθνους ἑκάστου· καὶ τὸ μὲν ἐκ πάντων ἀθροισθὲν στρατεύμα ἐκτὸς τῆς πόλεως συνετήχεν, ἑκάστου τῶν ἔθνων τὸν εὐνούστατον τὸν περὶ αὐτὸν ἀποδεικνύων ἡγεμόνα· τοῦ δ' ἐνιαυτοῦ διεληθόντος μετεπέμπετο πάλιν ἀπὸ τῶν ἔθνων τοὺς ἴσους στρατιώτας, καὶ τοὺς προτέρους ἀπέλυεν εἰς τὰς πατρίδας. Οὗ συντελουμένου συνέβαινε τοὺς ὑπὸ τὴν βασιλείαν τεταγμένους πάντας καταπεπληχθαι, θεωροῦντας αἰεὶ δυνάμεις μεγάλας ἐν ὑπαίθρῳ στρατοπεδευομένας, καὶ τοῖς ἀφισταμένοις ἢ μὴ πειθοαρχοῦσιν ἐτοίμην οὖσαν τιμωρίαν. Τὰς δὲ κατ' ἐνιαυτὸν ἀλλαγὰς τῶν στρατιωτῶν ἐπενόησεν, ἵνα πρὶν ἢ καλῶς γνωσθῇναι τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπ' ἀλλήλων, εἰς τὴν ἰδίαν ἑκάστος χωρίζεται πατρίδα· ὁ γὰρ πολὺς χρόνος τῆς

ποποιήσις τοῦ τοιούτου ἄδρανοῦς, τρυφηλοῦ καὶ ῥαθύμου βασιλικοῦ βίου, εἶναι ὁ ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἀνειμένης διαίτης, καταστρέψας αἰσχροῦς τὸν βίον, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τὴν πολυχρονιωτάτην τῶν Ἀσσυρίων ἄρδην ἀπολέσας. Μόνον ἄξιον λόγου γεγονὸς διακόπτει τὴν μονότονον ἱστορίαν τῶν τοιούτων βασιλέων εἶναι ἢ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Τευτάμου, εἰκοστοῦ διαδόχου τοῦ Νινύου, παρασχεθεῖσα εἰς τοὺς Τρῶας ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων βοήθεια, ἢ πεμφθεῖσα εἰς Τροίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μένονα τὸν Τιθωνοῦ ἐκ δυσμυρίων πεζῶν, ὧν μύριοι Αἰθίοπες, μύριοι δὲ Σουσιανοί, καὶ ἄρμάτων διακοσίων. Ὁ τῆς Ἀσσυριακῆς ταύτης εἰς Τροίαν στρατείας ἀρχηγός Μένων ἐθαυμάσθη μὲν ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευσεν ἐν ταῖς μάχαις, ἀλλ' εἴτα ἐσφάγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν. Περιττὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδ' ἐλάχιστος πυρὴν ἱστορίας ὑπάρχει ἐν τοῖς περὶ Τευτάμου καὶ Μένονος μύθοις. Τὴν πιθανὴν ἐρμηνείαν τῶν τοῦ θεοῦ ἢ ἥρωος Μένονος τοῦ Αἰθίοπος (Σουσιανοῦ ἢ Ἑλαμίτου ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν Αἰγυπτίου, οὐχὶ Ἀσσυρίου) μύθων ἐποησάμεθα ἤδη ἐν τῇ «Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν» (ἴδ. σελ. 382) καὶ οὐδεμία ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτήν. Οὕτω ὁλόκληρος ἡ ὑπερχιλιετής ἱστορία τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καὶ τοῦ πρώτου Βαβυλωνιακοῦ, κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις, περιλαμβάνεται ἐν τρισὶ προσώποις: ἐν τῷ *Νίνῳ* (μετὰ τῆς συμπληρώσεως τὴν εἰκόνα τῆς βασιλείας αὐτοῦ Σεμιράμιδος) τῷ ἐκπροσωποῦντι τὴν ἐν μεγάλοις ἔργοις εἰρήνης καὶ πολέμων διαλάμπουσαν φωτεινὴν ὄψιν μεγάλου ἡγεμόνος· ἐν τῷ *Νινύᾳ*, ὅστις παρίστησι τὴν μοναρχίαν τὴν ἀνατολικὴν ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ ἄδρανοῦς καὶ ἀπράγμονος καὶ τρυφηλοῦ βίου τοῦ ἀοράτου τοῖς ὑπηκόοις καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις κεκρυμμένου ἡγεμόνος· καὶ τέλος ἐν τῷ *Σαρδαναπάλλῳ*, τῷ ἐκπροσωποῦντι τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς τοιαύτης ἀδρανείας καὶ τρυ-

στρατείας ἐμπειρίαν τε τῶν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ φρόνημα τοῖς ἡγεμόσι περιτίθησι καὶ τὰ πλεῖστον ἀφορμὰς μεγάλας παρέχεται πρὸς ἀπόστασιν καὶ συνωμοσίαν κατὰ τῶν ἡγουμένων. Τὸ δὲ μὴδ' ὅφ' ἑνὸς τῶν ἔξωθεν θεωρεῖσθαι τῆς μὲν ἀληθοῦς περὶ αὐτὸν τρυφῆς ἄγνοιαν παρείχετο πᾶσι, καθάπερ δὲ θεὸν ἀόρατον διὰ τὸν φόβον ἑκαστος οὐδὲ λόγῳ βλασφημεῖν ἐτόλμα. Στρατηγοὺς δὲ καὶ σατράπας καὶ διοικητάς ἔτι δὲ δικαστάς καθ' ἑκάστον ἔθνος ἀποδείξας καὶ τὰλλα πάντα διατάξας ὥς ποτ' ἔδοξεν αὐτῷ συμφέρειν, τὸν τοῦ ζῆν χρόνον κατέμεινεν ἐν τῇ Νίνῳ. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ οἱ λοιποὶ βασιλεῖς καὶς παρὰ πατρός διαδεχόμενος τὴν ἀρχήν, ἐπὶ γενεάς τριάκοντα ἐβασίλευσαν μέχρι Σαρδαναπάλλου».

φιλότητος τὸν ἄγοντα εἰς ὄλεθρον καὶ βασιλείαν καὶ κράτος (1). Κατὰ ταῦτα ἅπαντα ἡ 'Ασσυριακὴ ἱστορία ἡ διὰ τῶν 'Ελληνικῶν παραδόσεων παραδεδομένη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ποιητικὴ ἠθικὴ εἰκὼν, μὴδὲν ἱστορικὸν περιέχουσα πλὴν τῆς ἠθικῆς ιδέας καὶ τῶν ἐξ αὐτοψίας, ἢ καὶ ἐκ παραδόσεων, μᾶλλον ἢ ἥττον πιστῶς περιγραφομένων ἱστορικῶν μνημείων τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἔτι δὲ τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ἀλλὰ διὰ τί ἡ 'Ασσυροβαβυλωνιακὴ ἱστορία οὕτω πενιχρὰ καὶ ἐνδεὲς ἢ μᾶλλον οὕτω ποιητικὴ καὶ μυθώδης παρεδόθη ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων συγγραφέων; Διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι οὗτοι δὲν ἐγίνωσκον τὴν 'Ασσυριακὴν ἱστορίαν οὐδ' ἠδύνατο νὰ γινώσκωσιν αὐτήν, διότι εἰς οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν ἤμεσον περιῆλθον πρὸς τοὺς 'Ασσυροβαβυλωνίους, διότι δὲν ἐσπούδαζον τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλολογίαν αὐτῶν καὶ διότι, καθ' ὃν χρόνον ἤρξαντο οἱ 'Ελληνες νὰ συγγράφωσιν ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς 'Ασίας, εἶχε καταστραφῇ τὸ 'Ασσυριακὸν κράτος. Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν μόνον οἱ Πέρσαι ἐλθόντες εἰς ἤμεσον πρὸς τοὺς 'Ελλήνας ἱστορικὴν συνάφειαν ἐγένοντο εἰς αὐτοὺς γνωστοὶ ἱστορικῶς καὶ τούτων μόνων ἡ ἱστορία παρεδόθη ἡμῖν ὅπως οὖν ὑπὸ μορφὴν καὶ ἐνότητά ἀκραίφως ἱστορικὴν. Ἀλλ' οἱ 'Ελληνες, μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐπ' ἐσχάτων ὁ

(1) Ταῦτα λέγομεν περὶ τῶν κυρίως 'Ελληνικῶν παραδόσεων. Ἄλλως ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Βηρώσου καὶ ἐν τοῖς ἀπὸ τούτου καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συνειλεγμένοις καταλόγοις τῶν τε Χρονικῶν καὶ τοῦ Χρονικοῦ Κανόνος τοῦ Εὐσεβίου, ἔτι δὲ ἐν τῷ «βασιλείων κανόνι» τοῦ Πτολεμαίου (τῷ ἀρχομένῳ ἀπὸ τῆς βασιλείας Ναβονασσάρου τῆς 'Ασσυρίας 747 π. Χ.) καὶ ἐν τῇ «Ἐκλογῇ χρονολογίας» τοῦ Συγκέλλου διετηρήθησαν ἱκανὰ ὀνόματα 'Ασσυροβαβυλωνίων ἡγεμόνων ἱστορικά, περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Κατὰ τὸν «Χρονολογικὸν Κανόνα» τοῦ Εὐσεβίου (τὸν σωζόμενον δηλονότι ἐν Ἀρμενικῇ μεταφράσει τοῦ Ε' καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ μεταφράσει τοῦ Θ' αἰῶνος) ἀπὸ Νίνου μέχρι Θῶνου ἢ Σαρδαναπάλου ἐβασίλευσαν Σεμίραμις, Νινύας, Ἄριος, Ἀράλιος, Ξέρξης, Ἀρμαμάρης (τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα εἶναι Μηδοπερσικά, οὐχὶ 'Ασσυριακά), Βήλοχος, Βαλαίος, Ἀλτάδας, Μάμιθος, Μαχάλεος, Σφαῖρος, Μάμιλος, Σπάρηθος, Ἀσκατίδης, Ἀμίντας, Βήλοχος, Βαλειάρης, Λαμπρίτης, Σοσάρης, Λαμπάρης, Παννίας, Σώσαρμος, Μιθραῖος, Ταυτάμης (*), Τεύτεος, Θινάτος, Δέρκυλος, Εὐπάμης, Λαοσθένης, Πιριτιάδης, Ὀφρατάτος, Ὀφρατάνης, Ἀκραζάνης, Θῶνος ἢ Σαρδανάπαλος. Ἱστορικὰ ὀνόματα περιέχουσι τὰ Χρονικά τοῦ Εὐσεβίου καὶ ἡ Εἰσαγωγή εἰς τὸν Χρονικὸν Κανόνα (ἴδ. κατωτέρω).

(*) Ὁ Ταυτάμης ἢ Τεύταμος, ἦτο, κατὰ Διόδωρον, εἰκοστὸς ἀπὸ Νινίου βασιλεὺς, ἐνῷ ἐνταῦθα εἶναι εἰκοστὸς τέταρτος, μετ' αὐτὸν δὲ ἄρχουσιν ἐνδεκα ἔτι βασιλεῖς, ἐνῷ κατὰ Διόδωρον ἀπὸ Νίνου μέχρι Σαρδαναπάλου ἤρξαν γενεαὶ βασιλέων τριάκοντα.

Sayce ἐξηρέυνησε περὶ Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπηρετούντων ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ στρατῷ, ὅπερ καὶ ἐξ ἀρχαίων μαρτυριῶν ἦτο ἀρκούντως γνωστόν (1), δὲν ἐγνώρισαν ἐκ τοῦ σύγγεγυς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος κατὰ τρόπον δυνάμενον νὰ διδάξῃ αὐτοὺς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσσυρίων. Εἵπομεν ἀλλαχοῦ (ἰδ. σελ. 62) διὰ τί ὁ Κτησίας δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ σπουδαίας ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἀρχαίων κρατῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Ὁ Ἡρόδοτος συνέγραψεν ἢ ἐσκόπει νὰ συγγράψῃ ἱστορίαν Ἀσσυρίων (ἰδ. σελ. 62) (2). Ἄλλ' εἴτε συγγραφεὶσα ἢ τοιαύτη ἱστορία ἀπώλετο εἴτε δὲν συνεγράφη, αἱ τοῦ Ἡροδότου ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Ἀσσυρίας δὲν ἤθελον εἶσθαι πολλῶ σπουδαιότεραι τῶν τοῦ Κτησίου. Μαρτύριον τούτου αἱ περὶ Σεμιράμιδος ὡς βασιλίσσης Βαβυλώνης, Νιτώκριος (βασιλίσσης Βαβυλωνίας) καὶ τῶν Λαβυνήτων παρεχόμεναι ὑπ' αὐτοῦ εἰδήσεις. Καὶ μήπως οἱ πολὺ μεθ' Ἡρόδοτον γράψαντες Ἕλληνες ἱστοριογράφοι, αὐτοὶ δὲ οἱ μετὰ Ἀλέξανδρον καὶ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν πραγματευσάμενοι, ἐγίνωσκόν τι ἱστορικῶς κρεῖττον τοῦ Ἡροδότου; Μήπως ὁ Μεγασθένης ὁ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Ἰνδικῆς Ἀσόκα ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου Γ' ἀποσταλεὶς πρεσβευτής, ὁ τὴν Ἀσίαν μέχρι Παλλιθόθρων περιελθὼν, δὲν παρέδωκε τερατῶδη ἱστορήματα περὶ τοῦ ἱστορικωτάτου βασιλέως τοῦ δευτέρου Βαβυλωνιακοῦ κράτους Ναβουχοδονόσορος Β', ὡς στρατεύσαντος μέχρι Ἡρακλείων πυλῶν; καὶ μήπως τὰ ἱστορήματα ταῦτα δὲν ἐπανέλαβεν ὁ μέγας γεωγράφος καὶ φιλόσοφος ἱστορικὸς Στράβων χωρὶς νὰ προσθέσῃ οὐδὲ ἐν σχολίον περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ἢ τοῦ μὴ ἀκριβοῦς καὶ ἀπιστεύτου αὐτῶν (3); Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἱστορία τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, ὅστις μετὰ τσαυτῆς ἀγάπης πρὸς τὴν καθολικὴν ἰδέαν τῆς ἱστορίας, ἄρα καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀσιατικῶν λαῶν, ἀψάμε-

(1) Ὡς γνωστόν, ὁ τοῦ Ἀλκαίου ἀδελφὸς Ἀντιμενίδας ὑπηρετήσεν ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ στρατῷ (Στράβ. ΙΓ' 617 «... Καὶ τὸν Ἀντιμενίδαν, ὃν φησὶν Ἀλκαίος Βαβυλωνίοις συμμαχοῦντα τελέσαι μέγαν ἄθλον καὶ ἐκ πόνων αὐτοῦς ῥύσασθαι κτείναντα «ἄνδρα μαχαίταν βασιλῆων παλάσταν (ὡς φησὶν) ἀπολείποντα μόνον μίαν παχέων ἀπὸ πέμπων»».

(2) Ἀσσυροβαβυλωνίων δηλονότι, κατὰ τὴν παρ' Ἡροδότην ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος Ἀσσύριος.

(3) Στράβ. ΙΕ' 687 «Ναβοκοδόροσoron δὲ τὸν παρὰ Χαλδαίοις εὐδοκίμησαντα (φησὶ Μεγασθένης) Ἡρακλέους μᾶλλον καὶ ἔως Σηλῶν ἐλάσαι... καὶ ἐκ τῆς Ἰερίας εἰς τὴν Θράκην καὶ τὸν Πόντον ἀγαγεῖν τὸν στρατὸν».

νος τοῦ ἔργου καὶ συλλέξας ὅσας ἠδύνατο περὶ τῶν 'Ασιατικῶν λαῶν εἰδήσεις, ἐν τούτοις παρέδωκεν ἡμῖν τὴν 'Ασσυρίων ἱστορίαν καθ' ὃν τρόπον ἐξετέθη ἀνωτέρω, δὲν εἶναι μαρτύριον τῆς παντελοῦς περὶ τὴν 'Ασιατικὴν ἱστορίαν ἀδαημοσύνης τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων καὶ 'Ρωμαίων συγγραφέων καὶ αὐτῶν τῶν 'Ελληνιστῶν 'Ασιανῶν (οἷος λ. χ. ὁ 'Ιώσηπος) ἐξαιρουμένου τοῦ Βηρώσου καὶ τοῦ Μανέθωνος (1). Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Βηρώσου αἱ πολλαὶ διασκευαί, αἱ γενόμεναι ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων συγγραφέων καὶ παραμορφώσασαι ἐν πολλοῖς τὸ ἔργον τοῦ Βαβυλωνίου ἱερέως καὶ 'Ελληνιστοῦ, δὲν εἶναι μαρτύριον τῆς περὶ τὴν 'Ασιατικὴν ἱστορίαν ἀπειρίας τῶν συγγραφέων τῶν Μακεδονικῶν καὶ τῶν 'Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ τῆς ἐνδείας καὶ πενιχρότητος, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ συγχύσεως τῶν περὶ ταύτης γνώσεων, ἣν ἔνδειαν καὶ σύγχυσιν ἐκληροδότησαν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς λογογράφους, καὶ ἥς πιστὴν εἰκόνα βλέπομεν ἐν τοῖς περὶ Σεσώστριος ἡγεμόνος τῶν 'Ασσυρίων (!) στίχοις τοῦ Τζέτζου; (2). Αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἠρύοντο οἱ ἀρχαῖοι 'Ελληνες συγγραφεῖς τὰς περὶ 'Ασσυριακῆς ἱστορίας εἰδήσεις, ἦσαν αἱ δημῶδεις ποιητικαὶ καὶ μυθικαὶ παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Μικρᾶς 'Ασίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Μεσοποταμίας διατηρούμεναι φῆμαι περὶ πραγμάτων καὶ προσώπων, οἷς πόρρωθεν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπλῆ τις ἀπήχησις ἐν τοῖς τόποις, οἵτινες ὑπῆρξαν θέατρα τοῦ ἐκλιπόντος μεγαλείου, ἐδίδεν ὑπόστασιν τινα ἱστορικὴν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἐπιγινομένων. Κατὰ τοῦτο αἱ περὶ 'Ασσυριακοῦ κράτους καὶ περὶ Νίνου καὶ Σεμιράμιδος 'Ελληνικαὶ παραδόσεις ὑπὸ καθαρῶς ἱστορικὴν ἔποψιν (ἐξαιρουμένης, ἔννοεῖται, τῆς περιγραφῆς τῶν μνημείων τῆς τέχνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ) δὲν διαφέρουσι τῶν σήμερον ἔτι ἐν τοῖς ἄνω μνημονευθεῖσι τόποις τῆς δυτικῆς 'Ασίας ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ διατηρουμένων παραδόσεων περὶ Νιμρώδ, Κύρου, 'Αλεξάνδρου καὶ Χοσρόου εἰμὴ κατὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐξ ὑπο-

(1) Αὐτοὶ οἱ 'Ιουδαῖοι μόλις ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 8 π. Χ. αἰῶνος ἔρχονται νὰ μανθάνωσι τὰ κατὰ τὸ 'Ασσυριακὸν κράτος, καὶ ὁ Φούλ ἢ Θαλαβοφελλασάρ Β' (744-727 π. Χ.) εἶναι ὁ πρῶτος 'Ασσύριος ἡγεμὼν, οὗ γίνεται μνεία ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ.

(2) Τζέτζ. Χιλιάδ. Γ' 83 κέξ.

'Ο 'Ασσυρίων βασιλεὺς ὁ Σέσώστρις ἐκεῖνος
κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον Σεσώωσις τὴν κλῆσιν
τῶν 'Ασσυρίων μοναρχῶν, ἦρχε τῆς γῆς ἀπάσης
ζευγνύων ἐν τῷ ἄρματι τούτου τοὺς βασιλεῖς . . .
καὶ κοσμοκράτωρ καὶ θεὸς ἐκέκλητο τοῖς τότε . . .

κειμένου ιστορικὴν ἀλήθειαν. Φῆμαι ἀπλῶς μυθώδεις ἐν ἐνὶ προσώπῳ συγκεφαλαιοῦσαι ὁλόκληρον ἱστορίαν αἰῶνων καὶ χαρακτηῖρα βασιλείων καὶ ἐθνῶν ἐνεδύθησαν κάλλος καὶ χάριν ποιητικὴν διὰ τῆς τέχνης τοῦ λόγου, καὶ κρίσεις γενικαὶ καὶ καθολικοὶ χαρακτηρισμοὶ ἱστορικοῦ βίου ἐντέχνως ἐξεργασμένοι ἀνεπλήρωσαν δι' ἀληθειῶν ὑποκειμενικῶν ἀφηρημένων τὸ ἐνδεές τῶν ἐξ ἀντικειμένου ἱστορικῶν ἀληθειῶν. Οὕτω ἡ ἱστορία μεταβληθεῖσα εἰς ποίησιν ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Κτησίου παρεδόθη δι' αἰῶνων μέχρι ἡμῶν οὐδένα ἄλλον ὑπὸ τὸ ποιητικὸν ἐνδυμα καὶ τὸν μυθώδη φλοῖον καλύπτουσα κατὰ βάθος πυρῆνα ἱστορικὸν ἢ ἀπήχησιν ἀμυδρὰν καὶ σκιαγραφίαν τινὰ γενικὴν ὁλοκλήρου ἱστορικοῦ κόσμου. Ἀλλὰ στρέψωμεν ἤδη τὸ βλέμμα ἀπὸ τῆς ποιητικῆς ταύτης ἱστορίας εἰς τὴν πραγματικὴν τὴν ἐκταφεῖσαν ἀπὸ τοῦ σωροῦ ἐρειπίων σωρευθέντων δι' αἰῶνων καὶ ἐν τοῖς λιθίνοις βιβλίοις τοῖς ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ τὴν γῆν διαφυλαχθεῖσιν ἀναγνώσωμεν τὴν ἀληθῆ, τὴν πραγματικὴν καὶ συνεχῆ ἱστορίαν τὴν διδάσκουσαν ἡμῶς τὰ ἀληθῆ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ τὴν βαθμιαίαν κατὰ ἱστορικοὺς νόμους ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἐκ μικρῶν καὶ ταπεινῶν ἀρξαμένην καὶ εἴτα εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἀνερχομένην δύναμιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἡ τοιαύτη ἱστορία διετηρήθη ἡμῖν πιστοτέρα καὶ ἀκριβεστέρα, ἀκριβῶς διότι τὰ περιέχοντα αὐτὴν βιβλία ὄντα λίθινα, καὶ οὐχὶ ἐκ παπύρου ἢ περγαμνηοῦ, ἀντέσχον ἐπὶ χιλιετηρίδας εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου καὶ τῶν καιρικῶν καταστροφῶν.

Συγχρονιστικὴ ἱστορία Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα μέχρι τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Θαλγαθφελλασάρ Α' (1115 π.Χ.). — Οἱ πρῶτοι γνωστοὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων ἡγεμόνες τῆς Ἀσσυρίας εἶναι οἱ ἱερατικοὶ ἡγεμόνες τῆς πόλεως Ἀσσοῦρ. Ὀνομαστότεροι δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ περὶ τὰ μέσα καὶ τὰ τέλη τοῦ 19 π.Χ. αἰῶνος ἀρξάντες Ἰσμιδογὰν (= ὄνομα αὐτοῦ Δαγών) καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σαμισραμμάν Β' (1) (= ἡλῖός μου εἶναι ὁ Ῥαμμάν)(2). Ὅτι ἱερατικοὶ ἡγεμόνες καὶ ὄχι βασιλεῖς ἦρχον τῆς

(1) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τοῦ Σαμισραμμάν Β' ἴδ. σελ. 249 σημ. 2.

(2) Ὁ Ῥαμμάν, μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὑποίου συντίθενται πολλὰ ὀνόματα βασιλέων, εἶναι θεὸς τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν. Τὸ ὄνομα τοῦτο δι' ἰδιογραφικῶν σημείων γραφόμενον πολλὰς παρέσχε δυσκολίας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, ἀναγνωσθέν Βουλ, Ἰδα, Βιν καὶ τέλος Ῥαμμάν (κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Συρίου θεοῦ Ῥιμμών).

πόλεως 'Ασσοῦρ καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας εἶναι μαρτύριον ὅτι ἡ 'Ασσοῦρ ἐν ἀρχῇ ἦτο ἀπλῆ τις ἐν ταῖς παρὰ τὸν ἄνω Τίγρητα ἰδρυμέναις Βαβυλωνιακῇ ἀποικίᾳ, ἥτις, ὡς τοσαῦται ἄλλαι ἐν Βαβυλωνίᾳ ἀρχαῖαι πόλεις, ἀπετέλει μικρόν τι ἱερατικὸν κράτος ἐν τοῖς βορείοις ὄριοις τῆς Χαλδαίας. *Αν οἱ μνημονευθέντες ἱερατικοὶ ἡγεμόνες τῆς 'Ασσοῦρ τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς ὄχθης τοῦ Τίγρητος ἐδέσποζον καὶ τῆς ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου, τῆς κυρίως 'Ασσυριακῆς, ὄχθης βορειότερον τῆς 'Ασσοῦρ κειμένης πόλεως Νίνου ἢ Νινευί εἶναι ἄγνωστον· ἄγνωστον δ' ἐπίσης ποτέρα τῶν δύο πόλεων εἶναι ἀρχαιοτέρα. Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ἡ Νινευί μέχρι τοῦ βασιλέως Σαλαμανασάρ Α' (1330 π. Χ.) δὲν φαίνεται ἔχουσα πολλὴν σημασίαν, πάντα δὲ τὰ ἀρχαῖα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα μέχρι σχεδὸν τοῦ χρόνου τούτου ἀνήκουσιν εἰς τὴν 'Ασσοῦρ καὶ εὐρέθησαν ἐπὶ τῆς θεσεως, ἐν ἣ ἔκειτο ἡ πόλις αὕτη (ἦτοι ἐν Καλὲ-Σαργιάτ, ἴδ. σελ. 51). Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἡ τε Νίνος καὶ αἱ ἄλλαι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος κείμεναι 'Ασσυριακαὶ πόλεις, οἷον ἡ Καλάχ, τὰ Ἀρβήλα, ἦσαν, ὅπως καὶ αἱ ἀρχαιόταται Χαλδαῖκαὶ πόλεις τῆς νοτίου Μεσοποταμίας, αὐτοπόλεις, ἐφ' ὧν ἡ 'Ασσοῦρ κατὰ μικρόν ἐκτῆσατο πολιτικὴν ὑπεροχὴν καὶ κατέστη πόλις ἡγεμονίς, ὅπως τινὲς ἐν Βαβυλωνίᾳ πόλεις ('Ορχόνη, Οὐρ, Ἀρχάδ), καὶ ἔδωκεν εἰς τὴν τοιαύτην αὐτῆς ἡγεμονίαν τὸ ἴδιον αὐτῆς ὄνομα ('Ασσοῦρ, 'Ατουρία, 'Ασσυρία), ὅπερ ἐδήλου οὕτω ὁλόκληρον τὸ 'Ασσυριακὸν κράτος. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἡγεμονία τῆς 'Ασσοῦρ παρὰ τὸν ἄνω Τίγρητα φαίνεται ὅτι συμπίπτει πρὸς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς βλέπομεν τοὺς ἡγεμόνας τῆς 'Ασσοῦρ προσωνουμμένους βασιλεῖς. Ὁ πρῶτος ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις βασιλεὺς (σάρρου) καλούμενος ἡγεμὼν τῆς 'Ασσοῦρ εἶναι ὁ Βηλκαπκαποῦ, περὶ οὗ ἄγνωστον εἶναι πότε ἐβασίλευσε(1)· μετὰ

(1) Τὰ κατὰ τὸν Βηλκαπκαποῦ (= Βήλ ἔστι μέγας) τοῦτον εἶναι ὅλως σκοτεινὰ. Ἐν βασιλικῇ τινι ἐπιγραφῇ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' ὁ Βηλκαπκαποῦ καλεῖται «ἀρχαῖος βασιλεὺς», ἐξ οὗ κατάγεται ὁ Σαλαμανασάρ Α'. Ἐξ ἄλλου ἐν ἐπιγραφῇ τινι 'Ασσυριακῇ ὁ Σαμισραμμάν (Α';) καλεῖται «υἱὸς Βηλκαπκαποῦ». Ἄλλ' ὁ Σαμισραμμάν ἐν τῇ βασιλικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Θαλγαθφιλλασάρ Α' καλεῖται Ἰσακκοῦ ἥτοι ἀρχιερεὺς (ἢ ἀρχιερεὺς ἡγεμὼν). Ἄλλ' ἐνταῦθα ἐγείρεται ἡ ἀπορία πῶς ὁ τοῦ βασιλέως (σάρρου ἢ μαλίκ) υἱὸς καὶ διάδοχος καλεῖται ἀπλῶς Ἰσακκοῦ; Ὁ Hommel εἰκάζει ὅτι ὁ τοῦ Σαμισραμμάν Α' πατὴρ δὲν εἶναι ὁ βασιλεὺς Βηλκαπκαποῦ (ἀφοῦ καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ οὐδεμίαν φέρει προσωνομίαν οὐδὲ κἄν τὴν τοῦ Ἰσακκοῦ ἢ πάτεσι), ἀλλὰ πιθανῶς ἀπλῶς τις Βαβυλωνίος τοπάρχης τῆς 'Ασσοῦρ, τοῦ ὁποῖου ὁ υἱὸς Σαμισραμμάν Α' ἔλαβε πρῶτος μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν τῇ Βαβυλωνίᾳ ἡγεμόνων τῆς

τούτον δὲ ὡς βασιλεῖς ἀναφέρονται ὁ Ἀσσυρ-σουμα-ουστασίρ καὶ ὁ Νινδάρ Τουκουλτι (ἢ Τουκλάτι)-Ἀσσοῦρ (βασιλεύσαντες μεταξὺ τοῦ 1600 καὶ 1500 π.Χ.), σύγχρονοι τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Χαρβισιχοῦ, ἐνὸς τῶν διαδόχων τοῦ περιφήμου Ἀγουκακρίμι. Ὁ χρόνος, καθ' ὃν οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀσσυρίας λαμβάνουσι τὴν προσωνομίαν βασιλέων συμπίπτει καὶ πρὸς ἕτερον γεγονός, ὅπερ μαρτυρεῖ ἐπίσης τὴν κατὰ μικρὸν αὐξανομένην δύναμιν τῆς Ἀσσυρίας. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι αἱ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Συρίας γενόμεναι στρατεῖαι τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους τούτου μέχρι τῆς ἄνω Συρίας. Αἱ στρατεῖαι αὗται ἐγένοντο ἐπὶ τῆς 18 Αἰγυπτιακῆς δυναστείας τῆς ἀρξάσης ἀπὸ τοῦ 1680 μέχρι τοῦ 1450 π. Χ. Ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας ταύτης, βασιλεύσας περὶ τέλη τοῦ 17 πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, Τούθμωσις Α' καὶ ὁ τούτου ἕγγονος Τούθμωσις Γ' (βασιλεύσας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 16 π. Χ. αἰῶνος (1590-1556)), ἐξέτειναν τὰς στρατείας αὐτῶν μέχρι τῆς ἄνω Συρίας, ἐνθα ἐπεκράτουν τότε οἱ γνωστοὶ ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων *Ρουτῆγοι* καὶ μετ' αὐτῶν ἢ μετ' αὐτοὺς οἱ Χιττίται. Κατὰ τὰς εἰσβολὰς δὲ ταύτας τὰς Αἰγυπτιακὰς ἡ Ἀσσυρία οὐ μόνον συνεμάχησε μετὰ τῶν λαῶν τῆς βορείου Συρίας ἐν κοινῇ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἀγῶνι, ἀλλ' ὡς εἰκάζει ὁ Tiele, καὶ ἀνέλαβε τὴν τοῦ ἀγῶνος τούτου ἡγεμονίαν. Ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου ἦτο τότε μεγάλη καὶ ἡ Ἀσσυρία (Ἀσσοῦρ) ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτίου βασιλέως εἰς φόρου πληρωμὴν ὑποβληθεῖσων χωρῶν. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἔπαθε καὶ ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ τῶν ἀσθε-

Ἀσσυρίας τὴν προσωνομίαν τοῦ ἀρχιερέως ἡγεμόνος. Ἀλλὰ τότε τίνα σχέσιν ἔχει ὁ «ἀρχαῖος βασιλεὺς Βηλκαπκαπού» πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Σαμισραμμάν Β' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀρχιερέων καὶ βασιλέων, ἐξ ὧν κατὰγεται καὶ ὁ μέγας Θαλγαθφελλασάρ Α'; Ὁ Tiele διὰ πολλῶν συνδυασμῶν καὶ εἰκασιῶν πειραθεὶς νὰ διαφωτίσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ οἶκος τοῦ βασιλέως Βηλκαπκαπού, ἐξ οὗ κατὰγεται ὁ βασιλεὺς *Σαλαμανασάρ Α'*, ἐδέσποζεν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐν Νινεὺ καὶ ὅτι ὁ οἶκος οὗτος ἔλαβε τὴν ἐπὶ τῆς ὅλης Ἀσσυρίας ἀρχὴν διὰ τοῦ *Σαλαμανασάρ Α'*, ἐνθ' ὃ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ Ἰσμιδογάν καὶ Σαμισραμμάν Β' καταγόμενος οἶκος, εἰς ὃν ἀνήκει ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α', ἤρχεν ἐξ ἀρχῆς ἐν Ἀσσοῦρ. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀμφότεροι οἱ οἶκοι ὄντες τοῦ αὐτοῦ γένους κατήγοντο ἀπὸ τοῦ *Ισακχοῦ Σαμισραμμάν Α'* υἱοῦ τοῦ *Βηλκαπκαπού* (οὐχὶ τοῦ ὁμωνύμου βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ ἐκ τῶν προγόνων τοῦ βασιλέως τούτου Βαβυλωνίου τοπάρχου, κατὰ Hommel). Περὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀσσυρίας εἰς δύο κλάδους ποιησάμεθα λόγον ἐν τοῖς καθεξῆς τῆς Ἀσσυριακῆς ιστορίας.

νῶν διαδόχων τοῦ 'Αγουκακρίμι(1). 'Αλλ' ἡ τοιαύτη ὑποτελεία τῆς 'Ασσυρίας εἰς τὴν Αἴγυπτον ἦτο ὅλως παροδική, διότι μετὰ τὸν Τούθμωσι Γ' ἡ 'Ασσυρία δὲν ἀναφέρεται πλέον ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς μνημείοις μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν τῇ Αἰγύπτῳ χωρῶν, οὐδ' ἐπεχείρησάν τι οἱ τοῦ βασιλέως ἐκείνου διάδοχοι ἐναντίον τῆς Συρίας, ἥτις ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον ἔμενεν ἡσυχος ἀπὸ εἰσβολῶν Αἰγυπτιακῶν. 'Η γνώμη, ὅτι ὁ Τούθμωσις Γ' μετὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐναντίον τῶν λαῶν τῆς Συρίας νίκην προὔχωρησε μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ κατέλαβεν αὐτὴν τὴν Νινεὺς ἐν 'Ασσυρίᾳ, προῆλθεν ἐκ τῆς συγχύσεως τοῦ ὀνόματος Νινεὺς πρὸς τὸ τῆς Συριακῆς πόλεως Νι ἢ Νίν, ἣν ἀληθῶς κατέλαβον οἱ μετὰ τὴν μεγάλην ἐν Μαγεδδῶ νίκην (τῷ 1567;) μέχρι Εὐφράτου νικηφόροι προελάσαντες Αἰγύπτιοι.

Οἱ πρὸς τὴν Αἴγυπτον πόλεμοι φαίνεται ὅτι μᾶλλον ηὔξησαν ἢ ἡλάττωσαν τὴν δύναμιν τῆς 'Ασσυρίας· διότι αὕτη, μετ' ὅλην τὴν παροδικὴν πρὸς τὴν Αἴγυπτον ὑποτελείαν, διὰ τῶν πολέμων τούτων τὸ πρῶτον ἔλαβεν εἰδὸς τι συμμαχικῆς ἡγεμονίας ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς βορείου Μεσοποταμίας καὶ τῆς Συρίας καὶ τὴν ἡγεμονίαν ταύτην οἱ βασιλεῖς τῆς 'Ασσυρίας ἠγωνίσαντο ἀκολούθως νὰ καταστήσωσι διαρκῇ καὶ πραγματικῇ ἐπὶ τὰς χώρας ἐκεῖνας. Μετὰ τοὺς δύο ἀνωτέρω μνημονευθέντας βασιλεῖς τῆς 'Ασσυρίας 'Ασσυρσαμουστασίρ καὶ Νινδάρ-Τουκούλι-'Ασσοῦρ (ἡ ὡς ἀναγινώσκεται ἄλλως τὸ ὄνομα 'Αδάρ-Τιγλάτ-'Ασσοῦρ), ἦρξεν ἐν 'Ασσοῦρ ὁ βασιλεὺς 'Ασσοῦρ-βηλ-νισε-σοῦ (= ὁ 'Ασσοῦρ εἶναι κύριος τῶν λαῶν αὐτοῦ) (470 π. Χ.), ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἄρχεται τὸ μέχρι σήμερον διασωθὲν μέρος τῆς συγχρονιστικῆς ιστορίας τῆς 'Ασσυρίας καὶ τῆς Βαβυλωνίας. Σύγχρονος τοῦ 'Ασσοῦρβηλνισεσοῦ ἦτο ἐν Βαβυλωνίᾳ ὁ ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ 'Αγουκακρίμι καὶ εἰς τὴν Κοσσαικὴν, ὡς οὗτος, ἀνήκων δυναστείαν, βασιλεὺς Καράινδας, διαδεχόμενος, ὡς φαίνεται, τὸν ὡσαύτως Κοσσαικὸν ὄνομα φέροντα Σαγαράκτιαν ἢ Σαγασάλτιαν (τὸν σύγχρονον τοῦ 'Ασσυρίου βασιλέως 'Ασσοῦρσομουστασίρ) τὸν ἀνοι-

(1) 'Εν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς μνημείοις τοῦ Τούθμωσιος Α' καὶ Τούθμωσιος Γ' ἀναφέρεται πρὸς τὴν 'Ασσυρίαν ὡς ὑποτελὴς τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἡ χώρα Σιγγάρ ἢ Σαγγάρ πέμπουσα τῇ Αἰγύπτῳ βασιλεῖ λαζουλίθους. 'Αλλ' ἄγνωστον ἂν Σιγγάρ ἢ Σαγγάρ νοητέον χώραν τινὰ τῆς βορείου Μεσοποταμίας, ὡς φρονεῖ ὁ Hommel, ἢ αὐτὴν τὴν Βαβυλωνίαν, ὡς νομίζει ὁ Tiele, ἀσπαζόμενος τὴν καὶ ὑπ' ἄλλων πρεσβευομένην γνώμην ὅτι Σιγγάρ εἶναι ταυτὸν τῷ Sennaar (= Βαβυλωνία, ἴδ. σελ. 37).

κοδομήσαντα πανάρχαιόν τινα ναὸν τοῦ Ἡλίου ἐν Σιππάρῳ ἢ Σεφφαραουαίμ. Ὁ Καράινδας δὲ καὶ ὁ Ἀσσυρβηλνισεσού εἶναι οἱ πρῶτοι βασιλεῖς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας οἱ συνομολογήσαντες πρὸς ἀλλήλους συνθήκην, δι' ἧς προσδιώριζον τὰ ἀμοιβαῖα τῶν κρατῶν αὐτῶν ὅρια καὶ ὑπεχρεοῦντο δι' ὅρκου νὰ σέβωνται τὰ ὅρια ταῦτα (1). Τὰς οὕτω καθιερωθείσας μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν εἰρηνικὰς καὶ φιλικὰς σχέσεις διετήρησαν καὶ προήγαγον καὶ οἱ διάδοχοι τῶν μνημονευθέντων βασιλέων, ὁ Βαρ(ν)αβούριος τῆς Βαβυλωνίας, ὁ ἀνοικοδομήσας τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου ἢ Σάμας ἐν Ἑλλασάρ, καὶ ὁ Βουσουρασσοῦρ τῆς Ἀσσυρίας. Ὁ τοῦ Βουσουρασσοῦρ υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀσσυρουβαλλίτ (1430 - 1400 π. Χ.) ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον τὰς σχέσεις ταύτας δοὺς τῷ Βαρ(ν)αβούριᾳ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη συνάφεια μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ἢ μᾶλλον ὁ σύνδεσμος οὗτος τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν δὲν ἤρесе, φαίνεται, τοῖς ἐν Βαβυλῶνι στρατιωτικοῖς ἄρχουσι Κοσσαίοις, διότι ὁ ἐκ τοῦ μνημονευθέντος γάμου υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βαρ(ν)αβούρια Καράχαρδας (ἢ Καράβηλας) ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Κοσσαίων, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον Ναζίζουγας τις, ἀρχηγὸς ἴσως τῆς κατὰ τοῦ Καράχαρδα συνωμοσίας, καταλυθείσης τῆς τέως ἀρχούσης δυναστείας. Τότε ὁ Ἀσσυρουβαλλίτ στρατεύσας ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας πρὸς τιμωρίαν τῶν φονέων καὶ ἀρπάγων καὶ νικήσας, τὸν μὲν Ναζίζουγαν καθήρесе, παρέδωκε δὲ τὸν θρόνον τὸν Βαβυλωνιακὸν εἰς τὸν νόμιμον κληρονόμον Κουριγαλζοῦ (τὸν Β' ἢ τὸν νεώτερον, ἀδελφὸν τοῦ φονευθέντος βασιλέως), χώραν ὅμως Βαβυλωνιακὴν δὲν προσήρτησεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος. Ἀλλὰ κατακτήσεις καὶ προσαρτήσεις ἐποίησατο ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐν ταῖς πρὸς δυσμὰς στρατείαις καθυποτάξας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ τὸν ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὡς εἰκάζεται, οἰκοῦντα λαὸν τῶν Σουβαρί. Ἀλλ' ἡ μεταξὺ Βαβυλωνίας καὶ Ἀσσυρίας ἀποκατασταθεῖσα ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρουβαλλίτ εἰρήνη ἐταράχθη αὖθις ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ βασιλέως τούτου Βηλνιραρί (= ὁ Βῆλος εἶναι ἡ βοήθειά μου) ἄρξαντος τῷ 1380 π. Χ. καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τῷ ἐκραγέντι μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς Κουριγαλζοῦ Β' ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βηλνιραρί (2) ἠναγκάσθη νὰ ἐκχωρήσῃ μέρος τῆς

(1) Πρῶτον, κατὰ Hommel, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας ἦσαν ὑποτελεῖς τῷ Βαβυλωνιακῷ κράτει.

(2) Ἀδελφὸν ἂν ὁ Κουριγαλζοῦ Β' ἦτο ἀδελφὸς ὁμομήτριος τοῦ Καράχαρδα, κατ'

Βαβυλωνιακῆς ἐπικρατείας εἰς τὸ ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον αὐξανόμενον καὶ κρατυνόμενον Ἀσσυριακὸν κράτος (1). Τὰ ὅρια τοῦ κράτους τούτου εἶχον εὐρυνθῇ ἤδη ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρουβαλλίτ πρὸς δυσμὰς διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς χώρας τῶν Σουβαρί. Ὁ δὲ τοῦ Βηλνιραρί υἱὸς καὶ διάδοχος Πουδιήλ ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς Ἀσσυρίας πρὸς ἀνατολάς, ὑποτάξας τοὺς μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ ὄρους Ζάγγρου οἰκούντας λαοὺς Σοῦτι καὶ Γοῦτι· ὁ δὲ τὸν Πουδιήλ διαδεξάμενος υἱὸς αὐτοῦ Ῥαμμαννιραρί ἢ Βιννιραρί (= ὁ Ῥαμμάν ἢ Βιν βοήθειά μου) Α' ἔστρεψε τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐν τῇ βορείᾳ Συρίᾳ Χιτιτιῶν, τῶν διατελούντων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὡς φαίνεται, εἰς πόλεμον καὶ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους· στρατεύσας δὲ καὶ ἐναντίον τοῦ Βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ναζιμαραδδᾶ νέας ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους χώρας. Ὁ Ῥαμμαννιραρί Α' εἶναι ὁ πρῶτος Ἀσσύριος βασιλεὺς, οὗ ἐσώθησαν ἐπιγραφαὶ ἡτοι βασιλικά χρονικά, ἐν οἷς καυχώμενος λέγει ὅτι, ὅσας μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαβε κτήσεις, ταύτας διετήρησε, προσέθηκε δὲ αὐτὸς νέας πρὸς ἐκεῖνας.

Ἡ αὐξησης καὶ ἡ κραταιωσις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους καθ' ἀπάσας τὰς διευθύνσεις ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ῥαμμαννιραρί Α'. Τὸ κράτος τοῦτο τὸ λαβὼν τὸν πολιτισμὸν παρὰ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ ἐθνολογικῶς συγγενεῦον πρὸς αὐτὸ ἀνέπτυξε χαρακτηριστῆρα πολλῷ πολεμικώτερον ἢ τὸ Βαβυλωνιακόν. Διότι τὸ μὲν Βαβυλωνιακὸν κράτος ἔχον πολιτισμὸν ἀνεπτυγμένον ἀπὸ χιλιετηρίδων καὶ οἰκούμενον ὑπὸ λαοῦ ἔχοντος, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ιστορικοῦ βίου καὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας, ῥοπήν πρὸς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἦτο κατὰ βάθος εἰρηνικόν· τὸναντίον δὲ τὸ νεαρὸν καὶ σφριγῶν Ἀσσυριακὸν κράτος, ἰδρυθὲν ἐν τοῖς ὁρίοις τοῖς μεταξὺ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πέραν τούτων πρὸς

ἀκολουθίαν ἐξάδελφος τοῦ Βηλνιραρί. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι τοιαύτη συγγένεια στενὴ δὲν ὑφίστατο μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων, ἄπορον φαίνεται πάλιν εἶναι ὁ Κουριγαλζοῦ ἐγείρει πόλεμον ἐναντίον κράτους καὶ ἡγεμόνος, δι' ὃν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Tiele τὴν τοιαύτην ἀπορίαν λύει ὑποθέτων ὅτι ὁ Κουριγαλζοῦ Β' ἐπολέμησε κατὰ τῆς Ἀσσυρίας ἀναγκασθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶς πάντοτε πρὸς τοὺς Ἀσσύριους διακειμένων Κοσσαιῶν, κινδυνεύων ἄλλως ἢ ἀπολέσθαι αὐτὸς τὸν θρόνον.

(1) Ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις ἀναφέρεται ὅτι ὁ Βηλνιραρί ἐνίκησε τοὺς Κοσσαιούς· ἀλλ' ἔγνωστον ἂν ὡς κατὰ Κοσσαιῶν νίκην νοητέον αὐτὴν τὴν κατὰ τοῦ Κουριγαλζοῦ Β' ἢ νίκην ἰδιαίτεραν, ἣν ἤρατο ἐναντίον τοῦ ἔθνους τῶν Κοσσαιῶν εἰσβαλὼν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

βορρᾶν ἐπικρατοῦσης βαρβαρότητος, ἐν μέσῳ φυλῶν ἐχθρικῶν ἅμα δὲ καὶ φιλοπολέμων, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ κατέστη ἀναγκαιῶς πολεμικὸν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν μεγάλων φιλοπολέμων ἡγεμόνων ἀνέπτυξε τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ ἀλκὴν. Ὁ τὸν 'Ραμμαννιραρί Α' διαδεξάμενος Σαλαμανασάρ Α' (Σαλμάν- ἢ Σουλμάν- 'Ασσαρίδ, Chalman-Acharid κατὰ τὰ 'Ασσυροβ. μνημεῖα. Chalmanasara κατὰ τὸ 'Εβρ. κείμενον τῆς Π. Δ. (1) Σαλαμανασάρ κατὰ τοὺς Ο'.) ἔτι δὲ καὶ ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Τουχλαττινιδάρ (ἢ Τουκλαταδάρ), οἱ βασιλεύσαντες κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 14 π. Χ. αἰῶνος, ὑπῆρξαν ἡγεμόνες πολεμικώτατοι πολλὰς ποιησάμενοι στρατείας πρὸς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ πρὸς τὴν χώραν 'Αράμ ἥτοι Συρίαν καὶ πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς χώρας τοῦ 'Αρμενικοῦ ὁροπεδίου. Ὁ Σαλαμανασάρ Α' καθυπέταξε τοὺς πρὸς δυσμὰς οἰκοῦντας Λουλουμί, ὡς καὶ τοὺς πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς Μουσρί (ἐν τῷ νῦν νοτίῳ Κουρδιστάν τοῦ 'Αρμενικοῦ ὁροπεδίου), ἰδρυσε δὲ ἀποικίαν 'Ασσυριακὴν ἐν τῇ ὑποταχθείσῃ χώρᾳ καὶ καθιέρωσεν οὕτω τὸ σύστημα, ὅπερ ἐφήρμοζον τακτικῶς ὕστερον οἱ 'Ασσύριοι βασιλεῖς ἐν ταῖς ὑπ' αὐτῶν διὰ πολέμου καταλαμβανόμεναις χώραις, μετοικίζοντες τοὺς κατοίκους τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν ἀλλαχόσε τοῦ κράτους, ἐνθα ἡ διαμονὴ αὐτῶν ἐφαίνετο ἀβλαβὴς εἰς τὸ κράτος, ἀποικίζοντες δὲ τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' 'Ασσυρίων ἢ ἄλλοθεν τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους ἐκπατριζομένων λαῶν. Ὁ Σαλαμανασάρ Α' μετέθηκε τὴν πρωτεύουσάν τοῦ εὐρυθεντός κράτους ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἱερᾶς πόλεως 'Ασσοῦρ εἰς τὴν βορειότερον καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὁχθῆς τοῦ Τίγρητος κειμένην, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν νέων κτήσεων τοῦ κράτους κεντρικωτέραν καθισταμένην πόλιν Νινευί(2), αὐτὸς δὲ καὶ νοτιώτερον κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Τίγρητος καὶ Ζαβάρτου ἐκτίσε τὴν ὀχυρὰν Καλάχ, ἣτις βραδύτερον ἠνώθη μετὰ τῆς Νινευί καὶ κατέστη κυρία ἔδρα τοῦ κράτους. Ἐξετέλεσε δὲ καὶ ἔργα εὐσεβῆ ἐπισκευάσας ἐκ νέου τὸν ἐν Νινευί παλαιάτατον ναὸν τῆς 'Ισθάρ, τὸν ἀνοικοδομη-

(1) Σημειωτέον ὅτι ὁ Σαλαμανασάρ τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ὁ Σαλαμανασάρ Δ'.

(2) 'Ιδ. τὴν ἐν σελ. 207 σημ. 1. Κατὰ τὴν ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ ἐκτιθεμένην γνώμην τοῦ Tiele, ὁ Σαλαμανασάρ Α' καταγόμενος ἀπὸ πλαγίου κλάδου τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς 'Ασσυρίας, ὅστις κλάδος ἤρχεν ἐν Νινευί (ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν, ἐννοεῖται, τοῦ ἐν 'Ασσοῦρ ἄρχοντος πρωτογενοῦς κλάδου), μετὰ τὸν 'Ραμμαννιραρί Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς ὅλης 'Ασσυρίας' οὕτω δὲ ἐξηγητέον ὅτις ἐν μέρει τὴν εἰς Νινευί ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' μετὰθεσιν τῆς ἔδρας τῆς βασιλικῆς.

θέντα ἔτι πρότερον ὑπὸ τοῦ Σαμσιραμμάν Α' καὶ ὑπὸ τοῦ 'Ασσυρου-
βαλλίτ, καὶ οἰκοδομήσας ἐν τῇ αὐτῇ πόλει τὸν ναὸν τοῦ «μεγάλου
ἄρουρος τῆς 'Ανατολῆς» ('Ε-χαρσάκ-Κουρρά). 'Αλλὰ τὰ ὅπλα τοῦ Σα-
λαμανασάρ Α', τὰ τοσοῦτον εὐτυχήσαντα πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμᾶς,
δὲν ὑπῆρξαν, φαίνεται, ἐξ ἴσου εὐτυχῇ καὶ πρὸς νότον ἀπέναντι τῆς
Βαβυλωνίας ἢ μᾶλλον ἀπέναντι τῶν Κοσσαίων τῶν ἐπικρατούντων
ἔτι ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' ἐν Βαβυλωνίᾳ. Οἱ Κοσσαῖοι ἀνεκτῆ-
σατο τὰς ὑπὸ τοῦ 'Ραμμαννιρᾶ Α' ἀπὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους
ἀφαιρεθείσας χώρας καὶ κατέστησαν οὕτω ἐπισφαλῇ τὰ πρὸς νότον
ὄρια τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι ἐν μέρει ἔδω-
κεν ἀφορμὴν τῷ Σαλαμανασάρ Α' νὰ κτίσῃ τὴν ὄχυράν Καλάχ, ἵνα
ἀμύνηται ἐναντίον τῶν ἀπὸ νότου πολεμίων. 'Αλλ' ἡ ἐκ μέρους τῶν
Βαβυλωνίων ταπείνωσις ἦτο ὅλως παροδική, τιμωρὸς δὲ καὶ ἐκδικη-
τῆς ἰσχυρὸς ἐναντίον τούτων ἐγένετο ὁ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' υἱὸς
καὶ διαδοχὸς Τουκλατινιδάρ Α'. Μεθ' ὅλην δὲ τὴν ἀπέναντι τῆς
Βαβυλωνίας ἀποτυχίαν ὁ Σαλαμανασάρ Α' ὑπῆρξεν ἀληθῶς καὶ ἐθεω-
ρήθη εἰς τῶν σπουδαιότερων ἡγεμόνων τῆς 'Ασσυρίας τῶν συντελε-
σάντων σφόδρα εἰς τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔμεινε
σεβαστὸν καὶ αἰνετὸν τοῖς διαδόχοις, ἐξυμνητὴς δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰς
τῶν μεγίστων 'Ασσυρίων βασιλέων, ὁ περιώνυμος 'Ασσουρνασιρπάλ.

Ὁ βασιλεὺς Τουκλατινιδάρ Α' (βασιλεύσας τῷ 1310 περίπου π.
Χ.) ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας ἥ, ὡς αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπι-
γραφαῖς αὐτοῦ λέγει, *Καρδούνας* (ἰδ. σελ. 38) καὶ τοσοῦτον ἐπέτυ-
χεν ἐν τῇ στρατείᾳ ταύτῃ, ὥστε καθυπέταξε παροδικῶς ὅλην τὴν
Βαβυλωνίαν ἢ μᾶλλον ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς Βαβυλωνίας λαβὼν
τὴν προσωνυμίαν «βασιλέως 'Ακκάδ καὶ Σουμίρ, βασιλέως ἐθνῶν
(σάρ κίς), βασιλέως 'Ασσυρίας, κτήτορος τῆς χώρας Καρδούνας» (1).

(1) Ὡς γνωστὸν, τὴν προσωνυμίαν «βασιλέως 'Ακκάδ καὶ Σουμίρ» ἔλαβον πάντες
οἱ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῶν Βαβυλωνιακῶν πόλεων ('Ακκάδ, Οὐρ), ὅσοι τούτων ἐδημιούρ-
γησαν κράτη μεγάλα, καίτοι παροδικά· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ προσωνυμία εἶναι ἀρχαιο-
τάτη ἔχουσα ἀρχὴν Σουμιρικὴν ἢ Τουρανικὴν (Δουγάλ *Κιγγίκι Οὐρίκι*) καὶ ἐκ ταύ-
της μετενεχθεῖσα εἰτα εἰς τὴν Σημιτικὴν Βαβυλωνιακὴν (σάρ μάτ Σούμερι ου 'Ακ-
καδι), ἐνῶ ἡ δευτέρα προσωνυμία (σάρ κίς = βασιλεὺς ἐθνῶν) εἶναι Σημιτικὴ.
'Ὡς δὲ ἀλλαχοῦ ἐρρήθη (σελ. 153), οἱ βασιλεῖς τῶν ἰσχυρῶν Χαλδαϊκῶν πόλεων
ἐλάμβανον συνηθέστερον τὴν προσωνυμίαν «βασιλέως τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κό-
σμου = sar kibrat arbaī», ἥτις εἶναι ἐπίσης Σημιτικὴ (ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας
Χαμουραβί λαμβάνει ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ τὴν Σουμιρικὴν προσωνυμίαν Δουγάλ
Κιγγίκι Οὐρίκι = βασιλεὺς Σουμίρ καὶ 'Ακκάδ, καὶ τὴν Σημιτικὴν sar kibrat arbaī

Ἄλλ' ἡ Ἀσσυρία δὲν διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας κυριαρχίαν (1). Οἱ Βαβυλώνιοι ἠνδρώθησαν ἐπὶ τέλους καὶ ταχθέντες ὑπὸ ἡγεμόνα τινά, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἔμεινεν ἄγνωστον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν νικηφόροι. Τὰ καθέκαστα τῆς στρατείας ταύτης εἶναι ἄγνωστα, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἐλευ-

—δ. τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου). Ἡ προσωνομία τοῦ « βασιλέως τῶν λαῶν (σάρ κίς) », ἣν ἔλαβεν ὁ Τουκλατινιδάρ, ἦτο ὡσαύτως ἀρχαία προσωνομία Χαλδαϊκῇ, βασιλέα δὲ Ἀκκάδ καὶ Σουμίρ καλεῖ ἑαυτὸν καὶ ὁ ἐκ τῶν ἀπογόνων καὶ διαδόχων τοῦ Τουκλατινιδάρ μέγας βασιλεὺς 'Ραμμαννιραρ Γ'.

(1) Ἡ Ἀσσυριακὴ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας κυριαρχία ἡ μᾶλλον ἡ ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας προσωπικὴ ἐνωσις τῶν δύο κρατῶν ὑπῆρξε βραχυχρόνιος καὶ παροδική ἐπὶ τε τοῦ Τουκλατινιδάρ Α' καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἀσσυρίων βασιλέων, οἵτινες κατέλαβον τὴν Βαβυλῶνα. Πλημμελὲς τις γνώμη εἶχεν ἐπικρατήσει ὡς πρὸς τοῦτο προερχομένη ἐκ τῶν ἐν τοῖς Ἀρμ. Χρον. τοῦ Εὐσεβίου λεγομένων ὅτι αὐτὸς Βήρωσος μετὰ τὴν δυναστείαν τῶν 9 Ἀράδων βασιλέων τῶν ἀρξάντων τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ 244 ἔτη, διηγείται καὶ περὶ Σεμιράμιδος τῆς ἀρξάσης ἐπὶ τῶν Ἀσσυρίων, εἴτα δὲ πάλιν ἀριθμεῖ πάνυ εὐκρινῶς τὰ ὀνόματα πέντε καὶ τεσσαράκοντα βασιλέων, καὶ λέγει ὅτι οὗτοι ἤρξαν ἔτη πενταχόσια εἴκοσι εἴξ. Ἡ ἐν παρόδῳ αὕτη ὑπὸ τοῦ Βηρώσου γενομένη μνεία τῆς Σεμιράμιδος ἐν τῇ ἀπαριθμῇ τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν ἔδοικεν ἀφορμὴν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ μετὰ Σεμίραμιν μνημονευομένη δυναστεία, ἡ ἀρξασα 526 ἔτη, ἦτο Ἀσσυριακὴ· οἱ ἀποδεχόμενοι δὲ τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν ἐνίσχυνον αὐτὴν θεωροῦντες τὰ 526 ἔτη τῆς δῆθεν Ἀσσυριακῆς δυναστείας συνάδοντα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενα πενταχόσια εἰκοσιπέντε ἔτη τῆς ἐπὶ τῆς ἁνῶς Ἀσίας ἀρχῆς τῶν Ἀσσυρίων (ἴδ. σελ. 248). Τὸ ἀνακριβές τῆς ὅλης ὑποθέσεως καὶ ἰδίᾳ τὸ λίαν πλημμελὲς τῆς παραβολῆς τῶν 526 ἐτῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Βηρώσου μνημονευομένης δυναστείας πρὸς τὰ 525 ἔτη τῆς κατ' Ἡροδότον Ἀσσυριακῆς ἐπὶ τῆς ἁνῶς Ἀσίας ἀρχῆς ἐπεχείρησαν ν' ἀποδείξουν ἄλλοι τε καὶ μάλιστα ὁ E. Schrader (Berosus und die Monum. Keilinschrift. und Geschichts. σ. 460-69). Κατὰ τὰ τελευταῖα πορίσματα τῆς σφηνοειδοῦς ἱστορικῆς φιλολογίας εἶναι τοσαῦτον πλημμελὲς ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ Βαβυλωνία ἐπὶ ἑκατοντάδας ἐτῶν ὑπετάγη εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ὥστε οὐδὲ λόγος πρεῖ νὰ γίνηται περὶ αὐτῆς. Ἡ Βαβυλωνία οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτος μέχρι τῆς τοῦτου καταλύσεως ἐγένετο Ἀσσυριακὴ ἐπαρχία, ἀλλὰ διετήρησε πάντοτε τὴν αὐτοτελῆ ὑπαρξὴν αὐτῆς ὡς κράτους ἰδιαίτερου. Παροδικῶς μόνον ἰσχυροὶ βασιλεῖς τῆς Ἀσσυρίας, ὡς ὁ Τουκλατινιδάρ, ἰδίως δὲ ὁ Σναχχερίμ, ἤνωσαν προσωπικῶς τὸ κράτος τοῦτο μετὰ τοῦ Ἀσσυριακοῦ, προσωνομούμενοι αὐτοὶ « βασιλεῖς Βαβυλωνίας ». Δύο τινὰ δὲ κυρίως ἐκώλυσαν τοὺς Ἀσσυρίους βασιλεῖς ἀπὸ τῆς κατακτήσεως καὶ εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος προσαρτήσεως τῆς Βαβυλωνίας: α') ὅτι ἡ Βαβυλωνία καὶ ἐπὶ τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους δὲν ἔπαυσε νὰ ᾔναι ἀρκούντως ἰσχυρά, ὥστε ν' ἀμύνηται γενναίως ὑπὲρ τῆς αὐτοτελοῦς ὑπάρξεως αὐτῆς· β') ὅτι αὐτοὶ οἱ Ἀσσυριοὶ βασιλεῖς ἐνεφοροῦντο σεβασμοῦ ἱεροῦ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν Βαβυλωνίαν, ἣν ἐθεώρουν ὡς ἱερὰν μητροπόλιν τοῦ κράτους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν· καὶ ἐφιλοδόξουν μὲν ἐπὶ τὸ ἀξίωμα καὶ ἐπὶ τὴν προσωνομίαν τοῦ « βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας », ἀλλ' οὐδέποτε διανοοῦντο νὰ καταστήσωσι τὴν Βαβυλωνιακὴν κράτος ἐπαρχίαν ἢ ἀπλοῦν πολιτικὸν ἐξάρτημα τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους.

θέρωσις τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τῶν 'Ασσυρίων. Οἱ νικηταὶ ὡς λάφυρον ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν εἰς Βαβυλῶνα σφραγιδά τινα τοῦ Τουκλατνινδάρ φέρουσαν τὴν ἐπιγραφὴν: «Τουκλατνινδάρ, βασιλεὺς τῶν λαῶν, υἱὸς τοῦ Σαλαμανασάρ, τοῦ βασιλέως τῆς 'Ασσυρίας, κτήτωρ τῆς χώρας *Καρδούνας*· ὅστις ἐξαλείψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ (ἐκ τῆς σφραγίδος ταύτης), τοῦτου τὸ ὄνομα καὶ τὸ σπέρμα εἴθε νὰ ἐξαφανίσωσιν οἱ θεοὶ 'Ασσοὺρ καὶ 'Ραμμάν». Ἡ σφραγὶς αὕτη ἔμεινεν ὡς τρόπαιον ἐπὶ 600 ἔτη ἐν Βαβυλῶνι μεχριστοῦ ὁ βασιλεὺς Σεναχρήϊμ κυριεύσας τὴν Βαβυλωνίαν ἀνεκτήσατο τὸ πολῦτιμον μνημεῖον.

Ὁ χρόνος τῆς Βαβυλωνιακῆς ταύτης κατὰ τῆς 'Ασσυρίας στρατείας δὲν εἶναι γνωστός, ἄδηλον δὲ ἂν ἐγένετο αὕτη ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ Τουκλατνινδάρ ἢ ἐπὶ τινος τῶν τούτου διαδόχων. Ἄλλως τε ἄγνωστος εἶναι καὶ ὁ ἀμέσως διαδεξάμενος τὸν Τ. βασιλεὺς καὶ ἄλλοι τῶν ὕστερον βασιλευσάντων ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, διότι καὶ ἡ *συγχρονιστικὴ χρονογραφία* 'Ασσυρίας καὶ Βαβυλωνίας οὐδὲν διαλαμβάνει περὶ τῆς ἱστορίας τῆς περιόδου ταύτης. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ 13 π. Χ. αἰῶνος, ὅποτε ἄρχεται πάλιν ἡ *συγχρονιστικὴ χρονογραφία* εὐρίσκομεν ἐν 'Ασσυρίᾳ τὸν βασιλέα Βουλκουδουρουσσούρ (1) καὶ σύγχρονον αὐτοῦ βασιλέα ἐν Βαβυλῶνι τὸν 'Ραμμανναδιναχί (1216-1181 π. Χ.). Μεταξὺ τῶν δύο τούτων βασιλέων νέος ἐξεργάγη πόλεμος. Οἱ Βαβυλώνιοι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν ἐνίκησαν τοὺς 'Ασσυρίους ἐν μάχῃ, καθ' ἣν ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Βηλκουδουρουσσούρ, μόλις δὲ ὁ τοῦτον διαδεξάμενος Νινδαρπαλικούρρας ἢ Νινδαρπαλισάρρας (ἢ 'Αδαρπαλικούρ)(2) κατῴρθησε ν' ἀποκρούσῃ τοὺς μέχρι τῆς ἱερᾶς πόλεως 'Ασσοὺρ προελάσαντας Βαβυλωνίους (3), χωρὶς ἐν τούτοις νὰ δυνηθῇ νὰ λάβῃ ἐπιθετικὴν κατ' αὐτῶν θέσιν καὶ νὰ ἀνακτῇ-

(1) Ἀνακριδῶς οὗτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Tiele θεωρεῖται υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Τουκλατνινδάρ.

(2) Ἀπὸ Νινδαρπαλικούρρας ἢ 'Αδαρπαλικούρ ἄρχεται πάλιν, κατὰ Tiele, ἡ ἐπὶ τῆς ὅλης 'Ασσυρίας ἀρχὴ τοῦ ἐν 'Ασσοὺρ ἐδρεύοντος πρωτογενοῦς κλάδου τοῦ ἀρχαιστατοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς 'Ασσυρίας, τοῦ κλάδου τοῦ καταγομένου ἀπ' εὐθείας ἀπὸ 'Ισμιδογάν καὶ Σαμσιρραμάν Β'.

(3) Κατὰ Tiele κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ἠρπάγη ἡ σφραγὶς τοῦ Τουκλατνινδάρ, ἐνῷ ὁ Hommel τὸ γεγονός τοῦτο ἀνάγει εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Τουκλατνινδάρ γενομένην Βαβυλωνιακὴν στρατείαν. Σημειωτέον ὅτι ὁ Tiele δὲν γινώσκει ὅτι μεταξὺ τῶν δύο πολέμων ἐμεσολάβησε χρόνος ὑπερβαίνων αἰῶνα ὁλόκληρον, διότι, ὡς ἐρρήθη, ὑπέθεσεν ἀνακριδῶς ὅτι ὁ Βηλκουδουρουσσούρ ἦτο υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Τουκλατνινδάρ.

σῆται τὰς ἀπολεσθείσας μεθορίους χώρας. Τὸν Νινδαρπαλισσάραν «τὸν ἀγαπητὸν τῷ θεῷ αὐτοῦ Ἀσσούρ, τὸν γεναῖον ἀμύντορα, τὸν παρὰσχόντα δύναμιν εἰς τοὺς στρατοὺς τῆς Ἀσσυρίας, τὸν ἐπιδαφιεύσαντὰ τὴν προστασίαν αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα, τὸν καθάραντα αὐτὴν ἀπὸ τῶν κακοποιῶν καὶ εὐσταθῶς ποιμάναντα τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσσυρίας», ὡς λέγει περὶ αὐτοῦ εὐφήμως ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ ὁ ἐνδοξος τοῦ βασιλέως τούτου τρισεγγονος Θαλγαθφελλασάρ Α', διεδέξατο ὁ γενναῖος υἱὸς αὐτοῦ Ἀσσορδάν Α' (Ἀσορδάν κατὰ Ο') (1185-1150 π. Χ.) ὁ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ δισεγγόνου αὐτοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' «κυβερνήσας τὸν λαὸν τοῦ Βήλου μετ' αἰγλήεντος σκήπτρου τῆς ἐξουσίας, ἀπολαύων τῆς εὐνοίας τῶν θεῶν διὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ, ὁ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν καὶ ἐν πάσαις ταῖς πράξεσι τοῦ βίου πεπειθῶς εἰς τοὺς μεγάλους θεοὺς καὶ διὰ τοῦτο προελθὼν μέχρι βαθεῖος καὶ εὐδαίμονος γήρατος». Ὁ Ἀσορδάν Α', ὅστις ἦτο σύγχρονος τεσσάρων Βαβυλωνίων βασιλέων, τοῦ Μιλισιχοῦ Β' ἢ Ἀμιλ-Μερωδᾶχ (τοῦ διαδεξαμένου τὸν Ῥαμμανανδιναχί, 1186 - 1171 π. Χ.), τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μερωδαχπαλιδδίν Α' (1) (1171-1158 π. Χ.) καὶ τοῦ διαδεξαμένου τοῦτον Ζαμαμασουμαϊδδίν (1158-1157 π. Χ.) ἔτι δὲ καὶ τοῦ τούτου ἀγνώστου διαδόχου, ἐπολέμησε κατὰ τῆς Βαβυλωνίας, καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐνταῦθα ὁ τρίτος τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων βασιλέων. Ὁ Ζαμαμασουμαϊδδίν ἡττήθη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Ἀσορδάν Α', ὅστις κατέλαβέ τινας ἐν τοῖς μεθορίοις πόλεις Βαβυλωνιακάς (Ζάβα, Ἰρριγα), καὶ ἐπανῆλθε μετὰ πολλῆς λείας εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς φαίνεται δὲν προσήρτησεν εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος τὰς κυριευθείσας πόλεις. Ὡς δὲ φαίνεται, κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἐφονεύθη ὁ ἐπὶ ἐν μόνον ἔτος ἄρξας Ζαμαμασουμαϊδδίν. Ἡ ἡττα δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως τούτου λίαν πιθανῶς ἐπήνευγον ταραχὰς ἐξηγουσας τὴν μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν δυναστείας, διότι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζαμαμασουμαϊδδίν, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1854, χρονολογεῖται ἡ ἀρχὴ νέας βασι-

(1) Ὁ Μερωδαχπαλιδδίν εἶναι γνωστός καὶ ἐκ τινος δωρητηρίου ἐγγράφου (γεγραμμένου ἐπὶ στήλης ἐκ λίθου ἔχοντος ὕψος ἐνὸς μέτρου), δι' οὗ δωρεῖται εἰς τινὰ τῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους (Μερωδαχζακκισουμί), διὰ τὰς πρὸς τὸν βασιλέα παρασχεθείσας υπηρεσίας, κτῆμα, τοῦ ὁποίου τὰ ὄρια περιγράφονται ἐν τῷ ἐγγράφῳ καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Τοῦ αὐτοῦ βασιλέως εὐρέθη ἐπιγραφὴ ἐν Ὁρχόη, ἐξ ἧς γίνεται δῆλον ὅτι ἀνυποχώρησε τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ναὸν τῆς θεᾶς Ἰσταρ.

λικῆς δυναστείας Βαβυλωνιακῆς (τῆς τῶν Πάσχι) (1). Ὁ πρῶτος ἡγεμὼν τῆς νέας δυναστείας δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός, γνωστὸν δὲ μόνον ὅτι ἡ δυναστεία αὕτη, ἡ ἄρξασα ὑπὲρ ἡμῶν αἰῶνα ἐν Βαβυλωνίᾳ, 17 ἔτη μετὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτῆς ἀνέδειξεν ἡγεμόνα ἰσχυρόν, δραστήριον καὶ γενναῖον, τὸν Ναβουχοδονόσορα Α' (Ναβου-χου-δουρ-ουσσοῦρ ἢ Ναβου-κουδουρρι-ουσσοῦρ (ἐν τοῖς μνημ.)). *Ναβοκοδρόσορος* καλεῖται παρὰ Στράβωνι ὁ Ναβουχοδονόσορ Β', *Νεβοκαδνεζάρ* ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ καὶ Ναβουχοδονόσορ παρὰ τοῖς Ο' (2). Ἐν Ἀσσυρίᾳ μετὰ τὸν Ἀσορδάν Α' ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουττακιλινουσκού ἢ Μουττακιλναβού, ὡς ἀνεγινώσκετο πρότερον τὸ ὄνομα (ἄγνωστον πόσα ἔτη ἐβασίλευσε), τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία οὐδὲν φαίνεται ὅτι εἶχεν ἄξιον λόγου ἐν εἰρήνῃ ἢ ἐν πολέμῳ τελεσθὲν ἔργον, ἀφοῦ ὁ ἐγγονὸς αὐτοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ὁ τοσοῦτον ἠδόμενος εἰς τὸ ἐξυμνεῖν τὰ ἔργα τῶν προγόνων, περὶ τοῦ πάππου ἀρκεῖται λέγων ὅτι «ὁ Ἀσσοῦρ ἔδωκεν αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ ὕψωσεν αὐτὸν εἰς δύναμιν καὶ κράτος» (3). Μετὰ τὸν Μουτ-

(1) Ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ «κανόνι βασιλειῶν» ἡ δυναστεία τῶν Πάσχι ἢ Πάσχι, εἰς ἣν ἀναμφισβητῆτως ἀνήκει ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ Α', σημειοῦται ὡς ἄρξασα 72 ἔτη καὶ 6 μηνῶν (ἴδ. σ. 172 σημ.) ἤτοι κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1154-1081 π. Χ. Ἡ δυναστεία δὲ αὕτη ἔθηκεν, ὡς φαίνεται, τέρμας εἰς τὴν ἐν Βαβυλῶνι ἀρχὴν τῶν Κοσσαιῶν. Ὅσα περὶ τῶν βασιλείων τῆς Κοσσαικῆς δυναστείας ἐξ ἐπιγραφῶν βασιλικῶν, μᾶλλον δὲ ἐκ τῆς συγχρονιστικῆς χρονογραφίας εἶναι ἀκριβῶς γνωστά, ἐξετέθησαν ἀνωτέρω ἐν περιλήψει. Ἡ πρό ὀλίγων ἐτῶν γενομένη εἰς Βαβυλωνίαν, καθὰ ἐν οἰκίῳ τόπῳ ἐμνημονεύθη, Ἀμερικανικῇ ἐπισημονικῇ ἀποστολῇ ἱκανὰ ἀνεκάλυψε νέα μνημεῖα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῇ Κοσσαικῇ ἐν Βαβυλωνίᾳ δυναστείας, ἰδίᾳ δὲ διὰ τῶν ἐν Νιφφὲρ (ἐν τῇ θέσει τῆς ἀρχαίας Νιπούρ) γενομένων ἀνασκαφῶν ἑκατοντάδες εὐρέθησαν πινάκων καὶ νέα ἐγνώσθησαν Κοσσαιῶν βασιλέων ὀνόματα. Ἀλλὰ τὰ νέα ταῦτα εὐρήματα δὲν ἐχρησιμοποίηθησαν ἔτι προσηκόντως πρὸς ἐξεργασίαν τῆς Βαβυλωνιακῆς ἱστορίας καὶ δὲν παρέχουσι πορίσματα σαφεῖς, οἷα ἐλπίζεται ὅτι πάντως παρέξουσιν ἐν προσεχέσταις μέλλοντι. Ἀλλ' ὅπως δὴποτε ἐκ πολλῶν καθίσταται βέβαιον ὅτι ἡ Κοσσαικὴ ἐν Βαβυλωνίᾳ δυναστεία ἤρξεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18 μέχρι τῶν μέσων τοῦ 12 π. Χ. αἰῶνος) καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἀναιρεῖ ἄρδην τὴν καὶ ἀλλαγὴν ἐξελεγχθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν γνώμην (π. σελ. 172 σημ. 1) ὅτι ἡ Κοσσαικὴ δυναστεία ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν τῶν 9 Ἀράβων βασιλείων τοῦ Βηρωσου.

(2) Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν βασιλείων τῆς δυναστείας Πάσχι δὲν ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὀνόματα τὰ περιεχόμενα ἐν αὐτῷ πλην τοῦ ὀνόματος τοῦ πέμπτου τῆς δυναστείας βασιλέως Μερωδαχναδιναχί, εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτον δυσανάγνωστα, τινὰ δὲ ἐντελῶς ἐφθαρμένα. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Α' εἶναι γνωστά ἐκ τῆς συγχρονιστικῆς χρονογραφίας, ἐν ἣ ἀναφέρεται οὗτος ὡς σύγχρονος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Ἀσσουρρισισί.

(3) Ἡ μόνη ἐπιγραφὴ τοῦ Μουττακιλινουσκού, ἡ εὑρεθεῖσα μέχρι νῦν, περιέχει ἀπλῶς

τακίλνουςκου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ τοῦτου υἱὸς Ἀσσυρρισισί, ἐπίσης γενναῖος καὶ δραστήριος ὡς ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Βαβυλώνιος βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ Α' (1). Ὁ Ναβουχοδονόσορ Α', ἀφοῦ ἐπιτυχῶς ἐπολέμησε πρὸς ἀνατολὰς ἐναντίον τῶν Ἑλαμιτῶν καὶ τῶν Κοσσαίων, πρὸς δυσμὰς δὲ ἐξέτεινεν, ὡς φαίνεται, τὰς στρατείας αὐτοῦ μέχρι Παλαιστίνης, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀσσυρίας μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Ἀλλ' ὁ Ἀσσυρρισισί «ὁ βασιλεὺς ὁ κραταῖός, ὁ πορθητής, ὁ κρατερός πολεμιστής, ὁ καταβάλλων τοὺς ἀνθισταμένους καὶ στασιάζοντας», ὡς ἀποκαλεῖ τὸν πατέρα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὁ μέγας τοῦ Ἀσσυρρισισί υἱὸς Θαλγαθφελλασάρ Α', ἀπέκρουσε κρατερῶς τὸν Ναβουχοδονόσορα χρησάμενος ἐν τῇ πολέμῳ πολλοῖς ἄρματῆλάταις μαχηταῖς. Ἀλλ' ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς, καίπερ ἀποκρουσθεὶς, ἐπανῆλθε μετὰ νέας δυνάμεως στρατιωτικῆς ἀποτελουμένης τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἱππέων καὶ ἄρματῆλατῶν, ἀλλ' ἠττήθη αὖθις ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρρισισί, ὅστις πρὸς τῇ ἄλλῃ πολλῇ λεία καὶ τοῖς πολλοῖς ἄρμασιν, ἅπερ ἐκυρίευσεν ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου καὶ ἱερόν τι κσιμήλιον, περιαχθὲν ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ στρατῷ ὡς τρόπαιον πρὸς μείζονα τῶν μαχητῶν ἐνθάρρυνσιν. Τὸν Ἀσσυρρισισί βασιλεύσαντα μέχρι τοῦ 1115 (τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἦτο τὸ 1130) διεδέξατο ὁ περιώνυμος υἱὸς αὐτοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α'.

τὴν γενεαλογίαν τοῦ οἴκου ἀπὸ τοῦ πάππου μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνάδου τοῦ Μουττακίλνουςκου.

(4) Τοῦ Ναβουχοδονόσορος Α' σώζεται στήλη τις μετὰ δωρητηρίου ἐπιγραφῆς ἔχουσα ὕψος μέτρου καὶ κατασκευασμένη ἐξ ἀσβεστολίθου. Ἡ δωρεὰ γίνεται πρὸς τὸν ἐπαρχιακὸν ἡγεμόνα Ἰτιτμερωδάχ διὰ τὰς εἰς αὐτὸν ὑποκειμένας ἐν τῇ χώρᾳ Ναμάρ (καίμενη ἐν τοῖς πρὸς τὴν χώραν τῶν Κοσσαίων Βαβυλωνιακοῖς ὁρίοις) πόλεις καὶ κώμας ἀπονέμουσα αὐτονομίαν καὶ ἀτέλειαν φόρου. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὁ Ναβουχοδονόσορ Α' καλεῖται «ὁ ὑψηλὸς κύριος, ὁ κραταῖός, ὁ γόνος τοῦ Τιντίρ (Βαβυλώνιος), ἡγέτης βασιλέων, γενναῖος ἀρχιερεὺς ἡγεμῶν, διοικητὴς Ἐριδοῦ, ὁ ἥλιος τῆς χώρας αὐτοῦ, ἡ εὐδαιμονία τοῦ λαοῦ, ὁ φύλαξ τῶν ὁρίων, ὁ βασιλεὺς τῆς δικαιοσύνης, ὁ κρίνων κρίαιν δικαίαν, ὁ ἀνδρείος ἥρωϊς, ὁ φέρων τὰ κραταῖον τόξον, ὁ ἀτρόμητος πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ὁ καταρρίπτων διὰ τῶν ὅπλων του τὴν δύναμιν τῶν Ἀλλυδαίων, ὁ νικητὴς τῆς δύσεως (τῶν δυτικῶν χωρῶν, τῆς Συρίας), ὁ αἰχμαλωτίζων Κοσσαίους, ὁ διορίζων βασιλεῖς, ὁ τῇ Μερωδάχ ἀγαπητός βασιλεὺς». Ἐν τῇ

1. Οἱ χρόνοι τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' (1).

Ἡ Συρία, ἡ ἀνατολικὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὸ Ἀρμενικὸν ὄροπέδιον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου βασιλέως Θαλγαθφελλασάρ Α'. — Περὶ τῆς Συρίας ὡς καὶ περὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περὶ τῶν λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς χώρας ταύτας γενήσεται μακρότερος λόγος ὑπὸ γεωγραφικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἐποψίν ὅταν θὰ ἐκθέσωμεν λεπτομερέστερον τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν τούτων. Νῦν δὲ περιοριζόμεθα νὰ σκιαγραφήσωμεν ἀπλῶς τὰ κατὰ τὰ ἔθνη τὰ οἰκούντα τὰς μνημονευθείσας χώρας καθ' ὃν χρόνον ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀσσυρίας. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 12 π. Χ. αἰῶνος, ὅποτε ἄρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', ἡ Συρία ἢ ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς καλουμένη «δυτικὴ χώρα» ('*Ἀχάρρι* ἢ '*Ἀχάρρου* (2) ἐν τῇ Σημ. Βαβυλ., καὶ «*Μαρτοῦ*» (3) ἐν τῇ Ἀκκαδос.) κατωκίετο

ἀξιοσημειώτῳ τούτῳ δωρητηρίῳ ἐγγράφῳ ὑπογράφονται ὡς μάρτυρες πρῶτον μὲν ὁ μέγας ἱερεὺς, εἶτα δὲ οἱ ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες, τέλος δὲ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ὑπογράφων ἀπλούστατα ὡς μάρτυς «*Ναβουχοδονόσορ* κύριος τῆς (ἐπαρχίας) *Ναμάρ*» ἐκφέρονται δὲ δεινότεραι ἀραὶ κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε καταστρέφει ἢ παραμορφώσῃ τὴν δωρητήριον ἐπιγραφὴν. Ἐπὶ τῆς στήλης εἶναι γλυφαί τινες συμβολικαὶ καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάγλυφος εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος Α' ἐν μεγαλοπρεπεῖ βασιλικῇ στολῇ καὶ μετὰ τόξου ἐν τῇ χειρὶ.

(1) *Τουκλατι-παλ-ισάρρα* ἐν ταῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις, *Τιγλαθ-πιλέσερ* ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, *Θαλγαθφελλασάρ* παρὰ τοῖς Ο', *Θαλγαθφελλασάρ* παρ' Εὐσεβίῳ.

(2) *Ἀχάρρου* ἐν τῇ Ἀσσυροβαβυλωνιακῇ, ὅπως *Ἀχόρ* ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ, σημαίνει κυριολεκτικῶς τὸ *ὀπισθεν μέρος*, ἐντεῦθεν δὲ τὴν *δύσιν*. Κατὰ τρόπον ἀνάλογον ἐν ταῖς Σημιτικαῖς γλώσσαις ἡ ἀνατολὴ λέγεται τὸ *ἐμπροσθεν*, ἡ μεσημβρία τὸ *δεξιόθεν* καὶ ὁ βορρᾶς τὸ *ἀριστερόθεν*.

(3) *Μαρτοῦ* κατὰ Δέλιτς (W. I. d. P. σελ. 271) σημαίνει ἐν τῇ Ἀκκαδοσυμυρικῇ *δύσιν* καὶ *δυτικὸν ἄνεμον*, ἐντεῦθεν δὲ καὶ *θεῖλλον*, διὰ τοῦτο καὶ ὁ *Ραμμάν*, ὁ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν βροντῶν καὶ τῶν κεραυνῶν θεὸς, καλεῖται καὶ *Μαρτοῦ*. Κατὰ Hommel (G. B. u. A. σελ. 270) ἡ λέξις δὲν εἶναι κυρίως Ἀκκαδοσυμυρική, ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἀκκαδοσυμυρίοις τῆς Βαβυλωνίας παρήχθη ἐκ τοῦ ἐθνολογικοῦ ὀνόματος τῶν Ἀμορραίων τῆς Παλαιστίνης, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ὑποίων (*Ἀμάρ* ἐκάλουν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τὴν νότιον Συρίαν) μετὰ Φοινικικῆς καταλήξεως -του ἐγένετο ἡ λέξις (Α(μάρτου) ἢ σημαίνουσα χώραν τῶν Ἀμορραίων, τῶν πρὸς δυσμὰς μὲν

ὑπὸ διαφορῶν λαῶν οὐχὶ πάντων, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν αὐτὴν ἀνηκόντων οἰκογένειαν φυλετικὴν. Ἡ νότιος Συρία ὥκειτο ἤδη πρὸ αἰώνων ὑπὸ δύο φυλῶν ἱστορικῶς ὀνομαστοτάτων, τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν διαφορῶν Χανανιτικῶν λαῶν, ὧν μνημονεύει ἡ Ἱ. Γραφή. Καὶ οἱ μὲν Ἑβραῖοι ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 3 ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 2 π. Χ. χιλιετηρίδος μεταναστεύσαντες εἰς τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ τῶν ἀνατολικώτερον παρὰ τὸν Εὐφράτην κειμένων χωρῶν ἀφῆρσαν ἱκανὴν ἔκτασιν γῆς ἀπὸ τῶν πρότερον ἐν τῇ χώρᾳ οἰκούντων Χανανιτῶν, ὧν οἱ περιορισθέντες εἰς τὴν παραλίαν ἐκλήθησαν ἰδίως Φοινίκες, πλὴν τῶν κατὰ τὴν νότιον ἄκρην τῆς παραλίας οἰκούντων Φιλισταίων, ἀφ' ὧν πᾶσα ἡ νοτιὰ Συρία ἐκλήθη Παλαιστίνη (ἢ Παλαιστίνῃ Συρία). Ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων οἰκητῶρων τῆς χώρας Χανανιτικῶν λαῶν ἐν τῇ μεσογαίᾳ τῆς νοτίου Συρίας διατηρήθησαν, μετὰ τὴν Ἑβραϊκὴν μετανάστευσιν, κυρίως οἱ Ἀμορραῖοι. Οὗτοι ὥκουν τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης χώραν, οἱ δὲ Ἑβραῖοι τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ τούτου νότιον Συρίαν τὴν ἐκτεινομένην μεταξὺ τοῦ ῥηθέντος ποταμοῦ καὶ τῆς ὑπὸ Φιλισταίων καὶ ὑπὸ Φοινίκων οἰκουμένης παραλίας χώρας (ὀλίγαι δὲ τινες φυλαὶ αὐτῶν ὥκουν καὶ ἐκεῖθεν, πρὸς ἀνατολὰς δηλονότι, τοῦ Ἰορδάνου). Ἀλλὰ καὶ πρὸς Α. τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης ὡς καὶ πρὸς Δ. τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Ν. θαλάσσης ὥκουν φυλαὶ τινες συγγενεῖς μὲν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ἀλλὰ μὴ ἀνήκουσαι εἰς τὸν κυρίως Ἑβραϊκὸν λαόν, τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ. Τοιαῦται φυλαὶ ἦσαν οἱ πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης μεταξὺ τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἀράβων τῆς Πετραίας Ἀραβίας οἰκούντες Ἰδουμαῖοι ἢ Ἐδωμίται, οἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης Μωαβῖται καὶ βορειότερον τούτων οἱ Ἀμμωνῖται καὶ ἄλλοι τινὲς συγγενεῖς πρὸς τοὺς λαοί. Βορειότερον τῶν Ἑβραίων καὶ ἀνατολικῶς τῶν Φοινίκων ἄρχεται ἡ χώρα Ἀράμ ἢ περιλαμβάνουσα τὴν ὕστερον κοίλην Συρίαν κληθεῖσαν χώραν, ἔτι δὲ καὶ τὴν βόρειον Συρίαν. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, οἱ Ἀραμαῖοι (1) (οἱ Ἀριμοι, ὡς εἰκάζεται, τοῦ Ὁμήρου) τῆς Βαβυλωνίας, ἀλλ' ἐγγύτερον πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους ἢ πάντες οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Παλαιστίνης οἰκούντων· ἐντεῦθεν δὲ καθολικώτερον ἐδόθη τὸ ὄνομα εἰς ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην καὶ εἰς τὴν μέσσην Συρίαν. Μαρτοῦ δὲ ὀνομάσθη καὶ ὁ Ῥαμμάν, ὡς θεὸς δυτικῆς, παραληφθεὶς δηλαδὴ ἐκ τῆς Συρίας, ἐκ τοῦ Συριακοῦ θεοῦ Ῥαμμάν (σ. 269 σημ. 2).

(1) Ὡς ἐρρήθη ἀλλαχού, σελ. 55 σημ. 1, Ἀράμ ἢ Ἀρίμ καλεῖται ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις οὐχὶ ἡ Συρία, ἀλλ' ἡ Μεσοποταμία.

καλοῦνται ἐν ταῖς σφηνοειδέσιν ἐπιγραφαῖς *Χάτι* (Χέτα ἐν ταῖς Αἰγυπτιακαῖς ἐπιγραφαῖς), ἐξ οὗ συνήθως καλοῦνται νῦν ὑπὸ τῶν Ἀσιανολόγων *Χιττίται*. Ἀλλὰ πλὴν τῶν Χιττιτῶν τούτων ἀναφέρεται ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς μνημείοις καὶ ἕτερος λαός, ὁ τῶν Ῥουτήνων· ἀλλ' ὁ λαὸς οὗτος εἶναι ὅλως ἄγνωστος ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις. Οἱ Χιττίται δὲν περιωρίζοντο ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ βορείᾳ Συρίᾳ, ἀλλὰ τὰ ὅρια αὐτῶν ἐξετείνοντο μέχρι τῶν νοτιανατολικῶν χωρῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀντιταύρου μέχρι τοῦ Εὐφράτου ἐκτεινομένη νοτιανατολικὴ χώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἥς μέγα μέρος μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς ἀρχαιότητος χρόνων ἐκαλεῖτο *Καταορία* (ἐκ τοῦ ἔθνους τῶν *Καταόρων*, ὧν τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι εἶναι μετασχηματισμὸς τοῦ *Χάτι*· πρὸβλ. Λύκιοι, Λυκάονες, Λυκαονία) ᾧ κεῖτο ἐπίσης ὑπὸ λαοῦ Χιττιτικού. Περί τῆς καταγωγῆς τοῦ λαοῦ τούτου γενήσεται λόγος ἐν τοῖς περὶ Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας, τοῦτο δὲ μόνον ἀνάγκη νῦν νὰ ῥηθῇ ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Χιττίται δὲν ἦσαν Σημίται ἀμιγεῖς. Ἡ βορεία Συρία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θαλαθφελλάσαρ Α΄ δὲν εἶχεν ἐκσημιτισθῇ ἐν οἷς βαθμῶν αἱ ἀνατολικώτερον τοῦ Εὐφράτου κείμεναι ὅλως Σημιτικαὶ χώραι τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας. Πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐν μέρει πρὸς δυσμάς, τῶν Χιττιτῶν ὄκουν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ Ἀντιταύρου, ἀπὸ τῶν κοιλάδων τοῦ Σάρου καὶ Πυράμου μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου, διάφοροι λαοί, ἐν οἷς γνωστότατοι ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις εἶναι οἱ *Μουσκάι* ἢ *Μουσχοι* καὶ οἱ *Τουβλάι* (οἱ *Μόσχοι* καὶ οἱ *Τιβερηνοὶ* τῶν Ἑλληνιστικῶν παραδόσεων, *Μεσέχ* καὶ *Τουβάλ* τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης). Τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς ἰδίως Ἀσσυρίας καὶ τῆς βορείου Μεσοποταμίας μέχρι Καυκάσου ἐκτεινόμενον εὐρὺ Ἀρμενικὸν ὁροπέδιον, τὴν χώραν δηλονότι τὴν ἐν τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνιακοῖς μνημείοις καλουμένην *Ναῖρι* (ἰδ. σελ. 55), κατεῖχον λαοὶ πολυώνυμοι, Τουρανικῆς τὸ πλεῖστον καταγωγῆς, ἐν οἷς ἄξιοι μνείας εἶναι οἱ πρὸς νότον ἐν τῇ ἀμέσῃ γειτονίᾳ τῶν Ἀσσυρίων οἰκοῦντες *Κούρχοι* (πιθανῶς οἱ πρόγονοι τῶν *Καρδούχων* ἢ *Κούρδων*) καὶ οἱ ἐν τῇ νῦν νοτίᾳ *Κουρδιστάν* οἰκοῦντες *Μουσρί* καὶ οἱ τούτων γείτονες *Μουσκάι* ἢ *Μουσχοι* τοῦ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου, ὁμόφυλοι τοῖς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσι *Μόσχοις* τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἐτι δὲ οἱ βορειοανατολικώτερον ἐν ταῖς περὶ τὴν *Θωσπίτιδα* λίμνην (τὴν σήμερον λίμνην *Βάν*) ὄρευναῖς χώραις

οἰκοῦντες Οὐράрту, ὡς καλοῦνται ἐν τοῖς μνημείοις, ὧν τὸ ὄνομα ὡς καὶ τὸ τῆς ὑπ' αὐτῶν οἰκουμένης χώρας (Οὐράрту καλουμένης καὶ ταύτης) ἔχει, φαίνεται, σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ τοῦ ὄρους Ἀραράτ. Ἐν τοῖς *Οὐράрту* ἠθέλησάν τινες Ἀσσυριολόγοι νὰ εὕρωσι τοὺς Ἀλαροδίους τοῦ Ἡροδότου, ἐνῷ ἄλλοι *Α.λαροδίους* ἐθεώρησαν τοὺς Χιττίτας, καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ μετὰ μικρᾶς πιθανότητος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου ὡς καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας ἐν μέρει ἐκτεινόμενον Ἰρανικὸν ὁροπέδιον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ὤκειτο ὑπὸ διαφορῶν λαῶν Τουρανικῆς καὶ Ἀρίας καταγωγῆς, ὧν οἱ γνωστότεροι εἶναι οἱ Μαδαῖ (Μηδοὶ) καὶ οἱ Παρσούα (Πέρσαι; Πάρθοι;). Εἰς ἄμεσον γειτονίαν πρὸς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος διετέλει ἡ πρὸς δυσμᾶς αὐτοῦ ἐκτεινομένη βόρειος Μεσοποταμία οἰκουμένη ὑπὸ λαοῦ Σημιτικοῦ ὁμοφύλου μὲν τῷ Ἀσσυριακῷ, μὴ ὑποτεταγμένου δὲ εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', ἀλλ' ἀποτελοῦντος πολλὰς κατ' ἰδίαν πολιτείας καὶ κράτη, καθ' ὧν οὐχ ἅπαξ ἐπολέμησεν ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α'.

Ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' (1115-1100 π. Χ.). — Ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἄρχεται νέα περίοδος δυνάμεως καὶ δόξης διὰ τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος, ἐνῷ τούναντίον ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ἀγωνίζεται διηνεκῶς ἐναντίον τοῦ Ἀσσυριακοῦ τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' κυρίως εἶναι ὁ πρῶτος τῶν ἰσχυρῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, ὁ πρόδρομος τῶν κρατερῶν βασιλέων καὶ μεγάλων στρατηλατῶν Ἀσσυρνασιρπάλ, Σαλαμανασάρ Β', Σιναχηρείμ καὶ Σαρδαναπάλου. Ὡς εἶδομεν, ἤδη ἐπὶ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' τὸ κέντρον τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους εἶχε μετατεθῆ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς πόλεως Ἀσσοῦρ εἰς τὴν Νινεὺν· ἀλλ' αὕτη ἀπὸ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἰδίως κατέστη μεγάλη πρωτεύουσα τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἐν ᾗ, ὅπως ἐν Βαβυλῶνι, συνεκεντροῦτο ἡ δύναμις καὶ ὁ πλοῦτος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ σύμπαντος κράτους καὶ ἀφ' ἧς ὁρμώμενοι οἱ ἰσχυροὶ βασιλεῖς διηύθυνον τὰς κατακτητικὰς αὐτῶν στρατείας κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α', ὅστις ἦτο μέγας οὐ μόνον ἐν τοῖς πολέμοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς εἰρήνης, κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ διῆλθεν ἐν στρατείαις νικηφόροις δύο καὶ τισσαρχόντα χώρας ἀπὸ τοῦ Λύκου μέχρι τοῦ Εὐφράτου, ὡς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς

ιστορεῖ, καὶ ἐκείθεν μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τῶν ὁρίων τῆς Μ. Ἀσίας. Αἱ μεγάλαι αὗται πολεμικαὶ πρὸς δυσμὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Θαλαβθελλασάρ Α' εὗρον στάδιον τοσούτῳ μᾶλλον ἐλεύθερον, ὅσῳ ἐν Αἰγύπτῳ μετὰ τοὺς ἰσχυροὺς βασιλεῖς τῆς 17 δυναστείας (Τούθ-μωσιν Γ', Σέθων Α', Ῥαμσῆν Β'), οἵτινες, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ ἱστορίᾳ, ἐπενέβησαν ἰσχυρῶς εἰς τὰ τῆς Συρίας, ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν ἢ τοῦ κράτους δύναμις εἶχεν ἐντελῶς καταπέσει καὶ τὰ πάντα ἐν Συρίᾳ ἦσαν πρόσφορα πρὸς αὐξήσιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πρὸς νότον μὲν οἱ μήπω ὑπὸ βασιλείαν τεταγμένοι, ἀλλ' ὑπὸ Κριαῆς δημοκρατούμενοι Ἑβραῖοι, καὶ οἱ τούτων γείτονες Φιλισταῖοι διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πρὸς ἀλλήλους πολέμους ἐξασθενούμενοι ἀμοιβαίως. Οἱ βορειότερον τὴν παραλίαν κατέχοντες Φοίνικες, οἱ ναυτικὴν μόνον κεκτημένοι δύναμιν, δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιτάξωσι σπουδαίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπὶ Συρίαν ἐπέκτασιν τῆς Ἀσσυριακῆς δυνάμεως. Καὶ αἱ ἄλλαι δὲ πολιτεῖαι τῆς μέσης Συρίας, ἰδίως ἡ Δαμασκός, δὲν ἦσαν ἐπίσης ἀρκούντως ἰσχυραὶ ὥστε ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν Ἀσσυρίων. Μόνοι δυνάμενοι νὰ ἐπίσχωσι τὴν ὀρμὴν τῶν Ἀσσυρίων ἦσαν οἱ τὴν βόρειον Συρίαν οἰκοῦντες Χιττίται. Τὸ κράτος τούτων δὲν εἶχε πλέον τὴν ἐνότητα ἐκείνην καὶ τὴν δύναμιν, δι' ἧς ἐπὶ τοσοῦτον ἀντίστη κατὰ τὸν 15 καὶ 16 π. Χ. αἰῶνα κατὰ τῆς ἐν Συρίᾳ κυριαρχίας τῶν μεγάλων Αἰγυπτίων ἡγεμόνων. Οἱ πρὸς τὴν Αἴγυπτον πόλεμοι εἶχον ἐξασθενῶσαι τὸ κράτος αὐτῶν, τὸ ὅποιον εἶχε περιέλθει σχεδὸν εἰς διάλυσιν. Οὐχ ἦττον καὶ νῦν ἐτι οἱ Χιττίται ἦσαν οἱ ἀξιομαχώτατοι ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Συρίας, καὶ ἐναντίον τούτων καὶ τῶν ὁμόρων αὐτοῖς λαῶν ἔστρεψεν ἐν ἀρχῇ τὰ ὄπλα αὐτοῦ ὁ Θαλαβθελλασάρ Α'. Ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ στρατείᾳ οἱ λαοὶ τῆς βορείου Συρίας, οἱ ἐν τῇ Κομμαγηνῇ πιθανῶς οἰκοῦντες Χιττίται, ἡττήθησαν, ὡς φαίνεται, ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Ἀλλὰ πρὸς βοήθειαν τῶν οἰκητόρων τῆς Κομμαγηνῆς (Κουμμουχ) ἦλθον ὡς σύμμαχοι οἱ βορειοδυτικώτερον οἰκοῦντες Μόσχοι (1). Οὗτοι,

(1) Οἱ Μόσχοι οὗτοι (ἢ Μουσάκοι ἢ Μουσκάι τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων) δὲν εἶναι οἱ Μόσχοι ἢ Μοσχηνοὶ τῆς Μ. Ἀσίας, ὡς ἀνακριθῶς ἐξέλαβον ὁ Μασπερὸ καὶ ἄλλοι νομίζοντες ὅτι διὰ τῆς κατὰ τῶν Μουσκάι νίκης τοῦ Θαλαβθελλασάρ Α' κατὰ τὴν πρώτην ἤδη στρατείαν ἠνεώχθησαν τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ αἱ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐτι ἀνακριδέστερα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Μάυερ λεγόμενα ὅτι διὰ τῆς νίκης τῆς κατὰ τῶν Μόσχων τὰ στρατεύματα τοῦ Θαλαβθελλασάρ Α' διήλθαν τὰ ἀνατολικά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τοῦ Πόντου καὶ ὅτι οἱ ἡγεμόνες οἱ ἡττηθέντες

κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Θαλαφθελλασάρ ἱστορούμενα, ἐπὶ τοῦ Ἀσορδάν Α' ἤδη εἶχον καταστῇ ὑποτελεῖς τῇ Ἀσουρίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τὰ τε-

ἐτράπησαν εἰς φυγὴν μέχρι τῶν ὄθων τοῦ Εὐφράτου (G. d. Alt. σ. 522) Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ Θαλαφθελλασάρ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτοῦ ποιεῖται λόγον περὶ χωρῶν τοῦ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου ὡς περὶ θεάτρου τοῦ πολέμου. Παραδόξως δὲ καὶ ὁ G. Rawlinson (σελ. 64) καὶ αὐτὸς ὁ E. Schrader (Keilinschr. u. Geschichtsforsch. σ. 155-159) κλίνουν νὰ πιστεύσωσιν ὅτι οἱ ἀναφερόμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μουσακί εἶναι οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὲρ τὴν Κιλικίαν μετὰ τῶν Τιβαρηνῶν οἰκοῦντες Μόσχοι, χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Θαλαφθελλασάρ Α' οἱ Μόσχοι οἱ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου ἡττηθέντες ἤδη ἐπὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ Ἀσορδάν Α' ἦσαν ὑποτελεῖς τῇ Ἀσουρίᾳ καὶ ὅτι τοῦ Ἀσορδάν Α' τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶχεν ἐκταθῇ μέχρι τοῦ Πόντου. Ἐπεὶ πῶς ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θαλαφθελλασάρ Α' ὁ ἐν τῇ πρώτῃ στρατείᾳ καταβάλων τοὺς Μόσχους καὶ προσελάσας μέχρι Πόντου ἐν ταῖς ἐπομέναις στρατείαις πολεμῇ διαρκῶς ἐναντίον τῶν λαῶν τῆς βορείου Συρίας; Ὁ Hommel (G. B. u. A. σ. 510), ἵνα λύσῃ τὴν ἀπορίαν, ὑπέθεσεν ὅτι οἱ Μόσχοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ τοῦ Ἀσορδάν Α' εἶχον εἰσβάλει εἰς τὰς πρὸς τὸ Μάσιον ὁρος ὑποκειμένης τῇ Ἀσυριακῇ κράτει χώρας καὶ εἶχον κυριεύσει τὰς χώρας ταύτας (τὰ χώρας Ἀλζί καὶ Πουρικουζού). Μόνος δὲ ὁ Δέλιτς (W. I. d. P. σ. 250) ἐξηγεῖ τὴν πιθανωτέραν εἰκασίαν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Θαλαφθελλασάρ Α' τῶν Μόσχων αἱ οἰκίσεις ἐξετείνοντο πολλῶ νοτιώτερον ἢ κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους, ὅποτε εὐρίσκομεν αὐτοὺς περιορισμένους ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ Πόντου. Καὶ ὅμως ἂν οἱ μνημονευθέντες Ἀσυρολόγοι συγγραφεῖς ἐγίνωσκον τὰ ὅσα λέγουσιν ὁ Σράδων καὶ ὁ Πλίνιος περὶ Μόσχων καὶ περὶ Μοσχιῶν ὁρέων τῆς Ἀρμενίας ἤθελον εἰκάσαι ἐκεῖνα, τὸ ὅποσον πρό πολλοῦ εἰκασεν ὁ Knobel (Völkertafel der Genesis. Mesenech) ὅτι δηλαδὴ οἱ Μόσχοι ἦκον τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἀρμενικῇ ὁροπεδίῳ καὶ ὅτι ἐντεῦθεν πιεσθέντες ὑπὸ ἄλλων λαῶν μετενάστευσαν εἰς τὸν Πόντον. Καὶ αὕτη μὲν ἡ εἰκασία εἶναι λίαν πιθανή, καίτοι δὲν εἶναι οὐδαμῶς ἀπίθανος καὶ ἡ ἑτέρα ὑπόθεσις ὅτι αἱ τῶν Μόσχων οἰκίσεις ἀνέκαθεν ἐξετείνοντο ἀπὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου μέχρι τοῦ Πόντου. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὅποσον διέφυγε παραδόξως τὴν προσοχὴν πάντων τῶν μνημονευθέντων Ἀσυριολόγων, εἶναι ὅτι αὕτη ἡ Π. Δ. ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν λαῶν (Γεν. κεφ. 10) διττοὺς ἀναφέρει Μόσχους (ἢ Μεσέχ, κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον ἢ Μοσὸχ κατὰ τοὺς Ο'): τοὺς μὲν ὁμοῦ μετὰ Τουβάλ (ἢ Θοβὴλ κατὰ τοὺς Ο'), τῶν Τιβαρηνῶν δηλονότι, ὑπαγομένους εἰς τὸν οἶκον Ἰάφεθ, (εἰσὶ δ' οὗτοι πάντες οἱ ἐν Πόντῳ οἰκοῦντες Μόσχοι), τοὺς δὲ ἀριθμουμένους ἐν τοῖς λαοῖς τοῖς ὑπαγομένοις εἰς τὸν οἶκον Σὴμ καὶ οἰκοῦντας μετὰ τῶν λαῶν τῆς Συρίας (Ἀράμ) καὶ ὁ γανέρχης τῶν Μόσχων τούτων τῆς Συρίας Μοσὸχ λέγεται υἱὸς Ἀράμ. Οἱ δεῦτεροι οὗτοι Μοσὸχ ἦτοι Μόσχοι τῆς Π. Δ. οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι εἰσὶν οἱ τῶν Κομμαγηνῶν τῆς Συρίας ὄμοροι καὶ σύμμαχοι Μόσχοι ἢ Μουσακί, καὶ ὧν ἐπολέμησεν ὁ Θαλαφθελλασάρ Α'. Ὅτι δὲ ἡ Π. Διαθήκη τοὺς μὲν Μόσχους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θεωρεῖ Ἰαφεθίτας, τοὺς δὲ Μόσχους τοὺς πλησίον τῆς Συρίας οἰκοῦντας ὡς Σημίτας, οὐδαμῶς ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν εὐλόγως ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τυχαίας ὁμωνυμίας λαῶν πάντῃ διάφορον ἐχόντων καταγωγὴν. Οἱ Μόσχοι εἰσὶν πιθανώτατα, ὡς ὅλομεν εἶπῃ ἐν τοῖς περὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οὔτε Ἰαφεθίται (Ἄριοι δηλονότι) οὔτε Σημίται, ἀλλὰ Τουράνιοι, διενεμήθησαν δὲ ὑπὸ τῆς Π. Διαθήκης εἰς τὰς δύο μνημονευθείσας οἰκογενεῖας λαῶν, ὡς ἐκ τῶν τόπων, ἐν οἷς ἦκον, καὶ ὡς ἐκ τῶν λαῶν, μεθ' ὧν ἦσαν

λευταία ἔτη τῆς βασιλείας τούτου εἶχον παύσει νὰ πληρώνωσι τὸν φόρον τῆς ὑποτελείας, τὸναντίον δὲ εἰσβαλόντες μετὰ 20 χιλιάδων στρατοῦ εἰς τὴν χώραν Κουμμουχ κατέλαβον πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀλλὰ τὰ ὅπλα τὰ Ἀσσυριακὰ ταχέως ὑπήγαγον τὴν χώραν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Μεθ' ὅλην δὲ τὴν ὑπὸ τῶν γειτονικῶν λαῶν τῶν Κούρχι παρασχεθεῖσαν βοήθειαν, οἱ Μόσχοι ἠττήθησαν· καὶ νῦν αἱ πόλεις τῆς Κουμμουχ ἐνεπρήσθησαν, οἱ ναοὶ ἐσυλήθησαν, ἡ ὑπαιθρος χώρα ἐδηλώθη καὶ οἱ κάτοικοι ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώσωσι μεγάλην ἀποζημίωσιν εἰς κτήνη καὶ εἰς χρυσίον. Αὐτὸς ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α', ὅστις τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρέδωκεν ἡμῖν ἐν 800 γραμμαῖς τῶν βασιλικῶν χρονικῶν αὐτοῦ (1), λέγει περὶ τῆς πρώτης ταύτης στρατείας: «Διῆλθον διὰ τῆς δυσβάτου χώρας Κασιγιάρ (2), συνῆψα μάχην πρὸς τοὺς ὑπὸ πέντε βασιλεῖς τεταγμένους δισμυρίους μαχητὰς τῆς χώρας Κομμαγηνῆς καὶ ἐνίκησα αὐτούς. Οἱ στίχοι τῶν πολεμιστῶν κατερρίφθησαν χαμαὶ ὡς ὑπὸ ὀρμῆς καταιγίδος. Τὰ πτώματα αὐτῶν ἐκάλυψαν τὰς κοιλάδας καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Τὰς ἐπάλξεις τῶν πόλεων αὐτῶν μετέβαλον εἰς σωροὺς ὥσπερ χώματα γῆς. Λεηλατήσας τὴν χώραν ἐκυρίευσα πᾶσαν τὴν κινητὴν αὐτῶν περιουσίαν, τὰ χρήματα, τὰ σκεύη ὡς καὶ τὰ τιμαλφῇ. Ἐξ χιλιάδας στρατιωτῶν φευγόντων πρὸ τῶν ἐμῶν δούλων συλλαβὼν διένειμα τοῖς ἀνθρώποις τοῦ κράτους μου ὡς ἀνδράποδα». Ἡ δευτέρα στρατεία τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐγένετο κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἐναντίον τῶν Μόσχων, οἵτινες ὑπήχθησαν εἰς φόρου πληρωμὴν. Πᾶσαι αἱ περὶ τὴν Κομμαγηνὴν οἰκοῦσαι φυλαὶ ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν καὶ ἐτιμωρήθησαν, ἰδίως δύο φυλαὶ Χιττιτικαὶ (οἱ Κάσκιαι καὶ οἱ Οὔρουμαῖοι) διὰ τὴν πρότερον ὑπ' αὐτῶν γενομένην εἰς τὸ Ἀσσυριακὸν ἔδαφος εἰσβολὴν·

γείτονες. Πρὸ πολλοῦ δὲ ἤδη ὁ Πενὴν παρετήρησεν ὅτι ὁ κατάλογος τῶν ἐθνῶν τῆς Γενέσεως βασίζεται ἐπὶ γεωγραφικῆς μᾶλλον ἢ ἐπὶ ἀχραιωνῶς ἐθνολογικῆς διαίρεσεως τῶν ἐθνῶν (Εἰσαγ. εἰς τὴν Παγκ. ἱστορ. σελ. 360 σημ.). Τὸ καθόλου συμπέρασμα ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι ὅτι οἱ Μόσχοι, καθ' ὃν ἐπαλέμησεν ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ στρατείαν, εἶναι οἱ Μόσχοι οἱ περὶ τὸ Μάσιον ὄρος ἐγγὺς τῆς Κομμαγηνῆς οἰκοῦντες, οὐχὶ οἱ Μόσχοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ὅτι ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' δὲν ἐξέτεινε τὴν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν στρατείαν πέραν τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου, καὶ μέχρι τῆς Μελιτηνῆς δὲ προὐχώρησε μόνον κατὰ τὴν τετάρτην αὐτοῦ στρατείαν.

(1) Πλὴν τῶν βασιλικῶν χρονικῶν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' πηγὴ τῆς ἱστορίας τοῦ βασιλέως τούτου εἶναι καὶ ἡ συγχρονιστικὴ χρονογραφία.

(2) Τῆς περὶ τὸ ὄρος Μάσιον χώρας, ὡς κοινῶς νομίζεται.

ποταμοῦ Λύκου (Ζαβάτου) μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου, τῆς χώρας τῶν Χιτιτιῶν καὶ τῆς μεγάλης θαλάσσης τοῦ δύνοντος ἡλίου (τῆς Μεσογείου), ἃς πάσας ὑπήγαγον ὑπὸ τὸ κράτος μου, ἔλαβον ὁμήρους καὶ ἐπέβαλον φόρους καὶ δασμούς». Ἡ αὐθεντικὴ αὕτη μαρτυρία τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' ὡς καὶ ἑτέρα αὐτοῦ μαρτυρία ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς ἐν Κορχὸρ εὐρεθείσης ἀναγλύφου εἰκόνας αὐτοῦ (ἴδ. κατωτέρω) παρέχει ἡμῖν τὴν ἀσφαλεστάτην περὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' εἰδήσιν καὶ ἐλέγχει ὡς πάντῃ ἀσυστάτους τὰς γνώμας τὰς περὶ ἐκτάσεως τοῦ κράτους τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α' μέχρι τοῦ κέντρου τῆς Μ. Ἀσίας ἢ καὶ μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Κατὰ τὰς στρατείας αὐτοῦ ταῦτα διακρίθη ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' καὶ ἐν τῷ βασιλικῷ καὶ ἡρωϊκῷ ἔργῳ τοῦ θηρεύειν καὶ φονεῦν ἄγρια θηρία, ὡς αἰγίγας κυνηγός, κατὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Νεβρώδ. Τὰς μεγάλας θηρευτικὰς αὐτοῦ στρατείας διεξήγαγεν ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Λιβάνου, ἐν Ἀράδῃ δὲ τῆς Φοινίκης ἐπιβάς πλοίου περιέπλευσε τὰ παράλια χάριν θήρας φονεύσας καὶ δελφίνα. Καυχώμενος δὲ λέγει αὐτὸς ὁ βασιλεὺς περὶ τῶν μεγάλων αὐτοῦ κυνηγετικῶν κατορθωμάτων ὅτι ἐφόνευσεν τέσσαρας ἀγρίους ταύρους, δέκα πελωρίους βονάσους, ἐζώγρησε δὲ τέσσαρας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων λεόντων ἀνῆρχετο εἰς 120, οὓς ἐφόνευσεν πεζός, καὶ, ἀπίστευτον εἰπεῖν, εἰς 800, οὓς ἐφόνευσεν ἐφ' ἄρματος (ἴδ. Tiele B. A. G. σελ. 155), ἐφονεύθησαν δ' ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐζωγρήθησαν μέγα πλῆθος ἀντιλοπῶν (1). Τὰ ζωγρηθέντα ταῦτα θηρία ὡς καὶ τὰ κέρατα καὶ τὰ δέρματα τῶν φονευθέντων

(1) Ἐπιγραφή ἐπὶ τινος θεβραυσμένου ὀβελίσκου λέγει περὶ τῶν κυνηγετικῶν κατορθωμάτων τοῦ Θαλαθφελλασάρ Α': «Οἱ θεοὶ Νινδάρ καὶ Νεργάλ, οἱ ἀγαπῶντες τὴν ἱερωσύνην αὐτοῦ (τοῦ Θαλαθφελλασάρ), ἐδωρήσαντο αὐτῷ τὴν θήραν τοῦ ἀγροῦ. Ἐπλευσεν ἐν τοῖς πλοίοις τῆς χώρας Ἀρουάδ (Ἀράδου τῆς Φοινίκης), ἐφόνευσεν ἐν τῷ πελάγει ἕνα τασίρ (tasir = δελφίνα; (Μασπερώ), ἵπποπόταμον; (Hommel)), ἐν τῇ πόλει Ἀραζίκ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Χιτιτιῶν ἐφόνευσεν βοῦς ἀγρίους καὶ ἐν ταῖς ὑπαρείαις τοῦ Λιβάνου ἐζώγρησε μικροὺς (νεαροὺς) ἀγρίους βοῦς καὶ ἀπετέλεσεν ἐκ τούτων ἀγέλας. Ἐλέφαντας ἐφόνευσεν διὰ τοῦ τόξου αὐτοῦ, ἐλέφαντας ἐζώγρησε καὶ ἤγαγεν εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ Ἀσσοῦρ. Λέοντας ἐφόνευσεν ἐν τῇ ἡρωϊκῇ αὐτοῦ τόλμῃ καὶ ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ...» (*).

(*) Ἐκ τῶν μνημείων τῶν Ἀσσυριακῶν καθίσταται ὀφλόν ὅτι ἡ Συρία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἔτρεφεν οὐ μόνον λέοντας, ἀλλὰ καὶ ἐλέφαντας καὶ ἄλλα θηρία, ὧν ἐξέλιπον ὑστερον τὰ γένη ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

κομισθέντα εἰς Ἀσσυρίαν παρεστάθησαν τῷ λαῷ ὡς δείγματα τῶν ἡρωϊκῶν ἔργων τοῦ βασιλείως. Τὰ μεγάλα πολεμικὰ ἔργα, δι' ὧν τὸ κράτος τῆς Ἀσσυρίας, ἢ μᾶλλον ἡ πολιτικὴ αὐτῆς ἐπιρροή, ἐξετάθη μέχρι τῶν ἔνδον τοῦ Ἀρμενικοῦ ὀροπεδίου καὶ μέχρι τῆς ἀνατολικῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν παραλίων τῆς Συρίας, διεδέξατο εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε νέος πόλεμος πρὸς Ν. ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας, ἔνθα σύγχρονος τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄ βασιλεὺς ἦτο ὁ Μερωδαχναδιναχί (1127-1105 π.Χ.). Ὁ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας πόλεμος ὑπῆρξε νικηφόρος. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ νικητὴς ἐπέστρεφε μετὰ πολλῆς λείας εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, πολεμῶν πρὸς ἐχθρικὰς τινὰς φυλάς οἰκούσας παρὰ τὸν Εὐφράτην προσεβλήθη κατὰ τὰ νῶτα ὑπὸ τοῦ Μερωδαχναδιναχί καὶ ἀπώλεσε μέρος τῶν λαφύρων καὶ τὰ εἰδῶλα τῶν θεῶν Ῥαμμὰν καὶ Βήλου, ἅπερ συνώδευον τῷ Ἀσσυριακῷ στρατῷ πρὸς ἡθικὴν ἐνίσχυσιν αὐτοῦ. (Τὰ εἰδῶλα ταῦτα ἔμειναν ἐν Βαβυλῶνι ἐπὶ 400 ἔτη καὶ ἀνεκτῆθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλείως Συναχηρείμ). Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (1105 π. Χ.) εἰσέβαλεν αὐθις ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α΄ νικηφόρος εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ κατέλαβε τὸ φρούριον Κουριγαλζοῦ καὶ τὰς πόλεις Σίππαρα καὶ Ὡπιν. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐτελεύτησεν ὁ Μερωδαχναδιναχί εἴτε πεσὼν ἐν μάχῃ εἴτε φυσικὸν θάνατον ἀποθανών, καὶ τὸ γεγονὸς διηκολύνεν, ὡς φαίνεται, τὸ ἔργον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλείως. Ἀλλ' οὗτος δὲν προσήρτησεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ κράτος τὰ κατακτηθέντα, ἀλλ' εἰρήνευσε πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Μερωδαχναδιναχί Μερωδαχ-σαπικ-ζιρ-ματί. Ὁ πόλεμος ὁ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας ἐγένετο τῷ 10 ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄· ὑπάρχει δὲ καὶ ἐπιγραφὴ τοῦ βασιλείως ἀπὸ τοῦ 10 ἔτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ ἄγνωστον μὲν κατὰ ποῖον ἔτος ἀπέθανε, πιθανώτατον ὅμως φαίνεται ὅτι ἔζησεν ἔτι χρόνον τινὰ μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν στρατείαν, διότι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Κορχόρ λέγεται ὅτι τρεῖς ἐστράτευσεν ἐναντίον τῆς χώρας Ναϊρί. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ πενταετίᾳ τῶν μεγάλων στρατειῶν ἀπαξ μόνον ἐστράτευσεν κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης, δὲν φαίνεται δὲ πιθανόν ὅτι αἱ δύο λοιπαὶ στρατεῖαι ἐγένοντο ἀμφοτέραι πρὸ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ πολέμου, τούναντίον δὲ πιθανώτατον ὅτι ἡ μία τοῦλάχιστον τούτων ἐγένετο μετὰ τὸν Βαβυλωνιακὸν πόλεμον ἥτοι μετὰ τὸ 10 ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄, εἰκάζεται ὅτι ὁ θάνατος τούτου ἐπῆλθεν ἔτη τινὰ μετὰ τὸ 1105 (τῷ 1100; π.Χ.).

Ἡ φήμη τῶν κατορθωμάτων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄ διεδόθη

εἰς μεμακρυσμένας χώρας καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἐζήτησε τὴν φιλίαν τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως πέμπων αὐτῷ ὡς δῶρα ποικίλα ζῶα τῆς Αἰγύπτου, τὰ ζῶα τὰ λεγόμενα παγου (1), κροκόδειλον, ἵπποπόταμον, ζῶα τῆς «μεγάλης θαλάσσης», ἄτινα, ὥσπερ τὰ ἐν Συρίᾳ ζωγρηθέντα, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας ἐξέθηκεν εἰς τὴν θεάν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ Θαλαθφελλασάρ Α' ἐξυμνεῖ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐν τῇ προλόγῳ τῶν βασιλικῶν χρονικῶν κατὰ τρόπον ἐνοῦντα τὴν ὑπερήφανον συναίσθησιν τῆς δυνάμεως πρὸς τὸ αἶσθημα τῆς εὐσεβοῦς ἀπέναντι τοῦ θεοῦ ταπεινώσεως. «Οἱ μεγάλοι θεοί, λέγει, οἱ διέποντες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οἱ φρουροὶ τοῦ κράτους τοῦ Θαλαθφελλασάρ· ὁ Ἀσσούρ ὁ μέγας κύριος, ὁ ὑπερτατος κυβερνήτης τῶν θεῶν, ὁ διδούς σκῆπτρα καὶ στέμματα· ὁ Βῆλος, ὁ κύριος, ὁ πατὴρ τῶν θεῶν, ὁ κύριος τοῦ κόσμου· Σιν ὁ κύριος τοῦ κράτους· ὁ Σάμας ὁ ἰθύντωρ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· ὁ Ῥαμμάν ὁ θεὸς ὁ ἀπολύων καταιγίδας κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ὁ Νινδάρ ὁ ἀνδρείος, ὁ ἀπολλύων τοὺς κακοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐκπληρῶν τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας· ἡ Ἰστάρ ἡ βασίλισσα τῆς νίκης, ἡ διέπουσα τὰς μάχας, ἐνεπίστευσαν τῷ Θαλαθφελλασάρ τὸν θρόνον, ἔδωκαν αὐτῷ δύναμιν καὶ κράτος ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Βῆλου, καὶ ἐνέπνευσαν αὐτῷ ὑπεροχὴν, ἔξαρσιν καὶ ἀνδρείαν». Ἐπὶ τούτοις ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ αὐτὸς βασιλεὺς περὶ ἑαυτοῦ: «Θαλαθφελλασάρ, ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς, βασιλεὺς ἐθνῶν, βασιλεὺς τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ὀρίζοντος, βασιλεὺς βασιλείων, ὁ ἐνδοξος κύριος τῶν κυρίων, ὁ ὕψιστος ἡγεμὼν ἡγεμόνων· ὁ ἐνδοξος στρατηλάτης, ὁ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ Σάμας ὠπλισμένος διὰ τοῦ σκῆπτρου καὶ ἐζωσμένος τὴν ζώνην τῆς δυνάμεως· ὁ κυβερνήτης τοῦ λαοῦ τοῦ Βῆλου· ὁ κραταῖος ἡγεμὼν, τοῦ ὁποίου τὸ κλέος ἐξικνεῖται μακρὰν μεταξὺ τῶν βασιλείων· ὁ ἔξοχος μονάρχης, τοῦ ὁποίου τοὺς ὑπηρέτας ὁ Ἀσσούρ κατέστησεν ἡγεμόνας λαῶν, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐποίησεν αἰώνιον τοῖς ἐπιγινομένοις· ὁ κατακτητὴς πολλῶν πεδίων καὶ ὀρέων τῆς ἄνω καὶ κάτω χώρας· ὁ νικηφόρος ἥρως, ὁ διὰ τοῦ φόβου τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ταπεινῶν πάσας τὰς χώρας· ὁ λαμπρὸς ἀστήρ ὁ πολεμῶν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ξένων χωρῶν καὶ ἀρωγῇ τοῦ Βῆλου καθυποτάσσων τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀσσούρ...».

(1) Καὶ μετὰ Σημιτικῆς καταλήψεως τοῦ θηλυκοῦ παγατον· ἄγνωστον εἰς ποῖον ἀκριβῶς γένος ἢ εἶδος ἀνῆκε τὸ οὕτω ἐν τοῖς μνημείοις καλούμενον ζῷον.

Ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν πολέμων, οὓς διεξήγαγεν ὁ Θαλγαφελλασάρ Α', δὲν ἐπελάθετο καὶ τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης, ἰδίως τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ὀφειλομένης εὐσεβείας. Ἐν τῇ ἱερᾷ πόλει Ἀσσοῦρ ἀνωκοδόμησε ναὸν τῷ Ἀνοῦ καὶ τῷ Ῥαμμάν. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε κτισθῇ πρὸ 641 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἰσακκοῦ τῆς ἱερᾶς πόλεως Σαμισιρραμμάν Β', ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀσορδάν Α', τοῦ προπάππου τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', εἶχε καταστῇ ἐτοιμόρροπος. Καὶ κατηδάφισε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τὸν ἐτοιμόρροπον ναόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτόν. Καὶ οἱ μετὰ Ἀσορδάν Α' ἄρξαντες βασιλεῖς δὲν ἐπεράτωσαν τὴν οἰκοδομὴν ἣ δὲν ἤρξαν αὐτῆς, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐξέδωκε διάταγμα ἱερὸν (Ἑλλά) περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ, καὶ τὸ διάταγμα τοῦτο μετὰ τῆς ἐγγράφου ἐκθέσεως τῶν νικῶν τοῦ βασιλείως κατετέθη εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ ναοῦ. Τὰ κατὰ τὴν κτίσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ περιγράφει ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' ὡς ἐξῆς: «Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας μου ὁ Ἀνοῦ καὶ ὁ Ῥαμμάν, οἱ μεγάλοι θεοί, οἱ Κύριοί μου, οἱ φρουροὶ τῶν διαθημάτων μου, προσέταξαν μοι ν' ἀνοικοδομήσω τὸν ναὸν αὐτῶν. Καὶ οὕτω ἐποίησα. Ἰσοπέδωσα τὸ ἔδαφος· ἐμέτρησα τὰς διαστάσεις τοῦ ναοῦ· ἔθηκα τὰς βάσεις ἐπὶ ὀχυροῦ ὑψώματος . . . (ἔπονται λεπτομέρειαι τῆς οἰκοδομῆς). Ὁκοδόμησα δύο ὑψηλὰ ζικουράτ πρὸς τιμὴν τῶν εὐγενῶν θεοτήτων καὶ τὸν εὐρὺν ἱερὸν χώρον καθιέρωσα πρὸς χρῆσιν τῶν αὐτοῦς προσκυνούντων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἄπειρος ὡς ὁ τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ. Ἠνώρθωσα, ἔκτισα, ἐπέτελεσα τὸ ἔργον μου . . . Ἐκκλώπισα τὴν οἰκοδομὴν, ὕψωσα τοὺς πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνοντας πύργους. Ἐκτίσα καὶ ἱερὸν ἄσυλον δόμον ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Ἰδρυσά ἐν τῷ ναῷ τοὺς μεγάλους θεοὺς Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν, ἐδόξασα αὐτούς, καὶ ἐφαίδρυνα τὴν καρδίαν αὐτῶν . . . Εἴθε οἱ μεγάλοι θεοὶ νὰ διαφυλάξωσιν ἐμὲ ἐν τῇ δυνάμει καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ· εἴθε νὰ ἐμπεδώσωσι τὸ κῦρος τῶν ἐμῶν λειτουργῶν. Εἴθε διαρκούσης τῆς βασιλείας μου νὰ ἐπιδαφιλεύσωσι τὸν ὑέτόν, τὸ χάρμα τοῦ ἔτους, εἰς τὴν καλλιεργημένην γῆν καὶ εἰς τὴν ἔρημον. Εἴθε ἐν πολέμοις καὶ ἐν μάχαις ν' ἀναδείξωσιν ἐμὲ νικητὴν. Πολλὰς ὑπέταξα ὑπὸ τὸ κράτος μου χώρας ξένας καὶ ἔθνη ταραχοποιὰ καὶ βασιλεῖς πολεμίους· εἴθε νὰ διαφυλάξωσι ταῦτα (ὁ Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν) σῶα καὶ ἀκέραια εἰς τὰ τέκνα μου καὶ εἰς τὰ τέκνα τῶν τέκνων μου ὡς ἀσφαλῆ κληρονομίαν. Εἴθε νὰ διευθύνωσι τὰ διαθήματά μου πρὸ τοῦ Ἀσσοῦρ

σταθερὰ ὡς τὰ ὄρη, μέχρι τῶν ἐσχάτων μου ἡμερῶν. Τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμῶν νικῶν καὶ τὸν κατὰλογον τῶν ἐμῶν θριάμβων ἐναντίον ξένων ἔθνων πολεμίων πρὸς τὸν Ἀσσοῦρ, τὰ ὅποια ὁ Ἀνοῦ καὶ ὁ Ῥαμμάν ὑπέταξαν εἰς τὰ ὄπλα μου, κατέγραψα ἐπὶ τῶν πινάκων μου καὶ ἐπὶ τῶν κυλίνδρων μου καὶ ἔθηκεν ἐνταῦθα, ἵνα μένωσι διὰ παντός ἐν τῷ ναῷ τῶν κυρίων μου Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν. Ἐάν ποτε ὁ ναὸς οὗτος παλαιωθῇ καὶ καταπέσῃ, εἴθε οἱ μετ' ἐμὲ ἐρχόμενοι ἡγεμόνες ν' ἀνορθώσωσιν αὐτόν. Εἴθε νὰ ἐγείρῃσι βωμοὺς καὶ θύωσι θυσίας πρὸ τῶν ἐμῶν πινάκων καὶ κυλίνδρων καὶ γράψωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν παρὰ τὸ ὄνομα τὸ ἐμόν. Εἴθε νὰ λατρεύωσιν οὗτοι τοὺς μεγάλους θεοὺς Ἀνοῦ καὶ Ῥαμμάν ἐν ἀγαθότητι καρδίας καὶ πλήρεις ἐλπίδος, ὡς προστάττουσιν οἱ θεοὶ αὐτοί». Πόσῃν δὲ σημασίαν ὁ Θαλασθελλασάρ Α΄ ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δικαιώσιν τῆς μνήμης τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐπιλόγου τῆς ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ λέγει: «Εἴ τις ἐξαφανίζει ἢ βλάπτει τοὺς ἐμοὺς πίνακας καὶ κυλίνδρους, ἢ διαθρέχει αὐτοὺς ὕδατι ἢ φλέγει πυρί, ἢ ἐκτίθῃσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἢ τοποθετῇ αὐτοὺς οὕτως, ὥστε νὰ μὴ φαίνωνται καὶ νὰ μὴ νοῶνται, ἢ ἐξαλείφῃ τὸ ὄνομα τὸ ἐμόν καὶ γράφῃ τὸ ἑαυτοῦ, εἴθε τὸ ὄνομα τοῦτου νὰ παραδώσωσιν εἰς ὄλεθρον ὁ Ἀνοῦ καὶ ὁ Ῥαμμάν οἱ μεγάλοι θεοί, οἱ κύριοί μου. Εἴθε νὰ καταρασθῶσιν αὐτὸν διὰ κατάρας ἀμετακλήτου. Εἴθε νὰ καταδικάσωσιν εἰς ἀπώλειαν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ νὰ καταλύσωσι τὸν θρόνον αὐτοῦ. Τὸ σπέρμα αὐτοῦ νὰ μὴ κληρονομήσῃ αὐτόν ἐν τῇ βασιλείᾳ. Ἄς καταστραφῶσιν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, ἃς ἡττηθῶσι τὰ στρατεύματα αὐτοῦ. Νὰ φεύγῃ αὐτὸς ἡττημένος πρὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ λοιμὸς καὶ ἄλλαι στενοχωρίαι νὰ πιέζωσι καὶ νὰ καταθλίβωσι τὴν χώραν αὐτοῦ. Μὴδ' ἐπὶ ἡμέραν μίαν νὰ ὀνομασθῇ οὗτος εὐτυχής. Ἄς ἀπολεσθῶσι καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. Ἐγένετο τῇ 29 μηνὸς Κουζάλλα, ἔτους ἐπωνύμου ἄρχοντος Ῥαββουζιρί». Πλὴν τοῦ ναοῦ τοῦτου καὶ ἄλλα ὑποδόμησεν ὁ Θαλασθελλασάρ Α΄ καταστήματα δημοσίου ὠφελείας. Ἀνυποδόμησε παλάτια καὶ φρούρια παλαιά, ἰδίως ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ κράτους, ἵδρυσεν δὲ καὶ σιτοβολῶνας μεγάλους πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπλήρωσεν αὐτούς. Πρὸς τούτοις διωργάνωσε τὸν στρατὸν ἐνισχύσας ἐν αὐτῷ τὸ ἄρματλητικόν. Ἐφρόντισεν δὲ καὶ περὶ προαγωγῆς τῆς γεωργίας βελτιώσας τὴν ἀμπελοφυτεῖαν διὰ μεταφυτεύσεως ἐξ ἄλλων χωρῶν κλημάτων σταφυλῆς κρείττονος ποιότητος. Με-

τεφύτευσε δὲ καὶ κέδρους ἐκ Συρίας. Τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος ἐπὶ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐξετάθη ἀπὸ τοῦ Ζάγγου καὶ τῆς Μηδίας μέχρι τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Βαβυλωνίας μέχρι τῆς Θωσπίτιδος λίμνης. Τὰ ὅρια ταῦτα καθορίζονται Ἰσαφῶς καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐκτεθεῖσα βασιλικῇ χρονογραφίᾳ καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τινι ἀναγλύφου εἰκόνης ἐπὶ τινος βράχου πλησίον τῆς κόμης Κορχὸρ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Διαρβεκίρ εἰς 15 ὥρων ἀπὸ τῆς πόλεως Δ. πρὸς βορρᾶν ἀπόστασιν. Ἡ εἰκὼν αὕτη παρίστησι τὸν Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ στολῇ τελοῦντα θυσίαν, ἥ δὲ ἐπιγραφή λέγει: α' Εἰλέφ τῶν μεγάλων θεῶν Ἀσσούρ, Σάμας, Ῥαμμάν, Ἐγὼ Θαλγαθφελλασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίας, υἱὸς τοῦ Ἀσσυρρισιεὶ βασιλέως Ἀσσυρίας, υἱοῦ Μουττακιλινουσκού, βασιλέως Ἀσσυρίας, βαδίζων ἀπὸ τῆς μεγάλης θαλάσσης Ἀχάρρι (τῆς Μεσογείου δηλονότι) πρὸς τὴν θάλασσαν Ναίρι (τὴν Θωσπίτιδα λίμνην) εἰσέβαλον τὸ τρίτον εἰς τὴν χώραν Ναίρι».

Τὸν καθόλου χαρακτῆρα τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ὡς ἡγεμόνος, κυβερνήτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ἰδίως τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ὡς ἄνδρὸς καὶ βασιλέως ἄριστα ἐμφαίνουσι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγραφέντα ἱστορικὰ μνημεῖα, ὧν τινὰ ἐξετέθησαν ἀνωτέρω. Ἀρκούντως δ' ἐπιτυχῶς σκιαγραφεῖ τὸν Θαλγαθφελλασάρ Α' ὁ Tiele ἐν τοῖς ἐξῆς: α' Ὁ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἴσταται πρὸ ἡμῶν ὡς ἔκτακτος ἱστορικῇ μορφῇ. Ὁ ἄνθρωπος ὑπῆρξε πρότυπον μεγάλου βασιλέως τῆς ἀρχαιότητος, στρατηλάτης νικηφόρος, ταχύς καὶ δραστήριος ἐν τῷ ἔργῳ, ἀκαταπόνητος πολεμιστὴς καὶ τολμηρὸς κυνηγός, πρῶτος ἐκτιθέμενος εἰς κινδύνους καὶ μόχθους, τρόμον ἐμπνέων τοῖς πολεμίοις· ἀδυσώπητος πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἐπιεικὴς δὲ πρὸς πάντας τοὺς ἀναγνωρίζοντας τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀσσούρ· φιλόστοργος πατὴρ τοῦ λαοῦ, ἀκαταπόνητος ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἐπιδεικνύναι τὴν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν· εἰς τῶν ἐνδοξοτάτων σιδηρῶν ἀνδρῶν, ὧν τοῖς ἀτρώτοις ἀγῶσιν ἡ Ἀσσυρία ἐκτῆσατο καὶ ἀνεκτῆσατο τὸ μέγα αὐτῆς ἐπὶ τοὺς λαοὺς κράτος. Ἐν τούτοις, καίτοι τοιαύτη τις σπανία δύναμις ἐπισπάται τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ μνημονεύωμεν εὐφήμως τῶν μικρῶν ἐκείνων λαῶν, οἵτινες ἐτόλμων βῆμα πρὸς βῆμα ν' ἀμύνονται ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἐναντίον τοιοῦτου γίγαντος καὶ ἐν ἐλαχίστῃ πιθανότητι ἐπιτυχίας ἐζήτουν ν' ἀνακτήσωνται αὐτήν».

12. Οἱ διάδοχοι τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄.

Ἀσσυρνασιρπάλ.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄. — Ὡς διάδοχοι τοῦ βασιλέως τούτου ἀναφέρονται οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ Ἀσσυρβηλκάλα (= Ἀσσοῦρ κύριος πάντων)(1) καὶ Σαμσιραμμάν Γ΄. Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν ποῖος ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν ἐβασίλευσε πρῶτος. Ἀλλὰ πιθανώτατον φαίνεται ὅτι ὁ Ἀσσυρβηλκάλα ἦτο ὁ πρεσβύτερος καὶ πρότερον βασιλεύσας, ἅτε σύγχρονος ὢν τῷ Βαβυλωνίῳ βασιλεῖ Μερωδαχ-σαπουκ-ζιρ-ματί τῷ βασιλεύσαντι, ὡς εἰκάζεται, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α΄ καὶ κατὰ τὴν πρώτην μετὰ τὸν τούτου θάνατον δεκαετίαν (1100 - 1090 ; π. X.). Τοῦ Ἀσσυρβηλκάλα σώζεται ἐπιγραφή τις, ἐν ᾗ γίνεται μνεία τῶν θεῶν τῆς χώρας Μαρτοῦ (τῆς Συρίας δηλονότι), ἐντεῦθεν δὲ εἰκάζεται ὅτι ἴσως ἐστράτευσέ ποτε ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν τούτου ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν τοῦ Σαμσιραμμάν Γ΄ εἶναι ὅλως σκοτεινά. Σκοτεινὴ ἐπίσης καὶ πλήρης χασμάτων εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τῶν διαδόχων αὐτῶν μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσορδάν Β΄ (930 - 911 π. X.), ὀνόματα δὲ μόνον βασιλέων τινῶν εἶναι γνωστά, ὡς τὸ τοῦ Ἀσσυρναραῶ, Ναβουδάν, Ἀσσυρναδυναχί καὶ Ἰρβαραμμάν. Τούτων οἱ μὲν πρῶτοι ἀναφέρονται οὐχὶ ἐν Ἀσσυριακοῖς, ἀλλ' ἐν Βαβυλωνιακοῖς μνημείοις· ὁ δὲ Ἀσσυρναδυναχί εἶναι γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τινος χρονογραφικῆς Ἀσσυριακῆς· ἐκ ταύτης δὲ εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ Ἰρβαραμμάν, εἰς ὃν (πατέρα αὐτοῦ ἢ ἀπλῶς προκάτοχον ὄντα) ἤγειρεν ὁ Ἀσσυρναδυναχί μαυσωλεῖον. Ἀλλ' ἡ ἐλλειψὶς εἰδήσεων περὶ τῆς μνημονευθείσης διακοσιετοῦς περιόδου ἢ μᾶλλον ἢ ἐλλειψὶς ἱστορικῶν μνημείων (τοῦλάχιστον μέχρι νῦν) ἐξηγεῖται ἐκ παροδικῆς τινος ἐξασθενήσεως, εἰς ἣν τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος περιῆλθε κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν χρονικὴν περίοδον. Τὰ Ἀσσυριακὰ πρὸ πάντων χρονικὰ τῶν βασιλείων περιστρέφονται κυρίως περὶ τὰ μεγάλα ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἔργα τῶν ἡγεμόνων. Τοιούτων

(1) Τῶν βασιλικῶν καὶ ἄλλων κυρίων ὀνομάτων ἐκεῖνα μόνον ἐρμηνεύονται ἐνταῦθα, ὅσων ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἀσφαλὴς καὶ ἀναμφισβήτητος.

δὲ ἔργων μὴ ὑπαρχόντων, ἀναγκαιῶς σιγᾷ καὶ ἡ χρονογραφία. Εἶναι δὲ ὡς πρὸς τοῦτο ἄξιον σημειώσεως ὅτι καὶ ἡ συγχρονιστικὴ χρονογραφία, ἡ ἐξ Ἀσσυριακῆς πρὸ πάντων ἐπόψεως ἐκθέτουσα τὰ κατὰ τὴν Ἀσσυροβαβυλωνιακὴν ἱστορίαν, τηρεῖ σιγὴν ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ῥηθείσης περιόδου. Τοῦτο δὲ μέχρι τινὸς πείθει ἡμᾶς ὅτι ἡ ἐλλειψὶς μνημείων τῆς περιόδου ταύτης δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἐξαφανίσεως ἢ ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε μὴ ἀνακαλύψεως αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ὑπῆρχον γεγονότα ἄξια ἀναγραφῆς ἐν μνημείοις. Ὅτι δ' ἀληθῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτου κατέπεσεν ἡ ἀνεστάλῃ ἡ μέχρι τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' διηνεκῶς αὐξανομένη καὶ ἐπὶ τούτου ἐπὶ μέγα χωρήσασα δύναμις τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, καὶ ὅτι οὐ μόνον εὐρυτέρας κατακτήσεις δὲν ἐποιήσατο τὸ κράτος ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλὰς τῶν ἐπὶ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἀπέβαλε, μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν. Καὶ πρῶτον ἐξ ἐπιγραφῶν τινῶν ἐξάγεται ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρναδιναχί (ἢ Ἀσσυρραβούρ;) (950-930 π.Χ.;) τοῦ προκατόχου τοῦ Ἀσσορδάν Β' (930-911) χῶραί τινες τῆς Μεσοποταμίας (ἡ Πιτροῦ καὶ ἡ Μουτκινου) αἱ κατακτηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', ἀφηρεθήσαν ὑπὸ τῶν Ἀραμαίων (τῶν οἰκητῶρων Μεσοποταμίας) καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπώλοντο διὰ τὴν Ἀσσυρίαν, ἀνακτηθεῖσαι ὕστερον ἐπὶ τοῦ Σαλαμανσάρ Β'. Ἐπειτα ὑπάρχει ἐπιστολή τις τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ῥαμμαν-σουμμα-νασίρ (ἄρξαντος περὶ τὰ 1000 π.Χ.) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς δύο μνημονευθέντας καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς μόνον ταύτης γνωστοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀσσυρίας Ἀσσυρναραρά καὶ Ναβουδάν (1), ἐν ᾗ οἱ βασιλεῖς οὗτοι προσαγορεύονται ἀπλῶς βασιλεῖς τῆς χώρας Ἀσσούρ, ἐνῶ ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς, ὁ διάδοχος τῶν βασιλέων τῶν ἡττηθέντων ὑπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἐπὶ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', καλεῖ ἑαυτὸν «μέγαν βασιλέα, βσιλέα κριτήν, βασιλέα τῆς Βαβυλωνίας (Καρδούνιας)». Καὶ τοῦτο μὲν δὲν εἶναι ἐμφανὲς τεκμήριον τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἢ τῆς ἀπέναντι τούτου ὑπεροχῆς τῆς Βαβυλωνίας. Ἀλλ' ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μαρτυρεῖ τὴν τότε ἐπελθοῦσαν παροδικὴν ἐξασθένησιν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους εἶναι ἡ κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον 1030 - 930 π. Χ. ἐν Συρίᾳ ὑπαρξίς μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ Ἑβραϊκοῦ κράτους ὑπὸ Δαυίδ καὶ Σολομῶντα. Οἱ μεγάλοι οὗτοι

(1) Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐμφαίνεται πρὸς τούτοις ὅτι δύο βασιλεῖς συγχρόνως ἤρχον ἐν Ἀσσυρίᾳ, ὅπερ δὲν εἶναι τεκμήριον ἰσχύος τοῦ κράτους τούτου.

ἡγεμόνες τῶν Ἑβραίων ἱδρυσαν ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν κράτος ἐπεκταθὲν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐφ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Συρίαν χωρὶς μὴδὲν ν' ἀπαντήσωσι πρόσκομμα ἐκ μέρους Ἀσσυρίας, χωρὶς καὶ νὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομα τοῦ κράτους τούτου ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτῶν. Τέλος ὡς ἀποδείξεις τῆς ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐπελθούσης ἐξασθενήσεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶν ἀπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' πρωτεύουσα τοῦ κράτους εἶχε καταστῇ ἡ Νινευὶ μετὰ τῆς ὀχυρᾶς Καλάχ, τῶν διαδόχων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἔδρα φαίνεται ὅτι ἐγένετο πάλιν ἡ ἀρχαία ἱερὰ πόλις Ἀσσοῦρ, ἡ δὲ Καλάχ κατεστράφη σχεδὸν ἐντελῶς (ὑπὸ τῶν Βαβυλωνιακῶν πιθανώτατα ἐπιδρομῶν), μόλις δὲ ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ἀνοικοδομηθεῖσα κατέστη ἡ πραγματικὴ πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐκ τῆς παροδικῆς ταύτης ἐξασθενήσεως, ἥτις δὲν συνεπῆγαγε φαίνεται δυναστικὴν μεταβολὴν (1), ἐξῆλθε τὸ κράτος ἀνορθωθὲν κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν αὐτοῦ δύναμιν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 10 π. Χ. αἰῶνος (ὁπότε ἀκριβῶς διηρέθη καὶ ἐξησθένησε τὸ κράτος τῶν Ἑβραίων) διὰ τοῦ ἡγεμόνος Ἀσορδάν Β'

(1) Τὸ ἀτελές καὶ ἀσφές τῆς Ἀσσυριακῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ ἐτέρου τῶν υἱῶν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', τοῦ Σαμισραμάν Γ' δηλονότι, μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ῥαμμαννιραρί Β', ἱστορίας περιλαμβανούσης χρονικὴν περίοδον μείζονα ἐνὸς καὶ ἡμισέως αἰῶνος (1010 ἢ 1080-911 π. Χ.) εἶναι τοιοῦτον, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν ἂν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διατηρήθη ἡ ἀρχαία δυναστεία ἢ νέα δυναστεία ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἀσσυριακόν. Ἀλλ' ἐὰν δὲν γινώσκωμεν ἢ νῆα ἀσφαλῶς τὰ περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς δυναστείας, οὐδὲν πάλιν ὑπάρχει συνηγοροῦν ὑπὲρ οἰασθῆποτε ἐναντίας ὑποθέσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι πρὸ ὀλίγων ἔτι δεκαετηρίδων, ὁπότε ἡ Ἀσσυριολογία δὲν εἶχεν ἔτι προαχθῇ εἰς οἷον νῦν βαθμὸν προόδου, ἐξηνέχθησάν τινες γινώμει καὶ ἐγένοντο ὑποθέσεις παρακεκινδυνευμέναι περὶ μεταβολῆς δυναστικῆς στηριζόμεναι ὅθεν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν παραδόσεων. Οὕτω ὁ περίφημος ἱστορικός Max Duncker ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ τῇ γενομένῃ τῷ ἔτει 1863 (*Geschichte des Alterthums* Τόμ. Α' σελ. 659) ἔγραφεν ὅτι περὶ τὰ 900 π. Χ. κατελύθη ἡ ἀρχαία ἀπὸ Νίνου καταγομένη δυναστεία τῶν Ἀσσυρίων βασιλέων (ἡ δυναστεία τῶν *Δερκεταδῶν* (;) (*), ἀπὸ τῆς θεᾶς Δερκετοῦς μητρὸς τῆς Σεμιράμιδος, Ἰδ. σελ. 254) καὶ ὅτι ταύτην διεδέξατο νέα δυναστεία, ἥς ἱδρυτὴς εἶναι ὁ ἐν τῷ Χρονικῷ Κανόνι τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερόμενος Βήλοχος, ὁ ἐκκαίδεκατος τῶν ἀπὸ Νίνου βασιλέων (σ. 266 σημ. 1) ὁ κατέχων μέσην τινὰ χρονολογικῶς θέσιν μεταξὺ

(*) Προφανῶς ὁ Duncker ἐπλανᾶτο λόγον ποιούμενος περὶ δυναστείας *Δερκεταδῶν*. Ἐν τῇ παρ' Ἀγαθῇ παραδόσει, περὶ ἧς ἴδε κατωτέρω, γίνεται λόγος περὶ Βελεοῦ τοῦ (υἱοῦ) Δερκετάδου, οὐχὶ δὲ περὶ δυναστείας *Δερκεταδῶν*, περὶ ἧς παρ' οὐδενὶ συγγραφῆ γίνεται λόγος.

(930-911 π. Χ.), πρὸ πάντων δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ
 'Ραμμαννιραρί Β' (911-890). Καὶ τοῦ μὲν 'Ασορδάν Β' ἡ δραστη-

τοῦ Νίνου καὶ τοῦ λεγομένου ἐσχάτου βασιλέως τῆς 'Ασσυρίας Σαρδαναπάλου (*)
 ἐκ τῆς νέας δὲ ταύτης δυναστείας, ἣν ὁ Jules Oppert ἐκάλεε δυναστείαν *Βηλοχι-*
δῶν, κατάγεται ὁ Σαρδαναπάλος Α', ὡς ἐκάλεε ὁ Duncker τῷ 1863 τὸν 'Ασσυρ-
 νασιρπάλ (Σαρδαναπάλον Γ' ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπὸ J. Oppert τότε θεωρούμενον). Ὁ J.
 Oppert ταυτὰ περίπου καὶ τὰ ἄλλα τοῖς ἀνωτέρω περὶ τῆς μεταβολῆς τῆς 'Ασσυ-
 ριακῆς δυναστείας φρονῶν, τὴν μεταβολὴν ταύτην ἀνῆγεν οὐχί, ὡς ὁ Duncker, εἰς τὰ
 900 π. Χ., ἀλλ' εἰς τὰ 788 π. Χ. συνδυάζων τὰ κατὰ τὴν δῆθεν μεταβολὴν τῆς δυνά-
 στείας πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (Β' 24-28) ἱστορούμενα περὶ καταλύσεως τῆς
 βασιλείας τοῦ Σαρδαναπάλου ὑπὸ τοῦ Μήδου στρατηγοῦ αὐτοῦ 'Αρδάκου καὶ τοῦ Βα-
 βυλωνίου ἱερέως Βελέσου (Oppert, E. M. σελ. 288). 'Αλλὰ τοῦ τοιοῦτου συνδυα-
 σμοῦ τὸ πλημμελὲς οἴκοθεν δῆλον, ἀφοῦ τὰ παρὰ Διοδώρου μνημονεύμενα γεγονότα
 ἀναφέρονται οὐχί εἰς τὴν μεταβολὴν δυναστείας, ἀλλ' εἰς τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ
 'Ασσυριακοῦ κράτους. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ παρ' 'Αγαθίᾳ σωζομένη παραδίδει, ἐρ' ἦς
 στηρίζεται πᾶσα ἡ ὑπόθεσις αὕτη (ἰδ. τὴν κάτωθι ὑποσημείωσιν) διακρίνεται σαφῶς
 ἡ διὰ Βαλητάρᾳ γενομένη μεταβολὴ τῆς δυναστείας ἀπὸ τῆς διὰ 'Αρδάκου καὶ Βε-
 λέσου ἐπελθούσης ὑστερον ἐπὶ Σαρδαναπάλου («ὡς ἐς Σαρδαναπάλον τῆς ἀρχῆς
 ἀπομαρτανήσεις, 'Αρδάκης ὁ Μήδος καὶ Βέλεσος ὁ Βαβυλωνίος ἀφῆρηνται αὐτὴν τοὺς
 'Ασσυρίους») ὁλοσχεροῦς καταλύσεως τοῦ κράτους. Καθόλου δὲ πᾶσαι αἱ περὶ μετα-
 βολῆς τῆς δυναστείας δῆθεν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9 π. Χ. αἰῶνος γινώμαι
 εἶναι πλημμελεῖς ὡς στηριζόμεναι ἀπλῶς ἐπὶ τῶν 'Ελληνικῶν παραδόσεων, αἵτινες,

(*) Πᾶσαι αὗται αἱ εἰκασίαι στηρίζονται ἐπὶ τινος παρὰ τῷ Βυζαντινῷ χρονογράφῳ
 'Αγαθίᾳ (ἰδ. 'Αγαθ. 'Ιστ. Β' 25 ἐν Corp. Script. Histor. Byzant. ἐκδ. Βόννης)
 σωζομένης παραδόσεως. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην «Νῖνος τε πρότερον φαί-
 νεται καὶ βασιλεῖαν ἐνταῦθα βεβαίαν καταστησάμενος, Σεμίραμις τε αὐτῷ μετ' ἐκείνου,
 καὶ ἐξῆς ἅπαντες οἱ τοῦτων ἀπόγονοι μέχρι καὶ ἐς Βελεοῦν τὸν Δερκετιδῶν. Ἐς
 τοῦτον γάρ δὴ τὸν Βελεοῦν τῆς τοῦ Σεμιραμείου φύλου διαδοχῆς παυσαμένης, Βαλη-
 τάρᾳς τις ὄνομα, φουτουργὸς ἀνὴρ καὶ τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις κήποις μελεδωνόνς καὶ
 ἐπιστάτης ἐκαρπώσατο παραλόγως τὴν βασιλείαν, καὶ τῷ οἰκείῳ ἐνεφύτευσε γένει ὡς
 πού καὶ Βίωνι γέγραπται καὶ 'Αλεξάνδρῳ τῷ Πολυῖστορι . . . ». Σημειωτέον ἐν τού-
 τοις ὅτι ὁ Βελεοῦς, ὅστις προδήλως εἶναι ὁ παρ' Εὐσεβίου Βαλαῖος, ἐν τῷ παρ' Εὐσε-
 βίῳ καταλόγῳ τῶν 'Ασσυρίων βασιλέων εἶναι ὁ ἕνατος τῶν ἀπὸ Νίνου βασιλέων,
 ἐνῶ ὁ Βαλεπάρης ἢ Βαλατόρης, πάντως ὁ παρ' 'Αγαθίᾳ Βαλητάρᾳς, εἶναι ὁ δέκατος
 ἕνατος. Καὶ δυνατόν μὲν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι Βελεοῦς τοῦ 'Αγαθίου δὲν εἶναι ὁ Βαλαῖος
 τοῦ Εὐσεβίου, ἀλλ' ὁ ἁμέσως πρὸ τοῦ Βαλατόρου Βήλοχος (δέκατος ὄγδοος τῶν ἀπὸ
 Νίνου)· ἀλλὰ ὁ Βήλοχος ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφέρεται καὶ ἔτερος ἁμέ-
 σως πρὸ τοῦ Βαλαίου ὡς ὄγδοος τῶν ἀπὸ Νίνου. Ἐπὶ τοιαύτης συγχύσεως ὀνο-
 μάτων καὶ πραγμάτων δὲν εἶναι δυνατόν βεβαίως νὰ στηριχθῇ γνώμη οἰαδήποτε σπου-
 δαία περὶ πραγματικῶν ἱστορικῶν γεγονότων. Δὲν ἠθέλομεν δὲ θεωρῆσαι ἄξιον νὰ
 ποιῶμεθα λόγον περὶ τῶν τοιούτων παραδόσεων καὶ γνωμῶν, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν
 νῦν πρόσοδον τῆς 'Ασσυριολογίας, εἰσὶν αὐτόχρημα ἀναχρονισμοί, ἐὰν μὴ ἐκ τῶν τοι-
 ούτων ἀκριβῶς ἐμαρτυρεῖτο ἡ μεγάλη πρόοδος τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἐν τοῖς περὶ
 'Ασσυρίας, ἡ γενομένη ἐσχάτως κατ' ἀκολουθίαν τῆς προόδου τῆς 'Ασσυριολογίας.

ριότης περιωρίσθη ὡς φαίνεται εἰς κατασκευὴν διώρυχος καὶ εἰς οἰκοδομὴν ναοῦ. Ἄλλ' ὁ 'Ραμμαννιραρί Β' διέπρεψε καὶ ὡς πολεμιστῆς στρατευσάμενος κατὰ τῶν βασιλείων τῆς Βαβυλωνίας Σαμασμουδαμνίκ καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Ναβουσουμισκού καὶ κατακτησάμενος πολλὴν χώραν Βαβυλωνιακὴν καὶ ἐπιστρέψας μετὰ μεγάλης λείας (1). Ὁ δὲ τοῦ 'Ραμμαννιραρί Β' υἱὸς καὶ διάδοχος Τουκλατινιδάρ Β' (890 - 884 π. Χ.) εἰσέδω νικηφόρος εἰς τὴν χώραν Ναῖρι μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Σουβνάτ (ἴδε σελ. 20), ἔνθα ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ πλησίον τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' (2). Ἄλλ' ἐν τοῖς μεγίστοις ἡγεμόσι τῆς Ἀσσυρίας ἀνεδείχθη ὁ τοῦ Τουκλατινιδάρ Β' υἱὸς καὶ διάδοχος Ἀσσουνρασιρπάλ.

Καθ' ὅλην ταύτην τὴν χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσσουνρασιρπάλ ἤρξαν ἐν Βαβυλῶνι ἡγεμόνες, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι γνωστά, ἀλλ' ὧν ἡ δύναμις δὲν φαίνεται μεγάλη. Οὐδ' ἐπωφελήθη, φαίνεται, ἡ Βαβυλῶν τὴν ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' ἐπελθοῦσαν παροδικὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ἵνα ἐπαυξήσῃ τὸ κράτος αὐτῆς· ἐπῆλθον δ' ἐν Βαβυλῶνι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ δυναστικαὶ μεταβολαί. Βασιλεὺς Βαβυλώνιος, σύγχρονος τοῦ ἐτέρου τῶν υἱῶν καὶ διαδόχων τοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α', τοῦ Ἀσσουνρβηλκάλα, ἦτο, ὡς εἶδομεν, ὁ Μερωδαχσαπικζιρματί. Οὗτος καθηρέθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τινος σφετεριστοῦ

ὡς ἐρρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ ὡς ἐν τοῖς περὶ Σαρδαναπάλου καὶ τῆς πτώσεως τῆς Νινευὶ θέλομεν ἰδεῖ ἐναργέστερον, εἰσι καθαρῶς μῦθοι οὐδεμίαν ἔχοντες ἄξιαν ἱστορικὴν ἀπέναντι τῆς ἔστω καὶ ἀτελῶς καὶ ἀσαφῶς ἐξ Ἀσσυριακῆς πηγῆς γνωστῆς ἱστορίας τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους ἐν τῇ μνημονευθείσῃ περιόδῳ. Ἡ δὲ γνώμη τοῦ J. Oppert (E. M. σελ. 288) ὅτι κατὰ τὴν ὑποτιθεμένην διὰ τοῦ Ἀρδάκου δῆθεν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῆς δυναστείας κατεστράφη καὶ ἡ Νινευί, τῆς Καλὰχ γενομένης καθέδρας τοῦ βασιλείου, ἀνεκτίσθη δὲ ὕστερον ὑπὸ τοῦ Σαναχηρείμ, οὐδαμῶς ἔχεται ἀληθεύς, ὡς θέλομεν εἰπεῖ ἐν τοῖς περὶ Σαναχηρείμ.

(1) Ὅτι ὁ 'Ραμμαννιραρί Β' ἦτο βασιλεὺς καταλιπὼν ὄνομα οὐχὶ ἄδοξον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους δηλοῦται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ κανόνι βασιλειῶν ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαμβάνεται σιγηθῶς ὡς σημεῖον χρονολογίας, ἀφ' οὗ χρονολογοῦνται πολλαὶ βασιλείαι.

(2) Τούτο ἐξηγείται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς τοῦ Ἀσσουνρασιρπάλ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Τουκλατινιδάρ Β' λέγοντος ὅτι ἔστησε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐγγὺς τῶν πηγῶν τοῦ Σουβνάτ παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν πατέρων αὐτοῦ Θαλγαθφελλασάρ Α' καὶ Τουκλατινιδάρ Β'. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἡ γνώμη (Rawlinson II, σελ. 83 σημ. 3) ὅτι ἴσως ὁ ἀνδριάνς οὗτος ἦν τοῦ Τουκλατινιδάρ Α'.

Ῥαμμανπαλιδδίν (τοῦ ἐπικαλουμένου Ἑ-σεσιγί Σασουνί), μεθ' οὗ ὁ Ἀσσυρβολκάλα συνῆψε κηδεστείαν λαβὼν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Τίς μετὰ τὸν Ῥαμμανπαλιδδίν ἐβασίλευσεν ἐν Βαβυλῶνι δὲν εἶναι γνωστόν, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ οἶκος αὐτοῦ δὲν ἤρξεν ἐπὶ πολὺ. Ὁ Βαβυλωνιακὸς *κατῶν τῶν βασιλειῶν* οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τούτου, μνημονεύεται δ' ἐν αὐτῷ μετὰ τὸν Μερωδαχσαπικζιρματί ὁ Ναβου-σουμισκούν (1090-1081 π. Χ.). Οὗτος δὲ φαίνεται ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Πάσχι, καὶ μετ' αὐτὸν ἄρχεται νέα δυναστεία, ἥς ὁ πρῶτος βασιλεὺς εἶναι ὁ Σιμμασιχοῦ υἱὸς Ἴρ-θασίν (οὐχὶ βασιλέως) Κοσσαϊκῆς πάλιν, ὡς φαίνεται, καταγωγῆς, ὡς δηλοῦσι τὰ ὀνόματα αὐτοῦ τε καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ (1081-1063 π. Χ.) Κασουναδιναχι (1063-1060 π. Χ.), Ἀμιλσουκαμουῦ (1060-1040 π. Χ.) (1). Ἡ δυναστεία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς μόνον βασιλείας (2), τῷ δὲ 1040 π. Χ. ἄρχεται νέα δυναστεία, ἐξ ἧς γνωστός εἶναι ὁ περὶ τὸ 1000 π. Χ. ἄρξας Ῥαμμα-σουμα-νασίρ ὁ γράψας τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους βασιλεῖς Ἀσσουρναράχ καὶ Ναβουδάν (ἴδε σελ. 397). Ἄλλοι γνωστοὶ βασιλεῖς Βαβυλώνιοι τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι ὁ τοῦ Ῥαμμαννιραρί Β' τῆς Ἀσσυρίας σύγχρονος Σαμασμουδαμίκ καὶ ὁ τούτου διάδοχος, ὁ μνημονευθεὶς Ναβουσουμισκούν, ἀμφοτέρω ἡττηθέντες ὑπὸ τοῦ Ῥαμμαννιραρί Β' μετ' αὐτοὺς δὲ ὡς σύγχρονος τοῦ Ἀσσουρνασιρ-πάλ γνωστός βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας εἶναι ὁ Ναβουπαλιδδίν.

Ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ (884 - 860 π. Χ.). — Ὁ Ἀσσουρ-νασιρπάλ (= ὁ Ἀσσοὺρ βοηθὸς τῷ υἱῷ μου (ἢ τῷ υἱῷ αὐτοῦ) ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγίστων βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας, καθόλου δὲ εἰς τῶν μεγίστων ἡγεμόνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς δυτικῆς Ἀσίας, μέγας ἀναδειχθεὶς ἐν πολέμοις καὶ ἐν μάχαις, ἀκατάβλητος ἐν στρατείαις μεγάλαις, ἐν κατακτήσεσι χωρῶν καὶ ἐν καθυποτάξει λαῶν, ἀλλὰ μέγας καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ἀσσουρνασιρ-πάλ οὐ μόνον ἐπανήγαγε τὴν ἐξωτερικὴν δύναμιν, ἣν εἶχε τὸ κράτος ἐπὶ τοῦ Θαλασφειλλασάρ Α', ἀλλὰ καὶ ἐπηύξησεν αὐτήν. Στρατεῖται

(1) Ἰδ. Hommel Gesch. d. Vorderas. Kulturvölk. und Aeg. σελ. 44.

(2) Πρὸς ταῦτα πρὸς τὰ ἐν σελ. 172 σημ. 1 περὶ Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν εἰρη-ρημένα. Ἐν τῷ ἐκεῖ παρατιθεμένῳ καταλόγῳ τῶν Βαβυλωνιακῶν δυναστειῶν ἡ ὀγδόη δυναστεία λέγεται ὅτι ἦτο Ἑλαμίτου ἄρξασα ἔτη ἑξ δι' ἐνὸς μόνου βασιλέως· δύο δὲ πρὸ ταύτης δυναστεῖαι ἤρξαν ἀμφοτέραι ἐπὶ 3 βασιλείας, ἀλλ' οὐδετέρα τούτων λέγε-ται Κοσσαϊκὴ ἢ Ἑλαμιτικὴ.

Θαλασθελλασάρ Α' καὶ τοῦ Τουκλατινιδάρ Β' ἔστησεν ὡς μνημεῖον τῆς νίκης καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀνδριάντα. Ἡ τετάρτη στρατεία διηυθύνετο κατὰ τῶν ὄρειων τοῦ Ζάγγου πρὸς ἀνατολάς. Καὶ ἐκ ταύτης τῆς στρατείας ἐπιστρέφων νικηφόρος ἔκτισεν ἢ ἀνέκτισε πόλιν, ἣν ὡς μνημεῖον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν μέγαν θεὸν Ἀσσοῦρ, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου διεξῆγε τοὺς πολέμους, ὠνόμασε Δουρασσοῦρ (π. Ἀσσοῦρ). Ἡ πέμπτη στρατεία διηυθύνετο πάλιν κατὰ τοῦ Ἀρμενικοῦ ὁροπεδίου καὶ κατὰ τῆς Μεσοποταμίας, κατὰ ταύτην δὲ τὴν στρατείαν κατεστράφησαν 250 πόλεις καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες ἐθανατώθησαν. Ἡ ἕκτη στρατεία διηυθύνθη κατὰ τῆς Μεσοποταμίας καὶ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας, ἥς ὁ βασιλεὺς Ναβουπαλιδδὶν ἔπεμψεν ἐπικουρίαν τῷ ἐν Μεσοταμίᾳ κατὰ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ πολεμοῦντι λαῷ τῶν Συχαίων ὑπὸ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ζαβδανού καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον αὐτοῦ Βηλπαλιδδὶν. Οἱ Συχαῖοι καὶ οἱ ἐκ Βαβυλωνίας ἐπικουροὶ ἠττήθησαν· ἐκυριεύθη δὲ μετὰ πολιορκίαν ἡ πόλις τῶν Συχαίων Σουροῦ. Ἀφοῦ δὲ ἐν τῇ κατὰ τῆς Βαβυλωνίας στρατείᾳ διήλασε τὴν χώραν ταύτην ἐμπνέων τρόμον πανταχοῦ μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον οἰκούντων Χαλδαιῶν, ἐπανῆλθε θριαμβεύων εἰς τὴν Ἀσσυρίαν (1). Καὶ ἡ ἐβδόμη στρατεία διηυθύνετο κατὰ τῶν Μεσοποταμιτῶν, οἵτινες ἀντέταξαν 20 χιλιάδας μαχητῶν· ἀλλ' ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἀπέβη νικητὴς καὶ 6100 ἐκ τῶν πολεμίων ἐκάλυψαν διὰ τῶν πτωμάτων αὐτῶν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Καὶ ὅμως καὶ οὕτω οἱ ἀποστάται δὲν ὑπετάχθησαν ἐντελῶς καὶ ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐπανέλαβε τὴν στρατείαν, κατὰ ταύτην δὲ (τὴν ὀγδόην δηλ. στρατείαν) ἐστράτευσε καὶ εἰς τὰς χώρας τοῦ ἄνω Εὐφράτου πρὸς τὴν Ἀρμενίαν. Ἡ ἐνάτη στρατεία ἐγένετο διὰ τῆς βορείου Συρίας· ἀλλὰ νῦν οἱ πλεῖστοι τῶν Χιτιτιτῶν ἡγεμόνων ὑπετάχθησαν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως καὶ προσελθόντες ἐν τῇ κυριωτάτῃ πόλει τῆς χώρας Καρκamis ἡσπᾶσαντο εὐλαβῶς τὸ σκῆπτρον τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως. Ἐντεῦθεν οὗτος διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ὀρόντου προήλασε μέχρι Φοινίκης κατασυντρίβων πᾶσαν ἀντιτασσομένην αὐτῷ πολεμίαν δύναμιν καὶ ἔφθασε μέχρι

(1) Τοιαύτην ἐρμηνείαν δίδωσιν ὁ G. Rawlinson (II σελ. 87) εἰς τὰ ῥήματα τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ ὅτι μετὰ τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ νίκην «ἐνέβαλεν εἰς τρόμον τὴν χώραν Καρδούνιαν καὶ τὴν Χαλδαίαν». Ἀλλ' ὁ Tiele (G. B. A. σελ. 184) καὶ ὁ Hommel (B. A. G. σ. 577 καὶ G. I. Vorderas. K. v. σ. 63) φησὶν ὅτι ὁ πόλεμος δὲν ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς Μεσοποταμίας καὶ ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ δὲν εἰσῆλασεν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐνέβαλεν αὐτὴν εἰς τρόμον διὰ τῆς νίκης ἐκείνης.

τοῦ Λιβάνου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἐπὶ τοῦ Λιβάνου ἔθυσσε τοῖς θεοῖς χαριστήριους θυσίας καὶ ἐδέξατο τὴν ὑποταγὴν τῶν προσελθόντων εἰς αὐτόν λαῶν τῆς Φοινίκης (Τύρου, Σιδῶνος, Βύβλου καὶ Ἀράδου). Ἐντεῦθεν διηυθύνθη πρὸς βορρᾶν καὶ προήλασε μέχρι Ἀμανοῦ, ἀλλὰ δὲν ὑπερέβη τὸ ὄρος τοῦτο. Ἡ δεκάτη στρατεία διηυθύνθη πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς χώρας τοῦ ἄνω Τίγρητος. Καὶ ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη κατὰ τὸ σύνηδες, ὥς τοῦλάχιστον αὐτός ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ λέγει, νικηφόρως, ἡττωμένων ὁλοσχερῶς τῶν ἀντιτασσομένων παλαιμίων στρατιωτῶν, τῶν πόλεων ἀλικομένων καὶ πολλῶν συλλαμβανομένων αἰχμαλώτων. Διότι «ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσοῦρ (ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει), ὁ ἀνδρεῖος ἥρως, ὁ βοηθεῖα Ἀσσοῦρ τοῦ κυρίου αὐτοῦ γενόμενος βασιλεὺς καὶ ἐν τοῖς ἡγεμόσι τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ κόσμου μὴ ἔχων ἐφάμιλλον, ὁ βασιλεὺς ὁ καθυποτάξας ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάσας τὰς χώρας ἀπὸ τῶν πέραν τοῦ Τίγρητος μέχρι τοῦ Λιβάνου καὶ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Σουβνὰτ μέχρι τῆς χώρας Ἀραράτ», αὐτὸς ὁ μέγας βασιλεὺς «ὅποτε ὁ Ἀσσοῦρ ἐκράτησε τὰ ἀδυσώπητα αὐτοῦ ὅπλα ὑπὲρ τὰς στρατιὰς τῆς δεσποτείας του, τότε κατενίκησε τὰς στρατιὰς τῶν εὐρείας χώρας οἰκούντων Λουλουμί καὶ ἐν μέσῳ τῶν μαχῶν, διὰ τῶν ὅπλων τῶν ἑαυτοῦ, βοηθεῖα τοῦ Σάμας καὶ τοῦ Ῥαμμάν, τῶν θεῶν τῶν παρεχόντων αὐτῷ ἀρωγὴν, καθυπέταξε τὰς χώρας ... καὶ ὥσπερ ὁ Ῥαμμάν, ὁ ἀπολύων καταιγιδὰς καὶ κατακλυσμούς, ἐβρόντησεν ἐπ' αὐτούς. . . ». Τὰς χώρας τῶν ἡττηθέντων καταριθμεῖ ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ ἐν ταῖς χώραις αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐν χώραις ὑπηκόοις διορίζει ἐπάρχους καὶ ἐπιβάλλει τοῖς λαοῖς φόρον. Μετ' εὐσεβοῦς δ' αἰσθήματος λέγει ὁ βασιλεὺς ἐν τινὶ ἐκθέσει: «Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος, κατὰ μῆνα Ἄβου, τῇ 24 τοῦ μηνὸς (14 Αὐγούστου;) κατὰ διαταγὴν Ἀσσοῦρ καὶ Ἰσθάρ, τῶν μεγάλων θεῶν, τῶν ἐμῶν κυρίων, ἐξῆλθον ἐκ Νινευὶ πρὸς στρατείαν». Ἀξιοσημείωτος καὶ ἡ ἐκθεσις, ἧς τὸ προοίμιον ἔχει ὧδε: «Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐμῆς βασιλείας, τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας μου ἔτος, καθ' ὃν χρόνον ὁ Σάμας, ὁ τῶν τεσσάρων ὀριζόντων κριτῆς, ἐπεδαψίλευσεν ἐμοὶ τὴν εὐμενῇ προστασίαν αὐτοῦ καὶ ἀνῆλθον οὕτω πανηγυρικῶς ἐπὶ τὴν ἔδραν τὴν βασιλικὴν καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς ἐμὰς χεῖρας (ὁ Σάμας) τὸ σκῆπτρον τὸ διέπον τοὺς λαοὺς, ἡγούμενος τῶν ἐμῶν ἀρμάτων καὶ τῶν ἐμῶν στρατειῶν ἀποτόμους διήνυσα ὁδοὺς καὶ εἰς δύσβατα ἀνῆλθον ὕψη. . . ».

Ἄλλ' ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ, ὁ διὰ μεγαλορρημοσύνης δεσπότου θεο-
πνεύστου τοσαύτην περιβάλλον αἰγλήν εὐσεβείας τὰς μεγάλας αὐτοῦ
στρατείας καὶ μετὰ τῆς συνήθους μεγαλοπρεπειας Ἀσιατικοῦ ἡγεμο-
νικοῦ ὕφους ἀπαριθμῶν τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα πολεμικὰ κατορθώ-
ματα αὐτοῦ, αὐτὸς οὗτος ὁ μετ' εὐσεβοῦς ταπεινώσεως ἐνώπιον τοῦ
θεοῦ ἀποδίδων τὰ πάντα εἰς τὴν χάριν τῶν θεῶν, δὲν ἀποκρύπτει καὶ
τὰς πολλὰς ὁμότητες καὶ τὰς ἀγρίας ἐκδικήσεις, ἃς διέπραττεν ὡς
δεσπότης ἀδυσώπητος καὶ ἐν τῇ νίκῃ αὐτοῦ. Οὕτω λέγει περὶ τῶν
ἀποτελεσμάτων τῆς πρώτης αὐτοῦ στρατείας: «Οἱ οἰκήτορες ἀπεχώ-
ρησαν εἰς τὰ ἀπρόσιτα αὐτῶν ὄρη καὶ ὠχυρώθησαν ἐν ταῖς τούτων
κορυφαῖς, ἵνα μὴ δυνηθῶ νὰ ἐπέλθω κατ' αὐτῶν εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς
δικὴν αἰχμῆς ξίφους ὑψούμενας ἀκρωρείας, ἐνθα μόνον τὰ πετεινὰ
τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ πτήσει αὐτῶν δύνανται ν' ἀνέλθωσιν. . . Ἐν τρι-
σὶν ἡμέραις ἀνῆλθον εἰς τὰ ὕψη καὶ ἐνέσπειρα τὸν τρόπον εἰς τὰ
κρησφύγετα αὐτῶν. . . τὰ πτώματα αὐτῶν ἐκάλυψαν τὰς κλιτύας
ὥσπερ φύλλα δένδρων, οἱ δ' ὑπολείπομενοι ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν τοῖς
βράχοις». Τὴν φοβεράν τιμωρίαν, ἣν ὑπέστησαν οἱ Λάκιοι τῆς Μεσο-
ποταμίας, ἐκτίθησιν ὁ βασιλεὺς ὡς ἐξῆς: «Ἐφόνευσαν. . . ἔκτισαν τεί-
χος πρὸ τῶν μεγάλων πυλῶν τῆς πόλεως. . . ἐξέδειρα τοὺς ἀρχη-
γοὺς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διὰ τῶν δερμάτων αὐτῶν ἐκάλυψα τὸ
τείχος. . . Τινὰς ἐνετείχισα ζῶντας, ἄλλους ἀνεσταύρωσα κατὰ μῆ-
κος τοῦ τείχους. . . Τῇ διαταγῇ μου σωρευθεῖσαι αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν
ἀπετέλεσαν στεφάνους. . .». Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς στρατείας
τοῦ 1880 π. Χ. περὶ τοῦ τρόπου. καθ' ὃν κατεδάμασε τὴν ἐπανά-
στασιν τῆς χώρας Νιρβούν, λέγει τὰ ἐξῆς: «Κατέλιπον τὰς πόλεις
αὐτῶν (οἱ ἐπαναστάται) καὶ ἐζήτησαν ἀσφάλειαν ἐν ἀποκρήμνῃ τινὶ
ὄρει, ἵνα μὴ δυνηθῶ νὰ καταδιώξω αὐτοὺς ἐνταῦθα. Ἡ κορυφὴ τοῦ
ὄρους ἐξεῖχεν ὥσπερ ἀκωκὴ σιδηρᾶς λόγχης. Ὡσπερ νεοσσοὶ ἀετῶν
εἶχον κτίσει ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τὰ ἐρύματα αὐτῶν. Ἐκεῖ, ἐνθα οὐδεὶς
τῶν πατέρων μου εἰσέδου, ἐνταῦθα ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐνεφανίσθη ὁ
ἥρωρ, ὁ δυνατός· ἐκεῖ ὕψηλὰ συνῆψεν ἀγῶνα, ἔστη κραταιὸς ἐπὶ τῶν
ποδῶν αὐτοῦ· κατέρριψε τὸ ὄρος, κατέλυσε τὰς φωλεὰς καὶ κατέ-
θραυσε τοὺς μαχητάς· καὶ διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἔθαψε τὸ ὄρος
ὥσπερ βάρφουσι τὸ ἔριον· τοὺς διαφυγόντας τὴν μάχαιραν κατέπιον
αἱ τῶν ὀρέων φάραγγες». Ἐν τῇ κατὰ τῶν Κοῦρχι πολέμῳ καυχᾶ-
ται ὁ βασιλεὺς «ὅτι διεπέρασεν ἐν ῥομφαίᾳ διακοσίους ἐξήκοντα μα-

χητάς, ἀπέκοψε τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ ἔστησε πυραμίδας». Τὰς τοιαύτας ὁμότητες, ἃς τοσοῦτον πανηγυρικῶς, καὶ ὥς εἰπεῖν, μεγαλοπρεπῶς περιγράφει ὁ 'Ασσυρνασιρπάλ, δὲν ἠρέεσθη ἀπλῶς ν' ἀπαθανατίσῃ μόνον διὰ τῶν ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων τῆς τέχνης· καὶ ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσεῖῳ μεταξὺ τῶν πολλῶν τοῦ 'Ασσυρνασιρπάλ ἀναγλύφων εἰκόνων, αἵτινες κομισθεῖσαι ἐξ 'Ασσυρίας, ἰδίως ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Νινευι καὶ τῆς Καλὰχ, κοσμοῦσι τὸ μουσεῖον τοῦτο, βλέπει τις καὶ τινας, ἐν αἷς εἰκονίζονται οὐ μόνον οἱ ἐν τοῖς ποταμοῖς κατὰ τὴν φυγὴν πνιγόμενοι ἐχθροί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνασκολοπιζόμενοι καθ' ὁμάδας ἐκ τῶν αἰχμαλώτων.

Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ὁμοῦ τούτου καὶ ἀγρίου τρόπου τῆς τιμωρίας, τὸν ὁποῖον τινὲς τῶν νεωτέρων ἱστοριογράφων ἐζήτησαν μέχρι τινὸς οὐχὶ μὲν νὰ δικαιολογήσωσι, ἀλλὰ τοῦλάχιστον νὰ κρίνωσιν ἐπιεικῶς(1), ὁ 'Ασσυρνασιρπάλ ἐν ταῖς ἐπιβαλλομέναις εἰς τὰς ἀποστάσας χώρας τιμωρίαις ἀπέβλεπεν οὐχὶ εἰς ἀπλῶς τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς σπουδαιότερους σκοποὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικούς. Ὁ 'Ασσυρνασιρπάλ ἐφῆρμεν ἐν εὐρεῖ μέτρῳ τὸ σύστημα τῆς μεταναστεύσεως, ὅπερ βλέπομεν ἐφαρμοζόμενον τὸ πρῶτον ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ 'Ασσυριακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α'. Οἱ κάτοικοι τῶν ὑποταχθεισῶν (μάλιστα μετὰ καταβληθείσας ἐπαναστάσεις) χωρῶν ἔδει νὰ μετοικήσωσιν εἰς τὸ κέντρον τοῦ κράτους, ἐνθα ἡ παρουσία τῶν ἤτο

(1) 'Id. Tiele. B. A. G. σελ. 177. «Ὁ 'Ασσυρνασιρπάλ εἶναι εἰς τῶν μεγίστων ἐν τοῖς ἡγεμόσι τῆς 'Ασσυρίας. Αἱ φοβεραὶ ὁμότητες αἱ διαπραττόμεναι ὑπ' αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἀφισταμένων χωρῶν καὶ ἀνθρώπων, περὶ ὧν μετὰ τινος εὐαρεσκείας ποιεῖται λόγον, προέρχονται ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς φυλῆς καὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἡ πολιτικὴ τῶν τε Σημιτικῶν καὶ τῶν μὴ Σημιτικῶν δεσποτῶν τῆς ἀρχαιότητος ἦτο ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην πάντοτε ἡ αὐτή, δι' ἀνοικτίρμονος τιμωρίας ἔδει νὰ κατασταλῇ ἀμέσως πᾶσα ἐπανάστασις, νὰ δοθῇ δὲ συγχρόνως τοῖς λαοῖς παράδειγμα ἀποτρεπτικόν καὶ τρομακτικόν. Ἡ ὑπακοὴ εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ, ἣν ἀπαιτεῖ ὁ θεὸς 'Ασσοῦρ. Ὅστις δὲ ὑποτάσσεται προθύμως εἰς τὸν ἐπὶ γῆς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ εἰς αὐτὸν τὸν 'Ασσοῦρ, οὗτος εὐρίσκει πάντοτε χάριν. Ἀναντιρρήτως ὁ 'Ασσυρνασιρπάλ πλέον ἢ οἷσδ' ἕποτε τῶν πρό αὐτοῦ σημαντικωτέρων βασιλέων εὗρεν εὐαρέσκειαν ἐν τοιαύταις τιμωρίαις καὶ αὐστηρότερον ἐφῆρμεν τὸ καθολικῶς ἰσχύον πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν δόγμα. Ἀποβλέπων τις εἰς τὰς τοιαύτας αὐτοῦ πράξεις προάγεται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελουμένων πράξεων τιμωρίας εὕρισκεν ἀνακούφισιν τινα ἐκ τῆς ὀργῆς, ἣν ἡσθάνετο ἐπὶ τῇ ταπεινώσει, ἣν ἡ 'Ασσυρία ἐπὶ αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα ὑπέστη ἐκ μέρους τῶν ἀφισταμένων, καὶ τιμωρῶν τούτους ἤθελε τρόπον τινὰ νὰ δείξῃ τῷ κόσμῳ ὅτι οὔτε τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα τοῦ 'Ασσοῦρ εἶχε σβεσθῇ οὔτε ἡ παλαιὰ αὐτοῦ δύναμις εἶχε συντριβῇ».

ἀκίνδυνος, καὶ νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν στρατόν, ἐνῶ εἰς τὰς καταλειπομένας ὑπὸ τῶν αἰχμαλώτων τούτων μετοίκων χώρας ἔδει νὰ μεταναστεύσωσιν Ἀσσύριοι ἄποικοι πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ἐνταῦθα Ἀσσυριακῆς ἀρχῆς. Οὕτω λέγει ἐν τῇ ἀναγραφῇ τινος τῶν κατὰ τῆς χώρας Ναϊρί πολέμων «Τὰς πόλεις Σιναβοῦ καὶ Τιδοῦ, τὰ φρουρία, ἅπερ ὁ ἐκ τῶν ὑψηλῶν μου προκατόχων βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας Σαλαμανασάρ εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ παραχωρήσῃ καὶ ἄτινα ὕστερον οἱ Ἀραμαῖοι βιαίως εἶχον καταλάβει, ἀνεκτησάμην αὐθις, τοὺς Ἀσσυρίους δὲ (ἐννοεῖ τοὺς ὑπὸ τοῦ Σαλαμανασάρ Α' ἐγκατασταθέντας ἀποίκους) τοὺς ἀποδιωχθέντας ἐκ τῶν φρουρίων ἐκείνων καὶ καταπατηθέντας ἐν τῇ γῇ Ἀράμ, ἀποκατέστησα εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, ἵνα οἰκῶσιν ἡσύχως, χιλίους δὲ καὶ πεντακοσίους ἄνδρας ἐκ τῶν στρατευμάτων τῶν Ἀραμαίων Ἀχλαμί (1) μετέφικσα εἰς Ἀσσυρίαν· τοὺς ἀγροὺς τῆς γῆς Ναϊρί ἐθέρισα καὶ τὸ θερισθὲν ἐσώρευσα εἰς τὴν πόλιν Τούσχα χάριν τῶν στρατιωτῶν τῆς χώρας μου». Τὸ ἀποικιακὸν σύστημα ἐφηρμόσθη καὶ ἐν τῇ κτίσει τῆς Καλάχ.

Ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ, ὡς ὁ Θαλγαφελλασάρ Α', δὲν ἦτο μόνον μέγας στρατηλάτης καὶ ἀνδρείος στρατιώτης, ἀλλὰ καὶ «γίγας κυνηγὸς» κατὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἥρωος παρὰ τοῖς Ἀσσυροβαβυλωνίοις, ἐν τῇ τέχνῃ δὲ εἰκονίζεται ὡς θηρευτῆς θηρεύων ἐφ' ἄρματος. Αἱ θῆραι ἐγίνοντο συνήθως ἐν μέσῳ τῶν πολέμων καὶ στρατειῶν αὐτοῦ, ἐν μιᾷ δὲ μόνη τῶν στρατειῶν ἐφόνευσεν ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Εὐφράτου, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, πεντήκοντα ἀγρίους ταύρους καὶ ἐζώγρησεν ἑκατόν, ἐφόνευσε δὲ καὶ εἴκοσι στρουθοκαμήλους, ἀπειράριθμους δ' ἐζώγρησε. Τὰ ζωγρηθέντα θηρία ἤγοντο εἰς Καλάχ, ἐνθα ἐν τοῖς ἀνακτόροις εἶχεν ἰδρυθῇ ἰδιαιτέρον διαμέρισμα διὰ τὰ παντοῖα ζῶα ὡς θηριοτροφεῖον, ἢ ὡς οἱ ζωολογικοὶ κῆποι τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, καὶ ἐξετίθεντο εἰς θέαν τοῖς πολίταις. Ἐν ἐπιγραφῇ τινι τοῦ μονολίθου τοῦ περιέχοντος τὴν ἀναγραφὴν τῶν μεγάλων θηρευτικῶν στρατειῶν, ὧν θέατρον ἦσαν αἱ περὶ τὸν ἄνω Τίγρητα χώραι ὡς καὶ ἡ χώρα ἢ παρὰ τὸν Λίβανον, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐκτίθησιν ὡς ἐξῆς τὰ κατὰ τοὺς ἄθλους αὐτοῦ τούτους «Ἐν τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν μου

(1) Ἀραμαῖοι Ἀχλαμί ἦσαν νομάδες οἰκοῦντες πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βαβυλωνίας ἐν τῇ γειτονίᾳ τῶν Σοῦτι, ἀλλ' οἱ ἐνταῦθα μνημονευόμενοι Ἀχλαμί εἰσὶ, κατὰ Hommel, πιθανῶς οἰκῆτορες τῆς ὀρεινῆς Μεσοποταμίας οἰκοῦντες οὐ μακρὰν τοῦ Μασίου ὁροῦς.

καὶ ἐν τῇ ὁρμῇ τοῦ θυμοῦ μου ἐζώγρησα ἰδίᾳ χειρὶ 15 λέοντας ἐκ τῶν ὀρέων καὶ δασῶν καὶ 50 λεοντιδεῖς, οὓς καθεῖρξα ἐν τῇ πόλει Καλάχ εἰς δόμον τινὰ ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ διετήρησα ἐπὶ ἔτη καὶ ἐγέννησαν πλῆθος λεοντιδέων. Ἐζώγρησα λύκους ἰδίᾳ χειρὶ καὶ ἀγέλας ἀγρίων ταύρων, ἐλεφάντων, λεόντων, στρουθοκαμήλων, πιθήκων, ὀνάντων, δορκάδων καὶ ἀντιλοπῶν, ἀγρίων κυνῶν, πανθήρων, θηρίων τῆς ἐρήμου καὶ ἤγαγον εἰς τὴν πόλιν μου Καλάχ καὶ ἐξέθηκα αὐτὰ εἰς τὴν θεὰν τοῦ λαοῦ τῆς χώρας μου» (1). Ὅτι δὲ ἡ θήρα, τὸ νὰ εἶναι δηλονότι «γίγαντα κυνηγὸν» ἦτο ἔξοχος καὶ ἱερὰ μέχρι τινὸς ιδιότης τοῦ Ἀσσυρίου βασιλείως καὶ τοῦτο λέγει ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ «Οἱ θεοὶ Νινδάρ καὶ Νεργάλ, οἱ ἀγαπῶντες τὴν ἐμὴν ἱερωσύνην, παρέδωκαν ἐμοὶ τὰ θηρία τῆς ἐρήμου καὶ προσέταξαν μοι τὴν ἐν θήρᾳ ἄσκησιν (2). Τριάκοντα ἰσχυροὺς ἐλέφαντας ἐφόνευσα, 257 ἀγρίους βοῦς ἀπέκτεινα ἀπὸ τοῦ ἄρματος τοῦ ἐμοῦ

(1) Σημειωτέον ὅτι πλὴν τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ζωγρηθέντων θηρίων καὶ ἐκ Φοινίκης ἐπέμφθησαν εἰς Καλάχ, ἐν εἶδει φόρου, τὰ ζῷα τὰ καλούμενα *παγατοῦ* (Ἰδ. σ. 213) καὶ ἐνεκλείσθησαν καὶ ταῦτα εἰς τὸν ζωολογικὸν κήπον τῶν ἀνακτόρων τῆς πόλεως.

(2) Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι τὸ ἔργον τοῦ θηρᾶν ἄγρια θηρία ἦτο ἱερὸν καθήκον τῶν Ἀσσυροβαβυλωνίων βασιλέων ἐκτελούμενον οὐχὶ ἀπλῶς μόνον πρὸς ἄσκησιν δυνάμεως ἡρωϊκῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ καταστρεπτικοῦ τῶν θηρίων πληθους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἥρωας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ ἔπους Γκιζτουδάρ ἢ Νιμρώδ, ὁ φέρων ἐν τῇ χειρὶ (ὡς εἰκονίζεται ἐν τῇ τέχνῃ, Ἰδ. σελ. 232) λέοντα ὑπ' αὐτοῦ πνιγόμενον, εἶχεν, ὡς περὶ ὁ Ἕλλην Ἡρακλῆς, τὸ ἔργον τοῦ καθαίρειν τὴν χώραν ἀπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Νεβρώδ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐκλήθη «γίγας κυνηγός» καὶ ὁ Νίνος καὶ ἡ Σεμίραμις παρεστάθησαν ἐν τῇ τέχνῃ ὡς κυνηγοὶ ἀγρίων θηρίων (Ἰδ. σελ. 259). Τὰ πολλὰ κυνηγετικά κατορθώματα τῶν μεγάλων Ἀσσυρίων βασιλέων παρέχουσιν εἰς τὴν ιδιότητα καὶ εἰς τὴν προσωπομίαν τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» ἀχραιφνῆ ἱστορικὴν ὑπόστασιν καὶ ἐλέγχουσι τὴν ὑπὸ τινων ἐξενεχθεῖσαν γνώμην (Ἰδ. *Movers Phoenikische Alterthümer I* σελ. 473) ὅτι ὁ «γίγας κυνηγός» τῆς Π. Διαθήκης *Νεβρώδ* εἶναι μυθικὴ παράστασις τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ὠρίωνος. Ἐν τοῖς Βαβυλωνιακοῖς μύθοις περὶ τοῦ ἥρωος Γκιζτουδάρ ἢ Νιμρώδ οὐδεὶς φαίνεται ὑπάρχων ὑπαινιγμὸς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ὠρίωνος, πάντα δὲ τὰ περὶ τοῦ ἥρωος ἐκείνου ὡς καὶ τὰ περὶ τοῦ «γίγαντος κυνηγοῦ» *Νεβρώδ* τῆς Π. Δ. εὐρίσκουσι τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἔχουσι χαρακτῆρα ἱστορικὸν κεκοσμημένον ἐν μέρει διὰ τῆς ποιήσεως. Τούναντίον δὲ οἱ μῦθοι οἱ περὶ τοῦ γίγαντος κυνηγοῦ Ὠρίωνος, τοῦ ὁποῦ το «ἄδριμον σθένος» φεύγουσαι αἱ Πληγάδες πίπτουσιν εἰς «ἡεροσιδεὰ πόντον» (Ἡσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι στ. 619· πρβλ. Ὅμ. Ὀδυσ. Ε 274) καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὰς Πλειάδας, μῦθοι ἔχοντες πάντως ἄμεστον ἀναφορὰν πρὸς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ὠρίωνος καὶ πρὸς τὴν θέσιν τούτου ἀπέναντι ἀστερισμῶν τινῶν ἄλλων, ἔχουσιν ἱκανὴν ὁμοιότητα καὶ συγγένειαν πρὸς τοὺς Αἰγυπτιακοὺς μύθους περὶ τῶν θεοτήτων Σάχου καὶ Σώθιος, τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἐκπροσωπεῖ τὸν Ὠρίωνα, ἡ δὲ τὸν Σείριον.

λείας τοῦ βασιλείως τούτου τῆς Βαβυλωνίας ὡς καὶ τὰ περὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐκτεθήσονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ.

**13. Οἱ διάδοχοι Ἀσσυρνασιρπάλ.
(Ἀπὸ Σαλαμανασάρ Β' μέχρι Σαργῶν
860 - 721 π. Χ.).**

Ὁ Σαλαμανασάρ Β' (859 - 825 π. Χ.). — Τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἔνδοξον Ἀσσυρνασιρπάλ διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σαλαμανασάρ Β', λαβὼν τὸ ὄνομα τοῦτο παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἰσως διὰ τὸν μέγαν σεβασμὸν, ὃν ἔτρεφεν ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Σαλαμανασάρ Α', τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα πολλάκις μετὰ σεβασμοῦ μνημονεύεται ἐν τοῖς ἐπιγραφικαῖς μνημείοις αὐτοῦ. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐφάνη ἄξιος τοῦ τε ὀνόματος τοῦ ἐνδόξου, ὃπερ ἔλαβε, καὶ τοῦ ἐνδόξου θρόνου, τοῦ κληροδοτηθέντος αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς. Πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ἐβασίλευσεν ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἀσχολούμενος ἀδιαλείπτως εἰς πολέμους ἐκδήμους πρὸς βορρᾶν (ἰδίως εἰς τὴν χώραν τῆς Ἀραράτ), πρὸς δυσμὰς (εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὰ νοτιοτολικά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), πρὸς ἀνατολὰς (εἰς τὴν Μηδίαν) καὶ πρὸς νότον (εἰς τὴν Βαβυλωνίαν μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου). Πρὸς βορρᾶν ἐπησχόλησε τὸν Σαλαμανασάρ Β' ἐκ διαλειμμάτων μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τῆς τούτου βασιλείας ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας Οὐράрту, ἢ Ἀραράτ, Ἀραμι ἢ Ἀραμου. Ὁ ἐκ τῶν μνημείων γνωστὸς οὗτος ἡγεμὼν τῆς χώρας Οὐράрту, ὁ αὐτὸς πιθανώτατα πρὸς τὸν ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον ἢ μᾶλλον ἐπὶ τὸ μυθιστορικώτερον ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων χρονογράφων ἱστορούμενον Ἀράμ (ἀφ' οὗ δῆθεν, κατὰ τοὺς χρονογράφους τούτους, ἐδόθη τὸ ὄνομα Ἀρμερία τῇ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνωμένῃ χώρᾳ), τὸν σύγχρονον καὶ ἀντίπαλον τῆς Σεμιράμιδος καὶ ἐρώμενον ὑπ' αὐτῆς, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου σχεδίου νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐφ' ἅπασαν τὴν ὀρεινὴν χώραν Ναϊρί, περιῆλθεν εἰς πολέμους πρὸς τὸν Σαλαμανασάρ Β' ἀπὸ τῶν πρώτων ἡδὴ ἐτῶν τῆς οὗτου βασιλείας. Οἱ κατὰ τοῦ Ἀράμ πόλεμοι, μεθ' ὅλας τὰς μεγά-

λας, ἀλλὰ παροδικὰς πάντοτε, ἐπιτυχίας τοῦ Σαλαμανασάρ Β', το-
σούτῳ μᾶλλον καθίσταντο δυσχερεῖς τῷ βασιλεῖ τῆς Ἀσσυρίας, ὅσον
ὁ Ἀράμ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ ὑπέθαλπε τὰς κατὰ τῆς
Ἀσσυρίας ἐπαναστατικὰς ῥοπὰς, καὶ οἱ πόλεμοι οἱ κατὰ Ἀραράτ
περιεπλέκοντο πάντοτε μετὰ πολλῶν μικρῶν, ἀλλ' ὀχληρῶν πολέμων
πρὸς τοὺς λαοὺς καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν μνημονευθεισῶν χωρῶν. Πεν-
τεκαίδεκα ἔτη (860-845 π. Χ.), ἐκτός τινων διαλειμμάτων, ἐπο-
λέμησεν ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐναντίον τοῦ Ἀράμ· ὅτε δὲ περὶ τὰ
τέλη τῆς δεκαπενταετίας ἐτελεύτησεν ὁ Ἀράμ, ὁ τούτου διάδοχος
Σαρδουρί ὁμοῦ μετὰ τοῦ θρόνου ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ προκατόχου
καὶ τοὺς κατὰ τῆς Ἀσσυρίας πολέμους, οἵτινες ἐπαναληφθέντες ἐπ'
αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν, μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων, ἐπὶ δώδεκα ἔτη
(845-833 π. Χ.). Καὶ ἐφάνησαν μὲν οἱ Ἀσσύριοι ἐν τοῖς πολέμοις
τούτοις πάντοτε νικηταί, ἀλλ' ἡ ὅλοσχερὴς ὑποταγὴ τῆς χώρας δὲν
ἐπετεύχθη ἢ ἐπιτευχθεῖσα δὲν ἦτο οὔτε ἄμεσος οὔτε διαρκὴς περιο-
ριζομένη εἰς παροδικὴν ὑποτελείαν φόρου. Θέλομεν δὲ ἰδεῖ περαιτέρω
ὅτι ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Σαρδουρί τὸ κράτος Οὐράрту κατέστη
φοβερώτερον διὰ τὴν Ἀσσυρίαν. Οἱ κατὰ τοῦ Σαρδουρί πόλεμοι δὲν
διεξήχθησαν πάντες ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχιστρατηγίαν αὐτοῦ τοῦ Σα-
λαμανασάρ Β', ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐνοουμένου Ταριάν, ἥτοι ἀρχιστρα-
τήγου τοῦ βασιλέως, Δανασσοῦρ τοῦ διὰ πάσης τῆς βασιλείας τοῦ
Σαλαμανασάρ Β' διατηρήσαντος τὸ μέγα τοῦτο ἀξίωμα, δις δὲ
λαβόντος καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος. Ἀλλ' ἐνῷ πρὸς
βορρᾶν ὁ κατὰ Οὐράрту πόλεμος διεξήγετο διὰ τοῦ Δανασσοῦρ,
αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σαλαμανασάρ Β' διεξῆγε στρατείας πρὸς ἄλλας
διευθύνσεις. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ Σαλαμανασάρ Β'
ἐπεχείρησε στρατείας πρὸς τὴν Συρίαν μέχρι Παλαιστίνης καὶ Ἀμα-
νοῦ, ἐντεῦθεν δὲ μέχρι Κιλικίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ αὐτῇ,
μεθ' ὅλους τοὺς δεινοὺς καὶ μακροὺς ἀγῶνας τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ,
ὑπῆρχον ἔτι θέσεις τινὲς ὅχυραὶ μὴ καταληφθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀσσυ-
ρίων (ἴδ. κατωτέρω). Καὶ αὗται μὲν κατελήφθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ
τοῦ Σαλαμανασάρ Β' διὰ νέων κατὰ τὴν χώραν ταύτην πολεμικῶν
ἔργων. Ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ δὲν ἐπησχόλησαν πολὺ τοὺς Ἀσσυριακοὺς
στρατοὺς οἱ Χιττίται τῆς βορείου Συρίας καὶ ἰδίως τῆς Κομμαγηνῆς.
ὥς συνέβαινεν ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρνασιρπάλ. Αἱ στρατεῖαι τοῦ Σαλαμα-
νασάρ Β' διηυθύνοντο μὲν καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς βορείου Συρίας.

ιδίως ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς χώρας Βίτ-Ἀδινί τῆς κειμένης ἐπὶ τε τῆς Συριακῆς καὶ ἐπὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς τοῦ Εὐφράτου ὀχθῆς, ἀλλὰ πρὸ πάντων διηυθύνοντο πρὸς τὴν μέσση καὶ τὴν νότιον Συρίαν. Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἀσσυρνασιρπάλ αὐτὸς διέδραμε νικηφόρος τὴν κοιλάδα τοῦ Ὀρόντου καὶ προελάσας μέχρι Λιβάνου ἐδέξατο τὸν ὑπὸ τῶν Φοινικῶν πόλεων προσενεχθέντα φόρον ὑποτελείας. Οἱ Φοίνικες καὶ νῦν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος Ἰττοβάλ (Ιτθααλ Ἑβρ., Ἰεθεβαάλ κατὰ τοὺς Ὁ'), κηδόμενοι τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν συμφερόντων, δὲν ἔδωκαν τῷ Ἀσσυρίῳ βασιλεῖ ἀφορμὴν πολέμου καὶ τιμωρίας ἀφιστάμενοι ἢ πολεμοῦντες κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπέναντι τῶν χωρῶν τῆς Συρίας πολιτικὴ τοῦ Σαλαμανασάρ Β' περιελάμβανεν εὐρύτερα σχέδια, ἅτινα ἐνέπνεε καὶ ὑπηγόρευε τῇ Ἀσσυριακῇ πολιτικῇ ἢ ἐν Συρίᾳ μετὰ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ μεγάλου Ἑβραϊκοῦ κράτους ἐπελθοῦσα πολιτικὴ κατάστασις. Ὁ Σαλαμανασάρ Β' ἐθεώρει τὴν κατάστασιν ταύτην ἐπιτηδεῖαν ἵνα ἐπεκτείνῃ τὴν πολιτικὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀσσυρίας ἐφ' ἅπασαν τὴν Συρίαν, δημιουργῶν οὕτω κράτος ἢ πολιτικὴν ἔνωσην λαῶν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀσσυρίας ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς χώρας Ἀραράτ καὶ τῶν νοτιανατολικῶν ὁρίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀπὸ τῆς Μεσογαίου θαλάσσης μέχρι τοῦ Ἰρανικοῦ ὁροπεδίου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ἵνα καθυποταχθῇ ἐντελῶς ἡ βόρειος Συρία πᾶσα, ἔδει νὰ καταλυθῇ τὸ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀχθῶν τοῦ Εὐφράτου, τῆς τε Συριακῆς καὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς, ἰδρυμένον κράτος Βιταδινί, ἐνθα ἐπὶ τε Ἀσσυρνασιρπάλ καὶ ἐπὶ Σαλαμανασάρ Β' ἡγεμὼν ἦτο ὁ Ἀχουνί. Τὴν δὲ κλεῖδα τῆς ἐπὶ τῆς μέσης, καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τῆς νότιου, Συρίας ἡγεμονίας ἀποτελεῖ τὸ ἐν τῇ μέσῃ Συρίᾳ κράτος τῆς μεγάλης πόλεως Δαμασκού. Αὕτη ὑπαρχεῖσα ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰς τὸ μέγα κράτος αὐτοῦ (1000 - 960 π. Χ.) ἐπὶ τῆς τοῦ Σολομῶντος βασιλείας εἶχεν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ κράτους ἐκείνου καὶ ὑπὸ τὸν Ῥαζῶν ἢ Ῥεζῶν, υἱὸν Ἑλιαδάε, ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος, καταστὰν ἐντὸς μικροῦ ἀκμαϊότατον πολιτικῶς καὶ ἰσχυρότατον στρατιωτικῶς. ἀποτελοῦν κέντρον πολιτικῆς ἐνώσεως ἢ ἀμυντικῆς συμμαχίας τῶν λαῶν τῆς μέσης Συρίας (πλὴν, ἐννοεῖται, τῶν πιστῶν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους Φοινικῶν πόλεων) ἐναντίον οἰασθῆποτε ξενικῆς ἐπιδρομῆς ἢ πολιτικῆς ἐπιβουλῆς κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σαλαμα-

νασάρ Β' έβασίλευεν έν 'Ασσυρία ήγεμών τής πόλεως Δαμασκού ήτο ό Βεναδάδ Β' ('Εβρ. Ben-hadad = υίός 'Αδάδ, υίός "Αδερ (1) κατά τούς Ο') (2), άρχων ισχυρώς του κράτους αυτού. Κατά τού-

(1) Καίτοι έν τη χρήσει των κυρίων όνομάτων, όσα μνημονεύονται έν τη Παλαιά Διαθήκη, προτιμώμεν πάντοτε τόν παρά τοις Ο' τύπον, όμως προκειμένου περί Βεναδάδ προκρίνομεν ένταυθα τόν 'Εβραϊκόν τύπον, διότι ό παρά τοις Ο' τύπος έκ της μεταφράσεως του συνθέτου όνόματος Βεν-αδάδ (= υίός 'Αδερ) προσελθών επιφέρει μεγάλην σύγχυσιν. Ούτω παρά τοις Ο' έν Βασιλειών Γ' κεφ. ΙΕ' 18 Βεναδάδ ό υίός Ταδριμών λέγεται «υίός "Αδερ υίού Τάδ έν 'Ραημά» (ένθα και Τάδ έν 'Ραημάν κείται πλημμελώς αντί Ταδ - 'Ριμμών).

(2) Ούχι ό Βεναδάδ Α' (υίός του Ταδριμών), ό σύγχρονος του βασιλέως του 'Ισραήλ Βασαά και του βασιλέως 'Ιούδα 'Ασά (βασιλευσάντων άμφοτέρων περί τά τέλη του 10 και περί τάς άρχάς του 9 π. Χ. αιώνας), άλλ' ό Βεναδάδ Β' ό σύγχρονος των βασιλέων 'Ιωσαφάτ του 'Ιούδα και 'Αχαάδ του 'Ισραήλ (874-853 π. Χ.). 'Ο Βεναδάδ Β', ό ισχυρός ήγεμών τής Δαμασκού, περιήλθεν έν άρχή είς πόλεμον πρός τόν 'Αχαάδ, καθ' ου έστράτευσεν έχων συμμάχους 32 βασιλείς, και τοσοῦτον τρόμον ένέπνευσε τῷ βασιλεί τού 'Ισραήλ, δν έπολιορκησεν έν Σαμαρεία, ώστε ούτος έν ταις πρός τόν πολιορκητήν διαπραγματεύσει περί ειρήνης καλεί έαυτόν δοῦλον του Βεναδάδ (Ίδ. Βασιλειών Γ' κεφ. 28) και τούτον κύριον αυτού· άλλ' είτα σι δόο όμοροι ήγεμόνες συνεμάχησαν έναντίον του Σαλαμανασάρ Β'. Δέν ήξεύρω διατί ό Hommel (G. d. nord. Kv. σελ. 64) λέγει δι' έν τη Παλαιά Διαθήκη πλημμελώς τίθεται τό όνομα Βεναδάδ αντί Λαδαδέζερ. Καδαδέζερ ('Αδρααζάρ κατά τούς Ο') είναι ήγεμών τής χώρας Σουβά έν τη άνω Συρία, σύγχρονος του Δαυιδ (του 'Αδρααζάρ τούτου γίνεται μνεία έν Βασιλειών Β' κεφ. 8 (Ίδ. 3) και 10 (Ίδ. 1616) και Παλαιου. Α' κεφ. 19 (Ίδ. 16. 19) (*). 'Ο αυτός ή έτερός τις Καδαδέζερ (Αδαδέζερ, ούτω παρά τοις Ο' όρθότερον ή τό 'Αδρααζάρ, έν ω φαίνεται ότι έγέμετο σύγχυσις του 'Εβρ. ρ και δ., Ίδ. σελ. 50 σημ. 3) αναφέρεται ως σύγχρονος του Σολομώντος ήγεμών τής Δαμασκού, βασιλεύων αυτόθι πρό του μνημονευθέντος 'Ρεζών, του όποιου ήτο κύριος πρότερον, ουδεις δε Καδαδέζερ μνημονεύεται έν τη Παλαιά Διαθήκη σύγχρονος του 'Αχαάδ. Πιθανώς ό λόγος, δι' όν ό Hommel θεωρεί πλημμελής τό έν τη Παλαιά Διαθήκη όνομα Βεναδάδ και αντικαθίστησιν αυτό διά του Καδαδέζερ είναι ότι τό έν τοις μνημείοις όνομα του ήγεμόνος τής Δαμασκού Λαδδαδρι φαίνεται συνάδον μάλλον πρός τό Καδαδέζερ. 'Αλλά τότε διατί νά μη υποθέσωμεν ότι ή πλημμελεια και ή σύγχυσις υπάρχει έν τοις επιγραφικοις μνημείοις και ούχι έν τη Π. Διαθήκη αφού γινώσκομεν ότι όμοια σύγχυσις έν αυτοις γίνεται και ως πρός τόν βασιλέα 'Ισραήλ 'Ιηού (Ιεχου), δν τά μνημεία καλοῦσιν υιόν Χομρι ('Αμρι 'Εβρ., 'Αμβρι κατά τούς Ο') ένφ υίός Χομρι ή 'Αμβρι είναι ό 'Αχαάδ, ό δε 'Ιηού είναι ό καθαίρετης τής δυναστείας του Χομρι. Εύλογον δε νά υποτεθῇ ότι όπωσ ως πρός τά περί 'Ε-

(*) "Απαξ διά παντός σημειούμεθα ένταυθα ότι έν ταις παραπομπαις ήμών εις την Π. Δ. χρώμεθα τοις όνόμασι τοις καθιερωμένοις υπό των Ο'. Ούτω ως Βασιλειών Γ' και Δ' σημειούμεθα τό Α' και Β' των Βασιλειών του 'Εβραϊκού κειμένου, ως Βασιλειών δε Α' και Β' τά Α' και Β' Σαμωνήλ του 'Εβραϊκού κειμένου. Τούτο δε ποιούμεν διότι υποθέτομεν ότι ό "Ελλην άναγνώστης έχει υπ' όψιν πάντως την Μετάφρασιν των Ο'.

του λοιπόν του Βεναδάδ ἔστρεψε νῦν τὴν προσοχὴν καὶ τὰς πολεμικὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς. Αἱ πρὸς τὴν Συρίαν πολεμικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Σαλαμανασάρ Β' ἤρξαντο κατὰ τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτος, ὅπως καὶ αἱ κατὰ τῆς χώρας Ἀραράτ. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου ἢ κατὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον (859 π. Χ.) ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς διαβάς τὸν Εὐφράτην εἰσῆλασεν εἰς τὴν βόρειον Συρίαν κυριεύσας μέγα μέρος τοῦ κράτους Βιταδινί καὶ προελάσας ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ ὄρους Ἀμανοῦ τοῦ ἀποτελοῦντος, ὡς γνωστόν, ὄριον μεταξὺ Συρίας καὶ Κιλικίας, μεταξὺ Συρίας δηλονότι καὶ Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ ἀντίστασις, ἣν εὗρε κατὰ τὴν καθόλου πρῶτην στρατείαν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς βορείου Συρίας, ἦτο σμικρὰ περιορισθεῖσα κυρίως εἰς τὴν μικρὰν χώραν Βιταδινί καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ὁρόντου καὶ ὁ νικηφόρος μέχρι Ἀμανοῦ καὶ Ἰσσηκοῦ κόλπου διελάσας τὴν βόρειον Συρίαν βασιλεὺς ἔστησε παρὰ τὰς ὑπηρείας τοῦ ὄρους ἐν δυαὶ θέσεσι τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ὡς μνημεῖον καὶ τρόπαιον τῆς νικηφόρου στρατείας. Ἀλλ' ἡ ὀριστικὴ ὑποταγὴ τῶν λαῶν τῆς βορείου Συρίας ἀπῆρτησε δύο ἢ τρεῖς ἔτι στρατείας γενομένης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1859-1856 π. Χ., δι' ὧν κατελήφθη ἡ περὶ τὸν Εὐφράτην πρωτεύουσα τοῦ κράτους Βιταδινί, ἡχμαλωτίσθη ὁ ἡγεμὼν Ἀχουνί καὶ κατελύθη τὸ κράτος τοῦτο τῆς βορείου Συρίας, τοῦ ὁποῦ οὐ μόνον αἱ κτήσεις ἐξεστίνοντο καὶ πέραν τοῦ Εὐφράτου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πρωτεύουσα ἔκειτο ἐπὶ τῆς Μεσοποταμιακῆς ὁχθῆς τοῦ ποταμοῦ (1). Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπηκολούθησεν ἡ κατάληψις τῆς σπουδαίας πόλεως Χαλθάν (τοῦ νῦν Χαλεπίου) (2), πρωτεύουσας τοῦ ὁμωνύμου κράτους, γενομένη τῷ 1854 π. Χ., ταύτην δὲ ἡ ὑποταγὴ πολλῶν ἡγεμόνων τῆς βορείου Συρίας, οἵτινες οἰκοῦντο προὔπντων νῦν, φέροντες τὸν τῆς ὑποτελείας φόρον, τῷ

θραίων, οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὰ περὶ Δαμασκοῦ καὶ Συρίας τὰ ὀνόματα παραδίδονται πιστότερα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἢ ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις.

(1) Ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους Βιταδινί καλεῖται ἐν τοῖς Ἀσσυριακοῖς μνημείοις Τιλ-θαρσα-ιπ ἢ Τιλ-δουρ-σι-ιπ, ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ θέσει τῆς νῦν πόλεως Βιρεδλίχ (Ζεύγματος ἢ Εὐρώπου τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων;) ἐπὶ μιᾶς τῶν μεγάλων διὰ τοῦ Εὐφράτου μεταξὺ Συρίας καὶ Μεσοποταμίας ὁδῶν.

(2) Ὅτι τὸ Χαλθάν τῶν μνημείων εἶναι τὸ νῦν Χαλέπιον καὶ οὐχὶ ἡ πλησίον τῆς Δαμασκοῦ πόλις Χελθών, τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς συνεχείας τῶν ιστορουμένων ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Χελθών ἐν τοῖς μνημείοις καλεῖται Χαλθίνου. Ἄλλα ζήτημα ἂν ἡ Χαλθών τοῦ Πτολεμαίου (5, 15 7) ᾗναι τὸ Χαλέπιον ἢ ἡ Χελθών.

πορθητῇ τοῦ Χαλβάν. Οὗτος ἐπῆλθε ταχὺς κατὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ὀρόν-
του κειμένης πόλεως Χαμάθ, πρωτεύουσας τοῦ ὁμωνύμου κράτους,
κυριεύσας δὲ καὶ ταύτην καὶ πολλὴν περὶ αὐτὴν χώραν διηθύνθη
κατὰ τῆς Δαμασκού. Ἀλλ' ἐνταῦθα προσέκρουσεν εἰς σπουδαιοτάτην
ἀντίστασιν. Οὐ μόνον ὁ ἡγεμὼν τῆς Δαμασκού (ἡ τῆς «χώρας τῶν
ὄνων» ὡς καλεῖται ἐν τοῖς μνημείοις) Βεναδὰδ Β' ἤ, ὡς καλεῖται ἐν
τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις, Δαδαϊδρί, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγε-
μόνες τῆς μέσης καὶ τῆς νοτίου Συρίας, ἀπὸ ἐτῶν ἤδη προσδοκίμου
ὄντος τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας, εἶχον παρασκευασθῇ εἰς
ἄμυναν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἀποτελέσαντες ἰσχυράν κατὰ τοῦ
ἐπερχομένου πολεμίου σύστασιν. Οἱ ἡγεμόνες οἱ μετασχόντες τῆς συ-
στάσεως ἦσαν ὁ Βεναδὰδ τῆς Δαμασκού ἄγων στρατὸν πεζῶν εἰκο-
σακισχιλίων ἀνδρῶν, ἱππέων 1200 καὶ ἄρμάτων πολεμικῶν ἰσαριθ-
μῶν· ὁ ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ φυγὼν βασιλεὺς τοῦ Χαμάθ μετὰ
στρατοῦ πεζικοῦ ἀνδρῶν δεκακισχιλίων, ἱππέων 700 καὶ ἰσαριθμῶν
ἄρμάτων· ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ Ἀχαάβ(1) ἄγων πεζικὸν στρατὸν
δεκακισχιλίων ἀνδρῶν μετὰ ἄρμάτων δισχιλίων καὶ ἄλλοι τινὲς ἡγε-
μόνες τῆς νοτίου Συρίας, ἐν οἷς ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀρμωνιτῶν Βαεσᾶ. Ἐκ
τῶν Φοινικικῶν πόλεων μετέσχε τῆς συμμαχίας μόνῃ ἡ Ἀραδος, ἐνῶ

(1) Ἀχάβθου (ματ) Σιρλαῖ ἐν τοῖς μνημ. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ Π. Δ. οὐδὲν ἀναφέρε-
ται περὶ πολέμου τοῦ Ἀχαάβ ἐναντίον τῶν Ἀσσυρίων καὶ περὶ συμμαχίας αὐτοῦ μετὰ
τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Συρίας ἐναντίον τοῦ Σαλαμανασάρ Β', αὐτὸς δὲ ὁ Σαλα-
μανασάρ Β' καὶ αὐτὸ τὸ κράτος τὸ Ἀσσυριακὸν εἰσὶν ἄγνωστα ἔτι τῇ Παλαιᾷ Δια-
θήκῃ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀχαάβ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα γεγονότα ἀναφερόμενα εἰς τὰς
σχέσεις τοῦ Σαλαμανασάρ Β' πρὸς τὸ κράτος Ἰσραήλ (τὸν βασιλεῖα Ἰηοῦ) οὐδαμῶς
μνημονεύμενα ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, σαφῶς ἐκτίθενται ἐν τοῖς μνημείοις. Ἐν τού-
τοις περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ Ἀχάβθου (ματ) Σιρλαῖ πρὸς τὸν Ἀχαάβ τοῦ Ἰσ-
ραήλ ἐγένοντο ἐνστάσεις, περὶ ὧν διὰ μακρῶν ἐπραγματεύθη ὁ Schrader (Kei-
linschr. u. Geschltsf. σελ. 356 - 371). Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐνστάσεων τούτων
εἶναι α') ὅτι ὑπὸ κριτικὴν ἱστορικὴν ἔποψιν παρατηρητέον ὅτι ἐν τοῖς μνημείοις τῶ
μὲν 1854 π. Χ. ὁ Ἀχαάβ πολεμεῖ κατὰ τοῦ Σαλαμανασάρ Β', τῷ δὲ 1842 ἤτοι
μετὰ 12 ἔτη ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ Ἰηοῦ τελεῖ φόρον τῷ Σαλαμανασάρ Β', ἐνῶ κατὰ
τὴν Παλαιάν Διαθήκην μετὰ τοῦ τελευταίου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἀχαάβ καὶ
τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἰηοῦ μεσολαβοῦσιν ἔτη 13-14· β') ὑπὸ ἱστορι-
κὴν φιλολογικὴν ἔποψιν παρατηρητέον ὅτι τὸ ὄνομα Σιρλαῖ ἐν τοῖς μνημείοις μόνον ἐν
τῇ ῥηθείᾳ ἀναγραφῇ τοῦ Σαλαμανασάρ Β' τίθεται πρὸς δῆλωσιν τοῦ κράτους Ἰσραήλ,
(εἶναι ἄπαξ λεγόμενοι, ὡς λέγει ὁ Schrader), ἐνῶ ὁ αὐτὸς Σαλαμανασάρ Β' καὶ
ἄλλοι μετ' αὐτὸν Ἀσσύριοι βασιλεῖς τὸ κράτος τοῦτο καλοῦσι Βιτ Χομρί = οἶκον
Ἀμβρί (ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ Ἀμβρί), ἢ Ἰρ Σαμρίνα (= χῶραν Σαμαρείας ἐκ τῆς
πρωτεύουσας Σ.). Ἀλλ' εἰς τὰς ἐνστάσεις ταύτας ἀντιλέγει διὰ πολλῶν ὁ Schrader.

κατεσκεύαστο. Τοῦ μὲν γὰρ τοῦ πρὸς ἐσπέραν κειμένου μέρους ἐποίησε τὸν πρῶτον περίβολον ἐξήκοντα σταδίων, ὑψηλοῖς καὶ πολυτελεσι-
τείχεσιν ὠχυρωμένον, ἐξ ὅπτης πλίνθου· ὕστερον δ' ἐντὸς τούτου κυ-
κλοτερῇ κατεσκεύασε, καθ' ὃν ἐν ὡμαῖς ἔτι ταῖς πλίνθοις διατετύπωτο
θηρία παντοδαπά, τῇ τῶν χρωμάτων φιλοτεχνίᾳ τὴν ἀλήθειαν ἀπο-
μιμούμενα· οὗτος δ' ὁ περίβολος ἦν τὸ μὲν μῆκος σταδίων τεσσαρά-
κοντα, τὸ δὲ πλάτος ἐπὶ τριακοσίους πλίνθους· τὸ δ' ὕψος, ὡς Κτη-
σίας φησὶν, ὀργυῶν πεντήκοντα· τῶν δὲ πύργων ὑπῆρχε τὸ ὕψος ὀρ-
γυῶν ἐβδομήκοντα (1). κατεσκεύασε δὲ τρίτον ἐνδοτέρω περίβολον, ὃς
περιεῖχεν ἀκρόπολιν, ἥς ἡ μὲν περίμετρος ἦν σταδίων εἴκοσι, τὸ δὲ
μῆκος καὶ πλάτος τῆς οἰκοδομίας ὑπεραίρον τοῦ μέσου τείχους τὴν
κατασκευὴν. ἐνῆσαν δ' ἐν τε τοῖς πύργοις καὶ τείχεσι ζῶα παντοδαπά
φιλοτέχνως τοῖς χρώμασι καὶ τοῖς τῶν τύπων ἀπομιμήμασι κατε-
σκευασμένα. τὸ δ' ὅλον ἐπεποιήτο κυνήγιον παντοίων θηρίων ὑπάρ-
χον πλήρες, ὧν ἦσαν τὰ μεγέθη πλεῖον ἢ πηχῶν τεττάρων. κατε-
σκεύαστο δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ Σεμίραμις ἀφ' ἵππου πάρδαλιν ἀκοντί-
ζουσα . . . ». Οὕτως ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Διοδώρου ἀναφέρονται σα-
φῶς τέσσαρες περίβολοι, εἰς ἐξωτερικὸς καὶ τρεῖς ἐσωτερικοὶ τῆς ἐν-
δον πόλεως, τῶν βασιλείων. Καθὰ δὲ εἶδομεν, ὁ Ἡρόδοτος δύο μὲν
ἀναφέρει περιβάλους τῆς ἐκτὸς πόλεως, ἓνα δὲ τῶν βασιλείων. Ἐὰν
λοιπὸν υποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος μόνον τὸν πρῶτον, τὸν ἐξωτε-
ρικόν, ἐκ τῶν περιβάλων τῶν βασιλείων ἀνέφερεν, παρέλειψε δὲ τοὺς
δύο ἐσωτερικοὺς περιλαβὼν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ πρώτου καὶ θεωρήσας ὡς
ἀποτελοῦντας μέρος τῆς οἰκοδομῆς τῶν βασιλείων, προσθέτοντες εἰς
τὸν οὕτω παρ' Ἡροδότῃ ὑπονοούμενον τριπλοῦν περίβολον τῶν βα-

βουχοδονόσορος κτισθέντα ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁχθῆς τοῦ Εὐφράτου, ἐπὶ δὲ τῆς
δυτικῆς τὸ ἱερὸν τοῦ Βήλου, ἴσως δὲ καὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ναβοπαλασσάρου τὸ ἐπι-
σκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ναβοσχοδονόσορος, καίτοι κατὰ ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου
τὰ δύο ἀνάκτορα, τὸ τοῦ Ναβοπαλασσάρου καὶ τὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἦσαν ἐχθ-
ρὰ ἀλλήλων, ὡς τοιαύτῃ δὲ συνοχῇ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ βεβαίως ἢ διὰ τοῦ πο-
ταμοῦ καὶ τῆς γεφύρας σύνδεσις. Πιθανώτερον ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ἀνάκτορα ἔκειντο ἐπὶ
τῆς αὐτῆς ὁχθῆς.

(1) Ἐν τοῖς μνημείοις ἀναφέρεται ἐν μόνον τείχος τῶν βασιλείων ἔχον ὕψος 490
πηχέων (122 ὀργυῶν) εἶναι δὲ τὸ τείχος τοῦτο ἴσως ὁ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου ἀναφερό-
μενος πύργος ὁ ἔχον ὕψος 70 ὀργυῶν. Τὸ ὕψος τῶν τειχῶν τῆς Βαβυλώνος Κτησίας ὁ
Κνίδιος ἐκάλει ἀπλῶς «ἀπιστον τοῖς ἀκούουσιν». Εἰς τοιοῦτον τεράστιον ὕψος ἀνα-
φέρεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου γενομένη παραβολὴ τῆς Βαβυλώνος πρὸς τὸν ὑψηλὸν
οὐρανόν («*Ἐὰν ἡ Βαβυλὼν ἀναβῇ ὡς ὁ οὐρανός*» Ἰθ. κατωτέρω).

σικαίων τοὺς δύο ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένους ἐξωτερικοὺς περιβόλους, εὐρίσκομεν ἐν ὧν πέντε περιβόλους, ὑπολείπεται δὲ εἰς ἓτι ἵνα εὐρεθῇ ὁ ὁπὸ τοῦ Ἰωσήπου παραδεδομένος ἀριθμὸς (1).

Ἐκ τῶν μνημείων τῆς σφηνοειδοῦς φιλολογίας μανθάνομεν ἱκανὰ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος γενομένης περιτειχίσεως καὶ ὀχυρώσεως τῆς Βαβυλῶνος, ἀλλ' οὐχὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ νοηθῶσι σαφῶς πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδεδομένα καὶ ἰδίως νὰ λυθῇ σαφῶς τὸ ζήτημα τῶν 6 περιβόλων τῶν μνημονευομένων ὑπὸ Ἰωσήπου. Οὐχ ἦττον τὰ ἀναφερόμενα ἐν τοῖς μνημείοις συνάδουσιν ἐν πολλοῖς πρὸς τὰς τοῦ Ἡροδότου παραδόσεις. Ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιγραφῇ τῆς ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἀναφέρονται δύο τείχη τῆς Βαβυλῶνος, Ἰμγούρ-Βελ (= ὁ Βῆλ ἀκούει ἢ ὁ Βῆλ προστατεύει) καὶ Νεμιττί ἢ Νεβιττί-Βελ (= διαμονὴ Βῆλου). Τούτων τὸ μὲν Ἰμγούρ-Βελ καλεῖται *δουρου* = περιβόλος καὶ φρούριον, τὸ δὲ Νεβιττί-Βελ *σαλχου* = προμαχῶν (κατὰ λέξιν *βραχίων*). Πότερον τῶν τειχῶν τούτων εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς μέγας περιβόλος, ὁ θώρηξ τοῦ Ἡροδότου, καὶ πότερον τὸ δεύτερον στενώτερον τεῖχος, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Τὰ δύο ταῦτα τείχη, τὰ ὅποια ἀνέκαθεν περιέβαλλον τὴν Βαβυλῶνα καὶ διὰ τοῦ χρόνου κατέπεσον, εἶχον ἐν μέρει ἀνακτισθῇ ὑπὸ τοῦ Ναβοπαλασσάρου, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς Ναβουχοδονόσορ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς αὗτος, κατὰ τὰ μνημεῖα, ὡχύρωσε τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλῶνος πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος διὰ χαρ ακώματος ἐκ πλίνθων ὀπτῶν. Εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν μέρος, τὸ μᾶλλον εὐφόδον εἰς τοὺς ἐξ Ἰράν προσβάλλοντας, ἤγειρεν, ἐξώθεν τοῦ ἐξωτερικοῦ τεύχους, ἐπὶ χώρου ἐκτάσεως 4 χιλ. πτήχ., ἰσχυρότατον ἔρυμα περιβάλλον πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς πόλεως. Τὸ ἔρυμα τοῦτο καλεῖ ὁ Ναβουχοδονόσορ αὐτὸς «τεῖχος ὑψηλὸν ἐπὶ

(1) Κατὰ J. Oppert (E. M. σ. 228) οἱ τρεῖς ἐξωτερικοὶ περιβόλοι τῆς Βαβυλῶνος εἶναι α') ὁ τῶν 360 σταδίων, β') ὁ τῶν Βορσίππων καὶ γ') ὁ τῶν 480 σταδίων. Κατὰ τὸν Oppert, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερόμενος περιβόλος εἶχε καταπέσει ἤδη ἐν τῷ χρόνῳ τῇ μετὰ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρταξέρξου Α' ἢ Μακρόχειρος (464-425 π. Χ.), ὅποτε εἶδε τὴν Βαβυλῶνα ὁ Ἡρόδοτος, καὶ τῆς τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος (405-359), ὅποτε εἶδε τὴν πόλιν ἐκείνην ὁ Κτησίας. "Ὅτι ἀφορᾷ τὸ τεῖχος τῶν Βορσίππων, ὅπερ κατὰ τὰ σφηνοειδῆ μνημεῖα ἠνώρθωσεν ὁ Ναβουχοδονόσορ (18. κατωτέρω), δὲν εἶναι πιθανόν ὅτι τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ταύτης ἠρίθμουν οἱ ἀρχαῖοι ἐν τοῖς τείχεσι τῆς Βαβυλῶνος. Ἐπικρατοῦσα δὲ γνώμη τῶν Ἀσσυριολόγων εἶναι σήμερον (18. Tiele σ. 448· πρὸς. Hommel σ. 766 σημ. 1) ὅτι τὰ Βόρσιππα καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος δὲν ἦσαν ἠνωμένα μετὰ τῆς Βαβυλῶνος.

όρους ἐκτισμένον ἐξ ἀσφάλτου καὶ πλίνθων» (1). Παρά τὸ ἔρυμα δὲ τοῦτο κατεσκευάσθη τάφος, τὰ χεῖλη τῆς ὁποίας ὠχυρώθησαν διὰ νέων τευχῶν, τῶν ὁποίων τὰ θυρώματα κατεσκευάσθησαν ἀπὸ κίδρου. Καὶ αὕτη πιθανώτατα εἶναι ἡ καθ' Ἡρόδοτον τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος περιθέουσα βαθεῖα καὶ πλήρης ὕδατος τάφος, τῆς ὁποίας τὰ χεῖλη ἦσαν κατεσκευασμένα ἐξ ἀσφάλτου καὶ πλίνθων. Ταῦτα γινώσκομεν ἐκ τῶν μνημείων τοῦ Ναβουχοδονόσορος περὶ τῶν ἐξωτερικῶν τευχῶν τῆς πόλεως Βαβυλῶνος. Ὅτι δ' ἀφορᾷ τοὺς τρεῖς περιβόλους τῆς ἔνδον πόλεως τοὺς ἀναφερομένους ὑπὸ τε τοῦ Ἰωσήπου καὶ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου, οὗτοι ἀναφέρονται καὶ ἐν τοῖς μνημείοις. Διότι τὸ ἀνάκτορον τὸ κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (ἴδ. σελ. 619), ἐπέχον θέσιν ἀκροπόλεως, ἥτο πεφραγμένον οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος ὑψηλοῦ τεύχους τῶν 490 πήχεων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δύο κυκλοτερῶν χωμάτων, ἥτοι ἐν ὅλῳ ὑπὸ τριῶν ἐρυμάτων, καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ τριπλοῦς περίβολος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀναφερόμενος (ἴδ. σελ. 615), ὁ ἀνεγερθεὶς, κατὰ τοῦτον, «ἐν πεντεκαίδεκα ἡμέραις». Ὅτι δὲ ὁ Ἰωσήπος, κατὰ τὰ ἄνω εἰρημένα, τὰ βασιλεία αὐτὰ παρέστησεν ὡς «ἐν ἡμέραις πεντεκαίδεκα συντελεσθέντα», τοῦτο δὲν ἀντιφάσκει κατ' οὐσίαν οὔτε πρὸς τὴν τοῦ Ἀβυδηνοῦ παράδοσιν, οὔτε πρὸς τὰς εἰδήσεις τῶν μνημείων, ἀφοῦ οἱ τρεῖς ἔνδον περίβολοι ἦσαν περίβολοι τῶν ἀνακτόρων ἀποτελοῦντες μετ' αὐτῶν τὴν ἀκρόπολιν τῆς Βαβυλῶνος.

Ἐκ τῶν σφηνοειδῶν μνημείων μαθάνομεν ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ ἠνώρθωσε καὶ τὰ τεῖχη τῶν Βορσίππων, τὰ ὀνομαζόμενα χαρακτηριστικώτατα Ταβί-σουβουρσου (=καλὸν τὸ πεποιθέναι ἐπ' αὐτά).

Ἡ Βαβυλὼν ἡ καλουμένη ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ (Χάρων ἢ Ἐπισκ. § 23) «εὐπύργος», «ἡ τὸν μέγαν περίβολον (ἐχουσα)», ἥτο ἀληθῶς πόλις πύργων. Κατὰ Διόδωρον (Β' 7) ὁ ἐξωτερικὸς περίβολος ὁ τῶν 360 ἢ 365 σταδίων εἶχε πύργους 250 διαφέροντας ἀλλήλων κατὰ τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος ἀναλόγως τοῦ βάρους τῶν κατὰ τεῖχους ἔργων (αὐτὸ δ' ὕψος καὶ πλάτος ἐξ ἀναλόγου τῷ βάρει τῶν κατὰ τὸ

(1) Περὶ τῆς μεγάλης στερεότητος, τὴν ὅποian παρέχει ἡ ἀσφαλτος τῇ ὀπτῇ πλίνθιν διὰ τῆς μίξεως, λέγει ὁ Δίων Κασσιος (ΞΗ' 27): «Τοσαύτην γὰρ ἀσφάλειαν πλίνθοις ὅπταις ἢ καὶ λίθοις μικροῖς συμμιχθεῖσα παρέχεται, ὥστε καὶ πέτρας καὶ σιδήρου παντός ἰσχυρότερα αὐτὰ ποιεῖν». Περὶ τῆς χρήσεως τῆς ἀσφάλτου ἐν τῇ οἰκοδομῇ, ἢ Βαβυλωνιακῇ ἴδ. σελ. 42.

τείχος ἔργων»). Ὁ Διόδωρος εὐρίσκει μὲν θαυμαστῶς δυσανάλογον τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν πύργων πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ περιβόλου, ἀλλ' ἐξηγεῖ τοῦτο λέγων ὅτι «ἐπὶ πολὺν τόπον τῆς πόλεως ἔλεσι περιεχομένης, κατὰ τοῦτον τὸν τόπον οὐκ ἔδοξε πύργους οἰκοδομεῖν, τῆς φύσεως τῶν ἐλῶν ἱκανὴν παρεχομένης ὀχυρότητα» (1). Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν πύργων τούτων τοῦ περιβόλου καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ περίβολοι τῶν «βασιλείων» εἶχον πύργους, τῶν ὁποίων δὲν ἀναφέρει μὲν τὸν ἀριθμὸν ὁ Διόδωρος, λέγει ὅμως ὅτι τὸ ὕψος αὐτῶν ἦτο ὀργυῖων ἐβδομήκοντα. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ πύργοι οὗτοι τῶν ἐσωτερικῶν τειχῶν, οἱ ἔχοντες ἰδιότητα καὶ σκοπὸν ὀχυρωματικῆς ἐργασίας, οἱ ὅποιοι, ὅπως καὶ τὰ τεῖχη αὐτά, ἦσαν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κεκοσμημένοι διὰ ζωγραφικῶν ζῶων παντοδαπῶν «φιλοτέχνως τοῖς τε χρώμασι καὶ τοῖς τῶν τύπων ἀπομιμήμασι κατεσκευασμένων», δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τοὺς περιφήμους πυργωτοὺς ἢ πυργοειδεῖς ναοὺς, Ζικουράτ, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Ἡ Βαβυλὼν ἢ διαρρεομένη διὰ τοῦ Εὐφράτου ἔχοντας πλάτος σταδίων (189 μέτρων) κατὰ Στράβωνα, ἢ δύο σταδίων, καὶ πλεον κατὰ Ξενοφῶντα, μεταξὺ τῶν δύο ὀχθῶν αὐτοῦ ἐν τῇ διὰ τῆς πόλεως διαβάσει εἶχεν ἀνάγκην πολλῶν γέφυρῶν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, συνδεουσῶν τὰς δύο τοῦτου ὀχθὰς ἥτοι τὰς δύο αἰμασιὰς τὰς ἐκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν μεταξὺ τοῦ τείχους καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐκτεινομένας. Κατὰ παραδόξον ὅμως τρόπον οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι μίαν μόνην γέφυραν ἐν Βαβυλῶνι, δι' ἧς συνεκινῶνουν τὰ δύο φάρση τῆς πόλεως. Τὸ ὅτι μία μόνη γέφυρα ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας συγκοινωνίας πόλεως κατεχοῦσης χώρον μείζονα τοῦ τοῦ Λονδίνου, μείζονα τοῦ χώρου ὁλοκλήρου τοῦ νομοῦ τοῦ Σηκουάνα (2)

(1) Τὰ ὑπὸ τοῦ Διοδώρου ἀναφερόμενα ἔλη πιθανῶς εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευομένη τάφρος ἢ περὶ τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον ἐκτεινομένη καὶ οὕσα πλήρης ὕδατος (Ἰδ. κατωτέρω).

(2) Κατὰ J. Oppert (E. M. σ. 234) ὁ μέγας ἐξωτερικὸς περίβολος τῆς Βαβυλῶνος, ὁ ἔχων περίμετρον 480 σταδίων, περιελάμβανε χώρον 513 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἥτοι ἔδαφος ἴσον κατὰ τὸ μέγεθος πρὸς τὸν νομὸν τοῦ Σηκουάνα καὶ πρὸς 15 Παρισίους τοῦ 1859. Ὁ δεύτερος, ὁ ἐσωτερικὸς, περίβολος (ὁ τῶν 360 σταδίων;) περιελάμβανε χώρον 290 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἥτοι χώρον πολλῶν μείζονα τοῦ τῆς πόλεως τοῦ Λονδίνου. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν πάντοτε ὅτι ἡ Βαβυλὼν, ὡς καὶ ἡ Νινευί, ἦτο πόλις οὐχὶ πυκνῶς κατοικημένη ἀναλόγως τοῦ εἰρημένου μεγέθους (Ἰδ. καὶ τὰ περὶ Νινευί ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἰρημένα ἐν σελ. 572).

ἐξηγεῖται ἐκ τούτου, ὅτι, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, ἀνέκαθεν ἡ συγκοινωνία τῶν δύο ὀχθῶν ἐγένετο διὰ λέμβων, ὧν μέγα πλῆθος φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποταμῷ (1). Ἡ δὲ γέφυρα, ἡ κτισθεῖσα ἀκριβῶς μεταξὺ τῶν βασιλείων ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀχθῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Βήλου ἐπὶ τῆς ἐτέρας, φαίνεται ὅτι ἦτο προωρισμένη πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπιτέλεισιν τῶν θρησκευτικῶν λιτανειῶν καὶ πομπῶν καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῶν βασιλείων μετὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ καθόλου μετὰ τῆς ἐτέρας ὀχθῆς. Συνεδυάσθη δὲ ἡ κατασκευὴ τῆς γεφύρας μετὰ τῆς μεγάλης τεχνητῆς λίμνης, ὅποτε τὰ ὕδατα τοῦ Εὐφράτου διοχετευθέντα ἄνωθεν τῆς πόλεως εἰς τὴν λίμνην ταύτην διηυκόλυνον καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς γεφύρας (ἰδ. κατωτέρω). Περὶ τῆς γεφύρας ταύτης ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις πάντα τὰ κατασκευασθέντα ὀχυρωματικά ἐν Βαβυλῶνι καὶ περὶ αὐτὴν ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἀποδίδωσιν εἰς τὴν βασιλίδαν Νίτωκριν, λέγει τὰ ἐξῆς (Α' 186) α . . . Κατὰ μέσην κου τὴν πόλιν τοῖσι λίθοις, τοὺς ὠρύξατο (ἡ Νίτωκριν), οἰκοδόμει γέφυραν, δέουσα τοὺς λίθους σιδήρῳ τε καὶ μολίβῳ. Ἐπιτείνεσκε δὲ ἐπ' αὐτήν, ὅπως μὲν ἡμέρη γένοιτο, ξύλα τετράγωνα, ἐπ' ὧν τὴν διάβασιν ἐποιοῦντο οἱ Βαβυλώνιοι. τὰς δὲ νύκτας τὰ ξύλα ταῦτα ἀπαίρεσκον τοῦδε εἵνεκεν, ἵνα μὴ διαφοιτούντες τὰς νύκτας, κλέπτουεν παρ' ἀλλήλων». Ὁ δὲ Διοδώρος, ἀποδίδων, κατὰ τὸ σύνθηες αὐτῷ, πάντα τὰ μεγάλα δημόσια ἔργα τῆς Βαβυλώνος καὶ ἰδίως τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τῇ Σεμιράμιδι, λέγει περὶ τῆς γεφύρας (Α' 8): «Αὕτη δὲ κατὰ τὸ στενώτατον μέρος τοῦ ποταμοῦ γέφυραν σταδίων πέντε τὸ μήκος (948 μέτ.) κατεσκεύασεν (2), εἰς βυθὸν φιλοτέχνως καθίσασα τοὺς κίονας· οἱ δὲ εἰστήκεισαν ἀπ' ἀλλήλων πόδας δώδεκα· τοὺς δὲ συνεριδομένους λίθους τόρμοι σιδηροῖς διελάμβανε καὶ τὰς τούτων ἀρμονίας ἐπλήρου μολίβδον ἐντήκουσα· τοῖς δὲ κίοσι

(1) Ἡροδ. Α' 186 «Τῆς πόλιος ἐούσης δύο φαρσέων, τοῦ δὲ ποταμοῦ μέσον ἔχοντας, ἐπὶ τῶν πρότερον βασιλείων, ὅπως τις ἐθέλοι ἐκ τοῦ ἐτέρου φάρσεος εἰς ταῦτα διαβῆναι, χρῆν πλοῖψ διαβαίνειν, καὶ ἦν, ὡς ἐγὼ δοκέω, ὀχληρὸν ταῦτα».

(2) «Ὡστε ἡ γέφυρα εἶχε μήκος τοῦλάχιστον διπλάσιον τοῦ πλάτους τοῦ ποταμοῦ (1-2 σταδίων). Ἄλλως πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ Στράβων, ὁ λέγων περὶ σιταίου πλάτους τοῦ Εὐφράτου, καὶ ὁ Ξενοφῶν, καθ' ὃν τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ ὑπερέβαινε τὰ δύο στάδια, συγχέουσι τὴν ἀνατολικὴν διώρυγα Ἀρμακάλαν τὴν διαρρέουσαν τὴν πόλιν (ἰδ. σελ. 615), τὴν ἔχουσαν πιθανῶς πλάτος 1-2 σταδίων, πρὸς τὸν κύριον τοῦ Εὐφράτου βουῶν, τὸν ἔχοντα πλάτος 4-5 σταδίων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατεσκευάσθη ἡ γέφυρα.

πρὸ τῶν τὸ ρεῦμα δεχομένων πλευρῶν γωνίας προκατεσκεύασεν ἐχούσας τὴν ἀπορροὴν περιφερῇ, καὶ συνδεδεμένην κατ' ὀλίγον ἕως τοῦ κατὰ τὸν κίονα πλάτους· ὅπως αἱ μὲν περὶ τὰς γωνίας ὀξύτητες τέμνωσι τὴν καταφορὰν τοῦ ρεύματος, αἱ δὲ περιφέρονται τῇ τούτου βίᾳ συνείκουςαι πραῦνωσι τὴν σφοδρότητα τοῦ ποταμοῦ. *Ἡ μὲν οὖν γέφυρα κεδρίναις καὶ κυπαριττίनαις δοκοῖς, ἔτι δὲ φοινίκων στέλλεσθαι ὑπερμεγέθεσι κατεσκευασμένη, καὶ τριάκοντα ποδῶν οὕσα τὸ πλάτος, οὐδενὸς ἐδόκει τῶν Σεμιράμιδος ἔργων τῇ φιλοτεχνίᾳ λείπεσθαι.*

Ἄλλα δημόσια ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. — Καθ' Ἡρόδοτον (Α' 185) «Τὸν Εὐφρήτην ποταμὸν ἀρέοντα πρέτερον ἰθύν, ὃς σφι διὰ τῆς πόλιος μέσης ῥέει, τοῦτον, ἄνωθεν διώρυχας ὀρύξασα, (ἡ Νίτωκρις, ἅρα ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἰδ. καὶ κατωτέρω) οὕτω δὴ τι ἐποίησε σκολιόν, ὥστε δὴ τρεῖς ἐς τῶν τινα καιμένων τῶν ἐν τῇ Ἀσσυρίῃ ἀπικνέεται ῥέων». Ἡ κόμη αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν τρεῖς οὕτως ἀφικνεῖτο ὁ Εὐφράτης, ἐκαλεῖτο Ἀρδέρικκα. Προστίθῃσι δὲ ὁ Ἡρόδοτος: «Καὶ νῦν αἱ ἂν κομίζωνται ἀπὸ τῆσδε τῆς θαλάσσης (τῆς Ἑλληνικῆς) ἐς Βαβυλῶνα, καταπλέοντες ἐς τὸν Εὐφρήτην τρεῖς τε ἐς τὴν αὐτὴν ταύτην κόμην παραγίνονται καὶ ἐν τρισὶ ἡμέρησι».

Ἄλλ' ἐν τῶν μεγίστων καὶ σπουδαιοτάτων ἔργων τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀποβλέπον καὶ πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως καὶ πρὸς ἐπιωφελεῖ διακανόνισιν τοῦ ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου, περὶ οὗ ἀναφέρουσι καὶ τὰ σφηνοειδῆ μνημεῖα καὶ αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσα μεγάλη περὶ τὴν Βαβυλῶνα λίμνη, τῆς ὁποίας ἡ κατασκευὴ διηυκόλυνεν, ὡς εἴρηται, τὴν κτίσιν τῆς γεφύρας. Περὶ τῆς λίμνης ταύτης λέγει ὁ Ἡρόδοτος (Α' 185): «Κατ' ὑπερθε δὲ πολλῶν Βαβυλῶνος ὥρυσε ἑλυτρον λίμνη, ὀλίγον τι παρατείνουσα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, βάθος μὲν ἐς τὸ ὕδωρ αἰεὶ ὀρύσσουσα, εὖρος δὲ τὸ περίμετρον αὐτοῦ ποιῶσα εἴκοσί τε καὶ τετρακοσίων σταδίων (79 περίπου χιλιομέτρων)· τὸν δ' ὀρυσσόμενον χοῦν ἐκ τούτου τοῦ ὀρύγματος ἀναισίμου παρὰ τὰ χεῖλα τοῦ ποταμοῦ παραχέουσα. Ἐπεὶ τε δὲ οἱ ὀρώρυκτο, λίθους ἀγαγομένη κρηπίδα κύκλῳ περὶ αὐτὴν ἤλασεν. Ἐποίησε δὲ ἀμφοτέρω ταῦτα, τὸν τε ποταμὸν σκολιόν καὶ τὸ ὄρυγμα πᾶν ἔλος, ὡς ὅ τε ποταμὸς βραδύτερος εἴη περὶ καμπὰς πολλὰς ἀγνύμενος, καὶ οἱ πλοοὶ ἔωσι σκολιοὶ ἐς τὴν Βαβυλῶνα, ἐκ τε τῶν πλοῶν ἐκδέκεται περίοδος τῆς λίμνης μακρῇ». Καθ' Ἡρόδοτον ὁ σκοπὸς τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου ἦτο στρατιωτικός, ἀμυντικός· ἐξετελέσθη

δὲ τὸ ἔργον πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Βαβυλῶνος, ὅποθεν ὑπῆρχε φόβος εἰσβολῶν. (α Κατὰ τοῦτο δὲ ἐργάζεται τῆς χώρας τῇ αἰ τε εἰσβολαὶ ἔσαν καὶ τὰ σύντομα ἐκ τῆς Μήδων ὁδοῦ, *ἵνα μὴ ἐπιμισγόμενοι οἱ Μῆδοι ἐκμανθάνοιεν αὐτῆς τὰ πρήγματα*). Ἡ τοῦ Ἡροδότου περιγραφὴ εἶναι ἱκανῶς ἀκριβής. Ἀλλ' ὁ Διόδωρος ἀποδίδων, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κτησίου παραδοθέντα, τὴν κατασκευὴν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λίμνης εἰς τὴν Σεμίραμιν καὶ τεθεῖς οὕτως ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς πραγματικῆς ἱστορίας παρενόησε τὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου καὶ τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν τούτου περιέπλεξε πρὸς τὴν μυθώδη ἱστορίαν τῆς Σεμιράμιδος. α Ἡ Σεμίραμις, λέγει ὁ Διόδωρος (Β' 9), τῆς Βαβυλωνίας ἐκλεξαμένη τὸν ταπεινότατον τόπον *ἐποίησε δεξαμενὴν τετράγωνον*, ἧς ἦν ἐκάστη πλευρὰ σταδίων τριακοσίων ἐξ ὅπτης πλίνθου καὶ ἀσφάλτου κατεσκευασμένη, καὶ τὸ βάθος ἔχουσα ποδῶν τριάκοντα καὶ πέντε· εἰς ταύτην δ' ἀποστρέψασα τὸν ποταμὸν, κατεσκεύασεν ἐκ τῶν ἐπὶ τάδε βασιλείων εἰς θάτερα διώρυγα, ἐξ ὅπτης δὲ πλίνθου συνοικοδομήσασα τὰς *καμάρας*, ἐξ ἑκατέρου μέρους ἀσφάλτῃ κατέχρισε ἡψημένην, μέχρις ὅτου τὸ πάχος τοῦ χρίσματος ἐποίησε πηχῶν τεσσάρων· τῆς δὲ διώρυγος ὑπῆρχον μὲν οἱ τοῖχοι τὸ πλάτος ἐπὶ πλίνθους εἴκοσι, τὸ δὲ ὕψος, χωρὶς τῆς καμφοθείσης ψαλίδος (1), ποδῶν δώδεκα, τὸ δὲ πλάτος ποδῶν δέκα πέντε. ἐν ἡμέραις δὲ ἑπτὰ κατασκευασθείσης αὐτῆς ἀποκατέστησε τὸν ποταμὸν ἐπὶ τὴν προϋπάρχουσαν ῥύσιν, ὥστε, τοῦ ῥεύματος ἐπάνω τῆς διώρυγος φερόμενου, δύνασθαι τὴν Σεμίραμιν *ἐκ τῶν πέραν βασιλείων ἐπὶ θάτερα διαπορεύεσθαι, μὴ διαβαίνουσαν τὸν ποταμὸν*. Ἐπίστησε δὲ καὶ πύλας τῇ διώρυγι χαλκᾶς ἐφ' ἑκατέρου μέρους, αἱ διέμειναν μέχρι τῆς τῶν Περσῶν βασιλείας». Ὡστε, κατὰ Διόδωρον, ὁ σκοπὸς τῆς κατασκευῆς τῆς μεγάλης ταύτης λίμνης ἦ, ὡς λέγει οὗτος, τῆς *δεξαμενῆς*, ἀπέβλεπεν ἀπλῶς εἰς τὴν διὰ διοχετεύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου κατασκευὴν τῆς ὑπὸ τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ ὑπογείου σήραγγος, δι' ἧς νὰ ὑπάρχῃ μυστικὴ διὰ τοὺς βασιλεῖς ὑπὸ τὸν ποταμὸν συγκοινωνία μεταξὺ τῶν δύο ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ διαμερισμάτων τῆς Βαβυλῶνος. Ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς ὑποποταμίου σήραγγος καὶ γεφύρας ὑπὸ τοῦ Διόδωρου λεγόμενα δὲν ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου. Οὗτος μαρτυρεῖ μὲν ὅτι ἡ λίμνη ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῶν ὑδάτων τοῦ Εὐφράτου καὶ εἰς ἀποξήρανσιν τοῦ ῥεῖθρου

(1) Καμάρας, ἀψίδας.

αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν λέγει ὅτι διὰ τῆς ἀποτροπῆς τῶν ὑδάτων κατεσκευάσθη καὶ ὑποποτάμιος διωρυξὺς μεταξὺ τῶν δύο ὄχθων τοῦ ποταμοῦ· λέγει δ' ἀπλῶς ὅτι ταῦτα ἐγένοντο, ἵνα κτισθῇ ἡ μνημονευθεῖσα ἀνωτέρω γέφυρα τοῦ Εὐφράτου καὶ ἵνα κατασκευασθῶσιν αἱ κρηπίδες αἱ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ὡς καὶ αἱ καταβάσεις, αἱ κλίμακες δηλονότι, αἱ ἀπὸ τῶν πυλίδων τῶν ἐπὶ τὰς αἰμασιὰς ἄγουσαι εἰς τὸν ποταμόν (1). Ἐν τοῖς μνημείοις λέγει ὁ Ναβουχοδονόσορ περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ: «Ἵνα καταβάλω τὸ μέτωπον τοῦ ἐχθροῦ, ἵνα μὴ οὗτος δυνηθῇ νὰ προσβάλῃ τοὺς περιβόλους τῆς Βαβυλώνος, περιέβαλον τὴν πόλιν δι' ἰσχυρῶν ρευμάτων ὕδατος ὥσπερ δι' ἀπείρου θαλάσσης. Τὸ νὰ διαβαίνει τις (τὸ ρεῦμα τοῦτο) εἶναι ὡς νὰ διαβαίνει τὴν μεγάλην θάλασσαν. Καὶ ἵνα καταστήσω ἀδύνατον κατακλυσμόν τινα ἐκ τοῦ μέσου αὐτοῦ, περιέχεα μεγάλα χώματα περὶ αὐτὸ καὶ κατεσκεύασα πέριξ αὐτοῦ κρηπίδα ἀπὸ πλίνθων». Πάντα ταῦτα ἔχουσιν ἀναφορὰν τινα πρὸς κατασκευὴν λίμνης τινος ἢ τάφρου πλήρους ὕδατος περὶ τὴν Βαβυλώνα, ἀλλ' ἡ διασάφησις αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευομένης τεχνητῆς λίμνης εἰς πολλὰς προσκρούει δυσχερείας (2).

(1) Ἀλλὰ τὰ περὶ ὑπογείου σήραγγος ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου (Τὰ εἰς Τυανέα Ἀπολλών. Α' 25) «Οὐ ἀπόρρητος ὑποστείχει γέφυρα τὰ βασίλεια τὰ πᾶσι ταῖς ὄχθαις ἀφανῶς ἐναύπτιον· γυνὴ γάρ λέγεται τῶν ἐπ' ἐκείνῃ ποτ' ἄρχουσα τὸν ποταμόν ὑποζεύξαι τρύπον, ὃν μὴ τις ποταμὸς ἐξεύχθη· λίθους γάρ τοι καὶ χαλκὸν καὶ ἄσφαλτον καὶ ὅπσα ἐς ἐφύδρον ξύνδεσιν ἀνθρώποις εὐρηται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ νήσασα, τὸ ρεῦμα εἰς λίμνας ἔτρεψε, ξηρόν τ' ἦδη τὸν ποταμόν ὄρυγε (*) ὀργυῖας ἐς δύο σήραγγα ἐργαζομένη κοίτην, ἵν' ἐς τὰ βασίλεια τὰ παρὰ τὰς ὄχθας ὥσπερ ἐκ γῆς ἀναφαίνοιτο, καὶ ἤρεψεν αὐτὴν ἰσως τῷ τοῦ ρεύματος θαπέδῳ. Οἱ μὲν δὲ θεμέλιοι ἐδεδήκασαν καὶ οἱ τοῖχοι τῆς σήραγγος, ἅτε δὴ τῆς ἀσφάλτου δεομένης τοῦ ὕδατος ἐς τὸ λιθοῦσθαι τε καὶ πηγνύσθαι, ὁ Εὐφράτης ἐπαφείθη ὑγρῷ τῷ ὀρόφῳ καὶ ὡδ' ἔστη τὸ ζεῦγμα».

(2) Δυσχερέστατον εἶναι νὰ συμβιδάσωμεν τὰ ἐν τοῖς μνημείοις λεγόμενα περὶ τῶν αὐτῆς θαλάσσης περιβαλλόντων τὴν πόλιν ἰσχυρῶν ρευμάτων ὕδατος» πρὸς τὰς περὶ τῆς τεχνητῆς λίμνης τῆς ἀνωθεν Βαβυλώνος ὀρυχθεῖσας Ἑλληνικὰς παραδόσεις· ἐπίσης δὲ δυσκολώτατον νὰ συμβιδάσωμεν καὶ τὰς Ἑλληνικὰς ταύτας παραδόσεις πρὸς ἄλλας. Ἡ ὑπὸ τῶν μνημείων ἀναφερομένη δίκην θαλάσσης τὸ τεῖχος τῆς Βαβυλώνος περιβάλλουσα λίμνη ἢ συναγωγὴ ὑδάτων λίαν πιθανῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς αὕτη ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένη τάφος ἡ οὕσα πλήρης ὕδατος καὶ περιέουσα τὸν περιβόλον τῆς Βαβυλώνος. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἀλλαχοῦ (Α' 191) ἀναφέρει λίμνην περὶ τὴν πόλιν «εἰσοῦσαν ἑλός», ὁ δὲ Διόδωρος, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, λέγει ὅτι «ἡ πόλις (Βαβυλὼν) ἐπὶ πολλὸν τόπον ἔλσει περιείχετο», καὶ

(*) Ὁρυσσε

Τοιαύτην κατέστησε τὴν Βαβυλῶνα ὁ μέγας βασιλεὺς ὁ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ (Δ' 27) παριστάμενος ὡς καλῶν τὴν πόλιν αὐτοῦ «τὴν Βαβυλῶνα τὴν μεγάλην, ἣν ἐγὼ ὤκοδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας, ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος μου, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου» (1). Ὅμοια τούτοις λέγει ὁ Ναβουχοδονόσορ καὶ ἐν τοῖς μνημείοις αὐτοῦ: αὐ-

διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὸ τεῖχος πύργων, ἀναλόγως τοῦ περιδούλου, ἦτο σμικρὸς, ὡς διὰ τῶν ἐλῶν φρουρουμένης τῆς πόλεως. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν εὐλόγως ὅτι ἡ «πλήρ ὕδατος τάφρος» ἢ «περιέουσα τὸν περιδούλον» καθ' Ἡρόδοτον, ἢ «περὶ τὴν Βαβυλῶνα λίμνη ἡ ἐοῦσα ἑλὸς» κατὰ τὸν αὐτὸν Ἡρόδοτον, τὰ ἑλὸν τὰ περιέχοντα τὴν πόλιν κατὰ Διοδώρον καὶ «τὰ ἰσχυρὰ βρύματα ὕδατος τὰ δίκην θαλάσσης ἀπείρου περιβάλλοντα τὴν πόλιν», κατὰ τὰ μνημεῖα, σημαίνουν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐλώδη λίμνην, τὴν τάφρον τὴν βαθεῖαν τὴν πλήρη ὕδατος, ἀφοῦ καὶ τῆς τάφρου ταύτης τὰ χεῖλη, καθ' Ἡρόδοτον, ἦσαν τετειχισμένα διὰ κρηπίδος ἀπὸ πλίνθων καὶ ἀσφάλτου, ὡς καὶ τὰ τῆς τεχνητῆς θαλάσσης τῶν μνημείων. Ἀλλὰ τότε ποῦ ἦτο ἡ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένη λίμνη ἡ ἔχουσα περίμετρον τετρακοσίων εἰκοσι σταδίων; Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι ἡ λίμνη αὕτη ἔκειτο «πολλῷ κατώτερον Βαβυλῶνος». Δυνάμεθα λοιπὸν εὐκόλως νὰ συμπεράνωμεν ἐνταῦθεν ὅτι ἡ λίμνη αὕτη δὲν εἶναι ἡ «δίκην ἀπείρου θαλάσσης περιβάλλουσα τὴν Βαβυλῶνα», ἀλλ' ὅτι εἶναι πιθανώτερον ἢ κατὰ Ἀβυδηνοῦ ὑπὲρ τὴν πόλιν τῶν Σιππάρων ἢ Σεφφαρουαίμ μεγάλη τεχνητὴ λίμνη. Ἀλλ' ἡ λίμνη αὕτη εἶχε περίμετρον τεσσαράκοντα παρασάγγων ἦτοι 1200 σταδίων, τριπλασίαν δηλονότι περὶ τοῦ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένης λίμνης. Οὕτω δὲ μεγάλοι ἐγείρονται δισταγμαὶ ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τῶν δύο λιμνῶν. Ἐξ ἄλλου ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀναφερομένη λίμνη ἔχει τὴν αὐτὴν περίμετρον πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Διοδώρου μνημονευομένην τὴν ἑκτεναιμένην ἐπὶ 300 στάδια καθ' ἑκάστην πλευράν, ἦτοι ἔχουσιν ἐν ὅλῳ περίμετρον 1200 σταδίων. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἄλλη ὑπάρχει διαφωνία. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ ἀναφερομένη λίμνη εἶχε βάθος 20 ὀργυῶν, ἐνῶ ἡ τοῦ Διοδώρου λίμνη εἶχε βάθος 35 μόνον ποδῶν. Ἄλλως τιθεμένης κατὰ μέρος τῆς περὶ τοῦ βάθους τῆς λίμνης σημαντικῆς διαφωνίας μεταξὺ Ἀβυδηνοῦ καὶ Διοδώρου, ὡς καὶ τῆς περὶ τῆς περιμέτρου διαφωνίας μεταξὺ τῶν δύο τούτων συγγραφέων ἐξ' ἐνὸς καὶ τοῦ Ἡροδότου ἐξ ἄλλου, δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων συγγραφέων ἀναφερομένη λίμνη οὕσα ἡ αὐτὴ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν περιβάλλουσαν τὴν Βαβυλῶνα ἐλώδη λίμνην τοῦ Ἡροδότου ἢ πρὸς τὰ «δίκην θαλάσσης ἀπείρου περιβάλλοντα τὸν περιδούλον βρύματα» τῶν μνημείων, ἀλλ' εἶναι ἡ λίμνη ἡ τεχνητὴ, ἡ παρὰ τὰ Σίππαρα λεκάνη, ἥ ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ναβοπαλασσάρου, ἡ σκαφεῖσα πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου. Τῆς λεκάνης ταύτης, ὡς λέγεται ἐν τοῖς μνημείοις, ἢ δεξαμενῆς, ὡς λέγεται παρὰ Διοδώρου, ἢ λάκκου, ὡς καλεῖται παρ' Ἀβυδηνοῦ, τὴν κατασκευὴν ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ Ναβοπαλασσάρου συνπλήρωσεν ἴσως ὁ Ναβουχοδονόσορ, καίτοι ἐν τοῖς μνημείοις σαφές τι περὶ τούτου δὲν λέγεται.

(1) Πρὸς. Ἱερειμίου ΚΗ' (παρ' Ο', ΝΑ' ἐν τῷ Ἑβρ. κειμ.) «*Ἐὰν ἀναβῇ Βαβυλῶν, ὡς ὁ οὐρανός. . . ἔὰν ἀχυρῶσιν ὕψος ἰσχύος αὐτῆς, παρ' ἐμοῦ ἤξουσιν οἱ ἐξολοθρευόντες αὐτήν» καὶ Δανιὴλ Δ' 19 «Ἡ μεγαλωσύνη σου, βασιλεῦ (Ναβουχοδονόσορ) ἐμεγαλύνῃ καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανόν».*

τως ὠχύρωσα τὰ ἐρύματα τεχνικῶς καὶ ἐποίησα τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου (αλ-ερσιτι = πόλιν τοῦ κόσμου) φρούριον ὄχυρόν» (1).

Ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ναβουχοδονόσορος. — Ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς, ὁ ἐπιτελέσας τοιαῦτα ἔργα, ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ θεώρει τὰ ἔργα ταῦτα μαρτύριον τῆς δόξης τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἰδίως τὰ εἰς ἀκρόπολιν μεταβληθέντα ἀνάκτορα θεώρει ἀπρόσιτα εἰς τοὺς κακοὺς καὶ ἀδίκους» καὶ ἀνελογίζετο ὑπερηφάνως τὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐμελλε νὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὸ ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔργου, τοῦτο ἦτο λίαν φυσικὸν καὶ μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν. Ἀλλ' ὅτι ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς καὶ ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ συναισθήσει τοῦ μεγαλείου τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ δὲν ἐπελάθετο τῶν ἠθικῶν νόμων τῆς ἀπέναντι τοῦ παντοδυνάμου θεοῦ ταπεινώσεως καὶ δὲν ἐπάύσατο συνειδῶς ἐν τῇ ὑψίστη ἀκρότητι τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου τὴν ἀπέναντι τοῦ θεοῦ ἀνθρωπίνην σμικρότητα, μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτοῦ καὶ μάλιστα ὁ πρόλογος καὶ ὁ ἐπίλογος τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ ἐκτίθενται λεπτομερῶς καὶ ἐξυμνοῦνται τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ. Ὁ πρόλογος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔχει ὧδε :

« Ἐξ ὅτου ἐπλασέ με Κύριος ὁ θεός μου, ὁ Μερωδάχ, καὶ ἐν κοιλίᾳ μητρὸς παρεσκεύασε τὴν γέννησίν μου, καὶ ἀφότου ἐγεννήθην ἐν τῷ κόσμῳ, ἐφοίτησα εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἠκολούθησα ταῖς ὁδοῖς τοῦ θεοῦ. Τοῦ Μερωδάχ, τοῦ μεγάλου Κυρίου, τοῦ θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ μου, μεγαλύνω τὰ ἔνδοξα ἔργα τοῦ Ναβού τοῦ αἰωνίου αὐτοῦ υἱοῦ, ὃν ἀγαπῶ, ὕμνῳ διαρκῶς τὴν ὑψηλὴν θείαν ἐντολήν. Ἐξ ὅλης μου, τῆς πιστῆς καρδίας ἀγαπῶ καὶ σέβομαι τὴν θεότητα αὐτῶν, γεραίρω τὸ κράτος αὐτῶν. Ὅποτε ὁ ὕψιστος θεὸς Μερωδάχ ὕψωσε τὴν βασιλικὴν μου κεφαλὴν καὶ ἐνεπίστευσέ μοι τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους τῶν λαῶν μου, τότε ὁ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων κύριος Ναβού παρέδωκέ μοι τὸ σκῆπτρον τῆς δικαιοσύνης ἵνα ποιμαίνω τὸν λαόν. Φοβοῦμαι αὐτούς, καὶ προσέρχομαι τῇ θεότητι αὐτῶν, ἵνα ἐπικαλέσωμαι τὸ ἅγιον ὄνομα αὐτῶν σέβομαι τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεαίνας. Ἰκέτευσα τὸν Κύριόν μου Μερωδάχ ἥνοιξα τὸ στόμα μου πρὸς δέησιν ὁ λόγος τῆς καρδίας μου ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἐλάλησεν

(1) Πρὸλ. Διονυσ. Περιήγ. στ. 1005

« . . . Βαβυλὼν ἱερὴ πόλις ἦν ῥά τε πᾶσαν
Τείχεσιν ἀρραγέσσι Σιμέραμις ἐστειφάνωσεν ».

αὐτῷ. Αἰῶνιε, Ἄγιε, Κύριε παντοκράτωρ· τὸν βασιλέα, ὃν ἡγάπησας, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εὐαρεστήσαι νὰ καλῆς, ὀδήγησον αὐτὸν πρὸς τὴν εὐθύτητα, φύλαττε αὐτὸν ἐν τῇ εὐθείᾳ ὁδῷ. Ἐγὼ ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὑπακούων Σοί, εἰμὶ ἔργον τῶν χειρῶν Σου. Σὺ ἐπλασάς με, καὶ ἔδωκας μοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν διὰ τῆς σῆς χάριτος τῆς τῶν πάντων κρατούσης. Δίδαξόν με τὸ ἀγαπᾶν τὴν πιστὴν σου ἀρχήν, ἐρρίξωσον ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὸν πρὸ Σοῦ φόβον, ποιήσόν μοι ὅ,τι εὐδοκεῖς Σὺ ὁ δωρησάμενός μοι τὴν ζωὴν. Καὶ εἰσήκουσε τῆς προσευχῆς μου ὁ ὕψιστος, ὁ δεδοξασμένος, ὁ μέγιστος ἐν τοῖς θεοῖς, ὁ σεπτὸς Μερωδάχ· καὶ ἐνωτίσατο τὴν δέησίν μου καὶ εὐμενῶς ἀπεκάλυψε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν καρδίαν μου τὸν φόβον τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ παρώρμησε τὴν ψυχὴν μου πρὸς τὸ ἀγαπᾶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. Ἐξίσταμαι πρὸ τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν κραταιὰν αὐτοῦ προστασίαν διήλθον, διὰ μεμακρυσμένων χωρῶν, διὰ μακρὰν κειμένων ὁρέων, ὁδοὺς ἐκτεινομένους ἀπὸ τῆς ἄνω μέχρι τῆς κάτω θαλάσσης, ἀγνώστους ἀτραπούς, ἐνθα ἀνεκόπτοντο τὰ βήματά μου καὶ ὁ ποῦς μου δὲν ἠδύνατο νὰ σταθῇ, ὁδὸν ταλαιπωρίας, ὁδὸν δίψης. Τοὺς ἀπειθείς ὑπέταξα, τοὺς ἐναντιουμένους ἠχημαλώτισα (1)· τὴν χώραν διόκησα ἐν εὐθύτητι· τοὺς ἀνθρώπους συνέλαβον, ἀπήγαγον ἐν αὐτοῖς ἀγαθοὺς τε καὶ φαύλους· ἄργυρον, χρυσόν, πολυτίμους λίθους, χαλκόν, φοίνικα, κέδρον πολύτιμον, τὰ προϊόντα τῶν ὁρέων, τὸν καρπὸν τῆς θαλάσσης, ἤνεγκον ἐν λαμπρᾷ πλησμονῇ ὡς δῶρον βαρύτιμον καὶ πλούσιον φόρον εἰς τὴν ἐμὴν πρωτεύουσαν Βαβυλῶνα πρὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ (τοῦ Μερωδάχ). . . ».

(Ἐνταῦθα γίνεται μακρὸς λόγος περὶ τῶν οἰκοδομῶν τοῦ βασιλέως, μεθ' ὃ ἐπαναλαμβάνων οὗτος τὴν δέησιν ἐπιλέγει): «Τὴν Βαβυλῶνα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, ὠχύρωσα καὶ ἐποίησα αὐτὴν ὁμοίαν δρυμῶδει ὄρει. Ἡὺξάμην Μερωδάχ τῷ θεῷ μου καὶ ἤρα τὰς χεῖρας μου· Μερωδάχ, πρῶτιστε τῶν θεῶν, Δέσποτα κραταίε, Σὺ με ἐδημιούργησας, Σὺ μοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ μου ἔδωκας. Τὴν ἀγιωσύνην τοῦ Σοῦ δόμου ἀγαπῶ ὡς τὴν ἐμὴν πολύτιμον ζωὴν. Ὡς ἡγάπησα ἐγὼ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῆς θεότητός Σου, οὕτω νεύσον καὶ Σὺ εὐμενῶς εἰς τὴν ἔπαρσιν τῶν χειρῶν μου, εἰσάκουσον τῆς δεήσεώς μου. Ναί· εἰμὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἀνοικοδο-

(1) Τοιαῦτα εἶναι τὰ μόνα ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος περὶ τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ πράξεων ἐν τοῖς μνημείοις ἀναφερόμενα.

μῶν τοὺς ναοὺς, ὁ εὐφραίνων τὴν καρδίαν Σου, ὁ ζηλωτὴς ἡγεμῶν, ὁ ἀνοικοδομῶν πάσας τὰς πόλεις Σου. Εἶθε τῷ σὺ κελεύσματι, ὦ Μερωδάχ, ὁ ὑπ' ἐμοῦ οἰκοδομηθεὶς οἶκος νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ αἰῶνας! εἶθε νὰ ἐμπλησθῇ τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ, εἶθε ἐν αὐτῷ νὰ προέλθω μέχρι γήρατος, καὶ νὰ ἐμπλησθῶ δόξης. Εἶθε νὰ δέχωμαι ἐν αὐτῷ φόρους βαρεῖς παρὰ τῶν βασιλέων τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ὀρίζοντος καὶ παρὰ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶθε ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος τοῦ οὐρανοῦ μέχρι τοῦ αετουρανήματος καὶ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου μηδένα νὰ ἔχω πολέμιον. Εἶθε οἱ ἐμοὶ ἀπόγονοι νὰ ἄρχωσιν ἐν αὐτῷ πάντων τῶν ἀνθρώπων».

Τοιοῦτος ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ. Τοιοῦτος δὲ περίπου παρίσταται καὶ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀνδρός, καίπερ ἐν πολλοῖς παρηλλαγμένος (1).

Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ. — Ἄλλ' ὁ εὐσεβὴς οὗτος μονάρχης ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ χαρακτηρισθῇ ὑπὸ τῶν δουλωθέντων ὑπ' αὐτοῦ ξένων λαῶν, καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τὸ μὲν ὡς ὑπερόπτης καὶ τυραννικὸς ἡγεμῶν, τὸ δὲ ὡς εἰκὼν καὶ ἐνσάρκωσις τῆς ματαιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου ἐν τῷ ὕψει αὐτῷ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦτου ῥέποντος πρὸς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν. Ἡ διττὴ αὕτη ιδέα περὶ Ναβουχοδονόσορος διευτυπώθη ἐν τῇ Π. Δ., ἰδίως ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Δανιήλ. Εἶδομεν ὅτι ἀμφότεροι οἱ μεγάλοι προφῆται τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ σύγχρονοι τῷ Ναβουχοδονόσορι, Ἱερემίας καὶ Ἰεζεκιήλ, ὧν ὁ μὲν προεφήτευσεν καὶ ἐπολιτεύετο θεοσεβῶς ἐν Ἰουδαίᾳ, ὁ δὲ ἐν τῷ τόπῳ αὐτῷ τῆς μετοικεσίας, διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορα καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ, θεωροῦντες τὸν μέγαν βασιλέα ὡς ὄργανον τῶν βουλῶν αὐτοῦ τοῦ Ἰεχωῶβ καὶ τὰ τελούμενα ὑπ' αὐτοῦ ἔργα παριστῶντες ὡς πλή-

(1) Περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ναβουχοδονόσορος λέγει ὁ Tiele (σελ. 457): Αἱ δεήσεις, ἃς ἀπευθύνει ὁ Ναβουχοδονόσορ πρὸς τοὺς θεοὺς, εἰσι τοσοῦτον ἄγναι καὶ ὑψηλαί, καὶ μαρτυροῦσι θρησκευτικὸν αἶσθημα τοσοῦτον βαθύ καὶ ἀληθές, ὥστε καὶ εὐσεβὴς τις Ἰσραηλίτης ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ αὐτάς, ἀντικαθισταμένων τῶν ὀνομάτων Μερωδάχ καὶ Βαβυλῶν διὰ τῶν ὀνομάτων Ἰεχωῶβ καὶ Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶναι ἡ τελευταία μεγάλη μορφή ἐν τῇ Βαβυλωνιακῇ ἱστορίᾳ. Εἶναι ἀνδρεῖος καὶ εὐσεβὴς, σθεναρὸς τὴν βουλὴν καὶ μεγάλουμος, ἀληθὴς βασιλεὺς, πρὸς δὲ ὀλίγοι τῶν προκατόχων αὐτοῦ τῶν ἀνελθόντων εἰς τὸν θρόνον τῆς Βαβυλώνης ἢ τῆς Νινευί, ἐν δὲ τοῖς ὑστερον μόνος ὁ Δαρείος ὁ Ὑστάσπους δύνανται νὰ παραβληθῶσι, καὶ ἐν μόνος ὁ Σαργῶν Β' ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις καὶ ὁ Κῦρος (ὁ μέγας) ἐν τοῖς ἐπιγενομένοις βασιλεῦσιν ὑπερέβαλον.

ρωσιν τῶν ἀπαραιτήτων βουλευμάτων τοῦ Ἰεχωβᾶ. Τοῦτο δὲν ἐκώ-
 λυσε τὸν μέγαν Ἰερειάν νὰ προφητεύσῃ περὶ τῆς μελλούσης κα-
 ταστροφῆς τῆς Βαβυλῶνος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσο-
 ρος. Ἀλλὰ περὶ τοῦ βασιλείως τούτου ἐλάλησαν ἀμφότεροι πολλάκις
 μετὰ τινος σεβασμοῦ καὶ σχεδὸν μετὰ τινος συμπάθειας. Ἀλλ' ὡς
 εἶδομεν, ἡ πλειονότης τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ δὲν συνεμερίζετο τὰς γνώ-
 μας ταύτας καὶ διέκειτο δυσμενέστατα κατὰ τῆς Βαβυλῶνος καὶ
 κατὰ τοῦ βασιλείως αὐτῆς. Ἡ δὲ ἐπελθοῦσα ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ
 καὶ ἡ τοῦ ναοῦ καταστροφὴ καὶ σύλησις δὲν ἠδύνато νὰ μετατρέψῃ
 ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τὴν δυσμένειαν ἐκείνην εἰς συμπάθειαν. Τὸ παρά-
 δειγμα τοῦ Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν συντρόφων αὐτῷ παίδων μαρτυρεῖ
 ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐν Βαβυλῶνι ἐλάμβανον ὑπηρεσίας καὶ μεγάλα
 ἀξιώματα ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλείως. Παιδὲς Ἰουδαίων ἐκλεγόμενοι
 ἐκ τῶν εὐφρατεῶν ἐδιδάσκοντο τὰ Χαλδαῖκά γράμματα καὶ τὴν
 Χαλδαϊκὴν σοφίαν (1). Ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ διαλλά-
 ξωσι πρὸς τὸ νέον καθεστῶς λαὸν ἔχοντα τοσοῦτον βαθεῖαν καὶ ἱερὰν
 τὴν συνειδησιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀτομικότητος, οἷος ἦν ὁ Ἰουδαϊ-
 κός, λαὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τῆς Βαβυλῶνος μετὰ κλαυθμῶν ἀτενί-
 ζοντα πνευματικῶς πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ὀμνύοντα δι' ὄρκων τῶν
 μεγίστων ὅτι οὐδέποτε ἔμελλε νὰ ἐπιλάβηται αὐτῆς, καὶ θεωροῦντα
 τὸν νέον τόπον διαμονῆς ὡς τόπον ἐξορίας, ὡς γῆν ξένην μὴ παρέχου-
 σαν κἄν τὴν ἠθικὴν διάθεσιν τοῦ ψάλλειν τῷ Κυρίῳ ἐπὶ τοιαύτης γῆς.
 («Πῶς ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας;»). Ἀπέναντι λοιπὸν
 τῆς πλειονότητος τοιοῦτου λαοῦ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ παρθητῆς τῆς
 ἀγίας πόλεως, ὁ καταστροφεὺς τοῦ ναοῦ, ὁ συλῆσας τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ
 τὸν λαὸν αὐτὸν μετοικίσας εἰς Βαβυλῶνα, ἦτο ὁ ἡγεμὼν ὁ αἰχμαλω-
 τίσας τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ ἐπιβουλεύσας τῇ ὑπάρξει αὐτοῦ. Καὶ
 τοιοῦτος ἡγεμὼν δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ θεωρηθῇ ἀσεβὴς καὶ ἐν τῇ πρὸς
 τοὺς θεοὺς αὐτοῦ εὐσεβείᾳ, καὶ ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς δυνάμεως καὶ τῇ αἰγλῇ
 τῆς δόξης νὰ μὴ θεωρηθῇ μάταιος καὶ ἐπὶ ματαιότητι μεγαλείου ἐπ-
 αιρόμενος καὶ εἰς ὀλεθρον καταδεδικασμένος. Ἡ ἐπὶ τῶν διαδόχων
 αὐτοῦ ἐπελθοῦσα ταχεῖα καταστροφὴ ἔτι μᾶλλον ἐπέρρωσε τὴν τοι-
 αύτην περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ γνώμην. Καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Δανιὴλ,
 ὅπερ εἰς οἰονδήποτε χρόνον κἄν θεωρηθῇ ἀνῆκον, συνεγράφη πάν-
 τως μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν μετοικεσίαν, ἐγένετο διερμηνεὺς παρὰ

(1) Ἰωσηπ. Ἰουδ. Ἀρχαιολ. 1', 1' 1.

τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ τῶν τοιούτων περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἰδεῶν. Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ὁ Ναβουχοδονόσορ παρίσταται καταλαμβανόμενος ὑπὸ διαφόρων ὁράσεων, ἃς ἐξηγεῖται αὐτῷ ὁ Δανιήλ (1). Ἐν μιᾷ τῶν ὁράσεων τούτων λίθος ἀποσχιζόμενος, ἄνευ χειρῶν, ἀπὸ τοῦ ὅρους πατάσσει καὶ καταρρίπτει καὶ μεταβάλλει εἰς κόνιν μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα ἔχουσαν κεφαλὴν χρυσήν, βραχίονας ἀργυροῦς, κνήμας σιδηρᾶς, πόδας ἐν μέρει σιδηροῦς, ἐν μέρει ὀστρακίνους. Καὶ ὁ Δανιήλ ἐρμηνεύει τὸ ὄραμα, καθ' ὃν τρόπον ἐξεθήκαμεν ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σελ. 243 κέξ.), ὡς κεφαλὴν χρυσήν παριστῶν τὴν βασιλείαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς εἰκόνης ὡς τὰς βασιλείας τὰς μελλούσας νὰ διαδεχθῶσιν ἀλλεπαλλήλως, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βαβυλώνης, τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόσμου (τὴν βασιλείαν τὴν Μηδοπερσικὴν, τὴν Ἑλληνομακεδονικὴν, καὶ τὴν ἐσχάτην πασῶν, τὴν Ῥωμαϊκὴν κοσμοκρατορίαν). Ὁ Ναβουχοδονόσορ παρίσταται ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ὡς στήσας ἐν πεδίῳ Δειρᾷ χρυσὴν εἰκόνα ὕψους πῆχεων ἐξήκοντα καὶ πλάτους πῆχεων ἕξ καὶ ἐπιτάσσων πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις νὰ προσκυνήσωσιν αὐτῇ, καὶ τιμωρήσας διὰ πυρὸς καμίνου φλεγομένης τοὺς τρεῖς παῖδας τοὺς μὴ προσκυνήσαντας (2). Ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ (κεφ. Δ') γίνεται προφητικὴ τις παραβολὴ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους πρὸς ὑψηλὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς δένδρον, ὡς παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ γίνεται παραβολὴ τοῦ Ἀσσοῦρ πρὸς κυπάρισσον τοῦ Λιβάνου (3), καὶ ἐν τῇ αὐξήσει καὶ τῇ πτώσει τοῦ δένδρου εἰκονίζεται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ. α' Ἐγὼ

(1) Ὁ Δανιήλ παρίσταται ἐν αὐτῷ τῷ εἰς αὐτὸν ἀποδιδωμένῳ βιβλίῳ ὡς θεόπνευστος ὄνειροκρίτης (ὅπως ὁ Ἰωσήφ ἐν τῇ Γενέσει), ἀπέναντι τῶν Χαλδαίων σοφῶν. τῶν ἐπαιδῶν, μάγων, φαρμακῶν, μάντεων. Σημειωτέον ὅτι οἱ Χαλδαῖοι σοφοὶ οἱ ἐν διαφόροις Βαβυλωνιακαῖς πόλεσιν ἔχοντες ἰδίαν σχολὰς (ἴδ. σελ. 233) ἐν Βαβυλώνι ἀπετέλουν, καθὰ μαρτυροῦμεν ἐκ τῶν μνημείων, εἰδὸς τι Ἀκαδημίας καλουμένης Ε-μουμουν (= οἶκον σοφίας), εἰς ἣν φαίνεται ὅτι ἀνήκεν ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ τύπον καὶ ὁ Δανιήλ.

(2) Ἐπίκαιρον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου (ἐν τοῖς εἰς Ὑανεία Ἀπολ. Α' 25) ὅτι εἰς τοὺς ξένους τοὺς εἰσερχομένους εἰς Βαβυλῶνα ὁ τῶν πυλώνων ἐπαρχος κατὰ τὴν εἴσοδον παρουσίαζεν εἰκόνα χρυσήν τοῦ βασιλέως, ἣν ὁ εἰσερχόμενος ἔπρεπε νὰ προσκυνήσῃ· ἄλλως δὲν ἦτο θεμιτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν Βαβυλῶνα.

(3) ἴδ. σελ. 565. Ἡ πρὸς δένδρα μεγαλοπρεπῆ παρομοίωσις τῶν μεγάλων κρατῶν εἶναι εἰκὼν ποιητικὴ συνήθης ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ ὁ Ὀσμάν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τοῦ Ὀσμανικοῦ, πρὶν ἢ ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μικροῦ τότε κράτους τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἶδε κατ' ὄναρ δένδρον μεγαλοπρεπὲς καλύπτον τὴν γῆν καὶ τὰς ἐπ' αὐτῆς

ὁ Ναβουχοδονόσορ, λέγεται παρὰ Δανιήλ, *εὐθηνῶν* ἤμην ἐν τῇ οἰκῇ μου καὶ εὐθαλῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου. Ἐνύπνιον εἶδον καὶ ἐφοβήρισά με καὶ ἐταράχθην ἐπὶ τῆς κοίτης μου καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐτάραξάν με . . . ». (Εἶτα ὁ Ναβουχοδονόσορ διηγείται τὸ ὄνειρον πρὸς τὸν Δανιήλ ἢ *Balṭasar* (1), ὡς ἔχοντα πνεῦμα θεοῦ ἅγιον ἐν ἑαυτῷ). « Ἐπὶ τῆς κοίτης μου ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ δένδρον ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ πολὺ. Ἐμεγαλύνθη τὸ δένδρον ἐκεῖνο καὶ ἰσχυσε καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ ἔφθασεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ εἰς τὸ πέρας ἀπάσης τῆς γῆς, τὰ φύλλα αὐτοῦ ὥραϊα, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφὴ πάντα ἐν αὐτῷ, καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ θηρία τὰ ἄγρια καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατέφκουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐτρέφετο πᾶσα σὰρξ. Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῆς κοίτης μου ἐγρήγορος, καὶ ἰδοὺ *εἶρ* (2), καὶ ἅγιος οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἐφώνησεν ἐν ἰσχύϊ. καὶ οὕτως εἶπεν: Ἐκκόψατε τὸ δένδρον καὶ ἐκτίλατε τοὺς κλάδους αὐτοῦ, καὶ ἐκτινάξατε τὰ φύλλα αὐτοῦ, καὶ διασκορπίσατε τὸν καρπὸν αὐτοῦ· σαλευθήτωσαν τὰ θηρία ὑποκάτωθεν αὐτοῦ καὶ τὰ ὄρνεα ἀπὸ τῶν κλάδων αὐτοῦ. Πλὴν τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ ἐάσατε καὶ ἐν δεσμῷ σιδηρῷ καὶ χαλκῷ καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ κοιτασθήσεται καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἡ μερίς αὐτοῦ ἐν τῷ χόρτῳ τῆς γῆς. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται αὐτῷ καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῇσονται ἐπ' αὐτόν ». Τὸ ὄνειρον τοῦτο ἐξηγείται ὁ Δανιήλ τῷ βασιλεῖ ὡς ἀναφερόμενον εἰς αὐτὸν τὸν Ναβουχοδονόσορα προστιθεὶς τὰς: « Τὸ δένδρον, ὃ εἶδες, τὸ μεγεθυθὲν . . . σὺ εἶ, βασιλεῦ· ὅτι ἐμεγαλύνθηκε καὶ ἰσχυσας, καὶ ἡ μεγαλωσύνη σου ἐμεγαλύνθη καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ κυρεία σου εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς . . . Διὰ τοῦτο, βασιλεῦ, ἡ βουλὴ μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων· ἵσως ἔσται μακρόθυμος τοῖς παραπτώμασιν ὁ θεός ». Καὶ ταῦτα πάντα ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τὸν Ναβουχοδονόσορα τὸν βασιλέα. « Μετὰ χώρας καὶ πόλεις καὶ ὄρη καὶ ποταμούς ἀπὸ Ἀτλαντος μέχρι Καυκάσου καὶ ἀπὸ Ἰστροῦ μέχρι Τήρης καὶ Νείλου.

(1) Δαν. Δ' 5 « Οὗ τὸ ὄνομα *Balṭasar*, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου » (τοῦ θεοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορος). *Balṭasar* ἦν καὶ τις Βαβυλωνίος ἡγεμονόπαις (ἴδ. κατωτ.).

(2) Λέξις Χαλδαϊκὴ παρὰ Δανιήλ σημαίνουσα, κατὰ τὴν μεταγενεστέραν Ἑβραϊκὴ θεολογίαν, τὸν ἄγγελον φύλακα τῆς ψυχῆς.

δωδεκάμηνον, ἐπὶ τῷ ναῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι περιπατῶν ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν: Οὐχ αὕτη ἐστὶν ἡ Βαβυλῶν ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ ὡκοδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας, ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος μου, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου; Ἔτι τοῦ λόγου ἐν τῷ στόματι τοῦ βασιλέως ὄντος, φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ ἐγένετο: σοὶ λέγουσι Ναβουχοδονόσορ, βασιλεῦ· ἡ βασιλεία σου παρῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σὲ ἐκδιώκουσι καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἡ κατοικία σου. Αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ λόγος συνετελέσθη ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ τὸν βασιλέα καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξεδιωχθῆ καὶ χόρταν ὡς βοῦς ἡσθιε, καὶ ἀπὸ τῆς ἡρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐβάφη, ἐωσοῦ αἱ τρίχες αὐτοῦ ὡς λεόντων ἐμεγαλύνθησαν, καὶ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ ὡς ὀρνέων. Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν ἐγὼ ὁ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον καὶ αἱ φρένες μου ἐπ' ἐμὲ ἐπεστράφησαν, καὶ τῷ ὑψίστῳ ἠλόγησα καὶ τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα ἤνεσα, καὶ ἐδόξασα ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Αὐτῷ τῷ καιρῷ αἱ φρένες μου ἐπεστράφησαν ἐπ' ἐμὲ, καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας μου ἤλθον· καὶ ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ· καὶ οἱ μεγιστᾶνες μου ἐζήτησαν με, καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν μου ἐκραταιώθην, καὶ μεγαλωσύνη περισσοτέρα προσετέθη μοι. Νῦν οὖν ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ αἰνῶ καὶ ὑπερυψῶ καὶ δοξάζω τὸν βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀληθινά, καὶ αἱ τρίβοι αὐτοῦ κρίσεις, καὶ πάντας τοὺς παρενομένους ἐν ὑπερηφανείᾳ δύναται ταπεινῶσαι». Τὰ παρατεθέντα χωρὶς τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ δεικνύουσιν ὅτι καὶ ἐν τοῖς μετὰ τὴν Βαβυλωνιακὴν αἰχμαλωσίαν χρόνοις καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, μεθ' ὅλον τὸ ἔθνικόν μῖσος τὸ ἀκμάζον παρὰ τῷ λαῷ τούτῳ ἐναντίον τῆς Βαβυλωνίας καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως αὐτῆς, μεθ' ὅλας τὰς πρὸς παρὰ μὲν ὁρῶσιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ναβουχοδονόσορος τάσεις, μεθ' ὅλας τὰς ἀποδιδόμενας τούτῳ ἀσεβεῖς πράξεις, ἀνακηρύσσεται ἡ θεοσέβεια τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ συνειδησις τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος καὶ δόξης καὶ τιμῆς παρίσταται συνδεομένη παρὰ τῷ ἀνδρὶ μετὰ τῆς μεγάλης ἠθικῆς βασιλικῆς ἀρετῆς τῆς ἠθικῆς ταπεινώσεως ἀπέναντι τοῦ θεοῦ. Μόνον τὰ ἱστορούμενα περὶ τῶν τριῶν παίδων ἀπέδωκαν τῷ Ναβουχοδονόσορι, ἰδίως ἐν τοῖς Χριστιανικοῖς χρόνοις καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ φιλολογίᾳ καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ὑμνογράφοις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, χαρακτῆρα καὶ ιδιότητα τυράννου δυσσεβοῦς καὶ παρῆ-

στησεν αὐτόν ὡς θεοστρυγὴ διώκτην τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ καὶ ἐμμέσως τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Τοιαύτη ἡ ἠθικὴ εἰκὼν τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ.

Ὁ Ναβουχοδονόσορ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν.—

Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἦτο ὀλίγον γνωστὸς εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ σπανίως ἀναφέρεται. Αἱ μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἰδίως τῶν Ἀσιατικῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ Βαβυλωνίας σχέσεις πολὺ πρὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἶχον ἀναπτυχθῆ σπουδαίως καὶ, καθὰ εἶδομεν, ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Συναχειρίμ, τῷ τε πεζικῷ καὶ τῷ ναυτικῷ, ὡς καὶ ἐν τῷ τοῦ Ἀσσαρδδῶν ὑπῆρχον Ἕλληνες μισθοφόροι (18. σελ. 448). Ὅτι δὲ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὑπῆρχον μισθοφόροι Ἕλληνες, ὅπως ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ στρατῷ τῶν συγχρόνων Φαραῶ, μαρτύριον τὸ παραδειγμα τοῦ Ἀντιμενίδα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ περιφήμου Ἀλκαίου, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐρρήθη. Περὶ τοῦ Ἀντιμενίδα δὲν λέγεται ῥητῶς ὅτι ὑπηρετεῖ τῷ Ναβουχοδονόσορι, ἀλλ' ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὑπηρετεῖ ἐν τῷ Βαβυλωνιακῷ στρατῷ, ὡς ῥητῶς λέγεται, εἶναι ὁ τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Καὶ ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρὰ τοῖς πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου συγγραφεῦσιν εἶναι ἄγνωστον, καίτοι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ὅλως ἄγνωστα. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἀλλ' ὑπὸ τὰ ὀνόματα δύο ἄλλων ἡγεμόνων λανθάνει παρ' αὐτῷ ὁ Ναβουχοδονόσορ. Ὁ εἰς τῶν ἡγεμόνων τούτων εἶναι ὁ Λαβύνητος, ἡ δ' ἑτέρα ἡ Νίτωκρις. Δύο Λαβυνήτους γινώσκει ὁ Ἡρόδοτος. Τούτων ὁ πρῶτος ἀναφέρεται παρ' αὐτῷ ἅπαξ (Ἡροδ. Α' 74) ὡς Βαβυλωνίος βασιλεὺς μεσολαβήσας ὁμοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κιλικίας Συνανέσεως πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης μεταξὺ τοῦ Ἀλυάττου, τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας, καὶ τοῦ Κυαξάκρου, τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων, τῷ ἔτει 584 π.Χ. (σελ. 550 σημ.). ὁ δὲ δεύτερος Λαβύνητος, ὁ δις ἀναφερόμενος παρ' Ἡροδότῳ (Α' 77 καὶ 188) ὡς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Κροίσου «τυραννέων τῶν Βαβυλωνίων» Λαβύνητος, εἶναι προδήλως ὁ γνωστὸς ἐκ τῆς ἱστορίας τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας Ναβόννηδος (Ναβουναῖδ), τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα οἱ Πέρσαι μετεποίησαν εἰς Λαβύνητος. Ἀπὸ τοῦ Λαβυνήτου λοιπὸν ἢ Ναβονήτου τούτου ὁ Ἡρόδοτος ἐποίησε καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορα Λαβύνητον. Ἀλλὰ τὸ ἀλη-

θὲς παρ' Ἡροδότῃ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος φαίνεται λανθάνον, κατὰ παραφθόραν, ἐν τῷ ὀνόματι τῆς βασιλίσσης Νιτώκριδος. Ἡ Νίτωκρις καθ' Ἡρόδοτον εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ δευτέρου Λαβυνήτου, τοῦ «ἐχοντος τοῦνομα τοῦ ἐωυτοῦ πατρός Λαβυνήτου», ὥστε ἡ Νίτωκρις εἶναι σύζυγος τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ναβόννηδος δὲν ἦτο υἱὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορος οὔτε συγγενῆς αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις τρεῖς μόνον ἡγεμόνας γνωρίζει τοῦ νέου Βαβυλωνιακοῦ κράτους, δύο Λαβυνήτους καὶ τὴν Νίτωκριν, ἤνωσε τοὺς τρεῖς, διὰ συγχύσεως μεγάλης, εἰς μίαν οἰκογένειαν πατρός, μητρὸς καὶ υἱοῦ. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων προσώπων, ἐνθ' τὸ τοῦ πρώτου Λαβυνήτου, καθὰ εἶπομεν, ἀναφέρεται ἀπαξ μόνον ὡς ἡγεμόνος Βαβυλωνίου μεσολαβήσαντος ἐν τῷ μεταξύ τῶν Λυδῶν καὶ τῶν Μήδων πολέμῳ, ἡ Νίτωκρις παρίσταται ὡς ἐκτελοῦσα τὰ μεγάλα ἐκείνα δημόσια ἔργα ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἐν Βαβυλωνίᾳ τὰ μνημονευθέντα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν καθ' Ἡρόδοτον, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐρρήθη, ἀποδεικνύονται ἔργα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἀλλὰ πῶς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Βαβυλωνίου βασιλέως, τὸ μεταπεσὸν εἰς *Λαβυνήτος*, μετέπεσε καὶ εἰς *Νίτωκρις*; Παρὰ τῷ Ἡροδότῃ αὐτῷ (Β' 100) *Νίτωκρις* καλεῖται ἡ περίφημος βασιλίσσα τῆς Αἰγύπτου *Ναϊτακερτ*. Φαίνεται δ' ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι *Ναβουκουδουρουσσούρ*, ὡς ἔχει ὁ Βαβυλωνιακὸς τύπος, ἐξ οὗ παρήχθη ὁ Ἑλληνικὸς τύπος *Ναβοκοδρόσορος*, παρεφθάρη οὗτος κατὰ τρόπον οὐχὶ σπάνιον ἐν τῇ μεταπτώσει τῶν βαρβαρικῶν ὀνομάτων καὶ συνεχύθη πρὸς τὸ *Ναϊτακερτ* καὶ *Νίτωκρις*, ἐντεῦθεν δὲ κατέστη καὶ ὄνομα βασιλίδος. Τοιαύτη μετάστασις, ὅσον τερατώδης καὶ ἂν φαίνεται, δὲν εἶναι ἀπίθανος, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα παραδείγματα τῆς μεταπτώσεως τῶν βαρβαρικῶν ὀνομάτων τῶν μετενεχθέντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (1).

Παρὰ τῷ Κτησίᾳ, Κλειτάρχῳ καὶ τοῖς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν διαβάσιν Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν ἦτο ἄγνωστον, ὡς φαίνεται, τὸ ὄνομα τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ἀφοῦ ὁ παρὰ τούτων ἀρυσάμενος τὰς περὶ Βαβυλωνίων εἰδήσεις Διόδωρος οὐδὲν λέγει περὶ Ναβουχοδονόσορος. Καθόλου δέ, καὶ ἐν τοῖς μετ' Ἀλεξάνδρον χρόνοις, πλὴν τῶν κατὰ Βῆρωσον γραφάντων Ἀβυδηνοῦ, Πολύστορος καὶ Ἰωσήφου.

(1) Τὸ *Ναβουκουδουρουσσούρ*, ὡς γνωστόν, ἐν αὐτῇ τῇ Ἑβραϊκῇ κειμένῳ μετέπεσεν εἰς *Ναβουκαδνεσσάρ*, παρὰ Πτολεμαίῳ εἰς *Ναβοκολάσσαρος* (πρβλ. τὸ Βουβαλίσσορος τῶν Ἀρμ. Χρονικῶν = *Ναβοπαλάσσαρος*, τὸ *Ταναθάν* τῶν Ο' = *Ταρτάν*).

που, μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μνημονεύων τοῦ ὀνόματος τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἶναι ὁ Μεγασθένης, μυθωδῶς κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ παραδούς καὶ τὰ περὶ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλείας, τοῦ κατ' αὐτὸν εὐδοκιμήσαντος παρὰ Χαλδαίους Ἡρακλέους μᾶλλον καὶ ἐλάττωσαντος μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ ἐκείθεν τὴν στρατιὰν ἀγαγόντος εἰς τὴν Θράκην καὶ τὸν Πόντον. Τὸ περὶ Ναβουχοδονόσορος χωρίον τοῦτο διεσώθη ἡμῖν ὑπὸ τε τοῦ Στράβωνος (1), ὅστις ἐκ τοῦ του λαβὼν ἀφορμὴν μνημανεύει ἀπαξ τοῦ ἄλλως ἀγνώστου αὐτῷ Ναβοκοδρόσορου, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀβυδηνοῦ (παρ' Εὐσεβίῳ) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου (2). Ἀλλ' ἐνῷ παρὰ Στράβωνι λέγεται ὅτι ὁ Ναβοκοδρόσορος ἀπὸ Λιβύης καὶ Ἰθηρίας ἤγαγε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Θράκην καὶ τὸν Πόντον, ἐν τῇ ἀποσπάσματι τοῦ Ἀβυδηνοῦ, τῇ περιέχοντι τὸ ῥηθὲν χωρίον τοῦ Μεγασθέους, ἀναφέρεται ὅτι ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ναβοκοδρόσορος μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην καθυπόταξιν τῆς Λιβύης καὶ τῆς Ἰθηρίας ἀποδασμὸν τινα (κατοίκων) ἐξ αὐτῶν τῶν χωρῶν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πόντου κατέκτισεν. Ὁ Ἰωσήπος οὐδὲν μὲν περὶ ἀποικίας τῆς αὐτῆς τοῦ Πόντου ἀπὸ Ἰθηρίας λέγει, ἀναφέρει δ' ἀπλῶς ὅτι ὁ Μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἰνδικῶν ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλεῖα τῶν Βαβυλωνίων (τὸν Ναβουχοδονόσορον) Ἡρακλέους ἀνδρεῖα καὶ μεγέθει πράξεων διενηνοχέαι· καταστρέψασθαι γὰρ αὐτὸν φασὶ (Μεγασθένης) καὶ Λιβύης τὴν πολλὴν καὶ Ἰθηρίαν». Ἐννοεῖται ὅτι εἶναι δυσκολώτατον ἐν ταῖς παραδόσεσι ταύταις νὰ ζητήσωμεν καὶ νὰ εὕρωμεν πυρῆνά τινα, καὶ ἐλάχιστον, ἱστορικῆς ἀληθείας. Ἴσως ἐν τοῖς λεγομένοις περὶ τῆς εἰς Λιβύην στρατείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὑπάρχει τις ὑπαινιγμὸς περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον στρατείας τοῦ βασιλέως (ἴδ. σελ. 609 κἑξ.), ὡς καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις περὶ τῆς εἰς Ἰθηρίαν στρατείας καὶ τῆς ἐκείθεν εἰς Θράκην καὶ Πόντον ἐπανόδου τοῦ στρατοῦ καὶ ἀποικίσεως τῆς δεξιᾶς τοῦ Πόντου νοεῖται τις ἴσως ὑπαινιγμὸς περὶ τῶν πρὸς Πόντον στρατειῶν

(1) Στράβ. ΙΕ' 687· ἴδ. σελ. 267 σημ. 3.

(2) Εὐσεβ. Χρον. Μέρος Α' σ. 58 (ἔκδ. Aucher) «Μεγασθένης δὲ φησὶ Ναβοκοδρόσορον Ἡρακλέους ἀλκιμώτερον γεγονότα, ἐπὶ τε Λιβύην καὶ Ἰθηρίην στρατεῦσαι· ταύτας δὲ χειρωσάμενον ἀποδασμὸν αὐτέων εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πόντου κατοικίσει». Πρὸς Ἰωσήφ. (κατὰ Ἀπίωνος Α' 20) «Καὶ Μεγασθένης ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἰνδικῶν, δι' ἧς ἀποφαίνειν πειρᾶται τὸν προειρημένον βασιλεῖα τῶν Βαβυλωνίων Ἡρακλέους ἀνδρεῖα καὶ μεγέθει πράξεως διενηνοχέαι. Καταστρέψασθαι γὰρ αὐτὸν φησὶ καὶ Λιβύης τὴν πολλὴν καὶ Ἰθηρίαν».

τῶν μεγάλων βασιλείων τῆς Ἀσσυρίας. Καὶ Ἰβηρία, ἥς τὸ ὄνομα συνδυάζεται ἐν τῇ μυθικῇ ταύτῃ παραδόσει πρὸς τὸ τοῦ Πόντου, ἐνοεῖτο ἴσως ἐν ἀρχῇ ἡ ὁμορφὴ τῷ Πόντῳ παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρία, ἣν ὕστερον συνδυάσας ὁ μῦθος πρὸς τὴν Λιβύην μετέστησεν εἰς τὴν Ἰβηρίαν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν. Τὸ ἀληθές ἐστὶν ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς παραδόσει, πλὴν τῶν ἀπὸ Βηρώσου πηγαζουσῶν, παρίσταται οὐχὶ ὡς ἱστορικόν, ἀλλ' ὡς ἰδεώδης μορφή τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μεγαλείου τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς μεγάλης κατακτητικῆς δυνάμεως τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐν τοῖς μυθικοῖς βασιλεῦσι Νίνῳ καὶ Σεμιράμιδι. Ὡς δὲ ἀλλαχοῦ διὰ μακρῶν ἐξηγησάμεθα (1), ἡ παρ' Ἑλλήσιν ἄγνοια τῆς Ἀσιατικῆς ἱστορίας ἦτο ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς τοιαύτης παραστάσεως τῶν πραγμάτων. Τοιαύτη ἡ ἱστορικὴ καὶ μυθικὴ εἰκὼν τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρὰ τοῖς Ἑλλήσι συγγραφεῦσιν (2).

Ὁ καθόλου χαρακτήρ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος. — Ὁ καθόλου χαρακτήρ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος, μεθ' ὅλους τοὺς μακροὺς καὶ μεγάλους πολέμους, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν οὗτος ἐπὶ μέγα μέρος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, εἶναι ἐξόχως εἰρηνικός. Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἦτο, ὡς ἡγεμὼν, κρατερὸς αἰχμητής, καὶ πᾶσαι αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ ἐστέφθησαν δι' ἐπιτυχίων. Ἀλλ' ἡ ἐπικρατούσα ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ τῇ κυβερνήσει ἰδιότης αὐτοῦ εἶναι ἡ τοῦ βασιλέως ἀγαθοῦ, βασιλέως τῆς εἰρήνης καὶ τῶν ἔργων τῶν εἰρηνικῶν. Οἱ πόλεμοι αὐτοῦ ἔχουσι χαρακτῆρα καθαρῶς ἀμυντικόν, ὅπως καὶ αἱ μεγάλαι ὀχυρωματικαὶ ἐν τῷ κράτει ἐργασίαι. Διὰ τῶν πρὸς τὴν Συρίαν πολέμων, ὧν φυσικὴ καὶ λογικὴ ἀκο-

(1) Ἰδ. σελ. 266).

(2) Πλὴν τῆς ἐν μύθοις εἰκόνος καὶ καλλιτεχνικῇ τις εἰκὼν τοῦ Ναβουχοδονόσορος Ἑλληνικῆς ἐργασίας καὶ τέχνης ἐνομίζετο μέχρι τινὸς ὅτι εὑρέθη ἐν τινι γλυπτῇ λίθῳ εὑρισκομένη ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου φερούση κεφαλὴν ἀνδρὸς μετὰ περικεφαλαίας καὶ ἐπιγραφὴν σφηνοειδῇ κύκλῳ λέγουσαν «τῷ θεῷ Μερωδάχ, τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἀνέθηκεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ βασιλεὺς Βαβυλωνός, χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ζωῆς αὐτοῦ». Ἀλλ' ἡ εἰκὼν αὕτη, ἣν ὁ Tiele ἐθεώρει ὡς γνησίαν τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐξεργασθεῖσαν ὑπὸ Ἑλλήνου, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἀρμολόγων ἀρχαιολόγων θεωρεῖται ὡς ἐγχαρaxyθεῖσα πολὺ ὕστερον τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁμοίᾳ γλυπτῇ λίθῳ σωζομένη ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Ἀγῆς καὶ ἔχουσα ἐπιγραφὴν «Ναβουχοδονόσορ, βασιλεὺς Βαβυλωνός, υἱὸς Ναβοπαλασσάρου, ἀνέθηκεν τοῦτο τῷ θεῷ Μερωδάχ, τῷ Κυρίῳ αὐτοῦ» οὐδεμίαν φέρει εἰκόνα.

λουθία ὑπῆρξεν ἡ ἄμεσος προσάρτησις τῆς Παλαιστίνης εἰς τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἣθελε μᾶλλον ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐξ Αἰγύπτου κίνδυνον. Τοιοῦτον χαρακτῆρα καθαρῶς ἀμυντικὸν εἶχε καὶ ἡ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατεία, ὡς καὶ ἡ στρατεία ἡ ἐναντίον τῶν Σκηνιτῶν Ἀράβων. Ἄλλως δὲ οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐν Ἀραβίᾳ ὑπῆρχε στάδιον διὰ κατακτήσεις ἀσφαλεῖς. Κατ' ἄλλην δὲ διεύθυνσιν, πρὸς βερρᾶν (εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἢ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν) ἢ πρὸς ἀνατολάς (εἰς τὸ Αἰλάμ καὶ Ἰράν) ἡ ὁδὸς εἶχε κλεισθῇ εἰς κατακτητικούς πόλεμους διὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ ἐμπεδώσεως τοῦ τε μεγάλου Μηδικοῦ κράτους καὶ τοῦ μικροῦ, ἀλλ' ἰσχυροῦ, κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν (ἐν Αἰλάμ). Πρὸς τὰ πρᾶτῃ δὲ ταῦτα διῆγεν ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐν εἰρήνῃ καὶ μόνον ἀμυντικὰς παρασκευὰς ἐνήργει κατὰ τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν Μήδων τῆς ἀπειλούσης τὴν Βαβυλωνίαν. Τοῦτο δὲ ἐποίει οὐχὶ ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀδυναμίας ἀπέναντι τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς τὴν εἰρήνην ἀγάπης καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ χαρακτῆρος τῆς Βαβυλωνιακῆς πολιτείας. Οἱ βασιλεῖς τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρξαν πολλῶ ἤτον πολεμικοὶ καὶ κατακτητικοὶ ἢ οἱ τῆς Ἀσσυρίας. Ἡ δ' ἐπέκτασις τῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἀπέβλεπεν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων (ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σαργῶν Α' καὶ τοῦ Χαμουραβί τῆς Βαβυλωνίας) εἰς σκοποὺς ἐμπορικοὺς καὶ ἐκπολιτιστικούς. Καὶ τὸ κράτος τοῦ Ναβουχοδονόσορος δὲν ὑπερέβαινε κατὰ τὴν ἔκτασιν τὸ κράτος τοῦ Σαργῶν καὶ τοῦ Χαμουραβί. Ὅτι δὲ εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ εἰρηνικὸς χαρακτῆρ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, μαρτυροῦσι τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα αὐτοῦ, ἐν οἷς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς μεγάλους Ἀσσυρίους κατακτητὰς βασιλεῖς, οὐδεμίαν οὗτος ἀναφέρει πολεμικὴν πράξιν, εὐχαριστεῖ δ' ἀπλῶς τοῖς θεοῖς ὅτι καθυπέταξεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ τοὺς πολεμίους καὶ ἀπαριθμεῖ ἐπιμετέστατα τὰ ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντα εἰρηνικὰ ἔργα. Καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τὰ ἐγερθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν ταῖς στρατείαις αὐτοῦ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, δὲν ἀναγράφουσι πολεμικὰς πράξεις, ἀλλὰ κτίσεις καὶ ἀνορθώσεις καὶ ἀφιερώσεις ναῶν καὶ ἄλλων εὐσεβῶν ἰδρυμάτων πρὸς τοὺς θεοὺς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ εἰρηνικὸς οὗτος χαρακτῆρ τοῦ βασιλέως δὲν ἐκώλυσεν ἵνα τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ὑψωθῇ ἐπ' αὐτοῦ εἰς μεγάλην περιωπὴν πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἐκπέμπῃ αἰγλήν πολιτικοῦ μεγαλείου ἀντακλωμένην καὶ ἐπὶ τὴν

πολεμικὴν ἀλκὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορος, τοῦ παρασταθέντος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως ὡς ἀλκιμωτέρου τοῦ Ἡρακλέους καὶ ὡς ἐκτείναντος τὰς στρατείας αὐτοῦ, ὥσπερ ὁ Ἡρακλῆς, μέχρι Σηθλῶν. Ἄλλ' ἡ πολλῇ μείζων ἀγλὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορος εἰς μακρὰν κειμένης χώρας καὶ εἰς τοὺς λαοὺς αὐτῶν ἐξεπέμπετο ἐκ τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἡμερώσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τε ἄλλων ἔργων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς Χαλδαϊκῆς σοφίας, ἥς κέντρον μέγα εἶχε καταστῆ ἡ Βαβυλὼν ἡ γενομένη μεγίστη καὶ λαμπροτάτη πόλις τοῦ κόσμου.

Ὁ εἰρηνικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ναβουχοδονόσορος συνεδέετο μετὰ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἀκραιφνοῦς εὐσεβείας πρὸς τοὺς θεοὺς, τῆς συναισθήσεως τοῦ βασιλικοῦ μεγαλείου τῆς ἡνωμένης ἐν τῇ βασιλεῖ τούτῳ μετὰ βαθείας συνειδήσεως τῶν βασιλικῶν καθηκόντων καὶ γενναϊότητος πρὸς τὸ ὑπῆκοον. Ὁ φιλάνθρωπος τρόπος, μεθ' οὗ ὁ Ναβουχοδονόσορ προσηνέχθη πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλωνίᾳ αἰχμαλώτους ἢ μετοίκους Ἰουδαίους, κατὰ μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Ἱερεμίου, καὶ ἡ εἰς μεγάλα ἀξιώματα προαγωγὴ τοῦ Δανιήλ εἶναι τρανὸν τούτου μαρτύριον. Βεβαίως καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐν τισὶ περιστάσεσιν ἔδειξε τὴν ὠμότητα ἐκείνην, ἥς δείγματα συχνότατα εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μεγάλων βασιλείων τοῦ Ἀσσοῦρ. Ἡ τύφλωσις τοῦ Σεδεκίου καὶ ἡ σφαγὴ τῶν τούτου παιδῶν, ἡ διὰ πυρὸς θανάτωσις τῶν Ἑβραίων ψευδοπροφητῶν, ὁ αὐστηρὸς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ περιορισμὸς τοῦ βασιλέως Ἰωαχεὶν, ἐπιρρίπτουσι σκιάν τινα ἐπὶ τὴν λαμπρὰν εἰκόνα τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται πράξεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, αἱ ἐξ ἀνάγκης πολιτικῆς ἐπιβαλλόμεναι, εἰσὶ σπάνιαι. Τούλάχιστον ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ δὲν καυχᾶται, ὡς οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς, διὰ τὰς ὠμότητας τὰς διαπραχθείσας κατὰ λαῶν καὶ ἡγεμόνων. Ἡ δὲ μεγάλη εὐσέβεια τοῦ βασιλέως, αἱ ὑψηλόροι ἐν τῇ εὐσεβείᾳ πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπικλήσεις καὶ δεήσεις αὐτοῦ, ἡ ἐν τῇ παραπτώματι μετάνοια καὶ ἀναγνώρισις τοῦ μεγαλείου τοῦ θεοῦ, καθὰ μαρτυρεῖ τοῦτο αὐτὸς ὁ Δανιήλ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένη εἰκόνι τοῦ χαρακτῆρος τοῦ βασιλέως, ἐξασθενοῦσι τὰς ἡθικὰς ἐκείνας κηλίδας.

Τὸ τέλος τοῦ Ναβουχοδονόσορος. — Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ναβουχοδονόσορος ὁ Ἰώσηπος παρατίθησι κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ Βηρῶσου τὰςδε: «Ναβουχοδονόσορος μὲν οὖν μετὰ τὸ ἄρξασθαι τοῦ προ-

ειρημένου τείχους ἐμπεσὼν εἰς ἀρρωστίαν μετηλλάξατο τὸν βίον βασιλευκῶς ἔτη τεσσαράκοντα τρία. Ἐντεῦθεν λοιπὸν μαυθάνομεν ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀπέθανεν ἐν εἰρήνῃ μὲν, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἔτι τῶν μεγάλων αὐτοῦ οἰκοδομικῶν καὶ ὀχυρωματικῶν ἔργων. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἱστορικὴ παράδοσις περὶ τοῦ τέλους τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Αἱ ἄλλαι παραδόσεις παριστῶσι τὸ τέλος τοῦ μεγάλου βασιλείως, ὅπως τὸ τῶν πλείστων μεγάλων ἡγεμόνων καὶ ἡρώων, ὡς μετὰ θυμαίων συνδεόμενον. Οὕτω παρίσταται ὁ Ναβουχοδονόσορ κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀβυθηνοῦ, κατὰ Χαλδαίους διηγουμένου ταῦτα, ὡς παρχρῆμα ἐξαφανιζόμενος καθ' ἣν στιγμὴν καταληφθεὶς ὑπὸ προφητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ προσφῆτευσεν περὶ τῆς μελλούσης πτώσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κράτους. Ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀποθνήσκων προσφῆτευσεν τὴν μέλλουσαν συμφορὰν τοῦ κράτους εἶναι παράδοσις ἐνέχουσα οὐχὶ ἀπλῶς τὴν ιδέαν ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὡς Χαλδαῖος βασιλεὺς, ἦτο, ὡς ὁ Βέλσους, μάντις καὶ προφήτης τῶν μελλόντων, κατὰ τὴν Χαλδαϊκὴν μαντικὴν σοφίαν, ἀλλ' ἐνέχουσα καὶ τὴν γενικωτέραν ιδέαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου γνωστὴν, καθ' ἣν οἱ μεγάλοι βασιλεῖς καὶ ἥρωες θνήσκοντες προφητεύουσιν. Ἀλλ' ἡ ιδέα αὕτη συνδέεται μετ' ἄλλης ἔτι βαθυτέρας, καθ' ἣν καὶ τὸ μέγα Βαβυλωνιακὸν κράτος, ἡ κραταιὰ καὶ μεγάλη Βαβυλὼν, τὴν ὁποίαν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αὐτοῦ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐν τῇ συναισθήσει τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἐθεώρει ἀπρόσβλητον ἀπὸ ἀδίκων καὶ κακῶν, ἐμελλεν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεγάλην δύναμιν αὐτῆς, τάχιστα νὰ καταπέσῃ. Ἡ προφητεία λοιπὸν τοῦ Ἑκτορος περὶ Τροίας, ἣν ὕστερον ὁ Ἀφρικανὸς Σκηπίων ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς καταστρεφόμενης Καρχηδόνος ἐφήρμοσεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐμελλε νὰ ἐπαληθεύσῃ καὶ διὰ τὴν Βαβυλῶνα. Περὶ Βαβυλῶνος μάλιστα προκειμένου, ἡ ἱστορία τῶν γεγονότων μείζονα παρείχεν ἀφορμὴν εἰς προφητείας ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπαγορευόμενας καὶ ἐπινοουμένας. Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀποθανὼν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης αὐτοῦ δὲν προεῖδεν ἴσως τοσοῦτον ταχέαν τὴν μέλλουσαν καταστροφὴν τοῦ ἀπρόσβλήτου ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένου ἔργου αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ φορὰ καὶ ἡ λογικὴ τῶν πραγμάτων ταχίστην ἐπήνεγκον τὴν καταστροφὴν. Περὶ τῶν αἰτίων τῆς ταχείας ταύτης πτώσεως τῆς Βαβυλῶνος, ὡς εὐρισκομένης ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μεγάλων καταστροφῶν, ἐποιησάμεθα ἤδη λόγον ἱκανὸν ἐν τοῖς περὶ τῶν αἰτίων τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους. Ὁ Ναβουχοδονόσορ, καθὰ λέγει ὁ Ἡρόδοτος (περὶ

Νιτώκριδος τὸν λόγον ποιούμενος), φοβούμενος τὴν μεγάλην καὶ ὀσημέραι μείζονα καθισταμένην δύναμιν τῶν συμμάχων αὐτῷ Μήδων, προσφυλάττετο κατ' αὐτῶν διὰ πολλῶν ἐν τῷ κράτει παρασκευῶν. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἐν τῷ μέσῳ τῶν παρασκευῶν τούτων ἀρρωστήσας ἐκλείσει τοὺς ὀφθαλμούς, ἡγεμὼν πολλῶ μείζων καὶ κραταιότερος τοῦ Μηδοῦ βασιλείως παρεσκευάζετο ἐν τῇ γείτονι τῆς Βαβυλωνίας χώρα Αἰλάμ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μηδικοῦ κράτους καὶ νὰ ἰδρύσῃ μέγα καὶ ἰσχυρότατον κράτος ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀσίας, κράτος μέλλον νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ τέως ὑφιστάμενον σύστημα τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς Ἀσίας, τῆς Μηδίας δηλονότι, Βαβυλωνίας, Αἰγύπτου καὶ Ἰουδαίας· κράτος παραδίδον τὸ σκῆπτρον τῆς δυτικῆς Ἀσίας εἰς τοὺς Ἀρίους καὶ ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν καὶ τῇ Λυβικῇ ἐρήμῳ. Ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐξηφανίσθη ἐκ τοῦ κόσμου καθ' ὃν χρόνον ἐνεφανίζετο ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ κόσμου ὁ μέγας Κύρος ὁ μέλλων ν' ἀλλοιώσῃ τὴν ὄψιν τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου. Ἡ ἀλλοίωσις αὕτη εἶχεν ἐπέλθει ἐν μέρει πρὸ τοῦ Κύρου. Ὁ Ἰεζεκιὴλ ὁ τῷ ἔτει 584 π. Χ. προφητεύων ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἔψαλλε τὸν ἐπικήδειον πολλῶν Ἀσιατικῶν κρατῶν πρὸ μικροῦ ἐξαφανισθέντων, τῶν κρατῶν δηλονότι τῆς Ἀσσυρίας, τῶν Μόσχων, τῶν Τιβαρηνῶν, τοῦ Ἑδώμ, καὶ προήγγελλε τὴν ταχὺ ἐρχομένην πτῶσιν καὶ εἰς ἄδου κατάβασιν τοῦ κράτους τῆς Αἰγύπτου δεινὰ προφητεύων κατ' αὐτῆς. Ἀληθῶς καὶ ἡ Αἴγυπτος, δι' οὓς λόγους ἐξηγησάμεθα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἔμελλε νὰ πέσῃ οὐχὶ ὑπὸ τὰ ὅπλα τὰ Βαβυλωνιακά, ἀλλ' ὑπὸ τὰ ὅπλα τῶν Περσῶν, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀρχαίων Ἀσιατικῶν κρατῶν ἔμελλεν ἡ Βαβυλὼν νὰ προηγηθῇ τῆς Αἰγύπτου ὡς ἐγγυτέρω τῇ Περσίᾳ κειμένη. Ἡ πτῶσις τῆς Βαβυλῶνος ἐπῆλθε ταχέως καὶ ἀπροσδοκῆτως ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος, ὡς ταχέια καὶ ἀπροσδόκητος ἦλθεν ἡ πτῶσις τῆς Νινευὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ ἢ Σαρδαναπάλου. Καὶ ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη μετὰπτωσις ἀπὸ τῆς ὑφίστης ἀκμῆς καὶ δυνάμεως εἰς ἀπώλειαν καὶ καταστροφὴν ἔδωκεν ἀφορμὴν τῇ ποιητικῇ παραδόσει νὰ παραστήσῃ τὴν πτῶσιν τῆς Βαβυλῶνος ὡς προαγγελλομένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὅπως παρέστησε τὴν πτῶσιν τῆς Νινευὶ ὡς γενομένην ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σαρδαναπάλου καὶ μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως. Καὶ ἡ φοβερὰ Νέμεσις ἡ καταλαβοῦσα τὸ μεγαλεῖον τῆς Βαβυλῶνος μετὰ τὸν Ναβουχοδο-

νόσορα παρεστάθη προσβάλλουσα αὐτὸν τὸν Ναβουχοδονόσορα ἐν τῇ μέσῳ τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ, ἵνα οὕτω ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν βασιλείων τῆς Βαβυλωνίας εἰκονισθῇ ποιητικώτερον καὶ φιλοσοφικώτερον ἢ μεγάλη ὕψωσις τοῦ κράτους καὶ τῆς δόξης τῆς Βαβυλωνίας καὶ ἡ ἐκ τῆς δυνάμεως ταύτης κατάπτωσις, καὶ ἡ εἰκὼν ἡ ποιητικὴ κατασταθῇ καὶ διδάγμα ἠθικὸν περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου τοῦ ἐκ τῆς ὑψίστης δυνάμεως αἰφνιδίως, ἕνεκεν τῆς φυτευσῆς τὴν τυραννίαν ὅπως ἦτοι ἐγωῖσμοῦ, πίπτοντος εἰς τὴν ἀπώλειαν. Εἶδομεν πῶς ἐν τῇ βιβλίῳ τοῦ Δανιὴλ ὁ Ναβουχοδονόσορ παρίσταται αἰφνιδίως καταπίπτων καὶ ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ἐκβαλλόμενος καὶ μονοῦ μετὰ θηρίων ἀγλαζόμενος. Τοιαύτη τις Νεμέσεως εἰκὼν παρίσταται καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀβυθηνοῦ λεγόμενοις (1): «Ὡς ἄρα Ναβουχοδονόσορ μέγα φρονήσας ἀπρηθαδίσατο εἰπών: οὐχ αὕτη ἐστὶ Βαβυλὼν, ἡ μεγάλη ἦν ἐγὼ ὑποδόμησα εἰς οἶκον βασιλείας, ἐν τῇ κρᾷ τῆς ἰσχύος μου, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου;» (2). Ὁ αὐτὸς Ἀβυθηνὸς παρέστησε τὸν Ναβουχοδονόσορα προφητεύοντα τὴν μέλλουσαν καὶ προσεγγίζουσαν καταστροφὴν ἐν τοῖς ἑξῆς: «... Μετὰ δὲ (μετὰ τὴν μεγάλην πρὸς τὰς Ἡρακλείας στήλας καὶ τὸν Πόντον στρατείαν), λέγεται πρὸς Χαλδαίων, ὡς ἀναβὰς ἐπὶ τὰ βασιλῆα κατασχεθεὶς θεῶ, ὅτεω δὴ, φεγεζόμενος δὲ εἶπεν οὕτως: Ἐγὼ Ναβουχοδρόσορος, ὦ Βαβυλώνιοι, τὴν μέλλουσαν ὑμῖν προαγγέλλω συμφορὴν, τὴν ὅ,τε Βῆλος ἐμὸς πρόγονος, ἡ τε βασιλεία Βηλίου ἀποτρέψαι, Μοίρας πείσαι ἀσθενοῦσιν. Ἡξεὶ Πέρσης ἡμίονος (3), τοῖσιν ὑμετέροισι δαίμοσι χρεώμενος συμμάχοισιν, ἐπάξει δὲ δουλωσύνην, οὐ δὴ συναιτίος ἔσται Μήδης, τὸ Ἀσσύριον αὐχνημα (4). Ὡς εἴθε μιν, πρόσθεν ἢ δοῦναι τοὺς πολίτας, Χάρυδιν τινα ἢ θάλασσαν εἰσδεξαμένην, ἀίστῶσαι πρόρριζον ἢ μιν ἄλλας ὁδοὺς στραφέντα φέρεσθαι διὰ τῆς ἐρήμου, ἵνα οὔτε ἄστεα, οὔτε πάτος ἀνθρώπων, θῆρες

(1) Εὐσεβ. Χρον. Ἀρμ. σελ. 57 κεξ.

(2) Πρβ. τὰ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ εἰρημένα.

(3) Ἡμίονος καλεῖται ὁ Κύριος ὡς καταγόμενος ἐκ γένους συμμιγοῦς (Πέρσου πατρός καὶ μητρός ἐκ Μηδίας), ἴδ. Ἡροδ. Α' 54 «Ἡ δὲ Πυθία οἱ χρᾶ τάδε «Ἄλλ' ἔταν ἡμίονος βασιλεὺς Μηδοῖσι γένεται»... ὁ Κροῖστος πολλὰν τι μάλασι πάντων ἡσθῇ, ἐλπίζων ἡμίονον οὐδαμὰ ἀντ' ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μηδῶν».

(4) Τὸ Μηδικὸν δηλονότι κράτος, μεθ' οὗ πρότερον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Ἀσσύριοι (οἱ Βαβυλώνιοι δηλονότι. Ἀσσύριος τίθεται ἐνταῦθα, πρὸς μεγάλην σύγχυσιν, κατὰ τὴν παρ' Ἑλληνιστῶν γνωστὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος σημαίνοντος καθόλου τὸ Ἀσσυροβαβυλωνίως).

δὲ νόμον ἔχουσι καὶ ὄρνιθες πλάζονται, ἐν τε πέτρῃσι καὶ χαράδρῃσι μόνον ἀλώμενον. ἐμέ τε πρὶν ἐς νόον βαλέσθαι ταῦτα, τέλος ἀμείνωνος κυρῆσαι». Τὴν προφητείαν ταύτην, κατὰ Ἀβυδηνόν, θεσπίσας ὁ Ναβουχοδονόσορ, «παρχρημα ἠφάνιστο». Ἐν τούτοις ἡ εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα, ἐν τῇ πλαστῇ ταύτῃ, ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπινοηθεῖσῃ προφητεῖα αὐτοῦ, ἀποδιδομένη εὐχὴ ἐξεπληρώθη. Ὁ μέγας βασιλεὺς ἀπέθανε πρὶν ἢ ἰδῆναι τὰ προμνημάτα τῆς καταστροφῆς, ἥτις τρία καὶ εἴκοσι ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τετάρτου τῶν διαδόχων ἐπῆνεγκε τὸ μοιραῖον τέλος τοῦ κράτους αὐτοῦ.

17. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ναβουχοδονόσορος. Τὸ τέλος τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους.

Εὐειλμαρωδάχ(1) (563-561 π. Χ.). — Κατὰ τὰ παρ' Ἰωσήπῳ ὑπὸ τοῦ Βηρώσου λεγόμενα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναβουχοδονόσορος «τῆς βασιλείας κύριος ἐγένετο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Εὐειλμαρόδουχος. Οὗτος προστάς τῶν πραγμάτων ἀνόμως καὶ ἀσελγῶς, ὑπὸ τοῦ τὴν ἀδελφὴν ἔχοντος αὐτοῦ Νηριγλισσοόρου ἀνῆρέθη βασιλεύσας ἔτη δύο». Ἐν τῷ Ἀρμενικῷ Χρονικῷ τοῦ Εὐσεβίου λέγεται, κατὰ Πολύστορα, ὅτι «μετὰ Ναβουχοδονόσορα βασιλεύει ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμιλμαρούδοχος ἔτη δύο (πλημμελῶς δώδεκα), τὸν ὅποιον τῶν Ἑβραίων αἱ γραφαὶ Ἰλμαρόδοχον καλοῦσιν». Ὁ δ' Ἀβυδηνὸς λέγει παρ' Εὐσεβίῳ: «Ὁ δὲ οἱ παῖς *Εὐιλμαλούρουχος* ἐβασίλευε. Τὸν

(1) Αμιλ-μερωδάχ (ἢ Αμιλ-μαρουδούχ) ἐν τοῖς μνημείοις (*): Ἀμιλ-μαρούδοχος παρὰ Πολύστορον κατὰ τὰ Ἀρμ. Χρον. τοῦ Εὐσεβίου (**): Εὐειλμερωδάχ παρὰ τοῖς Ο' (Εὐειλμερωδάχ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Π. Δ.). Εὐειλμαρόδουχος παρ' Ἰωσήπῳ· Εὐιλμαλούρουχος παρ' Ἀβυδηνῷ· Ἰλμαρούδαμος ἐν τῷ Πτολεμ. Κανόνι.

(*) Τὸ ὄνομα τοῦ Εὐειλμερωδάχ εἶναι γνωστὸν ἐν τοῖς μνημείοις μόνον ἐκ τινῶν πινακίων συμβολαίων.

(**) Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι ἐν τοῖς Χρονικοῖς τούτοις ἐνῶ ὁ Εὐειλμερωδάχ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καλεῖται ὡς ἀνωτέρῳ συμφωνότατα πρὸς τὸ τῶν μνημείων ὄνομα Αμιλ-μαρούδοχος, λέγεται συγχρόνως πλημμελῶς ὅτι ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν Ἑβραίων (ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ) καλεῖται Ἰλμαρόδοχος.

δ' ὁ κηδεστὴς ἀποκτείνει Νηριγλισάρης . . . ». 'Εν δὲ τῇ 'Ι. Γραφῇ (Βασιλ. Δ', ΚΕ' 27-30) λέγεται: «Καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἐβδόμῳ ἔτει τῆς μετοικεσίας τοῦ 'Ιωαχεὶν βασιλέως 'Ιούδα ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνί, ἐβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ μηνός, ὕψωσεν Εὐειλμερωδάχ βασιλεὺς Βαβυλώνος ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν 'Ιωαχεὶν βασιλέως 'Ιούδα καὶ ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐξ οἴκου φυλακῆς αὐτοῦ· καὶ ἐλάλησεν μετ' αὐτοῦ ἀγαθὰ, καὶ ἔδωκε τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπάνωθεν τῶν θρόνων τῶν βασιλείων τῶν μετ' αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι. Καὶ ἡλλοίωσε τὰ ἱμάτια τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἥσθιεν ἄρτον διὰ παντός ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ...»(1). Ἄλλας εἰδήσεις περὶ τοῦ Εὐειλμερωδάχ δὲν ἔχομεν. Ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τοῦ βασιλέως τούτου δὲν ἐσώθησαν, εὐρέθησαν δὲ μόνον πινάκια συμβολαίων χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐξ ὧν δηλοῦται ὅτι· μέχρι τῆς 27 τοῦ μηνός 'Αδάρ (Φεβρουαρίου) τοῦ 560 π.Χ. ἔζη ἐτι ὁ Εὐειλμερωδάχ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μετοικεσία τοῦ 'Ιωαχεὶν ἐγένετο τῷ 596 π. Χ. (ἄγνωστον ἐν τίνι μηνί τοῦ ἔτους) καὶ τὸ 37 ἔτος ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου εἶναι τὸ 560, ὁπότε ἐφανεύθη ὁ Εὐειλμερωδάχ, ὑπέθεσαν τινές, ὡς ὁ Tiele, ὅτι ὁ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὡς ἐλευθερωτῆς τοῦ 'Ιωαχεὶν ἀναφερόμενος βασιλεὺς εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Εὐειλμερωδάχ, ἦτοι ὁ Νηργελαρασάρ.

Νηργελαρασάρ (Νηργαλαραουσσούρ (2) 560-556 π. Χ.). Αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις (αἱ ἀπὸ Βηρώσου πηγάζουσιν) τοῦ Πολύστορος, τοῦ Ἀβυδηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωσήπου περὶ τοῦ Νηργελαρασάρ λέγουσιν ἀπλῶς ὅτι ἐβασίλευσε 4 ἔτη. Τούναντίον δὲ δύο ἱκανῶς μεγάλᾳ ἐπιγραφικῶν μνημεῖα τοῦ βασιλέως τούτου ἱκανὰς περὶ αὐτοῦ παρέχουσι πληροφορίας ἀναφερομένας, ὡς συμβαίνει συνήθως ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς μνημείοις τῶν Βαβυλωνίων βασιλείων, εἰς τὴν κτίσιν ἱερῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομῶν. Ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν δὲ ταύτων μνη-

(1) 'Ιδ. σελ. 604).

(2) Νηργαλαραουσσούρ ἐν τοῖς μνημείοις Νηργελαρασάρ παρὰ τοῖς Ο' (Νηργαλαραουσσέρ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) (*): Νηριγλισάρης παρ' Ἰωσήφῳ· Νηριγοσάλαραος παρὰ Πτολεμαίῳ· Νηριγλισάρης παρ' Ἀβυδηνῷ· Νηγλίσσαρος παρὰ Πολύστορι (κατὰ τὸ Ἀρμενικὸν χρονικὸν τοῦ Εὐσεβίου).

(*) Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Νηργελαρασάρ, ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἰερεμίᾳ (ἐν κεφ. ΔΘ' τοῦ Ἑβρ. κειμ., ΜΓ' τῶν Ο', ἔδ. 3) μνημονεύονται δύο μεγιστάνες τοῦ βασιλέως Ναβουχοδονόσορος καλούμενοι Νηργελαρασάρ, τὸ ὅποιον ὄνομα εἶναι προδήλως ταῦτόν πρός τὸ τοῦ Νηργαλαραουσσούρ.

μείων μανθάνομεν ὅτι ὁ τοῦ βασιλέως τούτου, τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορος, πατὴρ ἐκαλεῖτο Βηλ-σουμισκούν καὶ ἦτο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ναβουχοδονόσορος (1). Ἐν τοῖς μνημείοις τούτοις ὁ βασιλεὺς καλεῖται πομπωδῶς « βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ἀνακαινιστὴς τοῦ Ε-σαγιλλα καὶ Ε-ζιττα, πάροχος εὐεργετημάτων, ὁ βασιλεὺς, εἰς ὃν οἱ μεγάλοι θεοὶ ἐδωρήσαντο δύναμιν, ἵνα ἀσκή τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ὃν ὁ Μερωδάχ, ὁ ὑπάτος τῶν θεῶν, ὁ διέπων τὰς τύχας τοῦ κόσμου, ὥρισεν ἵνα ἄρχῃ κραταιῶς τῆς χώρας καὶ ἔδωκε σκῆπτρον δικαιοσύνης, ἵνα διέπῃ τοὺς λαοὺς καὶ εὐεργετήσῃ τὴν χώραν, καὶ εἰς ὃν ὁ θεὸς Νεργάλ (ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, ἴδ. σελ. 124) ἔδωκε τὰ ἴδια αὐτοῦ ὅπλα ». Ἐκτίθησι δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι ἐν πίστει καὶ ἀφοσιώσει, ὑποταγῇ καὶ φόβῳ πρὸς τὸν μέγαν θεὸν Μερωδάχ ἀνεκαίνισε τὰ ἱερὰ Ε-σαγιλλα καὶ Ε-ζιττα, ὅτι κατεσκεύασεν ἀπὸ χαλκοῦ ἐπτὰ μεγάλους καὶ ἰσχυροὺς ὅφεις ἐκχέοντας θανατηφόρον δηλητήριον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, οὓς ἐπαργυρώσας ἀνέθηκεν ἐν τῇ πύλῃ τῇ ἀνατολικῇ πρὸ τοῦ κολοσσοῦ τοῦ θείου ταύρου. Ὁ βασιλεὺς ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῆς ἀνατολικῆς διώρυχος, τὴν ὁποίαν εἶχε σκάψει προκατόχος τις βασιλεὺς (Ναβουχοδονόσορ), χωρὶς νὰ κατασκευάσῃ τὴν κριπίδα αὐτῆς. Ὁ Νηργελσαρσάτ ἐσκαψεν ἐκ νέου καὶ κατεσκεύασε τὴν κριπίδα δι' ἀσφάλτου καὶ πλίνθων. Καὶ περὶ ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν τῶν θεῶν καὶ περὶ συμπληρώσεως τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀνακτόρων ποιεῖται λόγον ὁ βασιλεὺς. Ἐν τῇ ἐτέρᾳ ἐπιγραφῇ ὁ Νηργελσαρσάτ καλεῖται « βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ἐστὼς ὑψηλὰ, εὐνοούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ Μερωδάχ, ὁ ἐν ταπεινώσει, ὑποταγῇ καὶ φόβῳ λατρεύων τὸν Κύριον τῶν Κυρίων ὁ σοφός, ὁ ἐπιζητῶν τοὺς τόπους τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ Ναβοῦ, ὁ τοποτηρητὴς τοῦ θεοῦ, ὁ ἀνακαινιστὴς τῶν ἱερῶν, ὁ προσφέρων μεγάλα δῶρα τοῖς ἱεροῖς Ε-σαγιλλα καὶ Ε-ζιττα, ὁ σπένδων ἐν θυσίαις λιπαραῖς τοῖς θεοῖς, ὁ υἱὸς τοῦ Βηλ-σουμισκούν, τοῦ ὑψηλοῦ καὶ σοφοῦ, ὁ ἐνδοξος, ὁ κραταιός, ὁ προστατὴς τοῦ ἱεροῦ Ε-σαγιλλα τῆς Βαβυλῶνος. Ὁ Μερωδάχ, ὁ Κύριος τῶν θεῶν, ὁ Ἅγιος, ὁ Δυνατός, ὁ γινώσκων τὰς καρδίας τῶν Ἀγγέλων (Ιγιγι), ἐκ παίδων ὠδήγησέ με εἰς τὸ εὐθύ, ὠνόμασέ με

(1) Ὅτι ὁ Βηλσουμισκούν οὗτος ἦτο ὁ αὐτός πρὸς τὸν Βηλσουμισκούν ἢ Σιναιρισκούν, οὗ ἐποησάμεθα μνηεῖον ἐν τῇ Ἀσσυριακῇ ἱστορίᾳ (ἴδ. σελ. 511), καθὰ θέλει νὰ εἰκάσῃ ὁ Hommel (σ. 777), φαίνεται ἀπίθανον ὡς μὴ συνᾶδον πρὸς τὴν χρονολογίαν.

διὰ τοῦ καλοῦ ὀνόματος, καθωδήγησέ με εἰς τόπους εἰρήνης καὶ ζ...
 . . . εὐμενῶς ἐκάλεσέ με εἰς τὴν ἐξουσίαν· παρέσχε μοι σκῆπτριν
 δικαιοσύνης, ἵνα ποιμαίνω τοὺς λαούς· μοι ἐνεχείρισεν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ
 ὄπλον, ὅπερ παρέχει εἰρήνην τῷ λαῷ· μοι ἐνεχείρισεν ὄπλον, ὅπε
 καταρρίπτει τοὺς ἐχθρούς· περιέβαλέ με στέφανον αἰώνιον, καὶ κατέ
 βαλον τοὺς περιφρονοῦντας τὴν βασιλικὴν ἀρχήν, καὶ ἄρχω κρο
 τύνων τὴν δικαιοσύνην καὶ ποιμαίνων ἐν εἰρήνῃ τοὺς ἀνά τὸ εὐρύ μ
 κράτος οἰκοῦντας λαούς. Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐξύμνησα εὐλαβ
 τὸν Μερωδάχ, τὸν θεὸν τῆς διαλαμπύσης σοφίας, οὐτινος τὰς ἐντ
 λὰς τηροῦσιν οἱ ἄγγελοι καὶ οὐ τὸ κράτος ἰσχύει ἐπὶ τῶν δαιμόνων.
 Ἐφεξῆς γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐπισκευῶν, ἃς ἐξετέλεσεν ὁ βασιλεὺς·
 ἐν τῷ ἱερῷ Ε-σαγίλλα, εἴτα ἐξακολουθεῖ ὁ βασιλεὺς: α' Ἐπεκαλεσά
 μην τὸν θεὸν Μερωδάχ, τὸν σεπτὸν Κύριον, τὸν μέγαν, τὸν ἐνδοξόν
 τὸν κραταῖον, τὸ φῶς τῶν θεῶν καὶ εἶπον αὐτῷ: Ἐπίβλεψον εὐμε
 νῶς ἐπὶ τὴν πολυτελῆ ἐκ πλίνθων οἰκοδομήν, ἔργον τῶν ἐμῶν χει
 ρῶν, καὶ παράσχε μοι τὴν χάριν, βίον μακρῶν ἡμερῶν, ἵνα δυνηθῶ
 ν' ἀπολαύσω τῆς δόξης τῶν ἔργων μου, ἵνα ἐμπεδωθῇ ὁ θρόνος μου
 καὶ μηκυνθῶσι (κατὰ λέξιν παλαιωθῶσι) τὰ ἔτη τῆς βασιλείας μου.
 Κατὰ τὴν σὴν αἰώνιον, ἀναλλοίωτον ἐντολήν, εἰμί Νηργελαρασαάρ,
 ὄντως βασιλεὺς, ἀνακαινιστής, προσκυνητὴς τῶν ἁγίων Σου τόπων
 δι' ἅπαντα τὸν χρόνον». Τοιαῦτα τὰ εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Νηργελ
 αρασαάρ. Περὶ πολεμικῶν ἔργων αὐτοῦ οὐδὲν λέγουσιν αἱ ἐπιγραφαί,
 ἐκτὸς τῶν τυπικῶς πλέον ἐν αὐταῖς λεγομένων: «τοὺς πολεμίους ἐξ
 ωλόθρευσα, τοὺς ἀπειθοῦντας ἐδάμασα». Ἀλλὰ ταῦτα ἀναφέρονται
 εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς πολεμίους.

Λαβοροσοάρχοδος (1). — Τὸν Νηργελαρασαάρ ἀποθανόντα τῷ
 556 π. Χ. διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λαβοροσοάρχοδος, φονευθεὶς μετὰ
 ἐννέα μηνῶν βασιλείαν. Ὁ Ἀβυθηνὸς λέγει περὶ τοῦ βασιλέως τού
 του: «Λεῖπε παῖδα (ὁ Νηριγλισσόρος) Λαβασσοάρασκον· τούτου
 δ' ἀποθανόντος βιαίῳ μέτρῳ Ναθαννίδοχον ἀποδείκνυσιν (διορθωτέον
 ἀποδεικνῦσιν) οἱ Βαβυλώνιοι βασιλέα, προσήκοντά οἱ (Λαβασσοα
 ράσχω) οὐδέν». Ἐν τῷ «Κανόνι βασιλειῶν» τοῦ Πτολεμαίου δὲν

(1) Οὕτω παρ' Ἰωσήπῳ Λαβασσοάρασκος παρ' Ἀβυθηνῷ. Παρὰ Πολύστατον,
 ὅπως καὶ παρὰ Πτολεμαίῳ, δὲν μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τούτου. Ὁ
 Βαβυλωνιακὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Λαβασσι-Μερωδάχ ἐν ταῖς σφραγίδεσι
 ἐπιγραφαῖς.

ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Λαβοροσοαρχόδου, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὸν Νηριγασολάσαρον, βασιλεύσαντα τέσσαρα ἔτη, ἀναγράφεται ὁ Ναβονάδιος. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Πολύιστωρ, καθὰ λέγεται ἐν τῷ Ἀρμ. Χρονικῷ, μετὰ τὸν *Nergisarar* ἀνέφερε τὸν Ναβόννηδον ὡς βασιλέα. Ὁ δ' ὅπως οὖν ἐκτενέστερον ἀφηγοῦμενος (κατὰ Βήρωςον) τὰ τοῦ Λαβοροσοαρχόδου Ἰώσηππος λέγει τάδε περὶ αὐτοῦ: «Τούτου (Νηριγλισσόρου) υἱὸς Λαβοροσοαρχόδος ἐκυρίευσεν μὲν τῆς βασιλείας, παῖς ὢν, μῆνας ἑνῆα, ἐπιβουλευθεὶς δὲ διὰ τὸ πολλὰ ἐμφαίνειν κακοήθη ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη. Ἀπολομένου δὲ τούτου συνελθόντες οἱ ἐπιβουλευσάντες αὐτῷ κοινῇ τὴν βασιλείαν περιέθηκαν Ναβοννήδῳ τινὶ τῶν ἐκ Βαβυλῶνος, ὄντι ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισυστάσεως». Οὕτω διὰ συνωμοσίας καὶ βασιλοκτονίας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας Ναβόννηδος.

Ναβόννηδος (1). — Καθὰ εἶδομεν, κατὰ Βήρωςον (ὡς λέγει ὁ Ἰώσηππος) ὁ Ναβόννηδος ἦτο εἰς τῶν συνωμοτῶν τῶν ἐπιβουλευσάντων κατὰ τοῦ Λαβοροσοαρχόδου. Περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ οὐδὲν λέγουσιν αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ παραδόσεις οὐδ' αἱ ἀπὸ Βηρώσου προσερχόμεναι. Μόνον δὲ ἐκ τῶν μνημείων μαθάνομεν ὅτι ἦτο ἐξ εὐγενοῦς οἴκου, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς μνημείοις καλεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ Ναβου-βατσοικβί «ἐπιφανῇ μεγιστᾶνα (ῥαβου-εμγα)». Ὁ Ναβόννηδος κατέστη γνωστὸς ἐν ταῖς ἀρχαῖαις Ἑλληνικαῖς παραδόσεσιν ὡς ἡγεμὼν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατελύθη τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος, ὡς ἡγεμὼν συμμαχήσας ἐναντίον τοῦ μεγάλου Κύρου μετὰ τῶν Λυδῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων, μνημονεύμενος ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὡς Λαβύνητος Β', υἱὸς τοῦ Λαβυνήτου Α' καὶ τῆς Νιτώκριδος, οἵτινες ἀμφότεροι ἐκπροσωποῦσι παρὰ τῷ Ἡροδότῳ τὸν Ναβουχοδονόσορα (ἰδ. σελ. 641). Ἀλλ' αἱ παραδόσεις αὗται μνημονεύουσι τοῦ Ναβοννήδου μόνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς στρατείας τοῦ Κύρου κατὰ Βαβυλῶνος καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ αὕτη ἡ Ἰ.Γ. ἢ συγχέουσα τὸν Ναβόννηδον πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαλτάσαρ (Βελσαζάρ ἐν τοῖς μνημείοις) ποιεῖται λόγον περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς περὶ ἀλώσεως τῆς Βαβυλῶνος. Μόνος δὲ ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Ἰώσηππος (κατὰ Ἀπ. Α' 20) παρὰ Βηρώσου κατὰ τὸ σύνθηες ἀρῶμενος τὰς εἰδήσεις

(1) *Ναβου-ραϊδ* ἐν τοῖς μνημείοις· *Ναβόννηδος* παρ' Ἰωσήπῳ· *Ναβόννηδος* ἢ *Ναβόννης* παρὰ Πολύιστωρ (κατὰ τὸ Ἀρμ. Χρον. τοῦ Εὐσεβίου)· *Ναβαννίδοχος* παρ' Ἀβυδηνῷ· *Ναβονάδιος* παρὰ Πτολεμαίῳ· *Λαβύνητος* παρ' Ἡροδότῳ.

ἀναφέρει ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ χρόνου τῆς πρὸ τοῦ κατὰ Κύρου πολέμου βασιλείας, λέγων ὅτι «ἐπὶ τούτου τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τεῖχη τῆς Βαβυλωνίων πόλεως ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου κατεκοσμήθη» καὶ ὅτι ἐβασίλευσε 17 ἔτη· διότι αὐτοῦ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ἔτει, Κύρος ὤρμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας». Καὶ τί μὲν λέγουσιν αἱ μνημονευθεῖσαι Ἑλληνικαὶ παραδόσεις περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Κύρου κατὰ τοῦ Ναβοννήδου καὶ περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους τοῦ Βαβυλωνιακοῦ καὶ τοῦ τέλους τοῦ Ναβοννήδου αὐτοῦ, θέλομεν ἀναφέρει ἐν τοῖς περὶ τῆς πτώσεως τῆς Βαβυλώνης. Ἄλλ' ἐξ ἄλλων πηγῶν, ἐκ τῶν σφηνοειδῶν δηλονότι μνημείων, ἱκανὰ γινώσκομεν περὶ τῆς πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου δεκαεπταετοῦς βασιλείας τοῦ Ναβοννήδου, τῶν ὁποίων ἡ ἐκθεσις πρέπει νὰ προταχθῇ τῆς ἱστορίας τῆς πτώσεως τῆς Βαβυλώνης.

Οὐκ ὀλίγα κατέλιπεν ὁ Ναβόννηδος ἐπιγραφικὰ μνημεῖα, ἐν οἷς διηγεῖται περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἔργων, ἅτινα, ὡς πάντων σχεδὸν τῶν Βαβυλωνίων βασιλέων τὰ ἔργα, συνίσταντο εἰς οἰκοδομὴν ἢ ἀνοικοδομήσιν ἱερῶν ναῶν καὶ ἄλλων κτιρίων καὶ εἰς κατασκευὴν διωρύχων, κρηπιδῶν, ὀχυρωμάτων. Ὁ δὲ Ναβόννηδος κατεῖχετο ὑπὸ μεγάλῃς σπουδῆς πρὸς ἀνακαίνισιν ἀρχαίων ναῶν οὐχὶ ἀπλῶς ἀπὸ ζήλου εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ζήλου φιλομαθείας. Ἦθελε νὰ ἀνοικοδομήσῃ ἀρχαίους ναοὺς, πρὸ πάντων ἵνα καταρρίψῃ μέχρι θεμελίων τὰς ἀρχαίας οἰκοδομὰς, διὰ νὰ ἀνεύρῃ ἐν αὐταῖς τοὺς κυλίνδρους, ἐν οἷς ἀνεγράφοντο τὰ κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ναῶν ὑπὸ τῶν πρώτων καὶ ἀρχαιοτάτων κτιτόρων. Δικαιολογῶν τὴν πράξιν αὐτοῦ ταύτην μέμφεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τοὺς προκατόχους αὐτοῦ βασιλεῖς διότι ἀτελῶς κατεδαφίζοντες τοὺς ἀρχαίους ναοὺς δὲν εὗρισκον ἀκριβῶς τὸν χώρον, ἐφ' οὗ ἦσαν οὗτοι ἠκοδομημένοι, καὶ τὰς διαστάσεις, ὥς ἀκριβῶς εἶχον. Ἄλλ' ὁ κύριος σκοπὸς ὁ ὑπὸ τὴν δικαιολογίαν κεκρυμμένος ἦτο ὁ τῆς ζητήσεως καὶ εὐρέσεως ἀρχαίων ἐπιγραφικῶν μνημείων. Ἐπειδὴ δὲ ὅσα διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐμάνθανε περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ναῶν (ἥτις ἦτο ἐν μέρει ἱστορία καὶ τῶν κτισάντων αὐτοὺς ἀρχαιοτάτων βασιλέων) περιελάμβανεν ἐν τοῖς ἐπιγραφικοῖς αὐτοῦ μνημείοις ἀναφέρων ἐν αὐτοῖς περὶ τῶν κτισάντων βασιλέων καὶ περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐβασίλευσαν, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πράξεων αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Ναβοννήδου πολὺ ὠφελήθη ἡ ἱστορία ἡ Βαβυλωνιακὴ καὶ ἰδίως ἡ χρονολογία, καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ

μνημεῖα τοῦ Ναβοννήδου κατέστησαν σπουδαῖα πηγαὶ ἱστορίας καὶ χρονολογίας. Ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ἔργα τὰ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ Ναβοννήδου, εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ἔνεκεν τῆς μετὰ φιλομαθείας συνδεομένης εὐσεβείας αὐτοῦ ὑπερέβη οὐχὶ μόνον ἐν τῷ μεγέθει τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελεσθέντων ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ζήλῳ τῆς ἐργασίας, πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεύσαντας. Ἀπὸ πλίνθων ὀπτῶν εὐρεθισῶν ἐν ταῖς ὀχθαῖς τοῦ Εὐφράτου (ἐν Βαβυλῶνι) καὶ φερουσῶν τὸ ὄνομα «Ναβόννηδος» ἐπιθεβαιοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήππου, κατὰ Βῆρων, ἀναφερόμενα ὅτι τὰ περὶ τὸν ποταμὸν τείχη τῆς Βαβυλῶνος κατεσκευάσθησαν ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου, καθὰ ἀνωτέρω ἐρρήθη. Ἄλλ' ἡ κυριωτάτη σπουδὴ καὶ μέριμνα τοῦ βασιλέως ἐστρέφετο πρὸς τοὺς ναοὺς. Ὀλόκληρος στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως αὐτοῦ διέτρεχε τὰς εὐρείας χώρας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Ἀμανοῦ καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Αἰγύπτου, ἵνα ἐκ τῶν διαφόρων τούτων τόπων κομίσῃ εἰς Βαβυλῶνα καὶ Βαβυλωνίαν τὰ ἰδιαίτερα ἐκάστης χώρας προϊόντα, πρὸ πάντων τὰ τῆς πολυτίμου ξυλείας, εἰς κτίσιν καὶ διακόσμησιν τῶν ναῶν. Τὸ πλεῖστον τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐκ τῶν φόρων τῶν πανταχόθεν τοῦ κράτους εἰς Βαβυλῶνα πεμπομένων ἔδαπανᾶτο εἰς ἐπισκευὴν καὶ καθωρέσιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων ἱερῶν, ἰδίως τοῦ Ε-σαγίλλα τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοῦ Ε-ζιττα τῶν Βορσίππων, καὶ εἰς οἰκοδομὴν ἢ ἀνοικοδόμησιν ἄλλων ἱερῶν οὐχὶ ἀπλῶς μόνον ἐν Βαβυλῶνι, ἀλλὰ καθ' ἅπαν τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ Ναβόννηδος ἀνφοδόμησε τὸν ἐν Σιππάραις μέγαν ναὸν τοῦ ἡλίου (Σάμας) τὸν καλούμενον Ε-βαββαρα, τὸν κτισθέντα ὑπὸ τοῦ Ναραμσὶν τῷ 3755 π. Χ. (σελ. 152) ἐπισκευασθέντα καὶ πρότερον ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως Ναβουπαλιδδίν, ὑπὸ τοῦ Ἀσσαρδδάν (ὄντος καὶ βασιλέως Βαβυλωνίας) καὶ ὑπὸ τοῦ Σαμασσουμουκίν, εἴτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος ἐντελῶς ἀνακαινισθέντα. Εἰς τὴν ἀνακαινίσιν τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις εἶχε καὶ ἰδιαίτερον Ζικουράτ, ἐχρησιμοποιήθησαν πέντε χιλιάδες κορμοὶ κέδρων. Ὁ Ναβόννηδος ἀνφοδόμησε καὶ τὸν ναὸν τοῦ Σὶν ἐν Οὐρ καὶ τὸν τῆς Ἰστάρ ἐν Σιππάραις. Ἀλλὰ σημασίαν μεγίστην διὰ τὴν ἱστορίαν, οὐχὶ τῶν ναῶν τῆς Βαβυλῶνος, ἀλλὰ τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ τῆς Ἀσίας καθόλου, ἔχει ἡ ἀνοικοδομησις τοῦ ἐν Κάρραις (Χαρράν) τῆς βορείου Μεσοποταμίας ναοῦ τοῦ Σὶν, διότι ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ

3

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας